

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**BATI TÜRKÇESİ VE DOĞU TÜRKÇESİNDE -sA BİÇİMBİRİMİ VE ŞART
İFADESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA
(15. VE 16. YÜZYILLARDAN SEÇİLEN METİNLER ÖRNEKLEMİNDE)**

ÇİĞDEM KALEGERİ

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**BATI TÜRKÇESİ VE DOĞU TÜRKÇESİNDE -SA BİÇİMBİRİMİ VE ŞART
İFADESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA
(15. VE 16. YÜZYILLARDAN SEÇİLEN METİNLER ÖRNEKLEMİNDE)**

ÇİĞDEM KALEGERİ

**Danışman: Prof. Dr. A. Deniz ABİK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Faruk YILDIRIM
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH**

DOKTORA TEZİ

ADANA / 2018

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında
DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. A. Deniz ABİK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN

Üye: Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN

Üye: Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH

Üye: Prof. Dr. Faruk YILDIRIM

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2018

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
 - Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
 - Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
- bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / 08 / 2018

Çiğdem KALEGERİ

ÖZET

BATI TÜRKÇESİ VE DOĞU TÜRKÇESİNDE -sA BİÇİMBİRİMİ VE ŞART İFADESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA (15. VE 16. YÜZYILLARDAN SEÇİLEN METİNLER ÖRNEKLEMİNDE)

Çiğdem KALEGERİ

Doktora Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. A. Deniz ABİK

Temmuz 2018, 472 sayfa

Bu çalışmada Batı Türkçesi ve Doğu Türkçesinde -sA biçimbirimi ve şart ifadesi, 15. ve 16. yüzyıllardan seçilen metinler örnekleminde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında Batı ve Doğu Türkçelerine ait beşer metin bulunmaktadır. Bunlar, 15. ve 16. yüzyıllarda Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine çevrilmiş metinlerden *Mecâlisü'n-Nefâis*'in ve *Tevârih-i Mülûk-i Acem*'in Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi metinleri ile *Gülîstan Tercümesi* ve *Tezkîretü'l-Evliyâ*'nın Farsçadan Doğu ve Batı Türkçesine yapılmış çevirileridir. Ayrıca *Kitâb-ı Güzîde* de 13. yüzyılda Farsçadan Doğu Türkçesine ve 14. yüzyılda Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine ilk çeviri örneği olması nedeniyle çalışmanın kapsadığı dönemin dışında olmasına rağmen örnekleme dâhil edilmiştir.

Giriş bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi, sayıltıları ve sınırlılıkları ile çalışmada kullanılan bazı terimler ile ilgili bilgiler verildikten sonra, ikinci bölümde kuramsal açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise araştırma modeli, araştırma evreni ve veri toplamada kullanılan araçlar ile ilgiler bilgiler yer almaktadır.

Dördüncü bölümde, Doğu Türkçesi metinlerindeki -sA biçimbiriminin tüm kullanımları ve bunların Batı Türkçesindeki -sA biçimbirimli olan ve olmayan karşılıkları verilmiştir. Beşinci bölümde ise yalnızca Batı Türkçesinde -sA biçimbirimli olan yapılar sınıflandırılmıştır. Altıncı bölümde, -sA biçimbirimli yapılar, söz öbeği ve cümle ögesi oluşları bakımından, yedinci bölümde ise şart anlamı içermeleri ve içermemeleri bakımından tasnif edilmiştir. Şart anlamı taşımayan yapılar içerisinde, dilek, gereklilik ve yeterlilik anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapılara da yer verilmiştir.

Sekizinci bölümde, Batı ve Doğu Türkçesi metinlerinde -sA biçimbirimi ile birlikte kullanılan bağlaçlar belirlenip, şartın basit ve birleşik çekimleriyle kullanılışlarına göre sınıflandırılmıştır. Dokuzuncu bölümde ise -sA biçimbirimini kullanmadan, şart ifade eden birimler tespit ve tasnif edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, bulguların yorumlanması ve elde edilen sonuçların paylaşılması ile tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Doğu Türkçesi, Batı Türkçesi, şart, -sA biçimbirimi

ABSTRACT**A COMPARATIVE STUDY ON SUFFIX -sA AND CONDITION EXPRESSION
AT WESTERN TURKISH AND EASTERN TURKISH
(IN THE SAMPLE OF SELECTED TEXTS FROM THE 15th AND 16th
CENTURIES)****Çiğdem KALEGERİ****Ph. D. Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Prof. Dr. A. Deniz ABİK****July 2018, 472 pages**

In this study, the -sA morpheme and conditional expression in Eastern Turkish and Western Turkish have been studied comparatively in the sample of texts selected from the 15th and 16th centuries. In the scope of the study, there are five texts of Western and Eastern Turkish. These are the Eastern and Western Turkish texts of *Mecâlisü'n-Nefâis* and *Tevârih-i Mülûk-i Acem* which are translated from Eastern Turkish to Western Turkish in the 15th and 16th centuries and also the texts of *Gülîstan Tercümesi* and *Tezkîretü'l-Evliyâ* that are translated from Persian to both Eastern and Western Turkish in the same centuries. In addition, *Kitâb-ı Güzîde* which is translated from Persian to Eastern Turkish at 13th century and from Eastern Turkish to Western Turkish at 14th century is selected because of being the first translation sample.

After giving information about the subject, aim, importance, supposition and limitations of the study and also some terms used in the study in the introduction part, the theoretical explanations were made in the second chapter. In the third chapter, the information about research model, research universe and the methods used in collecting data are included.

In the fourth chapter, all the uses of the -sA morpheme in the Eastern Turkish texts and their equivalents in the Western Turkish which are with or without -sA morpheme are given. In the fifth chapter, the structures with -sA morpheme only in Western Turkish are classified. In the sixth chapter, the structures with -sA morpheme are classified in terms of being a word group or an element of a sentence and in the seventh part they are classified in terms of having or not having conditional expression.

Within the structures that do not have conditional expression, the structures which means wish, necessity and sufficiency also take place.

In the eighth chapter, the conjunctions used with -sA morpheme in the texts of Western and Eastern Turkish are identified and they are categorized according to their use as a simple or a compound conjugation. In the ninth chapter, it has been tried to identify and classify the units expressing the condition without using -sA morpheme. The study was completed with the interpretation of the findings and the sharing of the results obtained.

Key Words: Eastern Turkish, Western Turkish, condition, -sA morpheme

ÖN SÖZ

15. ve 16. yüzyıllarda Batı Türkçesini ve Doğu Türkçesini -sA biçimbiriminin kullanımı hususunda karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Eski Türkçeden günümüze varlığını sürdüren -sA biçimbiriminin bugünkü anlam ve işlevleri ile ilgili daha fazla fikir sahibi olabilmek için daha eski kaynaklara yönelme ihtiyacı doğmuştur. Bu amaçla Doğu ve Batı Türkçesine ait metinlerin -sA biçimbirimi ve şart ifadesi bakımından incelenmesi yoluna gidilmiştir.

Araştırmamız sırasında, Batı Türkçesinden Doğu Türkçesine çevrilmiş bir metin bulunamamıştır. Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine çevrilen ya da Farsçadan hem Doğu hem Batı Türkçesine tercüme edilen metinlerin ise 15. ve 16. yüzyıllara ait olduğu görülmüştür. Dolayısıyla çalışmada dönem olarak 15. ve 16. yüzyıllar seçilmiştir.

Öncelikle, çalışma kapsamındaki tüm eserlerde -sA biçimbiriminin kullanıldığı yerler tespit edilmiştir. Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine, *Mecâlisü'n-Nefâis* ve *Tevârih-i Mülûk-i Acem*'in; Farsçadan Doğu ve Batı Türkçesine ayrı ayrı tercüme yapılan *Gülîstan Tercümesi* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*'nin Doğu ve Batı Türkçesi nüshaları, -sA biçimbiriminin kullanımı bakımından karşılaştırılmış ve öncelikle Doğu Türkçesindeki kullanımların Batı Türkçesine ne şekilde aktarıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ilk çeviri örneği olması bakımından önem arz eden *Kitâb-ı Güzîde* de çalışma dönemimin dışında kalmasına rağmen (13.-14. yüzyıllar) incelemeye dâhil edilmiştir.

Burada Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine doğru bir yol izlenmesinin nedeni Doğu Türkçesi metinlerinin Batı Türkçesi metinlerinden daha eski tarihli olmasıdır.

Çalışma sırasında, öncelikle metinlerdeki -sA biçimbirimleri tespit edilmiş, anlam ve işlevleri araştırılmış, Doğu ve Batı Türkçesi metinleri bu hususlar yönünden karşılaştırılmıştır. Bunun neticesinde, -sA biçimbiriminin şart ifade etme dışında işlevleri olduğu görülmüştür. Ayrıca şart anlamının da yalnızca -sA biçimbirimi ile verilmediği belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yer alan metinlerde -sA biçimbirimi kullanılmaksızın oluşturulan şart ifadeleri tespit edilmiş, bu ifadelerin kuruluş biçimleri Doğu ve Batı Türkçesinde karşılaştırılmıştır. Sonraki aşamada ise Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi ile yazılmış metinler, anlam bakımından karşılaştırılmış, -sA biçimbirimiyle ya da -sA biçimbirimi olmaksızın şart ifade eden yapılarla birlikte kullanılan bağlaçlar araştırılmıştır. Son olarak, çalışma sırasında elde edilen veriler yorumlanmış ve bu verilerin ışığında bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın

alandaki bu boşluğu doldurmasını ve ileride yapılacak olan diğer çalışmalara yardımcı olmasını umarız.

Çalışmanın başından itibaren beni destekleyen ve her satırında emeği olan danışmanım Prof. Dr. A. Deniz ABİK'e ve bana ışığıyla yol gösteren Prof. Dr. Mehmet ÖZMEN'e minnetlerimi sunarım. Ayrıca çalışma sırasında değerli katkılarını benden esirgemeyen Prof. Dr. Muna YÜCEOL ÖZEZEN ve Prof. Dr. Faruk YILDIRIM'a teşekkür ederim. Beni daima destekleyen aileme, özellikle Kaan KALEGERİ'ye, sevgili arkadaşlarım Ömer Anıl DÜŞMEZ ve Aslı BALI'ye minnettarım.

Çiğdem KALEGERİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	viii
KISALTMALAR	xvii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı.....	2
1.3. Çalışmanın Önemi	3
1.4. Çalışmanın Sayıtları	3
1.5. Çalışmanın Sınırlılıkları.....	4
1.6. Tanımlar ve Açıklamalar	5

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. -sA Biçimbiriminin Kökeni İle İlgili Açıklamalar	37
2.2. -sA Biçimbiriminin Tarihî Gelişimi İle İlgili Açıklamalar	39
2.2.1. Tarihî Lehçelerde -sA Biçimbirimi.....	40
2.2.1.1. Orhon Türkçesinde -sAr Biçimbirimi	40
2.2.1.2. Uygur Türkçesinde -sAr Biçimbirimi	41
2.2.1.3. Karahanlı Türkçesinde -sA Biçimbirimi	42
2.2.1.4. Harezmi Türkçesinde -sA Biçimbirimi.....	44
2.2.1.5. Çağatay Türkçesinde -sA Biçimbirimi	46
2.2.1.6. Kıpçak Türkçesinde -sA Biçimbirimi.....	47
2.2.1.7. Eski Anadolu Türkçesinde -sA Biçimbirimi	48
2.2.1.8. Osmanlı Türkçesinde -sA Biçimbirimi.....	49
2.2.2. Çağdaş Türk Yazı Dillerinde -sA Biçimbirimi	50
2.2.2.1. Türkiye Türkçesinde -sA Biçimbirimi.....	50
2.2.2.2. Özbek Türkçesinde -sA Biçimbirimi.....	55
2.2.2.3. Türkmen Türkçesinde -sA Biçimbirimi.....	56

2.2.2.4. Yeni Uygur Türkçesinde -sA Biçimbirimi	58
2.2.2.5. Azerbaycan Türkçesinde -sA Biçimbirimi	59
2.3. İncelenen Eserler İle İlgili Açıklamalar	60
2.3.1. Kitâb-ı Güzîde (Akâid-i İslâm).....	60
2.3.1.1. Doğu Türkçesinde Kitâb-ı Güzîde.....	62
2.3.1.2. Batı Türkçesinde Kitâb-ı Güzîde.....	62
2.3.2. Gülistan Tercümesi.....	63
2.3.2.1. Doğu Türkçesinde Gülistan Tercümesi (Sibicabi'nin Çevirisi)	64
2.3.2.2. Batı Türkçesinde Gülistan Tercümesi (Mahmud bin Kadi-i Manyas'ın Çevirisi).....	66
2.3.3. Mecâlisü'n-Nefâis.....	67
2.3.3.1. Doğu Türkçesinde Mecâlisü'n-Nefâis.....	67
2.3.3.2. Batı Türkçesinde Mecâlisü'n-Nefâis	68
2.3.4. Tezkîretü'l-Evliyâ.....	69
2.3.4.1. Doğu Türkçesinde Tezkîretü'l-Evliyâ.....	69
2.3.4.2. Batı Türkçesinde Tezkîretü'l-Evliyâ	70
2.3.5. Tevârîh-i Mülûk-i Acem.....	71
2.3.5.1. Doğu Türkçesinde Tevârîh-i Mülûk-i Acem.....	71
2.3.5.2. Batı Türkçesinde Tevârîh-i Mülûk-i Acem	72

BÖLÜM III

YÖNTEM VE MALZEME

3.1. Araştırmanın Yöntemi	73
3.2. Araştırma Evreni ve Örneklem	75
3.3. Veri Toplamada Kullanılan Araçlar	77

BÖLÜM IV

DOĞU TÜRKÇESİNDEKİ -sA BİÇİMBİRİMLİ YAPILARIN

BATI TÜRKÇESİNDEKİ KARŞILIKLARI

4.1. DT ve BT'de -sA Biçimbirimli Yapılar	78
4.1.1. DT ve BT'de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar.....	78
4.1.1.1. DT ve BT'de <i>Fii</i> +-sA Biçimindeki Yapılar	79
4.1.1.2. DT'de <i>Fii</i> +-sA, BT'de <i>İsim</i> +i+-sA Biçimindeki Yapılar	82

4.1.1.3. Diğerleri.....	83
4.1.2. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Şartın Birleşik Çekimindeki Yapılar.....	84
4.1.2.1. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Geniş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar	84
4.1.2.2. Diğerleri.....	86
4.1.3. DT’de Şartın Birleşik Çekiminde, BT’de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar.....	88
4.1.3.1. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar	88
4.1.3.2. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar	90
4.1.4. DT ve BT’de Şartın Birleşik Çekimindeki Yapılar	91
4.1.4.1. DT ve BT’de Geniş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar	91
4.1.4.2. DT’de <i>Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman</i> , BT’de <i>Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman</i> Biçimindeki Yapılar.....	92
4.1.4.3. Diğerleri.....	93
4.2. DT’de -sA Biçimbirimli, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar.....	96
4.2.1. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar	97
4.2.1.1. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar	97
4.2.1.2. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar	102
4.2.1.3. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar	105
4.2.1.4. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Fiilimsili Yapılar.....	107
4.2.1.5. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Geniş Zamanın Hikâyesi Çekimindeki Yapılar	109
4.2.1.6. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Emir Çekimindeki Yapılar	110
4.2.1.7. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de İsteğin Hikâyesi Çekimindeki Yapılar	111
4.2.1.8. Diğerleri.....	112
4.2.2. DT’de Şartın Birleşik Çekiminde, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar.....	112

4.2.2.1. DT’de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar	113
4.2.2.2. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de İsteğin Hikâyesi Çekimindeki Yapılar	115
4.2.2.3. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar	117
4.2.2.4. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar	118
4.2.2.5. DT’de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar	119
4.2.2.6. DT’de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Fıilimsili Yapılar	120
4.2.2.7. Diğerleri	120

BÖLÜM V

BATI TÜRKÇESİNDEKİ -sA BİÇİMBİRİMLİ YAPILARIN

DOĞU TÜRKÇESİNDEKİ KARŞILIKLARI

5.1. BT’de -sA Biçimbirimli, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar.....	128
5.1.1. BT’de Şartın Basit Çekiminde, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar	128
5.1.1.1. BT’de Şartın Basit Çekiminde, DT’de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar	129
5.1.1.2. Diğerleri	130
5.1.2. BT’de Şartın Birleşik Çekiminde, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar.....	132
5.1.2.1. BT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, DT’de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar	132
5.1.2.2. Diğerleri	134

BÖLÜM VI

-sA BİÇİMBİRİMLİ YAPILARIN SÖZ DİZİMSEL

GÖREVLERİ

6.1. Söz Öbeği Olan -sA Biçimbirimli Yapılar	138
6.2. Cümle Ögesi Olan -sA Biçimbirimli Yapılar.....	140

6.2.1. Zarf Tümlenci Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler	140
6.2.2. Özne Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler.....	144
6.2.3. Yüklem Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Cümleler	146
6.2.4. Nesne Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler	148
6.2.5. Dolaylı Tümluç Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler	150

BÖLÜM VII

ANLAM BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRMA

7.1. Doğu Türkçesi Metinlerindeki -sA Biçimbirimli Yapıların Anlam Özellikleri.....	152
7.1.1. Şart Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar	152
7.1.1.1. Şartın Basit Çekimi.....	153
7.1.1.2. Şartın Birleşik Çekimi	154
7.1.2. Şart Anlamı Taşımayan -sA Biçimbirimli Yapılar	155
7.1.2.1. Şartın Basit Çekimi.....	155
7.1.2.2. Şartın Birleşik Çekimi	156
7.1.3. Gereklilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar (-sA+kerek).....	159
7.1.4. Dilek Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar.....	160
7.1.5. Yeterlilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar	160
7.2. Batı Türkçesi Metinlerindeki -sA Biçimbirimli Yapıların Anlam Özellikleri.....	161
7.2.1. Şart Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar	161
7.2.1.1. Şartın Basit Çekimi.....	162
7.2.1.2. Şartın Birleşik Çekimi	162
7.2.2. Şart Anlamı Taşımayan -sA Biçimbirimli Yapılar	164
7.2.2.1. Şartın Basit Çekimi.....	164
7.2.2.2. Şartın Birleşik Çekimi	165
7.2.3. Gereklilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar (-sA+gerek)	167
7.2.4. Dilek Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar.....	168
7.2.5. Yeterlilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar	168

BÖLÜM VIII

-sA BİÇİMBİRİMİ İLE BİRLİKTE KULLANILAN BAĞLAÇLAR

8.1. Doğu Türkçesinde -sA Biçimbirimi İle Birlikte Kullanılan Bağlaçlar	169
---	-----

8.1.1. eger/ger/veger	170
8.1.1.1. eger/ger+Şartın Basit Çekimi	170
8.1.1.2. eger/ger/veger+Şartın Birleşik Çekimi	171
8.1.2. kaçan	173
8.1.2.1. kaçan+Şartın Basit Çekimi	173
8.1.2.2. kaçan+Şartın Birleşik Çekimi	173
8.1.3. ki/kim	174
8.1.3.1. ki/kim+Şartın Basit Çekimi	175
8.1.3.2. ki/kim+Şartın Birleşik Çekimi	175
8.1.4. nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük	177
8.1.4.1. nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük+Şartın Basit Çekimi	177
8.1.4.2. nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük+Şartın Birleşik Çekimi	177
8.1.5. kâş/kâşk1	178
8.1.5.1. kâş/kâşk1+Şartın Basit Çekimi	178
8.1.5.2. kâş/kâşk1+Şartın Birleşik Çekimi	178
8.1.6. meger	179
8.1.6.1. meger+Şartın Basit Çekimi	179
8.2. Batı Türkçesinde -sA Biçimbirimi İle Birlikte Kullanılan Bağlaçlar	179
8.2.1. eger/ger/veger	180
8.2.1.1. eger/ger/veger+Şartın Basit Çekimi	180
8.2.1.2. eger/ger/veger+Şartın Birleşik Çekimi	181
8.2.2. ki/kim	182
8.2.2.1. ki/kim+Şartın Basit Çekimi	183
8.2.2.2. ki/kim+Şartın Birleşik Çekimi	183
8.2.3. kaçan	184
8.2.3.1. kaçan+Şartın Basit Çekimi	185
8.2.3.2. kaçan+ Şartın Birleşik Çekimi	185
8.2.4. niçe	186
8.2.4.1. niçe+Şartın Basit Çekimi	186
8.2.5. egerçi	186
8.2.5.1. egerçi+Şartın Birleşik Çekimi	186
8.2.6. keşke/n'ola	186
8.2.6.1. keşke/n'ola+Şartın Basit Çekimi	186

BÖLÜM IX

-sA BİÇİMBİRİMİ DIŞINDA ŞART İFADESİ TAŞIYAN YAPILAR

9.1. Doğu Türkçesinde -sA Biçimbirimi Dışında Şart İfadesi Taşıyan Yapılar	187
9.1.1. Geniş Zaman İle Çekimlenen Yapılar	187
9.1.2. Belirli Geçmiş Zaman İle Çekimlenen Yapılar	188
9.1.3. Fiilimsili Yapılar.....	188
9.1.4. Emir İle Çekimlenen Yapılar	189
9.1.5. Belirsiz Geçmiş Zaman İle Çekimlenen Yapılar	190
9.1.6. Gelecek Zaman İle Çekimlenen Yapılar.....	190
9.1.7. İstek İle Çekimlenen Yapılar	190
9.1.8. Gelecek Zamanın Hikâyesi İle Çekimlenen Yapılar	191
9.2. Batı Türkçesinde -sA Biçimbirimi Dışında Şart İfadesi Taşıyan Yapılar.....	191
9.2.1. İstek İle Çekimlenen Yapılar	191
9.2.2. Fiilimsili Yapılar.....	192
9.2.3. İsteğin Hikâyesi İle Çekimlenen Yapılar.....	193
9.2.4. Geniş Zaman İle Çekimlenen Yapılar	194
9.2.5. Belirli Geçmiş Zaman İle Çekimlenen Yapılar	194
9.2.6. Geniş Zamanın Hikâyesi İle Çekimlenen Yapılar	195
9.2.7. Emir İle Çekimlenen Yapılar	195

BÖLÜM X

TARTIŞMA VE YORUM.....	196
------------------------	-----

BÖLÜM XI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	224
------------------------	-----

KAYNAKÇA	232
-----------------------	-----

EKLER	244
--------------------	-----

ÖZGEÇMİŞ	472
-----------------------	-----

KISALTMALAR

BT	:	Batı Türkçesi
Çev.	:	Çeviren
DT	:	Doğu Türkçesi
F	:	Farsça
GT	:	Gülistan Tercümesi ¹
H.	:	Hicrî
KG	:	Kitâb-ı Güzîde ²
MN	:	Mecâlisü'n-Nefâis ³
s.	:	sayfa
TE	:	Tezkîretü'l-Evliyâ ⁴
TMA	:	Tevârîh-i Mülûk-i Acem ⁵
vb.	:	ve benzeri

-
- ¹DT metni: Ergene, O. (2017). *Sadî Gülistan Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
Berbercan, Mehmet Turgut (2013). *Çağatayca Gülistan Tercümesi (Gülistan-ı Türkî) Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkı Basım*. Ankara: Hâkim Yayınları.
- BT metni: Özkan, Mustafa (1993). *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ²DT ve BT metni: Türkmen, Seyfullah (2011). *Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- ³DT metni: Eraslan, Kemal (2001). *‘Alî Şîr Nevâyî: Mecâlisü'n-Nefâis I (Giriş ve Metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BT metni: Gezer, Hanife (2012). *Mecâlisü'n-Nefâis'in İki Nüshasının Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- ⁴DT metni: Kuğu, Mustafa (2006). *Tezkîretü'l-Evliyâ (Giriş-Metin-İndeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- BT metni: Küçük, Serhat (2011). *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkîretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- ⁵DT metni: Abik, Ayşehan Deniz (1993). *Ali Şîr Nevâyî'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Mülûk-i Acem, Münşeat: Metin-Gramatikal İndeks-Sözlük (2 Cilt)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BT metni: Altun, Hilal Oytun (2011). *Çağataycadan 16. Yüzyıl Anadolu Türkçesine Bir Çeviri: Nevâyî'nin Tevârîh-i Mülûk-i Acem'i (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu

Dil bilgisi çalışmalarında, -sA biçimbiriminin yapı, anlam ve işlevleri hususunda bir tartışma söz konusudur. Türkiye Türkçesindeki -sA biçimbirimi, Eski Türkçeden bu yana biçim ve anlam değişikliklerine uğramıştır. Günümüzde, bazı araştırmacılar, bu biçimbirimin şart kipi olarak kullanıldığını ifade etmektedirler. Bunun yanında, -sA biçimbiriminin yapı bakımından zarf-fiil yapan bir biçimbirim olarak değerlendiren araştırmacılar da mevcuttur. Ayrıca, -sA biçimbiriminin anlam ve işlevleri üzerinde de bir fikir birliği olmadığı görülmektedir.

Bu çalışmada, -sA biçimbirimi yapı, anlam ve işlevleri bakımından incelenmiş ve bu biçimbirimin Batı Türkçesindeki ve Doğu Türkçesindeki benzer ve farklı kullanımları saptanmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırmaya imkan bulmak bakımından, çalışmada, 15. ve 16. yüzyıllarda Doğu Türkçesi ile yazılmış olan *Mecâlisü'n-Nefayis* ile *Tevârih-i Mülûk-i Acem* ve bunların aynı yüzyıllarda Batı Türkçesine yapılmış çevirilerinden yola çıkılmış ve bu metinler -sA biçimbiriminin kullanımı bakımından karşılaştırılmıştır.

Metinlerle ilgili ön çalışma sırasında, Batı Türkçesinden Doğu Türkçesine çevrilmiş herhangi bir metinle karşılaşmamıştır. Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine ilk çevirinin ise 13. yüzyılda yapıldığı görülmüştür. Bu çeviri *Kitâb-ı Güzîde*'dir. Ebu Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsî'nin bu eseri, 13. yüzyılda Farsçadan Harezmi Türkçesine tercüme edilmiş bir ilmihal kitabıdır. Doğu Türkçesine ait bu metinde ne yazarın ne de tercümanın adı bulunmaktadır. *Kitâb-ı Güzîde*, 14. yüzyılda da Mehmed bin Bâlî tarafından Anadolu Türkçesine aktarılmıştır. Çalışmamız 15. ve 16. yüzyılları kapsamına rağmen, Türk dil tarihinde Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine ilk aktarma örneği olması nedeniyle *Kitâb-ı Güzîde* de incelenen metinler arasında yer almaktadır. 13. ve 14. yüzyıllardan 15. ve 16. yüzyıllara kadar Doğu ve Batı Türkçesinin geçirdiği değişim ve dönüşümleri görebilmek bakımından da *Kitâb-ı Güzîde* çalışmamız için vazgeçilmez bir kaynaktır.

Çalışmamızda, *Kitâb-ı Güzîde* dışında *Gülîstan* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın yine 15. ve 16. yüzyıllarda Farsçadan hem Batı Türkçesine hem Doğu Türkçesine yapılmış çevirileri de yer almaktadır. Kaynaklarda, *Gülîstan Tercümesi*'nin Doğu Türkçesi

metninin 1397-1398 yıllarında kaleme alındığı bildirilmektedir. Ancak dil, kısa sürede değişmeyen, en küçük bir dönüşüm için on yıllara ihtiyaç duyan bir olgudur. Dolayısıyla bu çalışmada *Gülistan Tercümesi*'nin Doğu Türkçesi metni, 15. yüzyıl eseri olarak kabul edilmiş ve çalışma kapsamına alınmıştır. *Gülistan* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Doğu ve Batı Türkçesi metinleri üzerinden hem -sA biçimbirimi ile ilgili karşılaştırmalar yapılmış hem de Farsçanın -sA biçimbiriminin kullanımı ve şart anlamının sağlanması hususunda iki dil üzerindeki etkisi saptanmaya çalışılmıştır. Farsça metinlerin çevirilerinden yola çıkarak Farsçanın Doğu ve Türkçeleri üzerinde -sA biçimbiriminin kullanımı bakımından bir etkisinin olup olmadığı, böyle bir etki varsa bunun iki dildeki görünümünün nasıl olduğu belirlenmiştir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada incelenecek olan Batı Türkçesi ve Doğu Türkçesine ait metinlerde -sA biçimbiriminin biçim ve anlam bakımından tüm kullanımları saptanmış, aralarındaki benzerlikler ve farklılar tespit edilmeye çalışılmıştır. Buradan elde edilen veriler doğrultusunda, günümüzde -sA biçimbiriminin kullanılışı ile ilgili hususların aydınlatılması amaçlanmaktadır.

Çalışmada, 15. ve 16. yüzyıllarda Batı Türkçesi ile Doğu Türkçesi arasında -sA biçimbiriminin kullanımı bakımından benzerlikler ve farklılıklar var mıdır, Doğu Türkçesindeki -sA biçimbiriminin kullanımları Batı Türkçesine aynı biçim ve anlamda mı çevrilmiştir, biçim ve anlam bakımından çeviriler arasında farklar var mıdır, varsa bunlar nelerdir, bu farklılıkların bir sebebi var mıdır, bu farklılıklar metinlerdeki kullanımlardan yola çıkarak bir sistematığe oturtulabilir mi, -sA biçimbiriminin Batı ve Doğu Türkçesinde kalıplaşmış kullanımları var mıdır, varsa bu kalıplar her iki dilde de aynı biçim ve anlam işlevinde midir, şart ifadesi -sA biçimbirimi dışında başka nelerle sağlanmıştır vb. soruların cevapları bulunmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı, -sA biçimbiriminin tarihî gelişim süreci içinde farklılaşan kullanımlarını tespit etmek ve lehçeler arası farklılaşmanın tarihî sürecini ve temellerini saptayabilmektir. Çalışmada, -sA biçimbiriminin tarihî yazı dilleri arasındaki durumu değerlendirilerek bugüne ışık tutacak verilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca lehçeler arası çeviri yollarını görmek ve bu çeviriler sonucunda oluşan yeni yapıların olup olmadığını araştırmak bu çalışmanın amaçları arasındadır.

1.3. Çalışmanın Önemi

15. ve 16. yüzyıllarda Batı Türkçesini ve Doğu Türkçesini -sA biçimbiriminin kullanımı hususunda karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, alandaki bu boşluğu doldurması ve ileride yapılacak olan diğer çalışmalara yardımcı olması bakımından önemlidir.

Türkiye Türkçesinde -sA biçimbirimini, yapı bakımından şart kipi veya zarf-fiil biçimbirimi olarak niteleyen iki hâkim görüş vardır. Ayrıca, -sA biçimbiriminin anlamı üzerinde de araştırmacılar arasında bir fikir birliği olmadığı görülmektedir. Bunun yanında -sA biçimbiriminin söz öbeği ve cümle ögesi olarak kullanımları da tartışma konusu olmaktadır. Bu çalışma, 15. ve 16. yüzyıllarda Batı ve Doğu Türkçesi eserlerini kaynak olarak bahsi geçen hususların üzerinde durması bakımından önem arz etmektedir.

1.4. Çalışmanın Sayıtları

Çalışmamızda incelediğimiz metinlerden elde edilen verilerin, eserlerin kaleme alındıkları dönemin dil özelliklerini barındırdığı ve çalışmanın amacına ulaşmasını sağlayacak kapsamda olduğu düşünülmüştür. Çalışmanın metin incelemelerinde temel alınacak Doğu Türkçesiyle yazılmış eserlerin künyesi aşağıdaki gibidir:

Türkmen, Seyfullah (2011). *Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde*. Sivas: Asitan Yayıncılık.

Ergene, O. (2017). *Sadî Gülîstan Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Berbercan, Mehmet Turgut (2013). *Çağatayca Gülîstan Tercümesi (Gülîstan-ı Türkî) Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkı Basım*. Ankara: Hâkim Yayınları.

Eraslan, Kemal (2001). *‘Alî Şîr Nevâyî: Mecâlisü’n-Nefayis I (Giriş ve Metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Abik, Ayşehan Deniz (1993). *Ali Şîr Nevayî'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin-Gramatikal İndeks-Sözlük (2 Cilt)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Batı Türkçesiyle yazılmış eserlerin künyesi ise aşağıdaki gibidir:

Türkmen, Seyfullah (2011). *Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde*. Sivas: Asitan Yayıncılık.

Özkan, Mustafa (1993). *Mahmûd b. Kādî-i Manyâs Gülîstan Tercümesi Giriş-İnceleme-*

Metin-Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gezer, Hanife (2012). *Mecâlisü'n-Nefâyis'in İki Nüshasının Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Küçük, Serhat (2011). *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Altun, Hilal Oytun (2011). *Çağataycadan 16. Yüzyıl Anadolu Türkçesine Bir Çeviri: Nevâî'nin Tevârih-i Mülûk-i Acem'i (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Verilerin karşılaştırılmasında, Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine doğru bir yol izlenmiştir. Bunun nedeni, Doğu Türkçesi metinlerinin Batı Türkçesi metinlerinden daha eski tarihli olmasıdır. Bu yönde bir karşılaştırmanın Doğu Türkçesinin Batı Türkçesi üzerindeki olası etkilerini görmek bakımından uygun olacağı düşünülmüştür.

Çalışma kapsamında incelenen metinlerde yer alan her -sA biçimbiriminin şart anlamı ve işleviyle kullanılmamış olabileceği varsayılmıştır. -sA biçimbiriminin kip ve zarf-fiil olmak üzere iki işlevi vardır ve bu biçimbirim şart bildirdiği sürece zarf-fiildir. Bu varsayım üzerinden metinlerdeki -sA biçimbirimleri araştırılmış, anlam ve işlevleri tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, şart anlamının yalnızca -sA biçimbirimi ile verilmediği varsayılmıştır. Bu sebeple araştırma kapsamında yer alan metinlerde -sA biçimbirimi kullanılmaksızın oluşturulan şart ifadeleri belirlenmiş, bu ifadelerin kuruluş biçimleri Batı ve Doğu Türkçesinde karşılaştırılmıştır.

İncelenen metinlerde saptanan ve çalışmamızda yer alan veriler, bu metinlerin transkripsiyonunu yapan araştırmacıların tercih ettikleri kullanımlara (transkripsiyon alfabelerine) bağlı kalarak verilmiştir. Bu tercihlere noktalama işaretleri de dahildir.

1.5. Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada, 15. ve 16. yüzyıllarda Doğu Türkçesi ile kaleme alınmış üç metin ve bunların Batı Türkçesine çevirileri ile Farsça iki metnin aynı dönemde hem Doğu Türkçesine hem Batı Türkçesine yapılmış çeviri metinlerinden yararlanılmıştır. Ancak çalışmaya konu olan dönemde, birbiriyle karşılaştırmaya uygun metin bulmakta zorluk yaşanmıştır. Karşılaştırma yapılabilmesi için metinlerin birbirinin çevirisi olması ya da başka bir dilden Doğu ve Batı Türkçesine tercüme edilmiş olması gerekmektedir.

Yaptığımız araştırmada, çalışmanın ele aldığı dönemde bu tür metinlerin sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Ayrıca tespit edilen bazı metinlerde, metnin içeriği ya da hacmi nedeniyle -sA biçimbirimi ve şart ifadesinin az olması da karşılaşılaşın zorluklar arasındadır. Bununla birlikte, tespit edilen metinlerin ele alınan konunun aydınlatılması ve örnekleme yapılması bakımından yeterli olduğu düşünülmektedir.

Son olarak, çalışmamızın konusu bakımından incelenen metinlerin birbirleriyle karşılaştırmaya uygun olması gerekmektedir. Ancak inceleme sırasında bu metinlerin birbirlerinden ya da başka bir dilden birebir çeviriler olmadıkları görülmüştür. Ayrıca Farsçadan Doğu ve Batı Türkçesine tercüme edilmiş metinlerde asıl metinden eksik kısımlar olduğu veya bunlara bazı eklemeler yapıldığı tespit edilmiştir. Bu durum, karşılaştırmayı zorlaştırmıştır.

1.6. Tanımlar ve Açıklamalar

Çalışma sırasında elde edilen veriler incelenirken bazı terimlerden yararlanılmıştır. Ancak bu terimlerin dil bilgisi çalışmalarında farklı biçimlerde tanımlandığı, ifade ettikleri anlam ve yüklendikleri işlevlerin araştırmacılar tarafından değişik biçimlerde ortaya koyulduğu görülmüştür.

Bu çalışmada, -sA biçimbiriminin kimi zaman bağlayıcılarla birlikte kullanıldığı görülmüştür. *anda, ne, kim, kaçan* gibi bu bağlayıcılar, -sA biçimbirimli yapıların sözcük öbeği ya da cümle ögesi olduğu durumlarda belirleyici konumdadır.

Çalışma sırasında -sA biçimbirimli yapıların şartın basit çekimi yanında, birleşik çekiminin de olduğu belirlenmiştir. Çalışmamızda, bu yapılar, bazı araştırmacıların tercih ettiği “birleşik zaman” yahut “birleşik kip” gibi terimlerin yerine “birleşik çekim” biçiminde adlandırılmıştır.

Gerçek şart cümleleri ve gerçek olmayan şart cümleleri için de farklı adlandırmalar mevcuttur. Burada neden bu terimlerin tercih edildiği hususu ele alınmıştır.

Bununla birlikte -sA biçimbiriminin çekiminde Eski Türkçeden bu yana kullanılan yardımcı fiillerle ve şartlı birleşik cümle ile ilgili bazı bilgiler vermek ve bu çalışmada esas alınan hususları belirtmek gerekmektedir. Ayrıca Eski Türkçeden itibaren zaman zaman şart kipiyle anlam bakımından benzeşen emir ve istek kipleri üzerinde de durulmalıdır. Son olarak, çalışmada incelenen metinler Farsçadan Doğu ve

Batı Türkçesine ya da Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine doğru bir yol izlediğinden aktarma ve çeviri kavramları üzerinde durulmalıdır.

Bağlayıcı: Bağlayıcılar temel olarak bağlama görevi üstlenen dil birlikleridir. Türk dili araştırmacıları bağlama işlevi taşıyan bu sözcükleri bağlaçlar ve edatlar başlığı altında ele almaktadır. Korkmaz (2003, s. 1121), cümle bağlayıcılarını bağlaçlar içerisinde ele almış ve konuyla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “Cümle bağlayıcıları, doğrudan doğruya cümleleri birbirine bağlayan, cümle bağlayıcısı niteliğindeki bağlaçlardır. Cümledeki yerleri bakımından genellikle cümlenin başında bulunurlar.”

Korkmaz (2003, s. 1122), duygu ve düşünceleri parça parça ifade eden cümlelerin bir noktada birbirlerine bağlanmaya ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir. Bu cümlelerin çok yönlü anlam ilişkileri ile birbirlerine bağlanabilmesi cümle bağlayıcılarının oluşmasına ve çeşitlenmesine yol açmıştır.

Develi (1995, s. 132-141), -sA biçimbirimli yapıları cümle ögeleri olmaları bakımından incelediği makalesinde, bu yapıların asıl görevlerinin ana cümlenin anlamını şart, farz ve temenni bakımından sınırlamak olmadığını, bunların ana cümlenin yüklemine bir tamlayıcı olarak katıldığını ifade etmiştir. Kimi zaman bu işleyişleri çeşitli bağlayıcılarla kuvvetlendirilmektedir: *kanda, ne, her kim, ne kadar, kaçan, kaçan ki, her kaçan ki, her ne, her kangısında vb.*

Çalışmamızda, yukarıdaki araştırmacı görüşleri doğrultusunda, bu sözcük ya da sözcük öbekleri için “bağlayıcı” teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Birleşik Çekim: Çeşitli tarihi ve yaşayan lehçe gramerlerinde, zaman ve kip çekimindeki birleşik yapıların asıl çekimin üzerine *i-* (< *er-*) fiilinin çekimlenmiş halinin getirilmesi ile elde edildiği görüşü kabul edilmektedir. Bu yapılar araştırmacılar tarafından farklı terimlerle adlandırılmaktadır. Korkmaz “birleşik zaman”, Ediskun “bileşik zamanlı fiiller”, Bilgegil “bileşik kipler”, Adalı “ikincil zaman ardılları”, Gencan “bileşik zamanlı eylemler”, Ergin “Fiillerin Birleşik Çekimi”, Gülensoy “Fiillerin Birleşik Çekimleri (Birleşik Zaman)” terimlerini tercih etmişlerdir.

Korkmaz (1992, s. 28), “birleşik zaman” olarak adlandırdığı bu yapıları “Bildirme ve tasarlama kiplerinin bağlı oldukları şekil ve zamanın belirli geçmiş zaman (hikâye), duyulan geçmiş zaman (rivayet) içinde meydana geldiğini veya şarta bağlı olarak ortaya çıktığını ifade etmek için kullanılan ve *i-* (< *er-*) yardımcı fiilinin yardımıyla kurulan zaman” şeklinde tanımlamıştır. Ergin (2013, s. 302) “birleşik çekim”in aslında faile bir fiil isminin *i-* fiili aracılığıyla isnadından ibaret olduğunu ifade etmiştir. Bilgegil (1982, s. 271) “Birleşik kiplerde, zaman eklerinin ikincisi, daima

sabit bir fiilin, -yardımcı fiilin- üç kipinden biri olur.” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Zülfikar (1980, s. 146-147) ise “Zaman eklerinin üzerine *i- yardımcı fiilin* hikâyesini ekleriz. ... Zaman eklerinin üstüne *i- yardımcı fiilin* rivayetini ekleriz.” diyerek bu yapıların nasıl oluştuğunu açıklamıştır.

Gülsevin (1997a, s. 216), “Birleşik Zaman” başlığının, terim olarak düzeltilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, herhangi bir fiil birden çok zamanda gerçekleşmemektedir. Yani, aslında bu birleşik yapıların hiçbirinde, birden fazla zaman kavramı bulunmamaktadır. Fiil, bir tek zamanda gerçekleşmektedir. Bu tür yapılarda biçimbirimlerden biri zaman, diğeri kip (tarz) bildirmektedir. Bu yapıları adlandırırken kullanılan “birleşik zaman” terimi ise fiilin birden çok zaman ifade ettiği izlenimini doğurmaktadır. Bu sebeple bazı gramerlerde yer alan “birleşik (bileşik) zaman” terimlerinin yerine “fiillerin birleşik çekimi” adlandırması daha uygundur.

Gülsevin, bu görüşünü örnek çekimler üzerinden açıklamıştır. Araştırmacı, “*gelecek i-dim, iç-er i-dim, sev-iyor i-mişsin*” çekimlerinde fiile gelen ilk biçimbirimin asıl zaman, *i-* fiili üzerine gelen biçimbirimin ise kip işlevi taşıdığı görüşüne ve bu yapının gelecek zamanın hikâyesi biçiminde adlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Gülsevin, bu tür yapılarda büyük bir çoğunlukla birinci biçimbirimin kip, *i-* fiili üzerine gelen biçimbirimin ise zaman bildirdiğini ifade etmekte ve bu hususu şöyle açıklamaktadır: “Şöyle ki: yap-acaktım (< yap-acak i-dim) NE ZAMAN yapacaktım? DÜN yapacaktım. BİRAZ ÖNCE yapacaktım. GEÇEN HAFTA yapacaktım. O halde buradaki zaman, kullanılan zarflardan da anlaşılabilceği gibi, ‘GEÇMİŞ ZAMAN’dır. *i-* (< er-) fiiline gelen -dim eki asıl zamanı belirlemiştir. İlk fiile (yap-) gelen -(y)AcAk eki ise, burada ‘KİP’ fonksiyonunu üstlenmiştir.” Dolayısıyla dil bilgisi kaynaklarında yaygın olarak kullanılan gelecek zamanın hikâyesi terimi buradaki asıl zamanı karşılamamaktadır. Gülsevin’e göre, “Ben bu işi yarın yapacaktım.” dense dahi gerçekleşmemiş bir niyet söz konusu olmaktadır. Yani, yarın yapılması planlanan iş yapılmamış, işin zamanı geçmiştir. Bu sebeple -(y)AcAktım çekimi, genel olarak gelecek zaman değil, geçmiş zaman bildirmektedir. Gülsevin, buradan yola çıkarak bu yapıların “gelecek zamanın hikâyesi” yerine “geçmiş zaman (...sı)” biçiminde adlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Yapacaktım örneğindeki terim önerisi ise geçmiş zamanda gerçekleşmemiş niyet kipi şeklindedir (Gülsevin, 1997a, s. 217). Benzer şekilde, “Ben sigara içerdim.” örneğindeki -(A)r *i-di* yapısı için kullanılan “geniş zamanın hikâyesi” terimi yerine de “geçmiş zamanın terkedilmiş alışkanlık kipi” terimini önermektedir (Gülsevin, 1997a, s. 218).

Gerçek Şart Cümlesi: Gerçek şart cümlesini Deny (1941, s. 1213) şu şekilde açıklamıştır: “Mütekellim olan zat, kendisince yapılabilir veya yapılamaz görünen, farz ve tahmine dayanan, şüpheli ve olması istenilen veya istenilmeyen bir şey olduğunu bildirmeksizin sadece objektif bir şart koşar. Bir A (başlam) hadisesi husule gelirse, B (sonlam) hadisesinin de olacağını bildirmekle iktifa eder.” Yani bu birleşik cümlelerde bir A hadisesinin gerçekleşmesiyle bir B hadisesinin de gerçekleşeceği ifade edilmektedir (Banguoğlu, 2007, s. 457).

Araştırmacılar, gerçek şart cümlelerini farklı şekillerde adlandırabilmektedir. Örneğin, Banguoğlu (2007, s. 549) “olağan şart”, Ediskun (1992, s. 384), “objektif şart”, Tekin (1992, s. 110) “gerçek ve mümkün şart” ifadelerini kullanmışlardır. Bu çalışmada ise “gerçek şart cümlesi” tercih edilmiştir.

Gerçek Olmayan Şart Cümlesi: Bir birleşik cümlede, yardımcı cümledeki şartın gerçekleşmez olması nedeniyle ana cümledeki yargının gerçekleşmediği ya da gerçekleşmeyeceği ifade ediliyorsa bu tür cümlelere gerçek olmayan şart cümlesi denir (Deny, 1941, s. 1213).

Develi, gerçek olmayan şart cümlelerinde, yardımcı cümlede ifade edilen hâl ya da hareketin başka bir biçimde gerçekleştiğini, bunun aksinin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Yani ana cümledeki hâl ve hareket hiçbir zaman gerçekleşemez. Bunun yanında, bazı gerçek olmayan şart cümlelerinde, yardımcı cümlede ifade edilen hâl ya da hareket, geçmiş zaman çekiminde olsa dahi henüz gerçekleşmemiştir. Bu cümlelerde ana cümlenin hükmü gerçekleşebilir ancak bunun zayıf bir olasılık olduğu, konuşanın temennisinden öte gidemeyeceği cümlenin anlamından çıkarılır. Gerçek olmayan şart cümlelerinde ana cümlenin yüklemi, bazı istisnalar dışında geçmiş zaman kipleriyle çekimlenmektedir (Develi, 1995, s. 126-127).

Araştırmacılar gerçek olmayan şart cümlelerini, “olmayası şart cümleleri” (Banguoğlu, 2007, s. 549), “sübjektif şart cümleleri” (Ediskun, 1992, s. 384), “gerçeksiz şart cümleleri” (Tekin, 1992, s. 110) biçiminde de adlandırmışlardır. Bu çalışmada ise “gerçek olmayan şart cümlesi” terimi tercih edilmiştir.

Yardımcı Fiil: Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesinde -sA biçimbirimi isimlere gelerek basit çekim oluşturur. Ancak bunun için bir yardımcı fiile ihtiyaç vardır. Ayrıca -sA biçimbirimli birleşik çekimlerde de yardımcı fiiller kullanılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen Doğu ve Batı Türkçesine ait metinlerde, -sA biçimbirimi ile birlikte kullanılan *er-/i-* yardımcı fiilinin yanında *bol-/ol-* yardımcı fiili ile de karşılaşılmıştır. Dolayısıyla, bu aşamada yardımcı fiillerin neler olduğu, işlevleri ve

anlam özellikleri üzerinde durmak yerinde olacaktır.

i- (*er-*) yardımcı fiili ilk yazılı Türkçe kaynaklardan günümüze kadar bütün Türk lehçelerinde ve tarihî dönemlerde kullanılan ana yardımcı fiildir. Bu fiil, diğer fiiller gibi tek başına kullanılmaz, herhangi bir zarf-fiil veya çekimli fiil ile birleşmez. Ancak isim veya isim durumundaki kelimelerle birleşebilir. Uygun şartlarda isimlerden sonra fiil çekiminin her şeklini alabilir (Hacıeminoğlu, 1992, s. 259). *er-*, *bol-* ve nadiren *tur-* Eski Türkçede kullanılan ana yardımcı fiillerdir (Gabain, 2007, s. 87). *bol-* yardımcı fiili, sadece isimler ve isim gibi kullanılan sıfat fiillerden sonra gelir. Ayrıca *bol-* yardımcı fiili birleşik fiile anlamı ile de iştirak ederken *er-* yardımcı fiili çekime şekil olarak iştirak eder (Ercilasun, 1984, s. 152).

Clauson (1972, s. 331), 13. yüzyıl öncesi Türkçesinin etimolojik sözlüğünde *bol-* fiilinin anlamını şu şekilde vermiştir: “Oldukça eski devirlerden itibaren *bol-* ayırt edici karakter ve sınırını kaybetmeye başlayarak (...) ‘mevcut bulunmak’ anlamına yönelir ve *er-*’in bazı zaman çekimleri kullanımdan düşerek yerlerini genellikle *bol-*’un zaman çekimleri alır.” Yani Clauson, *bol-* fiilinin *er-* yerine kullanıldığını ifade etmiştir.

Bu hususta pek çok araştırmacı görüş beyan etmiştir. Türk (2004), *Kutadgu Bilig*’de *er-*’in “olmak” anlamıyla kullanıldığını belirtmiştir. Ercilasun (1984, s. 49-51) da yine *Kutadgu Bilig*’de *er-* ile *bol-* fiillerinin bildirme vazifelerinden bahsedildiğini ifade etmiştir.

Karabeyoğlu (2007, s. 97), bu hususla ilgili şu açıklamayı yapmıştır:

Varlıkların mevcudiyetini veya bir hâlde bulunması; ortaya çıkması, hâle bürünmesini bildirmek bakımından yakın işleyişe sahip olmakla birlikte kılımları itibariyle farklılık gösteren bu fiillerin Orhon Yazıtlarındaki örnekleri dikkate alındığında esas fiil olarak *bol-*’un başlama (değişkenlik, dinamiklik) kılımları itibariyle öznesi durumundaki adın gösterdiği varlığın ortaya çıkması, mevcudiyet kazanmasını bildirmek; yine esas fiil olarak *er-*’in durum (durağanlık, statiklik) anlatan kılımları özelliğiyle öznesi durumunda bulunan ad unsurunun gösterdiği varlığın mevcudiyetini, var bulunmasını ve varlığın bir yerde mevcut bulunmasını bildirmek işleyişleriyle karşımıza çıktığını görmekteyiz.

Yüceol Özezen (2010, s. 188), isimlerin ve isimleşmiş yapıların yüklem olarak kullanılmasını sağlayan *i-* fiilinin yardımcı niteliğinin öne çıkmasının sonucunda, anlamının unutulmuş olduğu ve dil bilgisine yalnızca “görevsel bir fiil” olarak katıldığı izleniminin doğduğunu ifade etmiştir. Bu hususta kişi zamirleri yol gösterici olabilir. Bunlar hem görevsel, özgür ve öncül bir biçimbirim olarak hem de görevsel, bağımlı ve ardıl bir biçimbirim olarak iki koldan yaşamayı sürdürmektedir. Ancak *i-* fiilinin

gramerleşme ve görevselleşme sürecine bakıldığında, bunun görevsel, bağımlı bir biçimbirim olarak gelişimini, yani ekleşme sürecini tamamlamadığı görülmektedir.

Gülsevin, birleşik yapılarda kullanılan *i-* (*er-*) fiilinin, Eski Türkçede “olmak” anlamında olduğunu, hatta günümüzde bile “ne i-düğü belirsiz adam” tabirinde bu anlamını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Bu fiil, Türkçenin her döneminde “fonksiyonlu (bağımlı, gramatikal)” bir morfem olarak kullanılmış, *gel-*, *yap-*, *otur-*, *sev-* gibi “anamlı (bağımsız, sözlüksel)” bir morfem özelliği göstermemiştir. Gülsevin, *i-* (<*er-*) fiili ile aynı anlamda olan *ol-* (*bol-*) fiilinin de, yardımcı fiil olarak fonksiyonlu bir morfem özelliği gösterdiğini belirtmiştir. Araştırmacıya göre, Türkiye Türkçesinde *ol-* fiili tıpkı *i-* fiili gibi fonksiyonlu (bağımlı, gramatikal) bir morfem olarak kullanılmaktadır (Gülsevin, 2000, 219-220).

Tanç (2004, s. 124) da Türkçede *ol-/bol-* fiilinin isimlerin üzerine gelerek birleşik fiiller kurabilen bir ana yardımcı fiil olduğunu belirtmiştir. Bu fiil Eski Türkçe döneminden başlayarak “*esas fiil+zarf-fiil (-A, -U, -I, -gAll, -p) bol-*” şeklinde tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde yeterlilik bildiren tasvir yardımcı fiili olarak kullanılmaktadır. Yeterlilik ifadesi bu kullanımla sınırlı değildir. “*Esas fiil+şart eki (-sA) bol-*” biçimindeki kullanımı da yeterlilik ifade etmektedir. Ayrıca Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden *Dede Korkut*’ta “*esas fiil+belirli geçmiş zaman eki (-dI) ol-*” biçiminde bir yapı oluşturmakta, ad-fiil ekiyle birlikte kullanılarak *-mAk olmaz* yapısı ile de olumsuz anlamda yeterlilik ifade etmektedir. Dolayısıyla *ol-* yardımcı fiili bir isimle birlikte bir birleşik fiil oluşturabildiği gibi, zarf-fiil ve isim-fiil ekleriyle, ayrıca *-dI,-sA* kip ekleriyle tasvir yardımcı fiili olarak kullanılmaktadır (Tanç, 2004, s. 124).

er- fiilinin sadece isimlerle ve çekimli fiillerle kullanılması, isim ve isim gibi kullanılan sıfat-fiillerden sonra gelerek bir birlik teşkil etmemesi, *bol-* fiilinin ise isimlerden sonra gelerek bir birleşik fiil teşkil etmesi Karahanlı Türkçesi döneminde *er-* ve *bol-* yardımcı fiillerinin kullanılış farklarını belirler (Ercilasun, 1984, s. 50-51).

Koraş (2008, s. 142-143), bu hususla ilgili olarak Eckmann’dan kanıt getirmiş ve Eckmann’ın da ifade ettiği, Çağatay Türkçesi döneminde *er-* yardımcı fiilinin *ë(r)ken* “*iken, olan*”, *ë(r)geç* “*olunca, olur olmaz*” biçimindeki kullanışlarının, *bol-* fiilinin *er-* yerine kullanıldığının kanıtı sayılabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, yine Eckmann’ın verdiği “*cânım lebing şehîdi êkenge tanuğ durur her al rişte kınga boyalgan kefen ara*” (*Kefenim içindeki kan ile boyanmış her kırmızı ip, canımın, (senin) dudağının şehidi olduğuna tanıktır.*) örneği *er-* yardımcı fiilinin *ol-* yardımcı fiilinin anlam ve işlevinde kullanıldığını kesinleştirmektedir. Bu hususla ilgili son olarak Koraş, şu düşüncesini

dile getirmiştir: “Eckmann’ın ‘è(r)- ve -dur yardımcı fiilleri, isim cümlelerinde ve yardımcı cümlelerde bağlayıcı vazifesi görürler.’ ifadesi de bu gerçeği doğrulamaktadır.”

Çağatay Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi “-mış bolsa” (Eckmann, 1958, s. 131; Hacıeminoğlu, 1992, s. 103); görülen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi “-gAn bolsa” (Hacıeminoğlu, 1992, s. 104); geniş zamanın şart birleşik çekimi “-Ur bolsa” (Yücel, 1995, s. 82) şeklinde *i-/er-* fiili yerine *bol-/ol-* yardımcı fiili ile yapılmıştır.

Eski Türkçede *er-* şeklinde kullanılan ana yardımcı fiilin *-r* sesi ilerleyen dönemde düşmüş (Ergin, 2013, s. 69) ve yardımcı fiil Batı Türkçesinde tamamen *i-*’ye (Ergin, 2013, s. 80); Doğu Türkçesinde *e-*’ye (Coşkun, 2000, s. 154; Öztürk, 2005, s. 67) ve Kuzey Türkçelerinde (Doğan-Koç, 2004, s. 283; Çengel, 2005, s. 255) *i-* ve *e-*’ye dönüşmüştür.

Tasvirî fiiller denilen *et-, eyle-, yap-, kıl-, bulun-* gibi yardımcı fiiller isimlerle birlikte, onların çekimini sağlayan, onlarla birleşik fiil kuran yardımcı fiillerdir. Dilimize yabancı kelimelerin girmesiyle bu yardımcı fiillerin kullanılışı da artmıştır (Gümüşkılıç, 2005, s. 389-396). Ancak *ol-* yardımcı fiilinin zaman zaman *i-* yardımcı fiilinin fonksiyonunda kullanıldığı bilinmektedir.

İşlevleri itibariyle karşılaştırıldığında, *i-* fiili ile tasvirî fiil olarak da adlandırılan yardımcı fiiller arasında kullanım bakımından bazı farklar vardır. *i-* fiilinin asıl görevi fiillerin birleşik çekimi yapmak ve isimlerin fiil gibi çekimlenmesini sağlamaktır (Ergin, 2013, s. 314; Ercilasun, 1984, s. 152).

Gülsevin (2000, s. 221-222), bu hususla ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Fonksiyonları ve tipleri aynı olan *i-* ve *ol-* fiillerine ayrı ayrı muamele ettiğimiz için, hem gramer öğretiminde, hem de derslerdeki morfolojik ve sentaks incelemelerinde ikilikler doğmaktadır. Şöyle ki; *gel-ecekti* (<*gel-ecek i-di*) çekiminin yapısı incelenirken *gel-* fiil-ecekti “Gelecek zaman(ın hikâyesi, 3. Teklik kişi)” (veya *-ecek* sıfat-fiil, *i-* yardımcı fiil, *-di* hikâye çekimi) olarak verilmektedir. *gel-ecek oldu*’da ise *gel-* fiil *gel-ecek* bu fiilin *-ecek* ile yapılmış sıfat-fiil (partisip) hâli, *ol-du ol-* fiilinin “görülen (bilinen) geçmiş zamanı” olarak gösterilir.

Yani yukarıdaki çekimler, gramerimizde iki ayrı zaman olarak değerlendirilirler. “*gel-ecekti*” yapısında zaman, gramerlerimize göre “gelecek zaman”dır, “*gel-ecek oldu*”da ise “geçmiş zaman”dır. Oysa, ikisindeki *-ecek* de aynı *-ecek*’tir (sıfat-fiil). İkisinde de *-ecek* üzerine fonksiyonlu birer morfem olarak müstakil fiiller (*i-* veya *ol-*) getirilmiştir.

Baydar (2013, s. 62), *i-* fiili ile *ol-* fiili arasındaki işlev birliğini ortaya koymak için bazı örnekler vermiştir. Araştırmacıya göre, “*Ayşe çalışkan/dır.*” ya da “*Aksaray’da da hava güzel/dir.*” biçiminde *i-* fiiliyle yüklemleştirilen saptayıcı-bildiri cümleleri, dolaylı ifadede “*Ayşe’nin çalışkan olduğunu / çalışkan olma ihtimalinin yüksek olduğunu söyledi.*” ve “*Aksaray’da da havanın güzel olduğunu / güzel olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylediler.*” biçimine dönüşebilmektedir. Bu durumda *i-* fiili ile *ol-* fiili birbirine denktir ve Türkçede birleşik fiil gibi görülen birçok yapı aslında, *i-* fiilinin dönüşmesiyle ortaya çıkmaktadır.

Ay (2011, s. 661-663), *ol-* fiili ile yapılan birleşik çekimleri hem standart Türkçeyi hem de Türkiye Türkçesi ağızlarını inceleyerek ele almış ve bu çekimlerin ifade ettikleri anlamlar üzerinde durmuştur. Buna göre, *ol-* fiilinin *-(y)AcAK* eki ile oluşturduğu birleşik çekimler, geleceğe yöneltilmiş bir niyeti ifade etmektedir. Yani bu yapı, fiildeki oluş veya kılışın teşebbüs ve niyet hâlinde olduğunu göstermektedir. Ay, *ol-* fiilinin *-mİş* eki ile oluşturduğu birleşik çekimlerin ise fiildeki oluş veya kılışın içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiğini gösterdiğini belirtmiştir. Araştırmacıya göre, “*fil + -mAz + ol- + Zaman-Kip Eki*” yapısı, fiildeki oluşun ve kılışın geçmişte, şimdiki zamanda ya da gelecekte alışkanlık hâlinde sürdüğünü veya süreceğini gösterir ve bu yapı Türkiye Türkçesi ağızlarında *ol-* fiili ile yapılan birleşik çekimlerin en yaygın olanıdır. Ayrıca, yazı dilinde olduğu gibi, ağızlarda da *-mAz* ile çekimlenmiş olumsuz biçimi olumsuzundan daha yaygındır.

Günümüz Kıpçak grubu Türk lehçelerinde de öğrenilen geçmiş zamanın şartı çekimlenirken *bol-* yardımcı fiili kullanılmaktadır (Öner, 1998, s. 221). Kazak Türkçesinde ise yardımcı fiilin isimlerde şart çekimi, görülen geçmiş zamanın şartı, şimdiki zamanın şartı, gelecek zamanın şartı, geniş zamanın şartı ve gerekliliğin şartı *bol-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır (Koç-Doğan, 2004, s. 286-311).

Kırgız Türkçesinde, hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimleri, *e-* fiili yanında *bol-* yardımcı fiili ile de yapılır (Çengel, 2005, s. 255). Özbek ve Uygur Türkçelerinde ise şartlı birleşik çekimlerin tamamı, öğrenilen geçmiş, geniş ve gelecek zamanın şartı ile gerekliliğin şartı, *bol-* yardımcı fiili ile yapılmaktadır (Öztürk, 1997, s. 212-214).

Emir, İstek ve Şart Kipleri: Emir, istek ve şart kipleri, kullandıkları biçimbirimler itibariyle yapı olarak birbirlerinden ayrılmakla birlikte kimi cümlelerde anlam bakımından aralarında geçişler olduğu görülmektedir. Emir yahut istek biçimbirimi ile çekimlenmiş bir fiil anlam bakımından şart ifade edebilmekte, bununla birlikte *-sA* biçimbirimli bir fiil emir ya da istek bildirebilmektedir. Dolayısıyla emir,

istek ve şart kiplerinin Eski Türkçeden bu yana anlam ve işlevleri üzerinde durmakta yarar vardır.

Türkçede emir kipinin varlığı ve işlevleri, istek kipinin ortaya çıkışı, kullanım alanı ve günümüzdeki durumu hâlâ bir problem oluşturmaktadır. Bu hususla ilgili olarak öncelikle emir ve istek olarak adlandırılan bu iki kipin Türkçenin tarihindeki yeri ve kullanımına bakmak uygun olacaktır. Göktürkçe, Uygur Türkçesi ve Karahanlı Türkçesi dil bilgisi kitaplarında istek kipi başlığı bulunmamaktadır (Tekin, 2003, s. 180-182; Eraslan, 2012, s. 345-351; Hacıeminoğlu, 2013, s. 182-194). Tekin (2003, s. 182), birinci kişi çekimlerinde “gönüllülük kipi” başlığını; ikinci ve üçüncü kişilerde ise “buyurma kipi” başlığını kullanmış ve emir kipinin birinci kişilerde işletilemeyeceğini belirtmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde $-(y)A$ (Özkan, 2000, s. 138-143), Harezmi Türkçesinde $-A$, $-GA$, $-Ay$ (Hacıeminoğlu, 1997, s. 156-157), Çağatay Türkçesinde ise birinci tekil kişi $-(A)y$, $-(A)yIm$, $-(A)yIn$; birinci çoğul kişi $-(A)ll$, $-(A)llı$, $-(A)llm$ (Eckmann, 2005, s. 114) biçimbirimleri istek kipi olarak verilmiştir. Argunşah (2013a, s. 170) ise Çağatay Türkçesinde istek çekiminin $-GA$, $-KA$ biçimbirimlerinin yanında $-GAy$, $-KAy$ gelecek zaman biçimbirimleriyle de yapıldığını belirtmiştir. Ayrıca, Eski ve Orta Türkçenin gelecek zaman biçimbirimi olan $-GAy$ biçimbiriminin Batı Türkçesinde $-A$ biçimbirimine dönüşmüş şeklinin de Çağatay Türkçesinde istek çekiminde görüldüğünü eklemiştir. Karamanlıoğlu (1994, s. 133), Kıpçak Türkçesinde doğrudan isteği ifade eden bir biçimbirim olmadığını ifade etmiştir. Ancak *Codex Cumanicus*'ta yalnızca bir örnekte $-A$ biçimbiriminin istek anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir: *téyire* “ulaştırma” (Argunşah-Güner, 2015, s. 108). Bu bilgilerden hareketle, Türkiye Türkçesinde $-(y)A$ biçiminde olan istek kipinin, Türkçenin başlangıç dönemlerinde bulunmadığını söylemek mümkündür. $-(y)A$ biçimbiriminin, sonraki dönemlerde sadece istek değil, gelecek zaman, emir vb. işlevlerle de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Türkiye Türkçesine ait dil bilgisi kitaplarında, istek kipinin büyük oranda kullanımdan düşmüş olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Banguoğlu (2007, s. 469-470), bu hususla ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “Netekim bu kipin tekli ve çoklu 3. kişileri Yeni Türkçede ve yazı lehçemizde eskimiş sayılıp yerlerine buyuru kipinin üçüncü kişileri kullanılır olmuştur (*seve* yerine *sevsin*, *seveler* yerine *sevsinler*).” Ergin (2013, s. 311-312) de benzer bir değerlendirme yapmıştır: “Çünkü ikinci, üçüncü şahıslarda bugün çok az kullanılmakta ve yerlerine umumiyetle emir, bazen de şart şekli kullanılmaktadır. Böylece bugün istek fonksiyonu için istek şeklinin yerini emir şekli almış gibidir.” Korkmaz (2003, s. 652), üçüncü tekil ve çoğul kişilerdeki $-(y)A$

biçimbiriminin zayıfladığını, bunun yerine *-sın/-sUn* ve *-sInlAr/sUnlAr* biçimbirimlerinin kullanılmaya başladığını ifade etmiştir. Korkmaz'a göre, *-(y)A* biçimbirimi, günümüz Türkçesinde birinci kişilerde atasözü, deyim ve halk ağızlarında kalıplaşmış olarak görülmektedir. İkinci ve üçüncü kişilerde ise istek işlevi yanında uyarı veya istek-emir arası bir işlev kazanmıştır: “*Yolun açık ola. Alışverişte fazla oyalanıp da sakın tren saatini kaçırmayasın. Ağır git ki yol alasın. Söylenenleri unutmayasın, yapılacak işleri sıraya koyasın.*” (Korkmaz, 2003, s. 656-657). Demir ve Aslan da bu konuda Korkmaz'la hemfikirdir (Demir-Aslan, 2010, s. 277).

Ergin (2013, s. 307-308), Türkçede emir çekiminin birinci şahıslarında kullanılan eklerin son zamanlarda, istek çekiminin birinci şahıs eklerinin yerini de tuttuğunu, bu sebeple istek ve emir şekillerinin karıştığını ifade etmiştir. Ancak, Ergin'e göre, bugün istek birinci şahısları için kullanılan bu eklerin istek fonksiyonunda emir eki olduğunu unutmamak gerekir. Benzer bir biçimde şart çekiminden de istek için faydalandığı görülebilmektedir. Ergin, bu hususun yakın kiplerin birbirinin yerini tutmasından ve bir ekin başka bir fonksiyon için de kullanılabilmesinden ileri geldiğini belirtmiştir.

Ergin (2013, s. 310), *-sA* biçimbiriminin bazen istek için de kullanıldığını, bu kullanılışta şart değil, temenni ifadesi taşıdığını belirtmiştir. *-sA* eki, bu temenni ifadesi ile hükümlü bir fiil çekimi durumuna girebilir ve müstakil bir cümle kurabilir: “*Yarın bâri hava güzel olsa!*” Ancak buradaki temenninin de aslında şarta dayandığını unutmamak gerekir. Araştırmacıya göre, “*gelsene (gel-se-n-e)!, otursana (otur-sa-n-a)!, çalışsanıza (çalış-sa-nız-a)!*” gibi yalnız ikinci şahıslarda kullanılan ekleşmiş hitaplı şart şekillerinde ise şartın şart ifadesi yoktur. Burada istekle emir arası bir ifade söz konusudur. Ergin, yalnız şekil ifade eden bir ek olarak tanımladığı istek ekinin fiil kök ve gövdelerine eklenerek tasarlanan hareketin istendiğini gösterdiğini belirtmiştir. Ergin'e göre bu ek, istek ifadesinin yanında, dilek de bildirir.

İstek kipi gibi, emir kipi de Türk dil bilgisinin sorun teşkil eden konularından biridir. Bu hususla ilgili olarak Ergin (2013, s. 304), “Tasarlama kipi eklerinden biri olan bu ekler tasarlanan hareketi emir şeklinde ifade eder, hareketin emirle yapılmasına işaret eder.” demiştir. Korkmaz (2003, s. 669) da bu konuda Ergin'le hemfikirdir. Ercilasun (2011, s. 61), insanın kendi kendisine de emredebileceği düşüncesindedir. Bu hususu bir örnek üzerinden açıklamıştır: “*Ahmet dedim kendi kendime, kalk ve çalış.* Bu cümledeki *kalk* ve *çalış* emir şekilleri değil midir? İşte Ahmet, kendi kendine *kalk* ve *çalış* diyerek kendisine emretmektedir.” Fakat Ercilasun'un bu örneğinde, emir

çekiminin birinci değil ikinci kişi çekimi görülmektedir. Burada kişi aslında kendisine değil, kendisini karşısındaki başka bir kişi gibi düşünerek ikinci kişiye emir vermektedir.

Ancak, Banguoğlu (2007, s. 473), emir çekiminin birinci kişi çekimleri için mantıklı olmadığını ifade etmiş ve görüşünü şöyle açıklamıştır: “Bu tek kip de tekli ve çoklu 2. ve 3. kişilerden ibarettir. Buyuru eydilen, veya sözü geçene eydeni nazarı olarak kesin eğilimini duyuran bir kip olduğu için 1. kişiye yönelmesi mantıkî değildir.”

Özkan (1999, s. 83-113), istek kipinin Eski Anadolu Türkçesinde on iki işlevini belirlemiştir: gelecek zaman, istek, şart, geniş zaman, şimdiki zaman, emir, gereklilik vb. Görüldüğü gibi bu kipin işlevleri arasında şart ve emir de yer almaktadır. Aslan Demir (2008, s. 15), istek kipinin emir, istek, rica ve yalvarma işlevlerinin de olduğunu ifade etmiştir.

Gülsevin (2002, s. 2-4), emir ve istek için iki ayrı çekimin kabul edilmesini şekil ve işlevleri bakımından doğru bulmamaktadır. Gülsevin’e göre şekil açısından, *otur-asın/otur-a* gibi çekimler, yazı dilinin gerçek istek kiplerini yansıtmamaktadır. İşlev açısından ise, *otur-Ø/otur-un/otur-sun* gibi “emir” çekimleri zaten çoğunlukla ve sıklıkla istek görevinde kullanılmaktadır. Yani, *otur-Ø/otur-un/otur-sun* gibi yapılar, aslında istek bildirir. Gülsevin, istek kipinin işlevlerini şöyle sıralamıştır: a. Dilek-istek bildirir, b. Emir bildirir, c. Gereklilik bildirir, ç. İstek yolu ile gereklilik bildirir, d. Dua yolu ile istek bildirir, e. Yalvarma yolu ile istek bildirir, f. Temenni bildirir, g. Tavsiye bildirir, ğ. Tavsiyede gereklilik bildirir (özellikle ne soru kelimesi ile birlikte kullanılınca), h. Emir yoluyla gereklilik bildirir, i. ‘-mAk için ...’ anlamında maksat bildirir, j. Tercih bildirir, k. Serbestlik verildiğini bildirir, l. Müsaade-icâzet bildirir, m. Serzeniş yolu ile yönlendirme bildirir.

Bu açıklamalardan, dil bilgisi kitaplarında istek kipi olarak verilen çekimin Türkçenin ilerleyen dönemlerinde ortaya çıktığı ve bugün sınırlı bir kullanıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Emir kipi olarak verilen çekimin de geniş oranda isteği karşıladığı görülmektedir. Çalışmamızda da bu doğrultuda verilerle karşılaşılmıştır.

Şartlı Birleşik Cümle: Bu çalışmada incelenen dil bilgisi kaynaklarında araştırmacıların birçoğunun şartlı birleşik cümle konusunda pek çok hususta hemfikir oldukları görülmüştür. Ancak araştırmacıların uzlaşmadığı bazı hususlar da mevcuttur. Bu hususlardan en çok öne çıkanı, -sA biçimbiriminin şart ve dilek bildirme işlevleridir. Bu işlevler, -sA biçimbirimi ile oluşturulmuş yan cümle içeren cümlelerin birleşik kabul edilip edilmeyeceği konusunda büyük önem arz etmektedir.

Hatiboğlu (1954, s. 256), makalesinde *-sA* biçimbiriminin şart ve dilek bildirme işlevleri üzerinde durmuştur. Araştırmacıya göre, eylem kök ve gövdelerine gelen *-sA* biçimbirimiyle isim kök ve gövdelerine gelen *-sA* biçimbirimi arasında morfolojik bakımdan görülen ayniyetlikten başka, semantik bakımdan da bir yakınlık görülmektedir. Şart kipiyle dilek kipi arasında anlam ilişkisi kuvvetlidir. Araştırmacı, bu hususu şu şekilde açıklamıştır:

Bugünkü durumda “-se” ekinin ayrı iki vazifede kullanılışı oldukça sınırlandırılmıştır: Fiil şekillerimizde birinci zaman eki olarak “-se” kullanılırsa “arzu, istek” bildirir, ikinci zaman eki olarak kullanılırsa “şart” bildirir. Fakat her ikisinde de menşedeki birlikten doğan bir anlam kayması ve kaynaşması vardır. Dilek kiplerinde esas anlam “arzu, istek” olmakla beraber az da olsa “şart” anlamı da vardır, “gel-se, git-se” gibi. Şart kiplerinde de esas anlam “şart” olmakla beraber, “arzu, istek” anlamı da mevcuttur, “gelir-se, gider-se” gibi.

Gülsevin (1990, s. 278), makalesinde *-sA* biçimbiriminin, dilek bildiren özel kullanılış şeklinin dışında, cümlede hiçbir zaman yüklem görevi taşıyamayacağını ifade etmiştir. Bu özel kullanılış şeklinde, *-sA* biçimbirimi, yalnızca başında *keşke* sözcüğü veya anlamı bulunan cümlelerde, dilek anlamı taşımak kaydıyla yüklem olabilir. Bu tür kullanışlarda da şart anlamı değil, dilek anlamı vardır. Bu sebeple *-sA* şart biçimbirimi cümlede yüklem görevinde kullanılan eylem kipleri bölümünde değil, eylemden türeyen zarflar olan ulaçlar bölümünde ele alınmalıdır. Araştırmacıya göre *-sA* biçimbiriminin kişi biçimbirimi alıyor olması da bu biçimbirimin ulaç fonksiyonu taşımasına engel değildir. Çünkü Türkiye Türkçesinin dil bilgisinde *-Dik + Kişi Eki + -dA (-DIğInDA/ -DUğUnDA)* şeklinde kişi biçimbirimi almış bir ulaç mevcuttur (Gülsevin, 1990, s. 279).

Karahan (1999, s. 52), *-sA* biçimbiriminin şart ve dilek bildirdiği hususunda tüm araştırmacıların hemfikir olduğunu ifade etmiştir. Ancak şart bildiren *-sA* ile dilek bildiren *-sA* birbirinden sadece anlamca değil, kullanımda da ayrılır. Türkçede bulunan bütün kip biçimbirimleri ile müstakil cümleler kurulabilir. Ancak şart bildiren *-sA* biçimbirimi ile müstakil cümle kurulamaz. Bu durum, *-sA* biçimbirimini kip eklerinden uzaklaştırarak ulaç eklerine yaklaştırır. Bu ek, Eski Türkçede zaten bir ulaç ekidir. Araştırmacı, bu hususla ilgili açıklamalarına şu şekilde devam etmiştir:

Zarf-fiil eklerinden meselâ *-ınca / -ince* ile bu ek arasında anlam ve kullanım bakımından pek de önemli bir fark yoktur. Belki de tek fark *-sa / -se* ekinin şahıs eki almasıdır. “*Koşunca düşer.*” cümlesi ile “*Koşarsa düşer.*” cümlesi arasındaki anlam ve şekil yakınlığı hemen dikkati çekmektedir. Eğer *-sa / -se* eki bir kip eki ise *-ınca / -ince* eki de bir kip eki sayılmalıdır. Eğer *-ınca / -ince* eki kip eki değilse *-sa / -se* ekinin de kip eki sayılması doğru değildir. Bana

göre tasarlama kipleri “emir”, “gereklilik”, “dilek / istek” şeklinde 3 temel kip olarak düşünülmeli ve sadece 2. şahıslarda kullanılan *-a / -e* eki ile dilek bildiren *-sa / -se* eki aynı kip başlığı içine alınmalıdır.

Bu çalışmada incelenen dil bilgisi kaynaklarında araştırmacıların çoğu şartlı birleşik cümle türünün varlığını kabul etmektedir. Bu araştırmacılar Deny (1941), Dizdaroğlu (1976), Hatiboğlu (1982), Şimşek (1987), Tulum (1990), Gemici (1990), Ediskun (1992), Bozkurt (1995, 2007), Develi (1995), Mehmedoğlu (1999), Banguoğlu (2007), Gencan (2001), Güneş (2001), Bilgin (2002), Atabay ve diğ. (2003), Delice (2003), Ulaş (2003), Erkul (2004), Eker (2005), Demir (2006), Ergin (2013), Hepçilingirler (2006), Özkan ve Sevinçli (2008), Aktan (2009) ve Telli (2009)’dir. Bazı araştırmacılar ise şartlı cümleyi birleşik cümle sınıfına dâhil etmemekte, basit cümle olarak değerlendirmektedir. Savran (1999), Karahan (2000) ve Koç (2002) bu araştırmacılarıdır.

Şartlı birleşik cümleyi kabul eden ve kitaplarında birleşik cümlelerin bir türü olarak ele alan araştırmacıların şartlı birleşik cümleyi farklı şekillerde adlandırdıkları görülmektedir. Bozkurt (1995, 2007) “koşullu cümle”; Delice (2003) “yan cümlesi şart-fillerden oluşan birleşik cümle”; Demir (2006) “koşullu yancümlesi olan bileşik cümleler (koşul bileşik cümlesi)”; Dizdaroğlu (1976) “koşul cümlesi”; Ediskun (1992) “şart bileşik cümlesi”; Eker (2005) “şartlı birleşik cümle”; Aktan (2009), Ergin (2006) “şartlı bileşik cümle”; Banguoğlu (2000), Erkul (2004) “şart cümlesi”; Gencan (2001) “koşul önermesi”; Güneş (2001) “şartlı cümle”; Hatiboğlu (1982) “koşullu yancümle”; Bilgin (2002), Hepçilingirler (2006) “koşullu bileşik cümle”; Özkan ve Sevinçli (2008), Ulaş (2003) “şartlı birleşik cümle”; Zülfikar (1990) “-sa (-se) şart ekiyle kurulmuş birleşik cümle” terimlerini tercih etmişlerdir.

Deny (1941, s. 795), şartlı birleşik cümleleri, “uyruk cümleler” başlığı altında ele almış ve “bağlaç alması zaruri olmayan uyruk cümleleri (birbirine karşılıklı bağlı olan şart cümleleri)” şeklinde adlandırmıştır. Araştırmacıya göre, birbirine karşılıklı bağlı olan şart cümleleri Türkçenin tek aslı cümle türüdür. Bu tür cümleler, Fransız ya da Fars dil bilgisinden etkilenmemiştir. Deny, bir şart ya da tahmin bildiren bir sözün iki cümleden oluştuğunu ifade etmiştir. Bu cümlelerden ilki başlam cümlesidir. Başlam cümleleri şart bildirir. İkinci cümle ise sonlam cümlesidir. Bu cümle de şartın karşılığı olan sonucu içerir. Kimi zaman şart cümlelerinin başlamından önce *eğer*, *şayet* sözcükleri kullanılır.

Deny (1941, s. 796), birbirine karşılıklı bağlı olan şart cümlelerini iki gruba ayırmıştır: 1- Gerçek olan şart cümleleri, 2- Gerçek olmayan şart cümleleri. Gerçek olan şart cümlelerinde, öznel bir şart ifadesi mevcuttur. Bu tür cümlelerde, özne, kendisince yapılabilir veya yapılamaz görünen, tahmine dayanan, gerçekleşmesi şüpheli olan ve gerçekleşmesi istenen ya da istenmeyen bir şey olduğunu bildirmez. Özne, yalnızca başlam cümlesinin bildirdiği şart gerçekleşirse sonlam cümlesinin bildireceği sonucu ifade eder.

Deny (1941, s. 798-789)'ye göre bir cümlede şart biçimbirimi almış bir sözcüğün bulunması, o cümleyi her zaman bir şart cümlesi yapmaz. Çünkü şart biçimbirimi almış kimi sözcükler cümlede edat gibi kullanılırlar. Gerçek olmayan şart cümlelerinde ise, özne, kendi fikrinde bir şartın yerine gelip gelmemesinin şüpheli ya da temenni hâlinde olduğunu ifade eder. Bu tür cümlelerde eylemler tam ve belirli bir zaman kavramı içermezler.

Dizdaroğlu (1976, s. 209), şartlı birleşik cümleyi “Koşul Tümcesi” başlığı altında vermiş ve şöyle tanımlayıp açıklamıştır: “Yancümlesi dilek ya da koşul kipinden oluşan cümleye koşul cümlesi denir. Dilek ve koşul kipindeki eylemler, öbür kiplerde olduğu gibi, yargı bildirmezler. Bundan ötürü, ancak dilek ve istek bildirdikleri ve cümlenin sonunda buldukları zaman bağımsız cümle kurabilirler. Koşullu yancümle, öbür yancümleler gibi, temel cümleden önce gelir. Bu durum, Türkçenin sözdizimi kuralına ve geleneğine uygun düşmektedir. Koşullu cümlede, temel cümlenin yüklemi, bildirme kiplerinden biri ya da ekeylem olur. Koşullu yancümle, temel cümlenin öznesi, nesnesi, belirteç tümleci olur.” Araştırmacı, koşul cümlelerini şu dört başlıkta incelemiştir:

- I. Yancümlesi Dilek Kipiyle Kurulu Koşul Tümcesi
- II. Yancümlesi Dilek Kipinin Bileşik Zamanlarıyla Kurulu Koşul Tümce
- III. Yancümlesi Koşul Bileşik Zamanıyla Kurulu Koşul Tümcesi
- IV. Yancümlesi Ekeylemin Koşuluyla Kurulu Koşul Tümcesi

Yan cümlesi dilek kipiyle kurulu koşul cümlesinde dilek kipi, temel cümlenin yüklemi değilse koşullu yan cümle kurar (Dizdaroğlu, 1976, s. 210). Yan cümlesi dilek kipinin bileşik zamanlarıyla kurulu koşul cümlesinde ise dilek kipinin sadece hikâye ve rivayet birleşik zamanı bulunur, koşulu bulunmaz. Yan cümlesi koşul bileşik zamanıyla kurulu koşul cümlesinde çeşitli eylemlerin koşul birleşik zamanı, temel cümlenin yüklemi olarak kullanılmadıysa, koşullu yan cümle görevindedir (Dizdaroğlu, 1976, s. 211). Yan cümlesi ekeylemin koşuluyla kurulu koşul cümlesinde adlar ve ad soylu

sözcüklere gelen -sA biçimbirimi ile oluşturulan yan cümleler, koşul yan cümlesi oluştururlar (Dizdaroğlu, 1976, s. 212).

Dizdaroğlu (1976, s. 213-214), koşul cümleleriyle ilgili bazı önemli uyarılar yapmıştır. Buna göre koşullu yan cümleler, *de* bağlacıyla ve *eğer, bari keşke, şayet* gibi edatlarla kullanılabilir. Ayrıca istek kipinin hikâyesi de cümleye koşul anlamı verir. Koşul cümlelerinde yan cümle ve temel cümle yer değiştirebilir. Buradaki önemli hususlardan biri de sonuna -sA biçimbirimi eklenmiş kimi sözcük ve sözcük öbeklerinin koşullu yan cümle kuramamasıdır. Bunlar, cümlede zarf tümleci ya da edat tümleci görevindedirler. Son olarak, bir cümlede ancak bir tane koşullu yan cümle bulunabilir.

Hatiboğlu (1982, s. 148-149), şartlı birleşik cümleden “Dilekli Yancümle” ve “Koşullu Yancümle” olmak üzere iki ayrı başlık altında bahsetmiştir. Hatiboğlu’na göre, dilek kipiyle kurulan ve temel cümleye bağlanan, dilek ve istek bildiren yan cümleye dilekli yan cümle denir. Bu tür cümlelerde genellikle geniş zamanın olumsuzu kullanılır. Kimi zaman dilekli cümleler, yan cümle olmadan ve bir temel cümleye bağlanmadan ayrıca sıralanır. Dilekli yan cümleler ikileme biçiminde de kullanılabilirler.

Hatiboğlu (1982, s. 149-150), koşullu yan cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Birleşik cümlelerde koşul birleşik eylemiyle kurulan ve temel cümledeki anlamı koşullu olarak tamamlayan yancümleye koşullu yancümle (Osm. Cümle-i şartiye; Fr. Proposition conditionnelle; İng. Conditional clause; Alm. Bedingungssatz) denir.” Araştırmacıya göre, koşullu bir yan cümlelerin yüklemi koşulla birlikte emir veya istek çekimiyle kökteş olarak ikileme kurabilir. Bu durumda yan cümleyi etkileyen koşul kipiyle çekimlenen eylemdir. Kimi zaman koşullu bir yan cümle temel cümlede bütünüyle özne görevini yüklenir. Bazen de temel cümle ile birlikte ikileme kurar. Kökteş iki çekimli eylemden birincisinin yeterlilik şekliyle birlikte koşul eki alması, cümleye olumsuzluk anlamı verebilir.

Şimşek (1987, s. 282-283), şartlı birleşik cümleleri koşullu cümle başlığı altında ele almış ve şöyle tanımlamıştır: “Yan cümlesi koşullu çekimlerden biriyle kurulan ve baş cümlesinin koşulu ya da nedeni durumunda bulunan bileşik cümleye koşullu bileşik cümle denir.” Araştırmacıya göre koşul kipi yargı bildirmez ve bu sebeple temel cümle kuramaz. Koşul kipiyle kurulan yan cümlelere koşul ya da başlam cümlesi adı verilir. Başlam cümlesi “koşullu bileşik cümlede koşul kavramını taşıyan cümle”dir. Sonlam cümlesi ise “koşullu bileşik cümlede koşulu ya da nedeni sonuca bağlayan cümle”dir.

Şimşek (1987, s. 283), koşul cümlesinin Türk yazı dilinde başlangıçtan beri var olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle şartlı ya da koşullu birleşik cümle, Türkçe cümlelerin en eski temel yapılarından biridir. Şimşek (1987, s. 284-285), başlam cümlesinin görevlerini şu şekilde sıralamıştır: a- Özne Görevinde Başlam Tümcəsi, b- Belirtisiz Nesne Görevinde Başlam Tümcəsi, c- Belirteç Tümləci Görevinde Başlam Tümcəsi. Araştırmacı, bu cümlelerle ilgili örnekler vermiştir.

Şimşek (1987, s. 285), koşullu birleşik cümleleri türleri bakımından iki gruba ayırmıştır: A- Başlam Tümcəsinin Yükləmine Göre Koşullu Tümcələr, B- Koşul Kavramı Taşıyıp Taşımadıklarına Göre Koşullu Tümcələr. Başlam cümlesinin yüklemine göre koşullu cümleler, başlıca altı gruba ayrılmıştır: a- Yalın Koşul Kipiyle Kurulan Koşullu Tümcələr, b- Koşul Kipinin Anlatmasıyla Kurulan Koşullu Tümcələr, c- Öteki Kiplerin Koşul Bileşik Çekimiyle Kurulan Koşullu Tümcələr, ç- Ekeylemin Koşuluyla Kurulan Koşullu Tümcələr, d- Ğstek Kipiyle Kurulan Koşullu Tümcələr, e- Yüklənce Özellik Gösteren Koşullu Tümcələr. Koşul kavramı taşıyıp taşımadıklarına göre koşullu cümleler ise iki grupta incelenmiştir: a- Gerçek Koşullu Tümcə, b- Sözde Koşullu Tümcə (Şimşek, 1987, s. 288). Şimşek, gerçek koşullu cümlelerin tanımını şöyle yapmıştır: “Koşullu cümlede başlam cümlesinin işlevi, sonlam cümlesinin anlamını, koşul ya da neden ilgisiyle sınırlamaktadır. Bu, sonlam cümlesinin bildirdiği yargının bir koşula bağlanmasıdır. İşte koşullu cümlelerin bu anlam özelliğini taşıyanlarına gerçek koşullu cümle denir”. Koşul ya da neden kavramı taşımayan koşullu cümlelere ise sözde koşullu cümle denir.

Şimşek (1987, s. 289), son olarak koşullu cümlelerin anlam özelliklerine değinmiştir. Koşullu birleşik cümlelerin anlam özellikleri, genellikle başlam cümlesindeki kavram değışmelerinden ileri gelir. Bu anlam özelliklerinin başlıcaları şunlardır:

a- Koşullu cümlede başlam cümlesi, sonlam cümlesinin bildirdiği yargıyı bir koşula bağlar.

b- Koşullu cümlede başlam cümlesi, sonlam cümlesinin yüklemi ile dile getirilen kılış ya da oluşun nedenini belirtir.

c- Koşullu cümlede başlam cümlesi, sonlam cümlesine *benzetme* ilgisiyle bağlanır ve böylece, iki yargı, nitelikçe karşılaştırılır.

ç- Koşullu cümlede başlam cümlesi, sonlam cümlesi ile *karşıtlık* ilgisi kurar.

d- Koşullu cümlede başlam cümlesi, sonlam cümlesinde belirtilen kılış ya da oluşun *zamanını* gösterir.

e- Koşullu cümlede başlam cümlesi, sonlam cümlesine *oran, ölçü* kavramı katar.

f- Koşullu cümlede yinelemeli yüklemle kurulan başlam cümlesi, olasılık kavramına bağlı olarak, sonuç yargısı ile *özgüleme* ilgisi kurar.

g- Koşullu cümlede başlam cümlesi, sonlam cümlesinin anlamına *kesinlik* kavramı katar.

h- Türkçede cümlelere türlü anlam ayırtıları katan koşul cümlesi görünüşlü anlatımlar vardır. Kimi bağlaç, kimi arasöz gibi kullanılan bu anlatımların çoğu kalıplaşmıştır (Şimşek, 1987, s. 290-291).

Zülfikar (1990, s. 143), şartlı birleşik cümlelerde temel cümlenin sonda bulunduğunu ifade etmiştir. Şart kipiyle çekimlenen cümle ise yan cümledir. Bu cümle, temel cümleye bağlıdır ve tamamlanmamış bir yargı ifade eder. Temel yargının sonda, tamamlayıcı yargının başta bulunması, ki'li birleşik cümlelerin aksine, Türkçenin yapısına uygun bir durumdur.

Ediskun (1992, s. 384-385), şartlı birleşik cümleleri yan cümlelerle kurulan birleşik cümlelere dâhil etmiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “Yan cümlecigi kendinden sonraki bir cümlecigin şartı, sebebi, tahmini olan bileşik cümleye şart bileşik cümlesi denir.” Araştırmacıya göre şart cümlesindeki şart, objektif ya da sübjektif olabilir. Ayrıca şart cümlesi asıl söylenmek istenen düşünce ya da duyguyu yüklenmişse, sonuç cümlesi söylenmeyebilir. Şart cümlesi, olumlu bir eylemin yinelenmesiyle kurulmuşsa, *ancak* edatıyla kurulmuş bir cümle gibi, bir sınırlama anlamı verir. Bir şart cümlesi, aynı eylemin olumlu ve olumsuz biçimiyle kurulduğu ve bu eylemlere birer *de* bağlacı ulandığı zaman, şart cümlesi temel cümledeki yargının yerine getirileceğini kesinlikle belirtir. Şart kipinin hikâyesi ya da rivayeti yerine istek kipinin hikâye ya da rivayeti kullanılabilir. Şart cümleleri temel cümlenin öznesi ya da nesnesi görevinde bulunabilirler.

Bozkurt (1995, s. 215), şartlı birleşik cümleyi “Koşullu Birleşik Tümce” başlığı altında ele almış ve şöyle açıklamıştır: “Yan cümle koşul kipli bir eylem ya da ek eylem ile kurulur. Böylece koşul cümlesi -sA ekinin katkısıyla yapılır.” Araştırmacıya göre koşullu cümle bir koşul ile ona bağlı bir sonucu bildirir. Bu yüzden koşul cümlesinde yan cümleye koşul cümlesi, temel cümleye ise sonuç cümlesi denir. Türkçede -sA biçimbiriminin koşul ve dilek olmak üzere iki işlevi vardır. Koşul kullanımında bu ekin ekeylem işlevi ağırlıklıdır. Ayrıca koşullu yan cümle, temel cümlenin zarfı işlevindedir.

Bozkurt (2007, s. 125-126), bir başka kitabında şartlı birleşik cümleyi “Koşullu Tümce” başlığı altında ele almış ve şu şekilde açıklamıştır:

Kimileyin bir koşula bağlı yargı bildirmek isteriz: *Zamanım olursa, senin işinle ilgileneceğim* türünden bir söyleyişte, *ilgileneceğim* edimi, *zamanım olursa* koşuluna bağlıdır. Bu nedenle koşullu cümle iki ayrı yüklemle kurulan bileşik cümlelerdir. Birinci cümle koşul belirten bir belirteç konumundadır. Ana cümle ise gerçekleşmemiş, düşünülen bir edim durumundadır. Türkçede koşul cümlesi -sA eki ile kurulur. Dilek cümlesi de -sA eki ile kurulur. Ama dilek cümlesi tek bölümlü bağımsız cümle durumundadır: *Keşke zamanım olsa* diye söyleyişte bir istek, bir özlem söz konusu. Ancak bu istek, bu özlem bir sonuca bağlanmamış. Bildirim bu anlamda olumsuzluk kavramı taşır. Yukarıdaki cümle kişinin zamanı olmadığını belirtir. Bütün bunlara karşın dilek cümlesi, bileşik cümle olarak ele alınmaz. İstek ya da buyurum türünde kip sunumu olarak değerlendirilir. Dilek cümlesi ile koşul cümlesi arasında bileşik kip kullanımında eklerin sırası yer değiştirir. Dilek kipinde -sA eki doğrudan eylem üzerine gelir. Eylem+ se+ zaman eki+ kişi eki: Ah orada ol- sa- y- dı- m!

Bozkurt (2007, s. 126)'a göre, şartlı cümle, bir koşulla ona bağlı sonucu bildirir. Bu yüzden şartlı cümlelerde, yan cümle sonuç cümlecidir. Koşullu yan cümle ana cümlelerin zarfı işlevini görür. Bu tür cümlelerde koşul işlevi en açık biçimde ekeylem kuruluşunda yansır. Şartlı birleşik cümlelerde, -sA biçimbirimi, zaman biçimbiriminden sonra gelirse koşul cümlesi oluşur. Burada biçimbirimlerin sıralanışı şöyledir: *Eylem kip biçimbirimi+-sA+kişi biçimbirimi*. Koşul biçimbirimi -dı, -acak, -a, -malı biçimbirimlerinden sonra yer alır. Burada koşul kavramı kesindir. Temel cümle koşulun sonucunu bildirir. Şartlı birleşik cümlelerde kimi zaman *eğer* bağlacının kullanıldığı görülür. Bu kullanım anlamı vurgulamak amaçlıdır.

Banguoğlu (2007, s. 549), şartlı birleşik cümleyi “Tümleme Birleşik Cümle” başlığı altında “Şart Cümlesi” adıyla ele almıştır. Banguoğlu'na göre, bir temel cümleyle bağımlı yargı niteliğinde şart kipiyle çekimlenmiş bir yan cümleden oluşan birleşik cümleye “tümleme şart cümlesi” (proposition conditionnelle comolétive) denir. Bu tür cümlelerde temel cümleyi şart yargısı değil, varılacak sonucu gösteren ceza yargısı teşkil eder. Araştırmacıya göre, anlatım bakımından iki türlü şart cümlesi vardır. Bu cümlelerden biri şartın yerine gelmesiyle cezanın gerçekleşeceğini tereddütsüz gösterir (*İstersen bekleriz*) ve buna *olağan şart cümlesi* (proposition conditionnelle potentielle) denir. Diğer cümle ise şartın yerine gelmemesi sebebiyle cezanın gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini gösterir (*İstesem kalırdık*). Buna da *olmayası şart cümlesi* (proposition conditionnelle irréelle) denir.

Türkiye Türkçesinde, neredeyse tüm olağan şart cümleleri, aslında bir eğilim kipi olan şart kipinin zaman anlamı kazanmış şekliyle çekimlenir. Ancak ekeylemin şart kipi yine de olağan şart cümlesi kuruluşunda kullanılır. Bunun olmayası şart cümlesi, “olmak” eyleminin bildirme şekliyle oluşturulur (Banguoğlu, 2007, s. 550).

Banguoğlu (2007, s. 551), Türkçeye Farsçadan geçen *eğer* ve *şayet* şart bağlamlarının da şart cümleleri kurabileceğini ifade etmiştir. Banguoğlu'na göre, olmayası şart cümlesi cezanın gerçekleşmesini olumsuz veya şüpheli kılar. Bu nedenle genellikle anlamca ters sonuç gösteren bir “bağlam sebep cümlesi”yle karşılaşılır. Ancak ceza yargısının yüklemiyle şarttan beklenen sonucu değil, onun tam tersini ifade eden şart cümleleri de kurulabilir. Bu tür şart cümlelerinde bazen iki yargı arasındaki karşıtlık bir bağlamla belirtilir. Bunlara “şartlı karşıtlama cümlesi” (proposition conditionelle adversative) denir. Ancak bunlar, artık karşıtlama anlamı ağır basmış bir birleşik ulaç sayılır.

Gencan (2001, s. 162), şartlı birleşik cümleleri “Koşul Önermesi” başlığı altında ele almıştır. Gencan, bütün çekimli eylemlerle kurulan önermelerin temel önerme olduklarını, ancak dilek-koşul kipiyle, eylemin koşul kipiyle, eylemlerin koşul şekilleriyle ve dilek-koşul kipinin öyküleme, söylenti şekilleriyle kurulan önermelerin yalnızca yan önerme olabildiklerini ifade etmiştir. Bunlara önerti ya da koşul önermesi adını vermiştir. Gencan (2001, s. 163)'a göre koşul önermeli yan cümlelerle oluşturulan birleşik cümlelerde iki ayrı yargı vardır.

Güneş (2001, s. 345), şart cümlesinin bir temel cümle ile bir şart cümlesinden oluştuğunu ifade etmiştir. Şart cümlesi, temel cümledeki yüklemeyi şarta bağladığı için zarf tamlayıcısı konumundadır. Araştırmacı, bu husustaki görüşlerini açıklayarak verdiği örneklerle desteklemiştir.

Bilgin (2002, s. 531), şartlı birleşik cümleleri “Yan Tümcelerle Kurulan Bileşik Tümceler” başlığı altında, koşullu birleşik cümle olarak ele almış ve şu şekilde tanımlayıp, açıklamıştır: “Yan cümlesi dilek kipiyle kurulan cümlelere koşullu bileşik cümle denir. Ancak tanımdaki koşullu nitelemesi, yapısaldır; bu cümleler koşul anlamından başka, öfke, beğenme gibi duyguları, olanaksızlık, kesinlik gibi durumları da yansıtabilir.”

Delice (2003, s. 144), şartlı birleşik cümleleri, girişik birleşik cümlelerin bir türü olarak “Yan Cümlesi Şart Öbeğinden Oluşan Girişik Birleşik Cümle” başlığı altında ele almıştır. Delice'ye göre bünyesinde şart biçimbirimiyle çekimlenmiş eylem cümleleri barındıran cümleler yan cümlesi şart öbeğinden oluşan girişik birleşik cümlelerdir. Şart biçimbirimi, *keşke* vb. bir edatla birleşerek kiplik kurma hüviyetini kazanabilir. Bu durumda zarf tümleci oluşturmak yerine başlı başına bir cümle kurar. Şart eki, ünlem cümlelerini oluşturur ve bu tür cümleler temel cümle ilkelerine göre çözümlenmelidir.

Ulaş (2003, s. 42), şartlı birleşik cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Yan cümlesi dilek-şart kipi ve yardımcı fiilin şartıyla çekimlenmiş cümlelerdir.” Araştırmacıya göre, bu tür cümlelerde eylemin yapılması ya da yapılmaması bir şarta bağlanır.

Atabay ve diğ. (2003, s. 97), şartlı birleşik cümlelere yan cümleler konusu içinde, “Dilek ve Koşul Bildiren Yancümleler” başlığı altında yer vermişlerdir. Buna göre bu tür cümlelerde, yan cümlenin yüklemi, dilek-koşul kipiyle ya da koşul birleşik zamanla çekime girmiş sözcüklerden oluşur. Temel cümlenin verdiği kavram genellikle bir koşula bağlanır. Kimi zaman, yan cümlenin dilek, istek ya da buyruk bildirdiği de olur. Bu tür cümlelerde yan cümlenin yüklemi *de* ve *bile* bağlaçlarıyla pekiştirilebilir. Ayrıca yan cümlenin yüklemi, aynı eylemin yinelenmesiyle ikileme biçiminde de olabilir. Dilek ve koşul bildiren yan cümleler, temel cümleden sonra da gelebilir.

Atabay ve diğerleri (2003, s. 97-98-99), dilek ve koşul bildiren yan cümlelerin kimi özelliklerini sıralamışlardır. Buna göre, yüklemi dilek-koşul kipinin yalın zamanıyla ya da koşul birleşik zamanla çekimlenmiş yan cümleler, bu kipi anlam özelliklerini temel cümleye yansıtır. Dilek ve koşul bildiren yan cümlelerde, olmak yardımcı eylemi ortaçlarla birlikte kullanılarak bu cümlelerin yüklemi durumuna getirilebilir. Koşullu yan cümlelerde, aynı eylemden oluşan yüklem, *de* bağlacıyla pekiştirilebilir. Böylece eylemin olumlu ve olumsuz biçimleri birlikte kullanılır ve cümleye kesinlik kavramı verilir. Bu tür cümlelerde, kimi zaman temel cümle kullanılmaz ve cümle kesik cümle hâlini alır. Bunun yanında koşullu yan cümlelerin yüklemi bir ad da olabilir. Bu cümlelerde yüklem olan ad, eylemin koşul-birleşik kipiyle çekimlenir ve cümleye olasılık anlamı verir (Atabay ve diğ., 2003, s. 100).

Erkul (2004, s. 59), şartlı birleşik cümlenin başlangıçtan beri Türkçede var olan bir cümle türü olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacıya göre şartlı birleşik cümlenin temeli şart kipine dayanır. Şartlı birleşik cümlelerde temel cümledeki yargının gerçekleşmesi, yan cümledeki yargının gerçekleşmesine bağlıdır. Bu cümlelerde şart anlamını yan cümle ifade eder. Temel cümle, yan cümleden sonra gelir. Şart kipi, diğer eylem şekillerinin aksine yargı ifade etmez. Bitimli bir hareketi ya da işi göstermez. Bu sebeple tek başına cümle oluşturamaz. Şart kipiyle kurulan yan cümleler, temel cümlenin anlamını tamamlamaz, sınırlandırır. Ancak bu cümleler istek ve temenni ifade ettiğinde bitimli bir hareket, bir yargı bildirir ve tek başına bir cümle oluşturabilir.

Erkul (2004, s. 61), şart cümlelerinin bazı özelliklerini sıralamıştır. Buna göre temel cümle kimi zaman şart cümlesinden yani yan cümleden önce gelir. Temel cümledeki eylemin olup olmaması, şart kipindeki eylemlerden sonra *da* bağlacı

kullanılarak şarta bağlanabilir. Konuşma dilinin özelliklerini taşıyan bazı durumlarda, bir dilek, bir duygu söz konusu olduğunda temel cümle düşürülür. Dilek şart kipinin hikâyesi ve rivayeti ile gerçekleşmeyen hareketlerin ya da işlerin şartı bildirilir. Şartlı cümlelerin başında *eğer, şayet, her ne kadar* gibi ifadeler bulunabilir. Bazı şart cümleleri, yapı bakımından şart cümlesi olmakla birlikte anlam bakımından girişik cümledir.

Eker (2005, s. 482), şartlı birleşik cümleyi, birleşik cümle başlığı altında ele almıştır. Araştırmacı, şartlı birleşik cümleyi şöyle tanımlamıştır: “Şartlı birleşik cümle, yüklemi dilek-şart kipinde olan bir yardımcı cümle ile bir ana cümleden meydana gelen cümledir.”

Ergin (2013, s. 382), şartlı birleşik cümle ile ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “Bu birleşik cümle Türkçenin asli birleşik cümlesidir. Başlangıçtan beri Türkçede vardır.” Araştırmacı, bu cümlelerin temelinin şart kipinin şart ifadesine dayandığını ifade etmiştir. Şart kipi, diğer eylem çekimlerinin aksine, yargı bildirmez ve bitimli bir hareket göstermez. Bu sebeple bağımsız cümle yapamaz. Şart şekli ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman bitimli bir hareket, dolayısıyla bir yargı gösterir ve bağımsız bir cümle kurabilir. Araştırmacıya göre şartlı birleşik cümlelerde, Türkçenin asıl unsurun tali unsurdan sonra gelmesi prensibine uygun olarak, yan cümle önce, temel cümle sonra gelir. Temel cümlelerin sonra gelmesi esas itibariyle yüklemının sonra gelmesidir. Yani şart cümlesi temel cümleden önce gelebileceği gibi, yükleminden önce olmak üzere temel cümlelerin arasına da girebilir.

Demir (2006, s. 243-244), şartlı birleşik cümleleri “Koşullu Yancümlesi Olan Bileşik Cümleler (Koşul Bileşik Cümlesi)” başlığı altında ele almıştır. Araştırmacı, bu tür birleşik cümlelerde yan cümlelerin koşul kipinde çekimlenmiş bir eylemle kurulduğunu ifade etmiştir. Bu yan cümleler, temel cümleyi koşul anlamıyla tamamlar. Şartlı birleşik cümleler, Türkçenin en eski cümle türlerindedir. Şartlı birleşik cümlelerde şartlı yan cümle, temel cümlede söylenilmek istenen duygu ya da düşünceyi yüklenebilir ve bu durumda temel cümle söylenmeyebilir. Benzer şekilde sonucu sezilen, anlaşılın şartlı birleşik cümlelerde temel cümle söylenmeyebilir. Şartlı yan cümleler, temel cümlelerin öznesi ya da nesnesi olabilir. Ayrıca bazı şartlı yan cümleler kalıplaşmışlardır. Bunlar şartlı birleşik cümlelere çeşitli anlamlar katar, cümlede arasöz ya da bağlaç olurlar. Bu tür cümlelerde aynı eylemin yeterliliğinin şartı ile emir kipi birlikte kullanılırsa cümle olumsuz bir anlam kazanır (Demir, 2006, s. 245).

Hepçilingirler (2006, s. 299), “Koşullu Bileşik Tümceler” başlığı altında şartlı birleşik cümlelere yer vermiştir. Hepçilingirler (2006, s. 299-300), eylemin gerçekleşmesinin bir koşula bağlı olduğu anlamının, Türkçede “koşul” çekimiyle sağlandığını, koşul çekiminin ise -sA biçimbirimiyle yapıldığını belirtmiştir. Bu biçimbirim basit zaman biçimbirimi olarak tek başına kullanılmışsa koşul anlamından çok dilek anlamı ağır basar.

Özkan ve Sevinçli (2008, s. 160-161), şartlı birleşik cümleyi şu şekilde tanımlamışlardır: “Şart ifadesine dayalı bir yan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümledir.” Bu tür cümlelerde oluş ve kılış bir şarta bağlanır. Bu oluş ve kılışlar şart -sA biçimbirimiyle yapılır. Şart kipi istek ve dilek dışında tam bir yargı bildirmez. Bu bakımdan temel cümleye yardımcı cümle oluşturur. Bu yardımcı cümleler temel cümleyi şart, zaman, sebep, tahmin, benzetme vb. anlamlarıyla tamamlar. Şart cümlesi temel cümleden önce gelir. Ayrıca özne, nesne, yer tamlayıcısı, çoğunlukla da zarf işleviyle temel cümleye bağlanır. Şartlı birleşik cümlelerde, temel cümlenin gerçekleşmesi genellikle şartın gerçekleşmesine bağlıdır. Özkan ve Sevinçli (2008, s. 162)’ye göre şart kipi istek işlevine de sahiptir. Bu işlevdeki yapılarda tam bir yargı bulunmaz. Ayrıca şart kipi taşıyan bazı cümleler hayret bildirir.

Aktan (2009, s. 131), şartlı birleşik cümleyi şöyle tanımlamış ve açıklamıştır: “Şart kipiyle kurulmuş yüklemi bulunan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümleye şartlı birleşik cümle denir. Şart kipi -sA ekiyle kurulur. Böyle bir cümlede yan cümle, temel cümledeki oluş veya kılışı bir şarta bağlar.” Araştırmacıya göre, şart kipinin şart ifadesi yargı bildirmediğinden tek başına cümle kuramaz çünkü bu kip bitimli bir oluş, kılış veya hareket bildirmez. Şart kipi ancak istek ifade ettiği zaman bir cümle oluşturabilir. Şart cümlesi temel cümleden önce gelir ve özne, nesne, yer tamlayıcısı, çok defa da zarf işleviyle temel cümleye bağlanır.

Gemici (1990, s. 195), şartlı birleşik cümleleri birleşik cümleler kapsamında ele almış ve “şartlı birleşik fiil cümlesi” şeklinde adlandırmıştır. Gemici (1990, s. 196-197-198-199)’ye göre, şartlı birleşik cümlelerde yan cümlenin eylemi farklı çekimlere girebilir. Bu eylem çekimleri dilek-şart kipi, dilek-şart kipinin birleşik zamanları, istek kipinin hikâyesi, ekeylemin şartı ile yapılabilir.

Gemici (1990, s. 201)’ye göre, bir şartlı birleşik cümlede aynı türden bir tek yan cümle bulunur. Yapısında iki veya daha fazla aynı türden yan cümle bulunan cümleler şartlı birleşik cümle değil, ortak yüklemli sıralı cümlelerdir. Ancak bazı şartlı birleşik cümlelerin yan cümlelerinde bir şartlı yapı daha bulunabilir. Bu oluşumları tek bir yan

cümle kabul etmek gerekmektedir. Araştırmacı, -sA biçimbirimi almış her sözcüğün yan cümle kuramayacağını ifade etmiştir. Bu sözcükler, cümledeki kullanımlarına göre zarf tümleci ya da edat tümleci olabilirler.

Telli (2009, s. 40), şartlı birleşik cümleleri şöyle tanımlamıştır: “Şart cümlesi, bir cümlenin, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümlelerdir.” Araştırmacıya göre, şart cümlesi tek başına yargı bildirmez. Bir başka cümleyi zaman, şart, sebep ve benzetme anlamıyla tamamlar. Şartlı birleşik cümleler, Türkçede en baştan beri varolan bir cümle çeşididir. Temeli şart kipinin şart ifadesine dayanır. Şart kipi, bütün eylem çekimlerinin aksine yargı bildirmez. Bu yüzden bağımsız cümle yapamaz. Şart kipi sadece bir istek ve temenni bildirdiği zaman bir yargı bildirir. Böylece bağımsız cümle yapabilir. Şartlı birleşik cümlelerde yan cümle önce, temel cümle ise sonra gelir. Şart cümlesi genellikle temel cümlenin yüklemine zarf göreviyle bağlanır.

Telli (2009, s. 41)’nin burada dikkati çektiği bir husus vardır. Kimi birleşik cümlelerde yan cümlenin yüklemi dilek-koşul kipiyle ya da koşul birleşik zamanla çekime girmiş sözcüklerden oluşur. Bu tür birleşik cümlelerde, temel cümlenin verdiği anlam genellikle bir koşula bağlanır. Kimi zaman da yan cümle dilek, istek ya da buyruk bildirir. Dilek ve koşul bildiren yan cümlelerle oluşmuş birleşik cümleler eskiden beri Türkçede çok kullanılmaktadır.

Tulum (1990, s. 196), makalesinde birleşik cümlelerin oluşumunda kullanılan başlıca iki ilişkiden birinin şart ilişkisi olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacı, şart ilişkisinin tarifini şu şekilde yapmıştır: “Bir durum ve oluş-kılışın zaman içinde gerçekleşmesinin farz ve tahmine dayanan objektif veya yerine getirilmesi şüpheli veya temenni hâlinde bulunan bir şarta bağlı bulunduğunu ifade etmek üzere iki cümle arasında kurulan ilişkidir”. Araştırmacıya göre aralarında şart ilişkisi bulunan iki cümleden şart ifadesini taşıyan yardımcı cümle cümlenin başında yer alır. Temel cümle ise bir sonuç cümlesi olarak yardımcı cümleden sonra gelir. Şart ilişkisi gerçek olmayan ya da bir dilek hâlinde bulunan bir şarta bağlanmıyorsa, sonucun gerçekleşmesi kesin değildir. Bu sebeple şart, sonucun gerçekleşmemesinin sebebi olarak görülür. Böyle bir durumda ilişki, bir sebep-sonuç ilişkisine dönüşür. Tulum’a göre şartlı birleşik cümlelerle kurulan bir diğer ilişki de budur. Tulum, sebep ilişkisiyle kurulan şartlı birleşik cümleleri oluşturan yan cümleleri şu şekilde sıralamıştır: a- Şart Yardımcı Cümlesi, b- Zarf-Fiil Cümlesi, c- Bağlayıcısız Bağlama Cümlesi.

Develi (1997, s. 116-117), makalesinde -sA biçimbiriminin dilek-şart ya da şart biçimbirimi olarak adlandırılmasına değinmiş ve yardımcı cümlelerin teşkilinde

kullanılan -sA biçimbirimini ele almıştır. Bu konudaki açıklamaları ve cümle sınıflandırmaları şu şekildedir:

{sA} morfeminin teşkil ettiği kip gramer kitaplarımızda “dilek-şart” veya sadece “şart” diye isimlendirilmektedir. Dilek-şart isimlendirmesi, cümle teşkilinde kullanılan, fonksiyon bakımından farklı ancak yazılış ve telaffuz bakımından eş değerde görülen ekleri aynı grupta değerlendirme düşüncesinden doğmuştur. Zira “dilek” ifade eden cümlelerin teşkilinde kullanılan {sA} morfemi hiç bir zaman şart ifade etmediği gibi, basit cümlelerin teşkilinde kullanılmasıyla da ana cümlenin ifadesini kendi şart ifadesiyle sınırlayan ve böylece bir birleşik cümlede yardımcı cümlenin yüklemine teşkil eden {sA} morfeminden ayrılır. Bazı Türkologlar da bu iki morfemin farklı yapılardan geliştiğini savunmaktadırlar.

Develi (1997, s. 118), -sA biçimbirimli cümleleri yapıları bakımından incelemiştir. Buna göre -sA biçimbirimiyle kurulan ve şartlı birleşik cümle adı verilen birleşik cümleler genellikle iki unsurdan oluşurlar. Bunlardan biri, cümledeki asıl anlamı şarta bağlayan ve -sA biçimbiriminin getirildiği yardımcı cümledir. Diğeri ise anlamı bu yardımcı cümledeki ifadeye bağlı olarak ortaya çıkan temel cümledir. Araştırmacı, -sA biçimbirimiyle kurulan şartlı birleşik cümle yapısının Türkçenin hemen her devresinde bulunduğunu belirtmiştir.

Develi, -sA biçimbirimiyle kurulmuş birleşik cümleleri şöyle tasnif etmiştir: 1- Basit şartlı birleşik cümleler, 2- Zincirleme şart cümleleri, 3- Girişik şart cümleleri, 4- Eksilteli cümle. Basit şartlı birleşik cümleler, -sA biçimbirimiyle kurulmuş bir yardımcı cümle ve bir temel cümleden meydana gelirler. Bu tür cümlelerde yardımcı cümle, temel cümlenin şartı olmaktadır. Bu bakımdan böyle cümlelerde temel cümle bağımsız, yardımcı cümle bağımlı unsurdur. Yardımcı cümle, temel cümleyi yalnızca bir zarf olarak tamamlamaz. Aynı zamanda onun oluş veya edişini sınıflar ve şarta bağlar. Bu tür cümlelerin bir kısmında şart ifadesi zayıflamış, karşıtlama, karşılaştırma vb. ifadeleri ortaya çıkmıştır. Basit şartlı birleşik cümleler ya oldukları gibi ya da başka birleşik cümleler dâhilinde kullanılmaktadırlar.

Develi (1997, s. 119-120), basit şartlı birleşik cümlelerin bazı özelliklerine değinmiştir. Bunlar, sırasıyla, şu şekildedir:

1.1. {sA} morfemiyle kurulmuş bir yardımcı cümle ve bunun bağlı olduğu bitimli yüklemi olan bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümleler basit şartlı birleşik cümleler dediğimiz yapıları teşkil etmektedirler.

1.2. Basit şartlı birleşik cümle yapısındaki cümleler bir ki’li birleşik cümlede, cümle unsurlarından her hangi birini karşılamak üzere kullanılabilirler.

1.3. Basit şartlı birleşik cümlelerin bir kısmı *di-* ve *eyit-* fiillerinin nesnesi olarak aktarılmış cümle halinde olabilmektedir. Bunların bir kısmı ise “ki” bağlacı kaldırılmış bir ki’li birleşik cümle yapısındadırlar.

1.4. Birden fazla basit şartlı birleşik cümle sıralı cümleler halinde bir araya gelebilmektedir.

1.5. Basit şartlı birleşik cümle grubuna dâhil ettiğimiz bazı cümlelerde, yardımcı cümlenin bağlı olduğu ana cümle, bitimli bir yüklem değil, bir gerundium veya partisip grubudur. Ana cümlenin gerundium grubu olması daha yaygın bir haldir. Tespit edebildiğimiz örneklerde bu gerundium grupları {Up} gerundium eki ile kurulmaktadır. Bunlar bağlı oldukları ana cümleye zarf fonksiyonuyla katılmaktadırlar. {sA} morfemli yardımcı cümle bazen birden fazla gerund grubuna aynı değerinde bağlanabilmektedir; bu takdirde {Up} eki “ve” bağlacı fonksiyonundadır.

Zincirleme şart cümlelerinde, şartı ifade eden birden fazla -sA biçimbirimli yardımcı cümle bulunabilir. Bu yardımcı cümleler sıralı bir şekilde bir sonraki yardımcı cümleye bağlanır, temel cümlenin anlamını etkileyen ise en son yardımcı cümledir. Bu yardımcı cümlelerin her biri doğrudan temel cümlenin yüklemi ile ilgili değildir. Yardımcı cümlelerin en sonuncusu temel cümlenin şartıdır. Bu tür cümlelere “zincirleme şart cümleleri” denir (Develi, 1997, s. 121).

Girişik şart cümlelerinde, yardımcı cümle unsuru, diğer iki başlıktan daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu tür cümleler, “girişik şart cümleleri” grubuna dâhil edilmiştir. Bu gruba dâhil edilebilen cümleler kuruluşça farklıdır. -sA biçimbirimiyle kurulan yardımcı cümleler bir ki’li birleşik cümlede öznenin niteleyicisi olabilmektedir. Ayrıca -sA biçimbirimiyle kurulan yardımcı bir cümle bir ki’li birleşik cümle yapısında olabilmektedir (Develi, 1997, s. 122-123).

Develi (1997, s. 123), bu hususla ilgili son olarak eksiltili cümlelere değinmiştir. Araştırmacıya göre -sA biçimbirimiyle kurulan, ancak bir ana cümleye bağlanmayan cümleler, bir basit cümle görünüşünde olsalar da, bunlar, aslında temel cümlesi kaldırılmış birer birleşik cümledir. Araştırmacı, bu yapıdaki cümleleri “eksiltili cümle” olarak adlandırmıştır. Araştırmacı, -sA biçimbirimli yan cümlelerin temel cümleye bağlanırken kazandığı işlevlerden bahsetmiş ve her biri ayrı bir işleve sahip olan -sA biçimbirimli yan cümleleri şu şekilde sıralamıştır: 1- Şart ifadesi taşıyan cümleler, 1. 1- Olağan (gerçek) şart cümleleri, 1. 2- Olmayası (gerçek olmayan) şart cümleleri, 2- Karşıtlama ifadesi taşıyan cümleler, 3- Karşılaştırma ifadesi taşıyan cümleler, 4- Sebep- netice ifadesi taşıyan cümleler, 5- Gelecek zaman ifade eden cümleler. Ayrıca, -sA biçimbirimli yan cümlelerin temel cümlenin öznesi, nesnesi, zaman tamlayıcısı, hâl tamlayıcısı, yer tamlayıcısı ve edatı olabileceğini ifade etmiştir.

Mehmedoğlu (1999, s. 226-227), makalesinde şartlı birleşik cümleleri “Özne Yardımcı Cümleli Bağımlı Birleşik Cümle” başlığı altında ele almıştır. Bu tür

cümlelerde yardımcı cümle önce, temel cümle sonra kullanılır. Temel cümlede belirginleşen söz olur ve yardımcı cümlede “o” zamiri ile ifade olunan özneyi izah eder. Ayrıca yardımcı cümlesi temel cümlesinden önce gelen cümle türlerinde, yardımcı cümle temel cümlede öznenin sorusuna cevap verir ve onu açıklar.

Şartlı birleşik cümle türünü kabul etmeyen araştırmacılar ise Savran (1999), Karahan (2000) ve Koç (2002)'tur.

Savran (1999, s. 329), şartlı birleşik cümle ile ilgili şu saptamayı yapmıştır: “Şartlı cümlelerin ayrıca ele alınması gerekmektedir. Gerçekten şart eki bir cümlede zarf-fiil görevinde kullanılıyorsa, bu durumda birleşik cümleler konusuna yeni bir bakış açısı gerecektir. Bu ekin her zaman zarf-fiil olarak kullanılıp kullanılmadığı ya da hangi şartlarda kullanıldığı veya kullanılmadığı, yeniden gözden geçirilmesi gereken bir husustur.”

Karahan (2000, s. 19), makalesinde yan cümlesi şart çekimiyle oluşturulmuş cümleleri birleşik cümle kabul etmediğini ifade etmiş ve “*Ayşe iyileşirse okula gidecek.*” cümlesi üzerinden şu açıklamayı yapmıştır:

Yapısında -sA ekli bir kelime bulunan bu cümle de gramer kitaplarımızda “şartlı birleşik cümle, şart bileşik cümleleri, koşullu cümle” gibi isimlerle anılmakta ve genellikle “birleşik cümle” ana başlığı altında “*Ayşe okula gitti.*” yapısından farklı bir kategori içinde değerlendirilmektedir.

-sA ekli bir kelime veya kelime grubu, şart, zaman vb. ifadelerle yüklem anlamını tamamlar. Zarf-fiil, sıfat-fiil ve isim-fiiller gibi, -sA ekli bir kelime veya kelime grubunda da yargı yani bitmişlik anlamı yoktur. Yani bu yapı cümle değildir; cümlelerin bir unsurudur, genellikle zarfdır. “*Ayşe iyileşirse okula gidecek.*”, “*Ayşe iyileşince okula gidecek.*”, “*Ayşe iyileştiği takdirde okula gidecek*” cümleleri arasındaki fark “şart/zaman” bildiren unsurun yapısından kaynaklanmaktadır.

Koç (2002, s. 436-437), makalesinde, kimi araştırmacıların savunduğu gibi, -sA biçimbirimi alan eylemlerin ulaca dönüşmelerinin ya da ulaç işlevi yüklenmelerinin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Araştırmacıya göre dilek-şart kipi, Eski Türkçede asıl işlevinin yanında zaman ulacı işlevi de yüklenmiştir. Bu durum, Eski Türkçede kiplerin eksiz olarak oluşmaması ve bir kipi çeşitli biçimlerde, çeşitli işlevlerde kullanılmasının sonucudur. Araştırmacı hiçbir ulaç biçimbirimini kendinden sonra ya da kendinden önce bir kip eki almayacağını belirtmiştir. Oysa -sA eylem çekim ekinden sonra ve önce bir haber kipi eki gelebilmektedir. Ayrıca dilek-şart kipiyle kurulmuş bir yan cümlelerin özne ya da tümleç olması, bu kipi ulaç olduğunu ya da ulaç işlevi

yüklendiğini göstermez. Çünkü diğer kiplerle kurulmuş cümleler de temel cümlenin bir ögesi olabilir. Koç, dilek-şart kipinin yargı bildirdiğini savunmaktadır. Bu kiple basit cümleler kurulabilmektedir. Araştırmacı, bu tip basit cümlelerde yargı bulunduğunu ifade etmiştir.

Yukarıdaki bilgilerden yola çıkıldığında araştırmacıların genel olarak şartlı birleşik cümleyi şu şekilde tanımladıkları görülmektedir: “Yan cümlesi şart kipiyle çekimlenmiş birleşik cümlelere şartlı birleşik cümle denir” (Deny, 1941, s. 795; Dizdaroğlu, 1976, s. 209; Hatiboğlu, 1982, s. 148; Şimşek, 1987, s. 282; Tulum, 1990, s. 196; Zülfikar, 1990, s. 143; Gemici, 1990, s. 195; Bozkurt, 1995, s. 215; Develi, 1997, s. 116-117; Mehmedoğlu, 1999, s. 226; Banguoğlu, 2000, s. 549; Gencan, 2001, s. 162; Güneş, 2001, s. 345; Bilgin, 2002, s. 531; Atabay ve diğ., 2003, s. 97; Delice, 2003, s. 144; Ulaş, 2003, s. 42; Erkul, 2004, s. 59; Eker, 2005, s. 482; Demir, 2006, s. 243; Ergin, 2013, s. 382; Özkan ve Sevinçli, 2008, s. 160; Aktan, 2009, s. 131; Telli, 2009, s. 40). Bu araştırmacıların şartlı birleşik cümle ile ilgili görüşleri şu şekilde sıralanabilir:

1- Şartlı birleşik cümlelerde, şartlı yan cümle, öbür yan cümleler gibi, temel cümleden önce gelir. Bu durum, Türkçenin sözdizimi kuralına ve geleneğine uygun düşmektedir. Şartlı bir cümlede, temel cümlenin yüklemi, bildirme kiplerinden biri ya da ekeylem olur (Dizdaroğlu, 1976, s. 209; Tulum, 1990, s. 196; Zülfikar, 1990, s. 143; Develi, 1997, s. 118; Mehmedoğlu, 1999, s. 226; Zülfikar, 1990, s. 143; Atabay ve diğ., 2003, s. 97; Erkul, 2004, s. 61; Özkan-Sevinçli, 2008, s. 160-161; Aktan, 2009, s. 131). Ergin (2013), burada, önemli bir hususa dikkat çekmiştir. Araştırmacıya göre şartlı birleşik cümlelerde, Türkçenin asıl unsurun tali unsurdan sonra gelmesi prensibine uygun olarak, yan cümle önce, temel cümle sonra gelir. Temel cümlenin sonra gelmesi esas itibarıyla yüklemnin sonra gelmesidir. Yani şart cümlesi temel cümleden önce gelebileceği gibi, yükleminden önce olmak üzere temel cümlenin arasına da girebilir. Ergin (2013)’le bu konuda hemfikir olan bir başka araştırmacı da Dizdaroğlu (1976)’dur. Araştırmacıya göre, bu tür cümlelerde yan cümle ve temel cümle yer değiştirebilir. Temel yargının sonda, tamamlayıcı yargının başta bulunması, ki’li birleşik cümlelerin aksine, Türkçenin yapısına uygun bir durumdur (Zülfikar, 1990).

2- Şartlı birleşik cümlelerde, şartlı yan cümle, temel cümlenin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı, zarf tümleci olabilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 209; Hatiboğlu, 1982, s. 149; Şimşek, 1987, s. 284-285; Ediskun, 1992, s. 385; Develi, 1997, s. 123; Demir, 2006, s. 244; Özkan-Sevinçli, 2008, s. 160-161; Aktan, 2009, s. 131).

3- Şartlı birleşik cümle yapısı Türkçenin hemen her devresinde bulunur (Şimşek, 1987, s. 283; Develi, 1997, s. 118; Erkul, 2004, s. 59; Demir, 2006, s. 243). Erkul (2004), şartlı birleşik cümlenin başlangıçtan beri Türkçede var olan bir cümle türü olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacıya göre şartlı birleşik cümlenin temeli şart kipine dayanır.

4- Bir temel cümleye bağlanmayan şartlı yan cümleler, aslında temel cümlesi kaldırılmış birer birleşik cümledir. Bu yapıdaki cümleler, eksilteli ya da kesik cümlelerdir (Ediskun, 1992, s. 385; Develi, 1997, s. 123; Atabay ve diğ., 2003, s. 100; Erkul, 2004, s. 61; Demir, 2006, s. 244).

5- Şartlı yan cümleler, *de* bağlacıyla ve *eğer, bari, keşke, şayet* gibi edatlarla kullanılabilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 213; Ediskun, 1992, s. 385; Banguoğlu, 2000, s. 551; Atabay ve diğ., 2003, s. 97; Erkul, 2004, s. 61).

Ediskun (1992)'a göre, bir şart cümlesi, aynı eylemin olumlu ve olumsuz biçimiyle kurulduğu ve bu eylemlere birer *de* bağlacı ulandığı zaman, şart cümlesi temel cümledeki yargının yerine getirileceğini kesinlikle belirtir. Atabay ve diğ. (2003) ise bu tür cümlelerde yan cümlenin yüklemine *de* bağlacı yanında *bile* bağlacıyla da pekiştirilebileceğini ifade etmişlerdir. Ayrıca yan cümlenin yüklemi, aynı eylemin yinelenmesiyle ikileme biçiminde de pekiştirilebilir (Atabay ve diğ., 2003; Hatiboğlu, 1982).

6- Sonuna *-sa/-se* takısı eklenmiş kimi sözcük ve sözcük öbekleri şartlı yan cümle kuramaz. Bunlar, cümlede zarf tümleci ya da edat tümleci görevindedirler (Dizdaroğlu, 1976, s. 213).

7- Bazı şartlı yan cümleler kalıplaşmışlardır. Bunlar şartlı birleşik cümlelere çeşitli anlamlar katar, cümlede arasöz ya da bağlaç olurlar (Demir, 2006, s. 244).

Aktarma ve Dil İçi Çeviri: Musaoğlu (2009, s. 218), birbiriyle akrabalık ilişkisi olan ya da olmayan dillerde herhangi sözlü veya yazılı metnin bir dilden diğerine yani kaynak dilden hedef dile aktarımının çeviri olduğunu ifade etmektedir. Musaoğlu (2009, s. 219)'na göre, Türkçenin lehçeleri arasında, sözlü ve yazılı metinlerin bir yazı dilinden diğerine aktarımı çeviri değil, yakın Türk dilleri veya tarihî lehçeleri arasında gerçekleştirilebilen bilişsel ve filolojik nitelikli bir edebî veya sözlü metin aktarımıdır. Çünkü bu süreçte aktarılan dil benzerlikleri, farklılıkları, varyantları ve yalancı eşdeğerler olarak adlandırılanlar, büyük bir dilin çeşitli fonetik, morfolojik, sentaktik, leksik ve deyim bilimsel birimleridir.

Kaya (2012, s. 1), terim konusundaki kararsızlığa değinmiş ve tarihî veya çağdaş bir lehçeden yapılan çeviri için Türkçede “sadeleştirme”, “günümüz Türkçesine aktarma/çevirme”, “bugünkü dile çevirme”, “günümüz diline uyarlama”, “aktarma/aktarı”, “çeviri/tercüme” vb. terimler kullanıldığını ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, kaynak dilin yabancı bir dil değil, Türkçenin bir lehçesi olduğunu vurgulamak amacıyla çeviri ya da tercüme dışındaki terimleri kullananlar, bu hususta gereksiz bir duyarlılık göstermektedir.

Bir kavramın kendisiyle ilişkili veya kendisine benzer başka bir kavramla anlatılmasına, aktarma denmektedir. Guiraud (1999, s. 58-59)’ya göre amaçlı ve soyut aktarım, kavramsal olan eğretilmelerde görülmektedir. Düzenli aktarım ise iki kavramın görünüşünün, işlevinin ya da durumunun özdeşliğine dayanmaktadır.

Karadoğan (2004, s. 9), aktarmanın, aynı dilin farklı lehçelerine dayanan yazı dilleri ile yazılmış metinleri birinden diğerine çevirmek olduğunu belirtmiştir. Bu metinler, standartlaşmış yazı diline sahip olduklarından bunlar arasında yapılan aktarma, çeviriye benzemektedir; ancak aktarmanın farklı diller arasında değil, bir dilin lehçeleri arasında yapılması onu çeviriden ayırmaktadır. Yazı dili yanında sözlü dili bir lehçeden diğerine nakletme işine de aktarma denilmektedir.

Berk (2005, s. 88), Roman Jakobson’un “dil içi çeviri” olarak tanımladığı faaliyetin, Türkiye Türkoloji’sinde genel olarak “aktarma”, Batı’da ise “çeviri” terimiyle karşılandığını ifade etmiştir. Aktarmanın çeviribilim açısından, bir metnin ya da başka bir göstergeler bütünü’nün başka bir dile ya da dil dışı bir dizgeye taşındığı bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, çeviri de böyle bir süreçtir.

Eker (2012, s. 129), Roman Jakobson’un, *On Linguistic Aspects of Translation*⁶ adlı eserinde çeviriyi üçe ayırdığını belirtmiştir: 1. dil içi ya da açıklama, başka kelimelerle ifade etme, dille ilgili göstergelerin yani kelimelerin başka göstergelerle yorumlanması, 2. diller arası çeviri ya da gerçek çeviri, dilsel göstergelerin başka bir dile ait göstergelerle yorumlanması, 3. göstergelerarası çeviri ya da dönüştürme, dilsel göstergelerin dil dışı göstergelerle yorumlanması.

Uğurlu (2007, s. 2)’ya göre lehçe içi aktarma, geçmişte ya da günümüzde yazılmış bir eserin dilini asıl biçiminden hedef okur kümesinin biçimine “aktarmak”

⁶ Jakobson, Roman, ([1959] 1987). *On Linguistic Aspects of Translation*. *Language in Literature*, 428 - 435.

başka bir deyişle dönüştürmektir. Eker (2012, s. 130), aktarmanın, bir dilin içinde üretilmiş metinleri yine aynı dilin içinde yeniden kodlama ve dönüştürme faaliyeti olduğunu ifade etmiştir. Bu faaliyet, kaynak metin ve hedef metnin dili arasındaki zaman farklılığına göre art zamanlı aktarma ve eş zamanlı aktarma olarak ikiye ayrılır. Tarihî metinlerin aktarımında görülen art zamanlı aktarma, aralarında uzunca bir zaman farkının bulunduğu metinlerin aktarımıdır. Eş zamanlı aktarma ise aynı dönemde yazılmış metinlerin genel okur kümelerinin anlaması için yeniden kodlanmasıdır. Eş zamanlı aktarmaların art zamanlı aktarmalardan farkı, dilin ek ve söz dizimi yapısının fazla değişikliğe uğramaması, dönüştürülen dil unsurlarının kelime ve kelime gruplarıyla sınırlı olmasıdır.

Eker (2012, s. 131)'e göre, aktarma, dönüştürülecek dil dizgesinin niteliğine göre lehçeler arası aktarma ve lehçe içi aktarma olarak ikiye ayrılır. Lehçeler arası aktarma, çağdaş Türk lehçeleri arasında yapılan art zamanlı ve eş zamanlı dil dönüştürmeleridir. Lehçe içi aktarma ise bir dilin herhangi bir lehçesinin içinde art zamanlı ve eş zamanlı olarak dönüştürülmesidir.

Musaoğlu (2009, s. 19), aktarma süreci ile ilgili bilgi vermiştir. Araştırmacıya göre, kaynak dil aktarılan, hedef dil ise aktarma yapılan dildir. Kaynak metnin hedef metne dönüştürülmesi, aktarma sürecini oluşturmaktadır. Aktarma sürecinde kaynak metin konu ve içerik bakımından incelenmekte, kaynak ve hedef dillerdeki benzer ve farklı olan unsurlar, birbiriyle yalancı eşdeğerlik oluşturan sözcükler, dil bilgisi unsurları, sözcük grupları, basit ve birleşik cümlelerin kullanımı, aktarılan dile göre belirlenmektedir.

Gedikli (1994, s. 60-61), bir dilin, başka bir dile yahut değişik biçimlerine dönüştürülmesinin “çeviri” olarak kabul edildiğini belirtmiştir. Bir dilin dil dışı bir dizgeye dönüştürülmesi de çeviri kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye Türkolojisi’ndeki “aktarma” kavramı ile çeviri bilimdeki kavram arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Batı literatüründe “dil içi çeviri” ya da “aktarma” terimi, bir dilin farklı konuşma biçimlerinin, başka bir deyişle lehçelerin çevirisi olarak da bilinmektedir. Bu durumun temel nedeni, Batı kaynaklı dil bilim çalışmalarında Türkiye’de olduğu gibi dil-lehçe-ağız şeklinde üçlü bir ayrımın bulunmamasıdır. Batı’da dilin farklı bölgelerdeki şekilleri genel olarak “lehçe” olarak nitelendirilir. Türkiye Türkolojisi’nde ise bağımsız diller arasındaki dönüştürmeler “çeviri”, bir dilin art zamanlı ya da eş zamanlı, lehçeler arası ya da lehçe içi bütün dönüştürmeleri de “aktarma” olarak adlandırılmaktadır.

Aksan (1996, s. 8), her dilin, dış dünyayı farklı biçimde algıladığını ve yorumladığını ifade etmiştir. Kavramların algılanması her dilde farklı biçimdedir ve bu sebeple kavramların adlandırılması da o farklılıkları yansıtan aktarmalarla yapılmaktadır. Bu durum, insanın “dünyayı kendi dilinin penceresinden” görmesi; dilin de bireyleri “düşünce biçimi açısından” koşullandırmasının bir sonucudur. Karadoğan (2004, s. 9-10) da diller arasındaki çevirilerde iki farklı dünyanın söz konusu olduğunu belirtmiştir. Lehçeler arasındaki aktarmalarda ise bu fark çok daha azdır. Çünkü aktarmalar, dünya görüşleri birbirine benzeyen ve tek bir dilden kaynaklanan lehçeler arasında yapılmaktadır. Lehçeler arasında söz dizimi bakımından çok büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Ayrıca bir dilin lehçeleri arasında, oranları değişmekle birlikte, ortak sözcükler de bulunmaktadır. Bu hususlar aktarmayı kolaylaştırabileceği gibi, dikkatli olunmadığı takdirde çeşitli hatalara da sebep olmaktadır. Örneğin iki lehçe arasındaki bazı sözcükler “yalancı eş değer” olabilmekte, bu da aktarıcının hata yapma ihtimalini arttırmaktadır.

Karadoğan (2004, s. 11), Türk dünyasında, aktarma çalışmalarının geniş kapsamlı olarak 1990’lı yıllarda yapılmaya başladığını belirtmiştir. Bu yıllarda, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Türk toplulukları birbirleriyle daha fazla ilişki kurmaya başlamış ve bunun neticesinde bilim, kültür ve edebiyat alanlarındaki çeşitli eserlerin Türk lehçeleri arasında aktarılması ihtiyacı doğmuştur. Aktarma çalışmaları yoğun olarak 1990’lı yıllarda başlasa da Türk lehçeleri arasında yapılmış ilk aktarma bundan çok daha eski tarihlidir. Eski Anadolu Türkçesi zamanında yazılmış olan ve karışık dilli eser olarak bilinen *Kitâb-ı Güzîde* adlı eser, Şinasi Tekin’e göre Harezmi Türkçesiyle yazılmış ve Muhammed bin Bâlî tarafından Harezmi Türkçesinden Eski Anadolu Türkçesine aktarılmıştır. Buradan yola çıkarak Türk lehçeleri arasında ilk aktarmanın 14. yüzyılda yapıldığı söylenebilir.

Sonuç olarak, araştırmacılar arasında aktarma, çeviri ve dil içi çeviri kavramlarının kapsamı bakımından fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu çalışmada incelenen metinlerin bir kısmı Farsçadan Batı ve Doğu Türkçelerine çevrilmiş metinlerdir. Bunların iki dil arasında yapılmış “çeviriler” olduğu hususunda bir kuşku yoktur. Çalışma kapsamındaki diğer metinler ise Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine çevrilmiş metinlerdir. Kimi araştırmacılar bu çeviri faaliyetini iki dilin ortak bir ana dilin kolları olmasını gerekçe göstererek aktarma biçiminde adlandırmaktadır. Ancak bu dillerin ana dilden ayrıldıktan sonraki süreç içerisinde müstakil birer dil haline geldikleri ve kendi coğrafyalarında birer yazı dili oldukları unutulmamalıdır.

Dolayısıyla, bu çalışmada Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine çevrilmiş metinler de aktarma değil, çeviri metinler olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. -sA Biçimbiriminin Kökeni İle İlgili Açıklamalar

-sA biçimbiriminin yapısı ve kökeni, dil bilgisi araştırmacıları tarafından tartışılan bir husustur. Burada, -sA biçimbiriminin yapısı ve kökeniyle ilgili önde gelen araştırmacıların görüşlerine yer vermek uygun olacaktır.

Bang (1916, s. 911), bu biçimbirimini, bir asıl fiilin *-a/-ı* zarf-fiil şekli ile “saymak, tasarlamak, düşünmek” anlamlarındaki *sa-* yardımcı fiilin *-r*’li geniş zaman çekiminin birleşmiş şeklinden oluştuğunu ve *-A sA-r* yapısındaki birleşik fiilin vurgusuz orta hece düşmesi sonucu *-sAr* biçimine dönüştüğünü savunmuştur. Hamilton (1998, s. 120), bu hususta Bang’a katılmaktadır. Hamilton da *-sAr* biçimbiriminin “*saymak, sanmak, istemek*” anlamlarına gelen “*sa-*” fiilin geniş zaman çekiminden ibaret olduğu fikrine sahiptir.

Kuznetsov (1997, s. 216) da *-sAr* biçimbiriminin kökenini *sa-* fiiline bağlamaktadır. Kuznetsov’a göre *-sAr* biçimbiriminin içinde yer alan *-r* unsuru, geniş zaman biçimbirimi değildir. Araştırmacı, bu biçimbirimini *sa-* (*say-*) fiilin zarf-fiilli şekli olan *sa-yu* şeklinden geldiğini ifade etmiş, Türk lehçelerinde de örnekleri görülen *y>r*, *r>y* değişimi neticesinde bu zarf-fiilli şeklin *sa-ru/sa-rı* şekline geçtiğini belirtmiştir. Kuznetsov’a göre, *sayu/saru/sarı* zarf-fiili *sayarak* anlamında kullanılmış, zamanla dönüşüm geçirerek şart biçimbirimi hâline gelmiştir. Örneğin, “Kel sayu sebinür ben. (Gelse sevinirim.)” biçimindeki bir cümle “Onu gelmiş sayarak sevinirim.” anlamına gelmektedir. Araştırmacıya göre, *sayu* sözcüğü, önce *y>r* değişimiyle yön bildirme edatı olan *saru/sarı* biçimine dönüşmüş, sonra sondaki dar ünlünün düşmesiyle *sar* şeklini almıştır. Zamanla *sar* şekli şart anlamı ifade eden *-sAr* biçimbirimine dönüşmüştür: *kal sayu > kal sarı > kal sar > kalsar > kalsa* (Kuznetsov, 1997, s. 216-219).

Gabain (1953, s. 25-26) de *-sAr* biçimbiriminin kökenini *sa-* fiiline bağlayan görüşü kabul etmiş, buna ek olarak *-sAr* şart biçimbirimi ile Eski Anadolu Türkçesindeki *-IsAr* gelecek zaman biçimbirimi arasında da bir bağlantı olduğunu ifade etmiştir. Gabain, şart biçimbirimi *-sA*’nın *-sAr* biçimbiriminden geldiğini ifade etmiş ve biçimbirimini değişim sürecini Bang (1916, s. 911)’in konuyla ilgili görüşünden yola çıkarak izah etmiştir. Buna göre, şart biçimbirimi *-sA*, **-a sa-r*’dan çıkmıştır: **bar-a sa-*

r “gitmeyi düşünüyor”. Orta hece düşmesi sonucu, *barasar*’dan *barsar* şekli çıkmıştır. Öyleyse bu biçimbirim, bir yardımcı fiil ile yapılmış bir fiil birleşmesinden meydana gelmiştir.

Hatiboğlu (1954, s. 254-255), *Orhon Yazıtları*’nda ve Uygurcada şart kipi olarak *-sAr* ekinin kullanıldığını, ancak bu biçimbirimin 11 ve 12. yüzyıllara doğru yerini *-sA* biçimbirimine bıraktığını ve 12. yüzyıldan sonra Osmanlıcada ve diğer lehçelerde, *-sAr* biçimbirimiyle yapılmış ve şart kipi anlamını taşıyan fiil şekillerine pek rastlanmadığını ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, 12 ve 13. yüzyıllardan sonra *-sAr* biçimbirimi de bir başka alana kaymış ve varlığını 16. yüzyılın sonlarına kadar korumuştur. Hatiboğlu (1954, s. 255-256), eski metinlerde şart kipi oluşturan *-sAr* biçimbiriminin, Osmanlıcada *-i-* gerundium ekiyle birleşerek *-i-ser* biçiminde yeni bir gelecek zaman kipi oluşturduğunu ve bu şekliyle 16. yüzyılın sonlarına kadar varlığını sürdürdüğünü savunmuştur.

Tekin (1954, s. 453-454) ise *-IsAr* biçimbiriminin yapısını, kaynak metinler ve Türkçenin tarihi gelişme şartlarına dayanarak açıklamış ve örneklendirmiştir. Tekin, Hatipoğlu’nun *-sAr* şart biçimbiriminin 13. yüzyıldan sonra bir başka alana kayarak ve *-I* zarf-fiil biçimbirimi ile birleşerek varlığını *-IsAr* gelecek zaman biçimbiriminde devam ettirdiği konusundaki görüşüne katılmadığını ifade etmiştir. Tekin’e göre, *-IsAr* biçimbirimi hem şekil hem anlam bakımından Hatiboğlu’nun öne sürdüğü şekilde türemiş olamaz, çünkü kip biçimbirimleri Türkçenin tüm tarihî devirlerinde fiil kök ve gövdelerine eklenmiştir ve *-I* ile yapılmış zarf-fiillere kip biçimbirimlerinin eklenmesi mümkün değildir. Ayrıca şart ve gelecek zaman arasında anlamca çok az bir yakınlık vardır. Tekin, *-IsAr* ekinin Eski Türkçedeki *-ıġsa*’lı fiil gövdelerine *-r* geniş zaman biçimbiriminin eklenmesi ile meydana gelen *-ıġsar* biçiminden gelişip kalıplaşmış olması gerektiğini ifade etmiş ve bu hususla ilgili Kâşgarlı’dan örnekler sunmuştur. Araştırmacıya göre, iki veya daha çok heceli kelimelerin sonundaki *-ğ/-g* sessizlerinin düşmesi sonucunda meydana gelen *-ıġsar* > *-ısar* gelişmesi doğal bir ses olayıdır. Görüldüğü gibi Tekin, *-sAr* şart biçimbirimi ile *-IsAr* gelecek zaman biçimbiriminin birbirinden farklı yapılar olduğu görüşünü savunmaktadır.

Korkmaz (1995, s. 163-165) da şart kipi yapan *-sA* biçimbirimi ile arzu, istek bildiren *+sA-* biçimbirimi arasında bir ilgi olduğunu savunmuş ancak bundan farklı olarak şart kipi olan *-sA* biçimbirimi ile dilek kipi olan *-sA* biçimbiriminin aynı yapıda olmadığını savunmuştur. Korkmaz, şart kipinin, dilek anlamının Eski Türkçe döneminde olmadığını, ancak Orta Türkçeden itibaren ortaya çıktığını ifade etmiştir:

Bugün -sA şart ekinin Eski Türkçedeki -sAr şart ekinin devamı olduğu ve -sAr ekinin de Ramstedt'in belirttiği gibi, istek fiilleri türeten +sA- eki ile geniş zaman ekinin kaynaşmasından oluştuğu görüşü ilim alanınca benimsenmiş ve yaygınlaşmıştır. Şart kipinin meydana gelişinde hareket noktası elbette +sA- istek fiillerine dayanmaktadır. Fakat Eski Türkçede -sAr eki tam bir şart kipi görevinde olduğundan, bu kuruluşun içine dilek kipi görevini de yerleştirmek mümkün değildir. Kaynaklarda -sAr>-sA şart eklerinin ikili bir görev dallanmasına uğrayarak sonradan dilek kipine yönelmiş olduğunu gösteren ipuçları da yoktur. Böyle bir yorum -sA ekinin tarihi gelişme şartlarına ters düşmektedir. Ayrıca üzerinde durulması ve açıklanması gereken bir başka nokta da -sA dilek ve şart eklerinin XIII. yüzyıl metinlerinden başlayarak neden zamir kaynaklı kişi ekleri yerine iyelik kaynaklı kişi ekleriyle çekime girmiş olduklarıdır. Bizce bu nokta, dilek kipindeki yapının açıklanmasında küçümsenemeyecek bir ipucu durumundadır. Bu sebeple -sA dilek kipi ekinin yapısını -sA şart ekinde farklı bir partisip kuruluşunda aramak gerekmektedir. Bizce, -sA dilek kipi yine +sA- istek fiillerinden çekimli fiile uzanan başka bir partisip yapısındadır. Bu da -^ok/-^ok partisip ekiyle genişletilmiş +sa/+se-k >-sa/-sek ekidir. Kaldı ki, Türk dili kaynaklarında dilek kipinin -sak / -sek eki ile karşılandığını gösteren örnekler de vardır.

Bulak (2011b, s. 75-76), -sAr biçimbiriminin kökeni incelenirken zaman kavramından yola çıkmak gerektiğini iddia etmiştir. Bulak, Eski Türkçede zarf-fiil biçimbirimi olarak kullanılan -sAr biçimbiriminin -*Dikça*, -*Diğl sürece*, -*Diğl zaman* anlamlarını taşıdığını, bugünkü Türkiye Türkçesinde zaman kavramı taşıyan *sıra* edatının da böyle bir kullanımının olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacı, Türkiye Türkçesindeki *sıra* edatının, -*tıkça* ekiyle aynı anlamda kullanıldığını, *Divanü Lügati't-Türk*'te de *sıra* anlamındaki *sap* kelimesinin ve Uygurcada da *devam etmek* anlamında kullanılan *sap-* fiilinin bulunduğunu belirtmiştir. Bulak'a göre, *Divanü Lügati't-Türk*'teki *sap* (sıra) ve Uygurcadaki *sap-* (devam etmek) kelimelerinden hareketle bir *sa-* kökü ve bu kökten türemiş bir *sa-r* kelimesi düşünülebilir. Araştırmacı, *Divanü Lügati't-Türk*'teki *sıra* anlamındaki *sar* kelimesiyle Türkiye Türkçesindeki *aldık sıra*, *açtıık sıra* örneklerinde olduğu gibi, *alu sar*, *aça sar* birleşikleri kurulabileceğini, orta hece düşmesi sonucu bu birleşiklerin *alsar* şekline dönebileceğini dile getirmiştir.

2.2. -sA Biçimbiriminin Tarihî Gelişimi İle İlgili Açıklamalar

Tarihî Türk yazı dillerindeki -sA biçimbiriminin, Eski Türkçeden günümüze kadar geçirdiği biçim ve anlam değişimlerinin ele alınması gerekmektedir. Bu husus, -sA biçimbiriminin Doğu ve Batı Türkçesindeki anlam ve işlevinin anlaşılmasında önem taşımaktadır.

2.2.1. Tarihî Lehçelerde -sA Biçimbirimi

-sA biçimbiriminin biçim ve anlam bakımından geçirdiği değişimler Orhon, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Çağatay, Kıpçak Türkçeleri ile Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dönemleri esas alınarak incelenmiştir.

2.2.1.1. Orhon Türkçesinde -sAr Biçimbirimi

Orhon Türkçesinde -sAr biçimbiriminin zarf-fiil türeten bir biçimbirim olduğu düşüncesi Gülsevin (1990, s. 279), Karahan (1994, s. 473) ve Tekin (2003, s. 177) tarafından kabul görmüş ve benimsenmiştir. Gabain'e (2007, s. 65) göre -sAr biçimbirimi, *Orhon Yazıtları*'nda hem fiil kök ve gövdelerine hem de *er-* yardımcı fiiline gelmiştir ve -sAr biçimbirimi Orhon Türkçesinde zaman ve kişi biçimbirimleri almadan kullanılmıştır.

Tekin (2003, s. 177), Orhon Türkçesindeki -sAr biçimbirimini “{-sAr} Ekli Eylem Zarfi” şeklinde adlandırmış ve bunun “şart eylem zarfi” olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, Orhon Türkçesinde bu biçimbirimin, asıl eylemin hangi durumlarda ve ne zaman işlendiğini belirtmek için kullanıldığı örneklerle rastlandığını ifade etmiş ve *Orhon Yazıtları*'ndan bazı cümlelerle bu görüşünü desteklemiştir:

1. Asıl eylemin hangi şart altında işlendiğini belirtmek:

ötükän yir olorup arkış tirkış ı-sar näñ buñug yok “Ötüken ülkesinde oturup (oradan) kervanlar gönderirsen (hiç) derdin ve sıkıntın olmaz”

āç-sar tosık ömāz sän, bir tod-sar āç-sık ömāz sän “(Ey Türk halkı...), acıkırsan doyacağını düşünmezsin, bir de doyersen (tekrar) acıkacağını düşünmezsin”

2. Asıl eylemin hangi durumlarda ve ne zaman işlendiğini belirtmek:

közdä yaş käl-sär tida, köñültä sıgıt käl-sär yanturu sakıtım “Göz(lerim)den yaş gelince (onlara) engel olarak, gön(üm)den feryat etmek gelince (onu) geri çevirterek yas tuttum”

öd täñri ay-sar kişi oğlu köp ölgäli törümiş “Zaman tanrısı buyurunca insanoğulları hep ölümlü yaratılmış”

Tekin (2003, s. 192), -sAr biçimbirimi ile “gerçeğe aykırı şart” ifade eden cümleler kurulabildiğini belirtmiştir. Gerçeğe aykırı şartlar, hiçbir zaman doğru veya gerçek olmayan yahut gerçekleşmesi mümkün olmayan varsayımlı eylem ya da durumlardır. Gerçeğe aykırı şart içeren bu yapılar -sAr biçimbirimi ile oluşturulmuş birer yan cümledir ve bağlandıkları ana cümle -*DAÇI* biçimbirimli gelecek zaman eylem sıfatına *är-* yardımcı eyleminin geçmiş zaman biçimlerinin eklenmesi ile oluşturulur. Tekin, bu hususla ilgili bazı örnekler de vermiştir: “*kül tigin yok är-sär köp öl-täçi ärtigiz* ‘Prens Kül olmasaydı hepiniz ölecek idiniz’; *üzä täñri basma-sar, asra yer*

tälinmä-sär, türük bodun, iliñin törögin käm artatı u-daçı ärti ‘Üstteki gök çökmese, alttaki yer delinmese, (ey) Türk halkı, (senin) devletini ve yasalarını kim yıkıp bozabilir idi?’”

Ercilasun (1984, s. 184), Orhon Türkçesinde birleşik çekimlerden bahsederken *-sAr* biçimbirimini ele almamış, bu dönemde yalnızca hikâye ve rivayet tarzlarının olduğunu ifade etmiştir.

2.2.1.2. Uygur Türkçesinde *-sAr* Biçimbirimi

Orhon Türkçesindeki *-sAr* biçimbirimi Uygur Türkçesinde de kullanılmaya devam etmiştir. Gabain (2007, s. 125), *-sAr* biçimbiriminin Uygur Türkçesinde, *Orhon Yazıtları*’ndaki gibi, kişi zamirlerine ya da kişi biçimbirimlerine bağlanmadan kullanıldığı örneklerin mevcut olduğunu ifade etmiştir.

Orhon Yazıtları’nda kişi zamirlerine ya da kişi biçimbirimlerine bağlanmadan kullanılan *-sAr* biçimbiriminin, Uygur Türkçesinde fiil çekimine girmiş ve diğer kiplerdeki gibi kişi biçimbirimlerine bağlanmış biçimlerine de rastlanır (Gabain, 2007, s. 91).

Ergin (2013, s. 309), *-sAr* biçimbiriminin 11 ve 12. yüzyıllara doğru yerini *-sA* biçimbirimine bıraktığını belirtmiştir. Ancak *-sAr* biçimbirimi, birdenbire ortadan kalkmamıştır. Bu iki biçimbirim, bir süre birlikte kullanılmışlardır. *Orhon Yazıtları*’nda *-sAr* şeklinde olan ve kişi zamirlerine ya da biçimbirimlerine bağlanmadan kullanılan *-sAr* biçimbiriminin sonundaki *-r* ünsüzünün, Uygur Türkçesinin sonlarında düşerek *-sA* biçimbirimine dönüştüğü görülmektedir.

Hamilton (1998, s. 120)’a göre, Doğu Türkistan’ın konuşma dilinde bu ortak kullanım, 10. yüzyılda da tespit edilmektedir. Şart çekiminde kullanılan *-sA* biçimbirimi, bu yüzyılda oldukça yaygındır. Hamilton, Dunhuang’da bulunan birçok Uygurca belge arasında yer alan özel mektuplar gibi din dışı metinlerde, *-sA* biçimbirimine, hemen hemen *-sAr* biçimbirimi kadar sık rastlandığını belirtmiştir.

Erdal (2004, s. 320), *er-ser* yapısının basit zamanlarla çekimlenmiş fiillerin ardından gelerek birleşik şart çekimi yapmakta kullanıldığını ifade etmiştir: *uzun yaşadı ärsär, tünlaglarnıñ ädgü törölärinä tüdig ada kilmış ärsär män*. Erdal (2004, s. 497)’a göre, bahsi geçen cümle konuşma anından ya da olayın asıl zamanından önce gerçekleşmişse *er-ser*, *-dI* belirli geçmiş zaman biçimbiriminden sonra getirilir: *amrak oglum ölti ärsär munuñ yüzün ymä körmäyin*. Ayrıca *er-ser*, şimdiki zaman

biçimbiriminden sonra geliyorsa burada geleceğe bir bakış söz konusudur: *yarlig bolmaz ärsär bo yerdä yatayin*. Bununla birlikte *er-ser*, belirsiz geçmiş zaman biçimbirimi *-mİş* ve bunun olumsuzu olan *-mAdOk* biçimbiriminden sonra gelerek birleşik çekim oluşturabilir: *abidarim täjri burxan yarlikamiş ärmäsär / köz ärklig artamadok ärsär*. Eğer cümlede gerçek şart yoksa yan cümlenin yüklemi *-dI er-ser* biçiminde çekimlenir: *birök anjar sizlär kargäk boltuñuzlar ärsär sizlärni eltgäy ärdi*.

Gabain (2007, s. 123), gerçek şart cümlesinin Uygurcada muhtemelen yeni bir oluşum olarak yan cümle biçiminde kullanıldığını ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, şart cümleleri menşe bakımından, şekil olarak bir başkasıyla bağlantısı olmayan fakat mantık bakımından bağımlı esas cümleler olmalıdırlar. Bu yan cümlelerde, yüklemnin şahsı ve zamanı ile çokluk gösterilmez.

2.2.1.3. Karahanlı Türkçesinde -sA Biçimbirimi

Karahanlı Türkçesinde *-sA* biçimbirimi şart çekiminde kullanılmaktadır. Bununla birlikte seyrek olarak *-sAr* biçimbirimi de görülmektedir. Karahanlı Türkçesinde ihtimal ve şart, şekil olarak ayırt edilmemekte ve nadiren zaman bildirmektedir. Mansuroğlu (1955, s. 633), şu örneklerle bu durumu açıklamıştır: “Şart olarak: *muni tilämäsä sän, ayru ne keräk?* ‘bunu istemezsen, başka ne gerek?’; ihtimal olarak: *ağılda oğlağ toğsa, arıgda otı önär* ‘ağılda oğlak doğacak olsa, arıkta otu yetişir’. Zaman bildirir: *elig turdı ersä, aña açtı köz* ‘hakan kalktığı zaman, ona gözünü açtı.’” Ercilasun’a (1984, s. 135) göre *Divanü Lûgati’t-Türk*’teki “*Buşma-sar boz kuş tutar, ewme-ser üriüñg kuş tutar* ‘Sıkılmaz-sa boz kuş tutar, acele etmez-se beyaz kuş tutar.’” cümlesindeki *buşma-sar* ve *ewme-ser* örneklerindeki *-sAr* biçimbirimleri o devir için arkaiktir.

Karahanlı Türkçesinde şart kipi kişi zamirleriyle çekimlenir. Ancak bunun yanında iyelik kökenli kişi ekleriyle çekimlenen biçimlere de rastlanmaktadır (Korkmaz, 1995; Paçacıoğlu, 1995; Hacıeminoğlu, 2013).

Hacıeminoğlu (2013, s. 188), Karahanlı metinlerinde şart kipinin çekiminde zamir kökenli kişi biçimbirimleri yanında iyelik kökenli kişi biçimbirimlerinin de kullanıldığı birkaç örnek olduğunu ifade etmiştir: *bar-sa-men, kör-se-sen, kol-sa-m, bir-se-ng, kel-se-ng* vb. Birinci ve üçüncü çoğul kişi çekimlerinde ise zamirler ekleşmiş ve *-mİz* ve *-lAr* şekline girmiştir: *buz-sa-mız, er-se-miz, ur-sa-mız, kork-sa-lar, tep-se-ler, tıdma-sa-lar*. Paçacıoğlu (1995, s. 23), şart çekiminde kişi zamiri yerine “öz”

kelimesinin iyelik eki almış şekillerinin de kullanıldığını ifade etmiştir: *tilese özüng (istersen)*.

Hacıeminoğlu (2013, s. 188), şart çekiminin birkaç örnekte -sAy biçimbirimi ile yapıldığını belirtmiş, bunun için *Kutadgu Bilig*'de yer alan *edle-sey men* örneğini vermiştir. Paçacıoğlu (1995, s. 23) da şart kipinin çekimi için az da olsa -sAy kip biçimbiriminin kullanıldığını ifade etmiş ve bu durumla ilgili iki örnek vermiştir: *kelmesey, edlesey men (değer versem)*. Ancak bu örneklerin hangi eserlerde bulunduğunu belirtmemiştir. Bulak (2011a, s.80), *Kutadgu Bilig*'de geçen birkaç örnekle ilgili olarak bunların çok sınırlı sayıda olduklarını ve başka herhangi bir eser ya da dönemde görülmedikleri için yazım hatalarından kaynaklanmış olabileceklerini ifade etmiştir.

Hacıeminoğlu (2000, s. 151), *Kutb'un Husrev ü Şirin* adlı eserinde, şart kipinin ikinci tekil kişi çekiminde -sangan/-sengen biçiminin de bulunduğunu ifade etmiştir. Metinde geçen örneklerden on sekis tanesi bu şekilde çekimlenmiştir: *kıl-sangan, sözlet-sengen* vb. Hacıeminoğlu'na göre -sangan/-sengen biçimbirimi kuvvetlenmiş şart anlamı taşımaktadır ve bugün Anadolu'da Darende ve Konya ağızlarında da görülmektedir. Araştırmacı, bu biçimbirimdeki -an/-en unsurunu -a+n/-e+n biçiminde ayırmanın mümkün olduğunu belirtmiştir. Buna göre, -a/-e bugünkü dil bilgisinde "çağrı hâli" denen ve şart kipinden sonra kuvvetlendirme edatı vazifesi gören bir biçimbirimdir. -n biçimbirimi ise yanlış benzetme yoluyla halk tarafından eklenen bir araç durumu biçimbirimi olabilir.

Hacıeminoğlu (2000, s. 154), şartın hikâye çekimi için bazı örnekler vermiştir: *uksam irdi, körse irdi, salsa irdi, oltursa irdi*. Görüldüğü gibi bu çekim, -sA biçimbiriminden sonra *ir-* + *-di* biçiminde yapılmaktadır. Hacıeminoğlu (2013, s. 196), şart kipinin rivâyet çekimi için yalnızca bir örnek vermiştir: *sev-se ermiş*. Şartın hikâyesinin üçüncü tekil kişi çekiminde, -sa+/-di/-se+/-di biçimlerine de rastlanmaktadır: *bolsadı*. Hacıeminoğlu (2000, s. 154-155), geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve anlatılan geçmiş zamanın şart çekimi olduğunu ifade etmiş ve bunlarla ilgili birtakım örnekler vermiştir. Geniş zamanın şartı *sorar irseng, tiler irseng, kökrer irse* vb.; görülen geçmiş zamanın şartı *kördüm irse, tarttıngsa, bardı irse, tiledük irse, usandılar irse* vb.; anlatılan geçmiş zamanın şartı ise *kılmış irse* biçimindedir. Görülen geçmiş zamanın şartında, üçüncü tekil kişide -di+/-sa/-di+se yapısı da görülmektedir: *açtısa, taptısa, soldısa* vb.

Ata (2013, s. 161), *-seti* (<*-se erti*) biçimbiriminin geçmişte yapılamamış ve yapılması şart olan eylemler için kullanıldığını ifade etmiştir. Bu biçimbirim, bugünkü anlamda şart kipinin hikâye birleşik çekimini üstlenmiş durumdadır. Bu nedenle Ata, biçimbirim *er-* fiili ile açılımını göstermiştir. Araştırmacıya göre, buradaki birleşik çekim *er->i->Ø* olan çekimle bir tutulmamalıdır, çünkü Karahanlı Türkçesinde *er->i-* ara dönemi dahi mevcut değildir. Bu nedenle *-seti* biçimbirimini, bugüne kadar hiçbir metinde karşılaşılmayan ya da tespit edilemeyen şart kipinin hikâye birleşik çekim biçimbirimi olarak kabul etmek gerekmektedir.

Hacıeminoğlu (2013, s. 203), şartlı birleşik cümleyi şu şekilde tanımlamıştır: “Çekimli bir fiil veya isim yüklemi, şart kipinde çekilmiş bir başka fiil ile şarta bağlanarak ifadesini buluyorsa bu şartlı birleşik cümledir.” Araştırmacıya göre, şartlı birleşik cümlelerde asıl yargı yüklemindedir. Ancak bu yargının gerçekleşebilmesi kendisinden önceki şarta bağlıdır.

2.2.1.4. Harezmi Türkçesinde *-sA* Biçimbirimi

Ata (2002, s. 82), Harezmi Türkçesinde *-sA* biçimbiriminin şart çekiminde kullanıldığını ve iyelik kökenli kişi biçimbirimleriyle çekimlendiğini, şart çekiminde nadir de olsa kişi zamirlerinin de kullanıldığı belirtmiştir: *tése men, alsa men, baksa sen, tökse sen, tése-miz, sözlese biz, bolsa-miz*.

Harezmi Türkçesinde şart kipinin birinci tekil ve çoğul kişilerinin çekiminde hem kişi zamiri hem de iyelik kökenli kişi biçimbirimleri kullanılmıştır. Dönem eserlerinden olan *Nehcü'l-Ferâdis* ve *Mûinü'l-Mürîd*'de yalnızca *-sAm* ve *-sAK* şekilli örnekler yer alırken diğer eserlerde yukarıda verilen çekimlerin tümüne rastlanır. Şart kipinin ikinci tekil kişi çekiminde ise kişi zamirli örnekler sadece *Mûinü'l-Mürîd*'de görülür. İkinci çoğul kişide örnekler içerisinde yer alan *-sañızlar* biçimi yalnızca *Nehcü'l-Ferâdis*'te *bolsañızlar* sözcüğünde vardır (Ata, 2002, s. 82-83)

Eckmann (2011a, s. 28), şart çekimini anlam bakımından üçe ayırmış ve bunlara örnekler vermiştir:

1. Gerçek Şart: *hatun qarısa, körksüz bolur* “kadın ihtiyarlasa, çirkinleşir”
2. Gerçek Olmayan Şart: *ägär ışık bolmasa, bolmaz irdi ādam* “aşk olmasa insan olmazdı”
3. İstek, Rica: *maña taķı icāzat bersāñız, mān Şāmķa barsam, ticārat ķılsam* “bana izin verseniz, ben Şam’a gitsem, ticaret yapsam”

Eckmann (2011a, s. 28-29), şartın istek, rica anlamının *bolğay mu* “olur mu?, mümkün mü?, nasıl olurdu?” veya *bolmaz mu* “olmaz mı?” ifadeleri ile de karşılanabildiğini belirtmiştir: *bizlärdä kónsanız bolğay mu?* “bize misafir olsanız olur mu?”, *maña bir içim suw bersäniz bolmaz mu?* “bana bir içim su verseniz olmaz mı?”. Eckmann’a göre, *şart+bol-* “-a/-e bilmek, mümkün olmak” ifade etmektedir ve bu yapı genellikle şahıssız kullanılmaktadır: *nätäg kältürsä bolur* “insan onu nasıl getirir?”. Ayrıca *käräk* “gerek”, şart ile yanyana kullanılabilir: *käräk ögränsä pädişahlıknı sindin* “padişahlığı senden öğrenmesi gerek”.

Harezmi Türkçesinde, şart kipinin ikinci tekil kişi çekiminde *-sAñ* kullanımı yanında *-sAñA* ve *-sAñAn* biçimlerine de rastlanır. Ergene (2017, s. 163), *Gülistan Tercümesi*’nde *-sAñAn* biçiminin on dört örnekte geçtiğini ifade etmiştir.

Eckmann (2011a, s. 29), şartın hikâyesinin birinci tekil kişide *-sa ärdim* veya *-sam ärdi*; üçüncü çoğul kişide *-salar ärdi* biçiminde yapıldığını ifade etmiştir. Eckmann’a göre şartın hikâyesi anlam bakımından dörde ayrılır: 1. Geçmişte Gerçek Olmayan Şart, 2. Şimdiki ve Geniş Zamanda Gerçek Olmayan Şart, 3. Yerine Getirilmesi Mümkün Olmayan İstek, 4. Şart Cümlesi Olmayanlar.

Eckmann (2011a, s. 29), birleşik şart çekimini görülen geçmiş zamanın şartı, anlatılan geçmiş zamanın şartı ve geniş zamanın şartı olarak üç grupta ele almıştır. Görülen geçmiş zamanın şartı *-dı+Kişi Eki ärsä* biçiminde çekimlenir. Ancak bu yapının üçüncü tekil kişide *-dısa* şekline de rastlanır. Görülen geçmiş zamanın şartı, gerçek şart yanında zaman da bildirir.

Eckmann (2011a, s. 29), anlatılan geçmiş zamanın şartının *är-* yanında *bol-* ile de yapılabildiğini ifade etmiştir. *-muş bol-sa+Kişi Biçimbirimi* yapısı gerçek şart olarak kullanıldığı gibi anlam bakımından şart olmayan cümlelerde de kullanılabilir. *-muş är-sa+Kişi Biçimbirimi* geçmiş zamanda gerçek olmayan şart anlamı taşımaktadır. Bu yapının yanında *-muş bol-sa är-di+Kişi Biçimbirimi* yapısı da gerçek olmayan şart anlamı içermektedir. Eckmann’a (2011a, s. 29) göre geniş zamanın şartı şu şekilde çekimlenir: *-r (-ar, -ur, -yur/-maz, -mas) är-sä+Kişi Biçimbirimi / bol-sa+Kişi Biçimbirimi*. Bu yapıda eylemin anlık olduğu ya da alışkanlık hâline getirilmin olabileceği anlamı vardır. Eckmann (2011a, s. 30), geniş zamanın şartının hikâyesi adı altında katmerli bir çekimden bahsetmektedir. Bu çekim şu şekilde yapılmaktadır: *-r (-ar, -ur, -yur) bol-sa är-di+Kişi Biçimbirimi*. Eckmann’a göre bu yapı alışkanlık hâline getirilmiş bir eylemi ifade eder.

Mansuroğlu (1955, s. 64), şart cümlesinin Türkçenin tek aslî yan cümlesi olduğunu ve dilin özelliğine bağlı olarak bağlama edatı olmaksızın ana cümleye bağlanabildiğini ifade etmiştir. Mansuroğlu'nun (1955, s. 66) şartlı yan cümlelere verdiği örneklerden, bu yan cümlenin Harezmcede anlam bakımından zarf-fiil işlevi de görebildiği anlaşılmaktadır: ‘*ne işke keldiñ?*’ *tè-se aydı* “ne işe (niçin) geldin? deyince dedi.”

2.2.1.5. Çağatay Türkçesinde -sA Biçimbirimi

Eckmann (1958, s. 125), Çağatay Türkçesinde -sA biçimbiriminin şart çekiminde kullanıldığını ifade etmiştir. Çağatayca Türkçesini, Orta Asya Türk-İslâm yazı dilinden ayıran özelliklerden biri -sA biçimbiriminde görülür. Harezm Türkçesinde, şart çekiminde ve -sA *men* biçiminde kullanılan bu biçim Çağatay Türkçesinde de şart çekiminde kullanılmıştır, ancak -sAm biçimine girmiştir. Yani Çağatay Türkçesinde şart çekimi iyelik kökenli kişi biçimbirimleri ile yapılmıştır.

Argunşah (2013a, s. 169), şart çekiminin Çağatay Türkçesinde zengin bir işleve sahip olduğunu, şart yanında istek ve zarf-fiil işlevlerinde de kullanıldığını ifade etmiştir.

İkinci tekil kişi şart çekiminde -An eki ile kuvvetlendirilmiş -sAη-An şeklinin kullanıldığı da görülmektedir: *tile-seη-en*, *ur-sa-η-an*, *bağ-sa-η-an* (Berbercan, 2013, s. 102; Argunşah, 2013a, s. 169; 2013b, s. 372).

Şart çekimi bazen Osmanlıca ve diğer şivelerde olduğu gibi bildirme çekimi olarak da kullanılmıştır: *uşal hında bu atlıklar ... kirdilär, körsäm, kim Kutluk Muhammäd Barlas vä Babay Pärğarı (?) yitip kildilär “bu atlıların (bahçeye) girdikleri zaman; Kutluk Muhammed Barlas ile Babay Pergari'nin yetiştiklerini gördüm”* (Eckmann, 2011b, s. 101-102).

Eckmann (2011b, s. 102), şartın çekimlerini anlamlarıyla birlikte vermiştir. Buna göre, şartın hikâyesi, gerçek olmayan şart bildirir. Şart cümlesinden sonra gelen hüküm cümlesinde görülen -r *i(r)dim* veya -ğay *i(r)dim* şekilleri, gerçekleşmemiş eylemi ifade eder: *ni boldı, kılsaη idi tärk bîvâfâlıkı “vefasızlığı terk etseydin ne olurdu”*. Eckmann (2011b, s. 102), görülen geçmiş zamanın şartının, Harezm Türkçesine göre zaman gösteren kullanımının daha az olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, bu hususla ilgili olarak şu örneği vermiştir: *bu habarnı işitti irsä, mîrâhorım üç yüz kişi bilä qaravulluğa yibärdi “bu haberi işitince, mîrahorunu üç yüz kişi ile karakolluğa gönderdi”*. Bu

örnekten yola çıkıldığında -sA biçimbiriminin zaman ifadesi değil, zarf-fiil kullanımının olduğu görülmektedir.

Eckmann (2011c, s. 279), “*Sadî Gülistan’ının Bilinmeyen Çağatayca Bir Çevirisi*” adlı makalesinde, incelediği metinden yola çıkarak şartın birleşik çekimlerine örnek vermiştir. Buna göre, -sa *é(r)di* ve -dı *é(r)se* fiil şekilleri çoğu zaman -sadi ve -dusa şekillerinde görülür: *yoq bolsadi* “yok olsaydı”, *tirilsedi* “yaşasaydı”, *toğdusa* “doğdu ise”, *kêldise* “geldi ise” ... Bu hususa Berbercan (2011, s. 107) da değinmiştir. Araştırmacı, şartın hikayesinin *er-* ~ *ér-* ~ *é-* yardımcı fiili düşürülerek oluşturulabileceğini belirtmiştir: *kılsadım* [*< kılsa érdim*], *koladım* [*< kolza érdim*], *bolsadi* [*< bolsa érdi*], *tirilsedi* [*< tirilse érdi*].

Argunşah (2013b, s. 373) da Çağatay Türkçesinde yardımcı fiillerin *ér-* ve *tur-* olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, *ér-* asıl yardımcı fiildir ancak bazı kullanımlarda /r/ ünsüzünündüştüğü ve yardımcı fiilin *é-* biçimine dönüştüğü görülür. Bu yardımcı fiil, birleşik çekimlerde de kullanılır: öğrenilen geçmiş zaman (*é-miş*, *ér-miş*), görülen geçmiş zaman (*é-di*, *ér-di*), geniş zaman (*ér-ür*), şart (*é-se*, *ér-se*).

Eckmann (2005, s. 169), şart cümlesinin ana cümlede ifadesine bağlı bir tahmin ifade ettiğini ve şart cümlesinin daima ana cümleden önce geldiğini belirtmiştir. Eckmann’a göre Çağataycada şart cümleleri üçe ayrılır. Türkçe yapılı şart cümlelerinde edat kullanılmaz, fiil şart çekimindedir: *évlerimiz bile él ulusnu ötkerseki yahşî bolğusu turur* “evlerimiz ile halkı (nehirin kıyısına) geçiresek, iyi olacaktır.” Farsça yapılı şart cümleleri ise Farsça *eger*, *ger*, *er* edatları ile yapılır ve fiil bildirme kipindedir: *ger sanga müşkîl érür bu iş*, *érür âsân manga* “eğer bu iş sana zor ise, bana kolaydır.” Son olarak karışık yapılı şart cümlelerinde Farsça edatlar kullanılır, fiil ise şart çekiminde bulunur: *yahşî ger bolmasa*, *yaman hem émes* “eğer iyi olmasa, kötü de olmaz.”

2.2.1.6. Kıpçak Türkçesinde -sA Biçimbirimi

Kıpçak Türkçesinde -sA biçimbirimi, şart bildiren bir biçimbirimdir ve çekimi iyelik kökenli kişi biçimbirimleri ile yapılır. Yalnız *Codex Cumanicus*’ta görülen *alsa-sen* ve *kelse-sen* örnekleri, eski çekim şeklini hatırlatmaktadır (Karamanlıoğlu, 1994, s. 132; Argunşah-Güner, 2015, s. 108).

Pritsak (1988, s. 120), birleşik çekimler konusunda yalnızca hikâye ve rivayete yer vermiş, şart birleşik çekiminden bahsetmemiştir. Kapdan ise, doktora tezinde birleşik şart çekimini belirli geçmiş zamanın şartı, belirsiz geçmiş zamanın şartı, geniş

zamanın şartı ve gelecek zamanın şart olmak üzere dört grupta ele almıştır. Kapdan (2014, s. 438-439), Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde *-DI erse* biçiminde görülen belirli geçmiş zamanın şartında, Kıpçak Türkçesinde *-r-* ünsüzünün düştüğünü ve *-DI ise* ya da *-DI ese* biçimine dönüştüğünü ifade etmiştir. Ayrıca, Kıpçak Türkçesinde yardımcı fiilin eklediği görülür ve biçim *-DI(y)(A)sA* olur. Çekim, cümlelerde çoğunlukla “-diğinde, -diği zaman” işlevindedir. Benzer şekilde, Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde *-mİş erse / irse* şeklinde çekimlenen belirsiz geçmiş zamanın şartı, Kıpçak Türkçesinde *-mİşsA* olmuştur (Kapdan, 2014, s. 441). Geniş zamanın şartı, Kıpçak Türkçesinde *-ArsA / -UrsA* biçiminde ekleşmiştir. Ayrıca, Kıpçak Türkçesinde *-r-* sesi düşmüş ve *ise* biçimi ortaya çıkmıştır (Kapdan, 2014, s. 443). Gelecek zamanın şartı ise yine ekleşmiş olarak görünen *GAy ise / -GAysA* biçiminde yapılmaktadır (Kapdan, 2014, s. 445).

Pritsak (1988, s. 120), Kıpçak Türkçesinde *-sA* biçimbiriminin şartlı yan cümleler oluşturduğunu ifade etmiş ve şu örnekleri vermiştir: *kim tursa turğaymān anın bilä* “kim dursa (ben de) onunla dururum”, *sān turmasaydın turdum mān* “sen kalkmasaydın (ben) kalkardım”. Bu örneklerde şart çekiminin iyelik kökenli kişi biçimbirimleriyle yapıldığı görülmektedir. Pritsak’ın şartlı yan cümle örneklerinden birinde *-sA* biçimbirimi yerine *-ğanda* zarf-fiil biçimbiriminin olduğu dikkat çekmektedir: *biy alganda sän dağı al* “Bey alınca (alır) sen de al”. Bu örnekte, *-ğanda* zarf-fiil biçimbiriminin Türkiye Türkçesindeki karşılığının yine bir zarf-fiil biçimbirimi olan *-IncA* olabileceği, bununla birlikte *-sA* şart biçimbirimini de karşılayabileceği görülmektedir.

2.2.1.7. Eski Anadolu Türkçesinde *-sA* Biçimbirimi

Eski Anadolu Türkçesinde *-sA* biçimbirimi şart çekiminde kullanılır. Şart kipi olarak kullanılan *-sA* biçimbiriminin çekiminde, *Mantıku't-Tayr*, *Süheyl ü Nevbahar*, *Mevlîd*, *Dede Korkut* gibi eserlerde yalnız birinci çoğul kişide bazı çekimlerde zamir kökenli kişi biçimbirimi kullanılmış, diğer kişilerin çekiminde ise iyelik kökenli kişi biçimbirimleri kullanılmıştır (Korkmaz, 1964, s. 48; Timurtaş, 1992, s. 144; Özkan, 2000, s. 143). Timurtaş (1992, s. 144), şart kipinin birinci çoğul kişideki zamir kökenli kişi biçimbirimi ile çekimine şu örnekleri vermiştir: “*aparsa-vuz, sohbet etse-vüz*”.

Özmen (2001, s. 335-336) de *Ahmed-i Dâ'i Divanı*'nda bu husus üzerinde durmuştur. Özmen, *Ahmed-i Dâ'i Divanı*'nda şartın birinci çoğul kişi çekiminde *-vuz/*

-vüz yerine -k/-k biçimbiriminin kullanıldığını, bu durumun Eski Anadolu Türkçesinde zamir kökenli -vuz/-vüz biçimbirimi yanında -k/-k biçimbiriminin de kullanıldığını gösterdiğini ifade etmiştir.

Özkan (2000, s. 146), Eski Anadolu Türkçesinde şart birleşik çekiminin *i*-fiilinin şart (*i-se*) şeklinin kullanıldığını, *i*- fiilinin orta hecede kaldığında çoğunlukla düştüğünü (*i-se* > *-se*) belirtmiştir. Özkan'a göre Eski Anadolu Türkçesinde şartın birleşik çekiminde bugünkünden farklı bir durum yoktur. Şart birleşik çekiminde fiildeki hareket ve oluş, başka bir hareket ve oluş için şart teşkil etmektedir. Ancak geniş zamanın rivayetinden sonra şart eki gelince *-misa*, *-mise*; *-missa*, *-misse* (< *mış-sa* < *-miş i-se*) şekli ortaya çıkmaktadır ve şartın rivayeti veya farazî şart anlamı vermektedir: *Bu eşek degülmissa gözi ağrıdukda na lband katına varmıyaydı.* "Eğer bu eşek olmamış olsaydı, gözü ağrıyınca nalbant katına gitmezdi."

Ergin (2009, s. 481), Eski Anadolu Türkçesindeki şartlı birleşik cümlenin Türkiye Türkçesindeki şartlı birleşik cümle ile aynı şekilde kullanıldığını ifade etmiştir. Ancak *Dede Korkut*'ta yer alan kimi örneklerden yola çıkarak, şart cümlesinden sonra gelen asıl cümlenin fiilinin Türkiye Türkçesinde geniş zaman olduğu yerlerde Eski Anadolu Türkçesinde istek çekiminde olabileceğini belirtmiştir. Ergin, şartlı yan cümlenin bazen şart fonksiyonunu yitirerek bir izah unsuruna dönüştüğüne de dikkat çekmiştir: *bağsa görse bir derenün içine karga kuzgun iner çıkar* "Baktı gördü, baktı ki bir derenin içine karga, kuzgun inip çıkıyor".

2.2.1.8. Osmanlı Türkçesinde -sA Biçimbirimi

Osmanlı Türkçesinde -sA biçimbiriminin kullanımı Eski Anadolu Türkçesindeki gibidir (Gabain, 1953, s. 25). Osmanlı Türkçesinde şart çekiminde birinci çoğul kişide -k/-k yanında -vUz biçimbirimi de bir süre kullanılmaya devam etmiş, bu dönemin ortalarında tamamen -k/-k biçimbirimine geçilmiştir: *kıl-a-vuz*, *söyle-y-e-vüz*; *al-sa-vuz*, *gel-se-vüz* (Demir ve Yılmaz, 2012, s. 908).

Çağatay (1948, s. 32), Osmanlı Türkçesindeki *-banı*, *-banung* zarf-fiil biçimbirimlerinin Türkiye Türkçesine aktarmalarının *eğer* ile yapılabileceğini ifade etmektedir. Bu durumda bu biçimbirimler -sA biçimbirimi kullanılmaksızın şart anlamı vermektedirler. Ancak aynı biçimbirimler Türkiye Türkçesindeki *-Ip/-Up* zarf-fiil biçimbirimini de karşılamaktadır.

Timurtaş (2014, s. 122), “Birleşik Sıgalar” başlığı altında birleşik şart çekimini ele almıştır. Araştırmacıya göre, Osmanlı Türkçesinde birleşik çekimler *i-* yardımcı fiili yapılmaktadır. Bu çekimde kimi zaman *i-*'nin düştüğü görülür: *atar ise, bekleyor-sam*. Ergin (2013, s. 327), *i-* yardımcı fiilinin Eski Anadolu Türkçesinde genel olarak korunduğunu, Osmanlı Türkçesinde ise çoğunlukla *i-*'nin düştüğünü ve bugünkü kullanıma benzer bir biçim oluştuğunu ifade etmiştir.

Develi (1997, s. 118-120), *-sA* biçimbirimiyle kurulmuş bir yardımcı cümle ve bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümleleri “basit şartlı birleşik cümleler” biçiminde adlandırmış ve bu tür cümlelerde yardımcı cümlenin ana cümlenin şartı olduğunu ifade etmiştir. Develi’ye göre, böyle cümlelerde ana cümleyi bağımsız, yardımcı cümleyi de bağımlı unsur saymak doğru olmaz, çünkü yardımcı cümle ana cümleyi alelade bir zarf olarak tamamlamamakta, onun oluş veya edişini sınırlamakta, şarta bağlamaktadır. Bazı cümlelerde, yardımcı cümlenin bağlı olduğu ana cümle, bitimli bir yüklem değil, bir gerundium veya partisip grubudur. Ana cümlenin gerundium grubu olması daha yaygın bir hâldir. Bu gerundium grupları *-Up* gerundium eki ile kurulmaktadır. Bunlar bağlı oldukları ana cümleye zarf fonksiyonuyla katılmaktadırlar.

2.2.2. Çağdaş Türk Yazı Dillerinde *-sA* Biçimbirimi

-sA biçimbiriminin çağdaş Türk yazı dillerindeki durumu Türkiye Türkçesi, Özbek Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Yeni Uygur Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi esas alınarak incelenmiştir.

2.2.2.1. Türkiye Türkçesinde *-sA* Biçimbirimi

Türkiye Türkçesinde *-sA* biçimbirimi şart çekiminde kullanılmaktadır. Bu çekim iyelik kökenli kişi biçimbirimleriyle yapılmaktadır. *-sA* biçimbirimi, basit zamanlı fiillere eklendiğinde birleşik çekimler oluşturur. Tasarlama kipleri içerisinde birleşik çekim oluşturabilen tek kiptir. Çekimi ise iyelik kökenli kişi biçimbirimleriyle yapılmaktadır.

Ergin (2013, s. 325), şart birleşik çekiminin asıl fiil kiplerinin karşıladığı hareketi şart şeklinde ifade ettiğini ve bu çekimin asıl fiil kiplerine *i-* yardımcı fiilinin şart şeklini getirmek suretiyle yapıldığını belirtmiştir. Ergin’e göre, geniş zaman, şimdiki zaman, görülen ve öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zamanın ve az

kullanılmakla birlikte gerekliliğin birleşik şart çekiminin olduğunu; emir, şart ve istek kipinin ise birleşik şart çekiminin bulunmadığını ifade etmiştir.

Türkiye Türkçesinde -sA biçimbirimi, fiil kök veya gövdelerine yahut yardımcı fiile getirilerek şart çekimi oluşturabilir, ancak dilek anlamı verdiği cümlelerin dışında tek başına yargı ifade etmez. Dizdaroğlu (1976, s. 209) ve Zülfikar (1969, s. 143), -sA biçimbirimiyle çekimlenen eylemlerin, öbür kiplerdekinin aksine, yargı bildirmediğini ifade etmiştir. Bunlar, bitimli bir hareketi ya da işi göstermez ve bu sebeple tek başına cümle oluşturamaz. Şart kipiyle kurulan yan cümleler, temel cümlelerin anlamını tamamlamaz, sınırlandırır. Ancak bu cümleler istek ve temenni ifade ettiğinde bitimli bir hareket, bir yargı bildirir ve tek başına bir cümle oluşturabilir.

Bu hususta görüş bildiren bir başka araştırmacı ise Karahan'dır. Karahan (1999, s. 52), kip biçimbirimleriyle çekimlenmiş tüm fiillerin yargı taşıdığını ancak -sA biçimbirimi çekimlenmiş fiillerin yargı bildirmediğini ifade etmiştir. Türkçede bulunan bütün kip biçimbirimleri ile müstakil cümleler kurulabilir. Ancak şart bildiren -sA biçimbirimi ile müstakil cümle kurulamaz.

Türkyılmaz (1999, s. 78), -sA biçimbiriminin işlevleriyle ilgili görüşlerini, “Şart ifade eden cümleler genellikle ana cümlelerin zarfıdır. Ana cümleyi tarz ve zaman işlevleriyle tamamlar. İstek ifadesi ile kullanıldığında müstakil bir cümle hüviyetindedir.” şeklinde ifade etmiştir.

Dil bilgisi çalışmalarında, -sA biçimbiriminin şart ya da zarf-fiil eki olarak değerlendirilmesi bir tartışma konusudur. -sA biçimbirimini zarf-fiil olarak değerlendiren araştırmacılar, genel olarak -sA biçimbirimi ile çekimlenen fiillerin yargı bildirmediği hususunda hemfikirdir.

Ergin (2013, s. 309), bu hususta görüş bildiren araştırmacılardandır. Ergin'e göre -sA biçimbirimi ile çekimlenen fiiller diğer eylem çekimlerinin aksine, yargı bildirmez ve bitimli bir hareket göstermez. Yani bağımsız cümle yapamaz. Şart şekli ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman bitimli bir hareket, dolayısıyla bir yargı gösterir ve bağımsız bir cümle kurabilir.

-sA biçimbiriminin zarf-fiil olarak değerlendirilmesi hususuna dikkat çeken bir başka araştırmacı Gülsevin (1990, s. 276)'dir. Araştırmacı, Türkçe gramerlerde “fiil kipleri” konusunun “dilek-şart” başlığı altında ele alınan -sA biçimbiriminin aslında kiplerden çok zarf-fiil biçimbirimleriyle fonksiyon birliği içinde olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple -sA biçimbiriminin gramerlerde zarf-fiil başlığı altında ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Gülsevin (1990, s. 279), -sA biçimbiriminin Türkiye

Türkçesinde zarf-fiil olarak değerlendirilmesi ve “şart gerundiumu” şeklinde adlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre bu ekin Orhon Türkçesindeki kullanımında da kişi işareti kullanılmayan örnekler bulunmaktadır (barsar bargıl ‘gidersen git!’).

Karahan (1994, s. 472-473) da -sA’yı kip biçimbirimi kabul etmemektedir. Araştırmacıya göre, “*Yarın sinemaya gitsek.*” cümlesindeki -se biçimbirimi istek biçimbirimidir ve yargı bildirdiğinden kip biçimbirimidir. “*İlâç içersen/içsen iyileşirsin.*” cümlesindeki -se biçimbirimi ise istek değil şart bildirmektedir. Yani kendi başına bir yargı bildirmez, yalnızca içinde bulunduğu cümlenin yargısını tamamlar. Dolayısıyla bir kip biçimbirimi değildir.

Üstünova (2000, s. 495-496) da yukarıdaki araştırmacılara benzer bir görüşe sahiptir. Araştırmacı -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş fiilleri zarf-fiil kabul etmektedir. Üstünova’ya göre, Türkçede bitmiş fiil, fiil çekimine girmiş, zaman ve kişi eki almış fiildir. Yani cümlede, özne alan ve yargı bildiren birimdir. -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş fiiller ise bitmiş olmakla birlikte tam bir yargı bildirmeyen fiillerdir. “*Ben, eve gelirim; biz, sinemaya gideriz.*” cümlesini örnek veren Üstünova, burada -sA biçimbirimiyle çekimlenmiş birinci fiilin *gideriz* fiilinin anlamını sınırlandırdığını ve şarta bağladığını ifade etmiştir. Öyleyse *gelirim* fiili zarf-fiil olarak değerlendirilmelidir.

Göksel ve Kerlake (2005, s. 419), işlevsel açıdan, şartlı yan cümlelerin zarf cümleleri olduğunu, ancak bunların ifadelerinin Türkçedeki diğer zarflardan farklı olduğunu belirtmiştir. Araştırmacılara göre, şartlı yan cümleler, yargı bildiren fiil çekimleri ile daha yakından ilişkilidir.

Göksel ve Kerlake (2005, s. 419-420), şartın İngilizcede *if* ile sağlandığını ifade etmiştir. Türkçede ise şart ifade etmek için -sA biçimbirimi kullanılır. Şart cümlelerinde, günümüz Türkçesinde, fiillerle birlikte yardımcı fiilli *ise* kullanımı nadirdir, bu kullanım daha çok isimlerle birlikte karşımıza çıkar.

Demir ve Yılmaz (2003, s. 191), şart kullanımının cümlede bir zarf-fiil görünümünde olduğunu, bu kullanımın işlev bakımından çekim biçimbirimleriyle zarf-fiil biçimbirimleri arasında bir yerde bulunduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmacılara göre, şart kullanımı, işlevi bakımından zarf-fiil gibi davranırken yapısı açısından diğer kipler gibidir.

Güneş (2001, s. 345), Özkan ve Sevinçli (2008, s. 160-161) ile Özdemir (2013, s. 206) de -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş fiilleri zarf-fiil kabul eden araştırmacılardandır.

Bazı araştırmacılar, -sA biçimbirimi ile çekimlenen fiillerin zarf-fiil kabul edilmesine itiraz etmektedir. Bu araştırmacılardan biri Koç (2002, s. 436)'tur. Koç, Eski Türkçede bir kipin çeşitli biçimlerde ve işlevlerde kullanıldığını ifade etmiştir. Bugünkü Türkçede de aynı durumu görmek mümkündür. Hatta haber kipleri ile tasarlama kipleri birbirlerinin yerine kullanılabilir. Ancak bu durum, bir çekimli fiilin zarf-fiil işlevi de yüklendiğini göstermez. -sA biçimbiriminde de aynı durum söz konusudur. Ayrıca, hiçbir zarf-fiil biçimbirimi kendisinden sonra ya da önce bir kip eki almaz. Ancak -sA ile yapılan fiil çekimlerinde -sA biçimbiriminden önce ya da sonra bir kip eki gelebilir. Koç, bazı örnekler vererek -sA'lı fiillerin zarf-fiile dönüşmelerinin ya da zarf-fiil işlevi yüklenmelerinin mümkün olmadığını ifade etmiştir: “*Zamanında gelseydin işlerimiz aksamazdı. / Sınava girseymiş başarılı olacaktı. / Gerçekten seviyorsan sevdiğini söyle. / Ders çalışmayacaksan uyu.*”

Koç (2002, s. 436), -sA biçimbirimi ile oluşturulan dilek-şart kipinin yargı bildirmediği görüşüne de katılmamaktadır. Araştırmacıya göre, -sA biçimbirimi ile yalın cümleler kurulabilir ve bu cümleler, karşıt görünüş ile birlikte yargı da belirtir: “*Hiç değilse Ahmet gelseydi. (Hiç değilse Ahmet'in gelmesini isterdim; o da gelmedi.) / O da damarıma basmasaydı. (O da damarıma bastı.)*”. Koç (2002, s. 437)'a göre, -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş yan cümleler de yargı bildirir: “*Senden akıl varsa/ gözüm çıksın. (Gözüm çıksın ki sende akıl yok.)*”. Koç, son olarak, -sA biçimbirimiyle çekimlenmiş bir fiile kurulan yan cümlenin, temel cümlenin öznesi ya da tümleci olmasının bu kipin zarf-fiil biçimbirimi olduğunu göstermediğini ileri sürmektedir. Yalnızca bu biçimbirimle değil, diğer kiplerle kurulan yan cümleler de temel cümlenin bir ögesi olabilir: “*Herkes, / müdür oldum/ sanıyor. // Her anne, /çocuğu okusun; doktor, mühendis olsun/ ister. // Bu kadın ne oldu/ bilmiyorum.*”

Bu hususta Bulak (2011b, s. 89) da Koç'la aynı görüştedir. Araştırmacıya göre, şart cümlelerinin temel cümlenin zarfı olarak görev yapması onların zarf-fiil olduğunu göstermez. Bunlar, zarf olmadıkları halde zarf görevinde kullanılan kelime grupları gibi, zarf- fiil olmadıkları halde zarf-fiil görevinde kullanılan birimlerdir. -sA biçimbirimi ile çekimlenen fiillerin kişi ekleri alması da bunların zarf-fiil olarak değerlendirilmesine engeldir. Bulak, diğer tasarlama kipleri yargı bildirirken şart kipinin yargı bildirmediği, dolayısıyla zarf-fiil kabul edilmesi gerektiği görüşüne de itiraz etmektedir. Şart kipi,

dilek anlamı taşıdığına tek başına yargı bildirmektedir. Ayrıca şart anlamında kullanıldığında da koşullu yargı bildirmektedir. Bulak, bu hususu örnek cümleler üzerinden açıklamıştır: “ ‘Ders çalışsan başarılı olursun’ cümlesinde biri koşul belirten yargı (çalış-) ve diğeri de koşula bağlanmış temel yargı (başarılı ol-) olmak üzere iki yargı vardır. Çünkü bir fiilin yargı bildirmesi, o fiilin gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlı değildir. Şart kipinin bulunduğu cümlelerde ana cümledeki yargının gerçekleşmesi şart kipinin bildirdiği yargının gerçekleşmesine bağlıdır.”

Bulak (2011b, s. 89)’ın itiraz ettiği görüşlerden biri de “şart kipi dışındaki hiçbir tasarlama kipi yardımcı fiille kullanılmaz ya da birleşik çekim oluşturmaz” iddiasıdır. Bu hususta gelecek zaman biçimbiriminden yola çıkarak itirazını temellendirmiştir. Araştırmacı, haber kiplerinden gelecek zaman biçimbirimi olan *-AcAk*’ın, isimlere gelen yardımcı fiille kullanılmadığını, ayrıca hikâye tarzı, rivayet tarzı çekimi gibi bir tarz çekimi oluşturmadığını ifade etmiştir. Ancak bu durum gelecek zamanın haber kipi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

Develi (1997, s. 133), *-sA* biçimbirimiyle kurulan yardımcı cümlelerin ana cümlede yalnızca zarf tümleci işleviyle kullanılmadığını, bu yardımcı cümlelerin ana cümlenin herhangi bir unsuru olabileceğini belirtmiştir. Araştırmacıya göre, *-sA* ile kurulan yardımcı cümleler, kimi zaman ana cümleye hiçbir şart anlamı katmaz ve bunlar ana cümlenin öznesi, nesnesi, zaman ve yer tamlayıcısı işlevini yüklenirler. Develi, *-sA* biçimbirimiyle kurulan yardımcı cümlelerden bir kısmının bir ana cümlenin ya da zarf-fiil grubunun öznesi olabileceğini belirtmiştir.

Özmen (2013, s. 193), *-sA* biçimbirimli bazı cümlelerin, özellikle yüklemi geniş zamanın şartı ile çekimlenmiş yardımcı cümlelerin şarttan çok *-DiğI/-DUğU zaman, -DiğInDA/-DUğUnDA* anlamı taşıdığına zarf tümleci olabileceğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, bu tür cümleler, ana cümlede zarf tümleci gibi işlev görmelerine karşın, bütün kişilerinin çekimlenmesi ve iç yapılarının bağımsız cümle özelliği taşıması bakımından iç içe birleşik cümle oluşturur. Özmen (2013, s. 150)’e göre, bir cümlenin başka bir cümlenin herhangi bir ögesi konumunda olması, o cümlenin cümle olmadığını göstermez. Dolayısıyla bu tür cümlelerde asıl olan şarttır ve zarf tümleci işlevi ikincildir.

2.2.2.2. Özbek Türkçesinde -sA Biçimbirimi

Özbek Türkçesinde *-sā* biçimbirimi şart çekiminde kullanılır. Çekimi, iyelik kökenli kişi biçimbirimleri ile yapılır. Şart kipindeki fiil, herhangi bir iş ya da hareketin gerçekleşmesi için daha önce yapılması şart olan iş ya da hareketi ifade eder (Öztürk, 2007, s. 329; Yıldırım, 2012, s. 198).

Öztürk (2007, s. 329), şart çekiminin birinci tekil kişisinde daima *-k* biçimbiriminin kullanıldığını ifade etmiştir: *qıl-sā-k* “yapsak”. Olumsuz çekim ise *-mā* biçimbirimi ile yapılır. Soru biçimbirimi, kişi biçimbiriminden sonra kullanılır: *tilā-sā-m-mi?* “dilesem mi?”. Ayrıca kişi biçimbirimlerinden sonra *-çi* gelirse emre yakın bir istek, *kerāk* gelirse gereklilik anlatılır: *de-sā-ngiz-çi* “haydi desenize, deseniz”, *de-sā-ngiz kerāk* “demelisiniz, deseniz gerek”.

Özbek Türkçesinde şartlı birleşik çekim *bol-* (*ol-*) fiilinin üzerine şart ekinin getirilmesiyle oluşan *bolsā* yapısıyla meydana getirilir. Asıl kip ekinin üzerine *bolsā* gelir (Buran ve Alkaya, 2011, s. 166). Uygur (2008, s. 16), birleşik şart çekimine şu örnekleri vermiştir: *kelgān bolsām* “gelmiş isem”, *kelib bolsā* “gelmiş ise”, *kelār bolsāñ* “gelirsen”, *kelādigān bolsaq* “geleceksek”.

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

kör-gān bol-sā-m	(görmüşsem)	kör-gān bol-sā-k	(görmüşsek)
kör-gān bol-sā-ng	(görmüşsen)	kör-gān bol-sā-ngiz	(görmüşseniz)
kör-gān bol-sā	(görmüşse)	kör-gān bol-sā-(lār)	(görmüşlerse)

Gelecek Zamanın Şartı

tilā-ydigān bol-sā-m	(dileyeceksem)	tilā-ydigān bol-sā-k	(dileyeceksek)
tilā-ydigān bol-sā-ng	(dileyeceksen)	tilā-ydigān bol-sā-ngiz	(dileyecekseniz)
tilā-ydigān bol-sā	(dileyecekse)	tilā-ydigān bol-sā-(lār)	(dileyeceklerse)

Geniş Zamanın Şartı

bil-ār bol-sā-m	(bilirsem)	bil-ār bol-sā-k	(bilirse)
bil-ār bol-sā-ng	(bilirsen)	bil-ār bol-sā-ngiz	(bilirseniz)
bil-ār bol-sā	(bilirse)	bil-ār bol-sā-(lār)	(bilirlerse)

Özbek Türkçesinde *-sā* biçimbirimi birçok işlevin yanında bazen yan cümleyi temel cümleye bağlama görevi üstlenen ulaç işlevindedir. Bu yönüyle Eski Türkçedeki yapıya uygunluk gösterir (Merhan, 2012, s. 82)

Bodrogligeti (2002, s. 603-605), şartlı bir birleşik cümlenin şartlı yan cümle ve temel cümleden oluştuğunu ifade etmiştir. Temel cümlenin yüklemının gerçekleşmesi

yan cümledeki şarta bağlıdır. Bu şart gerçek, olası ya da olmayası biçiminde üçe ayrılır. Gerçek şart cümlelerinde temel cümledeki yargının gerçekleşmesi yan cümledeki şarta bağlıdır. Yan cümledeki şart mutlaka gerçekleşecektir ve gerçekleştiği zaman temel cümledeki yargının gerçekleşmemesi için hiçbir neden yoktur. Olası şart cümlelerinde ise yan cümledeki şart gerçekleşebilir ya da gerçekleşemez. Temel cümledeki yüklemi bu olası şarta bağlıdır. Olmayası şart cümlelerinde, yan cümle hiçbir zaman gerçekleşmeyecek bir şart içerir. Dolayısıyla temel cümledeki yargı da gerçekleşmeyecektir.

2.2.2.3. Türkmen Türkçesinde -sA Biçimbirimi

Bir hareketin yapılmasının şart içeren başka bir harekete bağlı olduğunu bildiren şart şekli, birçok Türk lehçesinde -sA biçimbirimiyle ifade olunmaktadır. Türkmen Türkçesinde söz konusu biçimbirim -*śa*, -*śe* biçimindedir (Nepesova vd., 2004, 282; Baskakov, 2014, s. 204) Oğuz grubu lehçelerinin hepsinde -sA biçimbiriminin şart kipi için kullanıldığı görülmektedir (Korkmaz, 2003, s. 676; Özkan, 1993, s. 157). Türkmen Türkçesi ağızlarının çoğunda şart kipi biçimbirimi olarak -*śa*, -*śe* eki görülmektedir. Fakat Teke, Yomut, Alili, Gökleñ, Ārsarı, Sarık, Çovdur, Yemreli, Mürçe ve Eski gibi bazı ağızlarda yuvarlak ünlülü tek heceli fiillerle son hecesinde yuvarlak ünlü bulunan fiillere bu biçimbirimin -sO şeklinin getirildiği görülür. Kıraç ağızında da fiilin kalın ya da ince sıradan ünlülü olup olamaması gözetilmeksizin -se biçimbirimi eklenmektedir. Olumsuz çekimde de yine -mAsA yanında -moso/ -mösö biçimbirimleri kullanılır (Delice, 2010, s. 138).

İyelik kökenli kişi biçimbirimleriyle çekimlenen şart kipinde kişi biçimbirimi, kip ekinden sonra gelir. Nezaket ve istek ifadesi için ikinci çoğul kişinin sonuna uzun ünlülü -lan/-län biçimbirimi getirilir. Bu biçimbirim, bazen de fiile soru anlamı katar. Üçüncü çoğul kişinin sonuna -lAr biçimbiriminin getirilip getirilmemesi anlam değişikliğine yol açmaz. Şart kipinin olumsuzlu olumsuzluk biçimbirimi -mA, kip biçimbiriminden önce getirilerek yapılır. Soru şekli de soru biçimbirimi, kişi biçimbiriminden sonra getirilerek yapılır (Delice, 2010, s. 139-140).

Bir işin, oluşun gerçekleşmesinin bir şarta bağlı olduğu durumlarda şart kipi kullanılır. İşi ya da oluşu kesinleştirmek, işin ya da oluşun gerçekleşmesine olan inançsızlık, kızgınlık gibi pek çok anlam *bol-* fiilinin iki kez ve ikinci defasında şart kipi çekiminde kullanılmasıyla ifade edilir. İstek ve rica bildirme anlamında kullanımı

vardır. Bu kullanımı istek kipi işlevi olarak da değerlendirilebilir. Şart kipinde çekimlenmiş fiillerden sonra *gerek* sözcüğü getirildiğinde tahmin yürütme işlevi ortaya çıkar. Bu kullanımda ayrıca gereklilik kipi işlevi de görülmektedir. Zaman, karşılaştırma ve ihtimal anlamları vermek için fiillerin şart kipinde kullanıldığı örnekler vardır (Delice, 2010, s. 140-141).

Türkmen Türkçesinde şart birleşik zaman için *bolsa* yapısı kullanılır. Şart kipindeki birleşik yapılar, *bol-* fiiline şart biçimbirimi *-şa, -şe* eklenip isim ya da çekimli fiilin ardından getirilmesiyle yapılır. Yalnız klasik edebiyatta şart çekimi için *erse* ve *ise* bağımsız yapılarının kullanılmış olduğu görülmektedir (Delice, 2010, s. 167).

Türkmen Türkçesinde görülen geçmiş zaman kipinin şart şekli yoktur. Diğer Oğuz grubu lehçelerinde ise şart birleşik çekimi eklerle yapılmaktadır. Türkiye Türkçesinde *-DIysA/ -DuysA (geldiyse)* (Korkmaz, 2003, s. 765), Gagavuz Türkçesinde *-DıysA, -dıysä/ -DuysA* ve bu biçimbirimin kaynaştırma y'siz sekli (*geldise, aldısa*) (Özkan, 1996, s. 167) görülen geçmiş zaman kipinin şartını yapan eklerdir. Azerbaycan Türkçesinde ise şart birleşik zaman çekimi, görülen geçmiş zaman kip biçimbirimiyle çekimlenmiş, kişi biçimbirimini almış fiil üzerine *-sA* şart biçimbirimi getirilerek yapılır (*gäldimsä*) (Musaoğlu, 2008, s. 16). Türkmen Türkçesinde şart, istek ve emir kiplerinin şart şekli yoktur. Şimdiki ve geniş zaman kiplerinin şart şekli için farklı yapılardan faydalandığı görülmektedir (Delice, 2010, s. 232).

Türkmen Türkçesinde sadece ikinci tip öğrenilen geçmiş zaman kipinin şart şekli bulunmaktadır. İkinci tip öğrenilen geçmiş zaman kipinin şartı, *-An* biçimbiriminin ve şart kipinde çekimlenmiş *bol-* fiilinin birlikte kullanılmasıyla yapılır. Kişi biçimbirimleri *bolsa* yapısına getirilir. Olumsuz şekli, fiil tabanına *-mA* olumsuzluk biçimbirimi ve ardından *-dlk* sıfat-fiil biçimbirimi getirilerek yapılır. Soru şekli, olumlu yapıda da olumsuz yapıda da *-mI* soru biçimbirimi kişi biçimbirimli *bol-* fiiline getirilerek yapılır (Delice, 2010, s. 232). Bu çekim geçmişte meydana gelen şarta bağlı hareketi anlatır. Bu birleşik çekim, geçmişe dair bir olayın gerçekleşmesi sonucu ortaya çıkması muhtemel başka bir olaydan bahsederken kullanılır. Görülen geçmiş zamanın şart kipini anlatmak için de kullanılmaktadır (Delice, 2010, s. 234).

Türkmen Türkçesinde şimdiki zaman kipinin şart şekli yoktur. Yalnız, şimdiki zamanın şart çekimi anlamı Türkmen Türkçesinde *-yan/ -yän* şimdiki zaman sıfat-fiil biçimbirimi almış fiilden sonra *bolsa* getirilerek verilebilmektedir. Ayrıca *-An* geçmiş zaman sıfat-fiil biçimbirimi almış olan ikinci tip şimdiki zaman kipi yapısından sonra

bolsa fiili getirilerek de şimdiki zaman kipinin şart çekimi anlamı verilebilmektedir (Delice, 2010, s. 234).

Türkmen Türkçesinde geniş zaman kipinin şart şekli için özel bir biçimbirim kullanılmaz. Ancak, basit çekimdeki şart kipinin geniş zamanın şart çekimi için de kullanılabildiği görülmektedir. Türkmen Türkçesinde gelecek zaman kipinin şartı *-cAk bolsa* yapısıyla karşılanır (Delice, 2010, s. 236). Türkmen Türkçesinde gereklilik kipinin şart şekli *-mAll* biçimbirimi almış olan fiilden sonra *bolsa* getirilerek yapılır. Yalnız üçüncü kişi çekiminde bu yapının daha ziyade “*fiil-mAk gerekse*” anlamını vermek için kullanıldığı görülmektedir (Delice, 2010, s. 237).

Türkmen Türkçesinde şart kipinin hikâyesi, *-sA* şart kipi biçimbirimi ve kişi biçimbirimi almış olan fiille görülen geçmiş zaman biçimbirimi almış yardımcı fiilin birleşip kaynaşmasıyla yapılır. Şart kipinin hikâye şekli yapılırken kişi biçimbiriminin hem şart biçimbirimiyle görülen geçmiş zaman biçimbirimi arasında hem de en sonda olmak üzere iki kere kullanılabildiği görülmektedir. Kişi çekimi iyelik kökenli kişi biçimbirimleriyle yapılır. Üçüncü çoğul kişi çekiminin hem *-lAr* biçimbirimiyle hem de üçüncü tekil kişideki gibi biçimbirimsiz yapılması mümkündür. Olumsuz şekli, *-mA* biçimbirimi fiil tabanına getirilerek yapılır (Delice, 2010, s. 197-198).

2.2.2.4. Yeni Uygur Türkçesinde -sA Biçimbirimi

Eski Uygurcadaki şart eki *-sar/-ser* Yeni Uygur Türkçesinde *-sa/-se* şekline dönüşmüştür. Bu kipte iyelik kökenli kişi biçimbirimleri kullanılır (Yılmaz, 2009, s. 52; Doğan, 2014, s. 280).

Yeni Uygur Türkçesinde şart kipi aynı zamanda geniş zaman, şimdiki zaman ve istek kiplerini de ifade edebilmektedir. Şart kipi diğer bütün kip ve zaman çekimlerinde olduğu gibi çekim edatlarıyla birlikte kullanılmaktadır. Ayrıca şart biçimbirimi *-çu* kuvvetlendirme edatıyla birlikte kullanıldığında emir veya istek ifade eder (Doğan, 2014, s. 282). Bu edat şart kipi almış fiillerle birlikte kullanıldığında karşılıklı konuşmalarda cümleye tereddüt ifadesi taşıyan soru anlamı katar ya da bir şeyi önerme, teklif etme ve rica ifade eder (Doğan, 2012, s. 892-893).

Yeni Uygur Türkçesinde gereklilik kipini karşılayan belirli bir biçimbirim olmamakla beraber, gereklilik anlamı şart biçimbirimiyle çekimlenmiş bir fiilden sonra *kerek* “*gerek*”, *lazim* “*lazım*”, *şert* “*şart*”, *zorur* “*zaruri*” kelimelerinin yardımıyla kazandırılır. Gereklilik kipinin olumsuzluk anlamı *-mi* biçimbiriminin şart çekimine

getirilmesiyle ya da çekimin sonunda *emes* kelimesinin kullanılmasıyla kazandırılır. Soru şekliyse çekimin sonuna *-mu* biçimbiriminin getirilmesiyle oluşturulur (Doğan, 2000, s. 282-286; Yılmaz, 2009, s. 52).

Yeni Uygur Türkçesinde şart kipinin asıl fonksiyonu, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi, hareketin şarta bağlı olarak yapıldığını bildirmektir. Ancak bazı cümlelerde şart kipinin geçmiş zaman fonksiyonunda kullanılıp, şart anlamı taşımadığı görülmektedir. Bu kullanım, Türkiye Türkçesinde şart biçimbirimi yerine *-diğinda/ -diğinde* zarf-fiil biçimbiriminin kullanılmasına benzemektedir (Alkayış, 2009, s. 63-64).

Şartlı birleşik cümledeki şart birleşik çekimi Türkiye Türkçesinde *-i* yardımcı fiili, Yeni Uygur Türkçesinde ise *bol-* fiili ile yapılır. Şartlı birleşik cümle Türkiye Türkçesinde *da*, Yeni Uygur Türkçesinde *mu* edatını aldığıında temel cümledeki yargının kesinlikle yerine getirileceğini bildirir (Erenoğlu, 2014, s. 550; Alkayış, 2009, s. 64).

2.2.2.5. Azerbaycan Türkçesinde *-sA* Biçimbirimi

Şart biçimbirimi Azerbaycan Türkçesinde *-sA* biçimindedir: *gelsem, gelsen (-η), gelse, gelsek, gelseniz (-ηiz, -z), gelseler; ohusam, ohusan (-η), ohusa, ohusah, ohusanız (-ηiz, -z), ohusalar* (Sarıkaya, 1998, s. 289; Gül, 2013, s. 757; Musaoğlu, 2008, s. 16). *-η*'li şekiller Kuzey Azerbaycan Türkçesinin batı grubu ağızlarında yaygındır, ancak Güney Azerbaycan Türkçesinde kullanımdan düşmüştür. Güney Azerbaycan Türkçesinde, birinci çoğul kişi biçimbirimi bu çekimde de ince sıradan kelimeye kalın şekliyle eklenir: *gelsah, gêtsah* gibi. İkinci çoğul kişi biçimbirimindeki *-n-* ünsüzünün değişerek düşmesi ile yanındaki ünlü de düşebilmektedir. Bu hece yutumu olayından sonra çekimin *gelsüz* şeklinde olabildiği de görülmektedir (Sarıkaya, 1998, s. 289).

Azerbaycan Türkçesinde, geniş zamanın şart birleşik çekimi “*zaman biçimbirimi+kişi biçimbirimi+şart biçimbirimi*” şeklinde yapılır. Bu sebeple ikinci tekil kişi çekimi, Türkiye Türkçesine göre iki kere şart birleşigi yapılmış gibi görünür: *istersense* (Sarıkaya, 1998, s. 289). Şart çekiminin olumsuzluğu *-mA* olumsuzluk biçimbirimi ile yapılır (Sarıkaya, 1998, s. 291).

Bu kipi kullanılışında Türkiye Türkçesine göre bir fark vardır. Türkiye Türkçesindeki birleşik şart çekimi yerine Azerbaycan Türkçesi basit şartı tercih

etmektedir. Örneğin geniş zamanın şartı için *gelse* yerine *gelse* şekli kullanılır (Sarıkaya, 1998, s. 290).

Azerbaycan Türkçesinde, Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi diğer çekimli fiiller de şart çekimi görevinde kullanılabilir. İstek, belirli geçmiş zaman ve emir çekimleri şart çekiminin yerini alabilir (Sarıkaya, 1998, s. 291).

Azerbaycan Türkçesinde, şartın birleşik çekimi de -sA biçimbirimi ile yapılır ve *i-* yardımcı fiili kullanılır. Bu çekim birleşik ya da ayrı olabilir: *alırsam-alır isem*. Azerbaycan Türkçesinde, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi emir, istek ve şart kipinin şart birleşik çekimi bulunmaz. Ayrıca kip ve kişi biçimbirimleri yer değiştirebilir: *almışsamsa, almışsansa* (Buran-Alkaya, 2011, s. 61-62). Azerbaycan Türkçesinde, şartın hikâye ve rivayet birleşik çekimleri de mevcuttur.

2.3. İncelenen Eserler İle İlgili Açıklamalar

Bu çalışmada, 15. ve 16. yüzyıllarda Doğu Türkçesi ile kaleme alınmış üç metin ve bunların Batı Türkçesine çevirileri ile Farsça iki metnin aynı dönemde hem Doğu Türkçesine hem Batı Türkçesine yapılmış çeviri metinleri incelenmiştir. Burada, Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine çevrilmiş metinlerden *Kitâb-ı Güzîde (Akâid-i İslâm)*'nin, *Mecâlisü'n-Nefâis*'in ve *Tevârîh-i Mülûk-i Acem*'in Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi metinleri ile *Gülîstan Tercümesi* ve *Tezkîretü'l-Evliyâ*'nın Farsçadan Doğu ve Batı Türkçesine yapılmış çevirileri ile ilgili genel açıklamalar yapılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

2.3.1. Kitâb-ı Güzîde (Akâid-i İslâm)

Kitâb-ı Güzîde, Ebu Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsî adlı bir din bilgini tarafından 12. yüzyılda Farsça ile kaleme alınmıştır (Sarica, 1994, s.129). Kaynaklarda İmam Serahsî adlı bir fıkıh âliminden bahsedilmektedir. “İmamların güneşi” lakabıyla nam salan Serahsî (1090), Hanefî mezhebindedir ve usûl-i fıkıh âlimi, kelamcı ve müctehiddir. Fıkıh âlimi olmanın yanında Serahsî'nin tarih, matematik, şiir gibi konulara da ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Konuları felsefi biçimde ve tahlil ederek ele alan ilk hukukçu olduğu söylenebilir (Coşkun, 2015, s.5)

Kitâb-ı Güzîde'nin varlığından ilk kez Köprülü bahsetmiştir (Tekin, 2000, s. 154). Köprülü'den sonra eserden bahseden ve eserin *Akâ'id-i İslâm* adıyla Manisa Kütüphanesi'nde bulunan nüshasının ketebe kayıtlarını ilk kez ortaya koyan ise Arat

olmuştur (Tekin, 2000, s. 161). Canpolat da “*Behçetü’l-Hada’ik fi Mevzetü’l Hala’ik*” adlı eserinin giriş kısmında *Kitâb-ı Güzîde*’den bahsetmiş ve bunun büyük olasılıkla Arat’ın bahsettiği *Akâid-i İslâm*’ın bir başka nüshası olduğunu ifade etmiştir (Erdem, 1992, s. 6-7). Korkmaz ise *Marzubannâme Tercümesi*’nin girişinde *Akâid-i İslâm*’ın *Kitâb-ı Güzîde*’nin değişik bir adla yapılmış bir kopyasından ibaret olduğunu, eserin asıl nüshasının olga-bolga dili ile yazılmış olabileceğini ifade etmiştir (Erdem, 1992, s. 8).

Eserin Türkiye ve Avrupa’da, *Güzîde*, *Güzîde Kitabı*, *Kitâb-ı Güzîde*, *Akâid-i İslâm* gibi farklı adlarda birçok nüshası bulunmaktadır (Erdem, 1992, s. 5; Tekin, 2000, s. 153). Eserin bilinen en eski nüshası Paris Millî Kütüphanesi’nde yer almaktadır (Erdem, 1992, s. 5).

Çalışmamızda incelenen kaynaklardan *Kitâb-ı Güzîde* metni için Türkmen’in *Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde* adlı kitabı⁷ temel alınmıştır. Bu kitapta, Harezmi Türkçesiyle yazılmış *Kitâb-ı Güzîde*’den elde bulunan ve transkripsiyonu Fazylov tarafından yapılan sayfalar ile bu bölüme karşılık gelen Eski Anadolu Türkçesindeki metin karşılaştırılmıştır. Tekin’in “*Timur Öncesinde Anadolu İle Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve Güzîde Kitabı’nın ‘Tercüme’ Hikâyesi*” başlıklı yazısında yaptığı bu karşılaştırma ve metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımı Türkmen’in eserine konu olmuştur. Türkmen, çalışmasında *Kitâb-ı Güzîde*’nin Harezmi Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinlerindeki cümlelerin tamamını birebir karşılaştırarak vermiştir.

Eserde, tâ’at kılmanın yararları, ibadet etme ve Tanrı’yı zikretme yolları, ibadetlerin vasıfları, ilim istemenin ve öğrenmenin güzellikleri anlatılmıştır. Bunların yanında, cennet ve cehennem tasvir edilmiş, helal ve haram kazanç açıklanmış, kişinin nefesine hâkim olması gerektiği anlatılmıştır. Bu hususların her biri ayrı ayrı bölümler hâlinde, Kur’an’dan ayetlerle ve peygamber hadisleriyle, peygamber kıssaları ve hikâye tarzında bir takım olaylarla örneklendirilmiş ve yer yer öğüt biçiminde sunulmuştur (Erdem, 1992, s. 11).

⁷ Türkmen, Seyfullah (2011). *Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde*. Sivas: Asitan Yayıncılık.

2.3.1.1. Doğu Türkçesinde Kitâb-ı Güzîde

Kitâb-ı Güzîde, 13. yüzyılda Harezmi Türkçesine tercüme edilmiş bir ilmihal kitabıdır. Eserden günümüze ancak 11 sayfa gelebilmiştir. Bu parçanın tamamı Fazylov tarafından yayımlanmıştır⁸. *Kitâb-ı Güzîde*'nin Doğu Türkçesine ait bu metninde ne yazar ne de mütercim adı bulunmaktadır. Fazylov'un yayımladığı eserin *Kitâb-ı Güzîde*'nin Harezmi Türkçesi çevirisi olduğunu, aynı eserin Batı Türkçesine çevirisini incelemiş olan Tekin fark etmiştir. Tekin, Fazylov'un yayımladığı *Kitâb-ı Güzîde*'de Oğuzca tek bir unsur bile bulunmadığını, eserin Harezmi Türkçesiyle yazıldığını tespit etmiştir (Tekin, 2000, s. 16).

Kitâb-ı Güzîde, 19,5x14 cm. ebatlarında ve 3 cm. kalınlığındadır. Her sayfasında 13 satır bulunan yazma eser, hareke ile yazılmış mensur bir metindir. İlk sayfada Arapça bir dua bulunmaktadır. Bundan sonra *Hazâ Kitâb-ı Güzîde* başlığı altında içindekiler kısmı gelmektedir. Yazmanın üçüncü sayfasından itibaren metin yer almaktadır (Erdem, 1992, s. 5).

2.3.1.2. Batı Türkçesinde Kitâb-ı Güzîde

Ebu Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsî 'nin bu eseri, 14. yüzyılda Mehmed bin Bâlî tarafından Anadolu Türkçesine aktarılmıştır. Mehmed bin Bâlî hakkında 14. yüzyılda Anadolu'da yaşamış bir bilgin olmasının dışında herhangi bir bilgi yoktur (Arpağuş, 2002, s. 32). Mehmed Bin Bâlî, eseri Anadolu Türkçesine çevirme sebebini şöyle açıklamıştır: “Ve bundan sonra bu zaîf ve günâhlu kim Mehmed ibn Bâlî gördüm kim mükaddemler ulusu imâm-ı zâhid Ebû Nasr bin Tâhir bin Muhammed es-SERAHSÎ - nevvara'l-lâhu ruhahu ve nevvara zarîhahu- bir kitâb cemeylemiş kim bir sözi bin can deger. Ammâ gördüm kim terkîb muhallel ve muhabbat. Ola-bolga ibâretince yazmışlar. Diledüm kim bu latif nüshanın lutfi ve şerefi dahı artık ola. Ol sakîm ibaretlerden sarîh ve fasîh ve ruşen Türkiceye dönderdüm kim fâideler fevt olmaya...”

Bâlî'nin bu ifadesini Tekin (2000, s. 154-155), Türkiye Türkçesine şu şekilde aktarmıştır:

Ben zayıf ve günahkâr Mehmed bin Bâlî, geçmişlerin büyüğü, din âlimi, dindar Ebû Nasr bin Tâhir bin Muhammed es-Serahsî'nin -Allah onun ruhunu ve

⁸ Türklük Bilgisi Araştırmaları 14, 1990, s. 207-221.

kabrini nurlandırısın- bir kitap derlediğini gördüm. Öyle bir kitap ki her bir sözü bin can değerindedir. Fakat ifadelerin düşük ve bozuk olduğunu gördüm: Olabolga ibareleriyle yazmışlar. Bu zarif eserin inceliği ve şerei artsın, faydası da kaybolmasın diye düşündüm ve bu sağlam olmayan cümlelerden açık, seçik ve parlak Türkçeye aktardım...

Buradaki bilgilerden Bâfî'nin Eski Anadolu Türkçesini kullandığı, *Kitâb-ı Güzîde*'nin içeriğini çok beğenmesine rağmen dilini beğenmediği anlaşılmaktadır. Bâfî, bu sebeple ifadelerin bozuk olduğunu söyleyerek eserin dili için “olga-bolga” ifadesini kullanmış ve eseri “Ruşen Türkice” diye adlandırdığı Anadolu Türkçesine aktarmıştır (Türkmen, 2011, s. 13).

2.3.2. Gülüstan Tercümesi

İran edebiyatının önemli temsilcilerinden Sa'dî (Abû' Abd Allâh Muşarraf Al Din B. Muşlih Al-Şirâzi)'nin H. 656 (1258) yılında yazdığı *Gülüstan*, İran edebiyatının en önde gelen eserlerinden biridir. *Gülüstan*, doğuda ve batıda yaklaşık iki yüz defa istinsah edilmiştir (Yazıcı, 1988, s. 38).

Gülüstan, nesir temelinde birbirini izleyen hikâyelerden oluşmaktadır. Hikâyelerin aralarında ve sonlarında değişik ölçülere ve uyak örgülerine sahip beyit, dörtlük vb. manzum parçalar bulunmaktadır. Belli ana başlıklarda toplanmış nesre özgü bir olay örgüsü ve kişi kadrosu eşliğinde aktarılan hikâyelerin tümü, manzum parçalarla sonlandırılmıştır. Bazı hikâyeler ise tamamen manzumdur. Bu manzum parçalar, eseri tekdüzelikten kurtarmış ve edebî gücün yansıtılmasına, anlamın belirginleşmesine ve nesre, şiire özgü bir akıcılığın kazandırılmasına olanak tanımıştır (Ergene, 2017, s. 28).

Gülüstan, Arap edebiyatı nesrine özgü bir tarz olan makame tarzında yazılmıştır. Makame adı, önceleri dinî ve ahlakî hikâyeler dinlemek amacıyla yapılan toplantılar için kullanılmış, daha sonraları “sözlü hikâye” karşılığını almıştır (Brockelmann, 1988, s. 198). Eser, aynı zamanda başarılı bir sehl-i mümteni örneğidir. Yazılması kolay ve ifadeleri basit görüldüğü halde taklit edilmesi zordur. Bu sebeple *Gülüstan*, geniş halk kitlelerinin tanıdığı ve önem verdiği bir eser olmuştur. Ancak eserin yıllar içinde yazılan benzerlerinin hiçbiri onun etkisine ve başarısına erişememiştir (Yazıcı, 1996, s. 241).

Gülüstan, Türk toplumunda büyük ilgi görmüş ve 14. yüzyıldan bu yana Türkçeye çevirileri yapılmıştır. 16. yüzyıldan itibaren ise eserin tümünün ya da yalnızca dibacesinin Türkçe, Arapça ve Farsça şerhleri yapılmıştır. Lâmiî Çelebi'nin *Şerh-i Dibâce-i Gülüstân*'ı, Şem'î Şem'ullâh'ın *Şerh-i Gülüstân*'ı, Şâhidî'nin *Gülüstân Şerhi*,

Sûdî'nin *Şerh-i Gülîstân*'ı Türkçe; Surûrî'nin *Şerh-i Gülîstan*'ı Arapça, Kânî'nin *Şerh-i Dîbâce-i Gülîstân*'ı ise Farsça yazılmıştır (Canpolat, 2006, s. 12-14). *Gülîstan* halk arasında çok sevilmiş ve okullarda Farsça ders aracı olarak da kullanılmıştır. Bu sebeple, eserin anlaşılabilmesi için özel sözlükler ve kılavuz kitaplar da hazırlanmıştır. Cafer Tayyar bin Ahmet Salim'in *Zübde-i Gülîstan*'ı ve *Rehber-i Gülîstan*'ı, yazarı bilinmeyen *Lügat-ı Gülîstân-ı Sa'dî*, Ali bin Hacı Osman'ın *Miftâh-ı Gülîstân*'ı, Ahmet Mazhar'ın *Gülîstan*'ı ve *Lugat-ı Güldeste*'si bunlar arasındadır (Olgun, 1978, s. 122-123; Mengi, 2007, s. 65).

2.3.2.1. Doğu Türkçesinde Gülîstan Tercümesi (Sibicabi'nin Çevirisi)

Gülîstan'ın Türkçeye ilk tercümesi 1391 yılında Kıpçak Türkçesiyle Seyf-i Sarayî tarafından yapılmıştır. Bu tercüme üzerinde Karamanlıoğlu bir dil incelemesi yapmıştır. *Gülîstan*'ın Türkçeye ikinci tercümesi ise, Seyf-i Sarayî tercümesinden yedi yıl sonra 1397 yılında Sibicabi tarafından Çağatay Türkçesi ile yapılmıştır. Bu tercümeden ilk kez Togan bahsetmiş, daha sonra Eckmann bazı örnekler de vererek eseri dil bakımından değerlendirmiştir. Berbercan ise eser üzerinde doktora çalışması yapmış ve sonra da çalışmasını kitap hâlinde yayımlamıştır. Ergene de *Gülîstan* üzerine yaptığı doktora tezini 2017'de kitap olarak yayımlamıştır.

Gülîstan Tercümesi'nin Doğu Türkçesi metni için Berbercan'ın *Çağatayca Gülîstan Tercümesi (Gülîstan-ı Türki) Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkı Basım* adlı kitabı⁹ ve Ergene'nin *Sadi Gülîstan Tercümesi* adlı kitabı¹⁰ temel alınmıştır. Bu eserlerde temel alınan orijinal *Gülîstan Tercümesi* metni Doğu Türkçesi ile yazılmış tek nüshadır ve British Museum'da, India Office'de Or. 11.685. koduyla kayıtlıdır. Bu nüsha, 110 varaktan oluşmaktadır. Baştan 2-3, sondan 6-8 varak kopmuştur. Her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Yalnız 97, 193 ve 194. sayfalar 12 satırdır.

Sibicabi'nin *Gülîstan* çevirisi, Timur'un oğullarından Miran Şah'ın oğlu olan Türkistan valisi Muhammed Sultan için yapılmıştır. Bu çeviri, yazma nüshanın baş ve son kısmındaki birkaç yaprağın bulunmamasından doğan eksiklik dışında tam bir çeviridir. Eckmann (2011c, s. 18), bu eksikliğin “baştan 2-3, sondan da 6-8 kadar

⁹ Berbercan, Mehmet Turgut (2013). *Çağatayca Gülîstan Tercümesi (Gülîstan-ı Türki) Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkı Basım*. Ankara: Hâkim Yayınları.

¹⁰ Ergene, Oğuz (2017). *Sadi Gülîstan Tercümesi*. Ankara: TDK Yayınları.

yaprak” olduğunu ifade etmiştir. Yazma toplam 110 yapraktan oluşmaktadır ancak yazmanın baş ve son kısmındaki bu eksiklikler nedeniyle çevirinin özgün adı, müstensihî, istinsah edildiği yer ve kesin istinsah tarihi hakkında bilgi edinilememiştir (Eckmann, 2011a, s. 18).

Sibicabi'nin çevirisinde genel olarak özgün metnin akışına bağlı kalınmış, bölümler aynı sırayla aktarılmıştır. Ancak Sibicabi, eserde kendine ait kimi düzenlemeler de yapmıştır. Örneğini dördüncü bölümün son altı hikâyesini beşinci bölüm içerisine almış; sekizinci bölümdeki pend ve hikmetlerin konu bakımından ortak olan birkaç tanesini birleştirerek tek bir başlık altında vermiştir. Ayrıca Sibicabi, kimi zaman Farsça metindeki bazı hikâyeleri atlamış ya da bunların sırasını değiştirmiş, kimi zaman da bir hikâyeyi iki ayrı hikâye olarak vermiştir. Sibicabi, eserde manzum bölümleri yine manzum olarak çevirmiştir. Çevirideki hem manzum hem mensur bölümlere ise konularıyla uyumlu bazı eklemeler yapmıştır. Sibicabi'nin çevirisindeki hikâyeler, kendi başından geçmiş ya da tanıklığında gerçekleşmiş gibi aktarılmıştır. Bazı hikâyelere ise Sa'dî'ye atıfta bulunularak “Şeyh aytur rahmetu'llâhi” kaydı ile başlanmıştır (Ergene, 2012, s. 636-638).

Sibicabi'nin *Gülistan* çevirisi Sa'dî'nin eserinde olduğu gibi bir başlangıç ve sekiz ana bölümden oluşmaktadır. Ancak başlangıçta olması gereken besmele, münacat ve naat bölümleri, bu bölümleri içeren yaprakların eksikliği nedeniyle elimizde bulunmamaktadır. Buna göre Sibicabi'nin *Gülistan* çevirisini oluşturan bölümler ve bu bölümlerin dizilişi şu şekildedir (Ergene, 2012, s. 639):

- Besmele (eksik)
- Münacaat (eksik)
- Naat (eksik)
- Hükümdarın Övgüsü
- Kitabın Yazılma Nedeni
- Vezirin Övgüsü
- Hizmette Kusurdan Dolayı Özür
- Kitabın Yazılış Tarihi
- Birinci Bölüm (Bâb-1 Evvel: Pâdşâhlar Siretide)
- İkinci Bölüm (Bâb-1 Düvüm: Der Ahlâk-ı Dervîşân)
- Üçüncü Bölüm (Bâb-1 Sivüm: Der Fazilet-i Kanâ'at)
- Dördüncü Bölüm (Bâb-1 Çehârüm: Der Fevâid-i Hâmûşi)
- Beşinci Bölüm (Bâb-1 Pencüm: Der 'Aşk ü Cevâni)
- Altıncı Bölüm (Bâb-1 Şeşüm: Der Za'f ü Piri)
- Yedinci Bölüm (Bâb-1 Heftüm: Der Te'sir-i Terbiyet)
- Sekizinci Bölüm (Bâb-1 Heştüm: Der Âdâb-ı Şoḥbet)

2.3.2.2. Batı Türkçesinde *Gülistan* Tercümesi (Mahmud bin Kadi-i Manyas'ın Çevirisi)

Anadolu sahasında *Gülistan*'ın Türkçeye ilk tercümesinin “Manyasoğlu” lakabı ile anılan Mahmud bin Kadi-i Manyas'ın II. Murad devri (1421-1451)'nde yaptığı kabul edilmektedir. Manyas'ın hayatı hakkındaki bilgiler çok sınırlıdır. Doğum tarihinin belli olmamasına karşılık, Manyas'ta doğduğu, daha sonra Üsküb'e gelerek ömrünün büyük bir kısmını burada eğitimiyle ilgilenerak geçirdiği düşünülmektedir. Bundan sonra Üsküb'den Edirne'ye gelen ve orada müderrislik yapan Manyas'ın Edirne'ye ne zaman geldiği de belli değildir. Edirne'de vefat ettiğine inanılan Manyas'ın ölüm tarihi de bilinmemektedir (Özkan, 2014, s. 3).

Gülistan Tercümesi'nin Batı Türkçesi metni için Özkan'ın *Mahmūd b. Kādī-i Manyās Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük* adlı kitabı¹¹ esas alınmıştır. Özkan, eserinde, *Gülistan Tercümesi*'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah 1648'de kayıtlı olan nüshasını temel almıştır. Bu nüsha, mensurdur ve her birinde 15 satır bulunan 79 varaktan oluşmaktadır.

Manyas, *Gülistan* çevirisini eserin aslında olduğu gibi, mensur kısımları nesir hâlinde, manzum kısımları da tercüme ederek oluşturmuştur. Çeviri sırasında kimi zaman eserin aslından uzaklaştığı, konuyla ilgili olarak araya ilave hikâyeler kattığı görülmektedir. Eserde hikâye ve manzumelerin başlıkları belirtilmemiştir. Manzum kısımların Farsçaları aynen alınmış ve hemen altına Türkçeleri yazılmıştır. Manyas, *Gülistan*'ın başlangıç bölümünde yer alan münacat, naat ve kitabın yazılış sebebi ile ilgili bölümleri kısaltarak çevirmeyi tercih etmiştir. Atabek Ebû Bekr hakkında yazılan methiyenin çevirisini ise, eseri sunduğu hükümdar adına yapmıştır. Bu arada metne dâhil ettiği Farsça kısımlardan bazılarının da çevirilerini yapmadan olduğu gibi bırakmıştır (Özkan, 2014, s. 4). Methiyenin ardından birinci bölümden itibaren asıl hikâyelerin çevirisine geçilmiş, hiçbir hikâye atlanmadan dördüncü bölümün sonuna kadar *Gülistan*'ın çevirisi yapılmıştır. Yani bu tercüme *Gülistan*'ın ilk dört bölümünün tercümesini içermektedir (Özkan, 2014, s. 6).

¹¹ Özkan, Mustafa (1993). *Mahmūd b. Kādī-i Manyās Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

2.3.3. Mecâlisü'n-Nefâis

Çağatay Türkçesi ile Semerkand'da, Hüseyin Baykara adına Ali Şîr Nevâyî tarafından yazılan *Mecâlisü'n-Nefâis*, Türk edebiyatında yazılan ilk tezkiredir (Kut, 1989, s. 451). 14. ve 15. yüzyıllar Orta Asya Türk dünyasının sosyal ve kültürel hayatına ışık tutan eser, dönemin edebi hayatı ve şairleri hakkında de önemli bilgiler vermektedir (Eraslan, 2003, s. 216). Bu tezkirenin telif tarihi hakkında ihtilâf vardır. Eserin 1491 veya 1492 yazıldığını bildiren kaynaklar yanında yalnızca ikinci meclisin yazılış tarihinin 1491 olduğunu, Ali Şîr Nevâyî'nin tezkiresini 1498'de bir kez daha gözden geçirerek yirmi üç şair ilavesiyle yeniden telif ettiğini ifade edenler de vardır (Kartal, 2000, s. 23).

Soyu bir Uygur kabilesine dayanan Ali Şîr Nevâyî, 1441-1501 yılları arasında yaşamış, manzum ve mensur eserleriyle yalnızca Çağatay edebiyatının değil bütün Türk edebiyatının gelişmesinde büyük etkisi olmuştur. Eserleri Türkistan'ın dışında Azerî ve Anadolu sahasında da okunan Ali Şîr Nevâyî'nin şiirlerine Osmanlı şairleri de 15. yüzyıldan bu yana nazireler yazmışlardır (Kut, 1989, s. 449).

Mecâlisü'n-Nefâis, bir önsöz ve meclis adı verilen sekiz bölümden oluşmaktadır. Tezkirenin önsözünde Nevâyî, Mollâ Câmî'nin *Bahâristân* isimli eserini sekiz bölüme ayırdığını, bir bölümünde şairlerden söz ettiğini; Emîr Devletşâh'ın *Tezkiretü's-Şu'arâ* adlı bir eserinde ise şairleri topladığını belirtir. Nevâyî, Hüseyin Baykara zamanında da şiirin her alanında değerli şairler yetiştiğini, bunların isimlerinin ve şiirlerinin kaybolmaması için bu tezkireyi oluşturmaya karar verdiğini ifade eder (Kut, 1989, s. 451; Kartal, 2000, s. 23; Eraslan, 2003, s. 216).

2.3.3.1. Doğu Türkçesinde Mecâlisü'n-Nefâis

Mecâlisü'n-Nefâis'i oluşturan sekiz mecliste çoğunlukla Herat, Horasan ve Azerbaycan'da yaşayan toplam 461 şair bulunmaktadır. Bunlardan 46 tanesi Türk ve Türkçe şiir söyleyen şairlerdir. Birinci mecliste Nevâyî'den önce yaşayan kırk altı şair; ikinci mecliste Nevâyî'nin çocukluk ve gençlik yıllarında hayatta olan, ancak tezkirenin tamamlandığı tarihte ölmüş bulunan doksan üç şair; üçüncü mecliste Nevâyî döneminde üne kavuşan, kendisinin bizzat tanıdığı yüz yetmiş üç şair; dördüncü mecliste şiirle meşgul olan dönemin ünlü âlimlerinden yetmiş iki kişi, beşinci mecliste Timurlular ailesine mensup yirmi üç Horasanlı şair; altıncı mecliste Horasan dışında yaşayan şair ve âlimlerden otuz bir kişi, yedinci mecliste sultan ve şehzadeler içinde şiirden hoşlanan

yirmi iki kişi bulunur. Sekizinci meclis eserin beşte birini teşkil etmektedir ve Sultan Hüseyin Baykara hakkındadır (Kartal, 2000, s. 25)

Mecâlisü'n-Nefâis'te yer alan 461 kişinin şairlikleri ve meziyetleri hakkında bilgi verilmiştir. Bunların biyografileri üzerinde ise dönemin tezkirecilik anlayışının sonucu olarak ayrıntılı biçimde durulmamıştır (Kartal, 2000, s. 25). Nevâyî'nin, söz konusu ettiği şairleri şiir kabiliyetlerinin yanında insanî ve ahlakî meziyetleriyle de değerlendirmesi dikkat çekicidir. Bu şairlerin biyografileri üzerinde ayrıntılı biçimde durulmaması ise o zamanın tezkirecilik anlayışının bir sonucudur. Nevâyî, şairlerin şiirlerini değerlendirirken “güzel söz, renkli, akıcı şiir”; karakterlerini değerlendirirken de “hoş tabiatlı, şuh tabiatlı, derviş meşrep, güzel sözlü, laubali” gibi kalıpları sıkça kullanmıştır (Eraslan, 2003, s. 216).

Eser, Özbekistan Fenler Akademisi tarafından 1961 yılında yayımlanmıştır. Tezkirenin dünya kütüphanelerinde yüze yakın nüshası bulunmaktadır. *Mecâlisü'n-Nefâis* beş kez de Farsçaya tercüme edilmiştir (Eraslan, 2003, s. 216).

Bu çalışmada, *Mecâlisü'n-Nefâis*'in Doğu Türkçesi metni için Eraslan'ın *Ali-Şîr Nevayî Mecâlisü'n-nefâis* adlı kitabından yararlanılmıştır. Buradaki metin bir önsöz ve meclis adı verilen sekiz bölümden oluşmaktadır.

2.3.3.2. Batı Türkçesinde Mecâlisü'n-Nefâis

Mecâlisü'n-Nefâis'in tarihi tam bilinmemekle birlikte muhtemelen 16. yüzyılda Oğuz Türkçesine aktarılmış bir nüshası bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Bölümü'nde 1675 numara ile kayıtlı bu nüsha üzerinde Gezer, bir yüksek lisans tezi hazırlamış ve nüshanın transkripsiyonunu yapmıştır.¹² Bu çalışmada esas alınan Batı Türkçesi metni de yine bu nüshadır. Bu yazma, *Mecâlisü'n-Nefâis*'in Oğuz Türkçesine aktarılmış bir nüshasıdır. Eser, Doğu Türkçesinde olduğu gibi bir önsöz ve sekiz meclisten oluşmaktadır ve bazı şairlere yer verilmemekle birlikte Doğu Türkçesi metnine oldukça benzemektedir. Ancak birebir çeviri yoluna gidilmediğinden cümle kuruluşları arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. *Mecâlisü'n-Nefâis*'in bu nüshasının metin kısmı 86 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Yalnız ilk ve son sayfalar onar satırdır.

¹² Gezer, Hanife (2012). *Mecâlisü'n-Nefâis*'in İki Nüshasının Karşılaştırılması. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Bahsedilen Esad Efendi nüshasının ne zaman ve kim tarafından aktarıldığı bilinmemektedir. Ancak nüshanın içeriği incelendiğinde, bu aktarmanın İstanbul Üniversite Kütüphanesi'nde bulunan yazmadan ya da bu yazmanın da kaynağı olan bir başka nüshadan yapıldığı anlaşılmaktadır (Türk, 2010, s. 399).

Agâh Sırrı Levend de bu nüshanın müstensihinin ve istinsah tarihinin belli olmadığını ifade etmiş ve nüshayla ilgili bazı bilgiler vermiştir. Nüshanın varak sayısı 86 ve satır sayısı 15'tir. Cilt, sırtı ve kenarları vişneçürüğü meşin, üstü ebrulu kâğıt mikreplidir. Zahriyede Esad Efendi'nin vakıf mührü bulunmaktadır. Başlık yazılmamış olan nüshada sayfa kenarları cetvelsiz, bahis başlıkları ve şahıs adları kırmızı mürekkeple yazılmıştır (Levend, 1958, s. 202-203).

2.3.4. Tezkîretü'l-Evliyâ

1221 yılında yazılan *Tezkîretü'l-Evliyâ*, Feridüddin Attâr'ın en önemli ve tek mensur eseridir. Ölümünden bir sene önce yazılmıştır. Tezkirenin kelime anlamı "zikredilen, zikri geçen"dir. Tezkire, kişilerin biyografisini çeşitli yönleriyle öznel ya da nesnel olarak ele alan eserdir (Küçük, 2012, s.1).

Attâr, *Tezkîretü'l-Evliyâ*'nın yazılış sebeplerini maddeler hâlinde sıralamıştır. Bu sebepler, velîlerin Kur'an ve sünnetleri en güzel biçimde açıklayan sözlerinden halkın ve âlimlerin faydalanmasını sağlamak, bu sözlerin aracılığıyla kalplere Allah sevgisinin yerleşmesine vesile olmak şeklinde özetlenebilir (Öngören, 2012, s.74).

Eserin aslı 72 velîden oluşmaktadır. Ancak daha sonra esere 25 velî eklenmiştir. Türkçeye tercüme edilen *Tezkîretü'l-Evliyâ* da 72 velîden oluşmakta, bu metinde ilaveler görülmemektedir. Tezkirenin Farsça aslında ve Türkçe tercümesinin her velî, kısa ve secili cümlelerle tanıtılmakta, söz fazla uzatılmadan asıl hikâyeye geçilmektedir (Küçük, 2012, s. 27).

Tezkîretü'l-Evliyâ'nın pek çok nüshası vardır. Bunlardan Doğu Türkçesine yapılan Uygur harfli bir tercüme Paris'te Bibi. Nat. no: 100'de; Arap harfli bir tercüme ise İstanbul'da Fatih Kütüphanesi'nde no: 2848'de bulunmaktadır.

2.3.4.1. Doğu Türkçesinde Tezkîretü'l-Evliyâ

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü'nde 2848 numarada kayıtlı olan *Tezkîretü'l-Evliyâ* tercümesi, 16. yüzyılda Nûre'ddîn 'Alî bin Kiçkine Seyyid 'Alîyyu't-Talkan tarafından Mısır'da Farsçadan Doğu Türkçesine çevrilmiştir. Bu tercüme

üzerine Kuğu tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.¹³ Bu çalışmada incelenen *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Doğu Türkçesi metni için Kuğu'nun yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır.

Doğu Türkçesiyle yazılmış *Tezkiretü'l-Evliyâ*'ya ait 138 varak, 16. yy'a ait Arap harfleriyle Doğu Türkçesine yapılmış bir tercümedir. Her sayfasında 15 satır bulunmaktadır. Eser, güzel talik yazıyla yazılmıştır. Cilt, sırtı ve kenarları kırmızı meşin, üstü ebrulu kâğıt mıkleplidir (Kuğu, 2006, s.17).

2.3.4.2. Batı Türkçesinde Tezkîretü'l-Evliyâ

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Batı Türkçesine tercümesi 16. yüzyılda Hacı Hüsrev bin Abdullah tarafından Farsçadan yapılmıştır. Bu tercüme, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi 154 numarada kayıtlıdır. Eserin “temmet” (el yazması kitaplarda metin sonunu belirten kelime) kısmında eserin yazımının 1598'de yıllarında Mahmut Paşa'nın emri ile Hacı Hüsrev bin Abdullah tarafından yapıldığı belirtilmiştir (Küçük, 2011, s. 30).

Bu çalışmada, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Batı Türkçesi metni için Küçük'ün *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)* adlı doktora tezi¹⁴ esas alınmıştır. Bu metin, her birinde 11 satır bulunan 240 varaktan oluşmaktadır. Küçük (2011, s. 34), *Tezkiretü'l-Evliyâ* ile ilgili şu bilgileri vermiştir: “Harekeli güzel bir nesih hatla, Türkçe, 205x130 (158x68) mm. ölçüsünde, 20b-258a varakta, 11 satırlı, âharlı orta kalınlıkta beyaz kâğıda yazılmıştır. Şirâzesi kısmen kopmuş, beyzî basma, orta şemseli, sırtı tamir görmüş, kapak kenarlarının meşini aşınmış, koyu kahverengi meşin cilt içindedir. Söz başları kırmızı tezhiplidir. Tek kırmızı çizgiden ibaret cetvellidir.”

Eserin yazarı, yazılış tarihi, yazıldığı yer ve yazıldığı dönem ile ilgili soruların yanıtı giriş bölümündeki Arapça-Farsça karışık kısım, temmet kısmı ve temellük kaydında elde edildiği kadardır. Fakat bu bilgiler de çok açık değildir (Küçük, 2011, s. 30).

¹³ Kuğu, Mustafa (2006). *Tezkîretü'l-Evliyâ (Giriş-Metin-İndeks)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

¹⁴ Küçük, Serhat (2011). *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

2.3.5. Tevârîh-i Mülûk-i Acem

Tevârîh-i Mülûk-i Acem, Ali Şîr Nevâyî'nin, içinde iki beyitlik şiirler de bulunan mensur eseridir. Bu mesnevide yer alan ifadelerden Nevâyî'nin gönlünde Sultan Hüseyin'in hal tercümesi vesilesiyle bir Türk tarihi yazmak düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır. Nevâyî, Allah ömür verirse Sultan Baykara'nın tüm sıfatlarını, gizli ve açık düşüncelerini, doğumundan o güne kadar olanları, sultanlardan ve hanlardan bahsederek yazma isteğinde olduğunu ifade etmiştir (Abik, 1996, s. 2).

Nevâyî'nin 1488'de kaleme aldığı *Tevârîh-i Mülûk-i Acem*, dinî ve tarihî konularda geniş bilgi vermesi açısından son derece önemlidir. Ali Şîr Nevâyî, pek çok kaynağı gözden geçirmiş ve bunlardan doğruluğuna inandığı, birçok kaynakta mutabık olunan görüş ve rivâyetleri eserine almıştır. Nevâyî, birçok yerde gereksiz ayrıntılarla okuyucuyu sıkmamak düşüncesi ile bunları yazmamıştır (Abik, 1996, s. 5). Nevâyî, bu eseri hazırlarken İslam dünyasının *Câmi'ü't-Tevârîh*, Taberî'nin *Târih*'i, *Nasîhatü'l-Mülûk* ve özellikle Beyzâvî'nin *Nizâmü't-Tevârîh*'i gibi önemli kaynak eserlerden yararlanmış (Kut, 1989, s. 453).

Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ ile *Tevârîh-i Mülûk-i Acem*, Nevâyî külliyatları içinde yer almaktadır. *Zübdetü't-Tevârîh* ise Nevâyî'nin elimize geçmeyen eseri olarak bilinmektedir. Nevâyî'nin bu isimde bir eseri olduğuna dair tek dayanak onun iki kez *Zübdetü't-Tevârîh* adını anmasıdır (Abik, 1996, s. 1). Bir görüşe göre *Zübdetü't-Tevârîh*, *Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ* ile *Tevârîh-i Mülûk-i Acem*'in birleşmiş halidir. Bazı araştırmacılar bunların birbirinin devamı olan iki kitap olduğunu ve *Zübdetü't-Tevârîh*'in bu iki eseri tek bir adla bir araya getirdiğini ifade etmektedirler (Abik, 1996, s. 3). Abik'e göre Ali Şîr Nevâyî, özet niteliğinde Türkçe bir genel tarih yazmayı amaçlamış, nebiler ve hâkimler ile İran tarihine ilişkin kısmı *Tevârîh-i Mülûk-i Acem* ile tamamlamış, Sultan Hüseyin Baykara soyunun ve çağının tarihini kaleme almayı istemiş, fakat bu isteğini gerçekleştirememiştir (Abik, 1996, s. 6).

2.3.5.1. Doğu Türkçesinde Tevârîh-i Mülûk-i Acem

İran'ın efsanevî tarihini anlatan bu eser, Acem tarihinde İran hükümdarlarının dört tabakaya ayrıldığı cümlesiyle başlamaktadır. Birinci tabakada Pişdadiler, ikinci tabakada Keyaniler gelmektedir. Üçüncü tabaka ise Eşkaniler ve Mülûk-i Tavayif olarak kaydedilmiştir. Dördüncü tabakada Sasani hükümdarlarının hal tercümeleri ve

bunların zamanında geçen olaylar anlatılmaktadır. Eser, Sultan Baykara'ya hitaben yazılmış elli beyitlik bir mesnevi ile sona ermektedir (Abik, 1996, s. 4).

Bu çalışmada incelenen eserlerden olan *Tevârih-i Mülûk-i Acem*'in Doğu Türkçesi metni için Abik'in *Ali Şir Nevayi'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin Gramatikal İndeks-Sözlük* adlı yayımlanmamış doktora tezinden¹⁵ yararlanılmıştır. Abik'in tezinde verdiği bilgilere göre, tez çalışmasına temel aldığı Topkapı nüshası, her birinde 27 satır bulunan 31 varaktan oluşmaktadır. Bu yazma nüshanın yalnızca ilk sayfasında 21 satır bulunmaktadır.

2.3.5.2. Batı Türkçesinde Tevârih-i Mülûk-i Acem

Tevârih-i Mülûk-i Acem'in Batı Türkçesine tercümesi olan bu metin Doğu Türkçesi ile yazılmış aslı gibi mensurdur. Eserde, hükümdar sülalelerine göre düzenlenmiş dört bölüm bulunmaktadır: Pişdadiler, Keyaniler, Eşkaniler (Mülûk-i Tavayif), Sasaniler (Ekasire). Bu bölümlerde, tahta geçmiş hükümdarlar kronolojik olarak sıralanmıştır. Tanıtılan her hükümdarın ardından "mesnevi" başlığı altında ikişer beyitlik şiirler yazılmıştır. Metinde bu biçimde yazılmış 50 şiir mevcuttur. Yalnızca İskender'in anlatıldığı bölümden sonra gelen şiir sekiz beyittir. Ayrıca "Eşkaniler (Mülûk-i Tavayif)" başlığı altındaki hükümdarların her biri için ayrı bir mesnevi yazılmamış, bölümün sonuna on beyitlik bir şiir eklenmiştir. Eserin sonunda yer alan ve Hüseyin Baykara'nın anlatıldığı bölümün sonunda ise 46 beyitten oluşan bir mesnevi bulunmaktadır (Altun, 2011, s. 15).

Tevârih-i Mülûk-i Acem'in Batı Türkçesi metni için Altun'un *Çağataycadan 16. Yüzyıl Anadolu Türkçesine Bir Çeviri: Nevâyi'nin Tevârih-i Mülûk-i Acem'i (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* adlı kitabı¹⁶ esas alınmıştır. Altun, eserinde *Tevârih-i Mülûk-i Acem*'in İtalya'da bulunan Bologna Üniversitesi Kütüphanesi nüshasını temel almıştır. Bu nüsha, her birinde 15 satır bulunan 67 varaktan oluşmaktadır.

¹⁵ Abik, Ayşehan Deniz (1993). *Ali Şir Nevayi'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin Gramatikal İndeks-Sözlük (2 Cilt)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

¹⁶ Altun, Hilal Oytun (2011). *Çağataycadan 16. Yüzyıl Anadolu Türkçesine Bir Çeviri: Nevâyi'nin Tevârih-i Mülûk-i Acem'i (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

BÖLÜM III

YÖNTEM VE MALZEME

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda öncelikle literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine kadar -sA biçimbiriminin kullanımı, yapısal ve anlamsal değişimleri, bütüncedeki eserlerin özellikleri konularında ulaşılabilen tüm kaynaklar taranmıştır.

Sonraki aşamada, incelenen metinlerde yer alan -sA biçimbirimli kullanımların ve -sA biçimbirimi kullanılmayan ancak şart ifadesi taşıyan yapıların tamamı tespit edilmiştir. 3554 cümleden oluşan bu veriler ekler bölümünde verilmiştir. Daha sonra bu verilerin karşılaştırılması yapılmıştır.

“Doğu Türkçesindeki -sA Biçimbirimli Yapıların Batı Türkçesindeki Karşılığı” başlığını taşıyan dördüncü bölümde, Doğu Türkçesi metinlerindeki -sA biçimbiriminin tüm kullanımları ve bunların Batı Türkçesindeki -sA biçimbirimli olan ve olmayan karşılıkları verilmiştir. Yapısal karşılaştırmada alt başlıklar kapsamındaki veriler, kendi içlerinde de ayrıca bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Buna göre -sA biçimbirimli yapılar, “DT ve BT’de Yalnızca -sA Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar”, “DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar”, “DT ve/veya BT’de Zaman ya da Durum İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar”, “DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar” olmak üzere gruplara ayrılmıştır. Burada her grup için en fazla on örnek verilmiştir. Daha fazla örnek içeren gruplarda ise bu örneklerin ekler bölümündeki numaraları grubun sonuna eklenmiştir.

“DT ve BT’de Yalnızca -sA Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar”, herhangi bir bağlaç, şart sözcüğü, zaman zarfı veya bağlayıcı olmaksızın oluşturulmuştur. “DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar” ise -sA biçimbiriminin anlamının *ger*, *eger*, *veger* gibi şart anlamını kuvvetlendiren sözcüklerle birlikte kullandığı yapılarıdır. “DT ve/veya BT’de Zaman ya da Durum İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar”da *her kaçan*, *kaçan* gibi cümleye zaman anlamıyla katılan sözcüklerin bulunduğu -sA biçimbirimli yapılar sunulmuştur.

Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde, -sA biçimbirimli yapılar şart veya zaman ifade edebilmektedir. Bunun yanında şart ya da zaman bildirmeyen, cümlede zarf tümleci dışında farklı özne, nesne, dolaylı tümleç de oluşturabilen -sA biçimbirimli

yapılar da bulunmaktadır. Bu yapılar birlikte kullanıldıkları bağlayıcıların anlam ve işlevlerine göre cümlede çeşitli ögeler olarak görev almaktadır. Bu yapılar “DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar” başlığı altında verilmiştir.

Beşinci bölümde ise “Doğu Türkçesindeki Karşılıkları -sA Biçimbirimli Olmayan Batı Türkçesindeki -sA Biçimbirimli Yapılar” başlığı altında yalnızca Batı Türkçesinde -sA biçimbirimli olan yapılar sınıflandırılmıştır. “-sA Biçimbirimli Yapıların Söz Dizimsel Görevleri” başlıklı altıncı bölümde, -sA biçimbirimli yapılar, söz öbeği ve cümle ögesi oluşları bakımından sınıflandırılmıştır. Yedinci bölümde “Anlam Bakımından Karşılaştırma” başlığı altında, Batı ve Doğu Türkçesi metinlerindeki -sA biçimbirimli yapılar öncelikle şart anlamı içermeleri ve içermemeleri bakımından sınıflandırılmıştır. Şart anlamı taşımayan yapılar içerisinde, dilek, gereklilik ve yeterlilik anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapılara da yer verilmiştir. Bu incelemede, hem -sA biçimbirimli unsurların yapısal özellikleri hem de bunların birlikte kullanıldıkları bağlaçlar dikkate alınmıştır.

“-sA Biçimbirimi ile Birlikte Kullanılan Bağlaçlar” başlıklı sekizinci bölümde, Batı ve Doğu Türkçesi metinlerinde -sA biçimbirimi ile birlikte kullanılan bağlaçlar belirlenip, şartın basit ve birleşik çekimleriyle kullanılışlarına göre sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Böylece, Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde görülen, -sA biçimbirimi ile birlikte kullanılan bağlaçların neler olduğunu ve benzer şekilde kullanılıp kullanılmadıklarını belirlemek mümkün olmuştur. Ayrıca, bu bölümde -sA biçimbirimi ile birlikte kullanılan ancak bu biçimbirime anlamca bir katkılarının olmadığı görülen *nitekim/neteg kim*, *nā-gāh* gibi bağlaçlara yer verilmemiştir.

Dokuzuncu bölümde ise “-sA Biçimbirimi Dışında Şart İfadesi Taşıyan Yapılar” başlığı altında, -sA biçimbirimini kullanmadan, bu biçimbirimin ifade ettiği anlamı oluşturan birimler tespit ve tasnif edilmeye çalışılmıştır. Bu tasnifte öncelikle, cümle, yan cümle ya da sözcük grubu olan bu birimlerin kip yapıları esas alınmıştır. Sonraki sınıflandırma ise bu kiplerin her birinin birlikte kullanıldıkları bağlaçlara dayandırılmıştır. Bu şekilde Doğu ve Batı Türkçesinin -sA biçimbirimini kullanmadan, bu biçimbirimin işlev ve anlamını nasıl karşıladığını görmek ve karşılaştırmak mümkün olmuştur. Bu bölümde, hem işlev hem de anlam bakımından birimlere bir etkisi yahut katkısı olmayan *nitekim nāgāh*, *‘acebdür ki*, *belki*, *vaқта ki*, *gūyā* gibi bağlaçlara yer verilmemiştir.

Bu çalışmada dizin yöntemi kullanılmıştır. Taranan eserlerden elde edilen veriler Doğu ve Batı Türkçesinde -sA biçimbirimli yapılar ve -sA biçimbirimi kullanılmadan

şart ifade eden yapılar olarak gruplandırılmış ve numaralandırılmıştır. Bölümlerdeki alt başlıklarda, örnek sayısı beşten az olanlarda örneklerin tamamı verilmiş; beşten fazla olanlarda ise en çok on örnek verilmiş, diğer örneklerin dizindeki numaraları eklenmiştir.

Ayrıca bölümler alt başlıklara ayrılırken temel alınan husus verilerin kullanım sıklığıdır. Bu başlıklar, örneklerin sayısına göre çoktan aza doğru sıralanmış, örnek sayısı beşten az olanlar “Diğerleri” başlığı altında ele alınmıştır. Ayrıca bu verilerin sınıflandırılması ve anlamlandırılması için betimleyici bir yöntem benimsenmiştir.

3.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu çalışmanın araştırma evreni tüm Doğu ve Batı Türkçesi metinleridir. Örneklem olarak ise 15. ve 16. yüzyıllarda yazılmış Doğu Türkçesine ait iki metin ve bunların aynı yüzyıllarda Batı Türkçesine yapılmış çevirileri ile Farsçaya ait iki metin ve bunların 15. ve 16. yüzyıllarda hem Batı Türkçesine hem Doğu Türkçesine yapılmış çevirileri seçilmiştir. Ayrıca *Kitâb-ı Güzîde* de 13. yüzyılda Farsçadan Doğu Türkçesine ve 14. yüzyılda Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine ilk çeviri örneği olması nedeniyle çalışmanın kapsadığı dönemin dışında olmasına rağmen örnekleme dâhil edilmiştir. Örneklem, ekler bölümünde yer alan 3554 maddeden oluşmaktadır.

Kitâb-ı Güzîde metni için Türkmen’in *Türk Lehçeleri Arasında İlk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde* adlı kitabı temel alınmıştır. Bu kitapta, Harezmi Türkçesine çevrilmiş *Kitâb-ı Güzîde*’den elde bulunan ve transkripsiyonu Fazylov tarafından yapılan 11 sayfalık bir parça ile bu bölüme karşılık gelen Eski Anadolu Türkçesindeki metin karşılaştırılmıştır. Tekin’in “*Timur Öncesinde Anadolu İle Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve Güzîde Kitabı’nın ‘Tercüme’ Hikâyesi*” başlıklı yazısında yaptığı bu karşılaştırma ve metinlerin Türkiye Türkçesine aktarımı Türkmen’in eserine konu olmuştur. Türkmen, çalışmasında *Kitâb-ı Güzîde*’nin Harezmi Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi metinlerindeki cümlelerin tamamını birebir karşılaştırarak vermiştir.

Bu çalışmada incelenen eserlerden *Gülîstan Tercümesi*’nin Doğu Türkçesi metni için Ergene’nin *Sibîcâbî Gülîstan Çevirisi: Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Çeviri-Dizin-Tıpkıbasım* adlı kitabı temel alınmıştır. Ayrıca Berbercan’ın *Çağatayca Gülîstan Tercümesi (Gülîstan-ı Türkî) Giriş-Gramer-Metin-Notlar-Dizin-Tıpkı Basım* adlı kitabı da başvuru kaynağı olarak kullanılmıştır. Kaynaklarda, *Gülîstan Tercümesi*’nin Doğu

Türkçesi metninin 1397-1398 yıllarında kaleme alındığı bildirilmektedir. Ancak dil, kısa sürede değişmeyen, en küçük bir dönüşüm için on yıllara ihtiyaç duyan bir olgudur. Dolayısıyla bu çalışmada *Gülistan Tercümesi*'nin Doğu Türkçesi metni, 15. yüzyıl eseri olarak kabul edilmiş ve çalışma kapsamına alınmıştır. İncelenen eserlerde esas alınan orijinal *Gülistan Tercümesi* metni Doğu Türkçesi ile yazılmış tek nüshadır ve British Museum'da, India Office'de Or. 11.685. koduyla kayıtlıdır. Bu nüsha, 110 varaktan oluşmaktadır. Baştan 2-3, sondan 6-8 varak kopmuştur. Her sayfada 13 satır bulunmaktadır. Yalnız 97, 193 ve 194. sayfalar 12 satırdır.

Gülistan Tercümesi'nin Batı Türkçesi metni için ise Özkan'ın *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük* adlı kitabı esas alınmıştır. Özkan, eserinde, *Gülistan Tercümesi*'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Cârullah 1648'de kayıtlı olan nüshasını temel almıştır. Bu nüsha, mensurdur ve her birinde 15 satır bulunan 79 varaktan oluşmaktadır. Bu çalışmada incelenen eserlerden *Mecâlisü'n-Nefâis*'in Doğu Türkçesi metni için Eraslan'ın *Alî Şîr Nevayî Mecâlisü'n-nefâis* adlı kitabından yararlanılmıştır.

Mecâlisü'n-Nefâis'in Batı Türkçesi metni için ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı Esad Efendi Bölümü 1675 numaralı yazma esas alınmış ve incelenmiştir. Ayrıca Gezer'in *Mecâlisü'n-Nefâis'in İki Nüshasının Karşılaştırılması* adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden de yararlanılmıştır. Bu yazma, *Mecâlisü'n-Nefâis*'in Oğuz Türkçesine aktarılmış bir nüshasıdır ve Doğu Türkçesinde olduğu gibi bir önsöz ve sekiz meclisten oluşmaktadır. Bu nüsha, bazı şairlere yer verilmemekle birlikte Doğu Türkçesi metnine oldukça benzemektedir. Ancak birebir çeviri yoluna gidilmediğinden cümle kuruluşları arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. *Mecâlisü'n-Nefâis*'in bu nüshasının metin kısmı 86 varaktan oluşmaktadır. Her sayfada 15 satır bulunmaktadır. Yalnız ilk ve son sayfalar onar satırdır.

Bu çalışmada incelenen eserlerden *Tevârîh-i Mülûk-i Acem*'in Doğu Türkçesi metni için Abik'in *Ali Şîr Nevayî'nin Risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Mülûk-i Acem, Münşeat: Metin Gramatikal İndeks-Sözlük* adlı yayımlanmamış doktora tezinden yararlanılmıştır. Abik'in tezinde temel aldığı Topkapı nüshası, her birinde 27 satır bulunan 31 varaktan oluşmaktadır. Bu yazma nüshanın yalnızca ilk sayfasında 21 satır bulunmaktadır.

Tevârîh-i Mülûk-i Acem'in Batı Türkçesi metni için ise Altun'un *Çağataycadan 16. Yüzyıl Anadolu Türkçesine Bir Çeviri: Nevâyî'nin Tevârîh-i Mülûk-i Acem'i (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* adlı kitabı esas alınmıştır. Altun, eserinde, *Tevârîh-i*

Mülûk-i Acem'in İtalya'da bulunan Bologna Üniversitesi Kütüphanesi nüshasını temel almıştır. Bu nüsha, her birinde 15 satır bulunan 67 varaktan oluşmaktadır.

Bu çalışmada incelenen eserlerden *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Doğu Türkçesi metni için Kuğu'nun *Tezkiretü'l-Evliyâ (Giriş-Metin-İndeks)* adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır. Çalışmanın üzerine kurulduğu, Doğu Türkçesi ile yazılmış orijinal *Gülistan Tercümesi* nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Fatih bölümü no. 2848'de kayıtlıdır. Her sayfasında 15 satır bulunan bu nüsha 138 varaktan oluşmaktadır.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Batı Türkçesi metni için ise Küçük'ün *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)* adlı doktora tezi esas alınmıştır. Eserin Batı Türkçesi ile yazılmış bilinen tek nüshası Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi'nde 154 numara ile kayıtlıdır. Bu nüsha, her birinde 11 satır bulunan 240 varaktan oluşmaktadır.

3.3. Veri Toplamada Kullanılan Araçlar

Çalışmamız 15 ve 16. yüzyıllarda yazılmış, beşi Doğu Türkçesine, beşi Batı Türkçesine ait toplam on eserden oluşan bir bütünceye dayanmaktadır. Bu bütüncede yer alan eserlerin tamamı taranmış, öncelikle -sA biçimbirimli kullanımlar belirlenmiştir. Daha sonra -sA biçimbirimi kullanılmadan şart ifadesi taşıyan yapıların tamamı tespit edilmiştir ve karşılaştırılmıştır. Böylece, hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı malzemenin çözümlenmesi ve karşılaştırılması mümkün olmuştur.

BÖLÜM IV

DOĞU TÜRKÇESİNDEKİ -sA BİÇİMBİRİMLİ YAPILARIN BATI

TÜRKÇESİNDEKİ KARŞILIKLARI

Bu bölümde, Doğu Türkçesindeki -sA biçimbiriminin tüm kullanımları ve bunların Batı Türkçesindeki -sA biçimbirimli olan ve olmayan karşılıkları verilmiştir. Bu karşılaştırma, yapısal olarak yapılmıştır.

4.1. DT ve BT'de -sA Biçimbirimli Yapılar

Bu başlık altında hem Doğu Türkçesi hem Batı Türkçesi metnindeki -sA biçimbirimli yapılar ele alınmıştır. Bu hususla ilgili incelemeler sonunda, -sA biçimbiriminin kullanımının dört alt başlıkta sunulması uygun görülmüştür. “DT ve BT’de Şartın Basit Çekiminde Olanlar” adlı başlık, hem Doğu hem Batı Türkçesinde şartın basit çekimindeki yapıların karşılaştırılmasını içermektedir. “DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Şartın Birleşik Çekiminde Olanlar” başlığı altında ise Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan ve Batı Türkçesinde şartın birleşik çekimiyle karşılanan yapılar ele alınmıştır. “DT’de Şartın Birleşik Çekiminde, BT’de Şartın Basit Çekiminde Olanlar” adlı başlıkta Doğu Türkçesinde şartın birleşik çekiminde olan ve Batı Türkçesinde şartın basit çekimiyle karşılanan yapılar incelenmiştir. “DT ve BT’de Şartın Birleşik Çekiminde Olanlar” adlı son başlıkta ise hem Doğu hem Batı Türkçesinde şartın birleşik çekimindeki yapılar karşılaştırılmıştır.

4.1.1. DT ve BT’de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesi metnlerinde şartın basit çekimindeki yapıların Batı Türkçesinde de çoğunlukla benzer şekilde çekimlendiği görülmüştür. Doğu Türkçesinde fiile -sA biçimbirimi getirilerek yapılan çekimlerin Batı Türkçesinde de büyük oranda aynı şekilde yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun yanında, daha az sayıda olmakla birlikte, bazı durumlarda Doğu Türkçesinde fiile -sA biçimbirimi getirilerek yapılan çekimlerin Batı Türkçesinde isme -sA biçimbirimi getirilerek karşılandığı da görülmüştür.

İncelenen metinlerde elde edilen verilerden hem Doğu hem Batı Türkçesinde isme -sA biçimbirimi eklenerek oluşturulmuş, birbirini karşılayan dört örnek tespit edilmiştir. Doğu Türkçesinde isme getirilen -sA biçimbirimli yapıyı, Batı Türkçesinde

fiile -sA biçimbirimi getirerek karşılayan yalnızca bir örnek olduğu görülmüştür. Ayrıca Doğu Türkçesindeki -sA *kerek* yapısı, Batı Türkçesinde yine sadece bir örnekte -sA *gerek* ile karşılanmıştır. Burada bahsi geçen verilerin tamamının sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

4.1.1.1. DT ve BT'de *Fiil+-sA* Biçimindeki Yapılar

Doğu Türkçesindeki karşılıkları Batı Türkçesinde de şartın basit çekiminde olan yapılar incelendiğinde bunların büyük çoğunluğunun fiile -sA biçimbirimi getirilerek oluşturulduğu görülmüştür. Doğu Türkçesindeki *Fiil+-sA* ve *İsim+-sA* biçiminde şartın basit çekiminde bulunan toplam 94 örneğin 81 tanesi hem Doğu hem Batı Türkçesinde fiile -sA biçimbirimi eklenerek oluşturulmuştur.

DT ve BT'de Yalnızca -sA Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

18. D KG 133. Anıñg üçün kim biregü **zinā kılsa** kayta **tevbe kılsa** tevbesi kabül bolur.
1896. B KG 133. Anuñ çün biregü bir **zinā eylese** girü **tevbe eylese** Allah Te'ālā tevbesin kabül eyler.
664. D MN T71 (14) Şıgar-i sin cihetidin şı'ride hāmlik **bolsa**, işlāh kılılır irdi.
2063. B MN 32a (4) Şıgar-i sin cihetile şı'rde hāmlik **olsa**, işlāh iderdi.
813. D TE 22b (2) Özge kişi **bilmese tanımasa** dağı yègrek.
2118. B TE 16b (8) Dağı (9) gayrı kişi seni **bilmese** yigrekdür.
1842. D TMA T726a (11) Mübidler kilip naşihat kıldılar kim pādşāh (12) ulusda il bile pādşāhdur, il **bolmasa** salţanat mümkin imes, sin ilni mizācınğ tündluğidin özünğdin remide kıldınğ (13) lā-cerem sindin yıraklık tilediler.
2286. B TMA B38b (5) Pādişāh halkla pādişāhdur, il **olmasa** (6) salţanat mümkin olmaz.
- 652-2056 / 668-2065 / 669-2064 / 671-2066 / 674-2068 / 685-2076 / 686-2077 / 688-2074 / 689-2079 / 693-2081 / 697-2086 / 698-2087 / 700-2089 / 705-2093 / 710-2096 / 717-2102 / 718-2103 / 721-2105 / 722-2106 / 723-2107 / 724-2108 / 725-2109 / 942-2134 / 1187-2193 / 1849-2291 / 1871-2304 / 1872-2304 / 1873-2305 / 1874-2306 / 1877-2308

DT ve/veya BT'de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

6. D KG 33. Birbirinġüz birle küsülü **bolsa** üç künye tegi kerek kim şafa bulġay-siz ve 'özr tilegey-siz.
1883. B KG 33. Ve anlardan olmaġ kim āzārlaşasız ve **eger** küsülü **olsaġuz** üç günden geçürmeysesiz. 'Özür dileyüp helāllāşasız.
286. D GT [49a] (7) **Eger** ġātır cem'iyeti yā 'ibādet ferāġatı üçün **bolsa** ġelāl, **eger** 'ibādet (8) taġı zehādet ētmek üçün **bolmasa** ġarām.
1944. B GT (29a 2) **Eger** etmek cem'iyet-i ġātır (2) içün ve 'ibādet ferāġatı-y-içün **olsa** ġalāldur. **Eger** 'ibādet itmeg-içün **olmasa** (3) ġarāmdur.
720. D MN T189 (16) Diptür kim **eger** **ġulluġ** **ġılsam**, öz pādīşāhıġa ġılur-min, yoġ irse yoġ.
2104. B MN 72b (13) (Didi) ki (14) **eger** **ġulluġ** **eyleşem**, kendü pādīşāhuma eylerem, yoġ ise yoġ.
1039. D TE 52a (13) Rābi'a ayttı: "**Eger** **körmesem** ġılmaġay ērdim."
2153. B TE 71a (2) Eydür, **eger** (3) **görsem** ġapmazdum.
1862. D TMA T731a (10) Behrāmı biziġ intikāmımız cihetidin tilep milkni birġüsidür, (11) **eger** anı aradın **kötersenġ** ġātır-cem' bolur.
2299. B TMA B59a (9) Hürmüz (10) saġa Rüm 'azīmeti buyurup bize intikām eciliçün Behrām'ı (11) getürüp mülki aġa virse gerekdür. **Eger** anı aradan **götürsek** (12) ġātır cem' olurdı.
- 226-1938 / 311-1955 / 404-1981 / 416-1984 / 439-1990 / 534-2006 / 628-2020 / 687-2078 / 716-2101 / 949-2139 / 973-2145 / 1040-2154 / 1102-2176 / 1103-2177 / 1119-2178 / 1122-2179 / 1415-2204 / 1432-2206 / 1473-2212 / 1480-2213 / 1546-2219 / 1833-2283 / 1870-2303 / 1875-2307

DT ve/veya BT'de Zaman ya da Durum İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

4. D KG 16. Aytur seni bir dostıġ evine **çaġırsa** azuġuġ alup **barsaġ** ol dostıġ köġline ġoş kelür mü tep.
1881. B KG 16. Eyitdi **ġaçan kim** seni bir dostıġ evine **oġusa** azuġuġ bile **götürsen** aġa ġoş gelür mi?
715. D MN T183 (18) **Her niçe bed ma'āş ve bed-baġt** **bolsa**, ol burunġı ġādīdin yaġşırak (19) bolġusıdır.

2100. B MN 70a (5) **Her niçe bed ma‘aş ve bed-baht olsa**, ol muqaddemki (6) kâdîden dahı hõşça olası vardır.

14-1892 / 16-1894 / 711-2097

DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar

9. D KG 56. Aydı mininğ bir dostım bardur senden ança yahşı sever men **ne kim buyursam** işler.

1887. B KG 56. Eyitdi benüm dostum var-ıdı **ne kim buyursam** işler-idi.

361. D GT [63b] (3) tılā mişāli érür ‘ilm édisininğ şıfatı / **nê yerge barsa** aninğ (4) kadr ü kıymeti bolmas

1973. B GT (41b 5) ‘Ālim kişinüñ vücūdı haş altun mişālidür ki **her yire varsa** kadr ü kıymetin (6) bilürler.

677. D MN T98 (16) **Qayda kim** cüzvî renğ, yā **ma‘nî körse**, taşarruf kılunga ‘âdet kılıpdur.

2069. B MN 42a (15) **Qayda ki** cüzvî reng (41b 1) yā **ma‘nî görse** taşarruf itmege ‘âdet ide gelmişdür.

827. D TE 24b (10) Yana Vaysnıñ sözi andağ turur **her kim** Tengri Ta‘ālānı **tanısa** ‘ālamda hiç neme aninğ közidin poşıda (11) qalmağay.

2122. B TE 21a (5) Rivāyetdür ki, Veys (6) eydür: (7) (...) ya‘nî **her kim** Tağrı’yı **bilse**, anı hiç gizlü nesne qalmaya.

1855. D TMA T729b (3) Ve mu‘cizesi ot- (4) mınğ bile tekellüm kılung dimek irdi ve âteş-gede yanıda neqab urup birevni ta‘yın kılung irdi ki özi **ni hitāb kılsa** ol kişi (5) Mezdek örgetken cevābnı biyik ün bile aytur irdi.

2294. B TMA B52b (5) (...) bu cihetden (6) ne qadar müfsid ve harāmzāde varsa anı ta‘bi‘ olup (7) çoğaldılar ve Qubād’ı dahı hezār mekr ve hile ile aldayup (8) kendü milletine koydı ve mu‘cize da‘vāsın idüp “od benümile söyleşür” (9) diyüp âteşgede yanına naqb urup bir kimesne ta‘yın itmişdi (10) kim, kendüsi **ne hitāb kılsa** ol dahı anı göre cevāb virür (11) idi (...)

11-1888 / 12-1889 / 19-1898 / 21-1900 / 23-1903 / 651-1928 / 690-2080 / 712-2098 / 726-2110 / 727-2111

4.1.1.2. DT'de *Fiil+-sA*, BT'de *İsim+i-+-sA* Biçimindeki Yapılar

Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan ve Batı Türkçesinde de şartın basit çekimi ile karşılanan yapılar incelendiğinde, toplam 94 örnekten beş tanesinin Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA*, Batı Türkçesinde ise *İsim+i-+-sA* biçiminde olduğu görülmektedir. Sayıca az olmakla birlikte bu örnekler bazı hususlarda dikkat çekmektedir. Batı Türkçesinde *İsim+i-+-sA* ile karşılanan ve Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA* biçiminde olan yapıların ikisi hariç tamamında, Doğu Türkçesindeki fiilin, *bol-* ile oluşturulmuş bir birleşik fiil olduğu görülmektedir. Bu birleşik fiilli yapıları Batı Türkçesi, *bol-/ol-* yerine isme getirdiği *i-* yardımcı fiili ile karşılamayı tercih etmiştir.

DT ve/veya BT'de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

357. D GT [63a] (2) **eger** kişide saçı sanıça neçe hüner **bolsa** / hünerniñ asıǵı yoǵ
(3) baht kinever **bolsa**
1972. B GT (40b 15) **Eger** her kıluñ başında yüz 'aql **var-isa**, 'aql işe yaramaz çün ki yavuz (41a) bahtlı olasın.
373. D GT [65a] (5) Bî-çäre yiğit, mütehayyir bolup feryād (6) kıldı kim **eger** keygen tonum birle meni kēmidin **kēcürseniz** dirig ėrmes.
1977. B GT (43b 2) Āvāz itdi ki **eger geydügüm kaftāna** (3) **rāzī-y-isañ** dirig degüldür.

Diğer Kombinasyonlar

292. D GT [50b] (5) neçeme mēn yaman **bolsam** bu yolda / sēn āhir yaǵşılıǵ birle güzer kıl
1948. B GT (30a 15) **Eger** cihānda ben cūvāmerd **degülsem**, sen cūvānmerdlik nazarın itgil!
346. D GT [60b] (3) arıǵ **bolmasa** Naşrānī kuđuǵ / ölüg Tersānı yuyurǵan né buşar
1967. B GT (38a 2) Ne ğam **eger** naşrānī kıuyısınuñ şuyı **murdar-isa**. Ben daǵı cūhūd ölüsın (3) yudursam gerek.
454. D GT [79a] (3) rindler mecma'ige bir zāhid / tuş boldısa 'azmsiz nā-gāh / (4) turş oldı taǵı melül, hazīn / **bolsa** nā-ehl soǵbeti hem-rāh
1993. B GT (54a 2) Bir zāhid rindler şoǵbetinde vāķi' oldı. Ol arada (3) şāhid-i Belhī zāhide eyitdi: **Eger** bizden **melül-isañ** turş oturma ki sen bizüm (4) aramızda telhsin.

Doğu Türkçesinde *FiiI+-sA*, Batı Türkçesinde *İsim+i-+-sA* biçiminde olan yapılardan yalnızca ikisinde yukarıdaki durum görülmektedir. Bu örneklerde Doğu Türkçesinin *bol-* fiiliyle kurduğu *-sA* biçimbirimli yapı, Batı Türkçesinde isme *i-+-sA* biçimbirimleri getirilerek oluşturulmuştur.

4.1.1.3. Diğerleri

4.1.1.3.1. DT'de *İsim+er-+-sA*, BT'de *İsim+i-+-sA* Biçimindeki Yapılar

Bu başlıkta, Doğu Türkçesinde *İsim+er-+-sA* biçiminde çekimlenen, Batı Türkçesinde ise *İsim+i-+-sA* biçiminde karşılanan üç yapı ele alınmıştır. İsme *-sA* biçimbirimi getirilerek kurulan bu karşılıklı yapıların hiçbirinde herhangi bir bağlaç kullanılmamıştır.

DT ve BT'de Yalnızca *-sA* Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

679. D MN T104 (9) Һайлі cunūn zātıda bar kim şalāhiyyet kesbige māni'dür, **yoқ** irse (10) ғарābet-rūy ғab'gınası bar.

2071. B MN 44b (3) Һайлі cunūn (4) var ki şalāhiyyet kesbine māni'dür, **yoһsa** ғарābet-cūy ғab'-gınası var.

720-2104 / 1865-2891

4.1.1.3.2. DT'de *İsim+bol-+-sA*, BT'de *İsim+i-+-sA* Biçimindeki Yapılar

Doğu Türkçesinde *İsim+bol-+-sA* biçiminde çekimlenen, Batı Türkçesinde ise *İsim+i-+-sA* biçiminde karşılanan yalnızca bir yapıyla karşılaşmıştır.

DT ve BT'de Yalnızca *-sA* Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

713. D MN T171 (10) Ammā bu yaқında Һaber kildi kim fānī 'ālemdin riҺlet kılıpdur, **vāқи** bolsa, Tiңgri aңға raҺmet kılıgay.

2099. B MN 66a (3) Ammā bu yaқında Һaber geldi ki 'ālem-i (4) fānīden riҺlet eylemişdür, **vāқи** ise, Tengri aңa raҺmet eyleye.

4.1.1.3.3. DT ve BT'de *-sA kerek / gerek* Biçimindeki Yapılar

Hem Doğu hem Batı Türkçesinde, fiile *-sA kerek/-sA gerek* eklenerek çekimlenmiş yalnızca bir örneğe rastlanmıştır. Cümleye gereklilik anlamı katan bu yapının basit çekim olması bakımından bu bölümde ele alınması uygun görülmüştür.

15. D KG 116. Biliñ kim kişi kendü 'aybını **körse kerek** özge kişi 'aybını köre közetme **kerek** ve kimsege yaman endişe **kılmasa kerek**.
1893. B KG 116. Bilüñ kim gişi gendü 'aybın **görse gerek**, ayruk gişi 'aybın görmemek gerek ve kimseye yavuz endişe **kılmasa gerek**.

4.1.2. DT'de Şartın Basit Çekiminde, BT'de Şartın Birleşik Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimindeki yapıların bazılarının Batı Türkçesinde şartın birleşik çekimi ile karşılandığı görülmüştür. Bu örneklerin neredeyse tamamının çekiminde, Batı Türkçesinin geniş zamanın şartını kullandığı tespit edilmiştir. Batı Türkçesi, yalnızca üç örnekte belirli geçmiş zamanın şartını, bir örnekte belirsiz geçmiş zamanın şartını kullanmıştır. Doğu Türkçesinde şartın basit çekimindeki iki yapının ise Batı Türkçesinde *Fiil+Gelecek Zaman+ol-+Geniş Zaman+-sA* biçiminde çekimlendiği görülmüştür. Bu verilerin tamamının sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

4.1.2.1. DT'de Şartın Basit Çekiminde, BT'de Geniş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise geniş zamanın şartı ile karşılanan yapılar incelendiğinde, bunların tamamının bir fiile *-sA* biçimbirimi getirilerek oluşturulduğu görülmüştür. Bu hususla ilgili örneklerde *İsim+er-/i-+-sA* biçiminde bir çekimle karşılaşılmamıştır. Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde bulunan toplam 58 örneğin 51 tanesinin Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı ile karşılandığı tespit edilmiştir.

DT ve BT'de Yalnızca *-sA* Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

605. D GT [106b] (6) kerem devhası kayda **ornatsa** 'ırk / felekden keçer- (7) -gü anıñ kâmeti / kişi ber yemek **dése** andın ümîd / ayıtıl kökin kése sên minneti
2015. B GT (66b 10) Kerem ağacı her çanda ki kök tutdı, budakları felekden dahı yüce oldı. (11) **Dilerseñ** ki andan yimiş yiyesin, minnet ile ayağına bıçku urma.
687. D MN T142 (5) Meşhürdur kim ikki harif ilgige tüşse, biri bile oynap yana biri- (6) niñ itekin birk tutup oturur kim **kaçsa**, bārī biri ilgide bolğay.

2078. B MN 54a (1) Meşhürdür ki eger ikki harif (2) eline geçse, birile oynayup yana birinin etekini birk tutup oturur ki biri **kaçarsa** (3) bārī biri elinde buluna.
530-2003 / 702-2090 / 1179-2192

DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

535. D GT [94a] (8) **eger** yüz iş yarağsız **kılsa** derviş / anıñ fi’li ne kim hōd közge elgey / (9) **eger** nā-geh bir iş **kılsa** melikdin / yana bir mülk egesi anı bilgey
2007. B GT (62a 5) **Eger** dervişden yüz yaramaz iş **gelürse**, yoldaşları yüzden birisini bilmezler. **Veger** pādīşāh bir yaramaz söz **söylerse**, iklīmden iklīme irişdürürler.
821. D TE 24a (5) Vays ayttı: “Andağ kerek kim **eger** biregü seni baltu bile **ursa** sen kerek kim habar-dār bolmagay sen.”
2121. B TE 20a (4) Eyitdi, **eger** bir süñü-y-ile **vururlarsa** (5) kim bir yanına çıka, ol bilmeye.
66-1919 / 209-1936 / 284-1943 / 287-1945 / 318-1960 / 365-1976 / 419-1985 / 432-1988 / 452-1992 / 523-2002 / 531-2004 / 551-2011 / 636-2022 / 892-2129 / 893-2130 / 937-2133 / 1026-2150 / 1051-2157 / 1097-2173 / 1119-2178 / 1176-2191 / 1279-2198

DT ve/veya BT’de Zaman ya da Durum İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

453. D GT [78b] (13) Bu meşel- [79a] (1) -ni anıñ için keltürdüm: Tā **ma’lūm bolsa** kim, dānānıñ na-dāndın (2) neçe vaḥşeti **bolsa** nā-dānnıñ ma dānādın ança nefreti bar.
1992. B GT (53b 13) Ve bu (14) meşeli bu nesne üstinde getürdüm ki cāhilden ehle **ne kadar** nefret **olursa**, (15) ehlden cāhile yüz ol kadar vaḥşet vardır.
886. D TE 31a (15) Kıyāmat küni seni, meni tamuğka **salsalar** ot seniñ ḥaqqıñ saqlamayın fi’l-hāl (31b) (1) seni köydürgey.
2125. B TE 31b (7) Ben aña inanmazın ki, beni **nice yaқarsa**, seni dağı eyle (8) yaқısar.
1059-2158

DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar

20. D KG 141. Rivāyet kıldılar kim Benī kavminde bir kişi aydı yā Rab, mālım bu kadar kim şadağa bersem, **her kim mening ğıybetim söylese** anğa ħalāl bolsun anıñ birle da'vācı bolmasam tidi.
1899. B KG 141. Rivāyet kıldılar Benī İsrā'il kavminden bir ğişi eyitdi yā Rabbi mālım yoğdur şadağa virmege **her kim benim ğaybetüm söylese** anğa ħalāl olsun, anuñılan da'vici olmayam didi.
531. D GT [93b] (1) Qayı yerge (2) **barsa** qadrin bildürür ve şadrda olturur.
2004. B GT (61b 4) Ve hünernerde **her nereye varursa** i'tibār iderler ve şadr ta'yin (5) iderler.
655. D MN T50 (3) Ve **her ni dise**, itā'at kılurlar irdi.
2058. B MN 24a (1) Ve **her ne** (2) **dirse**, itā'at iderler idi.
1076. D TE 56a (11) Nökerleri yol urup māl **keltürse** (12) öz ağalık ülüşini artuқи alıp özgesini nökerlerige üleşe börtür erdi.
2165. B TE 79b (1) **Her ne getürürse** anlara kısm (2) ide-virürdi.
1423. D TE 98a (4) **Her ne kim ol aytsa** andağ bolsun.
2205. B TE 132a (9) Ol **her ne buyurursa** ben olam.
1850. D TMA T728a (7) 'Ākıbet qarār anğa taptı kim saltanat tācin iki aç arslan arasında qoyğaylar, **her kişi alsa** başı ol tāc bile ārāste (8) bolğay.
2292. B TMA B46b (10) **Her kankısı kim tācı alursa** tācı anuñ (11) başına koyup saltanatı anğa vireler.
- 304-1954 / 362-1975 / 623-2019 / 662-2062 / 678-2070 / 782-2115 / 1060-2159 / 1158-2188 / 1171-2190 / 1172-2190 / 1173-2190 / 1174-2190 / 1826-2280

4.1.2.2. Diğeri

4.1.2.2.1. DT'de Şartın Basit Çekiminde, BT'de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar

Doğru Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesi'nde ise belirli geçmiş zamanın şartı ile karşılanan üç örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden ikisinde Batı Türkçesinin *eger* bağlacını kullandığı, Doğru Türkçesinin kullanmadığı görülmüştür.

DT ve/veya BT'de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

193. D GT [33b] (10) sévinme düşman ölümün **éşitsenġ** ey gāfil / kim āhir ölgüsi düşman soġınça dōst- (11) -larınġ
1933. B GT (23a 7) “**Eger** düşmān **öldi-y-ise** şāzılık maħalli (8) degüldür ki bizüm daħı dirligümüz ebedi degüldür.”
981. D TE 43b (6) Siz **körmeseñiz** mēn nēteyin?
2147. B TE 53b (11) (...) **eger görmediñüzse** ben n’eyleyeyin?

DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar

514. D GT [90b] (5) yıl kēçip bir atañġ ziyāretige / (6) bara bilmes sēn ey oġul hey hey / sēn atañġga bu kün **nē ħayr étseñġ** / (7) tıñġla oġulunġ sañġa anı kılġay
2000. B GT (59b 2) Sen atañ yirine **her ne ki itdün-ise**, hemān oġluña daħı anı göz dutġıl.

4.1.2.2.2. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de *Fiil+Gelecek Zaman+ol+Geniş Zaman+-sA* Biçimindeki Yapılar

Doġu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesi’nde ise *Fiil+Gelecek Zaman+ol+Geniş Zaman+-sA* yapısı ile karşılanan iki örnekle karşılaşılmıştır. Bu örneklerden ikisinde de Batı Türkçesinin *eger* bağlacını kullandığı, Doġu Türkçesinin kullanmadığı görülmüştür. Doġu Türkçesi *eger* bağlacının yerine *nēçe/nēçe me* bağlaçlarını tercih etmiştir.

174. D GT [29b] (12) **nēçe kim yaħsa** körik ot köp yıl / tüşēçek köydürür gü yaş añġa bil
1918. B GT (15a 3) **Eger** yüz yıl bir gevür od **yaħacaħ olursa**, eger bir dem (4) içine düşerse anı yaħar.
335. D GT [59a] (3) **Nēçeme** ħāliš altunı **bolsa** (4) tüşesiz ér murādını bulmas.
1965. B GT (36b 14) **Eger** dükeli yüki ca’feri altunı **olacaħ** (15) **olursa** daħı azıksuz kişi andan murād almaz.

4.1.2.2.3. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesi’nde ise belirsiz geçmiş zamanın şartı ile karşılanan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte hem Doğu Türkçesinin hem Batı Türkçesinin *eger* bağlacını kullandığı, dolayısıyla her ikisinde de şart ifadesinin öne çıktığı görülmüştür.

DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

290. D GT [50a] (5) cān ile tıŋla ‘ālimünŋ kavlin / neçe **bolmasa** (6) kavlige girdār / bāṭıl ol müdde‘īniŋ ayġanı / hufteni (7) hufti mü kıılır bīdār / ér kerek kim kulağıge **alsa** / va‘z eger (8) **aysa** ādemīka cidār
1947. B GT (29b 15) Ālimün sözün cān kulağı-y-ıla diŋle! Eger saña verhem daĥı (30a) görünürse. **Eger** bir naşīhat dīvāra daĥı **yazılmış olsa**, gerekdür ki (2) kişi anı kulağında tuta.

4.1.3. DT’de Şartın Birleşik Çekiminde, BT’de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar

Metinlerden elde edilen verilen incelenmesi neticesinde, Doğu Türkçesi metinlerinde şartın birleşik çekimindeki kimi yapıların Batı Türkçesinde şartın basit çekimi ile karşılandığı görülmüştür. Batı Türkçesindeki karşılığı şartın basit çekiminde olan toplam 12 örnek tespit edilmiştir. Bunların yedi tanesi, Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi ile çekimlenmiştir. Tespit edilen örneklerin geri kalanının ise Doğu Türkçesinde geniş zamanın şartı ile çekimlendiği görülmüştür. Bu verilerin tamamının sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

4.1.3.1. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın hikâyesi çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise şartın basit çekimi ile karşılanan yedi örnekten üçünde hem Doğu Türkçesi hem Batı Türkçesi *eger* bağlacını kullanmıştır. Tespit edilen üç örnekte ise her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanılmadığı görülmüştür.

DT ve BT'de Yalnızca -sA Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

225. D GT [39a] (1) Ey oğul! Sên ma bu uyıguçılarka **muvâfaqat kılsa** (2) **êrdinğ** bu, oyağlıkıñğdın evlâ êrdi bu sözünğ birle.
1937. B GT (25b 11) “İy ciger-küşem! Sen dahı (12) **uyusañ** yigreg-idi iki rek‘at namâz kıilup kendüzünji görmekden.”
657. D MN T60 (24) Anğa **aytılsa irdi**, inkâr kılıp hezl ve külmek bile ötkerür irdi.
2060. B MN 28a (11) Kendüye **söylense**, (12) inkâr idüp hezl ve gülmek ile giçer idi.
1824. D TMA T719b (7) (...) günehlık kişi **bulmasa irdi** çek salıp (8) säyir halkdın katl kılıur irdi.
2278. B TMA B9b (9) Günâhlu âdem (10) **bulınmasa** kur‘a şalıp säyir halkdan katl kılıurlar idi.

DT ve/veya BT'de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

807. D TE 21b (7) **Eger** siz (8) **kêlmesenğiz êrdi** bu hırkanı keymes êrdim Têñri Ta‘âlâ barça Muḥammad ummatların mañğa bağışlamagunça.”
2116. B TE 15a (8) Eyitdi, âh niçün geldünüz, **eger gelmesenğüz** Tañrı haqqı-çun resûluñ (9) tamâm ümmetini bağışlamayınca bu murakka‘ı geymezdüm, şabr itmek gerekdiñüz.
1245. D TE 78a (4) **Eger** (5) dīvâne **bolsanğ êrdi** tâ‘at kıılmağay êrdinğ. **Eger** ‘âlim **bolsanğ êrdi** nâ-maḥram kimersege bakmağay êrdinğ. **Eger** ‘ârif (6) **bolsanğ êrdi** Têñri Ta‘âlâdın özge kimerse közünğge körünmegey êrdi.
2197. B TE 117a (5) Eydür, delü şandugum oldı kim, **eger** delü **olmasañ** tahâretsüz (6) gezmezdün. **Eger** ‘âlim **olsañ**, nâ-maḥrem yüzine bakmazduñ. **Eger** (7) ‘ârif **olsañ**, Haq‘dan gayrı bilmezdün. Baña kimün qaravaşısın (8) diyü şormazduñ, didi.
1675. D TE 131b (4) H‘âca ‘Alî başını yalañğaç kılıp köp zârîlık kıldı êrse it ayttı: “Şâbâş H‘âca, mıhmân tiler sên (5) kêlse kavlar sên. **Eger** şâhnınğ **sebebi bolmasa êrdi** körgey êrdinğ saña ne iş kılıur êrdi. (...)”
2224. B TE 162a (10) İt eyitdi, eyü varduñ, sen konuq ister isen (11) bir göz iste ki göresin. **Eger** şâhuñ **hâtırı olmasa** [162b 1] şimdi hâlini görürdün, didi.

DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar

684. D MN T142 (2) Çün baħşda lecācı be-gāyet köp irdi, (3) **her kim** bir mes’ele anıñ bile **baħş kılsa irdi**, mülzem bolmağunça kutulmas irdi.
2075. B MN 53b (12) Çün baħşda lecācı gāyetde idi **her kim** bir mes’elede (13) anıñla **baħş eylese** mülzem olmayınca kurtulmaz idi.

4.1.3.2. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Şartın Basit Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesi metinlerinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise şartın basit çekimi ile karşılanan dört örnekten yalnızca birinde, Batı Türkçesinin *eger* bağlacını kullandığı görülmüştür. Tespit edilen iki örnekte ise her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanılmadığı görülmüştür. Burada, Doğu ve Batı Türkçesine ait cümleler gerçek şart cümleleridir.

DT ve BT’de Yalnızca -sA Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

17. D KG 122. Aydılar kim Selmān aħar suğa **barur erse** suğaldur tidiler turdılar ol iki kişi peygāMBER ĸatına keldiler.
1895. B KG 122. Daħı eyitdiler Selmān aħar şuya **varsa** ĸurıdır didiler.
691. D MN T144 (17) Ve şi’ride (18) vezn ve ĸāfiye ve redifĸa **muĸayyed imes ise** mu’āf bola alur.
2080. B MN 54b (15) Çün cunūni mu’terif oldı (54a 1) her ne söylese ve ři’rde vezn ve ĸāfiye ve redife **muĸayyed olmasa** mu’āf ola bilür.

DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

24. D KG 158. PeygāMBER ‘aleyhisselām aytur her kim yaman iş körse eli birle tōndersün, elinden **kelmez erse** tili birle tōndersün, tilinden **kelmez erse** köñgli birle tōndersün.
1904. B KG 158. PeygāMBER ‘aleyhisselām eyitdi her kim bir yaramazı eliyle döndersün, **eger** elinden **gelmese** <diliyle> döndersün ve **eger** dilinden daħı **gelmese** göñliyle döndersün.

DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar

22. D KG 145. **Qaysı kişi** kim müsülmänni sultānga **ġammāzlarsa** Tenġri aŋga uçmaġnı ħarām kılgay tedi. Mening şefā’atim aŋga ħarām bolġay tedi.
1901. B KG 145. Peyġāmbir ‘aleyhisselām eyitdi **kanġı ġişikim** bir müsülmān kardaşın **ġammāzlasa** Taŋrı aŋa uçmaġı ħarām kıla ve benüm şefā’atum aŋa ħarām ola didi.

4.1.4. DT ve BT’de Şartın Birleşik Çekimindeki Yapılar

Doġu ve Batı Türkçesi metinlerinde birbirinin karşılığı olan şartın birleşik çekiminde toplam 30 örnek tespit edilmiş ve bunların temel olarak iki grupta toplandığı görülmüştür. Hem Doġu Türkçesinde hem Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı ile çekimlenen ve Doġu Türkçesinde *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman* biçiminde olan, Batı Türkçesinde de aynı şekilde *Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman* biçiminde karşılanan yapılar bu grupları teşkil etmektedir.

Bu grupların dışında Doġu ve Batı Türkçesinde şartın hikâyesi ile çekimlenen 4, belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan üç örnek tespit edilmiştir. Doġu Türkçesinde geniş zamanın şartı ile çekimlenen, Batı Türkçesinde ise belirli geçmiş zamanın şartı ve *Fiil+Gelecek Zaman+-ol-+Geniş Zaman+-sA* yapılarıyla karşılanan birer örnek bulunmuştur. Benzer şekilde, Doġu Türkçesinde şartın hikâyesi çekiminde olan ve Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı, belirsiz geçmiş zamanın şartı ve isteğin hikâyesi ile karşılanan birer örnek tespit edilmiştir. Bu verilerin tamamının sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

4.1.4.1. DT ve BT’de Geniş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde hem Doġu Türkçesinde hem Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı ile çekimlenen dokuz örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerde, Doġu ve Batı Türkçesi *er-/i-* yardımcı fiilini kullanmış, ancak bir örnekte Doġu Türkçesi, başka bir örnekte ise Batı Türkçesi *bol-/ol-* yardımcı fiilini tercih etmiştir. Bu örneklerden 5 tanesinde *eger, ger* bağlaçlarının kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçlar iki örnekte hem Doġu hem Batı Türkçesine ait cümlelerde karşımıza çıkmaktadır. Diğer üç örnekte ise *eger, ger* bağlaçları yalnızca Batı Türkçesine ait cümlelerde kullanılmıştır. Doġu Türkçesi bu cümlelerde herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir. Bağlaçlı yahut bağlaçsız, Doġu ve Batı Türkçesine ait tüm cümleler gerçek şart cümleleridir.

DT ve/veya BT'de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

1. D KG 1. **Eger** sen tenğrini **körmez irsenğ** gümânsız bî-şek ol seni köre turur.
1878. B KG 1. **Ve eger** sen tañrıyı **görmez-isenğ** tañrı seni görür.
608. D GT [107a] (6) pend **ëşitür bolsa[ñga]n** ey pādşāh / kim añğa tenğ hikmet ara pend yok
2017. B GT (67a 15) **Eger** iy pādīşāh, naşīhat **işidürsenğ** ‘âlemde bundan yigrek naşīhat (67b) yokdur: ‘Ākıllardan artuğ kişiye iş buyurma! Egerçi ‘ākıl kişi (2) pādīşāh işin boynına almaz.
1070. D TE 55b (5) İlāhī, sañğa tamuğ qorkunçıdın **kulluğ kılur bolsam** mēni otida köydürgil. Eger uçmağ ümidige (6) kulluğ kılur êrsem uçmağnı mañğa harām kılğıl. Yana sañğa sēniñğ üçün **kulluğ kılur êrsem** dīdārıñnı (7) dirīğ kılmağıl.
2163. B TE 78a (5) Ve dañı eydür, İlāhī, ben saña tamu qorkusından **taparsam** (6) beni tamuya yağ ve **ger** saña senüñ-içün **taparsam** cemalini benden (7) dirīğ itme.
- 8-1885 / 25-1905

DT ve BT'de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar

13. D KG 96. Aydılar **qaysı kul kim** acığnı **kiterür irse** Tenğri ta‘ālā ol kıldan hışmını kiterür.
1891. B KG 96. Eyitdi **kanğı gişi ki** qağıduğın **giderse** Allah Ta‘ālā kıldan qağıduğın giderür.
- 2-1880 / 5-1882 / 7-1884

4.1.4.2. DT'de *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman*, BT'de *Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman*

Biçimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman*, Batı Türkçesinde de benzer şekilde *Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman* biçiminde çekimlenen sekiz örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden hiç birinde *eger*, *ger*, *veger* gibi bağlaçların kullanılmadığı görülmüştür. Zira bu cümlelerde şart anlamı değil, yeterlilik anlamı bulunmaktadır. Dolayısıyla Doğu ve Batı Türkçesinde *er-/i-* yardımcı fiilinin yerine kullanılan *bol-/ol-* fiilinin cümlede yeterlilik ifadesi sağlama görevini üstlendiği söylenebilir. Bu cümlelerde *Fiil+-sA+bol-/ol-+Geniş Zaman* yapısının yüklem olarak görev yaptığı, yani yan cümle değil, ana cümle oluşturduğu dikkati çekmektedir.

DT ve BT’de Yalnızca -sA Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

695. D MN T154 (16) Anı ‘acāyibü’l-mahlūkāt **dise bolur**.
2085. B MN 58b (12) Anı ‘acāyibü’l-mahlūkāt **dise olur**.
711. D MN T170 (26) Niçe fikr kılılsa, bu tîre rûzigār-i nikūhide eṭvār-i muşāhiblikdin özge ‘ayb anda **tapsa bolmas**, ammā ‘aybsız Tinğri’dür.
2097. B MN 65b (4) Niçe (5) fikr olunsa, bu tîre rûzgār-i nikūhide eṭvār-i muşāhiblikden ğayrı ‘ayb (5) anda **bulunsa olmaz**, ammā ‘aybsuz Tengri’dür.
- 648-2052 / 693-2082 / 694-2084 / 703-2091 / 704-2092 / 725-2109

4.1.4.3. Diğerleri

4.1.4.3.1. DT ve BT’de Şartın Hikâyesi Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi metinlerinde şartın hikâyesi ile çekimlenen dört örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden iki tanesinde *eger* bağlacının kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaç yalnızca bir örnekte hem Doğu hem Batı Türkçesine ait cümlelerde karşımıza çıkmaktadır. Diğer örnekte ise sadece Batı Türkçesi *eger* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir. İki lehçede de şartın hikâyesi çekiminde olan bir örnekte şart anlamı yerine zaman anlamı bulunmaktadır. Bu anlam *her kaçan* ile sağlanmıştır.

DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

548. D GT [96b] (11) (...) **eger** rûzî bêrgüçi birle **meşgûl bolsa êrdi** melâ’ikeninġ maķāmıġa yêtgey (12) êrdiler.
2010. B GT (64a 2) **Eger** rızķ âdemden gelür (3) diyü i’tikâd itdügün ĵadar Taŗrı virdüġine i’tikâd itse-y-idün melâyike (4) den a’lâ maķâma irişeydün.
646. D MN T12 (6) Bu faķirninġ (7) ĵayālġa andaķ kilür kim Mevlânâ Kâtibi’de Şi’r selîķası ança bar ikendür kim **eger** bizninġ Sultân-i Şâhib-ķırân dik suĥen-dân pâdişâh (8) anġa **mürebbî bolsa irdi** ve ‘ömri daġı birer nime **vefâ ķılsa irdi**, köp ilninġ köġlini Şi’r aytmaķdın savutķay irdi.
2051. B MN 7b (6) Bu faķirün ĵayālına bu ĵadar gelür ki **eger** bizüm Sultân-ı (7) Şâhib-ķırân ġibi suĥen-dân pâd-şâh anā **mürebbî olsa idi** ve ‘ömri (8) daġı bir miķdâr **vefâ ķılsa idi**, Şi’r söylemekle çok kimsenün (9) ġöġli tefriĥ ider idi.

DT ve/veya BT’de Zaman veya Durum İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

649. D MN T38 (24) **Her kaçan** semā‘ga **kirse irdi**, bā-vücūd kim (25) uşūl kâ‘idesi bile harekâtı muvâfiğ irmes irdi, ammā halâyıqqa andaq eşer kıılır irdi kim köp yığlar idiler.
2053. B MN 18b (12) **Her kaçan** semā‘ya **girse idi**, (13) uşūl kâ‘idesile harekâtı muvâfiğ olduğundan halâyıqa (14) ol kadar eşer iderdi ki çok cevri baña iderler idi.

DT ve BT’de Bağlayıcılarla Kurulan Yapılar

1823. D TMA T719a (8) **Her** (3) **kimniñ** bir siver kişisi **barsa irdi**, anıñ şüretin yasap anıñ bile ħorsend bolur irdiler, tā büt-perestlıqqa mücerr boldı.
2276. B TMA B7b (2) (...) **her kişinüñ** (3) **ki** bir sevgülüsi **ölse idi** anuñ şüretin düzüp anuñla (4) ħursend olurdı tā kim bu ħalle bütperestlige mücerr oldı (5) ve Tahmüreş otuz yıl saltanat sürdi.

4.1.4.3.2. DT ve BT’de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde Doğu ve Batı Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı ile çekimlenen üç örnek tespit edilmiştir. İki örnekte Doğu ve Batı Türkçesi herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir. Burada dikkat çeken husus ise cümlelerde şart anlamı değil, zaman anlamı bulunmasıdır. Bu örneklerden yalnızca birinde, Batı Türkçesine ait cümlede *eger* bağlacının kullanıldığı görülmüştür.

DT ve BT’de Yalnızca -sA Biçimbirimi İle Kurulan Yapılar

653. D MN T46 (27) Faķır cevāb birgeç öz sözidin kaytıp taħsınler (1) kıılıp ħalımıñ **tefaħħus kıldı irse**, ol hem faķirni işitken irkendür ve körer hevesi bar ikendür.
2057. B MN 22a (9) Faķirün cevābında kendü sözinden rücū‘ ve taħsınler idüp ħalımıñ **tefaħħus kıldısa**, ol daħı faķiri meger işitmiş imiş ve görmege hevesi var imiş.
706. D MN T164 (16) Faķır cemā‘at-i keşir **kördüm irse**, sözlerin sordum.
2094. B MN 63a (12) Faķır cemā‘at-i keşire **gördüm ise**, sözlerini sordum.

DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

1010. D TE 49a (6) Yana sonġġı yıl Rābi‘a ayttı: “Bıltur, Ka‘ba maŋġa utru (7) **kıldı** **êrse** bu yıl mên Ka‘baġa utru barayın.” dđdi.
2149. B TE 65a (4) (...) **eger** geçen yıl Ka‘be baŋa karşu (5) **geldi ise** bu yıl ben aŋa varayım.

4.1.4.3.3. DT’de Geniş Zamanın şartı çekiminde, BT’de Belirli Geçmiş Zamanın şartı çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde Doġu Türkçesinde geniş zamanın şartı, Batı Türkçesinde ise belirli geçmiş zamanın şartı ile çekimlenen bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte hem Doġu hem Batı Türkçesine ait cümlelerde *eger* baġlacının kullanıldıġı ve bunların gerçek şart cümleleri olduġu grlmştir.

DT ve/veya BT’de şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

1009. D TE 49a (5) Ėmdi **eger** ġaccım **ķabl êrmes êrse** (6) bu uluġ ta‘ziyet turur, ta‘ziyetniŋ řavābı ķanı?” dđp ayttı.
2148. B TE 65a (1) şimdi **eger** ġaccı **ķabl itdnşe** (2) řevābum vir, **eger ķabl itmednşe** bu ġod ulu muşıbetdr.

4.1.4.3.4. DT’de Geniş Zamanın şartı çekiminde, BT’de *Fiil+Gelecek Zaman+-ol-+Geniş Zaman+-sA* Biçimindeki Yapılar

Doġu Türkçesinde geniş zamanın şartı ile çekimlenen, Batı Türkçesinde ise *Fiil+Gelecek Zaman+-ol-+Geniş Zaman+-sA* biçiminde karşılanan bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte iki lehçeye ait cümlelerde de *eger* baġlacının kullanıldıġı grlmştir. Ayrıca bunlar birer gerçek şart cmlsidir.

DT ve/veya BT’de şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

238. D GT [41a] (8) yār **eger** zār mēni **ltrr êrse** şeksiz / (9) ādemī bolmaġa mēn ķadġu yēsem ķanıım n / ādem āzārlama ey yār bu ķul yazuķıdın / (10) bar āzārıŋ içide ġam  yoķ cānım n
1939. B GT (6b 7) **Eger** yār beni depelemege **ķařd idesi olursa**, sen dimeġil ki ben cān-içün ġuřřalanam.

4.1.4.3.5. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de Geniş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar

Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi, Batı Türkçesinde ise geniş zamanın şartı ile çekimlenen bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte iki lehçeye ait cümlelerde de *eger* bağlacının kullanıldığı görülmüştür. Doğu Türkçesine ait cümle bir gerçek olmayan şart cümlesiyken, Batı Türkçesine ait cümle bir gerçek şart cümlesidir. Ancak Batı Türkçesindeki cümlenin bir aktarma cümle olması ve “*eyitti (dedi)*” yüklemine bağlanması dikkati çekmektedir.

DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

945. D TE 38b (3) **Eger yesem êrdi** kâfir dèp at koyar êrdiñg.
 2137. B TE 44b (1) Eyitdi, İlâhî ruṭab yimedim adum Cuhūd oldı, **eger yirsem** (2) adum kâfir ola, ‘izzetüñ ḥaḳḳı-çun hergîz yimeyem.

4.1.4.3.6. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi, Batı Türkçesinde ise belirsiz geçmiş zamanın şartı ile çekimlenen bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte iki lehçeye ait cümlelerde de *eger* bağlacının kullanıldığı ve her ikisinin de birer gerçek olmayan şart cümlesi olduğu görülmüştür.

DT ve/veya BT’de Şart İfade Eden Sözcüklerle Kurulan Yapılar

1064. D TE 55a (6) Anıñg üçün kim **eger sévmesenñg** (7) **êrdi** munça köp yād kılmaz êrdiñg.
 2162. B TE 77a (7) **Eger sevmez imişsen** bu kadar egmezdüñ.

4.2. DT’de -sA Biçimbirimli, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar

Bu başlık altında Doğu Türkçesi metinlerinde -sA biçimbirimli olan ancak Batı Türkçesi metinlerinde -sA biçimbirimi kullanılmadan, farklı kiplerle karşılanan yapılar ele alınmıştır. Bu hususla ilgili incelemeler iki alt başlığa ayrılmıştır. “DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar” başlığı altında Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesi metinlerinde ise geniş zaman,

belirli geçmiş zaman, istek, emir, geniş zamanın hikâyesi, isteğin hikâyesi vb. veya fiilimsilerle karşılanan yapılar sunulmuştur. “DT’de Şartın Birleşik Çekiminde, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar” başlığı altında ise Doğu Türkçesi metinlerinde şartın birleşik çekiminde olan ve Batı Türkçesi metinlerinde geniş zaman, belirli geçmiş zaman, istek, isteğin hikâyesi vb. veya fiilimsilerle karşılanan yapılar ele alınmıştır.

4.2.1. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimindeki bazı yapıların Batı Türkçesinde -sA biçimbirimi kullanılmadan çekimlendiği görülmüştür. Bu yapılar, Batı Türkçesinde büyük oranda istek çekimiyle karşılanmıştır. İstek çekiminden sonra en sık görülen çekimler geniş zaman, belirli geçmiş zaman ve geniş zamanın hikâyesidir. Ayrıca Doğu Türkçesindeki şartın basit çekiminin Batı Türkçesinde fiilimsilerle yapılmış 16, emir ve isteğin hikâyesi ile çekimlenmiş beşer, gelecek zamanla çekimlenmiş üç, geniş zamanın şartı ile çekimlenmiş bir karşılığı tespit edilmiştir. Ayrıca Doğu Türkçesindeki -sA *kerek* kullanımı Batı Türkçesinde bir örnekte -mAk *gerek* biçimindedir. Burada bahsi geçen verilerin tamamının sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

4.2.1.1. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise istek çekimi ile karşılanan 136 örnek tespit edilmiştir. Dolayısıyla Batı Türkçesinin, Doğu Türkçesindeki şartın basit çekimini çoğunlukla istek çekimi ile karşıladığı söylenebilir. Bu örneklerin bir kısmında her iki lehçenin de cümlelerde herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

450. D GT [78b] (3) ‘ale’ş-şabâh sening tal‘atıngı **kim körse** / aña şabâh-ı sa‘âdet
(4) yana mesâ bolğay
2762. B GT (53a 15) **Her ki** şabâh durup senüñ yüzüñi **göre**; (53b) selâmet güninüñ şabâhı aña karanu gice olur.
817. D TE 23a (8) Êmdi tilemes mên kim **müftî bolsam** yâ muhaddis yâ elge söz aytkuçı **bolsam** mêninğ ança öz maşğüllügum (9) bar durur kim bu işlerke maşğül bola almas mên.
3304. B TE 17b (6) Dilemezem ki muhaddis ve **müftî olam**, benüm dağı işüm vardur
(7) aña meşğül oluram didi.

61-2653 / 67-2653 / 118-2669 / 190-2674 / 221-2680 / 222-2680 / 342-2713 / 345-2714 / 369-2731 / 379-2735 / 422-2753 / 544-2790 / 635-2812 / 637-2813 / 638-2813 / 20-2627 / 757-2907 / 791-2916 / 830-2933 / 846-2941 / 869-2447 / 887-2946 / 904-2953 / 1098-3029 / 1185-3072 / 1380-3107 / 1455-3114 / 1653-3142 / 1696-3152 / 1701-3153 / 1787-3196

Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi metinlerinde, hem şartın basit çekiminde hem istek çekiminde *eger* bağlacının kullanıldığı cümleler bulunmaktadır. Bu bağlaçlar sayesinde her iki lehçedeki örneklerde de şart anlamı öne çıkmaktadır.

540. D GT [95b] (2) **eger bolmasa** dahliñg harcıñg az kıl / ne hoş kavlı (3) aydı ol kavvāl dānā / **eger yağmasa** yağmur tağ üze kim / kuruğ kol (4) olğa bir yıl içre deryā
2789. B GT (63a 2) **Eger** kūhistānlarda yağmur (3) **yağmaya**, bir yıl içinde Dicle ırmağı kuru çay ola.
780. D TE 17b (3) **Eger** sēn Ca‘far-ı şādıkñıñ köñglini **rancıda kılsañg** seni bu suffa bile yutqay mēn!
2912. B TE 8a (7) **Eger** (8) bunu bir zerre **incidesin**, seni bu şuffa-y-ıla ve bu halk-ıla bile yudam.
- 175-2662 / 320-2706 / 470-2768 / 892-2949 / 960-2973 / 985-2983 / 993-2994 / 995-2996 / 1034-3004 / 1057-3016 / 1153-3048 / 1169-3063 / 1202-3075 / 1479-3116 / 1496-3125

Doğu Türkçesinde şartın basit çekimindeki cümlelerin bazıları *eger* bağlacını kullanırken, Batı Türkçesindeki istek çekimli karşılıklarında hiçbir bağlacın kullanılmadığı ya da *çün*, *çünki* bağlaçlarıyla anlamın desteklendiği görülmektedir.

348. D GT [60b] (5) iş **eger bolmasa** letāfet ile / bütür ānı bāt let-i (6) āfet ile
2714. B GT (38a 5) **Çün ki** iş (6) letāfet-ile **olmaya**, bī-ħurmatlıg-ıla nāçār olacaqdur.
902. D TE 33a (12) Yana ayttı: “**Eger** kişi mēni çağır içmek için **indese** yahşırak körer mēn kim (13) dünyalık yıgmaq için indese.”
2951. B TE 35b (5) Ve dahı (6) eydür, bir kişi beni süci içmege **da‘vet ide**, yigdür dünyā talebine (7) da‘vet itmekden.
1747. D TE 142a (4) Êkinçi **eger ‘amal kılsa** şıdık ve ihlāş bile kılmagay.

B TE 197b (7) İkinci ‘ilmi **vire**, ihlâşdan (8) mahrûm eyleye.

353-2716 / 405-2746 / 609-2801 / 844-2939 / 905-2953 / 906-2953 / 1527-3128

Bununla birlikte Doğu Türkçesinde şartın basit çekimindeki yapılar hiçbir bağlaç kullanılmadan kurulduğunda, Batı Türkçesindeki istek çekimli karşılıklarında *eger, çün, n’ola, ol vaqt ki, tâ, mādām ki, nā-gāh* bağlaçlarının kullanıldığı da tespit edilmiştir.

356. D GT [62b] (11) fażl u hüner zāyī‘ ol **bilmeseler** halk / **köymese** yıd mu bërür (12) micmerde ‘ūd
2718. B GT (40b 7) Fażl u hüner ‘abeş olur **tā ki göstermeyeler**. ‘Ūdı **eger oda bırakmayalar** ve miski ezmeyeler (8) koşularından fāyide yok.
431. D GT [75a] (9) **Ķerekmes kim** yarağsız fi‘l mende **bolsa** ve mën, andın (10) gāfil **bolsam**.
2755. B GT (51b 4) **Eger** ahlākda ve edebde nazaruña nā-pesendide **gele**, baña buyurgıl (5) tâ ki anı terk idem.
884. D TE 31a (5) Āhır vaqtı yavuk boldı erse Ħasan-ı Başrığa ayttılar: “Şam‘ün koşnıñız durur, āhır vaqtı durur. **Barıp (6) körseniz**.” dep.
2945. B TE 31a (6) Ölmege yakın oldı. Yitmiş yıl idi, āteş-perest-idi. Ħasan’a (7) eyitdiler ki, bu gebr çok vaqtdur ki koşnumuzdı, **n’ola ki** bu (8) hālda anı **şormağa varasın?**
910. D TE 34a (5) Yana hasūdluğı **bolmasa** muruvvatlığ ērenler maķāmığa yetti dağı bu işlerde **şabrı bolsa** ēki cahānda barĥürdārılığ taptı.
2956. B TE 36a (6) **Ķün** hasedi (7) **terk ide**, mürüvvet zāhir ola. **Ķün** birkaç gün **şabr ide**, dāyim (8) nāz ni‘metde ola.
1183. D TE 70a (13) Törtünçi ol kim ‘azrāyil kēlip **cānuñı tilese** aytkıl mañğa mühlet bērgil tavba kılayın.
3070. B TE 106a (10) Dördünci **ol vaqt ki** ‘Azrā‘il **cānuñ almağa gele**, andan (11) mühlet iste, şol vaқта degin ki tevbe idesin.
1367. D TE 93a (9) Yā Bāyazīd, bir zarra duniyā tilegi sēnde **bāķī bolsa** yana özünñni (10) fenā maķāmında yok kıлмаğunça bizni tapmağay sēn.
3103. B TE 129a (1) **Mādām ki** Bāyezīd, Bāyezīdlik vücūdından bir zerre **koşa**, (2) bu dilek muĥāldur.

1474. D TE 105a (15) (...) trtnn ol kim mnde bir ‘**acib körseñg** mzdmni brmes sn, bşini ol kim sn **lseñg** mn (105b) (1) b-nev klgay mn.
3115. B TE 139b (5) (...) dağı **n-gh** benüm bir ‘**aybum göresin**, benden i‘tiadn (6) gide, vazfemi kesesin ve biri dağı n-gh benden evvel (7) **lesin**, ben rzksuz klam.
- 318-2700 / 357-2720 / 376-3735 / 466-2767 / 505-2776 / 506-2777 / 632-2810 / 642-2814 / 753-2906 / 908-2956 / 1069-3021 / 1073-3023 / 1232-3079 / 1315-3039

Doğu Türkçesinde Şartın basit çekimindeki cümleler, *kaçan* bağlacıyla birlikte kullandığında, Batı Türkçesindeki istek çekimli karŐılıklarda da *kaçan*, *nki*, *n*, *hemIn*, *her vat*, *her gh* gibi bağlaçlarla anlamın desteklendiği grlebilmektedir.

241. D GT [41b] (9) Bir pdŐh, zamnesi zhidleridin sul kıldı kim: Hiç (10) mni htrka kltrp yd kılur mu siz, dp. Zhid aytur: Bel, (11) **kaçan** Mevlmı **unutsam** sni sağınur mn! dp.
2636. B GT (6b 9) Bir pdiŐh, bir dervŐe eyitdi: ‘‘Hiç beni aņar msn?’’ DervŐ eyitdi: (10) ‘‘**Ol vat** seni aņaram ki Br Ta‘l’yı **unudam**.’’
946. D TE 38b (9) **Her kaçan kim mn Őahdat aytaym dsem** (10) ol ot maņga tpnr.
2962. B TE 44b (11) Eyitdi, y Őeyh ñmde [45a 1] oddan bir tağ vardur, **her gh ki kaşd iderem kelime-yi Őehdet** (2) **getürem**, ol adam baņa kaşd ider.
953. D TE 39b (3) Ma‘ns ol bolur kim: ‘‘**Her kaçan kim** siz mni yd klp du‘ bile mndin **tilek tilesenĖiz**, (4) mn sizinĖ tileĖinĖizni brgey mn.’’
3306. B TE 46a (9) (...) **hemn ki du‘ idesiz** kabl idem.
997. D TE 47b (6) Yana **her kaçan kim** sizge nme (7) **kürek bolsa** TnĖri un kişi yiberip tiletinĖiz biz yibereli.’’ dp kp ‘uzrlar kıldı.
2999. B TE 62a (3) Amm (4) **her vat ki hceti ola**, gelsün baņa, siz bildrn.
1467. D TE 104a (7) Mn bu yarmağnı anığ un asramış (8) rdim kim **her kaçan Őaytn maņga aytsa** kim ‘‘Bu kn n yer sn? N keyer sn?’’ dp mn aytur rdim muna yarmağm.
- B TE 138a (1) mnumı Őeytn (2) Őerrnden bunuņla ŐaĖladum. **nki** baņa **eyde** ki, ne yirsin? Eydrdm ki, (3) uş aĔa bilmde.

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimi *nè, her nè, kim, kayda, kayu* gibi bağlayıcılarla birlikte kullandığında, Batı Türkçesindeki istek çekimli karşılıklarında da benzer bağlayıcıların kullanıldığı tespit edilmiştir.

360. D GT [63b] (1) Êkinç, ‘âlimî kim süçüg söz taķı faşîh til birle **her kayda** (2) **bolsa** kağgusuz turur taķı şadrda orun bulur.

2723. B GT (41b 1) İkinci ‘âlimlerdür ki mantıķ-ı şîrîn-ile ve feşâhat ve belâgat kuvvet-y-ile **her** (2) **yire ki vara** hîdmetine iķdâm gösterüp ve ikrâm ideler ve sefer ganîmet-ile geçe.

1063. D TE 55a (3) Râbi‘a ayttı: “Şâdik êrmes **ol kişi kim** Têngri Ta‘âlâ (4)-dın kêlgen **zahmniğ dardını unutmasa**.

3019. B TE 76b (11) **Her kişi** kendü dostını [77a 1] gördügi vaķtda dostuñ earbuñ **unutmaya**, ol da‘vîsinde girçek (2) degül.

1285. D TE 82b (4) Törtünçi ol kim **her nè** ‘Alîm sözidin **êsitse** anđlamağay.

3307. B TE 120b (5) Dördünci oldur ki, **her nesneyi** ‘âlimden (6) **işide** fehm idemeye, dirdi.

55-2635 / 59-2649 / 61-2651 / 103-2657 / 288-2688 / 362- 2727 / 370-2733 / 371-2734 / 392-2740 / 401-2743 / 404-2745 / 406-2746 / 414- 2750 / 446-2762 / 474-2772 / 536-2788 / 623-2801 / 630-2808 / 633-2811 / 756-2907 / 791-2916 / 798-2918 / 823-2930 / 919-2959 / 920-2959 / 951-2965 / 954-2966 / 957-2969 / 1061-3017 / 1062-3018 / 1065-3020 / 1091-3028 / 1107-3033 / 1109-3034 / 1110-3035 / 1112-3036 / 1120-3039 / 1161-3056 / 1234-3081 / 1329-3082 / 1285-3087 / 1458-3114 / 1512-3126 / 1700-3153 / 1735-3179 / 1800-3212 / 1819-3225

Yukarıda verilen tüm örneklerin dışında Doğu ve Batı Türkçesinde birbirinin karşılığı olan ancak herhangi bir gruba dâhil edilemeyen münferit kullanımlarla da karşılaşılmiştir. Bunlarda Doğu ve Batı Türkçesi farklı bağlaçlar kullanmayı tercih etmiştir.

468. D GT [82a] (4) **nêçe kılsa** tazarru‘ u feryâ[d] / alğan bêrmes (5) oğrı-yı bî-dâd

2768. B GT (55b 2) **Eger feryâd idesin veger zârî** (3) **kılasın** harâmî altını alduğdan sonra girü virmez.

515. D GT [90b] (10) Mên, ötesiz kârvânğa revân yèteyin dep kıpayın **dësem** (11) yarağım bolmadı.
2781. B GT (59b 6) **Nice gidem** ki gidecek ayağum yokđur.
530. D GT [93a] (5) cevheri **ķâbil olmasa** kıřınıñ / âdemî dëmes anı (6) ehl-i başar / Ka'beğa **nëçe barsa këlse** eşek / nè bolur **baķsañan** hemân oķ ħar / (7) yëti deryâda **yusalar** itni / ölmışçe ħabâseti ârtar / (8) ħiç řayķal bile řafâ almas / **bolsa** pülâd zişt ü bed-gevher
2785. B GT (61a 10) Cevherüñ (11) aşlı **ķün-ki ķâbil ola**, terbiyet aña eşer ider. Demür ki bed-güher **ola** (12) ħiç řayķal anı eyü itmez. İti yidi deñizde yursañ, ıslanduķça (13) dağı murdar olur. 'İsâ'nun eşegin **eger** Ka'be'ye **iledeler ķün** girü **gele** (14) hemân eşekđür.
52. D TE 39b (2) Ma'nısı ol bolur kim: "**Her kaçan** siz mëni **yâd kılsañız**, mën dağı sizni yâd kılgay mën." dep.
2966. B TE 46a (8) (...) beni **yâd idinüz**, ben dağı sizi anayım (...)
953. D TE 39b (3) Ma'nısı ol bolur kim: "**Her kaçan kim** siz mëni yâd kılıp du'â bile mëndin **tilek tilesenğiz**, (4) mën sizin tileğinğizni bergey mën."
2966. B TE 46a (9) (...) **hemîn ki du'â idesiz** ķabül idem.
1041. D TE 52b (1) **Kačan kim** bandağa Tëñgri Ta'âlâ **tavba bërse** (2) şeksiz tavbasın ķabül kılgısı durur.
3008. B TE 71a (9) **Eger**, Tañrı **tevbe virmeye**, mümkün (10) degöldür kim kışi kendüye tevbe ide.

4.2.1.2. DT'de Şartın Basit Çekiminde, BT'de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesi metinlerinde ise geniş zaman ile karşılanan 45 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerdeki Doğu ve Batı Türkçesine ait cümleler çoğunlukla birebir çevrilmemiştir. Eserlerin her iki lehçedeki müellifleri serbest tercüme yolunu seçmişler, dolayısıyla benzer anlamlar ifade etmekle birlikte farklı fiiller ve yapılar kullanmışlardır. Bu cümlelerin bazılarında Doğu ve Batı Türkçesi herhangi bir bağlaç kullanmamıştır.

866. D TE 29b (11) Her âdına keçesi perîler (12) këlip mëniñ ķatımda sebķ okup 'ilm öğrenürler dağı mën **du'â kılsam** alar, 'Amîn!' dërler.

3233. B TE 28b (5) Eydür, dağı kişiye dime, her cum'a gicesi bir cemā'at (6) perīler gelürler, anlara **du'ā iderem**, āmīn dirler.
1673. D TE 131b (1) Sañga mihmān **yibersek** (2) şavlar sēn.
3288. B TE 162a (4) řāhuñ türbesinden bir āvāz geldi kim, řonuķ istersin, (5) **virürüz**, girü şovarsın.
- 108-2660 / 176-2663 / 224-1937 / 289-2689 / 358-2721 / 363-2727 / 475-2773 / 475-2775 / 524-2002 / 542-2790 / 759-2908 / 1679-3300

şartın basit çekimindeki Doğu Türkçesine ait cümlelerin tamamı gerçek şart cümlesidir. Bu cümlelerin bazılarında herhangi bir bağlaç kullanılmasa dahi Batı Türkçesi karşılıklarında cümlelere şart ya da zaman anlamı verebilmek için geniş zaman çekimiyle birlikte *çünkü*, *vaķtā ki*, *mādām ki*, *hemīn ki* gibi bağlaçların kullanıldığı görölmektedir.

818. D TE 23b (3) **Yatsanğ** yatuğunğ altında bilgil.
2927. B TE 18a (9) Eyitdü ki, **vaķtā ki** (10) **yatursın**, ölümi yaşduğun altında ço, çünkü şurasın karşuna getir, (11) ya'nī ölümi hāzır bil.
- 1194 D TE 72a (4) Ol ĥurmā satķuçı ayttı: "İş mundaķ **inçge erse** (5) mēn dağı dervīř bolup řā'at kıılır mēn." dep.
- B TE 109a (9) Eydür, **çünkü** yol şöyle **incedür**, ben dağı bu yola (10) gireyim.
1414. D TE 97a (7) İlähī, sēniñg bile **bolsam** barçadın artuķ mēn. Özüm bile **bolsam** barçadın öksük mēn.
3289. B TE 131a (8) Ve dağı, İlähī **mādām ki senünleyem** cemī'-i nesneden ziyādeyem (9) ve **hemīn ki benümleyem** cemī'sinden eksügem.
- 160-2670 / 804-2921 / 1100-3445 / 1108-3033 /

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimi *nēçe*, *nēçe me*, *gāh*, *şaçan* gibi bağlaçlarla birlikte kullandığında, Batı Türkçesindeki geniş zamanlı karşılıklarında da *egerçi*, *gerçi*, *gāh*, *her vaķt ki* gibi bağlaçlarla anlamın desteklendiği görölebilmektedir.

368. D GT [64b] (2) nēçeme rızķ şeksizin **tēgse** / kııl ta'alluķ sīb şovasıge / (3) kişi nēçe ecelsiz **ölmese** / kirmesin ejdehā yuvasıge
2731. B GT (42b 12) **Egerçi** rızķ gümānsuz **irişür**, (13) velīkin şapulardan istemek

‘aql şartıdır. Dağı **gerçi** ecelsüz kimse **ölmez**, (14) pes sen kendüzünjı ejdehā ağzına atma.

391. D GT [67a] (12) şayd eter mü ayaqsız arslan / kanatı (13) yok qarınçkağa nê san / sên ewüñg içre şayd **kılsañgan** / [67b] (1) bolu sên ‘ankebüt ey nâ-dân
3291. B GT (46b 4) **Gâh olur** ki şâhib-tedbîr, hâkîm kişiden tedbîr dürüst (5) gelmez.
991. D TE 46a (9) Êmdi **her kaçan** bu tamnı **körsem** uyalıp têrler mên.
2993. B TE 59a (6) **Her vaqt ki** bundan **geçerem**, hacâletden böyle derlerem.
- 83-2668 / 228-3293 / 237-3293 / 285-2686 / 388-3290 / 387-3292 / 413-2748 / 541-2790 / 547-2790 / 1597-3132 / 758-2908

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimi *nê, her nê, kim, kayda* gibi bağlayıcılarla birlikte kullandığında, Batı Türkçesindeki geniş zamanlı karşılıklarında da aynı bağlayıcıların kullanıldığı tespit edilmiştir.

55. D GT [7a] (5) **Kaçan** canı, cânıdın recânı tamâm **köterdi** (6) **êrse**, hanıka til tégürüp söke başladı. Andağ kim ayturlar **her kim** cânıdın **ümîd kötürse** (7) ‘aceb êrmes **kim** dilide nê **bolsa** tilige **kêtürse**.
3293. B GT (6a 6) Ol bî-çâre çün dirlikden nevmîz oldu, pâdişâha söğdi ve hayli (7) saķat söyledi. Bu mücerrebdür; her kişi ki dirlikden elin kese, **her ne ki** gönlinde **vardur** diline gelür.
308. D GT [54a] (3) **Kimde kim** saḥâvet **bolsa** şecâ‘at- (4) -ka ihtiyâcı bolmas.
2695. B GT (31b 15) Ol ki **cömerddür** aña bahâdurlıķ hâcet degül ki niçe bahâdurlar (32a) merd eline muḥtâcdur.
605. D GT [106b] (8) **Nê sırrıñg kim bolsa** dost- (9) -ka ‘ayân kıлмаğıl.
2801. B GT (67b 11) **Her sırruñg ki vardur**, (12) zinhâr dostuña bildürme.
1653. D TE 129b (1) Êr yahşı bolsa (2) **her kayda oltursa** yahşı durur. Eger êr yavuz bolsa her nêçe yahşı êvde oltursa hemol yaman durur.
3294. B TE 159b (5) (...) eyü kişi olasın, **her yirde ki** (6) **dilersin** ol yir Âdem’le müşerrefdür ammâ degildür.
- 209-1936 / 249-2637 / 508-1999 / 626-2805 / 905-2457 / 1768-3295

4.2.1.3. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesi metinlerinde ise belirli geçmiş zaman ile karşılanan 14 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin yarısında her iki lehçenin de cümlelerde herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür. Buradaki cümleler de birbirlerinin tam karşılıkları değildir.

338. D GT [59a] (13) ‘Ākıbet tüşesi [59b] (1) **ķalmadı ěrse** ķatıġlıķ birle helāk boldı. **Körseler** altunrı (2) önginde üküþ turur, üze özige söküþ turur taķı bu beyt- (3) -lerni topraķ üze sebt kılıþ turur.
3296. B GT (36b 9) Ancılayın ķā’ı başıdde bir müsāfir (10) yol azdı, azıġı dükendi ve yürümege ašlā tākātı ķalmadı. Zaķmet-ile (11) helāk oldu. Bir ķāruvān irişüp **gördiler**; bir kaç aķçası var-ımiş, (12) yüzini aņa urmiş ve bu ři’ri topraġa yazmış ve teslīm olmiş.
1130. D TE 63b (7) Könglide ķeķti kim **ot bolsa** ya bir tēri **ton bolsa** ısınġay ěrdim dēþ.
3299. B TE 92a (9) Hātırı (10) od **diledi**.
- 407-3297 / 976-3298 / 1769-3300

Doġu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimi *nēce, nē boldı kim, kaçan* gibi bağlaçlarla birlikte kullandığında, Batı Türkçesindeki geniş zamanlı karşılıklarında da *ķünkü, nice* gibi bağlaçlarla anlamın desteklendiġi görülebilmektedir.

435. D GT [76a] (1) Anı ol ‘ukūbetde (2) kördüm ěrse ‘āķıbet nařıhat tārıķın anġa sözledim kim her-āyine sēniġ (3) bu manzūr maķabbetide ķaşdıġ, zilleti yā ‘illeti üze kim ‘ömr, meřrū’ bolġusı (4) yoķ. Ammā ‘ulemā ķadriġe lāyık bolmaġay kim özini mundaġ řeni’ (5) iř birle müttehim kılsa. Aytur: Ey yār! Mēni koyġıl kim **nēce fikr ětsem** köngül (6) anıġ iķtir[ā]ķıġe řabr kılmakrı yıraķ tutup viřālı devleti (7) birle ķamuġ ķını özige yaķın tuta turur.
3301. B GT (52a 3) Laťife-y-le ben eyüdüþ: “Bilürem ki fülān řaķřa maķabbetüþ (4) ziyādedür. ‘Ulemā ķadrine lāyık degüldür ki bu miķdār ġüsn-iķün kendüzini töġmetlü (5) eyleye ve bī-edebler cevriþi ķeke.” Eytirdi: “İy yār! ‘İtāb elin rüzigārum (6) eteginden ġirü ķek ki niķe kerret bu mařlaġatdan **endīře kıldım**.

Bu halk (7) töhmetini çekmeği āsān gördüm anuñ dīdārınsuz olmağa şabr itmekden.”

895. D TE 33a (7) **Né boldı kim** közüñni yığışturup (8) mēniñ yüzüm açılğanı **körmeseñg?**
3302. B TE 34b (11) (...) **nice gördüñ** benüm yüzüm [35a 1] açuqlıgın.
1043. D TE 52b (3) **Kaçan kim** köñlüñg **oykansa** köñül közi bile yol körüp (4) manzılğa yetgey sēn.
3303. B TE 71b (1) Cehd it ki göñlüñüz uyanuñ ola. **Çünki** göñlüñüz (2) **uyandı**, aña yardım hācet degüldür.

Doğu Türkçesi metinlerinde yalnızca -sA biçimbiriminin kullanıldığı bazı cümlelerin Batı Türkçesindeki karşılıklarında *çünkü* bağlacının belirli geçmiş zaman çekimiyle birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

370. D GT [64b] (7) **ér tüsse** başka öz (8) maḥal ü maḳāmıdın / özge nē kaḍgu yēr kaḡuğ āfāk anıñg eli / (9) her keçe menziliğa barur tegme bir kişi / aḡşam kaḡda **yatsa** bu der[v]iñ menzili
2732. B GT (43a 5) **Çün-ki** kişi kendü maḳāmından **taşra çıkdı** daḡı ne gam yir ki, cemī'-i āfāk anuñ (6) yiridür. Gice olduḡda her ḡanī kendü sarāyına gider. Derviş her ne yire **irişe**, (7) gice olduḡı vaḡt ora anuñ sarāyıdur; daḡı aña maḳām ne hācet ki (8) nireye ki vara anuñ Taḡrısınuñ evidür.
554. D GT [98a] (10) **karār étse** raḡimde kırk kün su / (11) tutarlar ādemīniñ şüretini / **eger bolmasa** 'aḡlı kırk yaşap / (12) kişi dēmesler andaḡ ādemīni
2013. B GT (65a 11) şüretde bir kaḡra şu ādemī oldı; **çün** (12) **ki** raḡimde kırk gün **karār itdi**. Veger kırk yaşadıysa ki anuñ 'aḡl u (13) edebi yoḡ taḡkīk aña ādemī dimezler.

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimi *nē*, *her nē*, *kim*, *kaḡda* gibi bağlayıcılarla birlikte kullandığında, Batı Türkçesindeki geniş zamanlı karşılıklarında da aynı bağlayıcıların kullanıldığı tespit edilmiştir.

213. D GT [37a] (8) **Kim** kişiniñg 'aybını **keltürse** saḡa bilgil anı (9) kim sēniñg 'aybıñgı özgelere eltküsi turur.

2680. B GT (25a 7) **Her kişi ki** bir kimsenüñ ‘aybını senüñ katuña **getürdi**, şaydı; gümānsuz (8) senüñ ‘aybuñı dañı ayruk yire iledecekdür.
359. D GT [63a] (11) mü‘nim yazı vü tağda (12) hergiz ğarīb ėmes / **né yerde bolsa** ĥayme tikip bārgāh urur
2722. B GT (41a 14) Bay kimesne tağda ve yabanda ğarīb degüldür. **Her yire ki irdi** ĥayme kurdı (15) ve ĥābgāh düzdi.
367. D GT [64a] (9) zamāne gerdişi kimniñ cefāsıge **koysa** / (10) yarağsız işke aña yolculık kılur eyyām
2729. B GT (42b 6) **Her kimse ki** aña gerdiş-i zamān **kın itdi**, (7) rüzigār anı bī-maşlahat yire kılavuzlar.
605. D GT [106b] (6) kerem devĥası kayda **ornatsa** ‘ırk / felekden keçer- (7) -gü anıñ kāmeti / kişi ber yemek **dese** andın ümīd / aytıgıl kökin kēse sēn minneti
2797. B GT (66b 10) Kerem ağacı **her kanda ki kök tıtdı**, budakları felekden dañı yüce oldı. (11) Dilersenñ ki andan yimiş yiyesin, minnet ile ayağına bıçku urma.

4.2.1.4. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Fiilimsili Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise fiilimsiler ile karşılanan 19 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin dokuz tanesinde -sA biçimbirimli yapılar, Batı Türkçesinde zarf-fiillerle karşılanmıştır.

512. D GT [90a] (12) (...) ve anıñ tüpinde bir arığ bulak bar kim ĥalk köñli **tar bolsa** ol mevzi’ - (13) -de iĥlās birle baş koyup kulağ tutarlar ėrdi.
3317. B GT (59a 9) Bu derede bir ağaç (10) vardur-dur ki ziyāretgāhdur. Ve **ĥalk ĥacet dileyü** anda varurlar.
1435. D TE 100a (3) Sonġı yıl **kelsenğ** (4) mēni dağı tapkunğ yok.
3318. B TE 135a (8) Ķarı eydür, (9) benüm dañı varışum yokdur, ben dañı vefāt idem, gelesi yıl (10) **gelüp** görmeyisersin, didi.
- 61-2651 / 190-2674 / 512-3317 / 841-2938 / 824-3325 / 1424-3112 / 1501-3326

Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde sıfat-fiille karşılanan üç örnek tespit edilmiştir.

64. D GT [8b] (10) mēn ol ėrmes mēn **ki** arķam **körseler** heycā küni / (11) mēn

mèn ol kim **haşm** **kanı**dın cihān Ceyhūn kıılır / kim kim uruş [kūni] şeksiz cāni birle oynayur / (12) **kaçsa** ‘ālem çerigini **kanı**dın pür-hūn kıılır

2653. B GT (10b 5) “Ben ol kimse degülem ki ceng güninde arka gösterem. Ben şol kimseneyem ki başımı (6) **kan**-ıla toprak arasında göresin. Zīrā şol kişi ki ceng ide, kendü başı-y-ıla (7) oynar ve şol günde meydandan **kaçan**, leşkerūñ **kanı**na girür.”

101. D GT [15b] (6) **kaısı** **han** **bolsa** zālim ü bī-dād / yer ü kök (7) elgidin kıılır feryād / kıılumas zūlm egesi sultānlık / (8) böridin ma kélür mu çübānlık

3320. B GT (12a 3) “**Cevr** **pışe** **idinen** sultānlık (4) itmez ve **kırt** çobanlık idecek değüldür. Her pādişāh ki zūlm tohmını ekdi, ol (5) kendü milki dīvārın **qazar**-ımış.”

647. D MN L 589b (2) Anıñğ **tab**‘ı diqqatını **her kişi** biley **dise**, *Şebistān-i hayāl* diğen kitābını (3) körsün.

2869. B MN 9a (9) Anıñ diqqat **tab**‘ını **bilmek** **isteyen** *Şebistān-i hayāl* nām (10) kitābını görsün.

Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde isim-fiille karşılanan yedi örnek tespit edilmiştir.

20. D KG 141. Rivāyet kııldılar kim Benī **qav**minde bir kişi aydı yā Rab, mālım bu kadar kim **şadaqa** **bersem**, her kim meniñğ ğıybetim söylese anga hālāl bolsun anıñğ birle da‘vācı bolmasam tidi.

2627. B KG 141. Rivāyet kııldılar Benī İsrā‘il **qav**minden bir gişi eyitdi yā Rabbi mālım yoqdur **şadaqa** **virmege** her kim benüm ğaybetüm söylese aña hālāl olsun, anuñılan da‘vici olmayam didi.

1218. D TE 74b (6) Êmdi Tenğri Ta‘ālānıñğ basatı üze (7) keşş bile **yürüsem** adabsızlık bolğay.

3323. B TE 112a (2) İmdi anuñ döşegi üstinde ayakqabı ile **yürümek** (3) edebsüzlükdür.

313-2699 / 469-3321 / 902-2951 / 1122-3322 / 1722-3324

4.2.1.5. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Geniş Zamanın Hikâyesi Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise geniş zamanın hikâyesi ile karşılanan on örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin yalnızca birinde her iki lehçenin de cümlelerde herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

829. D TE 25a (1) Yana küçelerde **yürüse** oğlanlar taş bile Vaysını urar êrdiler.

3311. B TE 22a (2) Her maħalleden **geçerdi**, oğlancuğlar (3) aña taş atardı.

Diğer örneklerden birinde ise Batı Türkçesinin geniş zamanın şartı ile çekimlenen cümlede *eger* bağlacını kullandığı, böylece cümledeki şart anlamını desteklediği görülmüştür.

1077. D TE 56a (13) Yana **her kıaysı** (14) hıdmatkârı **namâz kıılmasa** anı öz kıatında turğuzmas êrdi.

3025. B TE 79b (3) **Eger** yârenlarinden kıangısı **hâzır** (4) **olmazdı**, anı kıordı.

Doğu Türkçesi metinlerinde şartın basit çekimi *nê, her nê, kim, kıayda, her kıaçan* gibi bağlayıcılarla birlikte kullandığında, Batı Türkçesindeki geniş zamanlı karşılıklarında da benzer bağlayıcıların kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu biçimde olan sekiz örnek tespit edilmiştir.

831. D TE 25a (6) **Her kıaçan kim** ħasan-ı Başırınığ anası (7) bir işke **maşğul bolsa** ħasanı Başıri **yığlasa** Ümmü Seleme razıya’llâhu ‘anhâ, ħasan-ı Başırını êmizür êrdi.

3312. B TE 22b (3) Oğlancuğken **her vaқты ki bir işe** (4) **varurdi**, ħasan **ağlardı**, Ümme Seleme razıya’l-lâhu ‘anha emcegini ağzına (5) virürdi, ol emerdi.

1089. D TE 57a (9) Yol urmağdın **her nême tapsa** ol ħatunğa yiberür êrdi.

3027. B TE 81a (5) **Her nesne ki ħaşıl iderdi**, (6) aña iletürdi.

860-3313 / 940-3314 / 947-2138 / 986-2986 / 1297-3315 / 1810-3316

4.2.1.6. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de Emir Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise emir çekimi ile karşılanan beş örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin birinde her iki lehçenin de cümlelerde herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

191. D GT 66 [33b] (6) künde bir étmek bile bu nefsi-şüm / **ķılsa ķanā‘at** bolu sēn pād-şāh
3308. B GT (22b 15) Vay iy hīre ķarın, bir (23a) ķurı etmege **ķanā‘at eyle**, tā ki ķulluĝ-ıla bilūñi iki bükmeysin.

Örneklerin üçünde ise Doğu Türkçesi *eger, ger* bağlaçlarını şartın basit çekiminde anlamı desteklemek için kullanırken, Batı Türkçesindeki emir çekimli karşılıklarında herhangi bir bağlacın kullanılmadığı görülmüştür.

188. D GT 64 [32b] (12) **eger** bu ékiniñĝ cānıķa élig tutĝalı himmet (13) **tutsańĝ**, öz başım üçün kim él közide sańĝa éllig altun 65 [33a] (1) bëreyin.
2679. B GT (23b 11) Ululardan birisi gemiciye eyitdi: “Bu iki ķarındaşı **dut** (13) ki sańa yüz fulori vireyim” didi.
1058. D TE 54b (10) Aytım: “Ya Rābi‘a, mēniñĝ bay dostlarım bar **eger icāzat bolsa** sēniñĝ üçün alardın (11) nēme tileyin.” dēp.
3309. B TE 76a (2) Benüm bay dostlarum vardur, **icāzet vir** kim anlardan senüñ-çün (3) birkaç aķça alayım.
1856. D TMA T729b (15) Ańĝa daĝı çarĝ itti āhir ‘inād / Budur iş **ķubād olsa ger** Keyķubād
3275. B TMA B53b (4) **ķubād** oldı çün mülk üzre ķahramān / (5) Yētüp ‘ālem ehline andan amān / (6) Ańa daĝı çarĝ itdi āhir ‘inād / (7) Budur iş **ķubād ol gerek** **Keyķubād**

Doğu Türkçesi metinlerinde yalnızca bir cümlede şartın basit çekimi *her kim* bağlayıcısıyla birlikte kullanılmış, bu cümlenin Batı Türkçesindeki geniş zamanlı karşılığında ise herhangi bir bağlayıcı kullanılmamıştır.

992. D TE 46a (15) Ayttı: “Yā ana, **her kim** bu beş kün dünyāda **emgek tartsa** andak rāhatka uçağay kim (46b) (1) ol rāhat hergiz tükenmegey.” dedi.
3310. B TE 59b (2) Birkaç gün nefsum bunda **zahmet çeksün**, ol (3) ‘ālem-i bākīde dāyim rāhat ola.

4.2.1.7. DT’de Şartın Basit Çekiminde, BT’de İsteğin Hikâyesi Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise isteğin hikâyesi ile karşılanan beş örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin yalnızca birinde her iki lehçenin de cümlelerde *eger* bağlacını kullandığı, bir örnekte ise her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

1147. D TE 65b (14) **Eger** biz barçanınğ yazuğın ‘**afv kılsa** soñra rahmat daryāla[r]ımıznı (15) kimge üleşkey biz.
3045. B TE 97a (5) **Eger** halkı ‘**işmetde tutaydum**, pes (6) gaffârlıgum, gafûrlıgum, rahmānlıgum, rahîmlıgüm denizlerini kime iletayim, (7) kime fâ‘ide ide?
448. D GT [78a] (8) Hiç **imkân bolğay mu kim** ol mekân- (9) -dın **sālim kılsa** bedgüydın sālīm kalmağay.
2763. B GT (53b 4) Benüm kadrüme lāyık ol-ıdı ki (5) qarğalar-ıla bağ dīvārlarında hırāmān **sekeydüm**.

Diğer örneklerde ise Batı Türkçesinin isteğin hikâyesi ile çekimlenen cümlelerde *eger* bağlacını kullandığı, böylece cümlelerdeki şart anlamını sağlamlaştırdığı görülmüştür.

472. D GT [82b] (10) baħr askı key hoş erdi **bolmasa** garķ emgeki / ħurrem erdi gül vişālı (11) yok **bolsadı** tiken / tün hoş erdim vaşlıda tāvus dek (12) cevelān kılıp / tolğanur bu kün firākım derdini **bilse** yılan
2770. B GT (56a 11) Deñiz fāyidesi eyü-y-idi **eger** mevc (12) kırķusı **olmayaydı**. Gül şöħbeti hoş idi eger diken kırķusı olmayaydı.
552. D GT [98a] (3) vilādet vaķtıda nāzük tişiler / **toğursalar** (4) hanāzır ü kıredni / ol eğğüdür ħired ehli kıtıda / toğurmaķ- (5) -dın sefiħ ü bī-ħire[d]ni

2792. B GT (65a 1) İy ‘ākıl kiři! (2) N’olaydı ki yűklű ‘avratlar **eger** vilāyet vaķtında yılan **toęuraydı** yigrek-idi (3) andan ki bedbaħt oęlan toęaydı.

840. D TE 26b (11) Ol va‘z ayturda Rābi‘a (12) **ħazır bolmasa** mınbaręa çıkıp va‘z aytmas ėrdi.

2938. B TE 25a (7) **Eger** ki Rābi‘a **ħazır olmayadı**, va‘z itmezdi.

4.2.1.8. Diğerleri

4.2.1.8.1. DT’de Şartın Basit ekiminde, BT’de Geniş Zamanın Şartı ekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doęu Tűrkesinde Őartın basit çekiminde olan, Batı Tűrkesinde ise geniř zamanın Őartı ile karřılanan bir örnek tespit edilmiřtir. Bu rnekten Doęu Tűrkesi *eger* baęlacını kullanmayı tercih etmiř, Batı Tűrkesi ise herhangi bir baęlaç kullanmamıřtır.

1527. D TE 112b (6) Asraņız eger eşikke derviş kēlse aytıņız kim “Bu ētmekniņ unı (7) Aħmadniņ durur, ĥamlır māyası řāliħniņ durur. **Eger kērek ērse** alķıl.

3128. B TE 147b (2) Eyitdi, bir derviř gele, viresin, diyesiz ki bu etmegűn unı Aħmed’űndűr, (3) māyesi řāliħ’űndűr diyesiz, **dilerse** ala didi.

4.2.1.8.2. DT’de *Fiil+-sA gerek*, BT’de *Fiil+-mAk gerek* Biçimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doęu Tűrkesinde Őartın basit çekiminde olan, Batı Tűrkesinde ise *Fiil+-mAk gerek* yapısı ile karřılanan bir örnek tespit edilmiřtir. Bu örnekten her iki lehçenin de herhangi bir baęlaç kullanmadıęı grűlműřtir.

15. D KG 116. Biliņ kim kiři kendű ‘aybını körse gerek zge kiři ‘aybını kre **közetmese gerek** ve kimsege yaman endişe kılmasa gerek.

1893. B KG 111. Bilűn kim giři gendű ‘aybın görse gerek, ayruķ giři ‘aybın **görmemek gerek** ve kimseye yavuz endiře kılmasa gerek.

4.2.2. DT’de Şartın Birleşik ekiminde, BT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar

Doęu Tűrkesi metinlerinde Őartın birleřik çekimindeki kimi yapıların Batı Tűrkesinde -sA biçimbirimi kullanılmadan çekimlendięi tespit edilmiřtir. Bunlardan Doęu Tűrkesinde belirli geçmiř zamanın Őartı, Batı Tűrkesinde ise belirli geçmiř

zaman çekiminde olanlar yapılar örneklerin neredeyse tamamını oluşturmaktadır. Bunun ardından Batı Türkçesinde isteğin hikâyesi ile karşılanan, Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi ile çekimlenen yapılar gelmektedir. Doğu Türkçesi metinlerindeki belirli geçmiş zamanın şartını karşılayan Batı Türkçesindeki istek çekimli ve filimsili yapılar da sayıca diğerlerine göre öne çıkmaktadır. Bu bölümde yer alan diğer alt başlıklardaki örneklerin sayısının en fazla üç olduğu görülmüştür.

4.2.2.1. DT'de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT'de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise belirli geçmiş zaman ile karşılanan 197 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin büyük çoğunluğunda her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

775. D TE 17a (6) Vazîr, Ca'far-ı şâdıknı (7) keltürgeli **bardı erse** halîfa öz kullarığa ayttı kim: "Ca'far, kélgeç mên başımdın borkümni kötergeç (8) siz barçanğız Ca'far-ı şâdıknı kılıç bile çapqay siz." dep söz tutturdı.
3362. B TE 17a (9) Vezîr nâ-çâr **vardı**, halîfe kullarına didi, hemîn ki Ca'fer (10) içeri girdi kim otura, ben dil-bendümi getürem siz anı öldürüñ.
825. D TE 24b (6) Yüzini ol koydım **évürdi erse** ol koy tilge kélip ayttı: (...)
3377. B TE 21a (2) Yüz (3) **çevürdi**, almadı. Koyun söyledi eydür, sen dañı Tañrı kulısın, (4) ben dañı Tañrı kulıyam.
832. D TE 25a (13) Nağldur kim (14) Hasan-ı Başrî anasıdın **tuğdı erse** hasannı 'Umar katığa keltürdiler.
3378. B TE 23a (1) Rivâyetdür, **çün** Hasan anadan (2) **toğdı**, anı 'Ömer katına getürdiler.

776-3363 / 777-3364 / 783-3367 / 787-3368 / 790-3370 / 805-3371 / 808-3372 / 819-2975 / 833-3379 / 849-3380 / 852-3381 / 855-3382 / 865-3383 / 868-3384 / 871-3386 / 872-3387 / 876-3388 / 880-3390 / 884-3391 / 889-3392 / 924-3394 / 925-3395 / 926-3396 / 927-3397 / 928-3398 / 930-3400 / 938-3402 / 943-3403 / 966-3406 / 967-3407 / 968-3408 / 978-3409 / 989-3411 / 990-3412 / 999-3415 / 1000-3416 / 1004-3417 / 1006-3418 / 1014-3422 / 1015-3423 / 1016-3424 / 1018-3425 / 1021-3426 / 1022-3427 / 1024-3428 / 1032-3429 / 1045-3430 / 1049-3432 / 1053-3433 / 1055-3434 / 1067-3435 / 1068-3436 / 1078-3437 / 1080-3438 / 1082-3440 / 1085-3441 / 1092-3442 /

1093-3443 / 1096-3444 / 1098-3445 / 1106-3446 / 1126-3447 / 1127-3448 / 1128-3449 / 1132-3451 / 1139-3454 / 1140-3455 / 1141-3456 / 1146-3460 / 1157-3461 / 1160-3462 / 1164-3463 / 1165-3464 / 1168-3465 / 1189-3467 / 1195-3468 / 1196-3469 / 1203-3471 / 1213-3472 / 1214-3473 / 1225-3474 / 1228-3475 / 1229-3476 / 1230-3477 / 1233-3478 / 1235-3479 / 1236-3480 / 1237-3481 / 1240-3482 / 1242-3483 / 1243-3484 / 1244-3485 / 1248-3487 / 1249-3488 / 1294-3490 / 1313-3494 / 1318-3495 / 1320-3496 / 1345-3497 / 1353-3498 / 1365-3500 / 1368-3502 / 1418-3503 / 1420-3504 / 1430-3506 / 1433-3508 / 1434-3509 / 1486-3510 / 1499-3511 / 1517-3512 / 1525-3513 / 1528-3514 / 1537-3515 / 1544-3516 / 1607-3519 / 1638-3521 / 1668-3522 / 1674-3523 / 1676-3524 / 1677-3525 / 1679-3526 / 1680-3527 / 1688-3528 / 1699-3529 / 1713-3531 / 1730-3532 / 1731-3533 / 1742-3535 / 1743-3536 / 1745-3537 / 1746-3538 / 1750-3539 / 1760-3540 / 1767-3541 / 1774-3542 / 1788-3543 / 1789-3544 / 1791-3546 / 1795-3447 / 1798-3448 / 1799-3449 / 1802-3450 / 1805-3451 / 1816-3452 / 1817-3453 / 1819-3454

Bunların dışındaki örneklerde ise Doğu Türkçesi ya herhangi bir bağlaç kullanmamış ya da yalnızca *kaçan* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir. Batı Türkçesindeki karşılıklarında ise ağırlıklı olarak *çün*, *çünki* bağlaçlarının kullanıldığı görülmektedir. Az sayıda örnekte ise Batı Türkçesi *tā ki* bağlacını tercih etmiştir.

316. D GT 110 [55b] (6) igitti biregü böri balasın / ısırdı **uluğ boldısa** kâlesin
3358. B GT (33b 5) Bir kişi kırt enügin bisledi, **çün büyüdi** issini paraladı.
464. D GT [81b] (2) tab‘mğa hoş **kêldise** bu ‘ilm-i naḥv / (3) boldı biziñg ‘aqlımıznı şekli maḥv
3359. B GT (54b 11) **Tā ki** senüñ tabī‘atuñ naḥve **heves itdi**; ‘aql şüretini göñlümüzden maḥv (12) eyledi.
751. D TE 14a (12) **Kaçan kim dünyādın köç köterdi êrse** bir ‘azîz kişi anı tüşinde körüp andın sordı kim: (13) “Ey Yaḥyā, sañga Tēñgri Ta‘ālā nè hıṭāb kıldı?” dēp.
3361. B TE 4b (4) Yaḥyā bin ‘Ammār raḥmetullāhi ‘aleyhi **vefāt (5) itdi**. Bir kişi anı düşinde gördi, şordı ki, Hāḫ Ta‘ālā (6) senüñle n’itdi?
779. D TE 17b (1) Ayttı kim: “Ca‘far-ı şādık **kêldi êrse** kördüm kim bir andaḫ uluğ ajdahā (2) Ca‘far-ı şādık bile kêldi kim koyıḡı êrni yerde êrdi.
3366. B TE 8a (6) Eydür: **Çünkim (7) Ca‘fer geldi**, bir ejderhā bile geldi, aḡzın açdı.

814. D TE 22b (8) **Kaçan kim** karin eli Kūfedin yanıp (9) öz yerlerine **kêldiler êrse** Vaysnı yahşı ‘izzat kılıp ağırlar êrdiler.

3373. B TE 17a (3) **Çünkü** anlar **gitdi**, andan sonra Veys’e Qaran hālķı ‘izzet ve hürmet (4) iderlerdi.

475-3360 / 778-3365 / 788-3369 / 815-3374 / 820-3376 / 849-3380 / 870-3385 / 877-3389 / 923-3393 / 933-3401 / 964-3404 / 965-3405 / 984-3410 / 998-3414 / 1008-3419 / 1011-3420 / 1012-3421 / 1047-3431 / 1081-3439 / 1131-3450 / 1136-3452 / 1138-3453 / 1142-3457 / 1144-3458 / 1154-3459 / 1170-3466 / 1198-3470 / 1246-3486 / 1280-3489 / 1295-3491 / 1296-3492 / 1299-3493 / 1354-3499 / 1366-3501 / 1422-3505 / 1431-3507 / 1586-3517 / 1596-3518 / 1637-3520 / 1705-3530 / 1740-3534 / 1746-3538 / 1790-3545

4.2.2.2. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de İsteğin Hikâyesi Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise isteğin hikâyesi ile karşılanan 17 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin yalnızca bir tanesinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

1087. D TE 57a (7) Yana **kimerseninġ nemesi** az **bolsa êrdi** andın neme almas êrdi.

3026. B TE 81a (2) Şöyle ki, kişinüġ (3) sermâyesi az **olaydı**, nesnesin almazdı.

Her iki lehçenin de *eger* bağlacını kullandığı dokuz örnek tespit edilmiştir.

499. D GT [87b] (13) **eger tirilsedi** Leylā vü Mecnūn / bu defterni körüp bolğaydı meftūn

2775. B GT (57b 4) **Eger** (5) Leylī ve Mecnūn **diri olaydı** ‘ışķ hadişini bu defterden yaza-y-ıdı.

930. D TE 36b (4) ‘Yā Mālik, **eger** sēn bu kün **sançışğa kirsēġ êrdi** seni tüşürüp esīr kılıur êrdiler.

2960. B TE 41a (4) (...) yā Mālik **eger** bu gün sen **ġazāya varayduġ**, kāfir elinde esīr olurduġ, (5) saña toġuz eti yidürürlerdi, seni kāfir iderlerdi.

834-2934 / 7836-2935 / 838-2936 / 994-2995 / 1002-3000 / 982-2982 / 1655-3143

Yalnızca bir örnekte Doğu Türkçesinin *kāş*, Batı Türkçesinin ise *kāşki* bağlacını kullandığı görülmüştür.

471. D GT [82b] (5) *kāş* ol dem ki ecel urdı ayakığıge tiken / (6) **ursa êrdi** başıma dehr êligi tîğ-ı helāk / kim bu kün **körmese** dünyānı sēniñg bu köz / (7) mēn mü mēn hākiñg üze ey başıma her dem hāk

2769. B GT (56a 6) İy **kāşki** ol gün ki ecel dikenı ayağuna batdı, zamān eli helāk kılıcını (7) başuma **çala-y-ıdı**; tā ki bu gün içinde sensüz cihānı gözüm görmeyey-idi ki, (8) toprağın üstinde başuma toprak yummayaydum.

Diğer örneklerde Doğu Türkçesi *eger*, Batı Türkçesi *eger*, *n'olaydı* bağlaçlarını kullanmış, ya da Batı Türkçesi herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir.

417. D GT [72b] (12) **Diriğ kim eger** (13) tillig **bolmasa êrdi** tınlıg kişide aña tıyar kişi bolmağay êrdi!

2751. B GT (50a 5) İy diriğ, **n'olaydı** bu hüsni cemāl-ıla bu oğlanın dili uzun ve bî-edeb (6) **olmayadı**.

472. D GT [82b] (10) baħr aşkı key hoş êrdi **bolmasa** ğark emgeki / hurrem êrdi gül vişalı (11) yok **bolsadı** tiken / tün hoş êrdim vaşlıda řāvus dek (12) cevelān kılıp / tołğanur bu kün firākım derdini **bilse** yılan

2770. B GT (56a 11) Deñiz fāyidesi eyü-y-ıdı eger mevc (12) ğorğusı olmayadı. Gül şöħbeti hoş idi **eger** diken ğorğusı **olmayadı**.

473. D GT [83a] (7) *kāş* eger kim melāmet éterler / **körseler êrdi** yüzünğ ey dilber / (8) kim turunc ornığa êliglerin / kēsen **bolsalar** édi muştar

2772. B GT (56b 4) **N'olaydı** şunlar ki benüm 'aybum isterler, yüzünji iy göñül alıcı maħbüb **görelerti**; (5) tā kim nazarunda turunc yirine bî-ħaber ellerin toğrayalardı.

351-2715 / 513-2780 / 1086-3026

4.2.2.3. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise geniş zaman ile karşılanan 7 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin yalnızca üç tanesinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

1188. D TE 71a (2) İbrāhīm ayttı: “Kuruğ êlik kişini dīvniŋg evige **kirgeli koymas bolsalar** (3) Tēŋri Ta‘ālāniŋg hazratıga t̄a‘atsız neçük barsa bolgay?” dep.

3327. B TE 107b (2) Eydür, müflislikle bu şeytān evüne **komazlar**, cennet ki Rahmān evidür (3) boş el-ile nice koyalar didi.

289-2689 / 1372-3328

Diğer örneklerde ise Doğu Türkçesi *eger, eğerçe, her kaçan* bağlaçlarını kullanmış, Batı Türkçesi ise herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir.

885. D TE 31a (13) **Egerçe mumınlar yazuğ kıılır bolsa** (14) dağı Tēŋri Ta‘ālāniŋg birliğige, barlığıga ıkrār dururlar; velikin sēn barça ‘ömrünŋni otka tapınmak bile (15) sarf kıılıp turur sēn.

3329. B TE 31b (5) Ammā **mü‘minler bu sen** (6) **didigün gibi iderler**, bārī anı bilürler, sen yitmiş yıldur oda (7) taparsın.

1146. D TE 65b (10) ‘İlāhī, **eger** bu oğlanniŋg sēvüglügi mēni sēndin **yırağ kıılır erse** (11) yā anıŋg cānın algıl yā mēniŋg cānımnı algıl.’ dep du‘ā kııldım erse du‘ā kabül bolup oğlumniŋg cānın aldı.

2183. B TE 96b (8) Eger anuğ muḥabbeti bende olursa, senüŋ muḥabbetünŋden **gāfil oluram**. (9) Ya benüm cānumı al, yā bunuŋ didüm.

1177. D TE 69b (4) İbrāhīm ayttı: “Mēniŋg üç atım bar **her kaçan kim** Tēŋri Ta‘ālā (5)-dın maŋga bir nı‘mat **kélür bolsa** şükr atıga minip utru barur mēn. **Eger** tā‘at **kélür bolsa** şıdk ve ihlāş atıga minip (6) utru barur mēn. Eger ‘ilm kélür bolsa ‘amal atıga minip utru barur mēn.”

3064. B TE 105a (2) Eydür, dört (3) atum vardur, şaqlaram. **Hemīn ki bir ni‘met görürem**, gelür şükr (4) atına binerem, anı qarşularam. Ve dağı hemīn ki bir miḥnet görürem, (5) gelür şabr atına binerem, anı qarşularam. Hemān ki bir

ma'şiyet görem, gelür (6) tevbe atına binerem. **Hemān ki bir ta'at görürem,**
gelür (7) ihlāş atına binerem, anı karşılarım.

Doğu Türkçesi metinlerinde yalnızca bir örnekte şartın basit çekimi *her ne* bağlayıcısıyla birlikte kullanılmış, Batı Türkçesindeki geniş zamanlı karşılığında da benzer şekilde *ne* bağlayıcısının kullanıldığı tespit edilmiştir.

1366. D TE 93a (8) Kaçan kim yavuqluq maqāmığa yettim erse hitāb keldi kim “Yā Bāyazīd tilegil **her ne kim tilerseñg**.
3103. B TE 128b (9) Bāyezīd eydür, andan soñra (10) qurb maqāmına irişdüm. Hitāb geldi kim, **ne dilersin** dile.

4.2.2.4. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise istek çekimi ile karşılanan altı örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin üç tanesinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

948. D TE 39a (3) Yana ol kim Tēngri Ta’ālādın mañğa bir davlat **kélür bolsa** nāgāh davlat kélip mēni uyquda körgey dağı yanıp barğay.
3331. B TE 45b (1) Nā-gāh bir devletlü **gele**, beni uyur bula didi.
301-2692 / 503-3330

Diğer örneklerde ise Doğu Türkçesi *eger* bağlacını, Batı Türkçesi ise *kaçan* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir.

1180. D TE 70a (7) Ekinçi **eger** bir yazuq **qılır bolsañg** (8) Tēngri Ta’ālānıñg memleketiñdin çıqqıl.
3068. B TE 106a (3) İkinci **kaçan ki** Tañrı’ya bir **ma’şiyet** (4) **idesin**, anuñ milkinden çıq.
1181. D TE 70a (9) Üçünçi **eger** yazuq (10) **qılır bolsañg** andaq yerde barıp kılığıl kim Tēngri Ta’ālā körmesün.
3069. B TE 106a (6) Üçünçi **kaçan ki** bir **günāh işleyesin**, bārı cehd (7) it ki bir yir bulasın ki anı Tañrı Ta’ālā görmeye.

Doğu Türkçesi metinlerinde geniş zamanın şartının *her kıysı* bağlayıcısıyla birlikte kullanıldığı, Batı Türkçesindeki istek çekimli karşılığında ise *çünkü* bağlacının kullanıldığı yalnızca bir örnek tespit edilmiştir.

1715. D TE 138a (3) **Her kıysı bandanı kim** Têngri Ta‘âlâ özige **dost kıılır bolsa** zıkr (4) aytmaknıñg kıapıgını açar dağı anı özige yavuk kıılır.

3332. B TE 184a (3) Dağı eydürdi, **çünkü** Hâk Ta‘âlâ ben bendeyi **dost duta**, (4) zıkr kıapusın aña aç.

4.2.2.5. DT’de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise istek çekimi ile karşılanan altı örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin yalnızca birinde her iki lehçe de *eger* bağlacını kullanmıştır.

1656. D TE 129b (6) Têngri Ta‘âlânı **tanıdınğ ersed** (7) mêninğ bile ne işinğ bar? **Eger tanımadınğ ersed** mênidin saña ne fâyıda téggey?

3144. B TE 160a (2) **Eger** Hâk’ı **bilmiş olasın**, ben arada neyelerem? **Eger** (3) Hâk’ı **bilmemiş olasın**, beni bilmekten saña ne fâ‘ide.

Bunun dışındaki örneklerde ise her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

288. D GT [49b] (7) ‘âlimünğ kıavlı **boldısa** boldı / ‘ilm büstânıninğ güli soldı / (8) kıavlını özi **tutmasa** ‘âlim / ötmes ol va’zı özgege sâlim

2688. B GT (29b 1) Terk-i dünyâyı (2) hâkka öğredürler ve kendüler berk saklayup yıgarlar. ‘**Âlimünğ ki mücerred sözi ola** (3) ‘ameli olmaya, her ne söz ki dirse kimseye eşer itmeye.

1250. D TE 78b (9) Yana yanıp évige kirer **boldı ersed** mên barıp etegini tutup aytım: (...)

3342. B TE 118a (4) Pes diledi ki mağâraya **gire**, vardum etegine yapışdum.

935-3340 / 1013-3341 / 1751-3343

4.2.2.6. DT’de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Fıilimsili Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise fıilimsiler ile karşılanan altı örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin beş tanesinde -sA biçimbirimli yapılar, Batı Türkçesinde zarf-fıillerle karşılanmıştır.

166. D GT [28a] (6) (...) emdi miñnet birle çähda (7) **kördüm erse** küçüm yeter üçün öçümni aldım.
3344. B GT (18b 11) Şimdi ki çähda (12) gördüm fırsatı ğanîmet **görüp** hemân yine ol taşdur ki başuğa urdum didi.
972. D TE 42a (15) Ol hatun évige **bardı erse** oğlı évde oturur érdi.
3345. B TE 51b (10) ‘Avrat dağı evine **varmadan** oğlunu gördi.
676-2881 / 1084-3346 / 1231-3347

Örneklelerin yalnızca biri, Batı Türkçesinde isim-fıil ile karşılanmıştır.

344. D GT [60a] (7) nêmerse êksümedi pādşāh şevketidin / **eger atandısa** dihķān serāyige nā-gāh / (8) felekke yetti bu dihķān başı şeref yönün / haķır külbesige **kêldise** sêniñg dek şāh
3348. B GT (37b 6) Sultānuğ şevketinden (7) ve kıadrinden, bāğubān evine **konuğ olmağ** iltifātından nesne eksilmedi. Bāğubānuğ (8) tācı köşesi felege irdi ki senüğ gibi sultānuğ gölgesi anuğ üstine (9) düşdi.

4.2.2.7. Diğerleri

4.2.2.7.1. DT’de Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirsiz geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise istek çekimi ile karşılanan 3 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin birinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

420. D GT [73a] (13) pāk dāmen mü tirilgey ‘āşık-ı bî-çāre kim / [73b] (1) **teğmiş olsa** tonınıñg başdın ayağıge vağal

2753. B GT (50b 6) kaçan arı eteklü dirilür; ol (7) bî-çāre ki tā yaqasına degin gömülgene **düşmiş ola**?

Bir örnekte ise yalnızca Doğu Türkçesi *eger* bağlacını kullanmıştır.

1101. D TE 59a (7) **Eger** bir qarı hatun bir kēçe aç **yatmış bolsa** kıyāmat küni (8) saᅇga duşman bolgay.

3352. B TE 84b (11) Ğāyet bir qarı ki od düşmiş **ola**, senünj etegünje yapışısar, senünje [85a 1] ceng idiser.

Yalnızca bir örnekte, Doğu Türkçesindeki cümlede *her kimni*, bu cümlenin Batı Türkçesindeki karşılığında ise *bir kimse ki* bağlayıcılarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

1382. D TE 94a (9) **Her kimni** Tēᅇgri Ta‘ālā **sēvmiş bolsa** anıᅇg üç nişānı (10) bolgay: (...)

3109. B TE 130b (2) Ve daᅇı (3) **bir kimse ki** Hāᅇ **seve** üç nişānı vardur: (...)

4.2.2.7.2. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de Geniş Zamanın Hikâyesi Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise geniş zamanın hikâyesi ile karşılanan üç örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin birinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

1095. D TE 58a (14) Sufyān ayttı: “Nēçün maᅇga ᅇabar kılmadıᅇgız kim tapuᅇᅇa (15) **kēlsem ērdi**.” dēp.

2171. B TE 83a (11) Niçün zaᅇmet çekdiᅇüz, [83b 1] baᅇa diseᅇüz ben ᅇizmete **varurdum**, didi.

Yine bir örnekte Doğu Türkçesi *her kaçan* bağlacını, Batı Türkçesi *her gāh* bağlacını kullanmıştır.

859. D TE 29a (11) **Her kaçan kim** bir yaᅇᅇi köᅇlek **keyse ērdi** ol yavuznı köᅇleginiᅇg yaqasında (12) bitir ērdi.

3353. B TE 27b (9) Oğlanken (10) **her gāh ki** yiği gömlek **giyerdi**, ol günāhı yaçasına yazardı.

Yalnızca bir örnekte, Doğu Türkçesindeki cümlede *her kimni*, bu cümlenin Batı Türkçesindeki karşılığında ise *her nesne ki* bağlayıcılarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

891. D TE 32a (5) Nağldur kim Hāsan-ı Başrī **her kimni** (6) **körse êrdi** özindin artugrak körer êrdi.

3354. B TE 33a (7) Rivāyetdür, (8) Hāsan **her nesne ki görürdi**, kendüden yig görürdi.

4.2.2.7.3. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de İstek Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise istek çekimi ile karşılanan iki örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin birinde her iki lehçenin de *eger* bağlacını kullandığı görülmüştür.

1114. D TE 60b (13) Yana ayttı: “**Eger** (14) āhırat bir bākī kalur taş **bolsa êrdi** dağı dünyā fānī bolur altun bolsa kerek êrdi kim hālāyık ol bākī kalur (15) taşka rağbat kılğay êrdiler.

3037. B TE 87b (11) **Eger** dünyā bir fānī altundan **ola**, āhıret bir bākī şaqsıdan [88a 1] **ola**, bākī şaqsı baña yigdür ol fānī altundan didi.

Diğer örnekte ise Doğu Türkçesi *kāşki* bağlacını kullanmış, Batı Türkçesi ise herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir.

1167. D TE 68b (10) Mēn yana könglümde (11) aytur êrdim kim, **kāşki** nard-bān köprek **bolsa êrdi** dēp.

3062. B TE 103b (2) Rāzī-y-idüm ki ol pāye dağı artuğ **ola**, sa’ādete (3) dağı artuğ olmağa sebep olaydı.

4.2.2.7.4. DT'de *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman Biçiminde*, BT'de *Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar*

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman* çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise geniş zaman ile karşılanan iki örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

728. D MN T209 (4) Pes çün bu muhtaşarda hîç nime ol cins sözlerdin **sığursa bolmas** ve alar şerhîde bu nükte **sürse bolmas** (...)
2904. B MN 79a (9) Pes çün bu muhtaşarda hîç bir şey ol cins sözlerden (10) **sığmağ olmaz** ve anlarıñ şerhîde bu nükte **sürmek olmaz** (...)
838. D TE 26a (10) Yā Sultān-zāde, eger körk bile māl bile seni ala alsak erdi özümüzni bu mällarnı seniñg için (11) fedā kılıp seni algay erdük velikin taqdir nè māl bile <ne> körk bile **yandursa bolmas**.
2936. B TE 24a (11) İy bizüm sultānımız oğlu, bu hāl ki saña oldı, [24b 1] eger hüsni ile ve māl-ıla ve cemālıla olaydı, biz cānımızı ve başımızı senüñ yolına (2) vireydük, bu hālı senden def` ideydük. Ammā, bu iş bir kimsedendür ki, (3) anda māl cemāl **geçmez** dirler, giderler.

4.2.2.7.5. DT'de *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman Biçiminde*, BT'de *İstek Çekimindeki Yapılar*

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman* çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise istek çekimi ile karşılanan iki örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden birinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

996. D TE 47a (4) Her kıysı hatunniñ Tèngri Ta`ālā dargāhıda tã`atı kulluğı erenler dek bolsa (5) anı hatun **dése bolmas**.
2997. B TE 60b (7) Çünkü (8) `avrat Tanrı'nun yolında erenler gibi ola, aña `avrat **dimiyeler** kim, (9) ol erdür.

Diğer örnekte ise Batı Türkçesi *nice* bağlacını kullanmış, Doğu Türkçesi ise herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir.

927. D TE 36a (13) “Mèn dünyāğa üç talāk bėrip turur mèn. Ėmdi hatun kişi (14) dünyādın durur. Üç talāk koygan hatunnı yana **alsa bolmas.**” dēp dēdi.
 3356. B TE 40b (8) (...) ben dünyāyı üç talāk boşamışum, ‘avrat (9) dahı dünyādandur, muṭallağa-yı şelaşeyi **nice alayım**, didi.

4.2.2.7.6. DT’de *Fil+-sA+bol-+Gelecek Zaman Biçiminde*, BT’de *İstek Çekimindeki Yapılar*

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde *Fil+-sA+bol-+Gelecek Zaman* çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise istek çekimi ile karşılanan iki örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden birinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

719. D MN T188 (5) Miknet ve ‘azmeti çağı hıç iş kılmadı kim andın **dise bolğay.**
 2898. B MN 72a (13) Miknet ve ‘azameti vaḳtinde hıç iş kılmadı ki (14) andan **dimek ola.**

Diğer örnekte ise Doğu Türkçesi *nēçük* bağlacını, Batı Türkçesi ise *nice* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir.

1188. D TE 71a (2) İbrāhīm ayttı: “Ḳuruḳ èlik kişini dıvniḡ èvige kirdeli ḳoymas bolsalar (3) Tēḡri Ta‘ālāniḡ ḥazratıḡa ṭā‘atsız **nēçük barsa bolğay?**” dēp.
 3357. B TE 107b (2) Eydür, müflislikle bu şeyṭān evüne ḳomazlar, cennet ki Raḥmān evidür (3) boş el-ile **nice ḳoyalar** didi.

4.2.2.7.7. DT’de *Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde*, BT’de *Geniş Zamanın Hikâyesi Çekimindeki Yapılar*

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise geniş zamanın hikâyesi ile karşılanan iki örnek tespit

edilmiştir. Bu örneklerin bir tanesinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

974. D TE 42b (8) Tanğlası kün aşlıknıñ ıgesi (9) kélip yarmağ **tiledi érse** habīb ol halītadın yarmağ çıkarıp bérđi.

3349. B TE 52b (1) Gelürlerđi, ta‘āmuñ bahāsıñ **isterlerđi**, (2) ol kīseden çıkarurlardı.

Diğer örnekte ise yalnızca Doğu Türkçesi *bir neçe* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir.

787. D TE 19a (6) **Bir neçe çarladı érse** hıç kimse èligin tutmadı.

3350. B TE 10b (6) Birkaç kez batdurdı, (7) ol **feryād iderđi**.

4.2.2.7.8. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Fiilimsili Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise fiilimsi ile karşılanan bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte Batı Türkçesinin zarf-fiil kullandığı görülmüştür.

304. D GT [53a] (5) Ammā **ķayu herze-** (6) **-güy, bī-namāz, hevā-perest, heves-bāz kim** kündüzni kēçege **yetürse** şehvet (7) üze ve kēçeni kündüzge ula[sa] ğaflet üze, **ne kim** ağızğa **kêlse yêse ne kim** (8) tilige **kêlse têse** zindīķ turur taķı fāşıķ nēçeme ħarīr ü ‘abā **keyse**.

1954. B GT (31b 7) ħırķa n’eylesün kendüde hevā vü heves ğālib olup, namāz kılmayup, şehvet (8) arzusında **gündüzleri gice kılup** ve giceleri ğaflet uyķusunda (9) geçürüp, öñine ne **gelürse yiyüp** ve diline ne **gelürse söyliceķ**, ol kaçan (10) dervīş olur?

4.2.2.7.9. DT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise belirli geçmiş zaman ile karşılanan bir örnek tespit edilmiştir. Doğu Türkçesindeki cümlede *kim*, bu cümlenin Batı Türkçesindeki karşılığında ise *her kişi ki* bağlayıcılarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

213. D GT [37a] (8) **Kim** kişiniñ ‘aybını **keltürse** sañğa bilgil anı (9) kim sèniñg ‘aybıñgı özgelerge èltküsi turur.

2680. B GT (25a 7) **Her kişi ki** bir kimsenüñ ‘aybını senüñ katuña **getürdi**, şaydı; gümânsuz (8) senüñ ‘aybuñı dañı ayruñ yire iledecekdür.

4.2.2.7.10. DT’de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, BT’de Belirli Geçmiş Zamanın Hikâyesi Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise belirli geçmiş zamanın hikâyesi ile karşılanan bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

1052. D TE 53b (11) Râbi’a ayttı: “Bu kèçe seher vaqtında köñglüm **uçmağ sarı mayl kıldı érse** Tèñgri Ta’âlâ mañğa edeb saqlamağ üçün (12) bu zañmatnı yiberdi.”

3351. B TE 74a (9) Eydür: (...) ya’nî seher vaqtında **cennete baқdum idi**, dost baña (11) ‘itâb itdi, ol ‘itâbuñ heybetinden şayru oldum, didi.

4.2.2.7.11. DT’de Şartın Hikâyesi Çekiminde, BT’de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın hikâyesi çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise belirli geniş zaman ile karşılanan bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte Doğu Türkçesi *eger*, Batı Türkçesi *egerçi* bağlacını kullanmıştır.

708. D MN T165 (22) **Eger levendlığı müfriñ bolmasa irdi**, dānişmend hem şāyed bolğay irdi.

2890. B MN 63b (6) **Egerçi levendligi var idi** ol hażretiñ şehr içindeki medrese- (7) -sinde müderrisdür.

4.2.2.7.12. DT’de *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman Biçiminde*, BT’de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman* çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise belirli geçmiş zaman ile karşılanan bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

820. D TE 23b (15) Mën, Vaysnıñg (24a) (1) bu sözini eşittim érse köñgümde aytım kim muñga **zahmat bérse bolmas**.

3355. B TE 19b (6) Rebī’ eydür, çünki (7) bu hālı gördüm, didüm baņa bu naşihat yiter. Aņa hiç **teşviş** (8) **virmedüm**, döndüm.

BÖLÜM V

BATI TÜRKÇESİNDEKİ -sA BİÇİMBİRİMLİ YAPILARIN DOĞU

TÜRKÇESİNDEKİ KARŞILIKLARI

Bu bölümde Doğu Türkçesinde -sA biçimbirimli olmayan ancak Batı Türkçesinde -sA biçimbirimi ile karşılanan yapılar ele alınmış ve yapı bakımından sınıflandırılmıştır. Batı Türkçesinde şartın basit ve birleşik çekimindeki yapılar, Doğu Türkçesindeki -sA biçimbirimsiz karşılıklarıyla verilmiştir. Burada göze çarpan husus, Batı Türkçesi metnelerindeki -sA biçimbirimli yapıların çoğunun, önceki bölümde de gösterildiği üzere, yine -sA biçimbirimi ile karşılanmış olmasıdır. Batı Türkçesindeki -sA biçimbirimli yapıların kalan kısmının Doğu Türkçesi metnelerinde bulunmadığı ya da -sA biçimbirimli karşılıklarının olmadığı görülmüştür.

5.1. BT’de -sA Biçimbirimli, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar

Bu başlık altında Batı Türkçesi metnelerinde -sA biçimbirimi kullanılmadan, farklı çekimlerle karşılanan Doğu Türkçesi metnelerindeki -sA biçimbirimli yapılar ele alınmıştır. Bu hususla ilgili incelemeler iki alt başlığa ayrılmıştır. “BT’de Şartın Basit Çekiminde, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar” başlığı altında Batı Türkçesi metnelerinde şartın basit çekiminde olan, Batı Türkçesi metnelerinde ise geniş zaman, belirli geçmiş zaman, emir çekimiyle veya fiilimsilerle karşılanan yapılar sunulmuştur. “BT’de Şartın Birleşik Çekiminde, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar” başlığı altında ise Doğu Türkçesi metnelerinde şartın birleşik çekiminde olan ve Batı Türkçesi metnelerinde geniş zaman, gelecek zaman, belirli geçmiş zaman, şimdiki zaman çekimiyle veya fiilimsilerle karşılanan yapılar ele alınmıştır.

5.1.1. BT’de Şartın Basit Çekiminde, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar

Batı Türkçesinde şartın basit çekiminde olan ve Doğu Türkçesindeki karşılıkları -sA biçimbirimi kullanılmadan oluşturulan yapıların yedi tanesinin Doğu Türkçesinde geniş zaman ile çekimlendiği tespit edilmiştir. Elde edilen diğer verilerden üç örneğin belirli geçmiş zaman, iki örneğin ise emir çekimi ile karşılandığı görülmüştür. Yalnızca bir örnekte, Batı Türkçesindeki şartın basit çekimindeki yapı Doğu Türkçesinde bir

fıilimsi ile karşılanmıştır. Ayrıca Batı Türkçesinde *-sa gerek* ile oluşturulan iki örneğin Doğu Türkçesinde gelecek zaman çekimiyle karşılandığı tespit edilmiştir.

5.1.1.1. BT’de Şartın Basit Çekiminde, DT’de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise geniş zaman ile karşılanan yedi örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin ikisinde her iki lehçenin de *eger* bağlacını kullandığı görülmüştür.

2172. B TE 83b (6) Hārūn (7) çünkü bunu işitdi, eydür, **eger naşihat istersevüz**, bize bu yiter.
1096. D TE 58b (4) Hārūn Raşid bu āyatnı eşitti erse (5) ayttı: “**Eger biz öğüt tilep yürür biz**, bu öğüt bizge yeter.” dep.
2195. B TE 108b (3) Ben eyitdüm, (4) **eger dost degilsem**, dostlarınuñ dostıyam.
2513. D TE 71b (7) **Eger alardın ermes mèn**; velikin alarnıñ (8) dostları durur mèn.

Diğer örneklerde ise Batı Türkçesi *ger*, *eger*, *çün* bağlaçlarını kullanırken Doğu Türkçesi herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir.

1962. B GT 35a (9) Hükemā eydür ki; **eger cāhil āb-ı hayatı yüz şuyına şatsa**, ‘ākıl (10) anı şatun almaz ki ‘izzet-ile ölmek yigdür horlıg-ıla dirlik sürmekden.
2083. B MN 57a (3) Ve mu‘ammā fenninde risāle söylemişdür ki halkda meşhūr ve şāyi’dür, ammā muḥāverātda (4) gāhī söze bī-te’emmül cevāb virdiğiçün **ğalaṭ tüşse**, hiç bırakmaz.
2393. D MN T148 (4) Ve mu‘ammā fennide risāle bitip durur kim il arasında meşhūr ve şāyi’dür, amma eger muḥāverātda (5) gāhī sözge bī-te’emmül cevāb birür, **çün ğalaṭ kem tüşer**, hiç buşmas.

1911-275 / 1969-2318

Yalnızca bir örnekte, Batı Türkçesinde şartın basit çekimi *kimün*, karşılığı olan Doğu Türkçesindeki geniş zaman çekimi ise *her kimniñ* bağlayıcıları ile yapılmıştır.

2144. B TE 50a (8) (...) andan sonra kığırdı ki Hābīb’de **kimün nesnesi** (9) **varsa** gelsün alsun.

2465. D TE 41b (3) **Her kimniŋ** Ĥabīb-ı ‘Acamīğa **bêrgüsi bar**, kēlip öz bitiglerini (4) alsun kim barçanı bağışladım!

5.1.1.2. Diğerleri

5.1.1.2.1. BT’de Şartın Basit Çekiminde, DT’de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise belirli geçmiş zaman ile karşılanan üç örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin ikisinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

2088. B MN 60a (10) Ve biri bir yirde bir maḥzende defn eyleyüp üstine bir **zengī baş** (11) **aşağa kıoy**sa daḳīk-ṭab‘ nigün zengden kenz oldıgını taḥḳīk ider.
700. D MN T157 (13) Ve birev (14) bir maḥzen bir yirde defn kıldı ve üstide bir **zengī ser-nigün astı**. Daḳīk-ṭab‘ nigün zengdin kenz vücūdın taḥḳīk kıılır ki hīç (15) kıaysıda ni kelāmniŋ dahlı bar ve ni nazmniŋ, (...)
2171. B TE 83a (11) Niçün zaḥmet çekdiñüz, [83b 1] baḡa **disengüz** ben ḥizmete varurdum, didi.
1095. D TE 58a (14) Sufyān ayttı: “Nēçün maḡa **ḡabar kılmadıñız** kim tapuḡka (15) kēlsem ērdi.” dēp.

Örneklerden birinde ise yalnızca Batı Türkçesi *n’ola* bağlacını kullanmayı tercih etmiştir.

1994. B GT 55a (3) Didi ki **n’ola** bir kaç gün **muḳīm** (4) **olsañuz**, tā ki ḥidmet ile müsteffid olsavuz.
465. D GT [81b] (5) Kēlip te‘essüf (6) yēp talattuf kılu başladı taḳı ayttı kim: Nē üçün **ikāmet kılmadıñız?**

5.1.1.2.2. BT’de Şartın Basit Çekiminde, DT’de Emir Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise emir çekimi ile karşılanan iki örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerde, Batı Türkçesi *n’ola*, *eger* bağlaçlarını kullanmış, Doğu Türkçesi ise herhangi bir bağlaç kullanmayı tercih etmemiştir.

3015. B TE 75a (4) Yā Rābī'a, **n'ola bir du'ā** (5) **eylesen** ki Hāḳ Ta'alā senden bu zahmeti gidersin?
1056. D TE 54a (13) Yā Rābī'a **du'ā kılğıl** kim Tēngri Ta'alā bu rancnı saḡga āsān kılsun.
2218. B TE 149a (8) Eydür, **eger** (9) dervīşlere **ta'am virseñ** bunun gibi vir.
1545. D TE 115a (6) Yā Cunayd, dervīşlerniḡ katıga mundaḳ **ta'am keltürgil**.

5.1.1.2.3. BT'de -sA gerek Biçiminde, DT'de Gelecek Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde -sA gerek yapısında olan, Doğu Türkçesinde ise gelecek zaman ile karşılanan iki örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

1991. B GT 53b (2) Senün gibi naḡs, bī-sa'adet cihānda **ne vaḳt bulinsa gerek** 'aceb?
450. D GT [78b] (4) sēniḡ muşāḡabetiḡde sēniḡ dēk oḳ şūmī / kērek ēdi velī sēn dēk cihanda **nē bolğay**
2277. B TMA B9a (9) Çü Şeddād oldı cihān içre şāh / (10) Aḡa oldılar cümle şehler sipāh / (11) Felek eyle kim cevr kıldı bedīd / (12) Ne Şeddād **kalsa gerek** ne Şedīd
2350. D TMA T719b (1) Felek bile kim cevr kıldı pedīd / (12) Ni Şeddād **ḳalğusıdur** ni Şedīd

5.1.1.2.4. BT'de Şartın Basit Çekiminde, DT'de Fiilimsili Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde şartın basit çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise fiilimsi ile karşılanan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

2021. B GT 68b (11) Düşmen 'āciz olsa esirgeme ki **eger** kendü **ḳādir olsa** ve sen 'āciz olsaḡ (12) fırsatı fevt itmezdi.
631. D GT 218 [109b] (7) Düşman 'acziḡe raḡm ētmegil kim **ḳudreti yetkende** (8) saḡga zahmet bergey.

5.1.2. BT’de Şartın Birleşik Çekiminde, DT’de -sA Biçimbirimsiz Yapılar

Batı Türkçesinde şartın birleşik çekiminde olan ve Doğu Türkçesindeki karşılıkları -sA biçimbirimi kullanılmadan oluşturulan yapıların dokuz tanesinin Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı, Doğu Türkçesinde ise geniş zaman ile çekimlendiği tespit edilmiştir. Bu verilerin dışında Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı ile çekimlenen, Doğu Türkçesinde ise gelecek zaman çekimi ile karşılan bir, fiilimsili yapılarla karşılanan iki örnek bulunmuştur. Batı Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan ve Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zaman ve fiilimsi ile karşılanan birer örnek tespit edilmiştir. Batı Türkçesinde belirsiz geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesindeki karşılıkları ise belirli geçmiş zaman ve şimdiki zaman ile oluşturulan birer örnek bulunmaktadır. Bu verilerin tamamının sınıflandırması aşağıda verilmiştir.

5.1.2.1. BT’de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, DT’de Geniş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise geniş zaman ile karşılanan dokuz örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin yalnızca birinde her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

1957. B GT 33b (2) Dāyim yimegi ‘ādet idinme ki nefsiñ bağınuñ miqdārı kıldan (3) incedür; ve sen çok yimeg-ile nefsi eyle bisledüñ ki demür zincir **olursa** (4) **üze**, kıl ne olur!
316. D GT [55b] (4) Oñşar kim tevsen bolup turur kim zencirni **üze turur**. (5) Vālā nefis kaydı kıldın ma inçkerek turur.

Diğer örneklerin üçünde her iki lehçe de *eger* bağlacını kullanmıştır.

2200. B TE 121a (6) Eydür: Murādum oldur ki Hāq’ı bilem, (7) **eger** bir nefesde **ölürsem** ölem.
2534. D TE 83a (12) Zunnūn ayttı: “Könġlüm anı (13) tiler kim **eger** bir nefes ‘ömrüm **bar dur**, tiler mēn Tenġri Ta’ālāniñ yādı bile bolgay mēn.” dep vafāt boldı.

2156-2481 / 2168-2488

Diğer üç örnekte ise Batı ya da Doğu Türkçesinin yalnızca birinin *ger*, *eger* bağlaçlarını kullandığı görülmüştür.

2146. B TE 53b (9) Yā Ḥabīb, Ḥaḫ Ḥaccāc'ın elindedür ki, size **ne iderse** elindedür, (10) revādur.

2491. D TE 58a (6) **Eger tiler sên** sêninġ ayaġınġnı açayın.

2175. B TE 84b (3) (...) yā 'Ömer **dilerseñ ki** kıyāmet günü Ḥazret-i 'İzzet'ün 'azābından (4) kurtulasın, Müslimānların pīrlerini atañ gibi bilesin, (...)

2495. D TE 59a (3) Yā Hārūn, **eger tiler sên** kim kıyāmat küni 'azābdın ḥalās bolgay sên musulmān qarılarnı öz atañġ dēk (4) körgil.

2203. B TE 126b (9) Eydür, vallahi (10) Müslimānlık Bāyezīd itdügi gibi **olursa** benüm elümden gelmez (11) ve **ger** fülān ḥalḫ gibi **olursa** anı gerekmez.

2543. D TE 90a (11) Ol gor ayttı: “Eger musulmānlık budur kim Bāyezīd **kıılır** mēn çıda ērmes mēn. (12) Eger bu tavr kim siz **kıılır** siz mañga kērekmes.”

Yalnızca bir örnekte, Batı Türkçesinde şartın birleşik çekimi *her ne kim* bağlayıcısıyla birlikte yapılmış, karşılığı olan Doğu Türkçesindeki geniş zaman çekiminde ise herhangi bir bağlayıcı kullanılmamıştır.

2170. B TE 82b (9) (...) **dilerseñ** saña ḫalāk vireyim.

2468. D TE 43b (5) Yā Ḥabīb, **her ne kim** sizlerge Ḥaccāc **kıılır** barçası lāyık ērmiş.

Bir örnekte ise Batı Türkçesinde şartın birleşik çekimi *eger* bağlacıyla birlikte yapılmış, karşılığı olan Doğu Türkçesindeki geniş zaman çekiminde ise *kim* bağlayıcısı kullanılmıştır.

2018. B GT 67b (10) Hercāyī ma'sūḫaya gōñül (11) virme! **Eger virürseñ** girü ayırmaġın aņasın.

622. D GT [108b] (7) hercāyī muḫibḫa **kim köñlini bayur** / (8) ol 'ömride külmes taķı köp yıġlayur

5.1.2.2. Diğerleri

5.1.2.2.1. BT'de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, DT'de Fiilimsili Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise fiilimsiler ile karşılanan iki örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin ikisinde de Doğu Türkçesinin sıfat-fiil kullandığı görülmüştür.

1997. B GT 57b (9) **Eger** sizden birünüz Fârsî **bilürse** gelsün ki şevâb hâşıl ola. Durdum (10) katına vardum, gördüm ki bu beyti okur: (...)
500. D GT [88a] (7) **Eger** tilin (8) **bilgen** kişi kerem kılp kadem ursa şevâblıg bolğay êrdi dèdi (9) êrse revân qopup revân boldum taqı ağıkğa kulaq koydum êrse (10) bu beytni aytur: (...)
2016. B GT 67a (1) 'İlm ne kadar okursañ çün-ki sende 'amel yok hemân yine câhilsin.
607. D GT [106b] (12) **hüner ü 'ilmni köp örgengen** / 'amel êtmedise êrür nâdân

5.1.2.2.2. BT'de Geniş Zamanın Şartı Çekiminde, DT'de Gelecek Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise gelecek zaman ile karşılanan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte yalnızca Batı Türkçesinin *eger* bağlacını kullandığı görülmüştür.

1918. B GT 15a (3) Eger yüz yıl bir gevür od yaqacaq olursa, **eger** bir dem (4) içine **düşerse** anı yaqar.
174. D GT [29b] (12) neçe kim yaqsa körük ot köp yıl / **tüşeçek** köydürürgü yaş aña bil

5.1.2.2.3. BT'de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, DT'de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise belirli geçmiş zaman ile karşılanan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte Batı Türkçesinin *her ne kadar*, *ne deñlü* bağlayıcılarını, Doğu Türkçesinin ise *her niçe* bağlayıcısını kullandığı görülmüştür.

2290. B TMA B45b (2) Erdeşîr Bâbek'den sonra Sâsân neslinden (3) gelen selâtin **her ne kadar şefkat ve 'ādâlet itdilerse** ol cümleñ (4) 'ivażı zulm ve bîdād eyledi ve anlar zamânında memleket **ne deñlü ma'mûr** (5) **oldıysa** bunıñ zamânında vîrân ve perîşân oldı (...)
2359. D TMA T727b (17) Erdeşîr-i Bâbegândın biri Sâsâni-nijâd selâtinin ħalâyıķķa **her niçe şefâ'at ü** (18) **'adâlet yitti**, ol barçanıñ 'ırzı ta'addî ve bî-dâd tigürdi ve memâlikke **her niçe ma'mûrluķ ve ārâsteliķ yüzlendi** ol barça- (19) mıñğ pādşâhı ve buzuğluķ ve perîşânlıķnı ħaddin aşurdı.

5.1.2.2.4. BT'de Belirli Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, DT'de Fiilimsili Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise fiilimsiler ile karşılanan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte Doğu Türkçesinin zarf-fiil kullandığı görülmüştür.

2013. B GT 65a (11) Şüretde bir kaçra şu âdemî oldı; çün (12) ki raħimde kırık gün karar itdi. **Veger kırık yaşadıysa** ki anuñ 'aql u (13) edebi yok taħķiķ aña âdemî dimezler.
554. D GT [98a] (10) karar êtse raħmda kırık kün su (11) tutarlar âdemîniñ şüretini / **eger** bolmasa 'aqlı **kırık yaşap** (12) kişi demesler andağ âdemîni

5.1.2.2.5. BT'de Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı Çekiminde, DT'de Belirli Geçmiş Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde belirsiz geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise belirli geçmiş zaman ile karşılanan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte Batı Türkçesi *eger* bağlacını, Doğu Türkçesi ise *her ne* bağlayıcısını kullanmayı tercih etmiştir.

2189. B TE 102a (7) Gider oldı, eydür, ey Ĥudâvend **eger** benden 'ayblu bir nesne **görmüş** (8) **isen** 'afv it ve baña bildür ki terk ideyim.
2508. D TE 67b (13) Sonğra ayrılıp barurda ayttı: “Yâ İbrâħîm, menğde **her ne** (14) **'ayb kördünğ** aytkıl mên ol işni koyaym.” döp.

5.1.2.2.6. BT'de Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı, DT'de Şimdiki Zaman Çekimindeki Yapılar

İncelenen metinlerde, Batı Türkçesinde belirsiz geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Doğu Türkçesinde ise şimdiki zaman ile karşılanan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte her iki lehçenin de herhangi bir bağlaç kullanmadığı görülmüştür.

2050. B MN 3a (9) Bu hüceste zamān ve ferhunde devrān şu'arā ve hoş-ṭab'ları (...) (12) terkīb-i selāset ü leṭāfetin (13) burunqılara ve ma'nī nezāket ü ğarābetin bu şartlara **getürmişlerse** (14) isimleri ol cemā'at zümresinde bulunmağdan maḥrūm ve sözleri (15) ol tertīb ve kâ'ide nā-ma'lūm olduğundan şikeste ḥāṭıra (3 1) geldi ki bir niçe varaḫ yazup bu 'aşr şu'arāsı ve bu devr zırafāsı isimlerini anda şebt ola (...)

D MN T3 (17) Ve bu hüceste zamān ve ferhunde devrān şu'arā ve hoş-ṭab'ları kim Sulṭān-i Şāhib-ḫırān (18) yümn-i devletidin ve netīce-i terbiyyetidin şi'rniṅ köprek uslūbıda, be-taḫşīş ğazel ṭavrıda kim barçadın dil-āsāraḫ ve neşāṭ-efzāraḫ durur, (19) terkīb-i selāset ü leṭāfetin burunqılarga **yitküredürler** ve ma'nī nezāket ü ğarābetin olça şartı bar, becā kiltürüptürler, atları ol cemā'at (20) zümreside bolmağtın maḥrūm ve sözleri ol kâ'ide ve tertībde nā-ma'lūm üçün şikeste ḥāṭırğa kildi kim bir niçe varaḫ (21) bitilgey ve bu 'aşr şu'arāsı bile bu devr zırafāsı atın anda şebt itilgey, (...)

BÖLÜM VI

-sA BİÇİMBİRİMLİ YAPILARIN SÖZ DİZİMSEL GÖREVLERİ

İçerisinde -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş bir fiil bulunduran birleşik cümlelere şartlı birleşik cümle denmektedir. Bu tarz cümlelerde -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş yardımcı cümle temel cümlenin genellikle zarf tümleci olur. Ancak bu yardımcı cümle ana cümlenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci, edat tümleci görevinde de kullanılabilir. Ayrıca -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş bir fiil, herhangi bir cümle ögesinin içinde yer alan bir söz öbeği de oluşturabilir. Şart cümleleri, şart kipinin basit çekimiyle, şart kipinin birleşik çekimiyle, diğer kiplerin şartlı birleşik çekimiyle ve isimlere yardımcı fiilin şartı getirilerek yapılır.

Bu hususla ilgili olarak Aktan (2009, s. 131), şunları söylemiştir:

Şart kipiyle kurulmuş yüklemi bulunan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümleye şartlı birleşik cümle denir. Şart kipi -sA ekiyle kurulur. Böyle bir cümlede yan cümle, temel cümledeki oluş veya kılışı bir şarta bağlar. Şart kipinin şart ifadesi, bitimli bir oluş, kılış ve hareket gösterip yargı bildirmediğinden tek başına cümle kuramaz. Ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman yargı bildirip cümle hâline gelebilir. Şart kipinin bu durumu birleşik cümle içinde temel cümleyi tamamlayan yardımcı cümleler kurmaya yarayan bir şekle sokmaktadır. Şart cümlesi temel cümleden önce gelir ve özne, nesne, yer tamlayıcısı, çok defa da zarf işleviyle temel cümleye bağlanır.

Develi (1995, s. 132), -sA biçimbirimli yan cümlelerin ana cümleye hangi tamlayıcı işleyişiyle katıldığını tespit etmenin, klasik gramer anlayışıyla güç olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebi, bu tip cümlelerin gramer tahlili esnasında dikkate alınmaması yahut şartlı birleşik cümlenin zarfını oluşturduğunun söylenip geçilmesidir. Develi, bu duruma şöyle itiraz etmektedir: “Oysa bu cümleler içinde, tarihî şivelerde olduğu gibi çağdaş şivelerde de cümleye hiç şart anlamı katmadıktan başka zarf olarak isimlendirilemeyecek faillik, nesnelik, zaman tamlayıcılığı vs. gibi işleyişlerle de katılanları vardır. Bu gibi yardımcı cümlelerin ana cümle içindeki fonksiyonlarını doğru tespit edebilmek, onların dilde başka nasıl ifade edilebileceğini kontrol etmekle mümkündür.”

Develi’ye göre, -sA biçimbirimli yan cümlelerin asıl görevleri, ana cümlenin anlamını şart, farz ve temenni bakımından sınırlamak değil, ana cümlenin yüklemine bir tamlayıcı olarak, kimi zaman işleyişlerini çeşitli bağlayıcılarla kuvvetlendirerek katılmaktır (Develi, 1995, s. 132).

-sA biçimbirimli yan cümleler, dâhil oldukları cümlelerde her hangi bir cümle unsuru olarak kullanılabilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 209; Hatiboğlu, 1982, s. 149; Şimşek, 1987, s. 284-285; Ediskun, 1992, s. 385; Demir, 2006, s. 244; Özkan-Sevinçli, 2008, s. 160-161). Şinasi Tekin (1965, s. 55), -sA biçimbirimli yan cümlelerin Eski Türkçe devresinde, Uygurcada çeşitli cümle unsurlarını karşılamak üzere kullanıldıklarını ifade etmiştir.

Özezen (2000, s. 168-170), -sA biçimbirimli bir yan cümlenin bir fiilimsi öbeğine yahut isme katılabildiğini ifade etmiştir. Bu tür şartlı birleşik cümlelerde, şartlı yan cümle ana cümlenin değil, ana cümlenin herhangi bir ögesinin ögesi konumundadır. İsmeye katılan -sA biçimbirimli bir yan cümlede ise ana yargı olmadığından, bu yargının herhangi bir şarta bağlanması da mümkün değildir. Bu tip yan cümlelerde şart, daima gerçek olmayan şart özelliğindedir. Bunun yanında, şartın katıldığı isim ögesi cümleden çıkarıldığında, şart ana cümlenin yüklemine bağlanabilmektedir: “Şefkat-i maderane malûmdur; insanda ne kadar rakik hisler var ise cümlesi o sayade perveriş bulur, o sayade daha küçükten eserini göstermeğe başlar.” Yüceol Özezen, verdiği bu örnekten sonra, bu tür şartlı cümlelerde genel olarak “var ise” şart yüklemine “cümlesi, hepsi” gibi isimlere bağlandığını belirtmiştir. Ayrıca şartın bağlandığı isim ögesi Arapça bir mastar da olabilmektedir.

Bu çalışmada incelenen Doğu ve Batı Türkçesine ait metinlerden elde edilen verilerde -sA biçimbirimli yan cümlelerin ana cümlenin herhangi bir ögesi olabildiği tespit edilmiştir. Ayrıca -sA biçimbirimli yapılar cümlenin yüklemi görevini üstlenebilmektedir. Bununla birlikte -sA biçimbirimli bir yapının bir öge dâhilinde bulunan bir söz öbeği oluşturduğu durumlarla da karşılaşmıştır. Dolayısıyla -sA biçimbiriminin söz dizimsel yapıdaki işlevlerinin Doğu ve Batı Türkçesinde, Türkiye Türkçesindekiyle benzer olduğu söylenebilir.

6.1. Söz Öbeği Olan -sA Biçimbirimli Yapılar

İncelenen metinlerden elde edilen verilere bakıldığında, -sA biçimbiriminin söz öbeği içinde yer alabildiği görülmüştür. Bu yapılarda, -sA biçimbirimli fiilin, sıfat-fiile dönüştürülerek ad tamlamalarında, tamlayanın niteleyicisi olarak kullanılabilirliği görülmüştür. Bu tür cümlelerde -sA biçimbirimli yapıdan sonra bu yapıyı ifade eden, tamlayan durumu eki almış bir zamirin (*anun*) görülmesi, bu kanıtı desteklemektedir. Ancak -sA biçimbirimli fiilin bir söz öbeği içinde kullanıldığı her yapıda, tamlayan

durumu eki almış bir zamir (*anuŋ*) bulunmayabilir. Ancak bu durum, zamirin orada olmayışına değil, cümlede gösterilmesine gerek duyulmayışına bağlıdır.

-sA biçimbiriminin söz öbeği içinde kullanımı, hem Doğu hem Batı Türkçesine ait metinlerde karşımıza çıkmakla birlikte, Doğu Türkçesindeki kullanımın çok daha yoğun olduğu görülmektedir. Doğu Türkçesine ait metinlerden -sA biçimbiriminin söz öbeği içinde yer aldığı 49 örnek tespit edilmiştir. Bu sayı, Batı Türkçesinde yalnızca beştir.

Doğu Türkçesinde Söz Öbeği Olan -sA Biçimbirimli Yapılar

21. D KG 144. Peygamber ‘aleyhisselām aydı **ķaysı ķiŋi kim** tıngıçılıķķa **barsa** anıng ğūrın toluĝ ot ķılıĝay.
1823. D TMA T719a (8) **Her** (3) **ķimniŋ** bir siver ķiŋisi **barsa irdi**, anıŋ ğūretin yasap anıng bile ħorsend bolur irdiler, tā büt-perestlıķķa mücerr boldı.
827. D TE 24b (10) Yana Vaysnıŋ sözi andaķ turur **her kim** Tėŋri Ta‘ālānı **tanısa** ‘ālamda hıç neme anıŋ közidin poŋıda (11) ķalmaĝay.
1091. D TE 57b (12) Mėn Tevrıt kitābında (13) ķormıŋ ěrdim kim her kim ŋıdķı bile **tavba ķılsa** tofraķ anıŋ ěligide altun bolur.
1382. D TE 94a (9) **Her ķimni** Tėŋri Ta‘ālā **sėvmiŋ bolsa** anıŋ üç niŋānı (10) bolĝay: (...)
- 11, 12, 19, 55, 101, 103, 308, 614, 624, 630, 754, 755, 798, 879, 881, 899, 916, 921, 391, 954, 961, 1110, 1115, 1158, 1239, 1177, 1288, 1448, 1550, 1470, 1564, 1609, 1629, 1635, 1662, 1712, 1727, 1734, 1761, 1773, 1778, 1811, 1819, 1850

Batı Türkçesinde Söz Öbeği Olan -sA Biçimbirimli Yapılar

1898. B KG 140. Ħasan-ı Baŋrı eydür raĝmetu’l-lāhi ‘aleyhi **her kim ĝaybet söylese** kırķ ğün anuŋ ta‘āti ķabūl olmaz.
1900. B KG 144. Peygamber ‘aleyhisselām eyitdi **ķanķı ĝiŋi** kim diŋicilige **varsa** anuŋ ğūrın od eyleye, kıyāmete deĝin anı yandurur didi.
2276. B TMA B7b (2) (...) **her ķiŋinüŋ** (3) **ķi** bir sevgülüsi **ölse idi** anuŋ ŋūretin düzüp anuŋla (4) ħursend olurdı tā kim bu ħalle bütperestlige mücerr oldı (5) ve Tahmüres otuz yıl salķanat sürdi.
2292. B TMA B46b (10) **Her kankısı kim** tācı **alursa** tācı anuŋ (11) baŋına koyup salķanatı aņa vireler.

2077. B TMA B69a (11) Kişi nükteyi **kılsa** mücmel ‘ayān / Yaķındır anuñ Şerhi bilmez beyān

6.2. Cümle Ögesi Olan -sA Biçimbirimli Yapılar

Bu çalışmada incelenen Doğu ve Batı Türkçesine ait metinlerden elde edilen verilerde -sA biçimbirimli yan cümlelerin ana cümlelerin öznesi, nesnesi, zarf tümleci, dolaylı tümleci olabildiği görülmüştür. Ayrıca -sA biçimbirimli yapılar cümlelerin yüklemi görevini üstlenebilmektedir.

6.2.1. Zarf Tümleci Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

Dil bilgisi çalışmalarında, -sA biçimbiriminin Şart ya da zarf-fiil biçimbirimi olarak değerlendirilmesi bir tartışma konusudur. -sA biçimbirimini zarf-fiil olarak değerlendiren araştırmacılar, genel olarak -sA biçimbirimi ile çekimlenen fiillerin yargı bildirmediği hususunda hemfikirdir.

Türkyılmaz (1999, s. 78), -sA biçimbiriminin işlevleriyle ilgili görüşlerini, “Şart ifade eden cümleler genellikle ana cümlelerin zarfıdır. Ana cümleyi tarz ve zaman işlevleriyle tamamlar. İstek ifadesi ile kullanıldığında müstakil bir cümle hüviyetindedir.” şeklinde ifade etmiştir.

-sA biçimbiriminin zarf-fiil olarak değerlendirilmesi hususuna dikkat çeken bir başka araştırmacı Gülsevin (1990, s. 276)’dir. Araştırmacı, Türkçe gramerlerde “fiil kipleri” konusunun “dilek-Şart” başlığı altında ele alınan -sA biçimbiriminin aslında kiplerden çok zarf-fiil biçimbirimleriyle fonksiyon birliği içinde olduğunu ifade etmiştir. Bu sebeple -sA biçimbiriminin gramerlerde zarf-fiil başlığı altında ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Gülsevin (1990, s. 279), -sA biçimbiriminin Türkiye Türkçesinde zarf-fiil olarak değerlendirilmesi ve “Şart gerundiumu” şeklinde adlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre bu ekin Orhon Türkçesindeki kullanımında da kişi Őareti kullanılmayan örnekler bulunmaktadır (barsar bargıl ‘gidersen git!’).

Karahan (1994, s. 472-473) da -sA’yı kip biçimbirimi kabul etmemektedir. Araştırmacıya göre, “*Yarın sinemaya gitsek.*” cümlesindeki -se biçimbirimi istek biçimbirimidir ve yargı bildirdiğinden kip biçimbirimidir. “*İlâç içersen/içsen iyileşirsin.*” cümlesindeki -se biçimbirimi ise istek değil Şart bildirmektedir. Yani kendi

başına bir yargı bildirmez, yalnızca içinde bulunduğu cümlenin yargısını tamamlar. Dolayısıyla bir kip biçimbirimi değildir.

Üstünova (2000, s. 495-496) da yukarıdaki araştırmacılara benzer bir görüşe sahiptir. Araştırmacı -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş fiilleri zarf-fiil kabul etmektedir. Üstünova'ya göre, Türkçede bitmiş fiil, fiil çekimine girmiş, zaman ve kişi biçimbirimi almış fiildir. Yani cümlede, özne alan ve yargı bildiren birimdir. -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş fiiller ise bitmiş olmakla birlikte tam bir yargı bildirmeyen fiillerdir. “*Ben, eve gelirse; biz, sinemaya gideriz.*” cümlesini örnek veren Üstünova, burada -sA biçimbirimiyle çekimlenmiş birinci fiilin *gideriz* fiilinin anlamını sınırlandırdığını ve şarta bağladığını ifade etmiştir. Öyleyse *gelirse* fiili zarf-fiil olarak değerlendirilmelidir.

Sezai Güneş (2001, s. 345), Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008, s. 160-161) ve Hakan Özdemir (2013, s. 206) de -sA biçimbirimi ile çekimlenmiş fiilleri zarf-fiil kabul eden araştırmacılardandır.

Özmen (2013, s. 193), -sA biçimbirimli bazı cümlelerin, özellikle yüklemi geniş zamanın şartı ile çekimlenmiş yardımcı cümlelerin şarttan çok -*DiğI/-DUğU zaman, -DIğInDA/-DUğUnDA* anlamı taşıdığına zarf tümleci olabileceğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, bu tür cümleler, ana cümlede zarf tümleci gibi işlev görmelerine karşın, bütün kişilerinin çekimlenmesi ve iç yapılarının bağımsız cümle özelliği taşıması bakımından iç içe birleşik cümle oluşturur. Özmen (2013, s. 150)'e göre, bir cümlenin başka bir cümlenin herhangi bir ögesi konumunda olması, o cümlenin cümle olmadığını göstermez. Dolayısıyla bu tür cümlelerde asıl olan şarttır ve zarf tümleci işlevi ikincildir.

Doğu ve Batı Türkçesinde de -sA biçimbirimli yan cümleler ana cümlenin zarf tümleci görevinde olabilmektedir. Bunlar, geçmiş, şimdi veya geleceğe ait zaman kavramlarının birini de bünyelerinde taşırlar, ancak bunların zaman ifadesi, her hal veya hareketin bir zaman içerisinde mümkün olabilmesiyle ilgilidir. Bu yan cümlelerin söz konusu işleyişleri bazen *kaçan, kaçan ki, her kaçan ki* gibi çeşitli bağlayıcılarla kuvvetlendirilir (Develi, 1995, s. 136). Ayrıca *eger/ger/veger, niçe, egerçi, dağı, hem* bağlayıcılı -sA biçimbirimli yan cümleler de zarf tümleci görevi görmektedir. Bununla birlikte, yalnız Doğu Türkçesi metinlerinde görülen “-*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse*” yapısının, cümlede daima zarf tümleci işleviyle kullanıldığı görülmüştür.

Doğu Türkçesinde Zarf Tümleci Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

6. D KG 33. Birbirinġüz birle küstülü **bolsa** üç künye tegi kerek kim şafa bulġay-siz ve 'özr tilegey-siz.
140. D GT [23b] (4) şulġ kılmak **tilesenġ** düşman ile medġ ayġıl / (5) yüzide ġybetinġ içre neġe **ġybet kılsa** / sözününġ açığını **sevme-** (6) **-senġen** süçitgil / aġzı neġeme toyunġını **muşibet kılsa**
350. D GT [61a] (12) Bir baġıl bar êrdi kim (13) Hâtem neġük keremde **meşhür bolsa** ol baġıl de andaġ ma'rûf êrdi. **Eger [61b]** (1) cân **tilesenġ** bérür êrdi ammâ nân bérmeke imkânı yok êrdi. (2) **Eger** Aşġbü'l-Kehf itini **körse** sünġekî bérmegey êrdi taġı (3) Ebû Hüreyre hirresiġa ma luġme bérmegey êrdi.
1868. D TMA T732a (21) Ekâsire **atlanur bolsalar** (22) **irdi**, resm irdi kim sipâh yıraġdın ġalka urup turarlar irdi.
759. D TE 15a (4) Daġı ma'nîsını **bilmese** ġurânınġ, (5) ġadışnınġ fâyıdasın ala bilmes.
1771. D TE 145a (14) Namâz vaġtı **bolsa** namâz kıġıl.
- 2, 4, 14, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 47, 49, 50, 52, 53, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 74, 75, 77, 79, 81, 84, 86, 90, 91, 92, 94, 96, 99, 100, 104, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 121, 122, 128, 130, 133, 135, 136, 137, 141, 142, 144, 145, 147, 149, 152, 154, 155, 156, 158, 159, 161, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 179, 182, 186, 191, 192, 193, 196, 200, 202, 205, 206, 207, 209, 211, 212, 217, 221, 222, 223, 228, 231, 232, 234, 237, 238, 239, 240, 244, 245, 246, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 261, 262, 263, 265, 269, 272, 273, 275, 276, 278, 281, 283, 285, 287, 288, 289, 290, 292, 293, 294, 297, 298, 301, 302, 304, 305, 306, 307, 310, 314, 315, 316, 318, 319, 320, 331, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 344, 346, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 365, 366, 368, 369, 370, 375, 377, 378, 379, 380, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 396, 397, 400, 401, 403, 407, 410, 415, 416, 419, 420, 421, 422, 425, 428, 429, 432, 434, 435, 439, 441, 442, 443, 446, 452, 453, 454, 460, 461, 462, 464, 466, 468, 469, 470, 472, 476, 478, 479, 480, 484, 486, 487, 488, 489, 491, 493, 494, 495, 497, 498, 503, 505, 510, 512, 515, 516, 518, 521, 523, 524, 528, 530, 532, 537, 542, 543, 545, 547, 550, 553, 554, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 563, 564, 565, 566, 569, 570, 574, 575, 578, 580, 583, 584, 585, 586, 587, 591, 595, 596, 601, 602, 605, 606, 607, 608, 610, 611, 612, 613, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 626, 627, 628, 629, 631, 632, 634, 635, 636, 637, 684, 642, 645, 647, 650, 652, 656, 657, 660,

661, 664, 665, 669, 670, 671, 673, 677, 679, 681, 684, 685, 686, 687, 689, 692, 698, 699, 700, 702, 705, 713, 717, 718, 721, 722, 723, 725, 729, 731, 733, 735, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 745, 746, 750, 752, 757, 762, 763, 764, 770, 782, 801, 804, 806, 812, 818, 829, 830, 840, 845, 854, 857, 866, 869, 875, 883, 887, 888, 901, 904, 908, 909, 910, 911, 913, 914, 915, 918, 922, 939, 940, 941, 943, 945, 946, 951, 955, 958, 959, 962, 969, 970, 971, 979, 981, 983, 987, 988, 993, 1001, 1033, 1035, 1036, 1038, 1059, 1069, 1070, 1072, 1073, 1076, 1088, 1090, 1098, 1100, 1102, 1107, 1108, 1120, 1143, 1152, 1162, 1166, 1179, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1192, 1194, 1210, 1222, 1223, 1224, 1232, 1247, 1276, 1278, 1279, 1290, 1291, 1301, 1303, 1310, 1315, 1321, 1322, 1330, 1335, 1342, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1362, 1367, 1369, 1372, 1373, 1376, 1379, 1381, 1383, 1384, 1388, 1390, 1394, 1406, 1411, 1414, 1417, 1427, 1429, 1435, 1441, 1453, 1455, 1468, 1474, 1475, 1476, 1481, 1485, 1490, 1495, 1498, 1500, 1503, 1508, 1509, 1511, 1513, 1523, 1524, 1542, 1546, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1562, 1567, 1568, 1571, 1577, 1578, 1582, 1591, 1592, 1593, 1594, 1598, 1599, 1604, 1605, 1620, 1621, 1628, 1642, 1648, 1650, 1653, 1657, 1661, 1667, 1671, 1673, 1675, 1689, 1695, 1696, 1701, 1708, 1709, 1713, 1716, 1718, 1722, 1738, 1739, 1749, 1754, 1769, 1787, 1792, 1809, 1814, 1815

Batı Türkçesinde Zarf Tümlenci Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

1895. B KG 122. (...) Selmān aḡar şuya **varsa** ḡurıdır.
1978. B GT (43b 15) Her kişinüñ ki gönline irişdüñ, andan soñra yüz eylük **dañı** idesi **olursañ** (44a) İmin olma ki; dermen yaradan çıkar velikin söz dermeni gönülde ebedi kalur.
1983. B GT (49a 14) Bir mescide bir müezzın var-ıdı, **her vañt ki ezān oñısa** ḡalk ḡulaḡlarına (15) barmaḡ tutarlardı; tā ki bunun naḡs āvāzın iñitmeyeler.
2301. B TMA B63b (8) Bir iş **kılsa idi** anuñ ile meşveret kılurıdı (...)
2065. B MN 37a (9) (...) nazmlardan bir beyt bilmez **bilse hem** nazm degül ve neşrlerden bir nükte fehm itmez (2) hem maḡşūda muvāfiḡ dimes.
2103. B MN 72a (3) Dīvānı dāyim (4) biline baḡlu her beyte yā ma'nīsine **iñtiyācı olsa**, fi'l-ḡāl dīvānını (5) çıkarup bulur.
2123. B TE 22b (9) **Ne ḡadar kim** benüm şuyumdan **içdiyse** ol ḡadar (10) Tañrı aña 'ilm vire.

1878, 1879, 1880, 1881, 1883, 1885, 1886, 1888, 1889, 1890, 1892, 1894, 1895, 1896, 1897, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1936, 1938, 1940, 1941, 1943, 1944, 1945, 1947, 1948, 1951, 1952, 1953, 1955, 1956, 1958, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1967, 1968, 1970, 1972, 1974, 1976, 1977, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1988, 1990, 1992, 1993, 1995, 1997, 1998, 2001, 2002, 2004, 2005, 2006, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2015, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2031, 2032, 2033, 2035, 2036, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2048, 2049, 2051, 2053, 2054, 2057, 2059, 2060, 2061, 2063, 2064, 2066, 2074, 2078, 2079, 2081, 2083, 2086, 2087, 2088, 2090, 2093, 2094, 2095, 2097, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2109, 2113, 2116, 2119, 2121, 2123, 2124, 2126, 2127, 2129, 2130, 2134, 2136, 2137, 2139, 2141, 2145, 2147, 2148, 2149, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2160, 2161, 2163, 2166, 2168, 2169, 2172, 2173, 2176, 2177, 2178, 2179, 2181, 2182, 2183, 2184, 2187, 2189, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2200, 2201, 2202, 2203, 2206, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2218, 2219, 2221, 2222, 2223, 2224, 2226, 2227, 2228, 2231, 2232, 2233, 2234, 2237, 2239, 2240, 2241, 2243, 2244, 2246, 2247, 2248, 2253, 2254, 2258, 2260, 2264, 2265, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2274, 2275, 2278, 2283, 2286, 2289, 2291, 2297, 2299, 2301, 2302, 2303, 2304, 2307, 2308

6.2.2. Özne Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

-sA biçimbirimli yan cümleler, ana cümlenin öznesi olabilmektedir. Bu hususu, Deny, “Şahıssız Bir Sonlamı Olan Bağlaşık Şart Cümleleri” başlığı altında şu örneklerle ortaya koymuştur: “*Beraber gitsek olmaz mı?/Gelsen fena olmaz./Buna ne kadar itiraz olursa yeri vardır./Bunu alsak evladır./Bu tabirin istimalinden tevakki olursa sezadır.*”

Özne görevindeki -sA biçimbirimli yan cümleler bağlayıcı ve bağlayıcısız olmak üzere iki grupta incelenebilir. Bağlayıcı olarak kullanılanlarda *kanda, ne, her kim, ne kadar* vb. bağlayıcılar tespit edilmiştir (Develi, 1995:133). Bu tip cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümleden sonra “*ol*” zamirinin kullanılması yahut bu zamirin eklenmesinde anlam ve işlev bakımından bir sakınca olmaması bu yan cümlelerin ana cümlelerin öznesi olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde ana cümlenin öznesi görevinde bulunan -sA biçimbirimli yan cümleler tespit edilmiştir. Bunlar, ana cümlenin yüklemine sorulan “kim, ne” sorularına yanıt veren ve yüklem gösterdiği işi yapan ögelerdir.

Doğu Türkçesinde Özne Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

7. D KG 34. **Kaıysı kişi kim** bu üç kün içinden burun küsü kibr kınesini köñlinden **çıkarur irse** uçmağğa ol burun kirgey tidi.
371. D GT [64b] (11) hünerliğ kişi **bulmasa** bahşı nām / (12) kişi bilmegen yērde kılsun maķām
1877. D TMA T733b (7) Ğaraż kim bu söz **yitse** encāmığa / Bu tārīh yüz **koysa** itmāmığa / Anga her kiři **salsa** açıp nazar / Bolup köñli mazmūnıdın behre-ver
743. D MN T251 (8) İmdi ĥalvetde dağı bir ikki naķl ol ĥazret’niñ ğayr-i nazm letāyifidin **bitilse** ve bir ikki söz **şerĥ itilse**, yırak bolmağay.
771. D TE 16b (11) Yana **her kim** Muĥammadğa İmān keltürüp ahl-ı baytğa (12) **İmān keltürmese** Muĥammadğa İmān keltürmegen dek bolğay.
- 5, 23, 24, 34, 35, 48, 49, 54, 55, 59, 76, 111, 115, 124, 171, 175, 179, 190, 224, 225, 239, 248, 249, 252, 259, 261, 264, 290, 295, 303, 304, 312, 322, 333, 345, 349, 363, 376, 382, 394, 395, 397, 431, 451, 471, 482, 484, 490, 509, 529, 542, 552, 560, 561, 566, 569, 577, 582, 598, 614, 623, 633, 651, 678, 682, 690, 696, 712, 726, 727, 748, 760, 765, 766, 773, 791, 792, 793, 794, 796, 797, 809, 813, 817, 846, 847, 864, 898, 907, 912, 917, 920, 957, 976, 977, 992, 1029, 1030, 1060, 1061, 1062, 1063, 1065, 1109, 1151, 1218, 1227, 1234, 1269, 1273, 1286, 1298, 1337, 1342, 1378, 1389, 1395, 1447, 1448, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1485, 1506, 1510, 1512, 1548, 1549, 1560, 1563, 1588, 1589, 1601, 1602, 1603, 1624, 1627, 1646, 1653, 1660, 1663, 1664, 1692, 1700, 1714, 1723, 1735, 1737, 1774, 1834

Batı Türkçesinde Özne Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

1884. B KG 34. **Kaıkısı** evvel **şafalık iderse**, uçmağğa öñdin gire.
1959. B GT (34a 7) **Ölse** ‘aceb-idi ki aña açlık ‘ādet olmış-ıdı ve ol birisine günde (8) iki kez yimek ‘ādet olmış-ıdı, çün-ki açlık muşibetine mübtelā oldı (9) ve öldi, **ölmese** ‘aceb-idi.

2288. B TMA B41b (13) İkinci bu kim tatalum müneccimler gerçek olmuş, sen bu kavme bu zulmü (14) **itmesen** evlâdur ki kaçan ol şâhib-sa'âdet zühür itse (15) senünj bu ef'âlün işidüp evlâduña dahı artuk intikâm (B42a 1) eylemeye.
2110. B MN 79a (6) **Her kimse** ol neseb-nâmeye **baksa**, bilür ki (7) hâkân u rây aña bir Türk ve bir Hindü bendedür.
2117. B TE 15b (2) Veys didi ki, bir nesnenünj ki 'aklı yoğdur, ne şatarsın, yabana at, (3) **her kime gerekse** ala.
- 1882, 1903, 1909, 1934, 1937, 1946, 1949, 2030, 2047, 2073, 2075, 2098, 2111, 2114, 2115, 2131, 2144, 2146, 2159, 2180, 2185, 2190, 2204, 2239, 2249, 2257

6.2.3. Yüklem Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Cümleler

-sA biçimbirimi ancak dilek anlamı taşıdığında tek başına yargı bildirmekte ve cümlede yüklem görevi üstlenmektedir. Diğer hâllerde cümlenin yüklem dışındaki öğelerinden biri olmaktadır. Korkmaz (1995, s. 167), bu durumu -sA biçimbirimi ile -sAk biçimbiriminin birbirine karıştırılması ile açıklamaktadır:

-sA şart eki ile -sAk dilek ekinin birbirine karıştırılması ve -sAk ekindeki -k'nin belki de geçmiş zaman ekindeki -k'ye benzetilerek bir şahıs eki gibi kabul edilmesi dolayısıyla -sAk eki -sA-k şeklinde iki ayrı ek unsuruna ayrılmış ve bunun tabii bir sonucu olarak da -sA şart eki ile -sA dilek eki tek bir şekle dönüşmesiyle şart kipi dilek-istek işlevi kazanmıştır. Eski Türkçede olmayan bu işlev, Uygur döneminden sonra -sAk ekinin şart kipinin yerine kullanılmasıyla kazanılan bir işlevdir. -sAk eki hem şekil olarak şart kipinde kullanılmaya başlanmış hem de taşıdığı dilek-istek işlevini de şart kipine taşımıştır.

Bu hususta Ergin (2013, s. 293) de benzer bir görüştedir. Ergin'e göre, istek için de kullanılan bu şekilde şart değil, temenni ifadesi bulunur. Bu temenni ifadesi ile -sA biçimbirimi hükümlü bir fiil çekimi oluşturarak ana cümlenin yüklemi olabilir.

Koç (2002, s. 436), -sA biçimbirimi ile yalın cümleler kurulabileceğini, bu cümlelerin karşıt görünüş ile yargı da bildireceğini ifade etmiş ve şu örnekleri vermiştir: *“Hiç değilse Ahmet gelseydi. (Hiç değilse Ahmet'in gelmesini isterdim; o da gelmedi.), Keşke bu filmi görseydin. (Bu filmi görmeni isterdim ama görmedin.), O da damarıma basmasaydı. (O da damarıma bastı.)”*

Delice (2002, s. 202), -sA biçimbiriminin cümle içinde *keşke* veya eş görevli başka bir edat ile birleşmediği müddetçe yüklem oluşturamadığını, sadece bir ana cümleye bağlanabilecek ve şart öbeğinden oluşan bir yan cümle oluşturabileceğini ifade etmiştir. Aksan ve diğerleri (1983, s. 208-210) ile Yücel (1997, s. 107) de bu hususta

aynı görüştedir. Araştırmacılara göre “Çalışırsa sınavını başarır.” Cümlesindeki -sA biçimbirimi ile “Ah, bir çalışsa!” cümlesindeki -sA biçimbirimi sesçe aynı olmasına rağmen işlevce aynı değildir. Bunlardan “Ah, bir çalışsa!” cümlesi dilek anlamı ifade ettiğinden -sA biçimbirimli fiil ana cümlenin yüklemi konumundadır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, *gerek* sözcüğü ile yapılan her çekimin yüklem görevinde olmasına rağmen gereklilik bildirmemesidir. Bu çekim kimi cümlelerde gelecek zaman ifade etmek için kullanılmıştır (Gülsevin, 1997b, s. 103). Timurtaş (1994, s. 132), Türkiye Türkçesinde de bu kullanımın devam ettiğini ve *Fiil+-sA+Kişi Biçimbirimi+gerek* yapısının gelecek zaman çekimi yaptığını belirtmiştir.

Ayrıca, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Doğu ve Batı Türkçesinde de -sA biçimbirimi dilek, gereklilik (-sA *kerek/ -sA gerek*) ve yeterlilik (*Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman/Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman*) anlamı ifade ettiği cümleler dışında yargı bildirmemektedir. Dolayısıyla, yargı bildirdiği cümlelerde -sA biçimbirimli unsur ana cümlenin yüklemi olmaktadır.

Doğu Türkçesinde Yüklem Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

20. D KG 141. (...) yâ Rab, mâlım bu kadar kim **şadağa bersem**, her kim meniñ ğıybetim söylese anga hâlâl bolsun anıñ birle **da vâci bolmasam**.
46. D GT [5a] (5) devlet-i dâyim bulur **bulsa** kişi yahşî at / (6) **nêçe kim ölse bolu[r]** tirig uşal nâm için
108. D GT [17a] (5) Tüş vaqtıda uykuğa **barsañg** (6) kim ol zamân halk sening zulumıñge tuş bolmayın **kutulsa**.
1830. D TMA T723a (26) Ekşer tevârihde anıñ ‘ömrin otuz altı yıl ve saltanatın on üç yıl bitipdürler ammâ muhâldür (27) kim on üç yılda ol kılğan işçe **kılsa bolğay**.
1857. D TMA T729b (19) Anıñ zamânını cemî‘ selâtin zamânığa **tercîh kılsa bolur**, niyüçün ki çün hazret-i peygamber âhirü’z-zamân (20) şalavatu’llâhi ve selâme ‘aleyhi anıñ ferhunde zamânıda mütevellid boldı.
663. D MN T70 (9) İnşâf yüzidin **kirek ki müsellemtutsa irdi**.
853. D TE 28b (7) Hasan-ı Başrî ayttı: “**Kâşkı** ol kişilerdin biri menıñ **bolsam** kim ‘âkıbat tamuğdın (8) çıkar ermiş.”
858. D TE 29a (9) Anıñ için kim **kâşkı** dünyâda kulluğnı artuğrak **kılsağ erdi** kim (10) Têngri Ta‘âlânıñ dargâhıda mundın artuğ martaba tapğay êrdük.

895. D TE 33a (7) **Né boldı kim** közüñni yığışturup (8) mēniñ yüzüm açılğanı **körmeseñ?**

15, 35, 95, 104, 120, 139, 200, 204, 267, 329, 336, 387, 430, 440, 456, 471, 475, 483, 485, 496, 508, 528, 536, 544, 549, 555, 563, 571, 615, 627, 637, 648, 654, 666, 675, 693, 694, 695, 701, 703, 704, 711, 719, 725, 728, 744, 810, 816, 820, 835, 838, 839, 841, 862, 884, 903, 927, 1003, 1037, 1042, 1095, 1114, 1131, 1153, 1167, 1182, 1188, 1209, 1226, 1254, 1262, 1284, 1391, 1409, 1422, 1526, 1529, 1565, 1581, 1606, 1665, 1690, 1725, 1728, 1729, 1813, 1825, 1859, 1863

Batı Türkçesinde Yüklem Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

1893. B KG 111. Bilün kim gişi gendü ‘aybın **görse gerek**, ayruķ gişi ‘aybın **görmemek gerek** ve kimseye yavuz endiše **ķılmasa gerek**.

1991. B GT (53b 2) Senün gibi naħs, bī-sa‘ādet cihānda **ne vaķt bulınsa gerek** ‘aceb?

1994. B GT (55a 3) (...) **n’ola** bir kaç gün muķım (4) **olsañuz**, tā ki ĥidmet ile müstefid **olsavuz**.

2084. B MN 57a (15) Bu yolu **ħükm ķılsa olur** ki bend eyledi.

2135. B TE 43b (8) (...) yā nefis ben saņa ruķab **virsem olmaz**.

2256. B TE 215b (4) Īrte fülān (5) maħallede ķuşluk vaķtında fülān evde **vefāt itsem gerek**.

2261. B TE 228a (8) Müslimān **olsan keşke** senün mālını yirdüm.

2052, 2082, 2085, 2089, 2091, 2092, 2097, 2109, 2174, 2225, 2277, 2281, 2282, 2285, 2287, 2296, 2298, 2299

6.2.4. Nesne Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

-sA biçimbirimli yan cümlelerin bir kısmı ana cümlelerin nesnesi durumundadır. Bu duruma ana cümlede bazen bir zamirle işaret edilmektedir. Nesne görevindeki yan cümleler, bazen belirtme durumu eki almış bir zamirle ana cümlede temsil edilirler (Develi, 1995, s. 135). Bu tip cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümle *ne*, *her ne*, *kim*, *her kim* gibi bağlayıcılarla desteklenebilir. Bu tür yan cümlelerden sonra “*anı*” zamirinin kullanılması ya da bu zamirin kullanılmasında anlam ve işlev bakımından bir sakınca olmaması bu yan cümlelerin ana cümlelerin nesnesi olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Tekin (1965, s. 40), *-sA* biçimbirimli yan cümlelerin ana cümlelerin nesnesi olabileceğini ifade etmiştir. Bu yan cümleler bağlayıcı olabilir. Bağlayıcılar (*kaşu, ne, neçükin, kim*), yan cümlelerin öznesi konumundadır ve yan cümlelerin yüklemi ve ana cümlelerin yüklemi arasında bağlantı kurarlar: “Burkanta adın, kimni erser, umug inag bulmaz biz.= Burkandan başka hiçbir kimseyi biz destek ve dayanak olarak bulamayız.”

Tekin (1965, s. 41), bu cümledeki *kim+ni erser* yapısının, biçim bakımından ana cümlelerin nesnesi olduğunu belirtmiştir. Araştırmacıya göre, bu yapı, bugün Türkiye Türkçesinde *kim erse>kim irse>*kim ise* biçimlerinden dönüşerek *kimse* olmuştur. Yani bu yapı aslında bir cümle olduğu hâlde *kimse* biçiminde kalıplaşmıştır.

Doğu Türkçesinde Nesne Görevinde Olan *-sA* Biçimbirimli Yan Cümleler

9. D KG 56. Aydı mininğ bir dostım bardur senden ança yahşı sever men **ne kim buyursam** işler.
342. D GT [60a] (3) (...) ammā (4) **tilemediler kim** dihkân-nınğ şerefi, melik mağdemi birle ziyāde **bolsa**.
514. D GT [90b] (5) yıl kēçip bir atanğ ziyāretige / (6) bara bilmes sēn ey oğul hey hey / sēn atanğga bu kün **nē hayr ētseñ** / (7) tınğla oğulunğ sanğa anı kılğay
1851. D TMA T728a (11) Herāyine kim her kişi **her ni kim** köñgli **tilese** kıla (12) başladı tā milkke revnağ ve sipāhğa nesak kalmadı.
730. D MN T214 (12) Yārdın ni **kilse**, anı mubāh bilip cān birürde dipdür: (BEYİT)
958. D TE 40a (9) **Her nēme tapsa** yer ērdi.
1339. D TE 82b (9) **Her kimde** Tēñri Ta‘ālā (10)-nınğ sēvüglügi bir zarra köñgli **bolsa** eger anı otka salsalar köydürse anıñ sēvüglügi bir zarra kim bolmağay.
- 108, 209, 213, 242, 268, 438, 474, 543, 589, 590, 623, 624, 631, 672, 802, 891, 919, 983, 1051, 1077, 1089, 1161, 1171, 1172, 1173, 1174, 1190, 1252, 1284, 1285, 1366, 1402, 1404, 1405, 1478, 1494, 1601, 1608, 1641, 1658, 1672, 1704, 1715, 1748, 1751, 1763, 1775, 1836, 1855

Batı Türkçesinde Nesne Görevinde Olan *-sA* Biçimbirimli Yan Cümleler

1887. B KG 56. (...) benüm dostum var-ıdı **ne kim buyursam** işler-idi.
1989. B GT (52b 7) Var saña **ne yararsa** anı tut ki bizüm dilegümüzce olmadıñ, (8) dilegünce ol!

2300. B TMA B59b (7) Bugün deyrün dāyiresinde oturuñ yarın maşlahat **ne ise** (8) muqarrer idesiz.
2070. B MN 43b (2) (...) çün hüsni var, **her ne iderse** (3) aña alıvirür.
2190. B TE 104a (8) Şordum ki, aduñ nedür? Eydür, sen (9) ne dirsən oldur. Eyitdüm, ne yirsin? Eydür, sen **ne virürseñ**. Eyitdüm, (10) ne geyerseñ? Eydür, **ne geydürüseñ**. Eyitdüm, ne işlersin? **Ne buyurursan**.
- 1966, 1996, 2000, 2019, 2067, 2142, 2164, 2165, 2166, 2186, 2188, 2205, 2207, 2217, 2230, 2238, 2250, 2259, 2284, 2295

6.2.5. Dolaylı Tümleç Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

-sA biçimbirimli yan cümleler, ana cümlelerin dolaylı tümleci olabilirler. Bu tip yan cümleler yönelme, bulunma ve ayrılma durumu eki alan dolaylı tümleçlerin yerini tutmaktadırlar. Bunlar, *ne, ne kadar, her ne, kanda, her kangısında, ne kim* gibi çeşitli bağlayıcılar alabilmekte, ayrıca ana cümlede bir zamirle temsil edilebilmektedir (Develi, 1995, s. 139). Ana cümlede -sA biçimbirimli yan cümleden sonra kullanılan veya kullanılmasında sakınca olmayan bu zamirler “*aña, anda, andan*” biçiminde görülmektedir.

Tekin (1965, s. 45), ana cümlelerin yüklemine anlamını yer bakımından belirleyen cümlelere “yer yardımcı cümleleri” dendiğini ifade etmiştir. Tekin’e göre, bu cümleler işlev bakımından yer bildiren, ana cümlelerin yüklemine nerede gerçekleştiğini anlatan yardımcı cümlelerdir ve bunlar ana cümleye daima bir bağlayıcıyla (*kayu, kim*) birleşirler. Tekin, bu hususa Uygurcadan bazı örnekler vermiştir: “*qayu qorqınqsız yingaq erser, ol yingaqta turqaru bizni uduzup iltiding. ‘neresi tehlikesiz ise, sen bizi oraya götürdün.’*”

Doğu Türkçesinde Dolaylı Tümleç Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

3. D KG 12. (...) **her qayda barur erse** acıqaç manga aş şu berür.
13. D KG 96. (...) **qaysı qul kim** acıqını **kiterür irse** Tenğri ta‘ālā ol quldan hışmını kiterür.
127. D GT [20a] (9) suğa muñluğ Hicāz teşneleri / şür suw kıraqıda mu cem‘ olur / (10) **qayu yérde bulunsa** süçüg suw / cinn ü ins ü tıyür cem‘ olur

823. D TE 24a (11) **Her kim** üç nêmeni **sêvse** tamuğ ol kişige yavuğ turur: “Avval yağşı aşlarını sêvmek, êkinçi yağşı (12) körklük tonlarını sêvmek, üçünçi bay kişiler bile olturmak.

1504. D TE 110b (8) Şāfi ‘ī ol yarmağnı öz ileyinde tōküp (9) **her kim kêlse** bir avuç bêrür êrdi.

20, 22, 32, 51, 61, 99, 125, 131, 148, 239, 276, 293, 300, 323, 327, 359, 360, 361, 362, 382, 386, 406, 415, 450, 531, 536, 572, 639, 655, 756, 895, 1003, 1087, 1093, 1111, 1112, 1117, 1118, 1298, 1380, 1385, 1449, 1464, 1477, 1778, 1611, 1653, 1666, 1691, 1719, 1724, 1764, 1768, 1810

Batı Türkçesinde Dolaylı Tümleç Görevinde Olan -sA Biçimbirimli Yan Cümleler

1899. B KG 141. Rivāyet kıldılar Benī İsrā’il qavminden bir gişi eyitdi yā Rabbi mālım yoğdur şadaqa virmege **her kim benüm ğaybetüm söylerse** aña hālāl olsun, anuñılan da‘vici olmayam didi.

2727. B GT (42a 2) Her kişi ki şāhib-cemāl ola, **her ne yire qadem başarsa** öñine (3) el dutup anı redd eylemez.

2058. B MN 24a (1) Ve **her ne** (2) **dirse**, iṭā‘at iderler idi.

2279. B TMA B10a (8) Āhır **kanda vardıysa** (9) ardınca varup tıtdılar.

2167. B TE 80a (3) Yā kişi ne dilersin, (4) gel emānetün nereye **qodunsa** al.

1880, 1901, 1973, 1999, 2004, 2023, 2069, 2122, 2239, 2263, 2273, 2274

BÖLÜM VII

ANLAM BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRMA

Bu bölümde, çalışma kapsamında yer alan Batı ve Doğu Türkçesi metinlerindeki -sA biçimbirimli yapılar öncelikle şart anlamı içermeleri ve içermemeleri bakımından sınıflandırılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen metinlerde yer alan her -sA biçimbirimi şart anlamı ve işleviyle kullanılmamıştır. -sA biçimbiriminin kip ve zarf-fiil olmak üzere iki işlevi vardır ve bu biçimbirim şart bildirdiği sürece zarf-fiildir. Şart anlamı taşıyan yapılar şartın basit ve birleşik çekimleri olarak alt başlıklar hâlinde verilmiştir. İnceleme sırasında, metinlerde, şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapılar olduğu da görülmüştür. Bunlar çoğunlukla zaman veya durum bildirme işleviyle cümlenin zarf tümleci olarak ya da cümlenin başka bir ögesi biçiminde kullanılmıştır. Bu kullanımındaki yapılar da şartın basit ve birleşik çekimleri olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Ayrıca, şart anlamı taşımayan yapılar içerisinde, dilek, gereklilik ve yeterlilik anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapılara da yer verilmiştir. Bu incelemede, hem -sA biçimbirimli unsurların yapısal özellikleri hem de bunların birlikte kullanıldıkları bağlaçlar dikkate alınmıştır. Ayrıca örnekler verilirken sayısı onun altında kalan alt başlıklar “Diğerleri” başlığı altında sunulmuştur.

7.1. Doğu Türkçesi Metinlerindeki -sA Biçimbirimli Yapıların Anlam Özellikleri

Doğu Türkçesi metinlerindeki -sA biçimbirimli yapılar öncelikle şart anlamı içermeleri ve içermemeleri bakımından incelenmiştir. Şart anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların şartın basit ve birleşik çekiminde olduğu görülmüştür. Her iki çekimde de şart anlamını sağlamaya yardımcı olan bağlaçlar tespit edilmiştir. Bunlar *eger*, *ger*, *veger*, *meger* bağlaçlarıdır.

7.1.1. Şart Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların, şartın basit çekiminde çoğunlukla *eger*, *ger* ile anlam bakımından desteklendiği görülmüştür. Az sayıda örnekte ise bu görevi *meğer* üstlenmiştir. Şartın birleşik çekiminde ise yalnızca *eger* ile karşılaşılmıştır. Geniş, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zamanın şartında kullanılan *eger*, yoğun olarak şartın hikâyesinde karşımıza çıkmaktadır.

7.1.1.1. Şartın Basit Çekimi

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşıyan ve şartın basit çekiminde olan yapıların *eger*, *ger* ve *meger* ile anlamca desteklendiği görülmüştür. Şartın basit çekimindeki yapıların *eger* ve *ger* ile birlikte kullanılanlarının sayısı 200'ün üzerindeyken, *meger* ile kullanılanlar yalnızca beş adettir.

7.1.1.1.1. *eger/ger*+Şartın Basit Çekimi

219. D GT [38a] (6) **eger** kavm içre **bolsa** bir yaraqsız / kıılır kıymetsiz anlar cümlesini

443. D GT [77b] (5) **luḫf êtsenḡ** (6) ve **ger êtmesenḡ** ey ṭurre-i müşḡin / bu ḫusnnünḡ eyyāmı yaḡın 'aşrda kêçkey / (7) bu cān kim êrür ten öyide şem'-i münevvir / bir demde kıyāmınḡ nefesi (8) **tēgdise** öçkey

37, 40, 46, 71, 105, 106, 111, 113, 119, 137, 138, 163, 164, 171, 175, 177, 180, 184, 188, 199, 210, 215, 221, 226, 230, 236, 248, 254, 263, 270, 278, 284, 286, 290, 303, 309, 311, 312, 320, 323, 325, 348, 350, 353, 357, 364, 373, 399, 402, 403, 404, 405, 408, 411, 412, 413, 416, 443, 444, 447, 456, 458, 481, 489, 500, 504, 510, 531, 534, 535, 540, 551, 554, 555, 568, 573, 600, 602, 609, 625, 630, 636, 640, 641, 644, 680, 716, 720, 747, 755, 758, 761, 772, 780, 795, 811, 821, 822, 824, 828, 841, 844, 863, 890, 892, 893, 902, 905, 906, 932, 937, 949, 960, 973, 980, 985, 993, 995, 1003, 1026, 1028, 1029, 1034, 1039, 1040, 1057, 1058, 1097, 1103, 1104, 1113, 1119, 1121, 1122, 1123, 1125, 1147, 1148, 1153, 1169, 1176, 1191, 1202, 1220, 1263, 1272, 1275, 1279, 1287, 1289, 1291, 1292, 1293, 1298, 1327, 1339, 1340, 1347, 1370, 1373, 1374, 1390, 1406, 1415, 1424, 1432, 1447, 1467, 1471, 1473, 1478, 1479, 1480, 1482, 1483, 1484, 1490, 1491, 1492, 1496, 1501, 1505, 1520, 1522, 1527, 1536, 1543, 1547, 1555, 1559, 1575, 1576, 1587, 1589, 1614, 1625, 1627, 1644, 1646, 1649, 1652, 1653, 1661, 1662, 1671, 1681, 1698, 1707, 1725, 1736, 1737, 1741, 1746, 1747, 1762, 1792, 1793, 1818, 1844, 1847, 1856, 1862, 1870, 1875

7.1.1.1.2. Diğerleri

7.1.1.1.2.1. *meger*+Şartın Basit Çekimi

470. D GT [82b] (1) **meger** felekde ferişte **yok êrse** ādemīde / (2) anḡa müşābih adın ādemī bulunmaḡay

94, 200, 404, 565, 566

7.1.1.2. Şartın Birleşik Çekimi

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşıyan ve şartın birleşik çekiminde olan yapıların yalnızca *eger* ile anlamca desteklendiği görülmüştür. Bu yapılar, kullanım sıklıklarına göre şartın hikâyesi, geniş zamanın şartı, belirli geçmiş zamanın şartı ve belirsiz geçmiş zamanın şartı ile çekimlenmiştir.

7.1.1.2.1. *eger*+Şartın Hikâyesi

708. D MN T165 (22) **Eger** levendlığı müfriñ **bolmasa irdi**, dānişmend hem şāyed bolğay irdi.

76, 187, 198, 268, 351, 417, 473, 499, 548, 588, 597, 646, 749, 799, 800, 807, 834, 836, 837, 838, 894, 896, 897, 929, 930, 945, 982, 994, 1002, 1050, 1064, 1066, 1086, 1114, 1133, 1245, 1302, 1392, 1413, 1550, 1626, 1654, 1655, 1675, 1702, 1720, 1726, 1803

7.1.1.2.2. *eger*+Geniş Zamanın Şartı

861. D TE 29a (13) Yā Abdu'l'azīz (14) eger Tēngri Ta'ālā sēniñg bile durur sēn kimdin qorqar sēn ve **eger** Tēngri Ta'ālā sēniñg bile **ērmes ērse** (15) sēn kimdin ümīd tutar sēn?

1, 8, 238, 503, 566, 1009, 1071, 1146, 1177, 1180, 1181, 1323, 1795, 1797

7.1.1.2.3. Diğerleri

7.1.1.2.3.1. *eger*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

235. D GT [41a] (2) **Eger bardıñg ērse yettiñg eger yattıñg** (3) **ērse yittiñg**.

126, 220, 344, 1645, 1656

7.1.1.2.3.2. *eger*+Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı

1101. D TE 59a (7) **Eger** bir qarı hatun bir kēçe aç **yatmış bolsa** kıyāmat küni (8) sañga duşman bolğay. Anıñg üçün kim sēn halıfa durur sēn 'ādillıg kılıp insāf saklağıl." dep (9) dedi ērse Hārūn Raşīd köp yıgladı.

734, 1546

7.1.2. Şart Anlamı Taşımayan -sA Biçimbirimli Yapılar

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların şartın basit çekiminde *kaçan*, *nêçe* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlar sayıca birbirlerine oldukça yakındır. Şartın birleşik çekiminde ise yine *kaçan*, *nêçe* ve *ki/kim* ile karşılaşılmıştır. Ancak burada yoğun olarak *kaçan*'lı kullanımlara rastlanmıştır. Şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapılar, şartın basit ve birleşik çekimlerinde zaman ya da durum bildirmek suretiyle ana cümlelerin zarf tümleci olabilmektedir. *ki/kim*'li yapıların ise söz öbeği olarak kullanıldığı ve cümlelerin herhangi bir ögesinin içinde bulunabildiği görülmektedir. Ayrıca bu yapılar cümlelerin yüklem hariç, diğer ögeleri konumunda da bulunabilmektedir.

7.1.2.1. Şartın Basit Çekimi

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşımayan ve şartın basit çekiminde olan yapılar sayıca birbirine yakındır. Ancak *ki/kim*'li kullanımlar biraz daha öne çıkmaktadır ve bu yapıların söz öbeği olarak kullanıldığı ve cümlelerin herhangi bir ögesine dâhil olabildiği görülmektedir. Bununla birlikte *ki/kim*'li kullanımlar cümlede yüklem dışında herhangi bir öge de olabilmektedir. Sayı bakımından *ki/kim*'li kullanımları, *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük* ile kurulan şartın basit çekimindeki cümleler izlemektedir. Yoğunluk bakımından son sırada ise *kaçan*'lı kullanımlar bulunmaktadır.

7.1.2.1.1. *ki/kim*+ Şartın Basit Çekimi

983. D TE 43b (15) Yana balâlar kêlse qabûl kılgıl dağı **her nê kim** saŋga kêlse Têngri Ta ‘âlâdın körgil dağı (44a) (1) ayağıŋŋı suğa basıp kêçkil.” dep.
214. D GT [37a] (11) Tiledim **kim** anlar muşâhabeti birle **muntazam bolsam. İcâbet** (12) **qılmadılar êrse** ayttım: (...)
223. D GT [38b] (6) ey hûnerlerni êlgine alıban (7) ‘ayblar kizlegüçi qoltuqıda / korqa mên **kim** ‘azîzler ötüben / (8) **qalmasaŋg** seyyiât balçıkıda
308. D GT [54a] (3) **Kimde kim** saŋhâvet **bolsa** şecâ‘at- (4) -qa ihtiyâcı bolmas.
- 51, 53, 55, 92, 94, 96, 103, 108, 111, 124, 125, 148, 157, 172, 179, 209, 222, 248, 249, 252, 261, 269, 283, 293, 299, 304, 312, 313, 321, 323, 327, 333, 342, 345, 349, 363, 369, 395, 397, 414, 415, 416, 417, 422, 431, 440, 448, 451, 474, 482, 484, 490, 494, 495, 496, 526, 529, 536, 543, 560, 561, 565, 566, 569, 572, 575, 577, 589, 598, 612, 614, 616, 619, 623, 628, 631, 633, 635, 663, 671, 683, 686, 688, 698, 705, 754, 756,

776, 792, 793, 802, 803, 817, 898, 899, 912, 916, 918, 954, 992, 1060, 1061, 1062, 1063, 1065, 1107, 1118, 1162, 1171, 1172, 1173, 1174, 1239, 1252, 1269, 1283, 1284, 1298, 1322, 1337, 1366, 1379, 1389, 1395, 1404, 1423, 1456, 1457, 1516, 1608, 1611, 1615, 1628, 1636, 1641, 1646, 1724, 1851, 1877

7.1.2.1.2. *nêce/nêce me/nêce kim/nêcük*+Şartın Basit Çekimi

397. D GT [68b] Sözmekdin (6) anıñğ için mümteni‘ boldum kim **nêce** yaşı **sözleşem** düşman yaman (7) körer.
547. D GT [96b] (7) **nêceme** taş içre **bolsa** sım ü zer / barça taş içre bolur mu sım zer
33. D GT [2a] (4) luţfuñğ zülâli birle öçür qahr otını / Sayrâm hâkidin **nêce kim esinse** şimâl
350. D GT [61a] (12) Bir bañıl bar êrdi kim (13) Hâtem nêcük keremde **meşhür bolsa** ol bañıl de andağ ma‘rûf êrdi.

30, 61, 62, 67, 71, 75, 81, 87, 104, 111, 113, 137, 140, 145, 149, 155, 174, 182, 206, 207, 228, 237, 244, 251, 252, 253, 255, 262, 285, 290, 292, 294, 304, 305, 331, 339, 350, 355, 368, 380, 388, 393, 397, 403, 407, 413, 415, 423, 430, 435, 436, 453, 468, 480, 484, 493, 504, 505, 507, 521, 525, 530, 539, 543, 547, 553, 559, 563, 564, 565, 587, 590, 634, 673, 711, 714, 715, 741, 845, 939, 1269, 1303, 1334, 1653

7.1.2.1.3. *kaçan*+Şartın Basit Çekimi

16. D KG 117. İki kişiniñğ haqqına keldi anıñğ hikâyeti oldur kim peygâMBER ‘aleyhisselâm **kaçan** gazâtğa **barsa** iki yoksızni bir bayğa tapşurur erdi.
- 28, 60, 123, 241, 445, 593, 709, 831, 848, 860, 946, 947, 952, 953, 986, 991, 997, 1041, 1043, 1197, 1297, 1326, 1416, 1467, 1502, 1535, 1561, 1597, 1618, 1766, 1779

7.1.2.2. Şartın Birleşik Çekimi

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların şartın birleşik çekiminde *kaçan*, *nêce* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Ancak burada yoğun olarak *kaçan*’lı kullanımlara rastlanmıştır. Özellikle belirli geçmiş zamanın şartı ile birlikte *kaçan*’ın kullanıldığı örnekler sayıca diğerlerinin toplamından fazladır. Belirli geçmiş zamanın şartı dışında geniş zamanın şartı ve şartın hikâyesi ile çekimlenmiş ikişer örnekte de *kaçan*’ın kullanıldığı görülmüştür. *nêce/nêce me/nêce*

kim ile birlikte kullanılan çekimlerden belirli geçmiş zamanın şartı dokuz, geniş zamanın şartı ise iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. *ki/kim* ile oluşturulan yapılarla, geniş zamanın şartı çekiminde yedi, belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde beş, belirsiz geçmiş zamanın şartı çekiminde beş, şartın hikâyesi çekiminde ise yalnızca bir örnekte karşılaşılmıştır. Şart anlamı taşımayan *-sA* biçimbirimli yapılar, zaman ya da durum bildirmek suretiyle ana cümlelerin zarf tümleci olmaktadır. *ki/kim*'li yapıların ise söz öbeği olduğu ve cümlelerin herhangi bir ögesinin içinde bulunabildiği görülmektedir.

7.1.2.2.1. *kaçan*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

1341. D TE 89a (15) **Kaçan** yavuk **keldi érse** Bāyazīd ayttı kim lā-havle ve-lākuvvete illā-bi-llāh aliyul azim.

28, 44, 48, 55, 57, 66, 73, 80, 82, 83, 88, 89, 98, 102, 109, 130, 134, 141, 150, 160, 165, 169, 181, 185, 189, 195, 197, 204, 218, 220, 222, 247, 258, 271, 284, 326, 379, 426, 427, 457, 474, 495, 551, 581, 593, 594, 751, 778, 789, 814, 815, 850, 870, 877, 923, 933, 953, 965, 984, 998, 1012, 1031, 1081, 1131, 1136, 1142, 1144, 1170, 1193, 1231, 1246, 1253, 1267, 1282, 1296, 1299, 1305, 1311, 1317, 1325, 1354, 1361, 1366, 1371, 1396, 1403, 1412, 1431, 1440, 1443, 1451, 1452, 1465, 1469, 1533, 1534, 1538, 1572, 1580, 1583, 1584, 1586, 1596, 1600, 1630, 1705, 1717, 1740, 1770, 1784

7.1.2.2.2. Diğerleri

7.1.2.2.2.1. *nêçe/nêçe me/nêçe kim*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

488. D GT [86a] (1) şaydğa **nêçe urdısa** arslan / nè buşar it (2) anı bilip **ürse** / dostnı dost koyında kıoya bër / (3) düşman ol hâlde köyer körse

206. D GT [35b] (1) nā-gehān çeşme-i hayvānka **yetse** susuk / içer andın **nêçeme** kırağıda **bolsa** arslan

36. D GT [2b] (10) (...) **nêçe kim** mülā'abet bisātını yazdı ve müdā'abet neşātını **körgüzdü** (11) **érse**, söziğe cevāb keltürmedim ve başımını ta'abbüd zānūsıdın kötermedim (12) érse, hātır rencişi birle nazār kılıp aytur: (...)

129, 228, 258, 355, 787

7.1.2.2.2.2. *kim*+Geniş Zamanın Şartı

7. D KG 34. **Qaysı kişi kim** bu üç kün içinden burun küsü kibr kınesini könglinden **çıkarur irse** uçmağğa ol burun kirgey tidi.
13, 22, 756, 1366, 1715

7.1.2.2.2.3. *kim*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

69. D GT [9b] (5) Ba‘dehü **kim** pādşāh anlar mekridin āgāh **boldı érse** köngli ğazab birle bolup (6) tegme birige kemāl üze gūşmāl bérdi.
208, 1268, 1676

7.1.2.2.2.4. *ki/kim*+Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı

1628. D TE 126a (14) **Her kim ki** (15) Tēngri Ta‘ālānı **tanımış bolsa**, sözlese haqdın sözler, ‘amal kılsa Haq için kıılır, neme tilese haqdın tiler.
61. D GT [8a] (8) **Qayu vücūdda kim** Ēdi cūdı, ‘aql cevherini **qodmuş bolsa** **néceme kāmēti** (9) kiçig **bolsa** kısmēti uluğ bolur
136, 382, 420, 921

7.1.2.2.2.5. *kaçan*+Geniş Zamanın Şartı

303. D GT [53a] (1) **kaçan kim oturur olsa** maħall-i da‘vāda / uruşqa qolisa eger tab‘ige ħilāf étse
1117. D TE 69b (4) İbrāhīm ayttı: “Mēniñg üç atım bar **her kaçan kim** Tēngri Ta‘ālā (5)-dın mañğa bir ni‘mat **kélür bolsa** şükr atığa minip utru barur mēn. Eger tā‘at kélür bolsa şıdık ve ıhlāş atığa minip (6) utru barur mēn. Eger ‘ilm kélür bolsa ‘amal atığa minip utru barur mēn.”

7.1.2.2.2.6. *kaçan*+Şartın Hikâyesi

255. D GT [43b] (3) **Qaçan** şeyħim naşihātı- (4) -nı **yād kılsa érdim** bu beytni oqur érdim: (...)
649. D MN T38 (24) **Her kaçan** semā‘ğa **kirse irdi**, bā-vücūd kim (25) uşul kâ‘idesi bile ħarekātı muvāfik irmes irdi, ammā ħalāyıkka andağ eşer kıılır irdi kim köp yığlar idiler.

859. D TE 29a (11) **Her kaçan kim** bir yağı könglek **keyse êrdi** ol yavuznu köngleginiğ yakasında (12) bitir êrdi.
1332. D TE 88a (3) Otuz yılğa (4) değinçe **her kaçan kim** Têngri Ta'âlâniğ atını aytmaq **tilesem êrdi** buru[n] üç katla ağzımnı su bile yur êrdim.
- 843, 867

7.1.2.2.7. *nêçe me/nêçe kim*+Geniş Zamanın Şartı

46. D GT [5a] (5) devlet-i dâyim bulur **bulsa** kişi yahşı at / (6) **nêçe kim ölse bolu[r]** tirig uşal nâm için
563. D GT [100a] (1) **nêçeme** ok bile kılnı kişi **yarar bolsa** / velik müşkil uruş vaqtıda **ırar bolsa**

7.1.2.2.8. *kim*+ Şartın Hikâyesi

268. D GT [45b] (4) **eger** ayğanımnı tükêl **kılsadım** / tözi (5) bolğay êrdim **nê kim kılsadım**

7.1.3. Gereklilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar (-sA+kerek)

Doğu Türkçesinde -sA biçimbirimli yapıların *kerek* ile birlikte kullanımlarına rastlanmıştır. *Fiil+-sA (Kişi Biçimbirimi)+kerek* biçimindeki bu yapılar cümleye gereklilik anlamı kazandırmaktadır.

15. D KG 116. Biliğ kim kişi kendü 'aybını **körse kerek** özge kişi 'aybını köre **közetmese kerek** ve kimsege yaman endişe **kılmasa kerek**.
35. D GT [2b] (4) kim ekin ekmeğin tek oltursa / (5) küz künde **kêrek** başağ **têr[me]se**
1114. D TE 60b (13) Yana ayttı: “**Eger** (14) âhırat bir bâkî qalır taş bolsa êrdi dağı dünyâ fânî bolur altun **bolsa kêrek êrdi** kim hâlâyık ol bâkî qalır (15) taşğa rağbat kılgay êrdiler.
- 104, 138, 290, 329, 397, 1153, 1665, 1728

7.1.4. Dilek Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar

Doğu Türkçesinde dilek anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların *kāşkī*, *kāş* ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Şartın basit ya da birleşik çekimlerinde karşılaşılan bu örneklerde -sA biçimbirimli yapıların yüklem olarak kullanıldıkları görülmüştür.

853. D TE 28b (7) Ḥasan-ı Başrī ayttı: “**Kāşkī** ol kişilerdin biri menġ **bolsam** kim ‘ākıbat tamuġdın (8) çıkar ėrmiş.”
471. D GT [82b] (5) **kāş** ol dem ki ecel urdı ayakıge tiken / (6) **ursa ėrdi** başıma dehr ėligi tġ-ı helāk / kim bu kün kōrmese dūnyānı sēniġ bu kōz / (7) mēn mü mēn ḥākiġ üze ey başıma her dem ḥāk
1581. D TE 119b (14) **Kāşkī bilsem ėrdi** kim mēni kim duşman tutar?
- 473, 858, 1167, 1254, 1565, 1606

7.1.5. Yeterlilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar

Doğu Türkçesinde yeterlilik anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapılar, *Fiil+ -sA+bol-* biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı *bol-* fiilinin geniş ve gelecek zaman ile çekimlenmesi sonucunda cümleye yeterlilik anlamı kazandırmaktadır. Geniş zamanda *bol-* fiilinin olumsuz çekimiyle kullanıldığı örneklere de rastlandığı hâlde, gelecek zamanda yalnızca olumlu çekimleri olduğu görülmektedir.

46. D GT [5a (5) ḥācet-i meşşāta yok ḥüsn-i dil-ārām için / devlet-i dāyim bulur **bulsa** kişi yahşı at / (6) **nēce kim ölse bolu[r]** tirig uşal nām için
95. D GT [14b] (11) kāmugni ḥoş-dil ėtip ḥasta **ķılmasa bolur** / **meger** ḥasūd kim öz rencidin ėrür pejmān
648. D MN T20 (10) Ḥamse muķābeleside niçe meşnevī aytıpdur, (11) çün muķābeleġa **kiltürse bolmas**, gūyā ki ol cihetdin şöhret tutmaydur.
654. D MN T48 (18) Ve bir ķaşīde aytıp durur kim andın on ikki miġ maşnū‘ beyt **istihrāc ķılsa bolur**, ammā olça faķīr (19) kōrdüm.
810. D TE 22a (13) Yā ‘Umar, ĩmān içinde **yüz kōrse bolmas**, bir ķatla du‘ā ķıldım yēter.
816. D TE 23a (4) Maġga ol kimerse (5) ḥabar bērdi kim hiç nēmeni andın **yaşursa bolmas**.

1825. D TMA T721b (8) Ve likin Buht-i Naşar bābıda söz begāyet köp üçün bu muhtaşarda mundın artuq **bitise bolmas** (9) **irdi**.
1857. D TMA T729b (19) Anıñ zamānını cemī' selātin zamānığa **tercih kılsa bolur**, niyüçün ki çün hazret-i peygamber āhirü'z-zamān (20) şalavatu'llāhi ve selāme 'aleyhi anıñ ferhunde zamānıda mütevellid boldı.
- 159, 192, 203, 226, 336, 387, 430, 483, 528, 536, 549, 555, 571, 615, 627, 666, 675, 693, 694, 695, 703, 704, 711, 725, 728, 744, 820, 835, 838, 839, 841, 903, 927, 996, 1003, 1042, 1182, 1391, 1409, 1526, 1529, 1690, 1725, 1729, 1813, 2324, 2392, 1859, 1863
701. D MN T157 (20) Öz zamānıda nesh-ta'lik haţtın andağ bitidi kim hiç kişi taqlid kıla almadı, belki müşkil (21) hergiz hem **taqlid kılsa bolğay**.
719. D MN T188 (5) Miknet ve 'azmeti çağı hiç iş kılmadı kim andın **dise bolğay**.
1188. D TE 71a (2) İbrāhīm ayttı: “Kuruğ élik kişini dīvniñ évige kirgeli kıymas bolsalar (3) Tēngri Ta'ālāniñ hazratığa tā'atsız **nēcük barsa bolğay?**” dep.
1830. D TMA T723a (26) Ekşer tevārihde anıñ 'ömrin otuz altı yıl ve salţanatın on üç yıl bitipdürler ammā muhāldür (27) kim on üç yılda ol kılgan işçe **kılsa bolğay**.

7.2. Batı Türkçesi Metinlerindeki -sA Biçimbirimli Yapıların Anlam Özellikleri

Batı Türkçesi metinlerindeki -sA biçimbirimli yapılar öncelikle şart anlamı içermeleri ve içermemeleri bakımından incelenmiştir. Şart anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların şartın basit ve birleşik çekiminde olduğu görülmüştür. Her iki çekimde de şart anlamını sağlamaya yardımcı olan bağlaçlar tespit edilmiştir. Bunlar *eger*, *ger*, *veger* bağlaçlarıdır.

7.2.1. Şart Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar

Batı Türkçesinde şart anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların, şartın basit çekiminde *eger*, *ger*, *veger* ile anlam bakımından desteklendiği görülmüştür. Şartın birleşik çekiminde de yine *eger*, *ger*, *veger* ile karşılaşılmıştır. Az sayıda örnekte ise bu görevi *egerçi* üstlenmiştir. Geniş, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zamanın şartında ve şartın hikâyesinde kullanılan *eger*, *ger*, *veger* yoğun olarak geniş zamanın şartında karşımıza çıkmaktadır.

7.2.1.1. Şartın Basit Çekimi

Batı Türkçesinde şart anlamı taşıyan ve şartın basit çekiminde olan yapıların yalnızca *eger*, *ger* ve *veger* ile anlamca desteklendiği görülmüştür. İnceleme sonucunda *eger*, *ger* ve *veger* ile birlikte kurulan şartın basit çekimindeki 76 örnek tespit edilmiştir.

7.2.1.1.1. *eger/ger/veger*+Şartın Basit Çekimi

1951. B GT (30b 9) **Eger** halkdan saña ziyān **irişse** 'afv eyle ki günāh (10) dan pāk olasın.
1911. B GT (8b 10) Deve 'arab şî'ri-y-ile hālet-i tarābdadur. (11) **Ger** sende zevk **yoğ-ısa** tabî'atı egri canavarsın.
2028. B GT (71b 12) (...) **Veger** (13) bî-te'emmül **depelese** ihtimāl vardur ki maşlahat fevt itmiş ola.
- 1883, 1886, 1904, 1910, 1917, 1920, 1921, 1925, 1926, 1928, 1929, 1930, 1932, 1938, 1940, 1944, 1948, 1953, 1955, 1958, 1962, 1963, 1967, 1972, 1977, 1979, 1981, 1984, 1990, 1993, 2006, 2012, 2020, 2021, 2025, 2027, 2033, 2036, 2040, 2042, 2101, 2104, 2113, 2116, 2127, 2139, 2145, 2153, 2154, 2155, 2160, 2161, 2169, 2176, 2178, 2179, 2181, 2182, 2187, 2195, 2196, 2197, 2201, 2206, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2215, 2218, 2219, 2224, 2232, 2233, 2234, 2240, 2241, 2244, 2265, 2267, 2275, 2283, 2289, 2299, 2303, 2307

7.2.1.2. Şartın Birleşik Çekimi

Şartın birleşik çekiminde *eger*, *ger*, *veger*, *egerçi* ile karşılaşılmıştır. Geniş zamanın şartı çekimiyle birlikte *eger*, *ger*, *veger*'in kullanıldığı ve bu yapıların sayıca diğerlerinden oldukça fazla olduğu görülmüştür. Belirli geçmiş zamanın şartı ile kurulan cümlelerde yalnızca *eger* ve *veger* bağlaçlarına rastlanmıştır. Bu cümlelerin sayısı beştir. Şartın hikâyesi ile çekimlenen dört örnekte ve belirsiz geçmiş zamanın şartı ile çekimlenen iki örnekte ise sadece *eger* bağlacından yararlanılmıştır. *Egerçi* ise yalnızca geniş zamanın şartında, iki örnekte görülmektedir.

7.2.1.2.1. *eger/ger/veger*+Geniş Zamanın Şartı

1885. B KG 39. Muhammed bin Ka'b eydür üç nesneyi kimesne hakkında işlemedil. **Eger işlerseñ** gendü nefşüne işlemiş olursın.

2163. B TE 78a (5) Ve daħı eydür, İlähî, ben saña ıamı karkusından **taparsam** (6) beni ıamuya yak ve **ger** saña senün-içün **taparsam** cemâlini benden (7) dirîğ itme.

1912. B GT (9a 13) Eger dünyâ olmaya derdmemem, **veger olursa** maħabbetiyle ayağum bağludur. Bu cihânda bundan (14) ulu hicâb degüldür ki, eger dünyâ vardur ve eger yokdur, bu gönül anuñ maħabbetiyle ve (15) miħnetiyle rencidedür.

1878, 1905, 1908, 1913, 1914, 1915, 1916, 1918, 1919, 1924, 1927, 1931, 1936, 1941, 1943, 1945, 1947, 1960, 1964, 1968, 1976, 1980, 1985, 1986, 1988, 1992, 1995, 1997, 1998, 2002, 2004, 2007, 2009, 2011, 2017, 2018, 2019, 2022, 2024, 2026, 2031, 2032, 2035, 2038, 2039, 2041, 2043, 2044, 2045, 2046, 2048, 2049, 2119, 2121, 2124, 2126, 2129, 2130, 2137, 2141, 2152, 2156, 2157, 2166, 2168, 2172, 2173, 2178, 2182, 2183, 2191, 2200, 2202, 2203, 2221, 2248, 2253, 2254, 2260, 2268, 2269

7.2.1.2.2. Diğeri

7.2.1.2.2.1. eger/veger+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

1933. B GT (23a 7) “**Eger** düşmân **öldi-y-ise** şazılık maħalli (8) degüldür ki bizüm daħı dirliğümüz ebedî degüldür.”

2013. B GT (65a 11) şüretde bir kıtra şu âdemî oldı; çün (12) ki raħimde kırk gün karar itdi. **Veger kırk yaşadıysa** ki anuñ ‘aql u (13) edebi yok tahkik anı âdemî dimezler.

2147, 2148, 2149

7.2.1.2.2.2. eger+Şartın Hikâyesi

1930. B GT (22a 6) **Eger** rāħat ve rencün ümîzi **olmasaydı**, derviş felek üzre ayak (7) başaydı.

2001. B GT (60b 11) Dirîğ, **eger** tã‘at eylemek cüvanmerd (12) eli-y-ile yoldaş **olsaydı** hoş idi.

2010. B GT (64a 2) **Eger** rızk âdemden gelür (3) diyü i‘tikād itdügün kadar Tanrı virdüğine i‘tikād **itse-y-idün** melâyike (4) den a‘lâ maħama irişeydün.

2051. B MN 7b (6) Bu fakirün hayālına bu kadar gelür ki **eger** bizüm Sultān-ı (7) şahib-kırān gibi suhen-dān pād-şāh aña mürebbī **olsa idi** ve 'ömri (8) dağı bir miqdār **vefā kılsa idi**, şî'r söylemekle çok kimsenüñ (9) gönli tefrih ider idi.

7.2.1.2.2.3. *eger*+Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı

1947. B GT (29b 15) **Eger** bir naşihat dīvāra dağı **yazılmış olsa**, gerekdür ki (2) kişi anı kulağında tuta.

2189. B TE 102a (7) Gider oldı, eydür, ey Hudāvend **eger** benden 'ayblu bir nesne **görmüş** (8) **isen** 'afv it ve baña bildür ki terk ideyim.

7.2.1.2.2.4. *egerçi*+Geniş Zamanın Şartı

1974. B GT (41b 14) Hüb şüretlü her yire ki vara (15) hürmet, 'izzet görür; **egerçi** atası ve anası dağı **qahr-ıla sürerlerse**.

1982. B GT (47b 7) **Egerçi** söz dilbend, (8) şîrîn olup taşdik ü taşsine **lāyık olursa**, çün-ki halvāyı bir kere yiyeler (9) yiter.

7.2.2. Şart Anlamı Taşımayan -sA Biçimbirimli Yapılar

Batı Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların, şartın basit çekiminde *kaçan*, *niçe* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlar sayıca birbirlerine oldukça yakındır. Şartın birleşik çekiminde ise yine *kaçan*, *niçe* ve *ki/kim* ile karşılaşmıştır. Şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapılar, şartın basit ve birleşik çekimlerinde zaman ya da durum bildirmek suretiyle ana cümlenin zarf tümleci olmaktadır. *ki/kim*'li yapıların ise söz öbeği olarak kullanıldığı ve cümlenin herhangi bir ögesi olabildiği görülmektedir.

7.2.2.1. Şartın Basit Çekimi

Batı Türkçesinde şart anlamı taşımayan ve şartın basit çekiminde olan yapılar sayıca birbirine yakın olmakla birlikte *ki/kim*'li kullanımlar biraz daha öne çıkmaktadır. Bu yapıların söz öbeği olarak kullanıldığı ve cümlenin herhangi bir ögesine dâhil olabildiği görülmektedir. Sayı bakımından *ki/kim*'li kullanımları, *kaçan* ile kurulan

şartın basit çekimindeki cümleler izlemektedir. Yoğunluk bakımından son sırada ise *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük* ile kurulan cümleler bulunmaktadır.

7.2.2.1.1. *ki/kim*+Basit Şart

1886. B KG 79. Ve **her kim** tekebbürlik **eylese** aşğa zencîri çekerler. ‘Âdemîler içinde ħor bolur.

1979. B GT (49a 14) Bir mescide bir müezzîn var-ıdı, **her vaqt ki ezân oğusa** ħalk kulaqlarına (15) barmak tutarlardı; tã ki bunun naħs âvâzın işitmeyeler.

1884, 1885, 1887, 1895, 1897, 1898, 1899, 1900, 1925, 1946, 2074, 2099, 2134, 2139, 2287

7.2.2.1.2. Diğerleri

7.2.2.1.2.1. *kaçan*+Basit Şart

1881. B KG 16. Eyitdi **kaçan kim** seni bir dostuñ evine **oğusa** azuğuş bile **götürsen** aña ħoş gelür mi?

2095. B MN 63b (9) Mehne şeyħ-zâdeleriniñ nã-hemvâr ma‘âşî çoğdur, ol kadar ki (10) **her kaçan** bir birilerile **nizâ‘ eyleseler**, ikki cânibden şufûf bağlayup oğ ve kılıç (11) ve nîze ile ceng iderler.

2271. B TE 240a (1) **Her kaçan** bir kimsenüñ bir yitigi (2) yitse yâħûd bir esbâbı **uğurlansa**, gelürler ol tablı urarlardı.

1892, 1894, 2272

7.2.2.1.2.2. *niçe*+Basit Şart

2097. B MN 65b (4) **Niçe** (5) **fıkr olunsa**, bu tîre rûzgâr-i nikûhide etvâr-ı muşâhiblikden ħayrı ‘ayb (5) anda bulunsa olmaz, ammâ ‘aybsuz Tengri’dür.

2100. B MN 70a (5) **Her niçe** bed ma‘âş ve bed-baħt **olsa**, ol muğaddemki (6) kâğiden daħı ħõşça olası vardur.

7.2.2.2. Şartın Birleşik Çekimi

Batı Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların şartın birleşik çekiminde *kaçan* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. *ki/kim* ile oluşturulan yapılarla, geniş zamanın şartı çekiminde yedi, belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde iki, şartın

hikâyesi çekiminde ise yalnızca bir örnekte karşılaşılmıştır. *ki/kim*'li kullanımları ise sayı bakımından *kaçan*'lı kullanımlar izlemektedir. Bunlar, geniş zamanın şartı ve şartın hikâyesi çekimlerinde ikişer örnekte karşımıza çıkmıştır. Şart anlamı taşımayan *-sA* biçimbirimli yapılar, zaman ya da durum bildirmek suretiyle ana cümlelerin zarf tümleci olmaktadır. *ki/kim*'li yapıların ise söz öbeği olduğu ve cümlelerin herhangi bir ögesinin içinde bulunabildiği görülmektedir.

7.2.2.2.1. *ki/kim*+Geniş Zamanın Şartı

1899. B KG 141. Rivāyet kıldılar Benī İsrā'il kavminden bir gişi eyitdi yā Rabbi mālīm yokdur şadaқа virmege **her kim benüm gaybetüm söylerse** aña hālāl olsun, anuñılan da'vici olmayam didi.
1946. B GT (29b 1) Terk-i dünyāyı (2) halka öğredürler ve kendüler berk saklayup yıgarlar. 'Alimün ki mücerred sözi ola (3) 'ameli olmaya, **her ne söz ki dirse** kimseye eşer itmeye.
2115. B TE 8b (8) Gelün bir 'ahd idelüm ki (9) kıyāmet güninde her kañımız ki **halāş bulursa** bākilerimüze şefā'at (10) idelüm.
2292. B TMA B46b (10) **Her kankısı kim tacı alursa** tacı anuñ (11) başına koyup saltanatu aña vireler.
- 2019, 2159, 2220

7.2.2.2.2. Diğerleri

7.2.2.2.2.1. *ki/kim*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

2000. B GT (59b 2) Sen atañ yirine **her ne ki itdün-ise**, hemān oğluña dañı anı göz dutğıl.
2123. B TE 22b (9) **Ne kadar kim** benüm şuyumdan içdiyse ol kadar (10) Tañrı aña 'ilm vire.

7.2.2.2.2.2. *kaçan*+Şartın Hikâyesi

2053. B MN 18b (12) **Her kaçan** semā'ya **girse idi**, (13) uşul kâ'idesile harekātu muvāfiğ olduğundan halāyıka (14) ol kadar eşer iderdi ki cevri baña iderler idi.

2270. B TE 239b (6) **Kaçan** ol kapudan bir (7) garîb insân **girse idi**, ol bakırdan ördek bir (8) çığıрмаğ ile çığırurdu ki ol şehirde olan insân cemî'i (9) işidürdi ve hem bilürler idi ki bu şehre bir garîb âdem (10) gelmişdür.

7.2.2.2.2.3. *ki/kim*+ Şartın Hikâyesi

2276. B TMA B7b (2) (...) **her kişinün** (3) **ki** bir sevgülüsü **ölse idi** anuñ şüretin düzüp anuñla (4) hursend olurdu tâ kim bu hâlde bütperestlige mücerr oldu (5) ve Tahmüres otuz yıl saltanat sürdi.

7.2.2.2.2.4. *kaçan*+Geniş Zamanın Şartı

2274. B TE 241a (11) **Kaçan** pâdişâh bir şehir [241b 1] ehline **ğazab ider olsa**, ol ğazab itdüğü kimselerün şehrinün (2) şüreti üzerine ol gölden açardı. Fi'l-hâl, ol şehrinün (3) ehli her kanda olsa şuya ğarğ olur-ıdı.

7.2.3. Gereklilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar (-sA+*gerek*)

Batı Türkçesinde -sA biçimbirimli yapıların *gerek* ile birlikte kullanımlarına rastlanmıştır. *Fiil*+*-sA* (*Kişi Biçimbirimi*)+*gerek* biçimindeki bu yapılar cümleye gereklilik anlamı kazandırmaktadır.

1893. B KG 111. Bilün kim gişi gendü 'aybın **görse gerek**, ayruğ gişi 'aybın **görmemek gerek** ve kimseye yavuz endişe **kılmasa gerek**.

1967. B GT (38a 2) Ne ğam eger naşrânî kıuyısınun şuyı murdar-ısa. Ben dañı cühüd ölüsün (3) **yudursam gerek**.

2089. B MN 60b (1) (...) pes bu i'tibârla meşmümâti iki kaç arasında koyup **koğulasa** (2) **gerek** ki koğu tamâmca ma'lüm ola.

2225. B TE 165b (10) Eyitdi, elbette senden bir eyü olmadı, (11) elbette **olsa gerekdi**.

2277. B TMA B9a (9) Çü Şeddâd oldu cihân içre şâh / (10) Aña oldılar cümle şehir sipâh / (11) Felek eyle kim cevr kıldı bedîd / (12) Ne Şeddâd **kalsa gerek** ne Şedîd

1991, 2256, 2281, 2282, 2285, 2287, 2296, 2298, 2299

7.2.4. Dilek Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar

Batı Türkçesinde dilek anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların *n'ola*, *keşke* ile kullanıldığı tespit edilmiştir. Şartın basit çekiminde karşılaşılan bu örneklerde -sA biçimbirimli yapıların yüklem olarak kullanıldıkları görülmüştür.

1994. B GT (55a 3) Didi ki **n'ola** bir kaç gün muķīm (4) **olsağuz**, tā ki hıdmet ile müstefid **olsavuz**.

2261. B TE 228a (8) Müslimān **olsan keşke** senüñ mālını yirdüm.

7.2.5. Yeterlilik Anlamı Taşıyan -sA Biçimbirimli Yapılar

Batı Türkçesinde yeterlilik anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapılar, *Fiil+-sA+ol-* biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu yapı *ol-* yardımcı fiilinin geniş zaman ile çekimlenmesi sonucunda cümleye yeterlilik anlamı kazandırmaktadır.

2082. B MN 56b (6) Az işinde 'ayb **bulunsa olur** habişler dir imişler ki destārın bu nev' dānişmendāne şarınca çok zaħmet çeker.

2084. B MN 57a (15) Bu yolu **hüküm kılsa olur** ki bend eyledi.

2091, 2092, 2109

BÖLÜM VIII

-sA BİÇİMBİRİMİ İLE BİRLİKTE KULLANILAN BAĞLAÇLAR

Bu bölümde Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde -sA biçimbiriminin birlikte kullanıldığı bağlaçlar saptanıp sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlaçlar, şartın basit ve birleşik çekimleriyle kullanılışlarına göre değerlendirilmiştir. Böylece, Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde görülen, -sA biçimbirimi ile birlikte kullanılan bağlaçların neler olduğunu ve benzer şekilde kullanılıp kullanılmadıklarını belirlemek mümkün olmuştur. Ayrıca, bu bölümde -sA biçimbirimi ile birlikte kullanılan ancak bu biçimbirime anlamca bir katkılarının olmadığı görülen *nitekim/neteg kim*, *nā-gāh* gibi bağlaçlara yer verilmemiştir.

8.1. Doğu Türkçesinde -sA Biçimbirimi İle Birlikte Kullanılan Bağlaçlar

Doğu Türkçesi metinlerinde -sA biçimbiriminin en çok *eger/ger/veger* bağlaçlarıyla birlikte kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçlar şart ifade eden -sA biçimbirimli cümleleri anlam bakımından desteklemektedir. *eger/ger/veger*'den sonra en sık kullanılan bağlaç *kaçan*'dir. Bu bağlaç cümlede zaman ya da durum ifadesinde kullanılmış, dolayısıyla *kaçan* ile birlikte kullanılan -sA biçimbirimli yan cümleler ana cümlenin zarf tümleci olmuştur. *ki/kim* ile birlikte kullanılan -sA biçimbirimli yapılar ise şart anlamı taşımamaktadır. Bu şekilde oluşturulan yan cümleler ana cümlenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci gibi herhangi bir ögesi olabilmekte yahut cümle öğelerinin birinin içinde bir söz öbeği olarak kullanılabilir. *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük* bağlaçları kullanım sıklığı bakımından *ki/kim*'den sonra gelmektedir. -sA biçimbirimi bu bağlaçlarla birlikte kullanıldığında oluşan yan cümle ana cümlenin zarf tümleci olmaktadır. *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük*'ten sonra -sA biçimbirimi ile en sık kullanılan bağlaçlar *kāş/kāşkī*'dir. Bu bağlaçlar -sA biçimbirimli yapılara dilek anlamı vermektedir. Bu şekilde kurulan cümlelerde -sA biçimbirimli yapı cümlenin yüklemi olmaktadır. İncelenen metinlerde -sA biçimbirimi ile birlikte en az kullanılan bağlaç *meger* olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlaç da *eger/ger/veger*'de olduğu gibi cümledeki şart anlamını desteklemektedir ve *meger*'in kullanıldığı cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümle ana cümlenin zarf tümleci olmaktadır.

8.1.1. *eger/ger/veger*

Doğu Türkçesi metinlerinde *eger/ger/veger* bağlaçlarının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçların şartın basit çekimindeki kullanımı şartın birleşik çekimindeki kullanımından daha fazladır. *eger/ger/veger*'in şartın birleşik çekiminde kullanım sıklığına göre şartın hikâyesi, geniş zamanın şartı, belirli geçmiş zamanın şartı ve belirsiz geçmiş zamanın şartı ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.1.1.1. *eger/ger*+Şartın Basit Çekimi

119. D GT [19a] (5) uluska **bërse** gencī tégme erge / birer cev tégmedin téggey saŋga renc / **eger** tégme kişi- (6) -dın bir cev **alsanġ** / saŋga her künde hāşıl bolğay ol genc
210. D GT [36b] (9) **Eger** 'uķūbe-ka **müstevcib** (10) **bolsam** karaġu ĳopĳargıl kim öğgüler nazarıda közsiz bolmaĳ yahşı- (11) -raĳ bolğay körksiz bolmaĳdın.
680. D MN T120 (22) **Eger müdāvemet** (23) **ķılsa**, bu fende ĳaylı yahşı bolğu dıkdür.
720. D MN T189 (16) Diptür kim **eger ĳulluĳ ķılsam**, öz pādīşāhımġa ķılur-min, yoĳ irse yoĳ.
755. D TE 14b (4) Yana **eger** başında takabburı **bolsa** (5) ol takabbur başındın ĳıĳķay daġı kōŋġli, kōzi bu sözlerniġ bereketindin yaruġay.
898. D TE 33a (15) **Eger** calālıġa baķıp **ķörseler** haybattın ösrük bī-ĳod bolğaylar
1856. D TMA T729b (15) Anġa daġı ĳarĳ itti āĳir 'inād / Budur iş ĳubād **olsa ger** Keyķubād
1862. D TMA T731a (10) Behrāmı biziġ intikāmımız cihetidin tilep milkni birgüsüdür, (11) **eger** anı aradın **ķötersenġ** ĳatır-cem' bolur.
- 37, 40, 46, 71, 105, 106, 111, 113, 137, 138, 163, 164, 171, 175, 177, 180, 184, 188, 199, 219, 215, 221, 226, 230, 236, 248, 254, 263, 270, 278, 284, 286, 290, 303, 309, 311, 312, 320, 323, 325, 348, 350, 353, 357, 364, 373, 399, 402, 403, 404, 405, 408, 411, 412, 413, 416, 443, 444, 447, 456, 458, 481, 489, 500, 504, 510, 531, 534, 535, 540, 551, 554, 555, 568, 573, 600, 602, 609, 625, 630, 636, 640, 641, 644, 716, 747, 758, 761, 772, 780, 795, 811, 821, 822, 824, 828, 841, 844, 863, 890, 892, 893, 902, 905, 906, 932, 937, 949, 960, 973, 980, 985, 993, 995, 1003, 1026, 1028, 1029, 1034, 1039, 1040, 1057, 1058, 1097, 1103, 1104, 1113, 1119, 1121, 1122, 1123, 1125, 1147,

1148, 1153, 1169, 1176, 1191, 1202, 1220, 1263, 1272, 1275, 1279, 1287, 1289, 1291, 1292, 1293, 1298, 1327, 1339, 1340, 1347, 1370, 1373, 1374, 1390, 1406, 1415, 1424, 1432, 1447, 1467, 1471, 1473, 1478, 1479, 1480, 1482, 1483, 1484, 1490, 1491, 1492, 1496, 1501, 1505, 1520, 1522, 1527, 1536, 1543, 1547, 1555, 1559, 1575, 1576, 1587, 1589, 1614, 1625, 1627, 1644, 1646, 1649, 1652, 1653, 1661, 1662, 1671, 1681, 1698, 1707, 1725, 1736, 1737, 1741, 1746, 1747, 1762, 1792, 1793, 1818, 1844, 1847, 1870, 1875

8.1.1.2. *eger/ger/veger*+Şartın Birleşik Çekimi

8.1.1.2.1. *eger*+Şartın Hikâyesi

351. D GT [62a] (1) âh **eger yetse êrdi** bargan ölüg / tirilip kayra öz menzilige / (2) anda müriş ölümidin mîrâş / reddi şa‘b olğay êrdi vârişige
499. D GT [87b] (13) **eger tîrilsedi** Leylâ vü Mecnûn / bu defterni körüp bolğaydı meftûn
646. D MN T12 (6) Bu fakîrniñg (7) hayâlîğa andağ kilür kim Mevlânâ Kâtibî’de şî‘r selîkası ança bar ikendür kim **eger** bizniñg Sultân-i şâhib-kırân dik suhen-dân pâdişâh (8) aña mürebbî **bolsa irdi** ve ‘ömri dağı birer nime vefâ kılsa irdi, köp ilniñg köñglini şî‘r aytmağdın savutğay irdi.
708. D MN T165 (22) **Eger** levendlığı müfriğ **bolmasa irdi**, dânişmend hem şâyed bolğay irdi.
894. D TE 33a (6) **Eger** sên mēni habar-dār **kılmasañg êrdi** mēn mundağ yüzüm açuğ bāzārğa (7) kirer êrdim.
945. D TE 38b (3) **Eger yesem êrdi** kâfir dēp at koyar êrdiñg.
- 76, 187, 198, 268, 417, 473, 503, 548, 588, 597, 734, 749, 799, 800, 807, 834, 836, 837, 838, 896, 897, 929, 930, 982, 994, 1002, 1050, 1064, 1066, 1086, 1114, 1133, 1245, 1302, 1392, 1413, 1550, 1626, 1654, 1655, 1675, 1702, 1720, 1726, 1803

8.1.1.2.2. *eger*+Geniş Zamanın Şartı

1. D KG 1. **Eger** sen teñgrini **körmez irsenğ** gümânsız bî-şek ol seni köre turur.
8. D KG 39. Muḥammed ibn Ka‘b aytur üç nerse kimseniñg ḥaqqında söylemegil, işlemegil **eger işler irsenğ** kendü ḥaqqında işlemiş bolğay sen.
192. D GT [33b] (7) Anüşîrvân-ı ‘âdil ḥidmetige bir dōstı, düşmanı ölümü (8) bile

sévinçiledi érse ayttı: **Eger biz *kutulur bolsak* sévinçilesenġ (9) bolur *yok érse*, dünyādın yok bolmay kim kalur?**

566. D GT [100a] (11) ferişte-hüy bolur ér ġızānı kem kılsa / (12) **eger** behīme-şifat **yèyür érse** boldı cemād / kimünġ murādını bérseġ (13) saġa muţı‘ olur / meger bu nefis kim artar ħilāfı bulsa murād

D TE 29a (13) Yā Abdu’l’azīz (14) eger Tēġri Ta’ālā sēniġ bile durur sēn kimdin korġar sēn ve **eger** Tēġri Ta’ālā sēniġ bile **èrmes érse** (15) sēn kimdin ümīd tutar sēn?

1009. D TE 49a (5) Èmdi **eger** ħaccım **ġabül èrmes érse** (6) bu uluġ ta’zīyet turur, ta’zīyetniġ şavābı ġanı?” dēp ayttı.

238, 1009, 1071, 1146, 1177, 1180, 1181, 1323, 1795, 1797

8.1.1.2.3. Diġerleri

8.1.1.2.3.1. *eger*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

220. D GT [38a] (8) Ķaçan bu ‘özni anlardın eşittim érse ayttım: Şükr Mevlāġa kim **eger** dervīşler (9) şoġbetidin **maġrüm boldum érse** bereketleridin maġrüm bolmadım. **Eger** (10) şüretde **cüdā boldum érse** ma’nāda mütteġid bolup bu ħikāyet birle müstefīd (11) boldum.

1645. D TE 128a (2) Yā Aġmad, (3) **eger** sēn biziġ için yetmiş çarāġ **yandurduġ érse** biz daġı sēniġ için yetmiş köġgülni yarutup (4) İmān rozī kılduġ.

126, 220, 235, 344, 1656

8.1.1.2.3.2. *eger*+Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı

1101. D TE 59a (7) **Eger** bir ġarı ġatun bir keçe aç **yatmış bolsa** kıyāmat küni (8) saġa duşman bolgay. Anıġ için kim sēn ħalīfa durur sēn ‘ādillıġ kılip insāf saġlaġıl.” dēp (9) dēdi érse Hārūn Raşīd köp yıġladı.

1546. D TE 115a (9) Üçünçi kişi bile du’ā kılsaġ (10) du’āġa vafā kılgıl. Törtünçi ħiç kimersege la’net kıлмаġıl **eger** saġa **zulm daġı kılmış bolsa**.

8.1.2. kaçan

Doğu Türkçesi metinlerinde *kaçan* bağlacının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlacın şartın birleşik çekimindeki kullanımı şartın basit çekimindeki kullanımından daha fazladır. *kaçan*'ın şartın birleşik çekiminde kullanım sıklığına göre belirli geçmiş zamanın şartı, geniş zamanın şartı ve şartın hikâyesi ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.1.2.1. kaçan+Şartın Basit Çekimi

16. D KG 117. İki kişinin ğ hakkına keldi anıng hikāyeti oldur kim peygāمبر 'aleyhisselām **kaçan** gāzātğa **barsa** iki yoksızni bir bayğa tapşurur erdi.
445. D GT [78a] (1) **Kaçan** kim leţāfeti qalmadı saqal **çıqarsa** luţf taqı müzāhebet (2) kıılır.
709. D MN T165 (24) Mehne şeyĥ-zādelerininĝ nā-hemvār ma'āşı köptür, andaq kim alar **her kaçan** bir birleri birle **nizā** (25) **kılsalar**, ikki cānibdin yasal yasap oq ve kıılıç ve nīze bile uruşurlar.
848. D TE 27b (7) Yana Hasan-ı Başrınınĝ bir murīdı bar erdi kim **her kaçan kim** bir āyat Qurān **okusalar** ol murīd, özini (8) yerge urup faryād kıılır erdi.
- 28, 60, 123, 241, 593, 709, 831, 848, 860, 946, 947, 952, 953, 986, 991, 997, 1041, 1043, 1197, 1297, 1326, 1416, 1467, 1502, 1535, 1561, 1597, 1618, 1766, 1779

8.1.2.2. kaçan+Şartın Birleşik Çekimi

8.1.2.2.1. kaçan+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

102. D GT [15b] (8) **Kaçan** mundağ pend **bérđi érse**, (9) zalīmqa yaqmadı, (...)
134. D GT [22a] (11) **Kaçan** pādşāh bu sözni **êşitti érse** (12) könglide sūz peydā bolup közide şefaqt yulı qaynap ve rahmet igi (13) êsnepe yüzini topraqqa qoyup aytur: (...)
815. D TE 22b (11) **Kaçan kim** (12) Vays Qaranınınĝ bu sözlerini bu martabasını **êşittim érse** Vaysni körmekke 'aşıq boldum.
1784. D TE 147b (6) **Kaçan kim** Şayĥ namāznı tüketip **olturđı érse** oğrı öz hālını sözledi.
- 28, 44, 48, 55, 57, 66, 73, 80, 82, 83, 88, 89, 98, 109, 130, 141, 150, 160, 165, 169, 181, 185, 189, 195, 197, 204, 218, 220, 222, 247, 258, 271, 284, 326, 379, 426, 427, 457,

474, 495, 551, 581, 593, 594, 751, 778, 789, 814, 843, 850, 870, 877, 923, 933, 953, 965, 984, 998, 1012, 1031, 1081, 1131, 1136, 1142, 1144, 1170, 1193, 1231, 1246, 1253, 1267, 1282, 1296, 1299, 1305, 1311, 1317, 1325, 1341, 1354, 1361, 1366, 1371, 1396, 1403, 1412, 1431, 1440, 1443, 1451, 1452, 1465, 1469, 1533, 1534, 1538, 1572, 1580, 1583, 1584, 1586, 1596, 1600, 1630, 1705, 1717, 1740, 1770

8.1.2.2.2. Diğerleri

8.1.2.2.2.1. kaçan+Geniş Zamanın Şartı

303. D GT [53a] (1) **kaçan** kim **olturur olsa** mahall-i da'vāda / uruşka қолısa eger tab'ıge hilāf étse / (2) eger yolunsa cebeldin қavı mu'azzam taş / bolur mu 'arif anıñ yolıdın қopup kétse
1117. D TE 69b (4) İbrāhīm ayttı: “Mēniñg üç atım bar **her kaçan kim** Tēñgri Ta'ālā (5)-dın mañğa bir nı'mat **kélür bolsa** şükr atığa minip utru barur mēn. Eger tā'at kélür bolsa şıdқ ve ıhlāş atığa minip (6) utru barur mēn. Eger 'ılm kélür bolsa 'amal atığa minip utru barur mēn.”

8.1.2.2.2.2. kaçan+Şartın Hikâyesi

649. D MN T38 (24) **Her kaçan** semā'ğa **kirse irdi**, bā-vücūd kim (25) uşul kâ'idesi bile harekâtı muvāfiq irmes irdi, ammā halāyıkқа andaқ eşer қılur irdi kim köp yığlar idiler.
859. D TE 29a (11) **Her kaçan kim** bir yanğı köñlek **keyse êrdi** ol yavuznı köñleginiñ yaқasında (12) bitir êrdi.
- 255, 867, 1332

8.1.3. ki/kim

Doğu Türkçesi metinlerinde *ki/kim* bağlaçlarının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçların şartın basit çekimindeki kullanımı şartın birleşik çekimindeki kullanımından daha fazladır. *ki/kim*'in şartın birleşik çekiminde kullanım sıklığına göre geniş zamanın şartı, belirli geçmiş zamanın şartı, belirsiz geçmiş zamanın şartı şartın hikâyesi ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.1.3.1. *ki/kim*+Şartın Basit Çekimi

9. D KG 56. Aydı mininġ bir dostım bardur senden ança yahşı sever men **ne kim buyursam** işler.
21. D KG 144. Peyġamber ‘aleyhisselām aydı **ķaysı ķişi kim** tıngıçılıķġa **barsa** anınġ ġürın toluġ ot ķılġay. Ķıyāmetġa tegi anı küydürür.
261. D GT [44b] (6) nē hoş yaķar Şeker ėrin **bolsa** ġōŐ-āvāz / **nē naġme kim ol ķılsa** (7) müferriġ taķı dem-sāz
725. D MN T209 (26) **Bu ġusrev-i gerdün-cāhnı kim** nesebi bābıda **ġāme sürsem**, yüz minġ ġān u ġākānnı bu cüzvī muġtaŐarda yıġıŐtursa mu bolur ve **dārā-yi** (27) **encüm-sipāhnı kim** ġasebi Őerġide **ķalem ursam**, yüz tümen ġākān u ķaan anınġ ġamīde aġlāķıķa söznı bu muġaķķar evrākda sıġıŐtursa (1) mu bolur?
802. D TE 20b (4) Daġı tēveçilikdin **her nēme kim ġāsıl ķılŐa** anasıġa, özige ġarc ķılır.
916. D TE 34b (4) Yana **her kim ki** <Tēġri> Ta ‘ālānı **tanısa** muġabbatı artķay.
1871. D TMA T733a (15) **Birevge ki** rüzı bolup Őāhlıķ / Őamīriġa ġaķ **salsa** agāhlıķ
51, 53, 55, 59, 92, 94, 96, 103, 108, 111, 124, 125, 148, 157, 172, 179, 209, 214, 222, 223, 239, 248, 249, 251, 252, 269, 283, 293, 299, 304, 308, 312, 313, 321, 323, 327, 333, 342, 345, 349, 363, 369, 395, 397, 414, 415, 416, 417, 422, 431, 440, 448, 451, 474, 482, 484, 490, 494, 495, 496, 526, 529, 536, 543, 560, 561, 565, 566, 569, 572, 575, 577, 589, 598, 612, 614, 616, 619, 623, 628, 631, 633, 635, 663, 671, 683, 686, 688, 698, 705, 754, 756, 776, 792, 793, 803, 817, 898, 899, 912, 918, 954, 983, 992, 1060, 1061, 1062, 1063, 1065, 1107, 1118, 1162, 1171, 1172, 1173, 1174, 1239, 1252, 1269, 1283, 1284, 1298, 1322, 1337, 1366, 1379, 1389, 1395, 1404, 1423, 1456, 1457, 1516, 1608, 1611, 1615, 1628, 1636, 1641, 1646, 1724, 1851, 1877

8.1.3.2. *ki/kim*+Şartın Birleşik Çekimi

8.1.3.2.1. *kim*+Geniş Zamanın Şartı

7. D KG 34. **Ķaysı ķişi kim** bu üç kün içinden burun kūsü kibr ķīnesini kōġlinden **çıķarur irse** uçmaġa ol burun kirgey tidi.
13. D KG 96. Aydılar **ķaysı ķul kim** acıġını **kiterür irse** Tengri ta ‘ālā ol ķıldan ġıŐmını kiterür.

22. D KG 145. **Qaysı kişi kim** müsülmänni sultānga **gammāzlarsa** Tengri aᅇga uçmaᅇni ᅇarām kılğay tedi. Meniᅇ ᅇefā‘atim aᅇga ᅇarām bolğay tedi.
756. D TE 14b (12) Yana Rasul ‘alayhi’s salāmniᅇ ᅇadīsı andaᅇ turur kim: “Her kayda yaᅇşı ērenleriᅇiᅇ sözi sözlense ol yerde (13) Tēᅇgri Ta‘ālāniᅇiᅇ raᅇmatı yağar dağı **ol yerde kim** Tēᅇgri Ta‘ālāniᅇiᅇ raᅇmatı **yağar bolsa** aytkan, ēᅇitken (14) kişiler ülüᅇsiz kalmağay.
1366. D TE 93a (8) Qaçan kim yavukluk maᅇāmıga yettim ērse ᅇıtāb kēldi kim “Yā Bāyazīd tilegil **her nē kim tilerseᅇiᅇ**.
1715. D TE 138a (3) **Her qaysı bandanı kim** Tēᅇgri Ta‘ālā öziᅇe **dost kıılır bolsa** zıkr (4) aytmāᅇniᅇiᅇ ᅇapugını açar dağı anı öziᅇe yavuk kıılır.

8.1.3.2.2. *kim*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

69. D GT [9b] (5) Ba‘dehū **kim** pādşāᅇ anlar mekridin āgāᅇ **boldı ērse** köᅇgli ᅇazab birle bolup (6) tegme birige kemāl üze ᅇüşmāl bērdi.
208. D GT [35b] (10) Ēdi nuᅇreti birle taᅇı **qaysı ēlge kim** taᅇarruf **kııldım ērse** (11) ra‘iyyetᅇa ri‘āyet kııldım (...)
967. D TE 41b (1) ᅇabīb, bu sözni ēiitip ayttı kim: “İlahī, **bu bir sā‘atta kim** yavuzluğdın (2) yanıp saᅇga **sıᅇındım ērse** mēniᅇiᅇ sevuᅇlüᅇimni öz dostlarıᅇiᅇni köᅇgliᅇe saldıᅇiᅇ. Dağı mēniᅇiᅇ (3) yaman atıᅇniᅇ yaᅇşıga ēvürdüᅇiᅇ.” dēp.
1268. D TE 80b (12) **Ol kūn kim** Zunnūnnı zındāndın **çıᅇardılar ērse** Bıᅇr-ı ᅇāfīniᅇiᅇ (13) siᅇgili yibergen kırᅇ ētmekni yememiᅇ ērdi.
1676. D TE 132a (2) **Ol vaᅇt kim** sēn ol kıızdın ᅇaçıp Tēᅇgri Ta‘ālāga **sıᅇındıᅇiᅇ ērse** Tēᅇgri Ta‘ālā sēni maᅇga yana bu farıᅇtalarᅇa (3) köᅇgüzdi.

8.1.3.2.3. *ki/kim*+Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı

61. D GT [8a] (8) **Qayu vüçüdda kim** Ēdi cūdı, ‘aᅇl cevherini **ᅇodmuş bolsa** nēᅇeme ᅇāmeti (9) kiᅇiᅇ **bolsa** kıᅇmeti uluᅇ bolur
921. D TE 34b (10) Yana kıyāmat kūni **her nē kim** özi **yemiᅇ bolsa** ata anasıᅇa (11) oᅇul uᅇaᅇıᅇga **yedürmiᅇ bolsa** barᅇanı ᅇasāb bērmek kērek velikin **ol nēme kim** mıᅇmānlarᅇa **yedürmiᅇ bolsa** ᅇasābı bolmagay.
1628. D TE 126a (14) **Her kim ki** (15) Tēᅇgri Ta‘ālānı **tanımıᅇ bolsa**, **sözlese** ᅇaᅇdın sözler, ‘amal kılsa ᅇaᅇ üçün kıılır, nēme tilese ᅇaᅇdın tiler.

136, 382, 420

8.1.3.2.4. *kim*+Şartın Hikâyesi

268. D GT [45b] (4) **eger** ayğanımını tükөл **ķılsadım** / tözi (5) bolğay êrdim **nê kim ķılsadım**

8.1.4. *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük*

Doğu Türkçesi metinlerinde *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük* bağlaçlarının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçların şartın basit çekimindeki kullanımı şartın birleşik çekimindeki kullanımından daha fazladır. *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük*'ün şartın birleşik çekiminde kullanım sıklığına göre belirli geçmiş zamanın şartı ve geniş zamanın şartı ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.1.4.1. *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük*+Şartın Basit Çekimi

61. D GT [8a] (8) **Ķayu vüçüdda kim** Êdi cüdi, 'aql cevherini **ķodmış bolsa nêçeme** ķâmeti (9) kiçig **bolsa** kısmeti ulug bolur
149. D GT [25a] (6) Bir zâlim bar êrdi kim dervîş- (7) -ler otunını küç birle alıp baylarķa bërür êrdi. **Nêçe men** ' **ķılsala[r]** (8) memnû ' bolmas êrdi.
673. D MN T93 (9) Ŧab 'ı yamanlıg sarı **her niçe dise**, yaḫşı barur.
1334. D TE 88a (6) Yana soḡra Bâyezîdniḡ işi ol yerge yetip êrdi kim (7) **bir nêçe** kõḡlide **kêçse** ol neme darḫâl ileyinde ḫâzır bolur êrdi.
- 30, 33, 62, 67, 71, 75, 81, 87, 104, 111, 113, 137, 140, 145, 155, 174, 182, 206, 207, 228, 237, 244, 251, 252, 253, 255, 262, 285, 290, 292, 294, 397, 304, 305, 331, 339, 350, 355, 368, 380, 388, 393, 397, 403, 407, 413, 415, 423, 430, 435, 436, 453, 468, 480, 484, 493, 504, 505, 507, 521, 525, 530, 539, 543, 547, 553, 559, 563, 564, 565, 587, 590, 634, 711, 714, 715, 741, 845, 939, 1269, 1303, 1653

8.1.4.2. *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük*+Şartın Birleşik Çekimi

8.1.4.2.1. *nêçe/nêçe me/nêçe kim*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

36. D GT [2b] (10) (...) **nêçe kim** mülâ 'abet bisâḫını yazdı ve müdâ 'abet neşâḫını **körgüzdi** (11) **êrse**, sözige cevâb keltürmedim ve başımını ta 'abbüd zânūsıdın kötermedim (12) **êrse**, ḫâḫır rencîşi birle nazâr kılıp aytur: (...)

206. D GT [35b] (1) nā-gehān çeşme-i hayvānka yetse susuk / içer andın neme kırığıda bolsa arslan / (2) ā kāfirka **yoluksa** kişisiz yerde ta‘ām / yeyür andın neme **boldısa** şehir-i ramazān

787. D TE 19a (6) **Bir nee çarladı erse** hiç kimse ligin tutmadı.

129, 228, 258, 355, 488

8.1.4.2.2. nee me/nee kim+Geniş Zamanın şartı

46. D GT [5a] (5) devlet-i dāyim bulur **bolsa** kişi yaşrı at / (6) **nee kim ölse bolu[r]** tirig uşal nām ün

563. D GT [100a] (1) **neeme** ok bile kılını kişi **yarar bolsa** / velik müşkil uruş vaştıda **ırar bolsa**

8.1.5. kāř/kāřki

Doğu Türkçesi metinlerinde *kāř/kāřki* bağlaçlarının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçların şartın birleşik çekimindeki kullanımı şartın basit çekimindeki kullanımından daha fazladır. *kāř/kāřki*'nin şartın birleşik çekiminde yalnızca şartın hikāyesi ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.1.5.1. kāř/kāřki+şartın Basit ekimi

853. D TE 28b (7) Hasan-ı Başrı ayttı: “**Kāřki** ol kişilerdin biri menę **bolsam** kim ‘āķıbat tamuğdın (8) ıķar rmiş.”

8.1.5.2. kāř/kāřki+şartın Birleşik ekimi

8.1.5.2.1. kāř/kāřki+şartın Hikāyesi

471. D GT [82b] (5) **kāř** ol dem ki ecel urdı ayakıge tiken / (6) **ursa rdi** başıma dehr ligi tiğ-ı helāk

858. D TE 29a (9) Anığ ün kim **kāřki** duniyāda ķulluķnı artuğrak **ķılsaķ rdi** kim (10) Tenęri Ta‘ālānıę dargāhıda mundın artuķ martaba tapķay rdk.

1167. D TE 68b (10) Mn yana knęlmde (11) aytur rdim kim, **kāřki** nard-bān köprek **bolsa rdi** dp.

473, 1254, 1565, 1581, 1606

8.1.6. *meger*

Doğu Türkçesi metinlerinde *meger* bağlacının yalnızca şartın basit çekiminde kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanım sadece altı örnekte karşımıza çıkmıştır.

8.1.6.1. *meger*+Şartın Basit Çekimi

94. D GT [14b] (9) (...) **meger** hasūdñı kim qayu rāzīde **bolsa** rāzī bolmas meger mēniñ (10) devletim zevāli taqı ni‘metim eşkālī birle.

200. D GT [34b] (1) bilig birle bulunmas baht u devlet / (2) **meger** yēr kök yaratqan **qılsa nuşret** / nazār qılsañg cihān içre telim bar / (3) biligsizler ‘azīz ü bilgeler h̄ār

404, 470, 565, 566

8.2. Batı Türkçesinde -sA Biçimbirimi İle Birlikte Kullanılan Bağlaçlar

Batı Türkçesi metinlerinde -sA biçimbiriminin en çok *eger/ger/veger* bağlaçlarıyla birlikte kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçlar şart ifade eden -sA biçimbirimli cümleleri anlam bakımından desteklemektedir. *eger/ger/veger*’den sonra en sık kullanılan bağlaçlar *ki/kim*’dir. *ki/kim* ile birlikte kullanılan -sA biçimbirimli yapılar ise şart anlamı taşımamaktadır. Bu şekilde oluşturulan yan cümleler ana cümlenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci gibi herhangi bir ögesi olabilmekte yahut cümle öğelerinin birinin içinde bir söz öbeği olarak kullanılabilir. *ki/kim* bağlaçlarını sıklık bakımından *kaçan* takip etmektedir. Bu bağlaç cümlede zaman ya da durum ifadesinde kullanılmış, dolayısıyla *kaçan* ile birlikte kullanılan -sA biçimbirimli yan cümleler ana cümlenin zarf tümleci olmuştur. *niçe* bağlacı ise kullanım sıklığı bakımından *kaçan*’dan sonra gelmektedir. -sA biçimbirimi bu bağlaçlarla birlikte kullanıldığında oluşan yan cümle ana cümlenin zarf tümleci olmaktadır. *niçe*’den sonra -sA biçimbirimi ile en sık kullanılan bağlaçlar *egerçi* ve *kāş/kāşkī*’dir. *egerçi* *eger/ger/veger*’de olduğu gibi cümledeki şart anlamını desteklemektedir ve *egerçi*’nin kullanıldığı cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümle ana cümlenin zarf tümleci olmaktadır. *kāş/kāşkī* ise -sA biçimbirimli yapılara dilek anlamı vermektedir. Bu şekilde kurulan cümlelerde -sA biçimbirimli yapı cümlenin yüklemi olmaktadır.

8.2.1. *eger/ger/veger*

Batı Türkçesi metinlerinde *eger/ger/veger* bağlaçlarının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçların şartın birleşik çekimindeki kullanımı şartın basit çekimindeki kullanımından daha fazladır. *eger/ger/veger*'in şartın birleşik çekiminde kullanım sıklığına göre geniş zamanın şartı, belirli geçmiş zamanın şartı, şartın hikâyesi ve belirsiz geçmiş zamanın şartı ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.2.1.1. *eger/ger/veger*+Şartın Basit Çekimi

1883. B KG 33. Ve anlardan olmañ kim āzārlaşasız ve **eger** küsülü **olsañuz** üç günden geçürmeyesiz. 'Özür dileyüp helāllaşasız.
1886. B KG 48. İblīs eyitdi **eger** sen **tañrıysañ** kapuya geleni kimdügin bileydün didi.
1925. B GT (19b 14) Bu da'vete imkân-ı icâbet yokdur, **eger olsa**, (15) ni'met-i kadıme bî-vefâlık itmiş oluram.
2028. B GT (71b 12) (...) **Veger** (13) bî-te'emmül **depelese** ihtimâl vardur ki maşlahat fevt itmiş ola.
2101. B MN 70b (7) Ve Mîr Ser-bürehne dir ki ol kadar keşf (8) ü kerâmet hâşıl eylemişdür ki **eger** biri anıñ şaçalını tutup **dise** ki (9) yigirmi iki biñ tügdür ol seksan biş tügdür dir, ser-i mü tehallüf itmez.
2104. B MN 72b (13) (Didi) ki (14) **eger kulluğ eylesem**, kendü pâdişâhuma eylerem, **yoğ ise** yok.
2178. B TE 88a (2) **Eger** saña **şorsalar** ki, Tañrı'yı sever misin? Epsen tur, cevâb virme; (...)
2206. B TE 133b (2) Sırrına nidâ geldi kim, utan yâ Mübârek oğlı, bunun gibi havâda (3) bir gice şabâha degin kendü nefsün-içün turursın ve **eger** namâzda (4) bir uzun süre **okusalar** incünürsin duymazsın ki Tañrı'ıçun (5) ki ol kadar turasın.
2283. B TMA B32a (5) **Ger** anlar gibi **olsa** yüz biñ bedîd / (6) Yine olur anlar gibi nâbedîd
2289. B TMA B44b (7) Bu iş **eger vâki' ise** (8) garâibdendir.
- 1911, 1932, 1938, 1940, 1944, 1948, 1951, 1953, 1955, 1958, 1962, 1963, 1967, 1972, 1977, 1979, 1981, 1984, 1990, 1993, 2006, 2012, 2020, 2021, 2025, 2027, 2028, 2033, 2036, 2040, 2042, 2104, 2113, 2116, 2127, 2139, 2145, 2153, 2154, 2155, 2160, 2161, 2169, 2176, 2178, 2179, 2181, 2182, 2187, 2195, 2196, 2197, 2201, 2206, 2209, 2210,

2211, 2212, 2213, 2215, 2218, 2219, 2224, 2232, 2233, 2234, 2240, 2241, 2244, 2265, 2267, 2275, 2299, 2303, 2307

8.2.1.2. *eger/ger/veger*+Şartın Birleşik Çekimi

8.2.1.2.1. *eger/ger/veger*+Geniş Zamanın Şartı

1878. B KG 1. Ve **eger** sen tañrıyı **görmez-iseñ** tañrı seni görür.
1885. B KG 39. Muḥammed bin Ka'b eydür üç nesneyi kimesne ḥaḳḳında işlemedi.
Eger işlerseñ gendü nefsüne işlemiş olursın.
1912. B GT (9a 13) Eger dünyā olmaya derdmendem, **veger olursa** maḥabbetiyle ayağum bağludur. Bu cihānda bundan (14) ulu ḥicāb degüldür ki, eger dünyā vardur ve eger yokdur, bu göñül anuñ maḥabbetiyle ve (15) miḥnetiyle rencidedür.
2007. B GT (62a 5) **Eger** dervīşden yüz yaramaz iş **gelürse**, yoldaşları yüzden birisini bilmezler. **Veger** pādişāh bir yaramaz söz **söylürse**, iḳlīmden iḳlīme irişdürürler.
2163. B TE 78a (5) Ve dañı eydür, İlāhī, ben saña ṭamu ḳorḳusından **taparsam** (6) beni ṭamuya yak ve **ger** saña senün-içün **taparsam** cemālini benden (7) dirig itme.
2183. B TE 96b (8) **Eger** anuñ muḥabbeti bende **olursa**, senün muḥabbetün den gāfil oluram.
- 1905, 1908, 1913, 1914, 1915, 1916, 1918, 1919, 1924, 1927, 1931, 1936, 1941, 1943, 1945, 1947, 1960, 1964, 1968, 1976, 1980, 1985, 1986, 1988, 1992, 1995, 1997, 1998, 2002, 2004, 2009, 2011, 2017, 2018, 2019, 2022, 2024, 2026, 2031, 2032, 2035, 2038, 2039, 2041, 2043, 2044, 2045, 2046, 2048, 2049, 2119, 2121, 2124, 2126, 2129, 2130, 2137, 2141, 2152, 2156, 2157, 2166, 2168, 2172, 2173, 2178, 2182, 2191, 2200, 2202, 2203, 2221, 2248, 2253, 2254, 2260, 2268, 2269

8.2.1.2.2. Diğerleri

8.2.1.2.2.1. *eger/veger*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

1933. B GT (23a 7) “**Eger** düşmān **öldi-y-ise** şāzılık maḥalli (8) degüldür ki bizüm dañı dirligümüz ebedi degüldür.”

2013. B GT (65a 11) şüretde bir kaçra şu ādemī oldı; çün (12) ki rahimde kırk gün qarār itdi. **Veger kırk yaşadıysa** ki anuñ ‘aql u (13) edebi yok taħkīk aña ādemī dimezler.
2147. B TE 53b (10) Ol (11) bu şavma‘aya girdi, **eger görmediñüzse** ben n’eyleyeyin?
2148. B TE 65a (1) Şimdi **eger** haccı **ķabül itdünse** (2) şevābum vir, **eger ķabül itmedünse** bu ĥod ulu muşibetdür.
2149. B TE 65a (3) ‘İbādete meşğül oldı, tā bir (4) yıl oldı, andan eyitdi, **eger** geçen yıl Ka‘be baña qarşu (5) **geldi ise** bu yıl ben aña varayım.

8.2.1.2.2.2. *eger*+Şartın Hikāyesi

1930. B GT (22a 6) **Eger** rāhat ve rencünj ümīzi **olmasaydı**, dervīş felek üzre ayak (7) başaydı.
2001. B GT (60b 11) Dirīğ, **eger** tā‘at eylemek cüvanmerd (12) eli-y-ile yoldaş **olsaydı** hoş idi.
2010. B GT (64a 2) **Eger** rızk ādemden gelür (3) diyü i‘tikād itdügünj kadar Tañrı virdüğine i‘tikād **itse-y-idünj** melāyike (4) den a‘lā maķāma irişeydünj.
2051. B MN 7b (6) Bu faķirünj ĥayālına bu kadar gelür ki **eger** bizüm Sultān-ı (7) şāhib-ķırān gibi suĥen-dān pād-şāh aña mürebbī **olsa idi** ve ‘ömri (8) dahı bir miķdār **vefā ķılsa idi**, şı‘r söylemekle çok kimsenünj (9) gönli tefriĥ ider idi.

8.2.1.2.2.3. *eger*+Belirsiz Geçmiş Zamanın Şartı

1947. B GT (29b 15) **Eger** bir naşīhat dīvāra dahı **yazılmış olsa**, gerekdür ki (2) kişi anı ķulağında tuta.
2189. B TE 102a (7) Gider oldı, eydür, ey Ĥudāvend **eger** benden ‘ayblu bir nesne **görmüş** (8) **isen** ‘afv it ve baña bildür ki terk ideyim.

8.2.2. ki/kim

Batı Türkçesi metinlerinde *ki/kim* bağlaçlarının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçların şartın basit çekimindeki kullanımı şartın birleşik çekimindeki kullanımından daha fazladır. *ki/kim*’in şartın

birleşik çekiminde kullanım sıklığına göre geniş zamanın şartı, belirli geçmiş zamanın şartı ve şartın hikâyesi ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.2.2.1. *ki/kim*+Şartın Basit Çekimi

1887. B KG 56. Eyitdi benüm dostum var-ıdı **ne kim buyursam** işler-idi.
1891. B KG 96. Eyitdi şankı gişi ki kaçıduğın giderse Allah Ta'âlâ şıldan kaçıduğın giderür.
1909. B GT (4b 13) (...) ve her kişinüñ ki hayr-ıla dünyâda adı anılsa ol ölmez, ebedî zindedür.
1949. B GT (30b 1) Bir bölük devletsüzler, bir dervîş-i bî-günâhı incitdiler ve bir niçe kendülere (2) lâyıq söz söylediler. Dervîş pîr öñine geldi ve hâl ne-y-idügin 'arz (3) itdi. Pîr eyitdi: "İy oğul! Bu dervîşler hırkası rızâ tonıdır. **Her ki** (4) bu şüretde taħammül itmese müdde'îdür ya'nî kezzâbdur, hırka aña ħarâmdur."
2069. B MN 42a (15) **Şayda ki** cüzvî reng (41b 1) yâ ma'nî **görse** taşarruf itmege 'âdet ide gelmişdür.
2109. B MN 78b (14) **Bu ħusrev-i gerdün-câhı ki** ne nesebi (15) bâbında ħâme **sürsem**, yüz biñ ħân u ħâkânı bu cüzvî muhtaşarda (78a 1) yığarsa olur ve **bu dârâ-yi encüm-sipâhı ki** ne ħasebi şerħinde **qalem ursam** (2) yüz tümen ħâkân u kaanın ħamîde aĥlâkı kadar bu muħaqqar evrâkda (3) sığıştursa olur.
2257. B TE 216a (9) Anuñ zamânında **her kişinüñ ki** bir müşkil vâkı'ası (10) **olsa** aña şorardı.
- 1885, 1886, 1895, 1897, 1898, 1899, 1900, 1979, 2074, 2134

8.2.2.2. *ki/kim*+Şartın Birleşik Çekimi

8.2.2.2.1. *ki/kim*+Geniş Zamanın Şartı

1900. B KG 141. Rivâyet kıldılar Benî İsrâ'il kavminden bir gişi eyitdi yâ Rabbi mâlım yokdur şadaqa virmege **her kim benüm ħaybetüm** söylerse aña ħalâl olsun, anuñılan da'vici olmayam didi.
1947. B GT (29b 1) Terk-i dünyâyı (2) ħalka öğredürler ve kendüler berk saklayup yığarlar. 'Âlimüñ ki mücerred sözi ola (3) 'ameli olmaya, **her ne söz ki dirse** kimseye eşer itmeye.

2019. B GT (67b 11) Her sırruñ ki vardur, (12) zinhār dostuña bildürme. Ne bilürsin bir vaqt ola ki düşmen ola (13) ve sırruñı fāş eyleye. Ve **her yavuzlık ki elünden gelürse** düşmene irişdürme, (14) baş ed ki zamān-ıla dost ola.
2115. B TE 8b (8) Gelün bir ‘ahd idelüm ki (9) kıyāmet güninde her kaçımız ki **halāş bulursa** bākīlerimüze şefā‘at (10) idelüm.
2159. B TE 76a (11) Ḥasan eydür: (76b 1) [ب دعواه في ل يد ب صادق 1 ي ص بر ل م ن م] يا‘nī **her kişi kim** dostınuñ (2) şabrına **şabr itmezse** da‘vīsinden girçek degül.
2220. B TE 149b (6) Onuncı **her kim ki görürseñ** (7) kendüñden yigrek bilesin.
2293. B TMA B46b (10) **Her kankısı kim tācı alursa** tācı anuñ (11) başına koyup saltanatı aña vireler.

8.2.2.2.2. *ki/kim*+Belirli Geçmiş Zamanın Şartı

2000. B GT (59b 2) Sen atañ yirine **her ne ki itdüñ-ise**, hemān oğluña dañı anı göz dutğıl.
2124. B TE 22b (9) **Ne kadar kim** benüm şuyumdan **içdiyse** ol kadar (10) Tañrı aña ‘ilm vire.

8.2.2.2.3. *ki*+Şartın Hikâyesi

2278. B TMA B7b (2) (...) **her kişinüñ** (3) **ki** bir sevgülüsi **ölse idi** anuñ şüretin düzüp anuñla (4) ħursend olurdı tā kim bu hālle bütperestlige mücerr oldı (5) ve Tahmüres otuz yıl saltanat sürdi.

8.2.3. kaçan

Batı Türkçesi metinlerinde *kaçan* bağlacının şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlacın şartın basit çekimindeki kullanımı şartın birleşik çekimindeki kullanımından daha fazladır. *kaçan*’ın şartın birleşik çekiminde kullanım sıklığına göre şartın hikâyesi ve geniş zamanın şartı ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

8.2.3.1. *kaçan*+Şartın Basit Çekimi

1881. B KG 16. Eyitdi **kaçan kim** seni bir dostuñ evine **oğusa** azuğuş bile **götürsen** aña hoş gelür mi?
1892. B KG 104. Rivāyet kıldılar kim Nūşurvān-ı ‘ādil üç biti yazmış, bir kılına virmiş, eyitmiş **kaçan kaçısam** bir <bir> üç bitiyi baña virgil.
1894. B KG 117. İki gişi haqqına indi ve anuñ sebebi oldur ki peygāmbere ‘aleyhisselām **kaçan** gāzāya **varsa** bir yoğsulı iki baya ismarlarıdı anlara hıdmet eyleye anlardan yiye.
2095. B MN 63b (9) Mehne şeyh-zādeleriniñ nā-hemvār ma‘āşı çoğdur, ol kadar ki (10) **her kaçan** bir birilerile **nizā’ eyleseler**, ikki cānibden şufūf bağlayup oğ ve kılıç (11) ve nize ile ceng iderler.
2271. B TE 240a (1) **Her kaçan** bir kimsenūñ bir yitigi (2) yitse yāhūd bir esbābı **uğurlansa**, gelürler ol tablı urarlardı.
2272. B TE 240a (5) **Her kaçan** bir kimsenūñ kavmindan (6) yā haşımlarından birisi **ğāyib olsa**, yā bir şehirden bir ahır şehre (7) varup ve haberi dağı gelmese ve ol kimseye küllī iştiyākları (8) olsa, sene günlerinde bir günde ki mā-beynlerinde ma‘lūm idi, gelürlerdi.

8.2.3.2. *kaçan*+ Şartın Birleşik Çekimi

8.2.3.2.1. *kaçan*+Şartın Hikāyesi

2053. B MN 18b (12) **Her kaçan** semā‘ya **girse idi**, (13) uşūl kâ‘idesile harekātı muvāfiğ olduğından halāyıkā (14) ol kadar eşer iderdi ki cevri baña iderler idi.
2270. B TE 239b (6) **Kaçan** ol kapudan bir (7) ġarīb insān **girse idi**, ol bağırdan ördek bir (8) çığıрмаğ ile çığırurdu ki ol şehirde olan insān ceml‘i (9) işidürdi ve hem bilürler idi ki bu şehre bir ġarīb ādem (10) gelmişdür.

8.2.3.2.2. *kaçan*+Geniş Zamann Şartı

2274. B TE 241a (11) **Kaçan** pādīşāh bir şehir [241b 1] ehline **ğāzab ider olsa**, ol ġāzab itdüğü kimselerūñ şehrinūñ (2) şüreti üzerine ol gölden açardı. Fi‘l-hāl, ol şehrin (3) ehli her kanda olsa şuya ġarğ olur-ıdı.

8.2.4. *niçe*

Batı Türkçesi metinlerinde *niçe* bağlacının yalnızca şartın basit çekiminde kullanıldığı görülmüştür. Sadece iki örnekte karşılaşılan bu kullanımın oluşturduğu yan cümleler ana cümlelerin zarf tümleci konumundadır.

8.2.4.1. *niçe*+Şartın Basit Çekimi

2097. B MN 65b (4) **Niçe** (5) **fıkr olunsa**, bu tîre rûzgâr-i nikühide etvâr-ı muşâhiblikden ğayrı ‘ayb (5) anda bulunsa olmaz, ammâ ‘aybsuz Tengri’dür.

2100. B MN 70a (5) **Her niçe** bed ma‘âş ve bed-baht **olsa**, ol muqaddemki (6) kâdîden dağı hōşça olası vardır.

8.2.5. *egerçi*

Batı Türkçesi metinlerinde *egerçi* bağlacının yalnızca şartın birleşik çekiminde kullanıldığı görülmüştür. Sadece iki örnekte karşılaşılan bu kullanımın oluşturduğu yan cümleler ana cümlelerin zarf tümleci konumundadır.

8.2.5.1. *egerçi*+Şartın Birleşik Çekimi

8.2.5.1.1. *egerçi*+Geniş Zamanın Şartı

1974. B GT (41b 14) Hüb şüretlü her yire ki vara (15) hürmet, ‘izzet görür; **egerçi** atası ve anası dağı kahr-ıla **sürerlerse**.

1982. B GT (47b 7) **Egerçi** söz dilbend, (8) şîrîn olup taşdik ü taşsîne **lâyık olursa**, çün-ki halvâyı bir kere yiyeler (9) yiter.

8.2.6. *keşke/n’ola*

Batı Türkçesi metinlerinde *keşke/n’ola* bağlaçlarının yalnızca şartın basit çekiminde kullanıldığı görülmüştür. Sadece iki örnekte karşılaşılan bu kullanımlar cümleye dilek anlamı katmışlar ve cümlenin yüklemi olmuşlardır.

8.2.6.1. *keşke/n’ola*+Şartın Basit Çekimi

1994. B GT (55a 3) Didi ki **n’ola** bir kaç gün muķim (4) **olsağuz**, tā ki hîdmet ile müstefid **olsavuz**.

2261. B TE 228a (8) Müslimān **olsan keşke** senüñ mālını yirdüm.

BÖLÜM IX

-sA BİÇİMBİRİMİ DIŞINDA ŞART İFADESİ TAŞIYAN YAPILAR

Bu bölümde, -sA biçimbirimini kullanmadan, bu biçimbirimin ifade ettiği anlamı oluşturan birimler tespit ve tasnif edilmeye çalışılmıştır. Bu tasnifte öncelikle, cümle, yan cümle ya da sözcük grubu olan bu birimlerin kip yapıları esas alınmıştır. Sonraki sınıflandırma ise bu kiplerin her birinin birlikte kullanıldıkları bağlaçlara dayandırılmıştır. Bu şekilde Doğu ve Batı Türkçesinin -sA biçimbirimini kullanmadan, bu biçimbirimin işlev ve anlamını nasıl karşıladığını görmek ve karşılaştırmak mümkün olmuştur. Bu bölümde, hem işlev hem de anlam bakımından birimlere bir etkisi yahut katkısı olmayan *nitekim*, *nāgāh*, *'acebdür ki*, *belki*, *vaқта ki*, *gūyā* gibi bağlaçlara yer verilmemiştir.

9.1. Doğu Türkçesinde -sA Biçimbirimi Dışında Şart İfadesi Taşıyan Yapılar

Doğu Türkçesinde -sA biçimbirimi kullanılmadan şart ifade edilen yapılar çeşitli çekimlerde ve bu çekimlerdeki şart anlamını sağlamak ya da desteklemek için *eger/ger/er*, *egerçi*, *şāyed* bağlaçları kullanılmıştır. -sA biçimbirimi olmadan şart ifadesi sağlamak için bu bağlaçlar basit çekimlerle yani geniş zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman, emir ve istek ile birlikte kullanılmıştır. Ayrıca geniş zamanın hikâyesi, gelecek zamanın hikâyesi ve şimdiki zamanın hikâyesi biçimindeki birleşik çekimler de bu bağlaçlarla birlikte şart anlamı ifade etmektedir. Bununla birlikte fiilimsilerle de cümlede şart anlamının sağlanabildiği görülmüştür.

9.1.1. Geniş Zaman İle Çekimlenen Yapılar

Geniş zaman ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yapıların büyük çoğunluğu *eger* bağlacı ile birlikte kullanılmıştır. *eger/ger+Geniş Zaman* biçimindeki yapıların sayısı 32'dir.

2331. D GT [83a] (7) kâş **eger** kim **melâmet êterler** / körseler êrdi yüzüñg ey dilber /
(8) kim turunc ornığa êliglerin / kâsen bolsalar êdi muţta

2411. D MN T194 (2) Bu belāgat-me'āb ve fezāyil-intisāblardın hem bireri **eger** zamān şahīfeside öz nazımları sevādı dik **mevcūddurlar**, ammā ekseri zemāne (3) vefāsı dik nā-būddurlar.
2458. D TE 35b (4) **Eger** sēn yarmaq **bērmes sēn**, sēni suğa salur biz.
2367. D TMA T733a (24) Ki encüm-i zerrīn **ger töker** çarḥ-küz / İmes bir güherniḡ bahāsı henüz
- 2393, 2443, 2444, 2446, 2449, 2452, 2460, 2474, 2481, 2488, 2491, 2492, 2493, 2495, 2499, 2513, 2519, 2521, 2526, 2527, 2533, 2534, 2535, 2543, 2545, 2572, 2587, 2592

9.1.2. Belirli Geçmiş Zaman İle Çekimlenen Yapılar

Belirli geçmiş zaman ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yapıların *eger* bağlacı ile kullanıldığı yalnızca beş örnekle karşılaşılmıştır.

2382. D MN T93 (6) Burunlar yigitlik ḥayşiyetidin kim cunūndın bir şu'bedür, (7) ba'zı ḥālātıda **eger** birer nime nā-mülāyimlik **bar irdi**, ammā ḥālī evkātı mazbūt ve maḳālātı merbūt zāhir bolur.
2456. D TE 34 b (13) Èllig yıldur kim sēniḡ evüḡde mēn (14) **eger bar ērdi, yok ērdi** şabr kıldım savuḡda, ısıḡda ḥıdmatıḡ kıldım.
2516. D TE 72b (6) Yā İbrāhīm, (7) **Eger** sēn biregüni biziḡ zikrimizni aytkan üçün ağzını **yuduḡ**, biz daḡı sēniḡ köḡlünḡni (8) yuduk, arıḡ kılduk.
2352. D TMA T723a (5) Felek zehr **eger birdi** Dārāğa bat / Sikenderge hem birmes āb-ı ḥayāt
2361. D TMA T728b (24) **Eger** ḥūyı **yumşaq idi ger irig** / Felek ḳoymadı daḡı anı tiriḡ

9.1.3. Fiilimsili Yapılar

Doḡu Türkçesinde -sA biçimbirimi kullanılmadan fiilimsilerle de şart ifadesi sağlanabilmektedir. Doḡu Türkçesinde belirlenen 53 fiilimsinin yalnızca üç tanesi isim-fiildir. Diḡer 50 zarf-fiilin sadece beş tanesi olumlu yapıdadır. Olumsuz yapıdaki 47 zarf-fiilin -GInCA/-GUnCA biçimbirimi ile oluşturulduḡu görülmektedir.

2309. D KG 134. Ğıybet itkeniḡ tevbesi ḳabül bolmas, ol kişiden ḥelāllik **tilemegünçe**.

2310. D KG 143. Ol er aydı irte yahşı bolmaz tā ādemiler aǵzında **saǵız kibi bolmaǵunça.**
2324. D GT [67a] (5) Oǵul aytur: Ey ata! Renc **körmegünçe** (6) genc bilinmes ve cānnı hañarğa **salmagünçe** murād bulunmas. Dāneni (7) perīşān **qılmaǵunça** ħarmannı cem´ kılsa bolmas taqı enbārlar [tolmas].
2333. D GT [91a] (1) (...) yolda ēwe yörip **harmaqdın** āheste barmaq edǵurek dēmişler.
2522. D TE 77a (15) Maĥlūq arasında bir **iş qılmaǵunça** rozī ħāşıl bolmas.
2615. D TE 137a (10) Yana aytı yahşı kılıklık fāsıq bile şuĥbat tutup olturmaq yahşıraq turur kim yaman kılıklık ħāfız bile **olturğunça.**
2349. D TMA T719a (15) (...) ve anda uluq bināyı şaldı ki ħālā āşarı ve nişāneleri bardur kim ādemī-zād andaq yasamaq muĥāl körünür kim kişi **körmegünçe** bāver kılmas.
- 2311, 2312, 2315, 2316, 2321, 2334, 2337, 2340, 2390, 2392, 2397, 2427, 2428, 2431, 2437, 2441, 2442, 2451, 2472, 2476, 2480, 2489, 2501, 2507, 2509, 2510, 2524, 2528, 2539, 2546, 2547, 2558, 2560, 2563, 2577, 2581, 2585, 2595, 2599, 2623, 2624

9.1.4. Emir İle Çekimlenen Yapılar

Emir ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yapıların büyük çoğunluğu herhangi bir bağlaç olmaksızın kullanılmıştır. Bu çekim iki cümlemin anlamca birbirine bağlanması neticesinde şart ifadesini sağlamaktadır. Emir ile çekimlenen bir örnekte *eger, ger, er* bağlaçlarının hepsinin kullanıldığı görülmüştür.

2313. D GT [16b] (10) Bir kün Ĥaccāc anı aytıp aydı kim: Maṅğa edǵu **du´ā kılgıl**, saṅğa yahşı ´aṭā bēreyin (11) dēse aytı: İlähī bu canīniṅ bī-cān bolğanın elge körgüzgil, (...)
2318. D GT [61b] (7) māldın menfa´at tēgür kişige / (8) sēn me andın temettu´ı tapǵıl / andın ol ĥücre kim qalur sēndin / (9) **kerek altun kerek kümiş tutǵıl**
2326. D GT [70b] (13) Emīr, ğurfedin sözni eşitip tebessüm kılıp [71a] (1) aytı kim: **Nēmerse tilegil!** Şā´ir aytur: Tonumnu tileyür mēn.
2327. D GT [72a] (9) Saṅğa her ayda yēgirmi altun bēürler kim özge (10) yerge **barǵıl dēp.**

2366. D TMA T733a (13) **Eger** Yezdicird **olsun er** Şehryār / ve **ger** Behmen **olsun ger** İsfendyār / Ki koydı vücūd öyige çün qadem / Yana anga bolmaq kirekdür
‘adem

9.1.5. Belirsiz Geçmiş Zaman İle Çekimlenen Yapılar

Belirsiz geçmiş zaman ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan iki örnek tespit edilmiştir. Örneklerin ikisinde de *eger* bağlacı kullanılmıştır.

2430. D TE 22a (6) **Eger körüp siz** aytıñız kim (7) Muḥammadnıñ qaşınıñ arası açuq mu erdi yā tutaş mu erdi?
2360. D TMA T728a (4) Behrām alarğa köp istimāletler birip didi (5) kim milk mañğa mevrüşidür, siz **eger** Kısırını pādşāh **kılıp siz**, aytman kim fi’l-hāl anı ‘azl kılıñg.

9.1.6. Gelecek Zaman İle Çekimlenen Yapılar

Gelecek zaman ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yapılar toplam üç örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların ikisinde *şāyed*, birinde *eger* bağlaçları kullanılmıştır.

2413. D MN T197 (27) Yıl başıda taqvim istihrāc kılıp bir vesile bile **şāyed** Mīrzā’nıñ mubārek dīdārın **köre alğay-min**, dip işikke kilip (1) şudurnı vāsıta kılıp anı ma‘zūr körgüzüp taqvimin ‘arz kılıpturlar.
2353. D TMA T725a (15) Ve anda her nev’ bolsa ötkerür irdiler, sıñgilleri bile haberleşip (16) aña zehr yiberdiler kim Erdeşirğa birip helāk kılığay, **şāyed** bu vesile bile milk alarğa **tüşkey**.
2484. D TE 54b (5) **Eger** sēn dunyānı (6) **sēvmegey** sēn yaḥşı kişi bolğay sēn.

9.1.7. İstek İle Çekimlenen Yapılar

İstek ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte herhangi bir bağlaç kullanılmaksızın şart ifadesinin sağlandığı görülmüştür.

2320. D GT [63a] (1) küç bile bilmes kişi devlet etekin **tuta** / fāyide kılmas neme kör közige ot a

9.1.8. Gelecek Zamanın Hikâyesi İle Çekimlenen Yapılar

Gelecek zamanın hikâyesi ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Bu örnekte ise *şâyed* bağlacının kullanıldığı görülmüştür.

2413. D MN T197 (27) Yıl başıda taqvīm istihrāc kılıp bir vesile bile **şâyed** Mīrzā'nıñ mubārek dīdārın **köre algay-min**, dip ışikke kilip (1) şudūrnı vāsıta kılıp anı ma'zūr körgüzüp taqvīmın 'arz kılıpturlar.

9.2. Batı Türkçesinde -sA Biçimbirimi Dışında Şart İfadesi Taşıyan Yapılar

Batı Türkçesinde -sA biçimbirimi kullanılmadan şart ifade edilen yapılar çeşitli çekimlerdedir ve bu çekimlerdeki şart anlamını sağlamak ya da desteklemek için *eger/ger/er*, *egerçi/gerçi*, *şâyed* bağlaçları kullanılmıştır. -sA biçimbirimi olmadan şart ifadesi sağlamak için bu bağlaçlar basit çekimlerle yani geniş zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman, emir ve istek ile birlikte kullanılmıştır. Ayrıca geniş zamanın hikâyesi ve isteğin hikâyesi biçimindeki birleşik çekimler de bu bağlaçlarla birlikte şart anlamı ifade etmektedir. Bununla birlikte fiilimsilerle de cümlede şart anlamının sağlanabildiği görülmüştür.

9.2.1. İstek İle Çekimlenen Yapılar

İstek ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yapıların 103 tanesi *eger/veger* bağlaçları ile birlikte kullanılmıştır. Bu çekimdeki yapılar, -sA biçimbirimi kullanılmadan şart ifade edilen çekimler arasında sayı bakımından en fazla olanıdır.

2677. B GT (23b 1) **Veger görem ki**, gözsüz öñinde kıuyı ola **eger dınmayam** günāhdur.

2702. B GT (34b 7) Tekellūf-ile gülşeker yiseñ ziyān ider, **veger** kıurı (8) etmegi ki gic ve açla **yiyesin** gülşeker olur.

2705. B GT (35a 5) **Eger** sofrasında etmek (6) yirine güneş **olaydı**, kıyāmete degin kimsene gündüz aydınlığın düşünde (7) görmeyeydi.

2706. B GT (35a 7) **Eger** andan nūşdārū **dileyem**, vire ya virmeye.

2645, 2662, 2672, 2708, 2719, 2749, 2755, 2759, 2768, 2770, 2771, 2775, 2784, 2787, 2789, 2792, 2796, 2815, 2816, 2817, 2821, 2824, 2843, 2849, 2852, 2854, 2855, 2862, 2864, 2867, 2906, 2910, 2912, 2925, 2928, 2934, 2935, 2936, 2937, 2938, 2940, 2941,

2942, 2949, 2960, 2961, 2973, 2978, 2983, 2991, 2994, 2996, 3004, 3005, 3008, 3012, 3016, 3021, 3023, 3033, 3037, 3043, 3048, 3049, 3053, 3063, 3071, 3075, 3079, 3095, 3098, 3105, 3106, 3107, 3110, 3112, 3116, 3125, 3129, 3133, 3136, 3138, 3144, 3148, 3154, 3155, 3158, 3159, 3169, 3170, 3174, 3198, 3199, 3201, 3204, 3210, 3214, 3215, 3220

şāyed bağlacının istek çekimi ile kullanıldığı altı örnek tespit edilmiştir.

2901. B MN 75b (2) Yıl başında (3) taqvīm istihrāc idüp bir vesīle ile **şāyed** Mīrzā'nın mübārek dīdārını **göre** (4) **bilem** diyü işigine gelüp şudūrını vāsıta eylemiş, anı ma'zūr gösterüp taqvīmını (5) 'arz eylemişdür.
2905. B TE 4b (1) **Her ki** bu kitāba (2) **müṭāla'ā ide**, ben bī-çāre bir du'ā-ıla aña ve **şāyed ki** bir dervīşün (3) vaḳtı bu sözlerden **hoş ola**, anuñ berekātında benüm daḫı (4) vaḳtum hoş ola.
3265. B TMA B34a (13) (...) anda bir zamān geçinüp āḫir kız karındaşlarıyla (14) ḫaberleşüp aña zehr gönderdiler kim Erdeşīr'e virüp (15) helāk eyleye; **şāyed** bu tarīḳle mülk anlara **kala**.
- 2931, 3115, 3281

9.2.2. Fiilimsili Yapılar

Batı Türkçesinde -sA biçimbirimi kullanılmadan fiilimsilerle de şart ifadesi sağlanabilmektedir. Fiilimsilerin şart ifadesine sahip olabilecekleri, Doğu Türkçesindeki karşılıkları incelendiğinde daha net görülmektedir. Ayrıca bazı örneklerde fiilimsiyle birlikte *eger* bağlacının kullanılması fiilimsilerin sağladığı şart anlamını desteklemesi bakımından önemlidir. Batı Türkçesinde şart ifadesi taşıyan toplam 57 fiilimsinin 30 tanesi isim-fiil, 27 tanesi ise zarf-fiildir. İsim-fiilli yapıların iki örnek dışında tamamı *İsim-fiil+yigrekdür+İsim-fiil+-dAn* yapısındadır.

Batı Türkçesinde şart ifade eden 27 zarf-fiilin beşi hariç tamamı *-Inca/-Unca* zarf-fiil biçimbirimiyle kurulmuştur ve olumsuz yapıdadır.

2626. B KG 134. Ğaybet iden tevbe eylese ḫabül olmaz tā ol gişiden ḫalāl <|> ıḳ **dilemeyince** ve ol gişi 'afv eylemeyince.

2627. B KG 141. Rivāyet kıldılar Benī İsrā'il kavminden bir gişi eyitdi yā Rabbi mālīm yokdur **şadağa virmege** her kim benüm gaybetüm söylerse aña hālāl olsun, anuñılan da'vici olmayam didi.
2664. B GT (16a 3) **Eger** Rüm'da yılan şokmış ādeme 'Irāk'dan tiryāk **gelince** bilgil (4) ki hāli ne olur?
2831. B GT (72b 1) Nite-kim çārsū köpekleri tazıları **gördükçe** ırakdan ürer ve yakın gelmez.
2881. B MN 42a (15) Sebebin **sorulduğda** ābādānca cevāb söylemedi.
2922. B TE 15a (8) Eyitdi, āh niçün geldüñüz, eger gelmeseñüz Tañrı haqqı-çun resūluñ (9) tamām ümmetini **bağışlamayınca** bu murakka'ı geymezdüm, şabr itmek gerekdiñüz.
2991. B TE 57b (6) Eydür, belki ölem, borçlu kalam, et yimemek (7) yigrekdür seni **küydürmekden**.
3254. B TMA B67b (12) Sikender gibi **ger alup** baħr ü berr / (13) Ve ger bulsa biñ yıl cihānda mağarr / (14) Yine olsa me'mūrı tokuz sipihr / (15) Atı na'li olsa anuñ māh u mihr / (B68a 1) Gidicek çü kalmaz bulardan biri / (2) Anuñ toprak altıdur āħir yiri
- 2628, 2629, 2671, 2674, 2675, 2682, 2690, 2696, 2697, 2698, 2699, 2701, 2703, 2704, 2707, 2713, 2735, 2739, 2748, 2756, 2757, 2760, 2765, 2774, 2778, 2779, 2781, 2795, 2802, 2809, 2818, 2841, 2868, 2869, 2889, 2992, 3038, 3092, 3123, 3124, 3134, 3147, 3194

9.2.3. İsteğin Hikâyesi İle Çekimlenen Yapılar

İsteğin hikâyesi ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yapılar toplam 26 örnekte karşımıza çıkmaktadır. Bu yapıların sekizinde *eger* bağlacı kullanılmıştır.

2995. B TE 60a (8) **Eger** artuğ **bağayduñ**, artuğ şokaydum.
3209. B TE 220a (1) **Eger ki şabr ideydüñ** şu ayağuş altından çıkardı.
- 2705, 2770, 2771, 2775, 2784, 2792, 2821, 2832, 2862, 2934, 2935, 2936, 2937, 2938, 2940, 2960, 2961, 2979, 2980, 2982, 3000, 3045, 3143

İsteğin hikâyesi ile çekimlenen yapıların yalnızca birinde *şāyed* bağlacı kullanılmıştır.

1963. B GT (35a 14) Eger (15) katına varsañ, hālünjî 'arz itsen, **şâyed ki** saña bir 'atâsı irişeydi.

9.2.4. Geniş Zaman İle Çekimlenen Yapılar

Geniş zaman ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yapılar ve anlamı *eger* bağlacı ile desteklenen yedi örnek tespit edilmiştir.

2646. B GT (9a 13) Bu cihānda bundan (14) ulu hicāb degüldür ki, **eger** dünyā **vardur** ve **eger yokdur**, bu göñül anuñ maħabbetiyle ve (15) miħnetiyle rencidedür.

2944. B TE 28a (2) Hasan cevābında yazdı ki, **eger** Tañrı **senüñledür** (3) kimden korkarsın ve **eger** Tañrı senüñle **degüldür** kimden ümiz dutarsın.

2665, 2975, 3001, 3101, 3139

9.2.5. Belirli Geçmiş Zaman İle Çekimlenen Yapılar

Belirli geçmiş zaman ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan üç yapı tespit edilmiştir. Bunlarda *eger/ger* bağlacının kullanıldığı görülmüştür.

3271. B TMA B46b (4) Siz **eger** Kesri'yi pādişāh **kılduñuz** ben size dimezin kim, fī' (5) l-hāl anı 'azl eyleñ.

3272. B TMA B50a (6) Yine Yezdcerd bin Behrām idi / (7) Ki 'ālemde 'adlinden ārām idi / (8) **Eger** hūyı **yumşak idi ger iri** / (8) Felek komadı anı daħı diri

3273. B TMA B51a (10) Çü Fīrüz bin Yezdcerd oldı şāh / (11) Aña müfteħir oldı ħayl ü sipāh / (12) Aña daħı **ger** dūn **cefā eyledi** / (13) Ecel dāmına mübtelā eyledi

Belirli geçmiş zaman ile *niçe* bağlacının kullanıldığı beş örnek tespit edilmiştir.

2637. B GT (7a 11) Bāzircānlar **niçe ki zārī kıldılar** ve Tañrı'ya ve peygambere **and virdiler**, fāyide (12) olmadı.

2658. B GT (12b 1) **Niçe ki mülāṭafa itdiler**, ārām itmedi.

2735, 2777, 3301

9.2.6. Geniş Zamanın Hikâyesi İle Çekimlenen Yapılar

Geniş zamanın hikâyesi ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yalnızca bir örnekle karşılaşılmıştır. Bu örnekte *eger* bağlacının kullanıldığı görülmüştür.

3025. B TE 79b (3) **Eger** yârenlarinden kaçığı **hâzır** (4) **olmazdı**, anı kordı.

9.2.7. Emir İle Çekimlenen Yapılar

Emir ile çekimlenen ve şart anlamı taşıyan yalnızca bir örnek tespit edilmiştir. Burada emir çekimi herhangi bir bağlaç olmaksızın kullanılmıştır. Bu çekim iki cümlenin anlamca birbirine bağlanması neticesinde şart ifadesini sağlamaktadır.

2679. B GT (23b 12) “Bu iki karındaşı **dut** (13) ki saña yüz fulori vireyim” didi.

BÖLÜM X

TARTIŞMA VE YORUM

- Şart ifadesi ve -sA biçimbirimi üzerine yapılan bu çalışma kapsamında 15. ve 16. yüzyıllara ait metinler olan *Gülistan Tercümesi*, *Tezkîretü'l-Evliyâ*, *Mecâlisü'n-Nefâis*, *Tevârîh-i Mülûk-i Acem* ve *Kitâb-ı Güzîde*'nin Doğu ve Batı Türkçesi metinleri incelenmiştir. Bu eserler içinde Farsçadan çeviri olan *Gülistan Tercümesi* veri bakımından en zengin kaynaktır. *Gülistan Tercümesi*'ni yine Farsçadan tercüme edilen *Tezkîretü'l-Evliyâ* takip etmektedir. Doğu Türkçesinden Batı Türkçesine çevrilen sırasıyla *Mecâlisü'n-Nefâis*, *Tevârîh-i Mülûk-i Acem* ve *Kitâb-ı Güzîde* ise veri sıklığı bakımından *Tezkîretü'l-Evliyâ*'nın ardından gelmektedir. *Kitâb-ı Güzîde*'den elimizde yalnızca 11 sayfalık bir kısmın bulunması, bu eserden az sayıda -sA biçimbirimli veri elde edilmesinin sebebi olarak görülebilir.

Metinlerin tamamına bakıldığında -sA biçimbiriminin Doğu Türkçesinde Batı Türkçesine oranla çok daha fazla kullanıldığı görülmüştür. Doğu Türkçesindeki her bir metin, Batı Türkçesindeki karşılığına nispetle -sA biçimbirimine daha çok yer vermiştir. Doğu Türkçesinde -sA biçimbirimli olan yapıların bir kısmı Batı Türkçesinde başka şekillerde karşılanmıştır. Metinler birebir çeviri olmadığından Doğu Türkçesindeki -sA biçimbirimli yapıların bir kısmının ise Batı Türkçesi metinlerinde karşılığı yoktur.

- Çalışma sırasında göze çarpan bir başka husus ise Doğu ve Batı Türkçesinin yardımcı fiilleri kullanım biçimleridir. *i-* (*er-*) yardımcı fiili, ilk yazılı Türkçe kaynaklardan bugüne dek Türk lehçelerinde ve tarihî dönemlerde kullanılmaktadır. *er-*, *bol-* ve nadiren *tur-* Eski Türkçede kullanılan ana yardımcı fiillerdir (Gabain, 2007, s. 87). *i-* (*er-*), ancak isim veya isim durumundaki kelimelerle birleşebilir ve uygun şartlarda isimlerden sonra fiil çekiminin her şeklini alabilir (Hacıeminoğlu, 1992, s. 259). *bol-/ol-* yardımcı fiili isimlerle birleşerek onları fiilleştirmekte ve geçişsiz fiillere dönüştürmektedir (Özmen, 2000, s. 1).

Bu çalışmadaki Batı Türkçesi metinlerinde karşılaşılan uygulama, Eski Türkçe ile bu bakımdan benzerlik göstermektedir. Doğu Türkçesinin de bu uygulamayı devam ettirdiği, ancak *er-* yanında *bol-* yardımcı fiilini de kullandığı görülmüştür. *İsim+Yardımcı Fiil+-sA* şeklindeki şartın basit çekiminde Doğu ve Batı Türkçesi arasında fark bulunmaktadır. Doğu Türkçesi, *İsim+Yardımcı Fiil+-sA* çekiminde, *er-* ve *bol-* yardımcı fiillerinin ikisini de kullanmış, fakat bu yapıların tamamı Batı

Türkçesinde *er-* fiiliyle çekimlenmiştir. Yani Batı Türkçesi *-sA* biçimbirimli basit çekimlerde *bol-* yardımcı fiilini kullanmamıştır:

D MN T189 (16) Diptür kim eger kulluq kılsam, öz pādişāhımğa kıılır-min, **yoq irse** yoq.

B MN 72b (13) (Didi) ki (14) eger kulluq eylesem, kendü pādişāhuma eylerem, **yoğ ise** yoq.

D MN T171 (10) Ammā bu yaqında haber kildi kim fānī ‘ālemdin rihlet kıılıpdur, **vāki’ bolsa**, Tingri aṅga rahmet kılgay.

B MN 66a (3) Ammā bu yaqında haber geldi ki ‘ālem-i (4) fānīden rihlet eylemişdür, **vāki’ ise**, Tengri aṅa rahmet eyleye.

- Doğu ve Batı Türkçesinde, *er-* ve *bol-* yardımcı fiillerinin birleşik çekimlerde de kullanıldığı bilinmektedir. Doğu Türkçesinde, şart birleşik çekimi için her iki yardımcı fiil de kullanılmaktadır. Eckmann (2011a, s. 29), Karahanlı Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın şartının *er-* yanında *bol-* ile de yapılabildiğini ifade etmiştir. *-miş bolsa+Kişi Biçimbirimi* yapısı gerçek şart olarak kullanıldığı gibi anlam bakımından şart olmayan cümlelerde de kullanılabilir. *-miş erse+Kişi Biçimbirimi* yapısı ise geçmiş zamanda gerçek olmayan şart anlamı taşımaktadır. Bu yapının yanında *-miş bolsa erdi+Kişi Biçimbirimi* yapısı da gerçek olmayan şart anlamı içermektedir. Geniş zamanın şartı ise şu şekilde çekimlenir: *-r (-ar, -ur, -yur/-maz, -mas) erse+Kişi Biçimbirimi/bolsa+Kişi Biçimbirimi*. Bu yapıda eylemin anlık olduğu ya da alışkanlık hâline getirilmiş olabileceği anlamı vardır. *er-* yardımcı fiilinin sadece isimlerle ve çekimli fiillerle kullanılması, isim ve isim gibi kullanılan sıfat-fiillerden sonra gelerek bir birlik teşkil etmemesi, *bol-* yardımcı fiilinin ise isimlerden sonra gelerek bir birleşik fiil teşkil etmesi Karahanlı Türkçesi döneminde *er-* ve *bol-* yardımcı fiillerinin kullanılış farklarını belirler (Ercilasun, 1984, s. 50-51). Karahanlı Türkçesinde *bol-* yardımcı fiili birleşik fiile anlamı ile de iştirak ederken *er-* yardımcı fiili çekime şekil olarak iştirak eder (Ercilasun, 1984, s. 152). Çağatay Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanın şart birleşik çekimi *-miş bolsa* (Eckmann, 1988, s. 131; Hacıeminoğlu, 1992, s. 103); belirli geçmiş zamanın şart birleşik çekimi *-gAn bolsa* (Hacıeminoğlu, 1992, s. 104); geniş zamanın şart birleşik çekimi *-Ur bolsa* (Yücel, 1995, s. 82) şeklinde *i-/er-* fiili ile birlikte *bol-/ol-* yardımcı fiili ile yapılmıştır.

Eski Türkçede *er-* şeklinde kullanılan ana yardımcı fiilin *-r* sesi ilerleyen dönemde düşmüş ve yardımcı fiil Batı Türkçesinde tamamen *i-*'ye dönüşmüştür (Ergin,

2013, s. 80; Özkan, 2000, s. 144). Gülsevin, birleşik yapılarda kullanılan *i-* (*er-*) fiilinin, Eski Türkçede “*olmak*” anlamında olduğunu, bu özelliğini Eski Anadolu Türkçesi döneminde de devam ettirdiğini, hatta günümüzde bile “*ne i-düğü belirsiz adam*” tabirinde bu anlamını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Gülsevin, *i-* (*er-*) fiili ile aynı anlamda olan *ol-* (*bol-*) fiilinin de, “yardımcı fiil olarak fonksiyonlu bir morfem özelliği gösterdiğini” belirtmiştir. Araştırmacıya göre, Türkiye Türkçesinde *ol-* fiili tıpkı *i-* fiili gibi fonksiyonlu (bağımlı, gramatikal) bir morfem olarak kullanılmaktadır (Gülsevin, 2000, 219-220).

Yukarıda verilen araştırmacı görüşlerine benzer biçimde, çalışmaya kaynaklık eden Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde de *er-* ve *bol-* yardımcı fiillerinin şartın birleşik çekimlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki örnekte Doğu Türkçesine ait *Tezkîretü'l-Evliyâ* metninde birbirini takip eden cümlelerde geniş zamanın şartının *er-* ve *bol-* kullanılarak çekimlenmiş biçimlerini birarada görmek mümkündür:

D TE 55b (5) İlâhî, saña tamuğ korkunçydın **ķulluķ ķılur bolsam** meni otida köydürgil. **Eger** uçmağ ümîdige (6) **ķulluķ ķılur êrsem** uçmağnı maŋga ħarâm kılgıl. Yana saña sening için **ķulluķ ķılur êrsem** didâriŋnı (7) dirîğ kıлмаğıl.

Bu örneğin, *Tezkîretü'l-Evliyâ*'nın Batı Türkçesi metnindeki karşılığında ise *i-* yardımcı fiili kullanılmakla birlikte, yardımcı fiilin orta hecede kalması sonucunda düştüğü görülmektedir:

B TE 78a (5) Ve daħı eydür, İlâhî, ben saña ŧamu ķorķusından **taparsam** (6) beni ŧamuya yaķ ve **ger** saña senün-içün **taparsam** cemalini benden (7) dirîğ itme.

Çalışmada elde edilen tüm veriler incelendiğinde, şartlı birleşik çekimlerde, Batı Türkçesinin *ol-* yerine *ir--i-* yardımcı fiilini kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Doğu Türkçesi ise her iki yardımcı fiili de kullanmıştır.

- Yardımcı fiillerle ilgili dikkat çeken bir başka husus ise *bol-* yardımcı fiilinin bazı kullanımlarının cümleye yeterlilik anlamı vermesidir. *bol-* yardımcı fiili, Eski Türkçe döneminden başlayarak *esas fiil+zarf-fiil* (-A, -U, -I, -gAll, -p) *bol-* şeklinde tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde yeterlilik bildiren yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır. Yeterlilik ifadesi bu kullanımla sınırlı değildir. *esas fiil+şart eki* (-sA) *bol-* biçimindeki kullanım da yeterlilik ifade etmektedir (Tanç, 2004, s. 124)

Eckmann (2011a, s. 28-29), Karahanlı Türkçesinde şartın istek, rica anlamının *bolğay mu* “olur mu?, mümkün mü?, nasıl olurdu?” veya *bolmaz mu* “olmaz mı?” ifadeleri ile de karşılanabildiğini belirtmiştir: *bizlârdâ ķonsaŋız bolğay mu?* “bize

misafir olsanız olur mu?”, *mana bir içim suw besäniz bolmaz mu?* “bana bir içim su verseniz olmaz mı?”. Eckmann’a göre, *şart+bol-*, “-a/-e bilmek, mümkün olmak” ifade etmektedir ve bu yapı genellikle şahıssız kullanılmaktadır: *nätäg kältürsä bolur* “insan onu nasıl getirir?”.

i- (*er-*) ve *ol-/bol-* yardımcı fiillerinin günümüzde de benzer işlev ve anlamda kullanıldığı görülmektedir. Tarihî lehçelerde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde de *ol-* fiili, tıpkı *i-* fiili gibi fonksiyonlu (bağımlı, gramatikal) bir biçimbirim olarak kullanılmaktadır (Gülsevin, 2000, 219-220). Günümüz Kırgız Türkçesinde *bol-* yardımcı fiili, esas fiile sadece *-p* zarf-fiil ekiyle birleşmekte ve eylemin tam olarak, eksiksiz yapıldığını bildirmektedir (Tan, 2005, s. 81-83). Özbek Türkçesinde ise *bol-* fiili, sonuçlanmış, tamamıyla tamamlanmış bir iş veya oluş bildirdirmekte, olumsuzluk biçimbirimi aldığı anda ise yeterlilik ifade etmektedir (Tulum, 1998, s. 69; Coşkun, 2000, s. 180-181). Ayrıca Özbek Türkçesinde şart ve olumsuzluğu üzerine alan *bol-* fiili, kalıplaşarak Türkiye Türkçesinde “yoksa” olarak karşılanan bağlaç işlevini görebilmektedir: *Seni ayaymın, bolboso seni ini bolup alganga...* “Sana acıyorum, yoksa seni kardeş etmeye...” (Kasapoglu-Çengel, 2005, s. 324).

Bu çalışmada incelenen metinlerde de yukarıdaki ifadeleri destekleyen kullanımlarla karşılaşılmıştır. Çalışma kapsamındaki Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde *Fiil+-sA bol-/ol-+Geniş Zaman* biçiminde bir yapı tespit edilmiştir. Bu yapı yeterlilik ifade etmektedir. Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA bol-+Geniş Zaman* yapısı 58, Batı Türkçesinde ise *Fiil+-sA ol-+Geniş Zaman* yapısı yalnızca sekiz örnekte karşımıza çıkmıştır:

D MN T154 (16) Anı ‘acâyibü’l-maḥlūkāt **dise bolur**.

B MN 58b (12) Anı ‘acâyibü’l-maḥlūkāt **dise olur**.

Doğu Türkçesindeki bu yapıların büyük çoğunluğunun Batı Türkçesindeki metinlerde bulunmadığı görülmüştür. Batı Türkçesinde karşılığı olan yapılar ise farklı çekimlerle karşılanmış, bu çekimlerde çoğunlukla istek çekimi kullanılmıştır. Yalnızca bir örnekte Batı Türkçesi karşılık olarak *-mAk ol-+Geniş Zaman* biçimini kullanmış ve cümleye Doğu Türkçesinde olduğu gibi yeterlilik anlamı kazandırmıştır. Nitekim Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden *Dede Korkut*’taki *-mAk olmaz* yapısının da olumsuz anlamda yeterlilik ifade ettiği bilinmektedir (Tanç, 2004, s. 124).

-sA bol-+Gelecek Zaman yapısı ise yalnızca Doğu Türkçesinde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen metinlerde Doğu Türkçesinde, bu yapıda dört örnekle karşılaşılmış, bunlardan ikisinin Batı Türkçesinde karşılığının olmadığı, ikisinin ise

istek çekimiyle karşılandığı tespit edilmiştir. Doğu Türkçesindeki *-sA bol-+Gelecek Zaman* yapısı da *-sA bol-+Geniş Zaman* yapısı gibi yeterlilik bildirmektedir.

- Bu çalışma sırasında öne çıkan hususlardan biri de belirli geçmiş zamanın şartının anlam ve işlev bakımından kullanılışdır. Doğu Türkçesindeki belirli geçmiş zamanın şartının Batı Türkçesinde aynı şekilde karşılanmadığı ve Doğu Türkçesindeki bu çekimin şart ifade etmediği tespit edilmiştir.

-sAr biçimbiriminin Eski Türkçede zarf-fiil biçimbirimi olarak kullanıldığı ve *-Dlkça*, *-DIĞI sürece*, *-DIĞI zaman* anlamlarını taşıdığı bilinmektedir. Orhon Türkçesinde şart kipi henüz oluşmamıştır ve *-sAr* biçimbirimi, kişilere bağlanmadan kullanılan bir zarf-fiil biçimbirimi görevindedir. *-sAr* biçimbirimli yapılar, ana cümle içerisinde, zarf-fiiller gibi zarf görevi üstlenmektedir. Bu biçimbirimin kiplerden çok zarf-fiil biçimbirimleriyle fonksiyon birliği gösterdiği görüşü (Gülsevin, 1990, s. 467), Orhon Türkçesinde şart biçimbiriminin zarf-fiil olarak kullanılması ve kendinden sonra kişi biçimbirimi almamasından kaynaklanmaktadır.

Doğu Türkçesinde, *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* şeklindeki belirli geçmiş zamanın şartının zarf-fiil olarak kullanımında Farsçanın etkisi olup olmadığı tartışılabilir. Bu sorunun cevabı için Farsçadan çeviri olan metinlerle bunların Farsça asıllarını karşılaştırmak uygun görülmüştür. Bu çalışma kapsamında yer alan ve *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* yapısının sıkça kullanıldığı *Gülistan Tercümesi*'nin Doğu Türkçesi metni ile *Gülistan*'ın Farsça orijinali karşılaştırılmıştır. Bunun sonucunda, Doğu Türkçesinin *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* yapısını zarf-fiil işlevinde kullandığı cümlelerde, Farsçanın geçmiş zaman ile çekimlenmiş cümleleri birbirine bağladığı görülmüştür. Örneğin, *Gülistan Tercümesi*'nin Doğu Türkçesi metnindeki “**Kaçan** canı, cānıdın recānı tamām **köterdi ërse**, ħanıka til tēgürüp söke başladı.” cümlesi, *Gülistan*'ın Farsça aslında “Esir yaşamaktan ümitsiz **oldu**, şaha hışımla şerzenişte bulundu ve kötü sözler söylemeye başladı.” biçimindedir. Dolayısıyla Doğu Türkçesinin *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* ile karşıladığı yapı, Farsçada çekimli bir fiildir. İncelememiz sonucunda, Farsçanın geçmiş zamanla çekimlediği yüklemelerinin sıralı cümleler olarak biraraya getirildiği yapıların, Doğu Türkçesinde *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* yapısıyla ve zarf-fiil işleviyle karşılandığı görülmüştür.

F Bir bezirgan bin altın **zarar etti**, oğluna dedi ki (...)

DT Bir bāzergānga miṅg altun **noḫşān boldı ërse** oğlıga ayttı kim: (...)

F Bu sözü Sāmilere **söyledim**, şaşıldılar.

DT Ma'nāsını sāmī'lerğa **ayttım érse** ta'accüb tariķin ettiiler.

F Bilge kişi, eğitim boyunca **çabaladı**, ancak etkili olmadı.

DT Dāniřmend, müddetī ta'limde cid ü cehd **kıldı érse** hıç müfid tüşmedi.

Görüldüğü gibi, *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+érse* yapısı Doğu Türkçesinin Farçanın etkisiyle kullandığı bir yapı değildir. Öyleyse bu yapının kullanılış nedenlerini Türkçenin kökenlerinde aramak gerekmektedir.

Orhon Yazıtları'nda kişi biçimbirimi almış çekimli fiilden sonra *er-+-sAr* şeklinin getirildiğı görülmektedir: “(i)lt(e)r(i)ř k(a)g(a)n k(a)zg(a)nm(a)s(a)r **yok (e)rti (e)rs(e)r b(e)n öz(ü)m bilge tonyukuk k(a)zg(a)nm(a)s(a)r b(e)n yok (e)rt(i)m (e)rs(e)r**” (Hunutlu, 2014, s. 103). Alyılmaz (1994, s. 244) da *Tonyukuk Yazıtı* 59. satırdan belirli geçmiş zamanın şartının iyelik kökenli biçimbirimi ile çekimlenişine bu örnekleri vermiştir. Bu örneklerde, kişi biçimbirimleri yardımcı fiilden önce kullanılmıştır:

yok er-ti+Ø er-ser : yok oldu ise < yok olsa idi, yok olsaydı

yok er-ti+m er-ser : yok oldum ise < yok olsa idim, yok olsaydım

Alyılmaz (1994, s. 244), burada bir söz dizimi yanlışı olduğunu belirtmiştir. Araştırmacıya göre, bu yapılarda vurgu ya da üslup kaygısıyla *yok erser erti* yerine *yok erti erser*, *yok erser ertim* yerine de *yok ertim erser* şekilleri tercih edilmiş ve bu durum bir söz dizimi yanlışlığına neden olmuştur.

Uygur Türkçesi döneminde ise *-sAr* biçimbiriminden sonra kişi biçimbirimi kullanılmaya başlanmış ve böylece şart çekimi oluşmuştur. İlerleyen dönemde, iyelik kökenli kişi biçimbirimleri almaya başlasa da *-sAr* biçimbirimli yan cümlelerin cümle içindeki görevleri ve kuruluşları Uygur Türkçesinde de Orhon Türkçesine benzer şekilde devam etmiştir. *Orhon Yazıtları*'nda bir örnekte kişi biçimbirimi almış fiile *er-+-sAr* biçimbirimleri getirilerek oluşturulan yapıya, *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*'nde iki örnekte rastlanmaktadır (Hunutlu, 2104, s. 342): *ärkä yaztım yañultım ersür közüñüz ança an (än) bolzun birök yazuķum yoķ ersär bir közüñüz yarusun kün körüñ*. “(Eğer bir) adama karşı hata etmiş yanılmışsam gözleriniz her zaman böyle güçsüz olsun ama hatam yoksa bir gözünüz parlasın, güneşi görün.”

Hunutlu (2014, s. 164), bu ifadenin Türkiye Türkçesine aktarımında kişi biçimbiriminin şart biçimbiriminden sonraya kaydığını belirtmiştir. Araştırmacıya göre, *İyi ve Kötü Prens Öyküsü*'nde kişi biçimbiriminin *-sAr* biçimbiriminden önce ve sonra gelebilmesi zarf-fiil ve çekimli fiil arasında geçiş aşamasında olan şart biçimbirimi için önemli örneklerdir. Bugün bazı çağdaş Türk lehçelerinde bu yapı genelleşimiş ve şart kipi şahıs ekinden sonra gelmiştir. Hunutlu (2014, s. 341)'ya göre, şartlı yan cümlelerin

yüklemnin birinci tekil kişi biçimbirimi alması gerekirken kişi biçimbiriminin işaretli olması, bu yan cümledeki şart biçimbiriminin zarf-fiil biçimbirimi görevini de devam ettirdiğini göstermektedir: *amraḳ oḅlum ölti ersür munuñ yüzün yemä körmäyin.* “Sevgili oḅlum öldüyse bunun yüzünü de görmeyeyim.”

Alyılmaz (1994, s. 245), yazıtlardan verdiği örnekler dışında, Uygur Türkçesine ait eserlerden birçoğunda bu kullanımların bulunduğunu ifade etmiş ve örnekler vermiştir: *yazıntı+mız yanıldı+mız er-ser* “günah işledik (ise), yanıldık ise” (*Huastuanift/117-118*); *tapıntı+mız er-ser* “tapındık ise” (*Huastuanift/151-153*); *tattı+ñ er-se* “tattın ise” (*Atebetü'l-Hakayık/209*); *yıḅdı+ñ er-se* “yıḅdın ise” (*Atebetü'l-Hakayık/299*); *negü kıldı+m er-se* “ne yaptım ise; ne kadar ısrar ettim ise” (*Kutadgu Bilig/3852*).

Benli (2013, s. 30), Uygur Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekimi ile kurulan cümlelerin genellikle tahmin-faraziye anlamını veren cümle grupları olduğunu ifade etmiştir. Araştırmacı, taranan metinler içinde belirli geçmiş zamanın şartının diğer birleşik çekimlerden sayıca çok daha fazla olduğunu ortaya koymuş ve *Altun Yaruk*'tan bazı örnekler vermiştir:

Tengrimlerim, kim men ol ödte yalanguḅlarını yirtinçüliḅ et köz öze ayıḅ kılınç kılınıḅ körür bilir ertim erser, yme neḅ ol ayıḅ kılınçını emtiḅi teḅ yavlaḅ tüşin utlısın bilmez ertim. “Tanrı-larım, eḅer ben o zaman, insanların dünyevi his ve görüşleriyle fena amel kılmalarını görmüş bilmiş olsaydım (gören bilen olsaydım), katiyen o fena amelin şimdiki gibi fena mukabilini (cezasını) bilmezdim.”

ḅaltı neḅük kin keligme üddeki alḅu uluḅ bodisatavlar burḅan ḅutınḅa ḅatıḅlantıḅlarında tsuy irinçü aḅır ayıḅ kılınçların ḅşanti ḅamḅuy kılınıḅ neteḅ arıtdılar alḅındurtılar erser.. anḅulayu mening yeme tsuy irinçü aḅır ayıḅ kılınç-larım olarınıḅ teḅ arızun alḅunzun alḅınzun tijit ḅşanti bolzunlar.. “Öyle ki, nasıl ilerde, gelecek zamandaki bütün ulu Bodhisattvaların Buda kutsallığına (ulaşmaya) çalıştıklarında kötü, hatalı davranışlarını itiraf edip, (onları) nasıl temizlediler, yok ettiler ise, benzeri şekilde benim de kötü, fena davranışlarım, onlarınki gibi temizlensin, yok olsun, affedilsinler.”

Benli (2013, s. 90), Uygur Türkçesinde *-sAr* biçimbirimi almış yan cümlelerin ana cümlelerin zaman tamlayıcısı yani zarf tümleci olarak kullanılabildiğini, bu yapıların *kaḅan* “ne zaman”, *anḅata* “ne zaman ki”, *kayu ödün* “ne zaman” ifadelerini

bulundurabildiğini belirtmiştir. Bu hususta, *Altun Yaruk*'tan verdiği örnekler içinde bir cümle dikkat çekmektedir:

kaçan bodisatavniñ etüzin buşi birmiş yir orunka tegdiler erser, anta ötrü bodisatavniñ yaş süngükleri inaru berü, anta munta saçılıp yatmışın körüp, etüzlerin biegerü yirke çalıp ögsirep tınsırap inçe kıaltı uluğı ıgac küçlüg katıg yülke tokıtılıp kamulmuş tegüştiler kamultılar “(kaçan) Bodisatva'nın vücudunu hayır verdiği yere- kurban ettiği- gelince, orada Bodisatva'nın genç kemikleri her tarafta (şurda burada) saçılıp yattığını görüp, vücudlarını ikisi beraber yere atıp (yere yıkılıp) sesden düşüp ağlayarak sanki büyük bir ağaç rüzgârdan koparılıp devrilmiş yere yıkılmış gibi düşdüler devrildiler.”

Bu cümlede, belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan yapının cümlede zarf tümlecisi görevinde olduğu açıkça görülmektedir.

Bu hususla ilgili olarak, Eckmann (2011a, s. 29; 2011c, s. 279), Karahanlı Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartının *-dı+Kişi Biçimbirimi+erse* biçiminde çekimlendiğini, ancak bu yapının üçüncü tekil kişide *-dısa* şekline de rastlandığını belirtmiştir. Araştırmacıya göre, belirli geçmiş zamanın şartı, gerçek şart yanında zaman da bildirir. Eckmann (2011b, s. 102), Çağatay Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartının, Harezmi Türkçesine göre zaman gösteren kullanılışının daha az olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, bu hususla ilgili olarak şu örneği vermiştir: *bu habarnı işitti irsä, mîrâhorım üç yüz kişi bilä karavulluğa yibârdi* “bu haberi işitince, mirahorunu üç yüz kişi ile karakolluğa gönderdi”. Ergene (2017, s. 196) de Harezmi Türkçesi metinlerinde de sıkça karşılaşılan bu yapının Çağataycada *-IncA/-UncA* zarf-fiil biçimbiri işleviyle kullanılabildiğini ifade etmiştir. Argunşah (2013a, s. 174), belirli geçmiş zaman biçimbiriminin üzerine gelen *ér-* yardımcı fiili ile oluşturulan yapıların Çağatay Türkçesinde *-IncA* anlamında zarf-fiiller yaptığını belirtmiştir. Buradan yola çıkıldığında Doğu Türkçesinde, Çağataycadan itibaren *-sA* biçimbiriminin zaman ifadesinden çok, zarf-fiil kullanımının yoğunluk kazanmaya başladığı görülmektedir.

Bulak'a göre de kökene bakıldığında *-sA* biçimbiriminin zarf-fiil kullanımıyla karşılaşılmaktadır. Bulak, (2011b, s. 75-76), *-sAr* biçimbiriminin kökeni incelenirken zaman kavramından yola çıkmak gerektiğini iddia etmiştir. Bulak, Eski Türkçede zarf-fiil biçimbirimi olarak kullanılan *-sAr* biçimbiriminin *-DikçaA*, *-DIĞI sürece*, *-DIĞI zaman* anlamlarını taşıdığını, bugünkü Türkiye Türkçesinde zaman kavramı taşıyan *sıra* edatının da böyle bir kullanımının olduğunu ifade etmiştir.

Batı Türkçesinde ise belirli geçmiş zamanın şartı *-dIsA* biçimiyle kullanılmaktadır (Gülsevin, 1997, s. 38). Ergin (2013, s. 327), *i-* yardımcı fiilinin Eski Anadolu Türkçesinde genel olarak korunduğunu, Osmanlı Türkçesinde ise çoğunlukla *i-*'nin düştüğünü ve bugünkü kullanıma benzer bir biçim oluştuğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmada incelenen metinlerde de yukarıdaki ifadelerde olduğu gibi, Doğu Türkçesinin belirli geçmiş zamanın şartını *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse*, Batı Türkçesinin ise *-dIsA* biçiminde yaptığı tespit edilmiştir. Ancak Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan 260 örnekten 197'sinin Batı Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı ile değil, belirli geçmiş zaman ile karşılandığı görülmüştür:

D TE 25a (13) Naıldur kim (14) Hasan-ı Başrî anasidin **tuğdı ërse** Hasanı 'Umar katığa keltürdiler.

B TE 23a (1) Rivāyetdür, çün Hasan anadan (2) **toğdı**, anı 'Ömer katına getürdiler.

Doğu Türkçesindeki *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* biçimindeki bu yapı, Batı Türkçesinde yalnızca üç örnekte *-dIsA* ile karşılanmıştır. Burada dikkat çeken husus ise hem Doğu hem Batı Türkçesine ait cümlelerde şart anlamı değil, zaman anlamı bulunmasıdır. Yani bu çekimler, anlam bakımından şart ya da dilek ifade etmemektedir. Yapı bakımından bu kalıbın zarf-fiil işlevinde kullanıldığını söylemek mümkündür:

D MN T46 (27) Faķır cevāb birgeç öz sözidin kaytıp taħsınler (1) kılıp hālımını **tefaħhus kıldı irse**, ol hem faķırni işitken irkendür ve körer hevesi bar ikendür.

B MN 22a (9) Faķırünj cevābında kendü sözinden rücū' ve taħsınler idüp hālımı **tefaħhus kıldısa**, ol daħı faķırni meger işitmiş imiş ve görmege hevesi var imiş.

Ayrıca, incelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan, Batı Türkçesinde ise fiilimsiler ile karşılanan beş örnek tespit edilmiştir. Doğu Türkçesindeki *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* biçimindeki bu beş yapının da yine şart değil, zaman ifadesi sağladığı ve cümlede zarf-fiil işleviyle kullanıldığı görülmüştür:

D MN T98 (15) Sebebin **soruldu irse** (16) ābādāngına cevāb aytmadı.

B MN 42a (15) Sebebin **sorulduħda** ābādānca cevāb söylemedi.

Doğu Türkçesindeki *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* yapısının birkaç örnekte de olsa Batı Türkçesinde zarf-fiille karşılanması dikkat çekicidir. Bu

durum, bu yapının Doğu Türkçesinde de anlam ve işlev bakımından zarf-fiil gibi kullanıldığını düşündürmektedir.

- Çalışmanın karşılaştırma aşamasında bir husus daha dikkati çekmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde, Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA* biçimindeki toplam 159 örneğin 89'unun Batı Türkçesinde de aynı şekilde çekimlendiği görülmüştür. Bununla birlikte, Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA* ile çekimlenen ve Batı Türkçesindeki karşılıklarında da *-sA* biçim birimi kullanılan 58 yapının 51'inde ise Batı Türkçesinin geniş zamanın şartını tercih ettiği tespit edilmiştir.

Eckmann (2005, s. 169), *Fiil+-sA* yapısının Çağataycada şart ifade ettiğini belirtmiştir. Araştırmacıya göre, Türkçe yapılı şart cümlelerinde edat kullanılmaz, fiil şart çekimindedir: *évlerimiz bile él ulusnú ötkerseki yahşî bolğusı turur* “evlerimiz ile halkı (nehirin kıyısına) geçirsek, iyi olacaktır.” Türkçe-Farsça karışık yapılı şart cümlelerinde Farsça edatlar kullanılır, fiil ise şart çekiminde bulunur: *yahşy ger bolmasa, yaman hem émes* “eğer iyi olmasa, kötü de olmaz.”

Eski Anadolu Türkçesinde de *Fiil+-sA* yapısı şart ifade etmektedir. Birleşik şart çekiminde ise *i-* fiilinin şart (*i-se*) şekli kullanılır. Eski Anadolu Türkçesinde şartın birleşik çekiminde bugünkünden farklı bir durum yoktur. Şart birleşik çekiminde fiildeki hareket ve oluş, başka bir hareket ve oluş için şart teşkil etmektedir (Özkan, 2000, s. 146; Ergin, 2009, s. 481). Ergin (2013, s. 325), şart birleşik çekiminin asıl fiil kiplerinin karşıladığı hareketi şart şeklinde ifade ettiğini ve bu çekimin asıl fiil kiplerine *i-* yardımcı fiilinin şart şeklini getirmek suretiyle yapıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte, yüklemi geniş zamanın şartı ile çekimlenmiş yardımcı cümlelerin şarttan çok *-DIĞI/-DUĞU zaman, -DIĞInDA/-DUĞUnDA* anlamı taşıdığına zarf tümleci olabileceği de ifade edilmektedir (Karahan, 2000, s. 19; Özmen, 2013, s. 193).

Bu çalışmada, Doğu Türkçesindeki *Fiil+-sA* biçimindeki yapıların yaklaşık üçte birininin, Batı Türkçesinde geniş zamanın şartı ile çekimlendiği görülmüştür.

D TE 82a (2) Gor ayttı: “**Eger kabül kılmasa** bārī körgey kim (3) ne iş kıılır mēn.” dēp.

B TE 119b (2) Eydür, (3) **kabül itmezse** dağı şaçaram, baña ol yiter.

D TE 24a (5) Vays ayttı: “Andağ kerek kim **eger** biregü sēni baltu bile **ursa** sēn kerek kim habar-dār bolmagay sēn.”

B TE 20a (4) Eyitdi, **eger** bir sūñü-y-ile **vururlarsa** (5) kim bir yanına çıka, ol bilmeye.

Yukarıdaki örneklerde Doğu Türkçesi şartın basit çekimini kullanmış, şart anlamını desteklemek amacıyla zaman zaman *eger* bağlacını kullanmıştır. Bu yapıların Batı Türkçesindeki geniş zamanın şartı ile çekimlenmiş karşılıklarında da *eger*, *veger* gibi bağlaçlar bulunabilmektedir. Şart anlamını desteklemek bakımından bu bağlaçların kullanılmasında Doğu ve Batı Türkçesi arasında bir fark bulunmamaktadır.

- Bu çalışmadaki dikkat çekici hususlardan biri de Doğu Türkçesi metinlerindeki şartın basit çekimindeki -sA biçimbirimli yapıların Batı Türkçesi metinlerinde önemli ölçüde istek çekimiyle karşılanmasıdır. Burada tespit edilen ve şartın basit çekiminde olan 251 örnekten 147'si Batı Türkçesinde istek çekimindedir. Dolayısıyla incelememize konu olan dönemde Batı Türkçesinin şartın basit çekimi yerine istek çekimini kullanmayı tercih ettiği söylenebilir. Bu durumun nedenlerini tespit edebilmek için istek çekiminin gelişim sürecine bakmak uygun olacaktır.

Orhon Türkçesini inceleyen kaynaklarda istek çekimine rastlanmamaktadır. Gabain (2007, s. 82), Orhon Türkçesinde istek anlamını ifade etmek için gelecek zaman biçimbiriminden faydalandığını ifade etmiştir. Yalnızca Talat Tekin, Orhon Türkçesi kapsamında “gönüllülük kipi” terimini kullanmış ve bu çekimin sadece birinci kişilerde çekimi olduğunu belirtmiştir ki bu çekimler emir kipinin birinci kişi çekimlerinin aynıdır. Gabain (2007, s. 81). Uygur Türkçesinde de istek çekimi için gelecek zaman biçimbiriminden faydalandığını ifade etmiştir. Gabain, gelecek zaman çekiminde kullanılan -GAy biçimbiriminin aynı zamanda muktedir olma ve temenniye ifade ettiğini belirtmiştir.

Hacıeminoğlu (2013, s. 189) Karahanlı Türkçesinde müstakil bir istek çekiminden bahsetmemiş, istek ifadesi için genellikle gelecek zaman biçimbiriminin kullanıldığını belirtmiştir. Ata (2002, s. 81), Harezmi Türkçesinde iki çeşit istek çekimi olduğunu ifade etmiştir. Bu çekimlerden birincisi -GAy gelecek zaman biçimbirimindeki -G'nin düşmesi ile oluşan -y/-Ay biçimbirimi ile yapılmaktadır. Bu biçimbirim, gelecek zamandan çok istek ve emir ifade etmektedir. İstek çekimlerinin ikincisi ise sadece *Hüsrev ü Şirin*'de tespit edilen -A biçimbirimi ile yapılan çekimdir (Ata, 2002, s. 82).

Karamanlıoğlu (1994, s. LXXI), Kıpçak Türkçesinde de işlek bir istek çekimi bulunmadığını, istek ifadesi için emir, şart ya da gelecek zaman çekimlerinden yararlanıldığını belirtmiştir. Eraslan (1999, s. 81), Çağatay Türkçesinde istek çekimi için özel bir şekil ve zaman biçimbirimi olmadığını, bu sebeple istek ifade etmek için

-*ĠAy*, -*ĠA* ya da yine -*Ġay*'dan dönüşmüş olan -*A* gelecek zaman biçimbiriminin kullanıldığını belirtmiştir.

Eski Anadolu Türkçesinde istek çekimi -*A* biçimbirimi ile yapılmaktadır. Bu biçimbirimin Eski Türkçedeki gelecek zaman, gereklilik veya dilek kiplerini oluşturan -*gA* (-*gAy*) biçimbiriminden geldiği kabuller arasındadır. Bu görüşe göre Eski Türkçede gelecek zaman biçimbirimi olan -*gA*, Eski Anadolu Türkçesinde ön sesteki -*ġ*/*g* ünsüzlerinin erimesi neticesinde -*A* şekline dönüşmüştür. Buna paralel olarak -*A* biçimbirimi gelecek zaman yanında istek, gereklilik vb. kip ve zamanları da ifade eder hâle gelmiştir (Korkmaz, 1973, s. 167).

Eski Anadolu Türkçesinde -*A* biçimbiriminin şart işleviyle kullanıldığı da görülmektedir. Ancak bu biçimbirimle kurulan şart cümleleri genellikle *ger*, *eger* gibi şart edatlarından biriyle ya da *ki* bağlacıyla kullanılmaktadır (Özkan, 2000, s. 140).

Özkan (1999, s. 83-113), istek kipinin Eski Anadolu Türkçesinde on iki işlevini belirlemiştir: gelecek zaman, istek, şart, geniş zaman, şimdiki zaman, emir, gereklilik vb. Görüldüğü gibi bu kipin işlevleri arasında şart ve emir de yer almaktadır. Aslan Demir (2008, s. 15), istek kipinin emir, istek, rica ve yalvarma işlevlerinin de olduğunu ifade etmiştir.

Görüldüğü gibi, Eski Türkçedeki -*GA*, -*GAy* gelecek zaman biçimbirimi, Eski Anadolu Türkçesinde hem fonetik hem semantik değişime uğramıştır. Bunun neticesinde gelecek zaman işlevi zayıflamış ve istek işlevi kuvvetlenmiştir. Eski Türkçedeki -*GA*, -*GAy* gelecek zaman biçimbiriminden gelen -*A* istek biçimbirimi Eski Anadolu Türkçesi döneminde istek dışında gelecek zaman, geniş zaman, emir, şart anlamlarında da kullanılmıştır. Bununla birlikte bu biçimbirim her zaman açık ve net bir anlam ifade etmemektedir (Özmen, 2001, s. 336-337).

Kılıçoğlu (1954, s. 256), -*sA* biçimbiriminin Türkiye Türkçesinde, fiil çekimlerinde birinci zaman biçimbirimi olarak kullanıldığında “arzu, istek”, ikinci zaman biçimbirimi olarak kullanıldığında “şart” bildirdiğini ifade etmiştir. Yani şartın basit çekimi “arzu, istek”, şartın birleşik çekimi ise “şart” bildirmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular da bu görüşü destekler niteliktedir. Aynı dönemde Doğu Türkçesi “istek, arzu” ifade etmek için şartın basit çekimini kullanmış, Batı Türkçesi ise bu ifade için istek çekimini tercih etmiştir.

Ergin (2013, s. 310), Türkiye Türkçesinde -*sA* biçimbiriminin bazen istek için de kullanıldığını, bu kullanılıştta şart değil, temenni ifadesi taşıdığını belirtmiştir. Öyleyse -*A* biçimbiriminin istek işlevli kullanımı, Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye

Türkçesine geçilirken yerini -sA biçimbiriminin istek işlevli kullanımına bırakmaya başlamıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde -A biçimbirimli istek çekiminin özellikle yazı dilinde sınırlı bir kullanıma sahip olması bu şekilde açıklanabilir.

D GT [78b] (3) ‘ale’ş-şabāh sēniṅ ṭal‘atıṅnı kim **körse** / aṅga şabāh-ı sa‘ādet (4) yana mesā bolḡay.

B GT (53a 15) Her ki şabāh durup senüṅ yüzüñi **göre**; (53b) selāmet güninüñ şabāhı aña karañu gice olur.

D TE 17b (3) **Eger** sēn Ca‘far-ı şadıḡnıñ köñḡlini **rancıda kılsaṅ** sēni bu suffa bile yutḡay mēn!

B TE 8a (7) **Eger** (8) bunu bir zerre **incidesin**, seni bu şuffa-y-ıla ve bu ḡalk-ıla bile yudam.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, Doğu Türkçesi şartın basit çekimini, Batı Türkçesi ise istek çekimini benzer anlam ve işlevde kullanmıştır. Her ikisi de zaman zaman anlamı desteklemek adına *eger* gibi bağlaçlardan yararlınsa da bu durumun mecburi olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla Ergin’in ifade ettiği gibi Batı Türkçesinde -sA biçimbiriminin bir geçiş aşaması yaşadığı söylenebilir. Eski Anadolu Türkçesinde bu biçimbirim yerini büyük oranda -A biçimbirimli istek çekimine bırakmıştır.

- Doğu ve Batı Türkçesinde -sA biçimbirimi kullanılmadan fiilimsilerle de şart ifadesi sağlanabilmektedir. Her iki lehçede de bu fiilimsilerin büyük çoğunluğunun zarf-fiil olması, bu zarf-fiillerin tamamına yakınının olumsuz yapıda kullanılması ve hiçbir bağlaça ihtiyaç duymadan tek başlarına şart ifade edebilmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Batı Türkçesinde karşılaşılan zarf-fiilli örneklerden birinde *eger* bağlacının kullanılması, zarf-fiiller ile şart ifade edilebileceğine açık bir örnektir:

B GT (16a 3) **Eger** Rüm’da yılan şokmış ādeme ‘Irāk’dan tiryāk **geline** bilgil (4) ki ḡālī ne olur?

Yukarıdaki örnekte gelince zarf-fiilinin yerine -sA biçimbiriminin getirilmesi mümkündür. Hatta *eger* bağlacıyla birlikte kullanıldığında cümledeki şart anlamının öne çıktığı da görülmektedir. Dolayısıyla fiilimsilerle, özellikle zarf-fiillerle şart ifadesinin sağlanabildiği açıktır.

Batı Türkçesinde şart ifadesi taşıyan toplam 57 fiilimsinin 30 tanesi isim-fiil, 27 tanesi ise zarf-fiildir. İsim-fiilli yapıların iki örnek dışında tamamı *İsim-fiil+yigrekdür+İsim-fiil+-dAn* yapısındadır.

Batı Türkçesinde şart ifade eden 27 zarf-fiilin beşi hariç tamamı *-Inca/-Unca* zarf-fiil biçimleriyle kurulmuştur ve olumsuz yapıdadır. Bu zarf-fiillerin içinde bulunduğu ana cümlelerin yüklemi ise 12 örnekte geniş zaman, üç örnekte geniş zamanın hikâyesi ile çekimlenmiştir. Bu yüklemelerin de olumsuz olduğu dikkat çekmektedir. *-Inca/-Unca* biçimlerini eklenerek yapılan olumsuz zarf-fiillerden dördü istek, üçü emirin olumsuzu ile çekimlenmiş ana cümlelere bağlanmıştır. Burada, Batı Türkçesinin genel olarak *-Inca/-Unca* biçimlerinin olumsuz şekliyle oluşturduğu zarf-fiillerle *-sa* biçimlerini kullanmadan şart ifade ettiği, bunlarla kurulan yan cümlelerin ise mutlaka olumsuz yapıdaki bir ana cümleye bağlandığı görülmektedir.

Doğu Türkçesinde ise şart ifadesi taşıyan toplam 53 fiilimsinin yalnızca üç tanesi isim-fiildir. Kalan 50 zarf-fiilin sadece beş tanesi olumlu yapıdadır. Olumsuz yapıdaki 45 zarf-fiilin *-GInCA/-GUnCA* biçimlerini ile oluşturulduğu görülmektedir.

Bu zarf-fiillerin içinde bulunduğu ana cümlelerin yüklemi ise 22 örnekte geniş zaman ile çekimlenmiştir. Bu yüklemelerin yalnızca beş tanesi olumlu, 17 tanesi ile olumsuzdur. Bahsi geçen yüklemeler yedi örnekte geniş zamanın hikâyesi, 16 örnekte ise gelecek zaman ile çekimlenmiştir. Bu yüklemelerin de olumsuz olduğu görülmektedir.

GInCA/-GUnCA biçimlerini eklenerek yapılan olumlu zarf-fiillerin bağlandığı yüklemeler ise geniş zaman ya da emir çekimindedir ve bu yüklemeler olumlu yapıdadır. Burada, Doğu Türkçesinin genel olarak *GInCA/-GUnCA* biçimlerinin olumsuz şekliyle oluşturduğu zarf-fiillerle *-sa* biçimlerini kullanmadan şart ifade ettiği, bunlarla kurulan yan cümlelerin ise mutlaka olumsuz yapıdaki bir ana cümleye bağlandığı görülmektedir. Bu kullanım, Batı Türkçesindeki *-Inca/-Unca* biçimlerini ile aynı özellikleri göstermektedir.

Araştırmacılar, Doğu Türkçesindeki *GInCA/-GUnCA* biçimlerinin kökeniyle ilgili görüş beyan etmişlerdir. Ergin (2013, s. 341), Argunşah (2013a, s. 155) ve Karaağaç (2013, s. 889), bu biçimlerinin *-GIn/-GUn* yapım biçimlerini ile *+çA* eşitlik biçimlerinin birleşmesinden doğduğu görüşünü ortaya koymuştur. Uçar (2012, s. 49) ise daha farklı bir görüş ortaya koymuş; bu biçimlerinin, sıfat-fiil kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Uçar'a göre biçimlerinin oluşum şekli *-gU (sıfat-fiil biçimlerini)+İyelik Biçimlerini+(s)I(n)+ça/+çe (eşitlik biçimlerini)*'dir. Gabain (2007, s. 87)'e göre ise *-GInCA/-GUnCA*, fiilden isim yapan *-g* biçimlerinin, üçüncü tekil kişi iyelik biçimlerini ve *+çA* eşitlik biçimlerini almasıyla oluşmuştur.

Bu biçimlerini, Eski Türkçede *-gınça/-gınçe* ve seyrek olarak *-kınça/-kinçe* şeklindedir ve *-dığı müddetçe*, *-incaya kadar* işlevleriyle kullanılır (Gabain, 2007, s.

87). Eraslan (2012, s. 400-403), bu biçimbirimin Eski Uygur Türkçesinde *-günça/-ginçe /-kınca/-kinçe/-günça/-günçe* şekillerinde olduğunu ve bu biçimbirimin zaman belirttiğini yani cümlenin zaman zarfını oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu biçimbirimin Orhon Türkçesinde bir zarf-fiil biçimbirimi olarak, içinde şart ifadesi de barındıran *-dlkça, -dlğI sürece, -dlğI zaman* anlamları taşıdığını ifade eden Ercilasun (2013, s. 693), *-sAr* biçimbiriminin kökeni bulunurken de *zaman* kavramından yararlanmanın mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Karahanlı Türkçesinde de *-günça/-ginçe* şeklinde devam eden bu biçimbirim, yine zaman işleviyle kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2013, s. 174). Çağataycada *ise -günça/-günçe, -kunça/-künçe* şekline dönüşmüş, Eski Türkçedeki gibi *-dikça* ve *-incaya kadar* işlevinde kullanılmıştır (Eckmann, 2005, s. 108-109; Argunşah, 2013a, s. 155). Bu biçimbirim, Kıpçak Türkçesinde *-GInça, -KInça* ve *-Inça* şeklindedir ve birleşik bir zarf-fiil biçimbirimidir. Argunşah (2015, s.127), biçimbirimin *-GIn* fiilden isim türeten yapım biçimbirimi ile *+ça* eşitlik biçimbiriminin birleşmesinden oluştuğunu ve asıl fiilin taşıdığı zaman ifadesinin gerçekleşeceği anı, kendi bünyesindeki gerçekleşme zamanına bağlayan bir işlevi olduğunu ifade etmiştir.

Bu çalışmadaki Batı Türkçesi eserlerinde belirli *-Inca/-Unca* biçimbiriminin ise Eski Türkçedeki *-günça/-günçe/-kınca/-kinçe* zarf-fiil biçimbiriminden baştaki *-g* ünsüzünün düşmesi sonucu oluştuğu ifade edilmektedir (Özkan, 2000, s. 154). Batı Türkçesinde biçimbirimin, Eski Anadolu Türkçesinden itibaren *-InCA* şekli kullanılmıştır. Hatta Eski Anadolu Türkçesinde *-k* ile genişlemiş *-incek* şekli de bulunmaktadır (Gülsevin 1997b, s. 126- 127).

Özkan (2000, s. 154)'a göre, bu biçimbirim, Eski Anadolu Türkçesinde *-diği zaman, -diği kadar, incaya kadar, -diği sırada* işlevlerinde görülmektedir. Araştırmacı, *Dede Korkut*'tan örneklerle bu ifadeyi desteklemiştir: “Kız anadan görmeyince öğüt almaz, ogul atadan görmeyince sufra çekmez.”

Gülsevin (1997b, s. 126), *-Inca/-Unca* biçimbiriminin olumsuz tabanlar üzerinde kullanıldığı zaman *-mAdlktAn sonra* anlamını taşıdığını belirtmiş ve *Miftahu'l-Cenne*'den bir örnekle ifadesini desteklemiştir: “ya'ni peygambere şalavât getürmeyince kişinüj du'âsı kabûl olmaz”.

Lewis (1986, s. 179), Türkiye Türkçesinde *-Inca/-Unca* biçimbirimi ile kurulan zarf-fiillerin yan cümledeki olayın gerçekleşmiş ve bitmiş olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre bu zarf-fiiller, yan cümledeki olayın ana cümledeki olaydan zaman bakımından önceliğini göstermektedir. Bu hususta Çetintaş Yıldırım

(2005, s. 55) da aynı görüştedir. Çetintaş Yıldırım'a göre, öncelik anlatımı *-InCA*, *-DİğİnDA*, *-Dİğİ zaman*, *-(I)r ... -mAz*, *-DİktAn sonra*, *-All* ve *-DİğİnDAn beri* zarf-fiil biçimbirimleri ile yapılır.

Gürkan (2017, s. 127), Türkiye Türkçesinde de *-InCA/-UnCA* biçimbiriminin en temel işlevinin zaman bildirmek olduğunu, ancak bu biçimbirimin olumsuzluk biçimbirimi ile birlikte kullanıldığında zaman ilişkisinden çok bir tür zaman-koşul ilişkisi oluşturduğunu ifade etmiş ve bazı örnekler vermiştir: “[Dikkatle bakılmayınca] sezilmiyor. , [Sinek olmayınca] sıtma olmazdı.”

Görüldüğü gibi, Eski Türkçede *-gınça/-gınçe* ve seyrek olarak *-kınça/-kinçe* şeklindeki zarf-fiil biçimbirimi Doğu Türkçesinde *-GInCA/-GUnCA* ve Batı Türkçesinde *-InCA/-UnCA* biçiminde devam etmektedir. Bu biçimbirimler, her iki lehçede de *-dİğİ zaman*, *-dİğİ kadar*, *ıncaya kadar*, *-dİğİ sırada* işlevlerine sahiptir.

Ancak, bu biçimbirimlerin olumsuz kuruluşlarında bu anlamlardan farklı bir ifadeyle karşılaşılmaktadır. Bu zarf-fiil biçimbiriminin olumsuz biçimi, eklendiği fiilin gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı olarak cümlenin yüklemine gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin söz konusu olduğu durumları ifade etmektedir. Dolayısıyla bu fiilimsilerle bir koşul anlamı sağlanmaktadır (Çürük, 2013, s. 238).

Bu çalışma sırasında elde edilen verilerden yola çıkarak bu biçimbirimlerin olumsuz şekillerinin hem Doğu hem Batı Türkçesinde şart ifade etmek için kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu hususu birer örnekle açıklamak yerinde olacaktır:

D KG 134. Ğıybet itkenning tevbesi qabul bolmas, ol kişiden helallik **tilemegünçe**.

Yukarıdaki Doğu Türkçesine ait cümlede olumsuzluk ve *-GInCA/-GUnCA* zarf-fiil biçimbirimi ile oluşturulmuş *tilemegünçe* zarf-fiili, cümleye şart anlamı katmaktadır. “Ğıybet edenin tevbesi, (ğıybet eden) o kişiden helallik dilemezse kabul olmaz.” biçimine dönüştürüldüğünde cümledeki şart anlamı daha açık görülmektedir. Yani ğıybet edenin tevbesinin kabul edilmesi, ğıybet ettiği kişiden helallik dilemesi şartına bağlıdır. Bu örnek cümlenin Batı Türkçesindeki kullanımında da aynı işlevle karşılaşılmıştır:

B KG 134. Ğaybet iden tevbe eylese qabul olmaz tā ol gişiden halal <I> ıq **dilemeyince** ve ol gişi ‘afv eylemeyince.

Batı Türkçesine ait bu cümlede olumsuzluk ve *-InCA/-UnCA* zarf-fiil biçimbirimi ile oluşturulmuş *dilemeyince* ve *eylemeyince* zarf-fiilleri, cümledeki şart anlamını

desteklemektedir. Zira cümlede gıybet edenin bağışlanmasının şartı tevbe etmesi, helallik dilemesi ve gıybet ettiği kişinin onu affetmesidir. Burada *tevbe etmek* zaten *-sA* biçim birimiyle bir koşul ifade edecek biçimde kullanılmıştır. Helallik dilemek ve affedilmek ise *-InCA/-UnCA* zarf-fiil biçim biriminin olumsuz şekliyle şart anlamı bildirecek şekilde kullanılmıştır.

Sonuç olarak, Doğu Türkçesinde *-GInCA/-GUnCA* ve Batı Türkçesinde *-InCA/-UnCA* biçimindeki zarf-fiil biçim birimleri olumsuzluk biçim birimiyle birlikte kullanıldığında her iki lehçede de şart ifade etmektedir.

- Çalışma kapsamındaki Doğu ve Batı Türkçesi metinleri üzerinde yapılan sözdizimsel incelemede, *-sA* biçim biriminin söz öbeği oluşturabileceği ya da cümlenin herhangi bir ögesi olabileceği görülmüştür. Yaylagül (2002, s. 113), *-sAr* biçim birimi ile kurulan yapıların bir cümlede nesne, özne, dolaylı tümleç olarak kullanılabilmesini, ancak zarf-fiil biçim birimleriyle bu öğelerin hiçbirinin oluşturulamayacağını ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, bu durum *-sAr* biçim birimini zarf-fiil biçim birimlerinden ayırmaktadır. Yaylagül (2002, s. 480-482), *-sAr* biçim birimli yapıların yerleşmiş yapılar olarak başka cümlelerin öznesi, nesnesi, zarfı, dolaylı tümleci görevlerini alabileceğini, bu yapıların isimleşerek bir söz öbeği oluşturabileceğini belirtmiştir.

-sA biçim biriminin söz öbeği içinde kullanımı, hem Doğu hem Batı Türkçesine ait metinlerde karşımıza çıkmakla birlikte, Doğu Türkçesindeki kullanımın çok daha yoğun olduğu görülmektedir. Doğu Türkçesine ait metinlerden *-sA* biçim biriminin söz öbeği içinde yer aldığı 49 örnek tespit edilmiştir. Bu sayı, Batı Türkçesinde yalnızca beştir.

Eckmann (1952, s. 57), ana cümlede bahsedilen bir şeyin sahibini bildiren “vasıflama” cümlesinin *kim, kim ki, ni kim* bağlayıcılarıyla birlikte kullanıldığını ifade etmiştir. Bu tür cümlelerde, ana cümlede, genellikle gösterme zamirinin tamlayan durumu biçim birimi almış hâli de yer alır: “*kimüing siz teg nigârı bolsa, ey yâr, raqîblardın aning ni qayğusı bar ‘ey yâr, sizin gibi güzel bir sevgilisi olanın rakîplerden ne kaygısı var?’*”

Develi (1995, 122), *-sA* biçim birimiyle kurulan yan cümlelerin bir *ki*’li birleşik cümlede öznenin niteleyicisi olabileceğini ifade etmiştir ve Eckmann’ın *Nehcü’l-Ferâdis*’ten getirdiği örneği sunmuştur: “*Kişi kim bolmasa itçe vefası, anın kadgusını nidin yiğesi = İt kadar vefası olmayan kimse, onun kaygusunu neden yiyecek?*”

Yüceol Özezen (2000, s. 168-170), -sA biçimbirimli bir yan cümlelerin bir fiilimsi öbeğine yahut isme katılabildiğini ifade etmiştir. Bu tür şartlı birleşik cümlelerde, şartlı yan cümle ana cümlelerin değil, ana cümlelerin herhangi bir ögesinin ögesi konumundadır. İsmeye katılan -sA biçimbirimli bir yan cümlede ise ana yargı olmadığından, bu yargının herhangi bir şarta bağlanması da mümkün değildir. Bu tip yan cümlelerde şart, daima gerçek olmayan şart özelliğindedir. Bunun yanında, şartın katıldığı isim ögesi cümleden çıkarıldığında, şart ana cümlelerin yüklemine bağlanabilmektedir: “Şefkat-i maderane malûmdur; insanda ne kadar rakik hisler var ise cümlesi o sayade perveriş bulur, o sayade daha küçükten eserini göstermeğe başlar.” Yüceol Özezen, verdiği bu örnekten sonra, bu tür şartlı cümlelerde genel olarak “var ise” şart yüklemine “cümlesi, hepsi” gibi isimlere bağlandığını belirtmiştir. Ayrıca şartın bağlandığı isim ögesi Arapça bir mastar da olabilmektedir.

İncelenen metinlerden elde edilen verilere bakıldığında, -sA biçimbiriminin hem Doğu hem Batı Türkçesinde söz öbeği içinde yer alabildiği görülmüştür. Bu örneklerde, -sA biçimbirimli fiilin, sıfat-fiile dönüştürülerek isim tamlamalarında, tamlayanın niteleyicisi olarak kullanılabildiği görülmüştür.

Örneğin, “*Her kankısı kim tâcı alursa tâcı anuñ (11) başına koyup saltanatı aña vireler.*” cümlesi “*Tacı, onu (tacı) alan kişinin başına koyup saltanatı ona vereler.*” biçiminde değerlendirilebilir. Bu durumda, “alursa” sözcüğü, “alan” sıfat-fiili olarak belirtilen isim tamlamasında tamlayanın niteleyicisi olmaktadır. Bu tür cümlelerde -sA biçimbirimli yapıdan sonra bu yapıyı ifade eden, tamlayan durumu eki almış bir zamirin (*anuñ*) görülmesi, bu kanıtı desteklemektedir. -sA biçimbirimli fiilin bir söz öbeği içinde kullanıldığı her yapıda, tamlayan durumu biçimbirimi almış bir zamir (*anuñ*) bulunmayabilir. Ancak bu durum, zamirin orada olmayışına değil, cümlede gösterilmesine gerek duyulmayışına bağlıdır.

D KG 140. (...) **her kim gıybet sözlese kırk kün ta’âti kabûl bolmaz.**

Yukarıdaki örnekte -sA biçimbirimli fiil, bir söz öbeği oluşturmaktadır ve bu cümleyi şu şekilde ifade etmek mümkündür: “Gıybet söyleyen (eden) **kişinin** ibadeti kırk gün kabul olmaz.” Bu durumda, -sA biçimbirimli *gıybet sözlese* fiili aslında *gıybet söyleyen* biçiminde bir sıfat-fiil olarak kişi sözcüğünü nitelemektedir ki *gıybet söyleyen (eden) **kişinin** ibadeti* bir belirtilen isim tamlamasıdır. Yani asıl cümlede *anuñ* sözcüğünün bulunmaması, bu yapının bir isim tamlaması olmasını engellemektedir. İstendiği takdirde, bu sözcüğün cümleye eklenmesinde de anlam yahut işlev bakımından hiçbir sakınca yoktur: “Her kim gıybet sözlese kırk kün **anuñ** ta’âti kabûl bolmaz.”

Doğu Türkçesine ait bu cümlenin Batı Türkçesindeki karşılığında *anuñ* sözcüğünün bulunması da bu hususu desteklemektedir:

B KG 140. Hasan-ı Başrî eydür raḥmetu'l-lāhi 'aleyhi **her kim ğaybet söylese** kırk gün anuñ ta'āti kabül olmaz.

• Söz öbeği olmanın yanında *-sA* biçimbirimi ile kurulan şartlı birleşik cümlelerde, şartlı yan cümle, temel cümlenin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı, zarf tümleci olabilir (Dizdaroğlu, 1976, s. 209; Hatiboğlu, 1982, s. 149; Şimşek, 1987, s. 284-285; Ediskun, 1992, s. 385; Develi, 1997, s. 123; Demir, 2006, s. 244; Özkan-Sevinçli, 2008, s. 160-161; Aktan, 2009, s. 131). Bununla birlikte, *-sA* biçimbirimi ile çekimlenmiş yardımcı cümle ana cümlenin genellikle zarf tümleci olur.

Özmen (2013, s. 193), *-sA* biçimbirimli bazı cümlelerin, özellikle yüklemi geniş zamanın şartı ile çekimlenmiş yardımcı cümlelerin şarttan çok *-DıĝI/ -DUĝU zaman, -DIĝInDA/-DUĝUnDA* anlamı taşıdığında zarf tümleci olabileceğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre, bu tür cümleler, ana cümlede zarf tümleci gibi işlev görmelerine karşın, bütün kişilerinin çekimlenmesi ve iç yapılarının bağımsız cümle özelliği taşıması bakımından iç içe birleşik cümle oluşturur. Özmen (2013, s. 150)'e göre, bir cümlenin başka bir cümlenin herhangi bir ögesi konumunda olması, o cümlenin cümle olmadığını göstermez. Dolayısıyla bu tür cümlelerde asıl olan şarttır ve zarf tümleci işlevi ikincildir.

Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde de *-sA* biçimbirimli yan cümlelerin Özmen'in Türkiye Türkçesi için söylediği biçimde, *-DıĝI/-DUĝU zaman, -DIĝInDA/-DUĝUnDA* anlamı taşıdığında zarf tümleci olabildiği görülmüştür.

D GT [33b] (10) sevinme düşman ölümün **êsitsenĝ** ey ğāfil / kim āḥir ölgüsü düşman soñınça dōst- (11) -larınĝ

D TE 145a (14) Namāz vaḳtı **bolsa** namāz kılĝıl.

B KG 122. (...) Selmān aḳar şuya **varsa** kırıdır.

B TMA B63b (8) Bir iş **kılsa idi** anuñ ile meşveret kılurıdı (...)

Doğu ve Batı Türkçesinde cümlede zarf tümleci görevinde olan *-sA* biçimbirimli yan cümleler geçmiş, şimdi veya geleceğe ait zaman kavramlarının birini de bünyelerinde taşırlar, ancak bunların zaman ifadesi, her hal veya hareketin bir zaman içerisinde mümkün olabilmesiyle ilgilidir. Bu yan cümlelerin söz konusu işleyişleri bazen *kaçan, kaçan ki, her kaçan ki* gibi çeşitli bağlayıcılarla kuvvetlendirilir (Develi, 1995, s. 136).

Bu çalışmada incelenen Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde, Develi'nin ifade ettiği gibi *kaçan, kaçan ki, her kaçan ki* yanında *eger/ger/veger, niçe, egerçi, dağı, hem* bağlayıcı -sA biçimbirimli yan cümlelerin de zarf tümleci görevi üstlenebildiği görülmüştür.

D KG 117. İki kişinin ğ haqqına keldi anığ hikāyeti oldur kim peygāber 'aleyhisselām **kaçan** ğazātġa **barsa** iki yoksıznı bir bayġa tapşurur erdi.

D GT [19b] (9) **kaçan içse** meraġat şarābın saġā / (10) ol esrükde ġāret kıılır mālını

D TE 38b (9) **Her kaçan kim** mēn şahādat aytayın **dēsem** (10) ol ot maġa tēpnür.

D KG 1. **Eger** sen tengrini **körmez irseng** ġümānsız bī-şek ol seni köre turur.

D GT [11a] (11) **nēçe me yağsa** kökdin āb-ı ġayāt / bil suġulumaġay aġzıdın ġayāt

D GT [95b] (1) **Nēçük kim** aġar su **bolmasa** tēgirmen yuyu bilmes, (...)

D TE 19a (6) **Bir nēçe çarladı érse** ġiç kimse ēligin tutmadı.

B GT (42a 15) **Eger** ġarıblıġa **giderse** şan'at ehli saġtlıġ görmez. **Veger** ġarıblıġa (42b) **düşerse** Nīmrüz meliki gice aç yatur.

B GT (41b 14) ġüb şüretlü her yire ki vara (15) ġürmet, 'izzet görür; egerçi atası ve anası dağı ġahr-ıla **sürerlerse**.

B MN 70a (5) **Her niçe** bed ma'āş ve bed-baġt **olsa**, ol muġaddemki (6) kādīden dağı ġōşça olası vardur.

B TE 240a (1) **Her kaçan** bir kimsenüġ bir yitigi (2) yitse yāġūd bir esbābı **uġurlansa**, ġelürler ol şablı urarlardı.

B MN 18b (12) **Her kaçan** semā'ya **girse idi**, (13) uşul kâ'idesile ġarekatı muvāfıġ olduġından ġalāyıkā (14) ol ġadar eşer iderdi ki cevri baġa iderler idi.

Bununla birlikte, yalnız Doğu Türkçesi metinlerinde belirli *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+érse* yapısının, cümlede daima zarf tümleci işleviyle kullanıldığı tespit edilmiştir.

D GT [4b] (6) **Kaçan** mēndin bu va'deni **ēşitti érse**, étekideki ġülni yēre kıoydı ve ēligini mēniġ (7) étekimge kıoydı ve talatşuf birle maġa ayttı kim “**El-kerīümü idā va'ade vefā**.”

D GT [10b] (1) **Kaçan** (2) **kim** kün ġevheri, kıır yasıġe **battı érse** anıġ yasıdın 'ālem 'Abbās (3) āliniġ libāsını keydiler.

D GT [10b] (1) **Kaçan** (2) **kim** kün gevheri, kır yasıge **battı érse** anıñg yasıdın ‘âlem ‘Abbās (3) âliniñg libāsını keydiler.

D TE 14a (12) **Kaçan kim** dünyādın köç **köterdi érse** bir ‘azîz kişi anı tüşinde körüp andın sordı kim: (13) “Ey Yahyā, sañğa Tēñgri Ta‘ālā ne hıtāb kıldı?” dep.

- Zarf tümlecinin yanında, -sA biçimbirimli yan cümleler, ana cümlelerin öznesi de olabilmektedir. Bu hususu, Deny, “Şahıssız Bir Sonlamı Olan Bağlaşık Şart Cümleleri” başlığı altında şu örneklerle ortaya koymuştur: “*Beraber gitsek olmaz mı?/Gelsen fena olmaz./Buna ne kadar itiraz olunsa yeri vardır./Bunu alsak evladır./Bu tabirin istimalinden tevakki olunsa sezadır.*”

Özne görevindeki -sA biçimbirimli yan cümleler bağlayıcı ve bağlayıcısız olmak üzere iki grupta incelenebilir. Bağlayıcı olarak kullanılanlarda *kanda, ne, her kim, ne kadar* vb. bağlayıcılar tespit edilmiştir (Develi, 1995, s. 133).

Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde ana cümlelerin öznesi görevinde bulunan -sA biçimbirimli yan cümleler tespit edilmiştir. Bunlar, ana cümlelerin yüklemine sorulan “*kim, ne*” sorularına yanıt veren ve yüklem gösterdiği işi yapan öğelerdir. Bu tip cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümleden sonra “*ol*” zamirinin kullanılması yahut bu zamirin eklenmesinde anlam ve işlev bakımından bir sakınca olmaması bu yan cümlelerin ana cümlelerin öznesi olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

D KG 34. **Kaysı kişi kim** bu üç kün içinden burun küsü kibr kınesini köñgünden **çıkarur irse** uçmağğa *ol* burun kirgey.

Yukarıdaki Doğu Türkçesine ait cümlelerin -sA biçimbirimli yan cümlesi “*Kaysı kişi kim bu üç kün içinden burun küsü kibr kınesini köñgünden çıkarur irse*”, ana cümlede “*ol*” zamiriyle temsil edilmiştir. Bu yan cümle, ana cümlelerin yüklemine sorulan “*kim*” sorusunun cevabıdır. Dolayısıyla ana cümlelerin öznesi konumundadır.

D MN T251 (8) İmdi hılvette dağı bir ikki naql ol hıżret’niñg gayr-i nazm leṭāyifidin **bitilse** ve bir ikki söz şerh **itilse**, yıraql bolmağay.

Doğu Türkçesine ait yukarıdaki cümlede ise -sA biçimbirimli iki yan cümle bulunmaktadır: “*İmdi hılvette dağı bir ikki naql ol hıżret’ning gayr-i nazm leṭāyifidin bitilse/ bir ikki söz şerh itilse*”. Bu yan cümleler ana cümlede herhangi bir zamirle ayrıca temsil edilmemiştir. Ancak ana cümlelerin yüklemine sorulan “*ne*” sorusunun yanıtı bu cümlelerdir. -sA biçimbirimli bu yan cümlelerden sonra “*ol*” zamirinin kullanılmasında da anlam ve biçim bakımından bir sakınca görülmemektedir. Burada zamirin

kullanılması ya da kullanılmamasında metni kaleme alan kişinin tercihinin belirleyici olduğu düşünülebilir.

Batı Türkçesinde de -sA biçimbirimli yan cümleler özne görevinde olabilmekte ve kimi zaman ana cümlede “ol” zamiriyle temsil edilmektedir. Aşağıdaki cümlelerde “ol” zamiri -sA biçimbirimli yan cümleden hemen sonra kullanılmış ve ilk cümlede ana cümlelerin yüklemine sorulan “kim” sorusuna, ikinci cümlede ise “ne” sorusuna yanıt vermiştir.

B GT (4b 13) (...) ve **her kişinüñ ki** hayr-ıla dünyāda adı **anılssa ol** ölmez, ebedi zindedür.

B GT (24a 5) **Bir kimse** şālih ‘amel **itse** ol kendü nefsi içindür, ve **bir kimse** ‘amel-i kabīh **itse ol** kendi nefsi üzredür.

Doğu Türkçesinde olduğu gibi Batı Türkçesinde de -sA biçimbirimli yan cümlelerin “ol” zamiri ile temsil edilmediği cümlelere rastlanmaktadır:

B KG 34. **Ƙanƙısı** evvel **şafālīƙ iderse**, uçmağa öñdin gire.

Bu cümlede “*Ƙanƙısı evvel şafālīƙ iderse*” yan cümlesinden sonra “ol” zamiri kullanılmamıştır ancak bu durum -sA biçimbirimli yan cümlelerin ana cümlelerin öznesi olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bununla birlikte cümlelerin, “*Ƙanƙısı evvel şafālīƙ iderse, ol uçmağa öñdin gire.*” biçimine dönüştürülmesinde de biçim ve anlam bakımından hiçbir sakınca bulunmamaktadır.

- Çalışma sırasında -sA biçimbirimli yapıların Doğu ve Batı Türkçesinde cümlelerin yüklemine oluşturduğu örneklerle de karşılaşılmıştır. -sA biçimbirimi ancak dilek anlamı taşıdığına tek başına yargı bildirmekte ve cümlede yüklem görevi üstlenmektedir (Korkmaz, 1995, s. 167). İstek için de kullanılan şart şeklinde şart değil, temenni ifadesi bulunur. Bu temenni ifadesi ile -sA biçimbirimi yargı bildiren bir fiil çekimi oluşturarak ana cümlelerin yüklemi olabilir (Ergin, 2013, s. 293). Yani, -sA biçimbirimi ile yalnız cümleler kurulabilir ve bu cümle yargı bildirir. Araştırmacılara göre “*Çalışırsa sınavını başarır.*” cümlesindeki -sA biçimbirimi ile “*Ah, bir çalışsa!*” cümlesindeki -sA biçimbirimi sesçe aynı olmasına rağmen işlevce aynı değildir. Bunlardan “*Ah, bir çalışsa!*” cümlesi dilek anlamı ifade ettiğinden -sA biçimbirimli fiil ana cümlelerin yüklemi konumundadır (Aksan ve diğerleri, 1983, s. 208-210; Yücel, 1997, s. 107; Delice, 2002, s. 202; Koç, 2002, s. 436).

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Doğu ve Batı Türkçesinde de -sA biçimbirimi dilek, gereklilik (-sA *kerek/ -sA gerek*) ve yeterlilik (*Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman/Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman*) anlamı ifade ettiği cümleler dışında yargı bildirmemektedir.

Dolayısıyla, yargı bildirdiği cümlelerde -sA biçimbirimli unsur ana cümlemin yüklemi olmaktadır.

Doğu ve Batı Türkçesinde -sA biçimbirimli yapılar dilek ifade ettiklerinde cümlemin yüklemi olmaktadır. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, dilek anlamı Doğu Türkçesinde *kāşkī, nē boldı kim*; Batı Türkçesinde *keşke, n'ola* gibi bağlaçlarla da desteklenebilmektedir.

D TE 28b (7) **Kāşkī** ol kişilerdin biri mēnġ **bolsam** kim 'ākıbat tamuġdın (8) çıkar ėrmiş.

D TE 33a (7) **Nē boldı kim** közüñni yığışturup (8) mēniñ yüzüm açılġanı **körmeseñġ?**

B GT (55a 3) (...) **n'ola** bir kaç gün muķım (4) **olsañuz**, tā ki ġidmet ile müstefid **olsavuz**.

B TE 228a (8) Müslimān **olsan keşke** senüñ mālını yirdüm.

Hem Doğu hem Batı Türkçesinde, *Fiil+-sA kerek/gerek* biçimindeki yapılar ise gereklilik ifade etmekte ve cümlemin yüklemi olmaktadır. Bu tür cümlelerde -sA biçimbirimi ile çekimlenen fiiller, iyelik kökenli kişi biçimbirimleri de alabilmektedir. *Fiil+-sA kerek/gerek* yapısı Doğu Türkçesinde 10, Batı Türkçesinde 14 örnekte karşımıza çıkmasına rağmen bunlardan yalnızca ikişer örnek birbirinin karşılığı niteliğindedir. Ayrıca Doğu Türkçesindeki -sA *kerek* kullanımı Batı Türkçesinde bir örnekte -mAk *gerek* biçimindedir.

D KG 116. Bilinġ kim kişi kendü 'aybını **körse kerek** özge kişi 'aybını köre **közetmese kerek** ve kimsege yaman endişe **ķılmasa kerek**.

B TE 215b (4) Eyitdi, bilürsüz ki ölüm ġaķdur. İrte fülān (5) maġallede ķuşluk vaķtında fülān evde **vefāt itsem gerek**.

Çalışma sırasında, Doğu ve Batı Türkçesinde *Fiil+-sA+bol-/ol-+Geniş Zaman* biçiminde yeterlilik ifade eden ve cümlede yüklem görevini üstlenen bir yapıyla da karşılaşılmıştır.

D GT [14b] (11) ķāmuġni ġoş-dil ėtip ġasta **ķılmasa bolur** / **meger** ġasūd kim öz rencidin ėrür pejmān

D GT [35a] (3) andaġ şaġşı ne'üzü-b'illāh / kim zişt-lıġı şıfat-ķa (4) kēlmes / hem ķoltuġı-nıñ kerāmetide / köz uçı ġāyırda **tursa bolmas**

D GT [85a] (1) melāmet ġoş ķılır (2) mu bu yaranı / ġabeşdin **yusa bolur** mu ķaranı

D MN T48 (18) Ve bir kaşide aytıp durur kim andın on ikki miñg maşnū‘ beyt **istihrāc kılsa bolur**, ammā olça faķır (19) kōrdüm.

B MN 57a (15) Bu yolu **hüküm kılsa olur** ki bend eyledi.

B MN 58b (12) Anı ‘acāyibū’l-mahlūkāt **dise olur**.

B TE 43b (8) (...) yā nefis ben sañga ruṭab **virsem olmaz**.

- İncelenen metinlerde -sA biçimbirimli yapıların cümlede nesne görevi görebileceği de tespit edilmiştir. Tekin (1965, s. 40), Eski Türkçeden bu yana -sA biçimbirimli yan cümlelerin ana cümlelerin nesnesi olabildiğini ifade etmiştir. Bu yan cümleler bağlayıcı olabilir: “Burkanta adın, kimni erser, umug inag bulmaz biz. = Burkandan başka hiçbir kimseyi biz destek ve dayanak olarak bulamayız.” Tekin (1965, s. 41), bu cümledeki *kim+ni erser* yapısının, biçim bakımından ana cümlelerin nesnesi olduğunu belirtmiştir. Araştırmacıya göre, bu yapı, bugün Türkiye Türkçesinde *kim erse>kim irse>*kim ise* biçimlerinden dönüşerek *kimse* olmuştur. Yani bu yapı aslında bir cümle olduğu hâlde *kimse* biçiminde kalıplaşmıştır.

Develi (1995, s. 135)’ye göre, nesne konumundaki -sA biçimbirimli yan cümleler ana cümlede bazen bir zamirle temsil edilmektedir. İncelenen metinlerde Doğu ve Batı Türkçesinin kimi zaman belirtme durumu eki almış bir zamirle ana cümlede temsil edildiği görülmüştür. Bu tip cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümle *ne, her ne, kim, her kim* gibi bağlayıcılarla desteklenebilir. Bu tür yan cümlelerden sonra “*anı*” zamirinin kullanılması ya da bu zamirin kullanılmasında anlam ve işlev bakımından bir sakınca olmaması bu yan cümlelerin ana cümlelerin nesnesi olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

D TE 40a (9) **Her nème tapsa** yer érdi.

D TMA T728a (11) Herāyine kim her kişi **her ni kim** köñgli **tilese** kıla (12) başladı tā milkke revnaķ ve sipāhga nesak ķalmadı.

B KG 56. (...) benüm dostum var-ıdı **ne kim buyursam** işler-ıdı.

B MN 43b (2) (...) çün hüsni var, **her ne iderse** (3) añga alıvirür.

Yukarıdaki cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümle ana cümlelerin nesnesi konumundadır ve ana cümlelerin yüklemine sorulan “*neyi*” sorusunun cevabıdır. Ayrıca bu cümlelerde yan cümleden hemen sonra “*anı*” zamirinin getirilmesi de mümkündür ki hem Doğu hem Batı Türkçesinde bu şekildeki kuruluşlarla da karşılaşılmaktadır.

D TE 34b (8) **Her kim** altun, kümüşni ‘**aziz tutsa** <Teñgri‘ Ta‘ālā anı ‘ākıbat hār kılgay.

D TE 56a (13) Yana **her kıaysı** (14) hıdmatkārı **namāz kıılmasa** anı öz kıatında turğuzmas ērdi.

B GT (52b 7) Var saña ne **yararsa** anı tıt ki bizüm dilegümüzce olmadıñ, (8) dilegünçe ol!

B GT (59b 2) Sen atañ yirine her ne ki **itdüñ-ise**, hemān oğluña dañı anı göz dutğıl.

- Çalışma kapsamında ele alınan metinlerde -sA biçimbirimli yan cümlelerin ana cümlelerin dolaylı tümleci de olabildiği görülmüştür. Tekin (1965, s. 45), bu yapıların ana cümlelerin yüklemine anlamını yer bakımından belirlediğini ifade etmiştir. Tekin'e göre, bu cümleler işlev bakımından yer bildiren, ana cümlelerin yüklemine nerede gerçekleştiğini anlatan yardımcı cümlelerdir ve bunlar ana cümleye daima bir bağlayıcıyla (*kayu, kim*) birleşirler.

Develi (1995, s. 139)'ye göre de -sA biçimbirimli yan cümleler, ana cümlelerin dolaylı tümleci olabilirler. Bu tip yan cümleler yönelme, bulunma ve ayrılma durumu eki alan dolaylı tümleçlerin yerini tutmaktadırlar. Bunlar, *ne, ne kadar, her ne, kanda, her kangısında, ne kim, kayda, her kayda* gibi çeşitli bağlayıcılar alabilmekte, ayrıca ana cümlede bir zamirle temsil edilebilmektedir. Ana cümlede -sA biçimbirimli yan cümleden sonra kullanılan veya kullanılmasında sakınca olmayan bu zamirler “*aña, anda, andan*” biçiminde görülmektedir.

D TE 110b (8) Şāfi'ī ol yarmaqnı öz ileyinde tōküp (9) **her kim kēlse** (aᅇᅇa) bir avuç bērūr ērdi.

D MN T98 (16) Kıayda kim cüzvī reng, yā ma'nī **kōrse**, taşarruf kıılurğa 'ādet kıılıpdur.

D TE 48a (10) **Eger** munda **turmasaᅇᅇ her kıayda** kōᅇᅇlünᅇᅇ **tīlese** bargıl.” dēp.

B TMA B10a (8) Āᅇir **kanda vardıysa** (9) ardınca varup tıtdılar.

B GT (66b 10) Kerem ağacı **her kıanda ki kōk tıtdı**, budakları felekden dañı yüce oldı.

Yukarıdaki Doᅇu ve Batı Türkçesine ait cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümle ana cümlelerin dolaylı tümleci konumundadır. Bu yan cümlelerin ardından yönelme, bulunma ve ayrılma durumu biçimbirimi almış bir zamir görülmemekle birlikte bunların (*aña, anda, andan*) kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Nitekim hem Doᅇu hem Batı Türkçesinin dolaylı tümleç görevindeki -sA biçimbirimli yan cümlelerden sonra bu zamirleri kullandığı örneklere de rastlanmıştır.

D MN T100 (11) (...) çün hüsni bar, **her ne kılsa** aŋga (12) tiger.

D TE 14b (12) Yana Rasul ‘alayhi’s salāmınŋ hadişi andağ turur kim: “**Her kıayda** yahşı érenlerniŋ sözi **sözlense** ol yerde (13) Têŋri Ta‘ālāniŋ rahmatı yağar dağı ol yerde kim Têŋri Ta‘ālāniŋ rahmatı **yağar bolsa** aytkan, eşitken (14) kişiler ülüşsiz kalmağay.

B GT (58b 2) Bir yigit (3) eline giriftâr olmağu; turş yüzlü ve herze söyleyici, her dem bir havāda (4) uçar ve her gice bir dürlü fikri der ve **kanda** gice **olursa** anda yatur ve her gün (5) bir dost dutınur.

B KG 141. Rivāyet kıldılar Benī İsrā’il kavminden bir gişi eyitdi yā Rabbi mālım yokdur şadağa virmege **her kim benüm ğaybetüm söylerse** aña hālāl olsun, anuñılan da‘vici olmayam didi.

Görüldüğü gibi, incelenen metinlerdeki -sA biçimbirimli yapılar, söz dizimi bakımından cümlenin herhangi bir ögesi olabildiği gibi bu ögelerin içinde yer alan bir söz öbeği de olabilmektedir.

- Çalışma kapsamında yer alan Batı ve Doğu Türkçesi metinlerindeki -sA biçimbirimli olan ve şart anlamı taşıyan yapıların *eger, ger, veğer, meger, egerçi* gibi bağlaçlarla desteklendiği tespit edilmiştir. Şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapılarda ise *kaçan, neçe (niçe), neçük, kâşkî, kâş, n’ola* gibi bağlaçlarla karşılaşılmıştır.

Doğu Türkçesi metinlerinde -sA biçimbiriminin en çok *eger/ger/veğer* bağlaçlarıyla birlikte kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçlar şart ifade eden -sA biçimbirimli cümleleri anlam bakımından desteklemektedir. Doğu Türkçesinde şart anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların, şartın basit çekiminde çoğunlukla *eger, ger* ile anlam bakımından desteklendiği görülmüştür. Az sayıda örnekte ise bu görevi *meger* üstlenmiştir. Şartın birleşik çekiminde ise yalnızca *eger* ile karşılaşılmıştır. Geniş, belirli geçmiş ve belirsiz geçmiş zamanın şartında kullanılan *eger*, yoğun olarak şartın hikâyesinde karşımıza çıkmaktadır.

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların ise şartın basit çekiminde *kaçan, neçe/neçe me/neçe kim/neçük* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlar sayıca birbirlerine oldukça yakındır. Ancak *ki/kim*’li kullanımlar biraz daha öne çıkmaktadır ve bu yapıların söz öbeği olarak kullanıldığı ve cümlenin herhangi bir ögesine dâhil olabildiği görülmektedir. Sayı bakımından *ki/kim*’li kullanımları, *neçe/neçe me/neçe kim/neçük* ile kurulan şartın basit çekimindeki cümleler izlemektedir. Yoğunluk bakımından son sırada ise *kaçan*’lı kullanımlar bulunmaktadır.

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların şartın birleşik çekiminde *kaçan*, *nêçe/nêçe me/nêçe kim* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Ancak burada yoğun olarak *kaçan*'lı kullanımlara rastlanmıştır. Özellikle belirli geçmiş zamanın şartı ile birlikte *kaçan*'ın kullanıldığı örnekler sayıca diğerlerinin toplamından fazladır. Belirli geçmiş zamanın şartı dışında geniş zamanın şartı ve şartın hikâyesi ile çekimlenmiş ikişer örnekte de *kaçan*'ın kullanıldığı görülmüştür. *nêçe/nêçe me/nêçe kim* ile birlikte kullanılan çekimlerden belirli geçmiş zamanın şartı dokuz, geniş zamanın şartı ise iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. *ki/kim* ile oluşturulan yapılarla, geniş zamanın şartı çekiminde yedi, belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde beş, belirsiz geçmiş zamanın şartı çekiminde beş, şartın hikâyesi çekiminde ise yalnızca bir örnekte karşılaşılmıştır. Şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapılar, zaman ya da durum bildirmek suretiyle ana cümlenin zarf tümleci olmaktadır. *ki/kim*'li yapıların ise söz öbeği olduğu ve cümlenin herhangi bir ögesinin içinde bulunabildiği görülmektedir.

Doğu Türkçesindeki *kāş/kāşkī* bağlaçları, -sA biçimbirimli yapılara dilek anlamı vermektedir. Bu şekilde kurulan cümlelerde -sA biçimbirimli yapı cümlenin yüklemi olmaktadır. Bu bağlaçların şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür. *kāş/kāşkī* bağlaçlarının şartın birleşik çekimindeki kullanımı şartın basit çekimindeki kullanımından daha fazladır. *kāş/kāşkī*'nin şartın birleşik çekiminde yalnızca şartın hikâyesi ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir.

Batı Türkçesinde şart anlamı taşıyan -sA biçimbirimli yapıların, şartın basit çekiminde *eger/ger/veger* ile anlam bakımından desteklendiği görülmüştür. İnceleme sonucunda *eger*, *ger* ve *veger* ile birlikte kurulan şartın basit çekimindeki 76 örnek tespit edilmiştir.

Şartın birleşik çekiminde de yine *eger/ger/veger* ile karşılaşılmıştır. Az sayıda örnekte ise bu görevi *egerçi* üstlenmiştir. Geniş zamanın şartı çekimiyle birlikte *eger/ger/veger*'in kullanıldığı ve bu yapıların sayıca diğerlerinden oldukça fazla olduğu görülmüştür. Belirli geçmiş zamanın şartı ile kurulan cümlelerde yalnızca *eger* ve *veger* bağlaçlarına rastlanmıştır. Bu cümlelerin sayısı beştir. Şartın hikâyesi ile çekimlenen dört örnekte ve belirsiz geçmiş zamanın şartı ile çekimlenen iki örnekte ise sadece *eger* bağlacından yararlanılmıştır. *Egerçi* ise yalnızca geniş zamanın şartında, iki örnekte görülmektedir.

Batı Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların, şartın basit çekiminde *kaçan*, *niçe* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlar sayıca birbirine yakın olmakla birlikte *ki/kim*'li kullanımlar biraz daha öne çıkmaktadır. Bu

yapıların söz öbeği olarak kullanıldığı ve cümlenin herhangi bir ögesine dâhil olabildiği görülmektedir. Sayı bakımından *ki/kim*'li kullanımları, *kaçan* ile kurulan şartın basit çekimindeki cümleler izlemektedir. Yoğunluk bakımından son sırada ise *nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük* ile kurulan cümleler bulunmaktadır.

Batı Türkçesinde şart anlamı taşımayan *-sA* biçimbirimli yapıların şartın birleşik çekiminde *kaçan* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. *ki/kim* ile oluşturulan yapılarla, geniş zamanın şartı çekiminde yedi, belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde iki, şartın hikâyesi çekiminde ise yalnızca bir örnekte karşılaşılmıştır. *ki/kim*'li kullanımları ise sayı bakımından *kaçan*'lı kullanımlar izlemektedir. Bunlar, geniş zamanın şartı ve şartın hikâyesi çekimlerinde ikişer örnekte karşımıza çıkmıştır. Şart anlamı taşımayan *-sA* biçimbirimli yapılar, zaman ya da durum bildirmek suretiyle ana cümlenin zarf tümleci olmaktadır. *ki/kim*'li yapıların ise söz öbeği olduğu ve cümlenin herhangi bir ögesinin içinde bulunabildiği görülmektedir.

BÖLÜM XI

SONUÇ VE ÖNERİLER

- Çalışma kapsamındaki eserlerin tamamındaki veriler göz önüne alındığında -sA biçimbiriminin Doğu ve Batı Türkçesindeki kullanımlarıyla ilgili yaklaşık bir sonuca varmak mümkün olmuştur. Doğu Türkçesinin Batı Türkçesine göre -sA biçimbirimini daha sık kullandığı söylenebilir. Bu sonuca, çalışma kapsamındaki eserlerin tamamının taranmasından elde edilen 3554 verinin incelenmesiyle ulaşılmıştır.

Çalışmada incelen eserlerden *Gülistan Tercümesi* ve *Tezkîretü'l-Evliyâ*'da çalışma kapsamındaki diğer eserlere göre -sA biçimbirimine daha çok rastlanmıştır. Bu eserlerin Farsçadan çeviri olması bu durumun sebebi olarak düşünülebilir. Ancak Farsça orijinal metnin incelenmesi sonucunda, bu metinde Doğu ve Batı Türkçesinin -sA biçimbirimini kullandığı yapılarda Farsçanın şart çekimi kullanmadığı görülmüştür. Dolayısıyla *Gülistan Tercümesi* ve *Tezkîretü'l-Evliyâ*'da -sA biçimbiriminin yoğun kullanımını Farsçanın etkisine bağlamak mümkün değildir.

Bu durum, *Gülistan Tercümesi* ve *Tezkîretü'l-Evliyâ*'nın içeriğiyle açıklanabilir. *Gülistan Tercümesi*'nin Doğu ve Batı Türkçesi metinleri, öğüt veren ve bir olay örgüsü ile şekillenen hikâyelerden oluşmakta ve bu bağlamda -sA biçimbiriminin kullanımına diğer eserlerden daha çok rastlanmaktadır. *Tezkîretü'l-Evliyâ* ise birçok menkıbe ve tasavvufi vecizeye yer verilen, bu bakımdan tezkirecilik anlayışına yeni bir bakış açısı kazandıran bir eserdir. Bu menkıbe ve vecizeler içinde geleceğe yönelik düşünceler ve öğütler yer almaktadır. Bu sebeple *Tezkîretü'l-Evliyâ*'da -sA biçimbiriminin daha yoğun kullanım imkânı bulunduğunu söylemek mümkündür.

Mecâlisü'n-Nefâis, *Tevârîh-i Mülûk-i Acem* ve *Kitâb-ı Güzîde*'nin Doğu ve Batı Türkçesi metinleri ise -sA biçimbiriminin çok daha az karşımıza çıktığı eserlerdir. *Mecâlisü'n-Nefâis*, dönemin klasik tezkirecilik anlayışı ile kaleme alınmış, şairlerin biyografileri üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulmamıştır. *Tevârîh-i Mülûk-i Acem* ise hükümdarların doğdukları ve öldükleri yerler, kimlikleri, yaptıkları işler, kişilikleri gibi hususları ele alan bir tarihtir. Her iki eserde de bahsi geçen kişilerin geçmişte yaptıkları belirli kalıplarla anlatılmış, bu sebeple daha çok geleceğe yönelik şart, dilek vb. anlamlar içeren -sA biçimbiriminin kullanımı sınırlı kalmıştır. *Kitâb-ı Güzîde*'nin ise bir ilmihal kitabı olması ve elimizde yalnızca 11 sayfalık bir kısmının bulunması, bu eserden az sayıda -sA biçimbirimli veri elde edilmesinin sebepleri olarak görülebilir.

Ayrıca çalışmada incelenen eserlerin Doğu ve Batı Türkçesi nüshaları birbirine çok yakın olmakla birlikte Batı Türkçesi metinleri Doğu Türkçesi metnlerinin birebir

çevirisi değildir. Bu nedenle cümle kuruluşları arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Örneğin, Doğu Türkçesinde şartın basit çekimindeki *-sA* biçimbirimli yapıların Batı Türkçesinde önemli ölçüde istek çekimiyle karşılanması dikkat çekicidir. Burada tespit edilen ve Doğu Türkçesinde basit şart ile çekimlenen 251 örnekten 147'si Batı Türkçesinde istek çekimindedir. Dolayısıyla incelememize konu olan dönemde Batı Türkçesinin basit şart çekimi yerine istek çekimini kullanmayı tercih ettiği söylenebilir. Bu durum, Doğu Türkçesinde *-sA* biçimbiriminin Batı Türkçesinden daha çok kullanılmasını açıklayan hususlardan biridir.

İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı çekiminde olan ve zarf-fiil işleviyle kullanılan 260 örnekten 197'sinin Batı Türkçesinde belirli geçmiş zaman ile karşılandığı görülmüştür. Doğu Türkçesinde oldukça yoğun olarak kullanılan *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Eki+ërse* biçimindeki bu yapı, Batı Türkçesinde karşımıza çıkmamaktadır. Bu durum da Doğu Türkçesinin Batı Türkçesine göre *-sA* biçimbirimini daha sık kullanmasının nedenlerinden biridir.

- Çalışma sırasında göze çarpan bir başka husus ise Doğu ve Batı Türkçesinin yardımcı fiilleri kullanım biçimleridir. Bu çalışmadaki Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde *er-/i-* yanında *bol-/ol-* yardımcı fiilinin de kullanıldığı görülmüştür. Ancak, *İsim+Yardımcı Fiil+-sA* şeklindeki şartın basit çekiminde Doğu ve Batı Türkçesi arasında fark bulunmaktadır. Doğu Türkçesi *İsim+Yardımcı Fiil+-sA* çekiminde, *er-* ve *bol-* yardımcı fiillerinin ikisini de kullanmış, fakat bu yapıların tamamı Batı Türkçesinde *er-* fiiliyle çekimlenmiştir. Yani Batı Türkçesi *-sA* biçimbirimli basit çekimlerde *bol-* yardımcı fiilini kullanmamıştır.

Çalışmaya kaynaklık eden metinlerde, *er-* ve *bol-* yardımcı fiillerinin Doğu ve Batı Türkçesinde birleşik çekimlerde de kullanıldığı tespit edilmiştir. İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesindeki *Fiil+Geniş Zaman+bolsa* biçimindeki on yapının sekizinin Batı Türkçesinde *Fiil+Geniş Zaman+olsa* şeklinde karşılandığı görülmüştür. Bunlardan ikisinin ise *Fiil+Geniş Zaman+ise* biçiminde çekimlendiği, yani *bol-* yerine *i-* yardımcı fiilinin tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu cümlelerde *bol-/ol-* yahut *er-/i-* yardımcı fiillerinin kullanımı anlam bakımından herhangi bir fark yaratmamaktadır. Her iki kullanım da cümleye şart anlamı kazandırmaktadır. Hatta hem Doğu hem Batı Türkçesinde bu şekilde çekimlenen bazı cümlelerde *ger*, *eger* gibi şart anlamını kuvvetlendiren bağlaçlar da kullanılmıştır.

- İncelenen metinlerde Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman* biçiminde olan ve Batı Türkçesindeki karşılıkları da *Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman* şeklinde çekimlenen sekiz örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerden hiç birinde *eger, ger, ve ger* gibi bağlaçların kullanılmadığı ve bu cümlelerde şart anlamı değil, yeterlilik anlamı bulunduğu görülmüştür. Dolayısıyla Doğu ve Batı Türkçesinde *er-/i-* yardımcı fiilinin yerine kullanılan *bol-/ol-* fiilinin cümlede yeterlilik ifadesi sağlama görevini üstlendiği ve *Fiil+-sA+bol-/ol-+Geniş Zaman* yapısının cümlede yüklem olarak görev yaptığı söylenebilir.

Yeterlilik ifade eden *Fiil+-sA+bol-/ol-+Geniş Zaman* yapısı Doğu Türkçesinde 58, Batı Türkçesinde ise yalnızca sekiz örnekte karşımıza çıkmıştır. Doğu Türkçesindeki bu yapıların büyük çoğunluğunun Batı Türkçesindeki metinlerde bulunmadığı görülmüştür. Batı Türkçesinde karşılığı olan yapılar ise Doğu Türkçesinde istek, geniş zaman, belirli geçmiş zaman ile karşılanmıştır. Yalnızca bir örnekte Batı Türkçesi karşılık olarak, *-mAk ol-+Geniş Zaman* biçimini kullanmış ve cümleye Doğu Türkçesinde olduğu gibi yeterlilik anlamı kazandırmıştır.

Bununla birlikte *Fiil+-sA bol-+Gelecek Zaman* yapısıyla yalnızca Doğu Türkçesinde karşılaşılmıştır. İncelenen metinlerde Doğu Türkçesinde, bu yapıda dört örnekle karşılaşılmış, bunlardan ikisinin Batı Türkçesinde karşılığının olmadığı, ikisinin ise istek çekimiyle karşılandığı tespit edilmiştir. Doğu Türkçesindeki *Fiil+-sA bol-+Gelecek Zaman* yapısı da *Fiil+-sA bol-+Geniş Zaman* yapısı gibi yeterlilik bildirmektedir. Dolayısıyla incelenen dönemde Doğu Türkçesinin yeterlilik ifadesi sağlamak için *-sA bol-+Geniş Zaman* ve *-sA bol-+Gelecek Zaman* yapılarını kullandığını söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, incelenen dönemde Doğu Türkçesinin *-sA bol-+Geniş Zaman* ve *-sA bol-+Gelecek Zaman* yapılarını, Batı Türkçesinin ise *-sA ol-+Geniş Zaman* yapısını yeterlilik ifade etmek için kullandığını söylemek mümkündür.

- Bu çalışma sırasında, öne çıkan hususlardan biri de şartın birleşik çekiminde kullanılan ve Doğu Türkçesinde *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* biçiminde karşımıza çıkan yapının anlam ve işlev özellikleridir. Doğu Türkçesindeki *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+ërse* yapısı, Batı Türkçesinde yalnızca üç örnekte *-dIsA* ile karşılanmıştır. Burada dikkat çeken husus ise hem Doğu hem Batı Türkçesine ait cümlelerde şart anlamı değil, zaman anlamı bulunmasıdır. Yani bu çekimler, anlam bakımından şart ya da dilek ifade etmemektedir. Yapı bakımından bu

kalıbın hem Doğu hem Batı Türkçesinde zarf-fiil işlevinde kullanıldığını söylemek mümkündür.

-sAr biçimbiriminin Eski Türkçede zarf-fiil biçimbirimi olarak kullanıldığı ve -*Dlkça*, -*DIğl sürece*, -*DIğl zaman* anlamlarını taşıdığı bilinmektedir. Bu yapı, Doğu Türkçesinde (Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi) de Eski Türkçeye benzer biçimde -*Inca/-Unca* zarf-fiil biçimbirimi işleviyle kullanılmıştır. -*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısının zarf-fiil olarak kullanımı Karahanlı ve Harezmi Türkçelerine göre Çağatay Türkçesinde daha yoğundur. Ayrıca Çağatay Türkçesinde, bu yapının zarf-fiil işleviyle kullanılışı da yüzyıllar içerisinde artarak devam etmiştir. Bu çalışmada incelenen metinlerden *Gülistan Tercümesi*'nin 14. yüzyıla ait Çağatayca metninde -*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısı sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, bir 16. yüzyıl Çağatay Türkçesi metni olan *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da bu yapının zarf-fiil işleviyle kullanımının yoğunlaştığı görülmektedir. Dolayısıyla, Doğu Türkçesinin Eski Türkçedeki uygulamayı devam ettirerek -*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısını zarf-fiil işleviyle kullanmaya devam ettiği ortaya çıkmaktadır.

- Daha önce de belirtildiği gibi Doğu Türkçesindeki -*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısı, Batı Türkçesinde yalnızca üç örnekte -*dIsA* ile karşılanmıştır. Ancak Doğu Türkçesinde bu biçimde olan 260 yapının 197'sinin Batı Türkçesinde belirli geçmiş zamanın şartı ile değil, belirli geçmiş zaman ile karşılandığı görülmüştür. Doğu Türkçesi -*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısını zarf-fiil işleviyle kullanmış ve böylece birden fazla cümleyi birbirine bağlayarak birleşik cümleler oluşturmayı tercih etmiştir. Ancak Batı Türkçesi, bu yapılara karşılık gelen cümlelerde, belirli geçmiş zaman çekimini kullanarak cümleyi sonlandırmayı ve ardından yeni cümleye başlamayı seçmiştir. Batı Türkçesinin bu tercihi, -sA biçimbiriminin Doğu Türkçesine oranla çok daha az kullanılmasına sebep olmuştur.

- İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde -*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısında olan, Batı Türkçesinde ise fiilimsiler ile karşılanan beş örnek tespit edilmiştir. Bu yapılar Doğu Türkçesinde de zarf-fiil anlam ve işleviyle kullanılmıştır. Dolayısıyla bu veriler, Doğu Türkçesindeki -*DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısının zarf-fiil işlevine kanıt olarak gösterilebilir.

- Çalışmanın karşılaştırma aşamasında dikkat çeken bir başka husus ise Doğu Türkçesinin *Fiil+-sA* biçimindeki yapıları Batı Türkçesinin nasıl karşıladığıdır. Doğu Türkçesindeki *Fiil+-sA* biçimindeki toplam 159 örneğin 89'u Batı Türkçesinde de aynı

şekilde çekimlenmiştir. Doğu Türkçesinde *Fiil+-sA* ile çekimlenen ve Batı Türkçesindeki karşılıklarında da *-sA* biçimbirimi kullanılan 58 yapının 51'inde ise Batı Türkçesinin geniş zamanın şartını tercih ettiği görülmüştür. Doğu Türkçesi *Fiil+-sA* yapısıyla birlikte şart anlamını desteklemek amacıyla genellikle *eger* bağlacını kullanmıştır. Bu yapıların Batı Türkçesindeki geniş zamanın şartı ile çekimlenmiş karşılıklarında da çoğunlukla *eger*, *veger* gibi bağlaçların kullanıldığı görülmüştür.

Bu verilerin ışığında, 15. ve 16. yüzyıl Batı Türkçesinde, şart ifadesi için, şartın basit çekiminin yanında geniş zamanın şartının da yoğunluk kazandığı söylenebilir. Doğu Türkçesi ise şartın basit çekimini ağırlıklı olarak kullanmaya devam etmiştir. İncelenen metinlerde Doğu Türkçesinin 159 örnekte şartın basit çekimini kullandığı, yalnızca 15 örnekte geniş zamanın şartını tercih ettiği görülmüştür.

Buradan hareketle, Doğu ve Batı Türkçesinin şart ifadesi oluştururken *-sA* biçimbirimini kullandıkları yapıların farklılaştığı görülmektedir. Doğu Türkçesi, şart anlamı için büyük oranda şartın basit çekimini kullanmış, Batı Türkçesi ise geniş zamanın şartını tercih etmiştir.

- İncelenen metinlerde, Doğu Türkçesinde şartın basit çekimindeki *-sA* biçimbirimli yapıların Batı Türkçesinde önemli ölçüde istek çekimiyle karşılandığı görülmüştür. Burada tespit edilen ve Doğu Türkçesinde şartın basit çekiminde olan 251 örnekten 147'si Batı Türkçesinde istek çekimi ile karşılanmıştır. Ayrıca Batı Türkçesi metinlerinde istek çekimi ile şart anlamı sağlayan 122 örnek tespit edilmişken, Doğu Türkçesinde istek ile şart ifade eden yalnızca bir örnekle karşılaşılmıştır. Dolayısıyla incelememize konu olan dönemde Batı Türkçesinin şartın basit çekimi yerine istek çekimini kullanmayı tercih ettiği söylenebilir.

Bu durum istek çekiminin kökeni ile açıklanabilir. İstek çekiminde kullanılan *-A* biçimbiriminin Eski Türkçedeki gelecek zaman, gereklilik veya dilek kiplerini oluşturan *-gA* (*-gAy*) biçimbiriminden geldiği kabuller arasındadır. Bu görüşe göre Eski Türkçede gelecek zaman biçimbirimi olan *-gA*, Eski Anadolu Türkçesinde ön sesteki *-ğ/-g* ünsüzlerinin erimesi neticesinde *-A* şekline dönüşmüştür. Buna paralel olarak *-A* biçimbirimi gelecek zaman yanında istek, gereklilik vb. kip ve zamanları da ifade eder hâle gelmiştir. Eski Anadolu Türkçesinde *-A* biçimbiriminin şart işleviyle kullanıldığı da görülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen verilerden yola çıkıldığında, Batı Türkçesinde *-sA* biçimbiriminin bir geçiş aşaması yaşadığı söylenebilir. Eski Anadolu Türkçesinde bu biçimbirim yerini büyük oranda *-A* biçimbirimli istek çekimine bırakmıştır. Türkiye

Türkçesinde ise *-sA* biçimbirimi bazen istek için de kullanılmaktadır. Öyleyse *-A* biçimbiriminin istek işlevli kullanımı, Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine geçilirken yerini *-sA* biçimbiriminin istek işlevli kullanımına bırakmaya başlamıştır. Bugün Türkiye Türkçesinde *-A* biçimbirimli istek çekiminin özellikle yazı dilinde sınırlı bir kullanıma sahip olması bu şekilde açıklanabilir.

-sA biçimbiriminin Türkiye Türkçesinde, fiil çekimlerinde birinci zaman biçimbirimi olarak kullanıldığında istek, ikinci zaman biçimbirimi olarak kullanıldığında şart bildirdiğini ifade eden görüşler vardır. Yani şartın basit çekimi “arzu, istek”, şartın birleşik çekimi ise “şart” bildirmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgular da bu görüşü destekler niteliktedir. Aynı dönemde Doğu Türkçesi “istek, arzu” ifade etmek için şartın basit çekimini kullanmış, Batı Türkçesi ise bu ifade için istek çekimini tercih etmiştir.

- Doğu ve Batı Türkçesinde *-sA* biçimbirimi kullanılmadan fiilimsilerle de şart ifadesi sağlanabilmektedir. Her iki lehçede de bu fiilimsilerin büyük çoğunluğunun zarf-fiil olması, bu zarf-fiillerin tamamına yakınının olumsuz yapıda kullanılması ve hiçbir bağlaca ihtiyaç duymadan tek başlarına şart ifade edebilmesi dikkat çekicidir. Bununla birlikte, Batı Türkçesinde karşılaşılan zarf-fiilli örneklerden birinde *eger* bağlacının kullanılması, zarf-fiiller ile şart ifade edilebileceğine delil gösterilebilir.

Eski Türkçede *-gınça/-gınçe* ve seyrek olarak *-kınça/-kinçe* şeklindeki zarf-fiil biçimbirimi Doğu Türkçesinde *-GInCA/-GUnCA* ve Batı Türkçesinde *-InCA/-UnCA* biçiminde devam etmektedir. Bu biçimbirimler, her iki lehçede de *-dığı zaman*, *-dığı kadar*, *incaya kadar*, *-dığı sırada* işlevlerine sahiptir.

Ancak, bu biçimbirimlerin olumsuz kuruluşlarında bu anlamlardan farklı bir ifadeyle karşılaşılmıştır. Doğu Türkçesinde şart ifade eden 45 zarf-fiil *-GInCA/-GUnCA* biçimbirimi ile oluşturulmuştur. Batı Türkçesinde ise şart ifade eden 22 zarf-fiil *-InCA/-UnCA* zarf-fiil biçimbirimiyle kurulmuştur. Bu zarf-fiillerin tamamı olumsuz yapıdadır ve bunlarla kurulan yan cümlelerin ise mutlaka olumsuz yapıdaki bir ana cümleye bağlandığı görülmektedir.

-GInCA/-GUnCA ve *-InCA/-UnCA* biçimbirimleri, olumsuzluk biçimbirimi ile birlikte kullanıldığında zaman ilişkisinden çok bir tür zaman-koşul ilişkisi oluşturmaktadır. Sonuç olarak, bu zarf-fiil biçimbirimlerinin olumsuz şekilleri her iki lehçede de şart ifade etmektedir.

- Çalışma kapsamındaki Doğu ve Batı Türkçesi metinleri üzerinde yapılan söz

dizimsel incelemede, *-sA* biçimbiriminin söz öbeği oluşturabileceği ya da cümlenin herhangi bir ögesi olabileceği görülmüştür. *-sA* biçimbiriminin söz öbeği içinde kullanımı, hem Doğu hem Batı Türkçesine ait metinlerde karşımıza çıkmakla birlikte, Doğu Türkçesindeki kullanımın çok daha yoğun olduğu görülmektedir. Doğu Türkçesine ait metinlerden *-sA* biçimbiriminin söz öbeği içinde yer aldığı 49 örnek tespit edilmiştir. Bu sayı, Batı Türkçesinde yalnızca beştir.

-sA biçimbirimiyle kurulan yan cümleler, *ki*'li birleşik cümlelerde öznenin niteleyicisi olabilmektedir. Doğu Türkçesinde *ki*'nin bu işlevle kullanılışı Batı Türkçesine göre oldukça yoğundur. Bu durum, Farsçanın Doğu Türkçesi üzerindeki etkisiyle açıklanabilir.

-sA biçimbirimli bir fiil, sıfat-fiile dönüştürülerek ad tamlamalarında, tamlayanın niteleyicisi olarak kullanılabilir. Ayrıca *-sA* biçimbirimli bir yan cümlenin bir fiilimsi öbeğine yahut isme katılabildiği de görülmektedir. Bu tür şartlı birleşik cümlelerde, şartlı yan cümle ana cümlenin değil, ana cümlenin herhangi bir ögesinin ögesi konumundadır.

- Söz öbeği olmanın yanında *-sA* biçimbirimi ile kurulan şartlı birleşik cümlelerde, şartlı yan cümle, temel cümlenin öznesi, nesnesi, dolaylı tümleci ya da zarf tümleci olabilir. Ayrıca, dilek, gereklilik ya da yeterlilik ifade ettiğinde *-sA* biçimbirimli yapılar, cümlenin yüklemi görevini de üstlenmektedir. Bununla birlikte, *-sA* biçimbirimi ile çekimlenmiş yardımcı cümle ana cümlenin genellikle zarf tümleci olur. Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde *-sA* biçimbirimli yan cümlelerin *-DiğI/-DUğU zaman, -DiğInDA/-DUğUnDA* anlamı taşıdığı zarf tümleci olabildiği görülmüştür. Bununla birlikte, yalnız Doğu Türkçesi metinlerinde görülen *-DI/-DU+İyelik Kökenli Kişi Biçimbirimi+erse* yapısının, cümlede daima zarf tümleci işleviyle kullanıldığı da unutulmamalıdır.

- Zarf tümlecinin yanında, *-sA* biçimbirimli yan cümleler, ana cümlenin öznesi de olabilmektedir. Doğu ve Batı Türkçesinde, özne görevindeki *-sA* biçimbirimli yan cümleler, bağlayıcı ve bağlayıcısız olmak üzere iki grupta incelenebilir. Bağlayıcı olarak kullanılanlarda *kanda, ne, her kim, ne kadar* vb. bağlayıcılar tespit edilmiştir. Bunlar, ana cümlenin yüklemine sorulan “*kim, ne*” sorularına yanıt veren ve yüklem gösterdiği işi yapan öğelerdir. Bu tip cümlelerde *-sA* biçimbirimli yan cümleden sonra “*ol*” zamirinin kullanılması yahut bu zamirin eklenmesinde anlam ve işlev bakımından bir sakınca olmaması bu yan cümlelerin ana cümlelerin öznesi olduğu düşüncesini kuvvetlendirmektedir.

- Çalışma sırasında -sA biçimbirimli yapıların Doğu ve Batı Türkçesinde cümlenin yüklemine oluşturduğu örneklerle de karşılaşılmıştır. Doğu ve Batı Türkçesinde de -sA biçimbirimi dilek, gereklilik (-sA *kerek/ -sA gerek*) ve yeterlilik (*Fiil+-sA+bol-+Geniş Zaman/Fiil+-sA+ol-+Geniş Zaman*) anlamı ifade ettiği cümleler dışında yargı bildirmemektedir. Dolayısıyla, yargı bildirdiği cümlelerde -sA biçimbirimli unsur ana cümlenin yüklemi olmaktadır. Dilek anlamı Doğu Türkçesinde “*kāşkī, nē boldı kim*”; Batı Türkçesinde “*keşke, n’ola*” gibi bağlaçlarla da desteklenebilmektedir.
- İncelenen metinlerde -sA biçimbirimli yapıların cümlede nesne görevi görebileceği de tespit edilmiştir. Nesne konumundaki -sA biçimbirimli yan cümleler ana cümlede bazen bir zamirle temsil edilmektedir. İncelenen metinlerde Doğu ve Batı Türkçesinin kimi zaman belirtme durumu eki almış bir zamirle ana cümlede temsil edildiği görülmüştür. Bu tip cümlelerde -sA biçimbirimli yan cümle *ne, her ne, kim, her kim* gibi bağlayıcılarla desteklenebilir. Bu tür yan cümlelerden sonra “*anı*” zamirinin kullanılması ya da bu zamirin kullanılmasında anlam ve işlev bakımından bir sakınca olmaması bu yan cümlelerin ana cümlelerin nesnesi olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.
- Çalışma kapsamında ele alınan metinlerde -sA biçimbirimli yan cümlelerin ana cümlenin dolaylı tümleci de olabildiği görülmüştür. Bu yapılar, ana cümlenin yüklemine anlamını yer bakımından tamamlamaktadır. Bu tip yan cümleler yönelme, bulunma ve ayrılma durumu eki alan dolaylı tümleçlerin yerini tutmaktadırlar. Bunlar, *ne, ne kadar, her ne, kanda, her kangısında, ne kim, kayda, her kayda* gibi çeşitli bağlayıcılar alabilmekte, ayrıca ana cümlede bir zamirle temsil edilebilmektedir. Ana cümlede -sA biçimbirimli yan cümleden sonra kullanılan veya kullanılmasında sakınca olmayan bu zamirler “*ana, anda, andan*” biçiminde görülmektedir.

Görüldüğü gibi, Doğu ve Batı Türkçesine ait metinlerdeki -sA biçimbirimli yapılar söz dizimi bakımından cümlenin herhangi bir ögesi olabildiği gibi bu ögelerin içinde yer alan bir söz öbeği de olabilmektedir.

- Çalışma kapsamında yer alan Doğu ve Batı Türkçesi metinlerinde -sA biçimbiriminin en çok *eger/ger/veger* bağlaçlarıyla birlikte kullanıldığı görülmüştür. Bu bağlaçlar, şart ifade eden -sA biçimbirimli cümleleri anlam bakımından desteklemektedir. Az sayıda örnekte ise bu görevi *meger* ve *egerçi* üstlenmiştir.

Doğu Türkçesinde şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların şartın basit çekiminde kullanım sıklığına göre *kaçan, nêçe/nêçe me/nêçe kim/nêçük* ve *ki/kim* ile

kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlar sayıca birbirlerine oldukça yakındır. Doğu Türkçesindeki bu yapıların şartın birleşik çekiminde de *kaçan*, *nêçe/nêçe me/nêçe kim* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Ancak burada yoğun olarak *kaçan*'lı kullanımlara rastlanmıştır. Özellikle belirli geçmiş zamanın şartı ile birlikte *kaçan*'ın kullanıldığı örnekler sayıca diğerlerinin toplamından fazladır. Ayrıca, Doğu Türkçesindeki *kāş/kāşkʷ* bağlaçları, -sA biçimbirimli yapılara dilek anlamı vermektedir. Bu bağlaçların şartın basit ve birleşik çekimlerinde kullanıldığı görülmüştür.

Batı Türkçesinde ise şart anlamı taşımayan -sA biçimbirimli yapıların, şartın basit çekiminde yoğunluk sıralamasına göre *kaçan*, *niçe* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. Bu kullanımlar sayıca birbirine yakın olmakla birlikte *ki/kim*'li kullanımlar biraz daha öne çıkmaktadır. Batı Türkçesindeki bu yapıların şartın birleşik çekiminde *kaçan* ve *ki/kim* ile kullanıldığı görülmüştür. *ki/kim* ile oluşturulan yapılar *kaçan*'lı yapılardan sayıca daha fazladır.

Hem Doğu hem Batı Türkçesinde -sA biçimbirimi, *kaçan* ve *nêçe/niçe* bağlaçlarıyla kullanıldığında şart değil, zaman ya da durum ifadesi sağlamaktadır. *ki/kim* bağlacıyla kurulan -sA'lı yan cümleler ise yine şart anlamı taşımamakta, bağlandıkları ana cümlenin bir ögesi yahut bu ögelerden birinin niteleyecisi görevini üstlenmektedir.

- Çalışmada incelenen eserlerde, -sA biçimbirimini kullanmadan şart anlamı oluşturan birimler olduğu görülmüştür. Şart anlamı, hem Doğu hem Batı Türkçesinde çeşitli kiplerle birlikte *eger*, *ger*, *veger*, *egerçi* gibi bağlaçların kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bu kipler arasında Doğu Türkçesinde geniş zaman, Batı Türkçesinde ise istek kipi en çok kullanılanlardır. Geniş zamanı, kullanım sıklığı bakımından Doğu Türkçesinde belirli geçmiş zaman, isteği ise Batı Türkçesinde fiilimsili yapılar takip etmektedir.

KAYNAKÇA

Abik, A. D. (1993). *Ali Şir Nevayi'nin risaleleri Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: metin-gramatikal indeks-sözlük*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Abik, A. D. (1996). Ali Şîr Nevâyî'nin Zübdetü't-Tevârih'i üzerine. *TDAY-Belleten*, 1-6.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin söz dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Altun, H. O. (2011). *Çağataycadan 16. yüzyıl Anadolu Türkçesine bir çeviri: Nevâyî'nin Tevârih-i Mülûk-i Acem'i (inceleme-metin-dizin-tıpkıbasım)*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Alkayış, M. F. (2009). Çağdaş Türk şiveleri arasında aktarma meseleleri (Yeni Uygur Türkçesi-Türkiye Türkçesi örneği). *Turkish Studies*, S. 4/3, 60-70.
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhon yazıtlarının söz dizimi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Argunşah, M. (2013a). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Argunşah, M. (2013b). Çağatay Türkçesi. *Yeni Türkiye*, 9/55, 356-373.
- Argunşah, M., Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arpaguş, H. K. (2002). Bir telif türü olarak ilmihal tarihî geçmişi ve fonksiyonu. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2002/1), 25-56.
- Aslan Demir, S. (2008). *Türkçede isteme kipliği semantik-pragmatik bir inceleme*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ata, A. (2002). *Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 36.
- Ata, A. (2013). *Karahanlı Türkçesinde ilk Kur'an tercümesi (Rylands nüshası, giriş-metin-notlar-dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atabay, N., Özel, S. ve Çam, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Ay, Ö. (2011). "ol-" fiili ile yapılan birleşik çekimler ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanımı üzerine. *Turkish Studies*, 6/1 Kış 2011, 659-671.
- Bang, W. (1916). *Studien zur vergleichenden grammatik der Türksprachen I, II*. SBAW.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baskakov, N. A. (2014). Türk lehçelerinde -sa/-se şart şeklinin kökeni sorununa dair. Mehman Musaoğlu ve Cemile Kınacı (Çev.). *Dil Araştırmaları Dergisi*, 14, 201-232.
- Baydar, T. (2013). İsim+yardımcı fiil şeklinde oluşan birleşik fiiller üzerine. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 49, 55-66.

- Benli, N. (2013). *Eski Uygur Türkçesinde tasarlama kiplerinin yapı ve işlev bakımından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
- Berbercan, M. T. (2013). *Çağatayca Gülistan tercümesi (Gülistan-ı Türki)*. Ankara: Hâkim Yayınları.
- Berk, Ö. (2005). *Çeviribilim terimcesi*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Bilgegil, K. (1982). *Türkçe dil bilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2002). *Modern literary Uzbek II*. Lincom Europa.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Bozkurt, F. (2007). *Türkçenin gizemi*. İstanbul: Kavim Yayınevi.
- Brockelmann, C. (1988). Makame. *İslam ansiklopedisi* (C. 7, s. 197-201) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bulak, Ş. (2011a). -sA ekinin işlevleri. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, S. 46, 25-38*.
- Bulak, Ş. (2011b). Tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde şart kipi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, S. 30, 71-97*.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2011). *Çağdaş Türk yazı dilleri I*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: 2392.
- Buran A., Alkaya, E. (2011). *Çağdaş Türk yazı dilleri-I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Canpolat, H. (2006). *Sadî'nin Gülîstân önsözüne yapılan Türkçe şerhlerin karşılaştırılması incelemesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Clauson, G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*. Oxford.
- Coşkun, N. (2015). *Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış bir Kitâb-ı Güzîde*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Coşkun, V. (2000). *Özbek Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çağatay, S. (1948). Eski Osmanlıca'da fiil müştaklarından III. gerundifler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, S. 12, C. 6, 27-47*.
- Çengel Kasapoğlu, H. (2005). *Kırgız Türkçesi grameri ses ve şekil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çetintaş Yıldırım, F. (2005). Türkçede zaman anlatan ulaçların görünüş özellikleri. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2:1, 51-62.
- Çürük, M. S. (2013). *Rabgūz'ın Kıṣaṣü'l-Enbiyāsında olumsuzluk*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Delice, H. İ. (2002). Yüklem olarak Türkçede fiil. *ÇÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2002, C. 26, No: 2, 185-212.
- Delice, H. İ. (2003). *Türkçe sözdizimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Delice, T. B. (2010). *Türkmen Türkçesinde fiil*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Demir, N. (2006). Türkçede gereklilik kipleri ve anlamdaşları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2003/I*, C. 1, 11-22.
- Demir, N. ve Aslan, S. (2010). Sıklık kopyası örneği olarak istek eki -(y)A. *Turkish Studies*, Volume 5/4, 276-290.
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2012). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri*. Ali Ulvi Elöve (Çev.). İstanbul: MEB Yayınları.
- Develi, H. (1997). {sa} morfemli yardımcı cümleler ve bunlarla kurulan birleşik cümleler üzerinde bir inceleme. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997*, 115-152.
- Dizdaroğlu, H. (1976). *Cümlebilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dizdaroğlu, H. (1968). Edat tümleçleri üzerine. *Türk Dili*, S. 197, Şubat 1968, 579-582.
- Doğan, L. (2014). *Uygur Türkçesi grameri*. İstanbul: Parafiks Yayınevi.
- Doğan, L. (2012). Uygur Türkçesi'nde çu, ğu ve ze edatları. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, Winter 2012, 889-902.
- Eckmann, J. (1952). Çağataycada yardımcı cümleler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 27-58.
- Eckmann, J. (1958). Çağatay dili hakkında notlar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 115-126.
- Eckmann, J. (2005). *Çağatayca el kitabı*. Günay Karaağaç (Çev.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eckmann, J. (2011a). Harezmi Türkçesi. Osman Fikri Sertkaya (Ed.), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine notlar* içinde (s. 1-38). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Eckmann, J. (2011b). Çağatayca. Osman Fikri Sertkaya (Ed.), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine notlar* içinde (s. 74-108). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2011c). Sadî Gülîstan'ının bilinmeyen Çağatayca bir çevirisi. Osman Fikri Sertkaya (Ed.), *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi üzerine notlar* içinde (s. 273-285). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, H. (1992). *Türk Dil bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eker, Ü. (2012). Tarihî metin aktarımlarında deyimler (Eski Türkiye Türkçesi - Türkiye Türkçesi). *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 1/1 2012, 124-157.
- Eraslan, K. (1999). *Mevlâna Sekkâkî divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2001). *‘Alî Şîr Nevâyî: Mecâlisü'n-Nefâis I (giriş ve metin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eraslan, K. (2003). Mecâlisü'n-Nefâis. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (C. 28, s. 216-217) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Başlangıcından yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri -fil-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2011). Türkçede emir ve istek kipi üzerine. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı Bildirileri* içinde (s. 61-66). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. vd. (2013). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri grameri I -fil- (Basit Çekim)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, M. (2004). *A grammar of old Turkic*. Leiden: Brill.
- Erdem, M. (1992). *Kitâb-ı Güzîde (76 a-134 a) (inceleme-metin-sözlük)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ergene, O. (2012). Sibîcâbî'nin Gülîstan çevirisi. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri* içinde (s. 633-648). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Ergene, O. (2017). *Sadî Gülîstan Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Dede Korkut Kitabı-2 İndeks-Gramer*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erkul, R. (2004). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Gabain, A. Von (1953). Türkçede fiil birleşmeleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1953*, 16-28.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri*. Mehmet Akalın (Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gedikli, Y. (1994). Türk lehçelerinden metin aktarma yolları ve metin aktarmanın ilke ve meseleleri. *II. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı* içinde (s. 58-69). Ankara: Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği.
- Gemici, S. (1990). *Mihri Hatun Divanı karşılaştırmalı metin cümle yapısı ve cümle türleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gezer, H. (2012). *Mecâlisü'n-Nefâ'is'in iki nüshasının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Göksel, A., Kerslake C. (2005). *Turkish: a comprehensive grammar*. New York: Routledge.
- Guiraud, Pierre (1999). *Anlambilim*. Berke Vardar (Çeviren). İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Gül, M. (2013). 17. yüzyıl eseri olan Hikayat'ın Fiil Çekimlerindeki Azerice özellikler üzerine bir inceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies, Volume 6, Issue 1*, 751-758.
- Gülsevin, G. (1990). Türkçede sa şart gerundiumu üzerine. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, 1990/II*, 467, 276-279.
- Gülsevin, G. (1997a). Türkiye Türkçesinde zaman ve kip çekiminde birleşik yapılar üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 1997*, 215-224.
- Gülsevin, G. (1997b). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2000). Türkiye Türkçesindeki zaman ve kip çekimlerinde birleşik yapılar üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1997*, 215-224.
- Gülsevin, G. (2002). Eski Türkiye Türkçesinde "istem kipi" üzerine. *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, 13*, 35-50.
- Gümüşkılıç, M. (2005). Yabancı kökenli isimlerle kullanılan ana yardımcı fiiller. *Şinasi Tekin'in anısına "Uygurlardan Osmanlıya"* içinde (s. 389-396). İstanbul: Simurg Yayınevi.

- Güneş, S. (2001). *Türk dili bilgisi*. İzmir: Çağlayan Kitabevi.
- Gürkan, D. Ö. (2017). Ulaçların olumsuzluk işaretleyicisiyle kullanımı üzerine bir inceleme. *Söylem Filoloji Dergisi*, 2/3, 115-123.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1997). *Harezmi Türkçesi ve grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirin'i ve dil hususiyetleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2013). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hamilton, J. R. (1998). *Dunhuang Mağarası'nda bulunmuş Buddhacılığa ilişkin Uygurca el yazması İyi ve Kötü Prenses Öyküsü*. Vedat Köken (Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (Kılıcoğlu) (1954). Şart kipi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, III, 29, 254-258.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: A.Ü. DTCF Yayınları.
- Hepçilingirler, F. (2006). *Türkçe dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kapdan, H. S. (2014). "Ermeni harfli Kıpçakça Zebur=Psalter" adlı eser ile Memlûk Kıpçakçasıyla yazılmış "İrşâdü'l-Mülûk ve'sselâtin" adlı eserin şekil bilgisi bakımından karşılaştırılması. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karabeyoğlu, A. R. (2007). Orhon Yazıtları'nda bol- ve er- fiilleri üzerine. *TÜBAR XXII*, 87-100.
- Karadoğan, A. (2004). *Türk lehçeleri arasında aktarma sorunları Türkmen Türkçesi-Türkiye Türkçesi üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Karahan, L. (1994). -sa/-se eki hakkında. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1994/II, 516, 471-474.
- Karahan, L. (1999). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2000). Yapı bakımından cümle sınıflandırmaları üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 583, 16- 23.

- Karamanlioğlu, A. F. (1994). *Kıpçak Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 579.
- Kartal, A. (2000). Alî Şîr Nevâyî'nin Mecâlisü'n-Nefâ'is isimli tezkiresi ve XVI. asırda yapılan Farsça iki tercümesi". *bilig-13 / Bahar 2000*, 21-63.
- Kaya, C. (2012). Eski Uygurca örneğinde Türkçenin dil içi çeviri sorunları üzerine. *III. Uluslararası Tercümanlık ve Geleceği Sempozyumu* içinde. Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.
- Koç, K. ve Doğan, O. (2004). *Kazak Türkçesi grameri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Koç, N. (2002). İyelik ekleri, fiilimsiler ve -sa/-se eki üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 605, 430-437.
- Koraş, H. (2008). Özbek Türkçesinde e- ve bol- yardımcı fiillerinin birbirinin yerine kullanılması. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 141-150.
- Korkmaz, Z. (1964). Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz kişi ve bildirme eklerinin Anadolu ağızlarındaki kalıntıları. *TDAY Belleten 1989 (2. bs.)*, 43-65.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). -sa/-se dilek-şart kipi eklerinde bir yapı birliği var mıdır?. *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I* içinde (s. 160-167). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kuğu, M. (2006). *Tezkiretü'l-Evliyâ (giriş-metin-indeks)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kut, G. (1989). Ali Şîr Nevâyî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (C. 2, s. 449-453), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kuznetsov, P. İ. (1997). Türkiye Türkçesinin morfoetimolojisine dair". *TDAY - Belleten (1995)*, 193-262.
- Küçük, S. (2011). *XVI. yüzyıla ait bir Tezkiretü'l-Evliyâ tercümesi (giriş-metin-ıtkıbasım)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Küçük, S. (2012). Tezkire ve tezkireciliğin gelişimi. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C. 1, No. 2, 14-31.
- Levend, A. S. (1958). Türkiye kitaplıklarındaki Nevâyî yazmaları. *TDAY Belleten*, 127-209.
- Lewis, G. L. (1986). *Turkish grammar*. Oxford: Oxford University Press.

- Mansuroğlu, M. (1955). Türkçede cümle çeşitleri ve bağlayıcıları. *TDAY Belleten*, 59-71.
- Mehmedoğlu, A. (1999). Bağımlı birleşik cümle üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 567, 222-229.
- Mengi, M. (2007). Eski Türk edebiyatında nesir: gelişimi ve kaynakçası. *Eski Türk Edebiyatı Tarihi II, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, 43-76.
- Merhan, A. (2012). *Özbek dilinin grameri*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Musaoğlu, M. (2008). Azerbaycan Türkçesinde fiil çekimi. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3, 11-29.
- Musaoğlu, M. (2009). Türk dünyasında aktarma çalışmaları ve Kemal Abdulla'nın eserleri Türkiye Türkçesinde. *Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Güz 2009/5, 217-244.
- Nepesova, R., Nazarov, O., Göklenov, J. (2004). Türkmen Türkçesi. Suzan Tokatlı (Çev.). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 2004/2, 271-286.
- Olgun, İ. (1978). Türkçe Sadi ve Hafız çevirileri. *Türk Dili Dergisi Çeviri Sorunları Özel Sayısı*, C. XXXVIII, 117-126.
- Öner, M. (1998). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 703.
- Öngören, R. (2012). Tezkiretü'l-Evliyâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (C. 41, s. 74-75), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özkan, M. (1993). *Mahmûd b. Kâdî-i Manyâs Gülistan Tercümesi giriş-inceleme-metin-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M. (1999). Tarihî Türkiye Türkçesi metinlerinde istek eki -a/-e'nin kullanılışı üzerine. *Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı-Bildiriler* içinde (s. 83-113). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M. (2000). *Türk dilinin gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (2014). Manyaslı Mahmud'un manzum Gülistan tercümesi ve yeni bir nüshası. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9, Summer 2014, 1-16.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2008). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Özdemir, H. (2013). Bir nöbetleşme hadisesi ve -sa şart ekine yansımaları. *Karadeniz Araştırmaları*, Bahar 2013, 37, 199-207.
- Özmen, M. (2001). *Ahmed-i Dâ'î divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 775/1.
- Özmen, M. (2013). *Türkçenin sözdizimi*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde fiil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, R. (2005). *Özbek Türkçesi el kitabı*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Öztürk, R. (2007). Özbek Türkçesi. Ahmet Bican Ercilasun (Ed.), *Türk Lehçeleri Grameri* içinde (s. 291-354). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Paçacıoğlu, B. (1995). *Orta Türkçe: Karahanlı , Harezmi, Kıpçak ve Eski Anadolu Türkçesi*. Sivas.
- Pritsak, Omeljan (1988). Kıpçakça. Mehmet Akalın (Çeviren). *Tarihi Türk Şiveleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 73, Seri: IV, Sayı: A.21.
- Sarıca, B. (1994). Olga-bolga sorunu ve yeni bir Kitâb-ı Güzîde nüshası üzerine. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 123-136.
- Sarıkaya, M. (1998). *Güney Azerbaycan Türkçesi (fonetik-morfoloji-sentaks)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Savran, H. (1999). Birleşik cümle üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 568, 325- 330.
- Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe sözdizimi*. Trabzon.
- Tanç, M. (2004). Osmaniye ili ağzında ol- (<bol-) yardımcı fiilinin yaklaşma ifade eden tasvir yardımcı fiili olarak kullanımı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, II, 123-130.
- Tekin, Ş. (1965). Uygurcada yardımcı cümleler üzerinde bir inceleme. *TDAY Belleten* 1965, 35-63.
- Tekin, Ş. (1992). Eski Türkçe. *Türk Dünyası El Kitabı* içinde (C. II). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Tekin, Ş. (2000). Timur öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk dünyası arasındaki kültür ilişkileri ve Güzide Kitabı'nın "tercüme" hikâyesi". *TDAY-Belleten* 1997, 151-196.
- Tekin, T. (1954). -ısar ekinin türeyişi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, III, 32, 453-455.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi grameri*. İstanbul: Sanat Kitabevi.
- Telli, B. (2009). *Tarık Buğra'nın Küçük Ağa romanındaki ki'li, şartlı ve iç içe birleşik cümleler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Timurtaş, F. K. (1992). Eski Anadolu Türkçesi. *Türk Dünyası El Kitabı* içinde (C. II). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

- Timurtaş, F. K. (1994). Eski Türkiye Türkçesi XV. yüzyıl gramer-metin-sözlük. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Timurtaş, F. K. (2014). *Osmanlı Türkçesine giriş 1*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tulum, M. (1990). Orhon yazıtlarında birleşik cümleler ve baş cümle ile yardımcı cümle ilişkileri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 193-205.
- Türk, V. (2004). Kutadgu Bilig örneği ile Türkçede ana yardımcı fiil (er). V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* içinde (s. 2993-3006). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk, V. (2010). Mecâlisü'n-Nefâyis'te şairler arasındaki latife ve nükteler. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Şubat 2012, C: CII, S: 722*, 129-137.
- Türk, V. (2012). Lehçeler arası ilişkiler ve Oğuz Türkçesinde bir Nevâyî eseri. *TÜBAR-XXVIII- 2010-Güz*, 395-408.
- Türkmen, S. (2011). *Türk lehçeleri arasında ilk metin aktarma örneği Kitâb-ı Güzîde*. Sivas: Asitan Yayıncılık.
- Türkyılmaz, F. (1999). *Tasarlama kiplerinin işlevleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uçar, E. (2012). Eski Türkçe -gInçA zarf-fiil ekinin kökeni üzerine. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 11, 47-52.
- Uğurlu, M. (2007). Lehçe içi aktarmada yalancı eşdeğerlik. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS)* içinde. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Ulaş, A. H. (2003). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Aktif Yayınevi.
- Üstünova, K. (2000). Türkçede asıl unsurlar: özne ve yüklem. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2000/I, 582, 489-497.
- Yaylagül, Ö. (2002). *Türk dilinde -sA(r)'lı kuruluşlar (tarihi karşılaştırmalı bir durum çalışması)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Yazıcı, T. (1988). Sa'dî. *İslam ansiklopedisi* (C. 10, s. 36-41). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yazıcı, T. (1996). Gülistân. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (C. 14, s. 240-241). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Yıldırım, H. (2012). *Özbek Türkçesi (dil bilgisi-alıştırmalar-konuşma-metinler)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yılmaz, E. (2009). Günümüzde Türk dünyası. *Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım* içinde (s. 51-67), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Yücel, B. (1995). *Bâbü'r Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Yüceol Özezen, M. (2000). *Namık Kemal'in romanlarında cümle*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yüceol Özezen, M. (2010). Türkçede “bildirme” çekimi ve pekiştirme-olasılık kategorisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 17, 2, 187-196.
- Zülfikar, H. (1969). *Dil bilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Zülfikar, H. (1980). *Yabancılar için Türkçe dil bilgisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Zülfikar, H. (1990). Girişik cümle sorunu. *Türk Dili Dergisi*, 522, 643–648.

EKLER

EK 1. Doğu Türkçesi Metinlerindeki -sA Biçimbirimli Yapılar

1. D KG 1. **Eger** sen tengrini **körmez irsenę** gümânsız bî-şek ol seni köre turur.
2. D KG 4. **Neteg kim** Tengriden hayr ve şerr **kelür irse** rāzī bolğay sen.
3. D KG 12. Aydı **her kayda barur erse** acığaç manga aş şu berür tedi.
4. D KG 16. Aytur seni bir dostıng evine **çağırsa** azuğung alup **barsağ** ol dostıng köngline hoş kelür mü tep.
5. D KG 25. **Her kimniğ yaķını bolur erse** mundağ bolur.
6. D KG 33. Birbiriğüz birle küsülü **bolsa** üç küngte tegi kerek kim şafa bulğay-siz ve 'özr tilegey-siz.
7. D KG 34. **Kayısı kişi kim** bu üç kün içinden burun küsü kibr kınesini könglinden **çıkarur irse** uçmağğa ol burun kirgey tidi.
8. D KG 39. Muğammed ibn Ka'b aytur üç nerse kimseniğ hakkında söylemegil, işlemegil **eger işler irsenę** kendü hakkında işlemiş bolğay sen.
9. D KG 56. Aydı mining bir dostım bardur senden ança yahşı sever men **ne kim buyursam** işler.
10. D KG 60. Emdi sen taķı **tiler irsenę** tile tedim.
11. D KG 78. **Her kim** aşak köngüllü **bolsa** yoķarıęı zencirini tartarlar ol halk içinde 'aziz bolur.
12. D KG 79. **Her kim tekebbürlik kılsa** aşagı zencirini tartarlar 'adimler içinde hor bolur.
13. D KG 96. Aydılar **kayısı kul kim** acığını **kiterür irse** Tenęri ta'ālā ol kıldan hışmını kiterür.
14. D KG 104. Hikāyet. Aytdılar kim Nüşirevān-ı 'ādil üç bitig bitip irdi. Bir kılına bermiş irdi taķı aytmış irdi kim men **açığlansam** bir bir bu üç bitigni manga sözle bergil timiş irdi.
15. D KG 116. Bilinę kim kişi kendü 'aybını **körse kerek** özge kişi 'aybını köre **közetmese kerek** ve kimsege yaman endişe **kılmasa kerek**.
16. D KG 117. İki kişiniğ hakkında keldi anıng hikāyeti oldur kim peygāMBER 'aleyhisselām **kaçan** gāzātğa **barsa** iki yoķsızni bir bayğa tapşurur erdi.
17. D KG 122. Aydılar kim Selmān aķar suğa **barur erse** suğaldur tidiler turdılar ol iki kişi peygāMBER kıtına keldiler.

18. D KG 133. Aning üçün kim biregü **zinā kılsa** kayta **tevbe kılsa** tevbesi kabül bolur.
19. D KG 140. Hasan-ı Başrı aydı **her kim gıybet sözlese** kırk kün ta'āti kabül bolmaz.
20. D KG 141. Rivāyet kıldılar kim Benī kavminde bir kişi aydı yā Rab, mālım bu kadar kim **şadaqa bersem, her kim mening gıybetim söylese** anğa halāl bolsun anıñ birle **da'vacı bolmasam** tidi.
21. D KG 144. Peygamber 'aleyhisselām aydı **qaysı kişi kim** tıngıçılıqğa **barsa** anıñ gürın toluğ ot kılgay. Kıyāmetğa tegi anı küydürür.
22. D KG 145. **Qaysı kişi kim** müsülmānnı sultānğa **ğammāzlarsa** Tengri anga uçmañnı harām kılgay tedi. Mening şefā'atim anga harām bolğay tedi.
23. D KG 157. Mü'min oldur kim birbirin yañşı işge sürer yaman işden yıgar. Yañşığa **buyursa** yamandın **yıgsa** ol yer yüzinde Tengriniñ halīfesidür.
24. D KG 158. Peygamber 'aleyhisselām aytur **her kim** yaman iş **körse** eli birle tōndersün, elinden **kelmez erse** tili birle tōndersün, tilinden **kelmez erse** köñgli birle tōndersün.
25. D KG 160. Münāfıqlarınñ nişānı oldur kim cemā'atine kelmez meger kim küç birle keltürürler. **Kelür erse** tükelden soñ kelür.
26. D GT [1a] (1) cihān kizlegen gevher ü gencini / bu munça zemīndeki qazğançını / (2) çıkarıp bu şeh maqdemige nişār / kılıp meclisin **kılsa** gevher-nigār / (3) dūr-efşānlıq etsün şehim kapğıda / muñi' olsun kul dek turup tapğıda
27. D GT [1a] (7) kanı İbn Maqla yā İbn Hilāl / bu şeh-zādedin hüsni hañnı suāl / (8) kılıp **alsa** ta'līm tēgme bir[i]ni / özidin yüzine hüner defter[i]ni
28. D GT [1a] (12) **Qaçan** bu şāh-zāde-i firüz-baht 'ināyet 'aynı birle nazār kılıp bu Türkī tercemeniñ (13) ba'zısını taħsīn kılıp teşrifi birle **müşerref kıldısa** kaffe-i enām havāş u 'avām, [1b] (1) emir ü ra'ıyyet rağbet kılıp hüsni kabül birle telakki kıldılar (...)
29. D GT [1b] (2) **Bolsa** kim luñfiniñ 'ināyetide (3) tā'at ol yazuqı ve düşman dōst.
30. D GT [1b] (3) **tüştise** Sibicābiğa sultān nazārı / (4) kün dek yarudı şöhret içide haberi / **neçe me** telim **bolsa** anıñ 'aybları / (5) şeh **bildise** ol 'aybını bulur hüneri
31. D GT [1b] (8) eşer kıldı mañğa ol gül şafası / (9) hemān gil mēn **yok erse** gül vefası / arıqlarğa katıl ey 'aql edisi / (10) bolayın **tesenğ** anlarda birisi

32. D GT [2a] (2) bu kün cihānda yok sēniñg dēk mu‘īn-i mülk / **kimge** ḥarām **bolsa** ḥilāfet sañga ḥelāl
33. D GT [2a] (4) luṭfuñg zülāli birle oçur ḳahr otını / Sayrām ḥākidin **nēce kim esinse** şimāl
34. D GT [2a] (13) ‘āḳıbet ölgüsü bu yaḥşı yaman / [2b] (1) ölmegey **kimnüñg** atı **bolsa** ḥasen
35. D GT [2b] (4) kim ekin ekmeyin tek **oltursa** / (5) küz künide kerek başaḳ **tēr[me]se**
36. D GT [2b] (10) (...) **nēce kim** mülā‘abet bisātıını yazdı ve müdā‘abet neşātıını **körgüzdi** (11) **ērse**, sözige cevāb kēltürmedim ve başımını ta‘abbüd zānūsıdın **kötermedim** (12) **ērse**, ḥātır rencişi birle nazār ḳılıp aytur: (...)
37. D GT [2b] (13) **eger yetse** nā-geh ecel buyruğı / [3a] (1) tilin bağlağay sēn zarūret bile
38. D GT [3a] (2) Fülān, ‘azm ḳılıp turur ve niyyet (3) -ni anıñg üze cezm ḳılıp turur **kim** ‘ömr baḳıyyesinde tēk **oltursa, kim sözlese** (4) ol sükūt **kēltürse**. Sēn me mücānebet ihtiyār ḳıl ve köñgülni ‘ibādet üze (5) ḳarār ḳıl.
39. D GT [3a] (9) ḳapuğ bağlıg **olsa** nē bilgey ḳişi / kim otunçı er mü turur yā ‘amīd
40. D GT [3b] (8) şubḥ riyāḥın **eger kēçse** riyāḥın üze / rūḥ-fezā tēyü bil rāḥ ḳıl anda yēlin
41. D GT [4a] (11) Tañg bilesi **kim** mürāca‘at ittifāḳı iḳāmetḳa **ğālib kēldi ērse** körer mēn (12) kim bir etek gül ü reyḥān u sünbül ü zamīrān cem‘ etip şehr sınığar bargalı. (13) Uğrap turur ērdim, [ayttım] kim: Būstān beḳası **baḳa tursa** pāydār ērme ve [4b] (1) gülüstān liḳası ma ber-ḳarār ērme.
42. D GT [4b] (2) Gülüstān kitābı **taşnıf ḳılsa** bolur kim ḥazān eligi, anıñg etekiñge yēte bilme (3) ve noḳşān aḳaḳı anıñg kemālige yēte bilme.
43. D GT [4b] (4) bilü sēn gül çēçekniñg varaḳı / tōkülüp **yitseler** ḳızıl āḳı / (5) bu Gülüstān ṯarāveti hergiz / ēksüme dehr üze ḳalur bāḳı
44. D GT [4b] (6) **Ḳaçan** mēndin bu va‘deni **ēşitti ērse**, etekideki gülni yerge ḳoydı ve eligini mēniñg (7) etekimge ḳoydı ve talaṭṭuf birle mañga aytı kim “**El-kerīmi idā va‘ade vefā.**
45. D GT [4b] (10) Bu vech üze bilā-noḳşān ve (11) ḥaḳıḳatda tamām ança peydā bolğay **kim** şāḥ bārgāhıda rāḥ bolup ḳabül-niñg (12) ḳıbalı utru **kēlse**.

46. D GT [5a] (3) **toğdısa** sèn dèk melik, zīnet-i eyyām üçün / hikmet-i maḥz ol yeme Kādirçi kudreti / (4) ḥāş kılur bir kılın maşlahat-ı ‘ām üçün / vaşfunğ **eger kılrsa** yā **kılmasalar** ehl-i fazl / (5) ḥācet-i meşşāta yok ḥüsn-i dil-ārām üçün / devlet-i dāyim bulur **buls**a kişi yaḥşı at / (6) **nèçe kim ölse bolu[r]** tirig uşal nām üçün
47. D GT [5a] (9) sèn sa‘ādet feleki üzre kün āy sèn līkin / ḥālī‘imiz bulutı **kos**a bize komıǵalı
48. D GT [5b] (1) **Kačan** Büzürmihr anlar ğıybetini (2) öz ğıybetide **èşitti érse** aytur: Ma‘nāsız sözdin saqınmadın èwe sözlep (3) nedāmet yègünçe ma‘nālīg sözni saqınıp keç **sözlese** edğürek.
49. D GT [5b] (6) beşerdin kim ol nuḥk içide devāb / devāb edğürek **sözlemese** şavāb / (7) te‘emmülsüzün urma söz içre dem / laḥif sözlegil keç **bols**a nè ğam
50. D GT [5b] (9) Ḥuşūsen ḥazretide türlüg ‘ilm kānı ve tégme hüner mekānı **bols**a kimnüñg (10) imkānı bolsa ne kim feşāhatda siyākat ve belāgatda sibākat **körgüz** (11) **-se**, yā söz cevherini ‘ibāret riştesiga **tüzse** zīreni kirmānga èltmiş dèk (...)
51. D GT [6a] (2) **kim kim** üftāde **bols**a vü miskīn / kimse miskenide hīç tutmaz kīn
52. D GT [6a] (7) mūş öyide ğürbedür arslan / (8) möşük olur **yoluqtısa** kaplan
53. D GT [6b] (1) ğaraż naqşı turur **kim kals**a bizdin / (2) vefāsız dünyā bizni kıl[ğ]usı ḥāk
54. D GT [7a] (1) ‘aceb érmes Èđiniñg luḥfi **tuts**a / kılını raḥmet ü ğufrān içide
55. D GT [7a] (5) **Kaçan** canı, cānıdın recānı tamām **köterdi** (6) **érse**, ḥanıka til tégürüp söke başladı. Andağ kim ayturlar **her kim** cānıdın **ümīd kötürse** (7) ‘aceb érmes **kim** dilide nè **bols**a tilige **kétürse**.
56. D GT [7a] (10) **Nā-gāh** pādşāh sem‘ige bī-ğünāh üni **èşitildi érse** anıñg süzlüg sözidin (11) sordı kim: Nè aytur?
57. D GT [7a] (13) **Kaçan** [7b] (1) sultān bu āyet sözin **èşitti érse**, anıñg mücibince iş etti ve cānınıñg (2) kanı bağışladı.
58. D GT [7b] (6) Bu şaḥş, melikke dūşnām kılur, sèn anı nīk-nām kılur sèn (7) **tèdi érse** melik, anıñg ğarażlığ sözidin i‘rāz kılıp aytı kim: Mañga sèniñg (8) bu rāstıñgdın anıñg yalğanı yaqar.
59. D GT [7b] (11) şeh **kimüñg** kavli birle iş **kılsa** / ḥayf edğüdin özge **étirse**
60. D GT [8a] (3) **kaçan** uçğalı **oğras**a cān kuşı / nè ḥurrem İremni yètgeniñg kışı

61. D GT [8a] (8) **Qayu vüçüdda kim** Êdi cüdi, 'aql cevherini **koğmuş bolsa** **nêçeme** kâmeti (9) kiçig **bolsa** kısmeti uluğ bolur
62. D GT [8a] (13) tâzî at **nêçeme** za'îf **êrse** / [8b] (1) uydın artuğ yörüŝke ve rehka
63. D GT [8b] (5) Anda kedin yakın fırsatda yırağdın **nâ-gâh** kavî düşman **yêtildi êrse**, (6) döstlar köngli za'îf bolup yitildi.
64. D GT [8b] (10) mên ol êrmeŝ mên **ki** arkam **körseler** heycâ küni / (11) mên mên ol kim haşm kanıdın cihân Ceyhün kıılır / kim kim uruş [küni] şeksiz cânı birle oynayur / (12) **kaçsa** 'âlem çerigini kanıdın pür-hün kıılır
65. D GT [9a] (1) tâzî at bâr **bolsa** ma'rekede / (2) âhürî uyğa hîç minmegil
66. D GT [9a] (3) Bular alarka harîf, kažiyye (4) maqlüb bolup bular mağlüb bolğu dek **boldı êrse** ŝâh-zâde yana (5) arslan dek kükrep mübârizlerige na're urup ayttı kim: Ey êren-ler (6) êbçiler tonın keymeyin **deseñgler** êrlik kıılınđ-lar! **Qaçan** mübârizler (7) bu sözni andın **êŝittiler êrse** tarılğanlar barı têrilip ölgen (8) köngüller anıñ mededi birle tirilip cümlesi bir yolu hamle **kıldılar êrse** (9) Hudây haŝmlarını mağhür kıılıp firâr kııldılar.
67. D GT [9a] (12) Anda kedin munuñ ŝekerlig ta'amıge zehr katıp bêrürde (13) kız uyası, piçedeki deriçedin körüp feryâd **kıldı êrse** şâh-zâde [9b] (1) ol ta'amnı yemedi ve anlarğa mundın artuğ neme temedi kim hünêrlıđlarını (2) **nêçeme** zemâne **öltürse** muğâl bolğay kim hünêrsizler anlar mağâmıge **oltursa**.
68. D GT [9b] (3) dünyâda **bolmasa** hümây kuşı / ügüde bolmağay anıñ yođuŝı / (4) qarğanı bülbül ornıda tutğan / könglide hîç bolmağay uđuŝı
69. D GT [9b] (5) Ba'dehü **kim** pâdşâh anlar mekridin âgâh **boldı êrse** köngli ğazab birle bolup (6) tegme birige kemâl üze ğuŝmâl bêrdi.
70. D GT [9b] (8) yarım êtmek **yêse** Têñgriniñ kılı / (9) yarımını bir miskînge bêrür / mülk-i iklîm **alsa** nâ-geh pâdşâh / (10) özge iklîm işi könglige kirür
71. D GT [10a] (4) **Eger** bu tâyife, bu kânün üze müddetî müdâvemet **kılsalar** anda kedin muqâvemet (5) anlar birle tamâm mümteni' bolğay. [Beyt]: yığaç kim kişiler êñg iliki tiker / (6) bir er küçi birle tüpidin çıkar / **eger** müddetî muğkem **olsa** köki / (7) **nêçe ırğasa** têpremes bir yüki. **El-harbu huda'a**. meseliqa imtiŝâl kıılı (8) ittifaqmı anlar nifaqmıñ def'i üçün ol vech üze kıoydılar kim bir kişi- (9) -ni kim halk ar[a] bilgüsüz bolup kişi ânı bilgüsüz **bolsa** anıñ dek cäsüsni (10) mağal sağlamak tağı fırsat ânđlamak üçün anlarğa ğümârladılar.

72. D GT [10a] (11) Bir kün (12) oğrılar kârvânliḡḡa **bardılar érse** cāsūs-ı melik, kârvânḡa haber kıldı.
73. D GT [10b] (1) **Ḳaçan** (2) **kim** kün gevheri, kır yasıge **battı érse** anıḡ yasıdın ‘âlem ‘Abbās (3) âliniḡ libāsını keydiler. [**Beyt**]: falâḡ gevheri tüşti tün ḡa ‘rıge / (4) Yūnus tüşmişi dēk balıḡ ḡarnıge. **Ḳaçan** cihān ḡaraḡḡu **boldı** (5) **érse** oğrılar köp ḡanımet âlip ârip keldiler taḡı ferāḡat üze silāḡ- (6) -larını boylarından çıkarıp saldılar. Anda kēdin yatıp **uyuḡladılar érse** (7) melik baḡtı oyḡanıp taḡ yürekliḡ bahādırlar taḡ baḡrıdın ēnip keldiler (...)
74. D GT [11a] (2) Êmdi tevaḡḡu‘, melikniḡ mekārım-i (3) aḡlāḡıdın ol turur kim tenini kılıç birle baḡıḡlamaḡdın ‘afv (4) kılıp cānını bu ḡulḡa baḡıḡlamaḡ birle **minnet ḡolsa** taḡı ölüm raḡamını (5) anıḡ cebīnidin yoysatıp ḡefā‘at kıla **başladı érse** bu ḡefā‘at (6) aḡḡa ḡenā‘at körünüp vezīr sözi melikke yatmadı, (...)
75. D GT [11a] (11) **nēceme yaḡsa** kökdin āb-ı ḡayāt / bil solumaḡay aḡzıdın ḡayyāt / (12) ḡabr içre **tilesenḡen** köp yıl / ḡand ḡayda bulur sēn ey ‘āḡıl
76. D GT [11b] (2) Pes ayttı kim: **Eger** bu yiḡit, anlar terbiyeti birle **ulḡarsa** (3) **érdi** her-āyīne anlar terbiyeti birle iş kılgay érdi. Açıḡ almanı sücügge (4) ulap mīvesi sücüg bolḡan dēk bu yiḡit ma edḡüler muḡāḡabetiḡa ulanıp (5) vücūdı ḡeceresidin yaḡşı ḡemere **ḡāḡıl bolsa** ‘aceb bolmaḡay.
77. D GT [11b] (6) Lūḡ menḡūḡası yamanlarḡa / yār **boldısa** yarḡa tüşti / (7) körgil Aḡḡāb-ı Kehfniḡ itini / yaḡşı-lardın ḡabūlḡa tüşti
78. D GT 22 [11b] (8) anda kēdin özge vezīrler me bu ḡefā‘at-da bu vezīr birle yār bolup (9) barı-ları zārī-lıḡ birle ḡefā‘at **kıldılar érse**, melik ayttı. (...)
79. D GT [11b] (11) eşittiḡ mü nē dēdi Rüstemḡa Zāl / za‘ıf körme düşmannı kıılma usal / (12) nēce yol kördük kiçig yulnı kim / yıḡılıp **uluḡ bolsa** yıktı cibāl
80. D GT [12a] (3) **Ḳaçan** tegme hünerdin behrever (4) **boldı érse** vezīr, melik ḡıdmetide anıḡ ḡüsn-i ḡemāyilidin ḡemmeī zıkr kılıp (5) ayttı kim: Yaḡşılar soḡbetiniḡ tiryāḡı birle anıḡ zātıdaki yamanlıḡ zehri (6) kētip turur ve mülūk ḡıdmetiniḡ ādābını köḡḡlide bērkıtip turur.
81. D GT [12a] (7) bōriniḡ balası bolur bōri / (8) **nēce kim** ādemile **ulḡarsa** / inḡıyād ētmeḡey Mūsūlmānḡa / kimniḡ (9) aḡlıda **bar ése** tersā
82. D GT [12a] (12) **Ḳaçan** melik, bu sırrnı **bildi érse** taḡassür ēliḡini taḡayyūr tiḡi birle ısırdı taḡı vezīrni (13) esirgep bu beytni ayttı. (...)

83. D GT [12b] (7) **Nā-gāh** melik, (8) bulardın biriniñ hıyānetige āgāh **boldı érse** taqşırsız bérilgen vazıfe- (9) -de kuşūr ve te'hırsız bérilgen rātibede fütūr peydā boldı. **Kaçan** melik (10) āzārı, i'tikādı fāsıd kılıp bular bāzārın kāsıd **kıldı érse** anlar hıyānetige (11) 'özr kıla melik cenābıge teveccüh **kıldım érse** kapuğçı, bu tapuğçıyı qoymadı taqı (12) özge ma'ārif ma bu 'ārif maqdemidin tuymadı.
84. D GT [12b] (13) başsız barma şeh tapuğığa / köreyin **tésenğen** liqāsını / [13a] (1) it ü eşikçi **tapsalar** bī-kes / bu étek yırtar ol yaqasını
85. D GT [13a] (2) Anda kédin muqarriblerdin birisi vākıf bolup tevaqquf kıldur- (3) -mayın ol hāzret tapa éltip burun kécürüp yoqar yerde orun (4) **bérdiler érse** mén özümni astın salıp āstānede turup aytım: (...)
86. D GT [13a] (5) qoyğıl meni kim kemine kul mén / kullar şaffida oq olturayın / (6) aytur bu yaruq köz üstünide / haqqā **tileseñ** orun bereyin
87. D GT [13a] (9) né cerem kördi shehşāh-ı 'umdetü'l-İslām / (10) kim öz kulını yazuqlap katıda ha[r] kıılır / kişige boldı müselleme kerem bile 'azımet / (11) néçeme **körse** haqānı 'atā nisar kıılır
88. D GT [13a] (11) **Kaçan** bu vech üze 'özr **qoldum** (12) **érse** melikke müvecceh taqı şırın körünüp āçığı basılıp ol za'ifler (13) vazıfesini taz'if kılıp kécken eyyām rātibesini hāzınka teklif [13b] (1) kııldı.
89. D GT [13b] (2) **kaçan bilindise** hācet maqāmı Ka'be yeri / (3) barurlar ol şeref ü menqabetqa halk-ı cihān
90. D GT [14a] (4) topraqqa bardı rühdin **ayrıldısa** bu cism / topraq içide andın ét ü (5) üstüh'ān qanı
91. D GT [14a] (7) hayr étgil ey fülān ü gānımet tut émdi 'ömr / andın burun ki **aysalar** āhir fülān qanı
92. D GT [14b] (3) düşman né zarar kıılır kişige / **kim bolsa** muñı' ü mihrbān dost
93. D GT [14b] (5) cemāl birle hüner ekisi bile **bolsa** / (6) anıñ cenābıge yétmes cihān belā **bolsa**
94. D GT [14b] (9) (...) **meger** hasūdını kim qayı rāzide **bolsa** rāzı bolmas meger meniñ (10) devletim zevāli taqı ni'metim eşqāli birle.
95. D GT [14b] (11) kāmıñı hoş-dil étip hasta **qılmasa bolur** / **meger** hasūd kim öz rencidin érür pejmān

96. D GT [14b] (13) baht-sız cān u ten bile tileyür / devlet ehli sa'âdetige zevāl / [15a] (1) yarasag nêşe **körmese** kundüz / künge andın bolur mu hîç vebāl / (2) karaġu **bolsa** yüz anıġ dek köz / **edgü kim** kün ziyāsı **bolsa** usal
97. D GT [15a] (4) Ėl anıġ zulmi zulmetidin mütehayyir (5) bolup baş **kötermedi** **êrse** halāyık adaġ kötürüp bardılar ve ġurbet (6) kerbini anıġ belāsıdın hoşraq körüp özge mevzī' de turdılar.
98. D GT [15a] (7) Kaçan ra'yyet, elidin **çıktı êrse** burunķı dek māl, hazîneka kirmes (8) boldı, hazîne **êksüdi êrse** düşman arta başladı taķı zulm hāli arta- (9) -yu başladı.
99. D GT [15a] (9) kim muşibet küni yārī **tilese** ayġıl anġa / (10) kim sa'âdet künde luţf u saġāvet kılsun / yā kişisiz qalayın **dêse** (11) cihān içre ayıt / düşman ü dōst bile künde 'adāvet kılsun
100. D GT [15b] (2) Daġhāk zulmidin (3) müteferriķ bolġan ġalk, Feridün ġalkıge yıġılıp yārī **bêrdiler êrse** (4) pādşāh boldı. Sên bu ġikmetdin āġāh **bolsa êrdiġ** 'adl yaġşı- (5) -lıkı birle cem' bolġan ġalknı, zulm yamanlıkı birle tefriķ kılmāġay (6) êrdiġ.
101. D GT [15b] (6) **ķaysı ġan bolsa** zālīm ü bī-dād / yer ü kök (7) elġidin kılur feryād / kılumas zulm egesi sultānlık / (8) bōridin ma kélur mu çübānlık
102. D GT [15b] (8) **Kaçan** mundaġ pend **bêrdi êrse**, (9) zālīmka yaķmadı, (...)
103. D GT [15b] (12) **ķayu sultān kim revā tutsa** cefā dervişke / dōstı dermāndelik tokısa (13) düşmange fer ol / ġalk ile şulġ ét taķı ġaşm uruşıdın emīn ol / [16a] (8) 'ādil şehenşehka ra'yyet leşker ol
104. D GT [16a] (8) Anda kēdin tazarru' u zārılık birle (9) aytur kim: Dervişlerniġ dürüst himmetidin kerek kim bu şikesteķa (10) koldaş **ķılsalar** kim kavī düşman sehmidin. **Nêçeme kim** koldaş **bolsa** tuz yeyü (11) bilmes mēn. Mēn aytım: Kavī düşmandın emīn bolayın **dêsenġ** za'if (12) ra'yyetka zahmet bērmegil.
105. D GT [16a] (13) Ĥudāy ķahrı bile bir [16b] (1) belā kölikni / anġa gümārlayur kim tutup **usandursa** / yamanlık urġını (2) saçķanda yaġşılık ķolġan / anıġ semārını tatġay **eger** êsān **tursa** / (3) sedād birle turup **bêrse** dād yaġşı bolur / **unitsa** dād êdisidin (4) uyatķa **saldursa**
106. D GT [16b] (4) benī Ādem a'zāsı barı bir ol / (5) yaratķanda mecmū' bir gevher ol / ķayu 'uzvdın **āġrısā** birisi / (6) sirāyet kılıp āġrıyur barısı / **eger** derdmendī **yoluķsa** saġa / kerem ķıl revan, merhem olġıl anġa

107. D GT [16b] (10) Bir kün Haccâc anı aytıp aydı kim: Mañga edğü du‘â kılğıl, sañga yahşı ‘atâ bêreyin (11) **dése** ayttı: İlahî! Bu canınıñg bî-cân bolğanın elge körgüzgil, (...)
108. D GT [17a] (4) Bir zālīm sultān, zemāne zāhidleridin sordı kim: Mañga **ķayu** (5) ‘**amel kim edğü bolsa** takrîr kılğıl! Aytur: Tüş vaqtıda uykuğa **barsañg** (6) kim ol zamān halk sèniñg zulmuñge tuş bolmayın **ķutulsa**.
109. D GT [17a] (10) **Ķaçan** düşman **peydâ boldı érse** uruş (11) peydâsıdın allındaķı dostlar, arķa ewürdiler.
110. D GT [17a] (12) çerigçidin altunı **tutsañg** dirîg / körüp köñlüñg urur mu cān birle tîg
111. D GT [17a] (13) Ķatıda aş u nān [17b] (1) keltürüp ayttım kim: Nè merd bolğay **ol nā-merd kim** kadīm maħdūmınıñg yahşı- (2) -lıķıda tena‘um kılıp ebnā-yı cins-ķa takaddüm kılıp yamanlıķıda sehl ġaarz üçün **arāz** (3) **ķılsa neçeme** nā-ħaķ **yüz ursa** taķı kerek erdi kim **yüz ewürmese erdiñg** dep (4) **ayttım érse**, aytur kim: Eger bu ma‘nā üçün ‘özr kılmadın ‘özr **aysa** mèn, tıñlağay (5) siz taķı maħdūm sülükını tıñlağay siz.
112. D GT [17b] (9) baħıllıķ **ķılsa** mālı birle sultān / yaman cā oynauçı leşkeriķa / (10) başı birle cevān-merdlik kılur mu / çerigçi merħābalı serseriķa
113. D GT [18a] (4) sèniñgdin ķişi **ķorksa** sèn me ķorķ / (5) neçe miñg andağ ġatıp **bolsañgan** / möşük ‘āciz olğanda ġaplān közin / (6) ġarağı kılur bat **eger bilseñgen**
114. D GT [18a] (6) Bir ma‘zūl bolğan (7) vezîr, maħbūl dervişler silkide muntazam bolup istikāmet üze sülük (8) **ķıldı érse** anlar safası añga sirāyet kılıp nefis enfāsları bereketide (9) Ĥaķ te‘ālā recāsını berāverde kılıp ġavfnı kifāyet ķıldı. Melik, (10) anıñg hidāyetidin añglap burunğı ‘amelķa naşb ķılmaķķa **tiledi érse** (11) vezîr, ġabūl kılmayın ayttı kim: Ma‘zūlluk, dünyā meşğūllukıdın ġoşraq (12) taķı kim dünyā ta‘allukın köñlige **bèrkitse** āħiret işi bolur boşraq.
115. D GT [18a] (13) **ķim kirdise** genc-i ‘āfiyetķa / ġutuldı ġasūd eli tilidin
116. D GT [18b] (3) Ĥiredliğ kāfî ‘āķıl mu bolur? Ol kim vefasız, cāfî (4) dünyā işige eş bolup āħiretdin ġāfil **bolsa**.
117. D GT [18b] (11) meşām ulmas mu‘atţar köymegünçe / (12) kümiş micmer içide table-i ‘ūd / aħıllıķ kıl **kerek érse** uluğluğ / bolur mu (13) èkmegünçe daħl mevcūd

118. D GT [18b] (13) Bir vezîr, şâh-zâdeka naşîhat kıla aytur kim: Burunķı [19a] (1) mülük, bu genclerni köp rencler birle köplep koyupturlar kim mülķi (2) meşâlihka şar[f] **kılsalar**. Sên, az fırsatda anlarnıñ cem´ kılganın tefrîk (3) kıldıñ. Kerekmes kim kerek çağda hâşıl bolmadın düşman yığısı nege külgü (4) bolup dōst yığısı asıg **kılmasa** dep sakınur mên.
119. D GT [19a] (5) uluska **bêrse** gencî tégme erge / birer cev tégmedin téggey sañga renc / **eger** tégme kışı- (6) -din bir cev **alsanğ** / sañga her künde hâşıl bolğay ol genc
120. D GT [19a] (7) Bu mülk ü mālını (8) mañga anıñğ için bérıp turur kim luř u ihsân kılıp ağılımda yahşı at (9) kıoymadın bu vefâsız dünyâda yahşı at **kıoyşam**.
121. D GT [19b] (3) ey cümle mülklerde (4) sañga dek tuş yok / **bolmasa** gamıñğ emdi bize kırkuş yok
122. D GT [19b] (6) Tonum **bolmasa** neçük etek tutayın?
123. D GT [19b] (9) **kaçan içse** merahat şarâbın sañā / (10) ol esrukde gâret kıılır mālını
124. D GT [20a] (1) **ilâhî kim yaksa** kundüz şem´-i kâfurnı müdâm / (2) şeksizin bat bolmagusı kēçe yakkalı çerâğ
125. D GT [20a] (2) **harâm ol kışıge** (3) melik ni´meti / **kim anğlayu bilmesa** söz fırsatı
126. D GT [20a] (8) kışı yüzige tama´nıñ kapuğın açmağ / **eger açıldısa** nâ-geh yapıp ma kaçmağ
127. D GT [20a] (9) suğa muñğluğ Hicâz teşneleri / şūr suw kırağıda mu cem´ olur / (10) **kaçu yerde bulunsa** süçüğü suw / cinn ü ins ü tuyūr cem´ olur
128. D GT [20b] (1) ‘Ākıllar kıavlidin tēp tururlar: **Kim** mañlūk (2) rızâsı için Hâlık hükmiğe **muñâlefet kılsa** Hudây, ol mañlūkını ok (3) bu muñâlifka gümârlap yok kılgay.
129. D GT [20b] (9) Melikî bar êrdi, mülkide şâhib ni´meti noķşân- (10) -lıg bolup marazı zahmeti kemâlka yetip ‘ākıbitsiz cihânda ‘ākıbeti yitip (11) turmışınça kuvveti êksip za‘fi artıp hâlı artap tururda (12) mu‘aleceside **neçe mu‘alecât kıldılar êrse** müfid tüşmedi. Andın soñğ (13) etıbbâ vü hükemâ, bu maraz müdâvâtıda ‘aciz **boldılar êrse** ittifaķ kıldılar kim bu nev´ [21a] (1) zahmetka munça şıfat[lıg] ademiniñ zehresini özge edviye birle (2) kıoşup zahmet üze **yaksalar** şifâka sebep bolğay **dédiler êrse** nidâ (3) kıldılar kim munça şıfatlıg

âdemîniñg kıymeti üçün miñg mişkâl (4) kızıl altun yâ on miñg mişkâl âk kümiş hazinedin birilür dep.

130. D GT [21a] (5) **Kaçan** yönde el uluska yetlip **êşitildi êrse** eki faqr u fâka êdile[r]indin, (6) eri ve hatunı bar êrdi kim hemîşe köñgülleri faqr barıdın tar (7) êrdi taqı tegme biri meskenet miñnetin hemîşe tartar êrdiler ve 'ömrleride etmekleri (8) tereka yetmişi yok êrdi ve tenleri yañgı tondın tutmışı yok êrdi. Oğlan- (9) -ları arasında birisi bu şıfatlıg êrdi. Anası köñglige keldi kim: (10) Bu cänniñg sücüg mîvesini bahâlı kılıp bahâsın **alsak** (11) faqırlık açığıdın qutulğay êrdük dep atasıgâ aytayın **dese** (12) nâ-gâh mañga açığ kılğay dep yana aytmas boldı. Atasıgâ taqı bu fikr tüşüp (13) içi buşup ebçisige meşveret kılayın tēju **uğradı êrse** yana köñgli 42 [21b] (1) ağrığay dep ayta bilmedi.
131. D GT [21b] (4) **qayu** qulga **bolsa** qoldaş faqr otı / qoymı köydürüp (5) kêter qutı
132. D GT [21b] (10) Çendân cid ü cehd kıldılar kim müftî anlarınıg qavli (11) üze fetva **bêrdi êrse** qâzî ol fetva qânûnı üze hükm kıldı.
133. D GT [22a] (1) Oğlanlar nazını ata ana köterür taqı (2) anlardın âsîb ve zahmetni ma'ûnet birle kêterür taqı ma'nâ-yı da'vâ (3) **bolsa**, müftî fetvâsı birle qâzî hükm kıldı taqı dâdnı pâdşâhdın (4) tileyürler.
134. D GT [22a] (11) **Kaçan** pâdşâh bu sözni **êşitti êrse** (12) köñglide süz peydâ bolup közide şefaqt yulı qaynap ve rahmet igi (13) êsnep yüzini toprakqa qoyup aytur: (...)
135. D GT [22b] (5) andağok ol beytniñg fikride mên / Nîl kıraqıda kim aytı pîlbân / (6) nemle hâlin başkanıñda **bilmesenğ** / öz hâliñg dek bil seni **bassa** yağan
136. D GT [22b] (8) Qaç kişini qavgunçı ıda bêrip ol qulnı tutup (9) **kêldiler êrse** vezîr, emîrdin burun aydı kim: **Qayu qul kim** begi devletide (10) qulluq qolıdın çıkıp beglik tapasıge aşp müddetî **tena'um kılmış** (11) **bolsa** mundağ êrken h'âce qolıdın çıkmayın dep baş alıp **ayaq** (12) **kötürse** andağ qulnuñg başını kötürmek evlâraq dep emîr- (13) -din burun ölümge emr kıldı.
137. D GT [23a] (1) Tâ başıma **yörise**, şâh **buyursa** reva, qulka nê (2) da'vâ teger? Hükm teger h'âce-qa **nêceme günâhkâr êrsem** pâdşâh ni'meti birle perverde (3) bolğan üçün tileyür mên kim hanımka mêniniñ qanıñ için kıyâmet- (4) -de **melâmet bolmasa. Eger** mênî öltürmekdin **çâre bolmasa**; mên, vezîrni (5) öltürgendin soñg mênî kışâş üçün **öltürse** melâmetdin (6) selâmet bolğay mu erki dep **ötümdi êrse** şâh, vezîrka aytı: (...)

138. D GT [23a] (10) **kèrek atsañg** yaman taş atğuçığa / (11) hamākat birle sindurdunğ başınğnı / **eger** düşmen yüzige oknı (12) **atsañg** / hāzer kıl tīg yèmegil başınğnı
139. D GT [23b] (2) **Nā-gāh** pādşāh anğa gāzab kılıp müşādere kılınğ dèp zindānda (3) hābs **kıldurdu érse** muhaşşillar anınğ haqqıda huşūnet ornığa luţf (4) u müdārā kıldılar.
140. D GT [23b] (4) şulh kılmak **tilesenğ** düşman ile medh ayğıl / (5) yüzide gıybetinğ içre nèçe **gıybet kılsa** / söziniñ açığını **sevme-** (6) **-senğen** süçitgil / ağızı nèçeme toyunğnı **muşibet kılsa**
141. D GT [24a] (1) Êmdi bu mektüb şerefinğe **vāşıl bolsa** mübārek hātırı meylidin bu tarafka (2) **işāret kılnısa** cümleka beşār[r]et kabīlesi bolup murād tamām hāşıl bolğay érdi. (3) Ve's-selām **kaçan** vezīr taħrīr mazmūnını **bildi érse** cevābnı bu vech üze (4) bitimek şavāb kördi kim büzürglerninğ bu kulnı hayr üze zıkr kılmaklığı (5) öz mekārım-i ahlākıdın turur (...)
142. D GT [24a] (8) ol kim sañga her dem-de kıılır luţf u kerem / nāzını köter 'ömrde bir **kılsa** (9) hem
143. D GT [24a] (9) Melik mūnhīsi bu ma'nānı oqup melikke **uqturdu érse** cāsūsını (10) tutup mektübni körüp vezīrka fāhir hil'at bèrip uluğ rif'atka (11) yetkürüp 'özr ayttı kim: Sèninğ evşāf-ı hamīdenğ bile hulūş-ı 'aķīdetinğ (12) barçağa ma'lūm ve mefhūm boldı.
144. D GT [24b] (3) **tègse** renc ü gınā sañga kişidin / (4) èmgeme körgil anı Hāķ işidin
145. D GT [24b] (7) **nèçeme çıksa** tīz oq yadın / atquçı (8) ... başta bünyādın
146. D GT [24b] (11) Özgeler lehv ü tarabka (12) **meşğul bolsalar** ol, biziñ hıd[me]ti bir sā'at koymışı yok.
147. D GT [25a] (2) èki şabāhda şeh hıdmetige **kèlse** kişi / üçünçide bulur elbette (3) luţf ile bağışı / ümīd bar Êdiniñ kulige rahmetidin / (4) köngülni **kılmasa** nevmīd ü yahşı bolsa işi
148. D GT [25a] (4) meskenet salţanatka (5) boldı delil / mütekebbir hemīşe h'ār u zelil / **kimde kim bolsa** 'adl sīması / (6) Hāķdın özgede yok pervāsı
149. D GT [25a] (6) Bir zālīm bar érdi kim dervīş- (7) -ler otunını küç birle alıp baylarkā bèrür érdi. **Nèçe men' kılsala[r]** (8) memnū' bolmas érdi.

150. D GT [25a] (12) **Kaçan** zālīm bu sözni ol şāhib-dil- (13) -din **eşitti erse** mizācıka yakmadı ve iltifāt kılıp yüzige bakmadı.
151. D GT [25b] (1) Bir kēçe ot, maṭbahıdın hīzum-hānesiğa tüşüp emlak ḥanesi tamām **köydi** (2) **erse** yārānlarıka aytur: (...)
152. D GT [25b] (8) **nēteg yetilse** eligdin eligge mülk biz / munuñg (9) dek özgeler elgige ma yetilgüsi
153. D GT [25b] (9) Bir dervīş, beyābānī- (10) -de teveccüh kılıp olturmuş erdi kim sultān, anıñg utrusıdın (11) ötüp **kēçti erse** dervīş, ta'abbüd zānūsıdın başını köterip (12) ayaknı bile turup sultānğa tevāzu' **kılmadı erse** sultān ayttı kim: (13) Bu şüretliğlarınıñ ekseridin insāniyyet meslüb ermiş.
154. D GT [26a] (2) Dervīş aytur: Kim yer kök (3) yaratkanı birle **meşgül bolsa** dünyā ḥanı kēçkenidin gāfil bolur. Yana (4) melikke aygıl kim: Hıdmetni andağ kişidin tevaḳḳu' kılsun kim ol ni'met- (5) -ni andın **tevaḳḳu' kılsa** taḳı mülük, ra'ıyyet ri'āyeti üçün turur; (...)
155. D GT [26a] (6) şāh dervīş saḳçısı bolur / (7) **nēçe rāhat bolunsa** devletidin / koyçı koy ḥidmeti üçün alınur / (8) olturur ḥāce **kelse** koy katıdın
156. D GT [26a] (8) birni bu demde kān-ı murā[d] **körseñg** / (9) yana birni nedemde bağrın kan / kaç kün içre ölüm taḳāzāsı / (10) āl gül dek yüzün kıılır yerekan / bi'llāh **açsañg** ölügni bilmege sēn / (11) ḳaysı miskīn ü ḳayusı sultān / ḳulluḳ u ḥāceliḳda bolmadı fark / (12) **oḳısa “Küllü men ‘aleyhā fānin”**
157. D GT [26a] (13) Tilekim ol turur [26b] (1) **kim** mañga teşviş **bērmeseñg**.
158. D GT [26b] (6) (...) şalābetidin ḳorḳar mēn kim ḥazīnedeki altun, kümiş; oğrı, (7) cāsūsğa **tuş bolmasa** yā cevāhir birle hār yawuzlarğa yolūḳup (8) mēn, dārḳā sezāvār bolmaymın yā kēçe kündüz kiş ḳunduznı küyeyip (9) ḡazab otıda köymeyin dep sizdin 'ināyet ḳolup isti'ānet (10) tileyür mēn. Şeyḫ aytur: Sēn ḥandın ḳorḳmış tēg mēn Raḥmāndın **ḳorḳsa** (11) **ērdim** şālihler cümlesidin bolḡay ērdim.
159. D GT [26b] (12) renc ü rāhat tefāvüti kişide / **bolmasa** mevzi'i felek bolur / (13) ḥandın ḳorḳmış bigi ḥāzin / **ḳorḳsa** kim Mevlādın melek bolur
160. D GT [27a] (8) **Kaçan** ol niyāzmend söziniñg (9) süzi, sultān köñğliniñg sem'ige eşer **kıldı erse** cānını revān bağışla- (10) -dı.
161. D GT [27a] (10) sa'ādet-i mülkni bulmak **tileseñg** / tözi devletni (11) eş olmaḳ **tileseñg** / kişini yazuḳmın dāyim kēçürgil / (12) cefā vü kīne köñğlüñgdin kēçürgil

162. D GT [27a] (12) Nüşîrevân bir (13) mühimmî içre vezîrleri birle müşâveret **kıldı erte** her birisi bir [27b] (1) rây ihtiyâr kıldı ammâ Büzürcmihr, Nüşîrevân râyını ihtiyâr **kıldı erte** (2) hakimler halvetde suâl kıldılar kim: Munça dānā râyige Nüşîrevân ihtiyârını (3) neçük tercih kıldıñg ve anıñg meziyyetini ne sebebdin taşrîh kıldıñg?
163. D GT [27b] (5) Nüşîrevân râyın anıñg üçün müstahsen kördüm kim **eger** nā-geh iş, (6) anıñg râyı hilāfiça **bolsa** kişige melāmetni şavāb körmegey **eger** anıñg (7) râyıka **muvāfiq bolsa hilāf kılsa** mēn münāfiqlar serzenişi birle (8) bolmayın dedim.
164. D GT [27b] (8) hilāf etmek selātin râyige bil / elig (9) yumak bolur öz kanı birle / **eger** keçeni kündüz **dese** nā-geh / (10) ayt uş ay ve Ürker sanı birle
165. D GT [27b] (13) **Kaçan** ol bed-bahtnı zindānka [28a] (1) **saldılar erte** derviş fırsatnı ganīmet tutup ol taş birle zālīm- (2) -nünğ başige **urdu erte** zālīm, zulmini yād kılmay feryād kıldı (3) ve ayttı: Kim turur sēn kim mēni taş birle urur sēn?
166. D GT [28a] (6) (...) emdi miñnet birle çahda (7) **kördüm erte** küçüm yeter üçün öçümni aldım.
167. D GT [28a] (8) nā-sezānı **kördünğ ese** bahtyār / bilgeler teslim kıldı ihtiyār / (9) **bolmasa** tırnaqıñg ey bī-çāreter / katlanıp kaplan ile kıılma s[e]r
168. D GT [28a] (13) Bir tamām **küreşe** her künde bir bend birle ‘amel kıılur erdi.
169. D GT [28b] (2) **Kaçan** ... (3) bünyād kıılıp [u]stādı birle **küreşti erte** ustādı ol [bend] (4) birle ‘amel kıılıp şākirdini yerge **çaldı erte** pādşāh, ustādını (5) teşrif bērip şākirdni şēnī’ kıılıp ayttı kim: (...)
170. D GT [28b] (8) **Yok erte** kažiyye maqlüb ve ustād (9) mağl[üb] erdi.
171. D GT [29b] (1) **Eger** ‘afv faziletin bilip fāyidesin (2) bileyin **deseñg** anı cellād, dünyādın köçürmekidin āhiret devleti (3) üçün yazuqını sēn **kēcürsenğ** hoşrak bolğay.
172. D GT [29b] (4) hıredmend allında er ol mu bolur / arslan uruşıda **talib olsa** / belī **er** (5) **ol turur** taħkīk üze **kim** / nēme nefis uruşında **gālib olsa**
173. D GT [29b] (9) (...) yavukrak yörüp (10) hāşlar silkide **bolsañg** yırak bolmağay erdi. Aytur: Yavuk **yörisem** (11) nā-gāh ‘aşabiyyetde yok bolğay mēn dep korğar mēn.

174. D GT [29b] (12) **nêçe kim yaḡsa** körik ot köp yıl / tüşeçek köydürür gü yaş aḡa bil
175. D GT [30b] (4) Êmdi ḡesâb u kitâbda mahâretim (5) bar ve istifâ ve feşâhatda beşâretim. Bolḡay mu kim sêniḡ tavassuḡuḡ (6) bile uluḡlarḡa âšnâ bolup yêgü âş, nân saḡıncıdın ḡutulup (7) [ê]kigüdin ma eşiki **bütün bolsa. Eger** bu emniyyetḡa **têgsem** ol minnetḡa nihâyet (8) bolmaḡay êrdi.
176. D GT [30b] (12) Bu maḡâl maḡa muvâfiḡ ḡâl tüşmedi ve bu cevâb ol suâlḡa lâyiḡ tüşmedi. (13) **Kim** ḡisâbnı şavâb **ḡılmasa** cevâbda tili tutulur amma râstlıḡ ḡılḡan- [31a] (1) -ḡa kim ḡatılır?
177. D GT [31a] (2) ‘amelde kênḡ yörime **eger tileseḡ** kim / (3) ḡisâb vaḡtıda ḡammâz yêtmesün başḡa / ḡisâb içide arıḡ **bolduḡ** (4) **êrse** tartınma / ururlar âḡir arıḡsız şiyâbnı taşḡa
178. D GT [31a] (6) Sêniḡ (7) ḡikâyetiḡe ol tülki ḡikâyeti münâsib turur kim tüşe ḡopa ḡaçarını (8) ḡaç er körüp **sordılar êrse** aytur: (...)
179. D GT [31a] (11) Bed-güylar, arslan turur dêp **buyursalar** kim mêninḡ (12) ḡâlimni bilgey? Yâ mêninḡ ḡalâşımḡa kim sa’y ḡılḡay? Taḡı ‘Irâḡdaḡı (13) tiryâk kêlgünçe yılan ısırḡan, munda ölgey. Êmd[i] bilinür kim sên emanet [31b] (1) taḡı diyânet êdisi turur sên. Velî kerekmes kim sêniḡ ḡüsn-i kifâyetiḡ- (2) -ni yamanlar sultân ḡidmetide ḡilâfiḡa taḡrîr ḡılıp ‘itâbḡa **giriftâr ḡılsa-lar**. (3) Ol ḡâlde bu maḡâlnı zıkr ḡılḡu kimniḡ mecâlî bolḡay? **Maşlahat ol turur** (4) **kim** ḡanâ‘at mülkini iḡtiyâr ḡılıp riyâsetni **terk êtseḡ**.
180. D GT [31b] (5) menâfi‘ köp turur deryâda lîkin / **eger** ḡ‘âce selâmet taşḡa **ḡıḡsa**
181. D GT [31b] (6) Refîḡḡa mêninḡ naşîhatım yaḡmadı ve iş âḡirige **baḡmadı êrse** muḡabbet sâbıḡa- (7) -sı ve ma‘rifet vâsıtası birle şâḡib-i dîvân ḡidmetiḡa barıp **ta‘rif** (8) **ḡıldım êrse** bir muḡtaşar maḡşıḡa naşb ḡıldılar. **ḡaçan** taḡı‘atınıḡ leḡâfeti (9) ve şan‘atıda ḡazâḡatını **ma‘lûm ḡıldılar êrse** mertebesî ziyâde bolup zulmeti (10) ziyâda boldı. Andın sultân ḡazretide mu‘temedün-‘aleyh ve muşârün-ileyh **boldı êrse** (11) ḡâletiniḡ selâmetiḡa şükr ḡıldım taḡı aytım: (...)
182. D GT [31b] (12) turma turş turuş-ı eyyâmda kim şabr dirâḡtı / (13) **nêçe** açıḡ **êrse** şemeri şîrîn ol
183. D GT [32a] (1) Bir yıldın soḡ el kıraḡıda yana **yoluḡtı** (2) **êrse** kördüm. Çehresi müteḡayyir ve fikreti müteḡayyir, libâsı ḡalkâ ve ruvâsı (3) feraḡdın ‘uryân. **Sordum êrse** aytur: Andaḡ kim sên aytıp turur êrdinḡ.

184. D GT [32a] (8) **éligdin eger uçsa** devlet kuşu / kamuğlar ayakın başıka koyar
185. D GT [32a] (9) **Kaçan** huccac müraca'atınıñ haberi **éşitildi érse** zindānīlerni (10) **āzād kıldılar érse** mēn me halāş bolup ihlāş üze sañga yoluktum.
186. D GT [32a] (13) Sēn pendim gevherini ukuş [32b] (1) kulakıge **koşsa érdirñg** ol belāka kavuşmas érdirñg. Ėmdi (2) iş başın yetürüp ayakka **çıka bilmedirñg érse** ökünç fāyide kılmas.
187. D GT [32b] (4) **eger** pendimni başta **tıñlasadirñg** (5) ayakıge urulmas érdi ol bend / şeker koyğan édişde koygu arı (6) bolur soqma éligni kanda tēp qand
188. D GT [32b] (10) Ėkelesi birle bir girdābka **tüştiler** (11) **érse** bāzergānlarda birisi, bularınıñ halāşınıñ tedbiri (12) üçün mellāhka ayttı: **Eger** bu ékiniñ cānıka élig tutğalı himmet (13) **tutsañg** öz başım üçün kim él közide sañga éllig altun [33a] (1) bēreyin (...)
189. D GT [33a] (5) **Kaçan** bu söz- (6) -ni **éşittim érse** ayttım: (...)
190. D GT [33a] (12) Bir kün (13) sultān hıdmetideki birāderi ayttı kim: Sēn taqı meniñ dek sultān hıdmetin [33b] (1) kılip iş mezelletidin halāş **bolsañg** ne bolğay? Ol ayttı: “**İnne (2) atyabu mā-ye'kulü'r-reclu min kesbi yedih.**” hadişiñçe iş kılip **yēsēñg** (3) taqı Hudāyka **şükr étseñg** edgürek dep.
191. D GT [33b] (5) ‘ömr tamām oldu bu qağguda kim / ne keğeyin yaz u n’èteyin şitā / (6) künde bir étmek bile bu nefsi şüm / **kılsa kanā’at** bolu sēn pādşā
192. D GT [33b] (7) Anūşirvān-ı ‘ādil hıdmetige bir dōstı, düşmanı ölümü (8) bile **sēvinçiledi érse** ayttı: **Eger** biz **kutulur bolsak** sēvinçilesēñg (9) bolur **yok érse**, dünyādın yok bolmay kim qalur?
193. D GT [33b] (10) sēvinme düşman ölümün **éşitsēñg** ey gāfil / kim āhir ölgüsi düşman soñınça dōst- (11) -larıñg
194. D GT [33b] (11) Anūşirvān tapuğıda Büzürmihrdin özge hākimler, (12) bir mühimde **sözleştiler érse** Büzürmihr hēç sözlemedi.
195. D GT [34a] (1) **Kaçan kim** siziñg (2) rāy şavāb erdükin **bildim érse** cevāb bērmek haṭā körüdi.
196. D GT [34a] (3) meniñsiz āşar olmışda kēdin iş / meñsiz bolğam anda **sözlese** mēn / (4) kuğuğ kırağıda **körse** mēn qarağı / ağın bolğay mēn ānı **kizlese** mēn
197. D GT [34a] (5) **Kaçan** Hārünü’r-reşidka Mısr mülki müselleme **boldı érse** (6) ol, Fir’avn-ı bī-’avnnıñ qahrıge ve rağmıge -ol, mülk birle melik- (7) -lerka

- mübāhāt kılmış kim “**E’leyse lî mulk-i Mısr.**” dēp- bir Huseyb atlıg haşiy (8) kulğa bağısladı (...)
198. D GT [34a] (10) Ol muñgı muñğa **ayttılar érse** ayttı kim: **Eger** yünğ ornığa yapağı **ékse kéyer-** (11) **-ler érdi** yemegey érdi.
199. D GT [34a] (12) **eger** rüzī biligdin artar **olsa** / (13) **kerek érdi** biligsiz açıkā **ölse**
200. D GT [34b] (1) bilig birle bulunmas baht u devlet / (2) **meger** yér kök yaratқан **kılsa nuşret** / **nazar kılsañg** cihān içre telim bar / (3) biligsizler ‘azīz ü bilgeler h̄ār
201. D GT [34b] (11) Melik, bunuñg şeker ağzını sekr hālide açmak **tiledi érse** ol benāt (12) érin, nāz kılıp sâ’atī ser-bāz urdı.
202. D GT [35a] (2) neçük bolmas bu işde ‘aql hayrān / qarangulukқа **tüşse** āb-ı (3) hayvān
203. D GT [35a] (3) andağ şahşi ne‘üzü b’illāh / kim ziştılgı sıfatқа (4) kēlmes / hem koltuğınınñ kerāhetide / köz uçı hāyırda **tursa bolmas**
204. D GT [35a] (5) **Kaçan** bu āk (6) yüzni körüp mihri **tépredi érse** mührini köterdi. Tanğ bilesi (7) melik, kenīzekni yād kılıp bu qaziyyeni **ayttılar érse** gāzab bünyād kılıp (8) zengīni éligin bağlap alını dāğlap dervāzedin handaққа salmaq (9) **fermānladı érse** kadīm nedimlerdin birisi ayttı: (...)
205. D GT [35a] (11) Muvāşalatıda te’hīr (12) kılıp bir kēçe keçe **tüşse** ne hāz tilese kılur érdim.
206. D GT [35b] (1) nā-gehān çeşme-i hayvānқа **yetse** susuқ / içer andın neçeme kırağıda **bolsa** arslan / (2) āç kāfirқа **yoluқsa** kişisiz yerde ta‘ām / yēyür andın neçeme **boldısa** şehr-i ramazān
207. D GT 70 [35b] (5) dōst-luқ-қа yaratmağıl anı kim / **bolsa** anıñg (6) yarağ-sız yöni / içme neçe ‘atş **olsañgan** / it ağzıdın (7) artğan sunı
208. D GT [35b] (10) Édi nuşreti birle taқı **qaysı élge kim** taşarruf **kıldım érse** (11) ra’iyyetқа ri’āyet kıldım (...)
209. D GT [36a] (6) **kimde kim bolsa** pārsā tonı / (7) pārsā dēp bil anı zāhid san / **bilmesenñ** bātınındaқı sīreti / (8) hūsn-i zan birle kıl anğa ihsān
210. D GT [36b] (9) **Eger** ‘uқūbe-қа **müstevcib** (10) **bolsam** qarağı qopqarğıl kim ödgüler nazarıda közsiz bolmaq yaşsi- (11) -raq bolğay körksiz bolmaқdın.
211. D GT [36b] (11) ‘acz hākī üze koyar mēn yüz / (12) **ésneyür bolsa** her seherde bād / ey kim aşlā unutmadım sēni / hīç kıldınñ (13) mu bu қuluñgdın yād

212. D GT [36b] (13) Bir pārsā öyige oğrı kirip nēmerse[37a] (1) bulmas-dın yanayın **dēse** pārsā ḥaberdār bolup oğrı bulğanın revā kör- (2) -medi.
213. D GT [37a] (8) **Kim** kişiniṅ ‘aybını **kēltürse** saṅga bilgil anı (9) kim sēniṅ ‘aybıṅni özgelerge éltküsi turur.
214. D GT [37a] (11) Tiledim **kim** anlar muşāḥabeti birle **muntazam bolsam. İcābet** (12) **kılmadılar érse** aytım: (...)
215. D GT [37b] (1) Mēn öz nefsi-de üçün ança kuvvet ü kudret körer mēn kim (2) **eger** yarlıkka **yaramasam** bārī berdelik-ka yarağay mēn.
216. D GT [37b] (3) Anda kēdin anlardın biregü (4) aytı kim: Bizdın eşitken sözdin köngülde sūz peyda kıлмаğıl kim bu (5) yawuqda bir oğrı, özini şālihler şüreti birle tezyīn kılıp bizler- (6)-ge **katıldı érse** kalb selāmetidin melāmet kēltürmekni bilmesdin kabül (7) kılduq.
217. D GT [37b] (7) ‘ārifüṅ ḥāli artayur anda / Ḥağdın özge **bulunsa** könglide
218. D GT [38a] (2) **Kaçan** dervişler nazarıdın **ğāyb boldı érse** burcıka kirip (3) dürcini oğurlap kētmış.
219. D GT [38a] (6) **eger** kavm içre **bolsa** bir yaraqsız / kılır kıymetsiz anlar cümlesini
220. D GT [38a] (8) **Kaçan** bu ‘özrni anlardın **eşittim érse** aytım: Şükr Mevlāka kim **eger** dervişler (9) şoḥbetidin **maḥrüm boldum érse** bereketleridin maḥrüm bolmadım. **Eger** (10) şüretde **cüdā boldum érse** ma’nāda mütteḥid bolup bu hikāyet birle müstefīd (11) boldum.
221. D GT [38a] (11) kayu meclis içre yaraqsız kişi / **tüşer érse** (12) kēterdi meclis ḥoşı / **eger** birkedin **tola bolsa** gül-āb / aṅga (13) **tüşse** it, barı bolur ḥalāb
222. D GT [38a] (13) Zāhidlerdin birisi [38b] (1) sultānka mihmān **boldı érse** ta‘āmını ‘ādetdin azrak yēdi ve namāznı (2) vazīfedin köprek kıldı tā salāḥ zannını silāḥ kılıp zih **körgüzse. Kaçan** (3) öz menzilige **kēldi érse** ta‘ām tiledi. (4) Aytur kim: Sultān mihmānlıqıdın kēlip ta‘ām tileyür sēn. Aytur: Ança yēmedim (5) **kim** nēmersege **yarasa**. Oğlı aytur: Namāznı ma yana kılgıl andağ kılmışınṅ (6) yok **kim** nēmersege **yarasa**.
223. D GT [38b] (6) ey hūnerlerni élgine alıban (7) ‘ayblar kizlegüçi kıltuqıda / korqa mēn **kim** ‘azızler ötūben / (8) **kalmasaṅ** seyyiāt balçıqıda
224. D GT [38b] (11) Nā-gāḥ tilimde (12) yörüdi kim bular ma biziṅ dek maḍca ‘ıdın naql kılıp nefl üçün eki (13) rek‘at namāzka **şürü** ‘ **kılsalar** evlā bolğay érdi.

225. D GT [39a] (1) Ey oğul! Sèn ma bu uyıguçılarkā **muvāfaqat kılsa** (2) **érđinğ** bu, oyağlıkıñđın evlā érđi bu sözüñğ birle.
226. D GT [39a] (3) körmes müdde‘ī özidin özge / nème köñgli közide perdeler bar / (4) **eger** munı körer köz **bolsa meftüh** / körünmegey özin dek ‘āciz ü ħ‘ār
227. D GT [39a] (5) Büzürglerde birisige medħ étip evşāf-ı ħamīdeside (6) **mübālağa kıldılar érse** aytur kim: Mèn nēcük erdükümnı sèndin yaħşı- (7) -raq bilür mèn.
228. D GT [39a] (8) ħalk āra **nèce** ħüb **köründise** zāhirim / bātın ħabāsetide ħacil mèn Ĥudāydın / (9) tāvūs qanatı **nèce me bolsa** zer-nigār / dāyim ħacālet içre yürür qubħ-ı pāydın
229. D GT [39a] (12) (...) bir cum‘ada Dımışq (13) Cāmi‘i su civārındaqı birke-i Kellāse kırığıda vuzū kılrđa nā-gāħ ayakı [39b] (1) batıp suqa **tüştü érse** köp meşakqat birle eligini tutup ġarq bolmaqđın (2) ħalāş kıldılar.
230. D GT [40a] (1) birerde tārem a‘lā körünür / (2) birer çağda ayak yüzi yarunur / **eger bolmasa** ol ħāletde şārif / (3) qademni kökke urğay érđi ‘ārif
231. D GT [40b] (3) muñğa nē ħile kılayın kim anıñğ / vaşlıdın **bolsa** mañğa behre firāk
232. D GT [40b] (8) **fehmi kılu bilmese** söz müstemi‘ / münsedd olur tilide feşāħat yolu / **körse** (9) köñgül cānda irādet gülin / sayrayur ançada tili bülbüli
233. D GT [40b] (10) Şeyħ aytur raħmetu’llahi kim: Bir kèce ħaddın kèce Ka‘be yolıda yürüp ayak- (11) -da kuvvet **qalması érse** başımnı yerge koydum taqı aytım: Mèndin elig (12) tartğıl taqı bargıl!
234. D GT [40b] (12) bardı miskīn ayak ança yırağ / (13) kim tüşer érđi ança **barsa** yağaq / miħnet içre aruqlağunça semüz / [41a] (1) aruğ endişede öler batraq
235. D GT [41a] (2) **Eger bardıñğ érse** yettiñğ **eger yattıñğ** (3) **érse** yittiñğ.
236. D GT [41a] (3) tiken penāhıda çöl ağzıda arıp yatmaq / (4) raħīl kècesi key ħoş **eger tirig kılsa**
237. D GT [41a] (4) Deryā kırığıda bir (5) pārsāka qaplan zaħmı tēgip turur érđi. **Nèce** qatlanıp **dārü kılsa** edğü (6) bolmadı. Müddetler rencür érđi velī şükr kılmak birle mesrür érđi ve (7) aytur érđi kim: **Nèce**me muşibeti birle **giriftār bolsam** bārī ma‘şiyeti birle (8) giriftār érmes mèn.
238. D GT [41a] (8) yār **eger** zār mēni **öltürür érse** şeक्सiz / (9) ādemī bolmağa mèn **qadğü yèsem** qanım için / ādem āzārlama ey yār bu kul yazuqıdın / (10) bar āzārıñğ içide ġam ü yok cānım için

239. D GT [41a] (10) Bir dervîş fakîrlîk (11) zarûretide öz yârınıñ bir yâr püstînini **oğurladı érse** hâkim, (12) êligini kèsmekke **emr kıldı érse** kilim şâhibi ayttı kim: Mèn köñgülni (13) ol kilim-din kèstim, sèn me êligini kèsmeğil **dése** hâkim ayttı. Sèniñ [41b] (1) şefâ'atınıñ birle şer' hâkkını **ri'âyet kılmısam** şenâ'at bolğay. Dervîş (2) ayttı: Ey melik! Kim vaqf mālıdın **oğurlasa** kaṭ' lâzım bolmas. Nèçük (3) kim dervîşler malı, muhtâclarğa vaqf bolur.
240. D GT [41b] (7) **kılsanğan** düşvârlîk (8) içre 'aczğa su[n]ma boyun / düşmanınıñdın soy terisin döstlardın püstîn
241. D GT [41b] (9) Bir pādşāh, zamānesi zāhidleridin suāl kıldı kim: Hîç (10) mèni hâtırğa kèltürüp yād kılar mu siz, dèp. Zāhid aytur: Belî, (11) **kaçan** Mevlāni **unutsam** sèni sağınur mèn! dèp.
242. D GT [41b] (12) her yanga barur **kimni** kaṭıdın **kaivar olsa / kimni qoriyur bolsa** kişige qoya bèrmes
243. D GT [42a] (1) Mūcibini **sordılar érse** (2) ayttılar kim: Pādşāh, pārsāka muvāfaqat kılmak üçün bihiştka bardı.
244. D GT [42a] (9) aṭ üze süvār èmes mèn / tefege (10) me yār èmes mèn / nèçe 'izzetim **yok érse** / kişige me h'ār èmes mèn / (11) ne gamum dīnār diremde / ne baḥlîllîk u keremde / kişilerge Hîl Haremde / ṭama' içre zār (12) èmes mèn
245. D GT [42a] (12) Anda kèdin kaḍem urup yolğa **kirdi érse** bir (13) tūvānger bu dervîşke aytur: Āsānlîk bile **barsanğ** āsān kaḷğay sèn (...)
246. D GT [42b] (1) (...) **yok érse** düşvârlîk birle ölgey sèn.
247. D GT [42b] (3) **Kaçan** kaḫfile Naḫle-i Maḫmūdiyyeğa **yetti érse** bayğa āğır āğrîğ kèlip ayak-dın tüşürdi.
248. D GT [42b] (9) Vaḫtî pādşāhî bir pārsāni, èviğe mihmānlîk üçün **taleb kıldı** (10) **érse** pārsā nèmèrse telim yèp semirip turur èrdi, özi birle fikr kılıp (11) ayttı kim: **Eger** bu hey'āt üze **barsam** pādşāh i'tiḫādı mèndin èksügey. (12) **Maşlaḫat ol turur kim** dārūni ger yèp zā'if bolğanda kèdin **barsam** (13) dèp tiledi. Yarağsız dārū **yedi érse** ber-samlîğ kişi dèk ölüp [43a] (1) yerge tüşti.
249. D GT [43a] (1) **kimni kim** türme teg **desenğ** yek laḫt / (2) ol soğan tæg çıkar nème kaṭ kaṭ / pārsāniñ teveccühi maḫlūḫ (3) **bulsa** bulmas murādını bat bat
250. D GT [43a] (3) Yūnān yerinde bir kārவānnı (4) orğuçılar **ğaret kıldılar érse** bāzergānlar nèçe yıgılıp yıgladılar taḫı (5) Hūdāy-ı ekberni yād kılıp peyğāberni şefi' kèltürdiler, asığ kılmadı.

251. D GT [43a] (6) **yağı kim** yığılıp basar kārṽān / eşitmes neçe **yığlasalar** revān
252. D GT [43a] (7) **Hİç bolğay mu kim** hikmet leṭāyifi (8) birle bir nēmerseni biziñg mālımızdın bulardın **ala bērsenğ**? Hākīm ayttı: (9) Kişidin **neçe** küç **tēgse** katıg tēmürge çöküç urmakı ‘aql nişānıdın ērnes.
253. D GT [43a] (10) jeng tēggen tēmürge şaykalçı / neçe köp **şaykal ursa** kēter- (11) -mes / va‘z ötmes katıg köñgölge hīç / taş içige tēmür kazuk (12) kirmes
254. D GT [43a] (12) şikestelerni sa‘ādet zemānıda sorğıl / (13) alar maḥabbeti miḥnet bile belānı savar / **eger** kolunğdağı neñni kuluñg **tilese** bēr / [43b] (1) **yok ērse** zālīm alıban soñınça sēni kavar
255. D GT [43b] (2) Yigitlik ‘ahdide şeyḥim mēni semā‘dın **neçe men‘ kılsa** heves ṭālib (3) bolup şebāb gālib kēlip semā‘ka şitāb kıılır ērdim. **Kaçan** şeyḥim naşīḥatı- (4) -nı **yād kılsa ērdim** bu beytni okur ērdim: (...)
256. D GT [43b] (4) kāzī bizniñg (5) birle **bolsa** ēlgini silke bērür / muḥtesib **içse** çağır ösrükni (6) ma uğa bērür
257. D GT [43b] (12) on kün **turdı ērse** ol berbeṭ-serāy / (13) zārīlık birle ayıttuğ ey Hūdāy
258. D GT [44a] (5) **Kaçan tañg attı ērse** tilim birle telim şükr (6) etip taķı bir neçe dīnārnı, başımdaķı destār birle muğannīka **bērdim ērse** (7) bu ma‘nānı aşḥāb mēndin ‘acāyib körüp birisi kalmadı, (...)
259. D GT [44a] (9) perde bozğuçı bī-şafā muṭrib / (10) maşrıķ ünidin ārzūlar mağrib / nağmesin kim **eşitse** bir nevbet / (11) sem‘idin barmas özge ol zaḥmet
260. D GT [44b] (4) Ėmdi kim ṭāli‘ müsā‘adeti birle bu muṭrib muşāḥabetige **müşerref boldum** (5) **ērse** andağ tevbe kıldım kim ‘ömr baķıyyeside semā‘ meclisige ḥāzır bolmağay mēn.
261. D GT [44b] (6) nē hoş yaķar şeker ērin **bolsa** ḥōş-āvāz / **nē nağme kim ol kılsa** (7) müferriḥ taķı dem-sāz
262. D GT [44b] (8) Loķmān Hākīmđin suāl kıldılar (9) kim: Edebni kimdin örgendiñg? Ayttı: Bī-edeblerdin... Nēçük kim anlar ef‘ālı (10) zışt körü[n]genidin ḥilāfiça **iş kılsam** ḥüb körünür ērdi.
263. D GT [44b] (11) oyun yönün **eşitse** bir ḥarfı / alur bir pend anıñg dēk ‘aql ēdisi / (12) **eger** miñg pend cāhilniñg yüzige / **aytsanğ** köñglide bolmas birisi
264. D GT [45a] (1) Bir ‘āziz bu ma‘nānı eşitip (2) aytmış kim: Künde yarım etmek yēp tañka teği **uyuklasa** ḥoşrak (3) bolğay ērdi.

265. D GT [45a] (3) içni **tutsanġ** ta'āmdın hālī / (4) tuşkusı anda ma'rifet nūrı / yaruk
ermes köngül ewi anıçün / (5) tıre bolur ta'ām ile nūrı
266. D GT [45a] (9) niyāz ü tevbe bile Tēnġrining 'azābındın / (10) halāş **bolsa** bolur
bolumas kişi tilidin
267. D GT [45a] (11) (...) tarikat uluġıge şikāyet **keltürdi erse** şeyh anıġ hikāyetin
eşitip (12) ayttı: (...)
268. D GT [45b] (4) **eger** ayġanımnı tükel **kılsadım** / tözi (5) bolġay erdim **nē kim**
ķolsadım
269. D GT [45b] (6) baġlıġ ħapıuġıġ kişi yüzige / (7) **kim bolmasa** 'aybuġıġ āşkārā /
baġlama açuġ turur ol eşik / (8) 'allām-ı ġuyübķa hemārā
270. D GT [46a] (3) **ger** her zamān **barsa** (4) sēndin bu hātır / birer yerġe ħalvetde
me bī-şafā sēn / **eger** şıd- (5) -ķıla **tursanġan** cem' içinde / köngül Hāķ bile
bolsa merd-i Hūdā sēn
271. D GT [46a] (10) **Ķaçan** taġıġ **yarudı erse** hālıldın suāl ħılışdı **erse[m]** aytur kim:
(11) Kōr[dü]m kim sanduvāçlar, yıġaçlarda sayrayu tu[ru]rlar ve bülbüller (12)
[bāġda] [ve] kēyikler taġda ve sölgünler bişede.
272. D GT [46a] (13) (...) bu cānverler, ādemiyyet derecesidin [ē]ksü[k]... [46b] (1)
-lardın artuġ aytıp oyaġ **tursalar** ve mēn ġaflet birle uyķuķa (2) **barsam**
ādemiyyet mürüvvetidin yıraġ bolġay.
273. D GT [46b] (6) ayttım ey dōst ādemilik emes / ħuş şenā-ġuy **bolsa** mēn hāmūş
274. D GT [46b] (8) Ķıbleķa yētmesdin (12) burun Benū Hilāl ħabilesige **yettük erse**
nā-ġāh bir bārgāhdın 'Arab (13) neçe şaķıp anıġ dek cūdā ķıldı kim ħuşlardın
ħūş barıp [47a] (1) uçmaġdın ħıştılar.
275. D GT [47a] (4) tēfelerde **bar olsa** sūz u ħarab / yoķ ol sēnde (5) ermes sēn insān-
neseb
276. D GT [47a] (8) pādşāhīnıġ 'ömri (9) āħırķa yētkende vaşıyyet etti kim: Mēn
dünyādın keçkendin sonġ taġıġ (10) bilesi erde kim ħal'adın ħişārķa **ķirse** şöhret
üze şehr pādşāhlıķını (11) anġa muķarrer ħılıġlar dedı. İttifākān bir ġedāy kirip
keldi erse ümerā anı pādşāh- (12) -lık taġtıġe āşurdılar. Müddetī keçmedi kim
ümerānıġ ba'zısı ġedāy (13) birle buġz peyda ħılıp tēġişlig kişilerde birisi bile
mütāba'at taķı mübāya'at [47b] (1) ħılıp munuġıġ birle uruşķa **turuştılar erse**
mülknüġ ba'zısı, (2) munuġıġ taşarrufıdın ħıġtı. Derviş, bu işdin turş bolup
mülk, elimge (3) ķirmesdin burun ħıġtı dep ħasta bolġanda dervişlik vaġtıdaki

- bir (4) dōstı munuᅡğ mertebesini eşitip tehniyet kıla kēldi kim Mevlā tebārek (5) ü te'ālā miᅡnet tikenidin devlet gülini çıkarıp yana faᅡr rencidin kūtᅡarıp (6) saltanat küncige yētkürdi taᅡı memleket[ni] saᅡᅡa bildürdi **dēse** dervīş (7) aytur: (...)
277. D GT [47b] (9) bu dünyālikdin artuᅡ-raq belā yoᅡ / köᅡᅡül (10) renci turur **bar ērse** yā yoᅡ
278. D GT [47b] (10) sēn ᅡināsız ᅡinā ᅡaleb kılsaᅡᅡ / (11) ol ᅡanā'at turur **eger bilsēᅡᅡ** / kim sa'ādet turur büzürg deheni / (12) yoᅡ anıᅡᅡ inᅡirārı vü veheni / **tolsa** mün'im ētek ile altun / yētmes (13) ol faᅡr şabrige bir kün
279. D GT [47b] (13) Şabr, dervīş [48a] (1) **kıldı ērse** nefis, bu ᅡūtlar birle ᅡuvvetlenip ᅡālīb boldı ve rūᅡ fütūᅡı (2) inᅡitātᅡa tüşüp maᅡlūb boldı.
280. D GT [48a] (5) Fī'l-cümle (6) şeyᅡᅡniᅡᅡ zāhir ᅡālı cem' **boldı ērse** bāᅡın 'ālemi perīşān boldı.
281. D GT [48a] (7) kērek olsun büzürg ü şeyᅡ ü mürīd / yā sülūki şaᅡᅡıᅡ ü pāk-ı cenāb / (8) bu denī dünyāniᅡᅡ maᅡabbetige / **ᅡoşsa** ilnür 'aselᅡa ricl-i zübāb
282. D GT [48a] (9) Anda kēdin melik, zāhidni köre **kēldi ērse** kördi kim zāhid hey'ātı (10) tāze bolup köᅡᅡli ferah bile tolup körküᅡ ᅡāvus dēk. ᅡul (11) yelpigüᅡ birle başında turup yēlpiyür taᅡı āy yüzlüᅡ kenīzek (12) ayaᅡın basıp alᅡıyur.
283. D GT [48b] (5) **kimmüᅡᅡ sülūki** yaᅡşı ve sırrı Ēdi bile / **bolsa** 'aşā vü ᅡırᅡasız oᅡ şeyᅡ (6) ü zāhid ol
284. D GT [48b] (7) Melikīge mühimmī utru kēlgende (8) nezr kıldı kim **eger** ᅡudāy-ı cihān bu mühimmni **kifāyet kılsa** mu'azzam emvālimdin (9) meblaᅡını müstahaᅡlarᅡa bērgey mēn dēp. **ᅡaçan** ol mühimmni Ēdi, (10) kerem birle **kifāyet kıldı ērse** ol meblaᅡı bir ᅡādimiᅡa bērdi kim zāhidler- (11) -ᅡa taᅡı ᅡudāyınıᅡᅡ şālih ᅡullarıᅡa ᅡısmet kılgıl.
285. D GT [49a] (3) Nēᅡe kim mēniᅡᅡ bu ᅡāyife ᅡaᅡᅡıda i'tikādım (4) **bolsa** bu şūᅡᅡniᅡᅡ anᅡa aᅡᅡādı bar (...)
286. D GT [49a] (7) **Eger** ᅡātır cem'iyyeti yā 'ibādet ferāᅡatı üᅡün **bolsa** ᅡelāl, **eger** 'ibādet (8) taᅡı zehādet ētmek üᅡün **bolmasa** ᅡarām.
287. D GT [49b] (2) sāyil islām ᅡerigi-niᅡᅡ uluᅡı **bolsa** / ᅡaçᅡusı-dur ᅡama' ᅡavfida ol vīrūᅡa tegi

288. D GT 98 [49b] (7) ‘ālimünḡ ḡavlı **boldısa** boldı / ‘ilm bŭstānınınḡ ḡŭli soldı / (8) ḡavlını ōzi **tutmasa** ‘ālim / ōtmes ol va‘zı ōzgege sālīm
289. D GT [49b] (9) Beyt: ten **bērŭr olsa** ‘ālim bī-bāk ū kām-rān / ōzi (10) **yitürse** yolını başlar mu kārvan
290. D GT [50a] (5) cān ile tıḡla ‘ālimünḡ ḡavlin / nēce **bolmasa** (6) ḡavlige girdār / bātıl ol müdde‘īninḡ ayḡanı / ḡufteni (7) ḡufte mü kıılır bīdār / ér kerek kim ḡulaḡıge **alsa** / va‘z eger (8) **aysa** ādemīka cidār
291. D GT [50b] (1) Bu ēsrŭkke serzenīḡ kıılıp taḡayyŭr ūze nazār **kıldı érse** yiḡit, başını (2) kűterip faḡīḡ til birle aytur: (...)
292. D GT [50b] (5) nēçeme mēn yaman **bolsam** bu yolda / sēn āḡir yaḡşılıḡ birle ḡŭzer kııl
293. D GT [50b] (6) Bir cemā müvecceḡ at-ı bī-bāk, nā-pāklardın bir dervīşni (7) **āzārlattılar érse** dervīş bī-şabrılıḡdın tarīḡat pīriḡe anlar- (8) -dın şikāyet **kıldı érse** şeyḡ ayttı: Ey oḡul! Dervīşlik (9) ḡırḡası **ol kişige mubāḡ turur kim** renceşlik taḡı taḡammŭlni (10) ḡirfe **kılsa yoḡ érse** ḡarām turur.
294. D GT [50b] (11) (...) ya‘nī ōz murādını terk (12) ētmek, **nēçeme kim** müvecceḡ **bolsa**; yana bir kişī murādıge teslīm kıılma[k], **nēçeme kim** müvecceḡ **bolmasa**.
295. D GT [51b] (1) ma‘nāsız kim başını **yŭksetse** / ‘aceb érmes felek ḡavli **atsa**
296. D GT [51b] (2) Bir bŭzŭrgdin İḡvān-ı Şafā sīretini suāl **kıldılar** (3) **érse** ayttı kim: Aḡallı bu érdi kim yārānlar murādını ōz murādıge (4) ūzŭrŭr érdi ve taḡdīm kıılır érdiler.
297. D GT [51b] (7) **éwse** refīḡ yolda sēninḡ yoldaşınḡ émes / baḡlama sēn kűnḡŭl aḡḡa kim ḡoldaşınḡ [émes]
298. D GT [51b] (8) **bolmadısa** aḡrabāda raḡmet ū taḡvā / ḡat‘-ı raḡm edḡŭ (9) kim meveddet-i ḡurbī
299. D GT [52a] (1) telim ḡadaş ki ol zışt ū bī-vefā **bolsa** / fedā kim **érse** kim ol ḡŭb u āşnā **bolsa**
300. D GT [52a] (7) **ḡayu** tende **otursa** kűr[k]sŭz ḡŭ / kētmes ol ōlmegŭnçe anı ḡo
301. D GT [52b] (2) Ḳorḡar mēn bu kűrer. (3) ‘İlāc birle **kűrer bolsa** kıızımni nā-gāḡ talāḡ kıılḡay.
302. D GT [52b] (7) Ey melik! Sēn ceyš birle bizdin artuḡ **érsenḡ** biz ‘ayş birle (8) sēndin artuḡ turur miz taḡı ōlmekde berāber taḡı kııyāmetde (9) ḡoşraḡ.

303. D GT [53a] (1) **kaçan kim oturur olsa** maḥall-i da'vāda / uruşka **kolisa eger** tab'ige **hilāf étse** / (2) **eger yolunsa** cebeldin ḳavī mu'azzam taş / bolur mu 'arif anıñg yolıdın ḳopup **kétse**
304. D GT [53a] (4) (...) ḳanā'at, tevḥīd, tevekkül ve teslīm ü taḥammül **kim kim** bu şıfatlar birle mevşūf (5) **bolsa** dervīş-i ḥaḳikī ol turur nêçeme degle ton ma **keyse**. Ammā **ḳayu herze-** (6) **-güy, bī-namāz, hevā-perest, heves-bāz kim** kündüzni kêçege **yetürse** şehvet (7) üze ve kêçeni kündüzge ula[sa] ḡaflet üze, **ne kim** aḡzıḡa **kêlse yêse ne kim** (8) tilige **kêlse têse** zindīḳ turur taḳı fāşıḳ nêçeme ḥarīr ü 'abā **keyse**.
305. D GT [53a] (12) gül **bolsa** nêçe ḥüsn çerāḡı / mēni me ḳıçardı luṭf bāḡı / (13) gülçe nêçe **bolmasa** cemālim / **yoḳ érse** elimde ança mālım
306. D GT [53b] (1) līkin hem anıñg ḳulı mēn ḥayr / ḳulluḳı bile köñgöl müfāḥir / (2) ten bī-hüner **olsa** yā hünermend / cān luṭfı ümīdi birle ḥursend
307. D GT [53b] (10) tut Tenḡri yolın mülk ḳıl şitāb / bar Ka'beḳa **bolmasa** Sibīcāb
308. D GT [54a] (3) **Kimde kim** saḥāvet **bolsa** şecā'at- (4) -ḳa ihtiyācı bolmas.
309. D GT [54a] (8) **Eger** sizlerde saḥāvet taḳı ḥayr **bolsa** bizlerde ḳanā'at (9) bile şabr **bolsa** suāl resmi cihāndın ḳopḡay érdi.
310. D GT [54b] (5) yēme çayan ēmes mēn yā-ḥōd arı / (6) teneffür **ḳılsa** mēndin ḥalk barı
311. D GT [54b] (8) **Eger** sizlerde saḥāvet taḳı ḥayr **bolsa** bizlerde ḳanā'at (9) bile şabr **bolsa** suāl resmi cihāndın ḳopḡay érdi.
312. D GT [54b] (12) **Eger** sēniñg şüret-i ḥāliñg- (13) -din **bilse** 'aceb érmes **kim** işiñge tedbīr **ḳılsa**.
313. D GT [55a] (2) hem ḥırḳa tikme edḡü turur şabr künc[i]din / **kim** ruḳ'a **bitise** ton üçün ol bed-sīretḳa
314. D GT [55a] (5) Müddetī **turdi érse** ḥiç kimerse (6) kēlip ṭabībḳa 'ilāc fermānlamadı.
315. D GT [55a] (13) kim sükūnetinde köp ḥalel **tüşse** / étmekidin yeme yüzün **tüşse**
316. D GT 110 [55b] (6) igitti bireḡü böri bala-sın / ısırdı uluḡ **boldısa** kāle-sin
317. D GT [56a] (2) Nêçe kündin soñg bularnıñg arıḡlıḡı zāhir (3) **boldı érse** ḳapuḡnı açıp baḳtılar, (...)
318. D GT [56a] (4) ṭabī'at **bolsa** az yēmek ḳişıde / (5) ḳatıḡlıḳḳa yoluḳsa sehl bolḡay / velī kēñlikde ten-perver **kim olsa** / (6) ḳatıḡlıḳ birle tarlıḳ çāḡ[ı]da ölgey

319. D GT [56b] (3) sufreside **bolsa** künnüñg qurşu étmek ornıka / körmegey (4) érđi kişi hergiz yaruq kün dünyāda
320. D GT [56b] (4) Nüş-dārū (5) **tilesem** bergey yā bergey. **Eger bërse** asıg kılğay yā kılmağay.
321. D GT [56b] (7) sifledin **né kim tileseñg** minnet ol / tenge rāhat **bolsa** cānga (8) miñnet ol
322. D GT [56b] (12) Hākiminiñg ĥidmetige tevaqqu‘ (13) kıla **bardı érse** ‘ale’l-fevr añga dirhem bërürge der-hem boldı.
323. D GT [57a] (1) ‘azız yār qatıge turş yüzün barma / anıñg ma ‘ayşı munağğaş bolur **eger bilse** / (2) qayu ma işke **barsañg** açuq yaruq bargıl / açuq kişige tönğülmes (3) **né iş kim kılsa**
324. D GT [57a] (3) Anda kedin ni‘metidin bir nemerse **arturđı érse** (4) ĥürmetidin éksütti. Müddetidin soñg meveddetni burunqı (5) qarār üze **körmedi érse** aytur: (...)
325. D GT [57a] (8) Bir dervişke zarüret (9) **tüşti érse** aytılar: Fülān kişiniñg kıyāssız ni‘meti bar **eger sening** (10) ihtiyācına **vāqıf bolsa** tevaqquf kılmadın kifāyet kılğay.
326. D GT [57a] (11) Mēn sañga rāhber bolayın dep. Eligni (12) tutup tüvänger menzilige **éltti érse** körer, alını çatıp tumuşup (13) olturup turur. Bu ĥācetliğ, qačan ānı ol şekl üze kördi [57b] (1) érse şük turup revān yandı taqı ketti.
327. D GT [57b] (4) ayt köñglünğ muñğın **andağ kişige** / **kim** andın (5) **bolsa** taḅ’ıñg şād u ĥandān
328. D GT [57b] (5) İskenderiyye élide yıl quruğ (6) bolup yamğur **yağmadı érse** él kuvrağı ma‘āşdın tamām boldı ve (7) ĥalāyık nefiri açlıqda ‘ām boldı.
329. D GT [57b] (10) ĥalāyık āh-ı dilidin (11) **kerek édi bolsa** / felekde ebr-i ‘azım ü dumū’dın bārān
330. D GT [58a] (1) Bir gürüh dervişler anıñg da‘vetige barurda mañga meşveret (2) **kıldılar érse** muvāfaqat kılmadım taqı aytım: (...)
331. D GT [58a] (2) yemes it (3) nīm-ĥürdesin hergiz / neçe aç **ölse** bişede [a]rslan / ĥiç (4) nā-kes öñginde nefsiñg için / qol qawuşturma qul bolup yek-sān / (5) ni‘met ü māl içide Qārūnga / **neçeme yetse** sifla nā-dān
332. D GT [58b] (8) Mucibini **sordı érse** aytılar kim: Sēn du‘ā kılgan derviş, (9) ĥamr içip ésrügende bir kişini nā-ĥaq öltürüp turur, (...)

333. D GT [58b] (11) **kim kim** öz elinde küç ü kudret **körse** / muşif mü bolur muñgluğ elin **sındursa**
334. D GT [59a] (1) siflede hürmet bile altun kümüş / (2) **boldısa** bolur işi kötrü uruş / keldi hākīmler meşeli munda tuş / (3) yılanlarınñ **bolmasa** kanatı hoş
335. D GT [59a] (3) **bayıtmasa** Hāk bendesini (4) kul nē kılur / Hāk maşlahatınñnı sēndin yaḥşı bilür
336. D GT [59a] (8) Ağzın açıp **baḳsa** kördi kim yünçü ermiş. Yana andağ kaḍğuluğ (9) kim şıfat **kılsa bolmas**.
337. D GT [59a] (10) çöl kırığı kuruğ beyābānda / (11) susuz ağzıda nē dür ve nē şadef / **tüşse** azuksuz er ayakıdın / (12) bēlide nē zeheb anıñ nē hazef
338. D GT [59a] (13) ‘Ākıbet tüşesi [59b] (1) **qalmadı erse** katıglık birle helāk boldı. **Körseler** altunı (2) önñinde üküp turur, üze özige söküp turur taḳı bu beyt- (3) -lerni topraḳ üze şebt kılıp turur.
339. D GT [59b] (3) nēçeme hālış altunı **bolsa** / (4) tüşesiz er murādını bulmas / hām sım orniğa müsāfirqa / (5) bışıg arpası **boldısa** ölmes
340. D GT [59b] (5) artuḳ **erse** katıda artuḳ emes / (6) arpa ta‘ mı laṭif helvādın / līkin āç er önñindeki āḥer / (7) mezeliğraḳ men selvādın
341. D GT [59b] (8) Kün keçip **keçe boldı erse** bir dihḳān (9) kēntiniñ yaḳınıda menzil kılğalı ittifaḳ kıldılar.
342. D GT [60a] (3) (...) ammā (4) **tilemediler kim** dihḳān-nıñ şerefi, melik maḳdemi birle ziyāde **bolsa**.
343. D GT [60a] (5) Tañg bilesi (6) dihḳānga telim luṭf u iḥsān **kıldı erse** dihḳān, bu beytni oḳudı: (...)
344. D GT [60a] (7) nēmerse eksümedi pādşāh şevketidin / **eger atandısa** dihḳān serāyıge nā-gāh / (8) felekke yētti bu dihḳān başı şeref yönün / haḳīr külbesige **kēldise** sēniñg dek şāh
345. D GT [60a] (11) Nā-gāh ‘ahd-i pādşāhī, bu baḥīlni inededip mālınıñdın bizge on tūc (12) bērgil **dēdi erse** baḥīl ayttı: Ey sultān! Sēniñg dek pādşāh ḥālige **lāyıḳ** (13) **bolğay mu kim** mēniñg dek ḥalāyıḳ mālige elig **uzatsa**.
346. D GT [60b] (3) arıg **bolmasa** Naşrānī kuḍuğ / ölüg Tersānı yuyurğan nē buşar
347. D GT [60b] (4) Baḥīl, eḍgülük birle māl **bērmedi erse** ‘ākıbet ‘uḳūbet birle aldılar.
348. D GT [60b] (5) iş **eger bolmasa** leṭāfet ile / bütür ānı bāt let-i (6) āfet ile

349. D GT [60b] (6) **kim kim** öz 'ırzını **küdezmese** / bolur ol (7) dehrdin cefāka sezā
350. D GT [61a] (12) Bir baḥīl bar érđi kim (13) Hātem neçuk keremde **meşhūr bolsa** ol baḥīl de andağ ma'rūf érđi. **Eger [61b]** (1) cān **tilesenğ** bérür érđi ammā nān bérmeğe imkānı yoğ érđi. (2) **Eger** Aşhābü'l-Kehf itini **körse** sünğekī bérmegey érđi tağı (3) Ebū Hüreyre hirresiga ma luğme bérmegey érđi.
351. D GT [62a] (1) āh **eger yetse érđi** bargān ölüg / tirilip kayra öz menzilige / (2) anda müriş ölümidin mīrās / reddi şa'b olğay érđi vārişige
352. D GT [62a] (3) Bir miñğ ayaknı bir ayaksız kişi urup **öltürdi** (4) **érse** biregü anı körüp ayttı: (...)
353. D GT [62a] (5) **eger yétse** cān alğuçı (6) düşmanınğ / ayaknıñnı bağlar ecelniñğ yipi / muḥīt **olsa** (7) miḥnet çerigi sañğa / müfid olmas devletniñğ manşıbı
354. D GT [62a] (13) körünğler ādemīka oşayur mu bu ḥayvān / meger dirā'a vü sitār ü zāhir nağşı / [62b] (1) ḥelāl kanıdn özge bulunmağay anıñğ / anıñğ dek **olsa** yaman kan tökülgen yağşı
355. D GT [62b] (2) şerīf neçe za'if **oldısa** sağınmağıl / refi' kadr ü maḥalli (3) za'if bolğay dep / neçe kümüş қаpuğ **étse** kırağları altun / (4) gümān éltme Yehūdī şerīf bolğay dep
356. D GT [62b] (11) fazl u hūner zāyī' ol **bilmeseler** ḥalğ / **köymese** yıd mu bérür (12) micmerde 'ūd
357. D GT [63a] (2) **eger** kişide saçı sanıça neçe hūner **bolsa** / hūnerniñğ asığı yoğ (3) baht kīnever **bolsa**
358. D GT [63a] (6) ew ü dükkānga kim girev **bolsañğ** / müşkil ey ḥām (7) ādemī **bolsañğ** / sēn cihānda yörüp teferrüc kıl / andın aşnu (8) kim ey ḥakīm **ölsenğ**
359. D GT [63a] (9) (...) Evvel, bāzergānī **bolsa**. Ni'meti (10) pāyānsız ve ḥıdmetçileri sansız bolup her kün bir ḥoş mağām (11) u menzilde nüzül kılip behre-i dünyādn **ālsa**. mü'nim yazı vü tağda (12) hergiz garīb emes / **nē yérde bolsa** ḥayme tikip bārgāh urur
360. D GT [63b] (1) Êkinç, 'ālimī kim süçüg söz tağı faşih til birle **her kayda** (2) **bolsa** қаdğusuz turur tağı şadrda orun bulur.
361. D GT [63b] (3) tılā mişāli érür 'ilm édisiniñğ şıfatı / **nē yérge barsa** anıñğ (4) kadr ü kıymeti bolmas
362. D GT [63b] (10) ayttı sözleme kimünğ (11) ḥüsn ü cemāli **bolsa** / kayu yérge **kağem ursa** baş urur cümle enām

363. D GT [63b] (12) Törtinç, hoş-āvāzī **kim** dāvudī nağmesi birle kuşnı tayerāndın ve (13) sunı cereyāndın **men' kılsa**.
364. D GT [64a] (2) zihī hoş turur hūb şavt-ı hazīn / huşūşen **eger bolsa** vaqt-ı şabūh
365. D GT [64a] (5) **barsa** ġarīblıqqa kişi èlidin / èmgemes ol yèrde turup mūze-dūz / (6) **tüşse** yana memleketidin yırak / aç yatsar melik-i Nīmruz
366. D GT [64a] (7) (...), bāıl hayāl birle (8) cihāndın çıkıp **kéter bolsa** kişi anıñ nām u nişānın ve özi me murādını (9) tapmağay.
367. D GT [64a] (9) zamāne gerdişi kimniñ cefāsıge **koysa** / (10) yarağsız işke aña yolculık kıtur eyyām
368. D GT [64b] (2) nêçeme rızq şeksizin **têgse** / kıl ta'alluq sīb kovasıge / (3) kişi nêçe ecelsiz **ölmese** / kirmesin ejdehā yuvasıge
369. D GT [64b] (3) Pes (4) **maşlahat ol turur kim** sefer-i ġurbetni **muşammem kılsam** nêçük kim faqr fāçasını (5) tartġu tākātım qalmıışı yok turur.
370. D GT [64b] (7) **êr tüşse** başka öz (8) maħal ü maķāmıdın / özge nê kađġu yèr ka muğ āfāk anıñ eli / (9) her kêçe menziliġa barur tegme bir kişi / aħşam ka yada **yatsa** bu der[v]iş menzili
371. D GT [64b] (11) hūnerliġ kişi **bulmasa** baħşı nām / (12) kişi bilmegen yèrde kılsun maķām
372. D GT [65a] (3) Zārılık **kıldı êrse** tıñlamadı, (...)
373. D GT [65a] (5) Bī-çāre yiġit, müteħayyir bolup feryād (6) kıldı kim **eger** keygen tonum birle mēni kēmidin **kêçürsenġiz** dirîġ êrnes.
374. D GT [65a] (8) **Tamām kim** kemi, (9) deryā kırıġıge **yetti êrse** yiġit revān kēmiġe mindi. Kēmeçi, ton **tiledi** (10) **êrse** yaķasın tutup yerge çaldı, (...)
375. D GT [65a] (11) kavī **boldısa** öçlüġ düşmanıñ / (12) taħammüldin özge nê tedbīr bar
376. D GT [65b] (1) (...) **çendān kim** deryā ortasıge **yettiler êrse** bir menāre bar êrdi (2) Yūnān 'imāretindin deryā içide. Kēmeçi ayttı kim: Kēmide ġalel peydā boldı, (3) bir küçlüġ yiġit kerek kim kēminiñ tınābın tutup bu menāreġa (4) **aşsa** ol ġalelni rāst kılgunça. Bu maġrūr yiġit, kēmi tanābını tutup (5) menāreġa **aştı êrse** kēmeçi tınābnı kēsti taķı kēmini **revān kıldı** (6) **êrse** bī-çāre yiġit müteħayyir bolup menāre üstün qaldı.
377. D GT [65b] (7) nê hoş dedi Begtaşka ġayltaş / 'adāvet **teriēsenġ** saķıñıl ulaş
378. D GT [65b] (8) kişiniñ köñli **tarēse** sendin / emīn olma köñül (9) ġubārıdın

379. D GT [65b] (13) **Kaçan** bir kuğuğ kırığıge **yetti erse**[kördi] [kim] bir gürüh kişiler kuğuğ- [66a] (1) -ka tüşüp suka üvüşüp tururlar ammā bu yigitniñ hiç nēmersesi (2) yok erdi. **Tazarru' kıldı erse** merhamet kılmadılar. Biregüni urup (3) bulardın su alayın **dese** barı yığılışıp bu yigitni urup mecrüh (4) kıldılar.
380. D GT [66a] (4) bastı yağannı ükü **olsa** sinğek / (5) nēçeme şahşı uluğ **erse** mehīb / nemle **yığılsa** kıliban ittifağ / (6) kükregen arslannı kıllurlar ħarīb
381. D GT [66a] (12) Yigit, şadık iştihā birle (13) şalih luğmeler yēp serin su içip 'urük u ağşanı **toldı** [66b] (1) **erse** uyuklayu başladı.
382. D GT [66b] (1) Kārvānda bir pīr bar erdi, Aytur: (2) Yārānlar! Mēn, sizlerniñ bu pehlevāniñızdın **korğar mēn kim** oğrı- (3) -lardın bolup özini kārvānga ta'biye **kılmış bolmasa**. Ėmdi (4) maşlahat ol turur kim anı uyğuda qoyup biz [yol] **tutsaq**.
383. D GT [66b] (5) emīn olturma yār zağmetidin / **sinayur bildiñ erse** ħaşletini / (6) dost türlüğ ħabīs düşmandın / kağ' kılgıl tileme vuşlatını
384. D GT [66b] (8) Yigit, kārvān kēte- (9) -nin **kördi erse** müteħayyir bolup kögsini ħāk ve köñlini helākka (10) qoyup ħayātıdın nevmīd bolmışıda bir pādşāh-zāde, āwlayu bu kuğuğka (11) keldi. [A]niñ mevzūn hey'ātın körüp ħālini **anıladı** (12) **erse** raħm kılip teşrīf bērip bir nökerige teklif kıldı kim bu yiğit- (13) -ni öz elige tēgürgil dēp.
385. D GT [66b] (13) Ol kimerse, yigit birle barıp [67a] (1) selāmet elige vāşıl **boldı erse** atası anı selāmet körüp (2) Ĥudāyga şükr etti. Oğlı, atasıge öz ħālidin beyān **kıldı erse** oğlıge (3) ayttı: (...)
386. D GT [67a] (4) nē ħoş sözledi ol müflis silah-şor / (5) kişide **bolmasa** zer nē kıllur zor
387. D GT [67a] (6) Dāneni (7) perīşān kıлмаğunça ħarmanın **cem' kılsa** bolmas tağı enbārlar [tolmas].
388. D GT [67a] (8) rızqdın nēçe **yemesenğ** ārtuğ / sēn talebde kāhil- (9) -lıq etmegil
389. D GT [67a] (9) **sağınsadı** ħavvāş yēme sudağı lüsin / (10) ħāşıl kıla bilgey müdi lülüde bellüsin
390. D GT [67a] (10) Tēgirmenniñ astın (11) taşı müteħarrik **bolsa erdi** hergiz üstünideki ağır yükni kötermegey (12) erdi.
391. D GT [67a] (12) şayd eter mü ayaksız arslan / kanatı (13) yok karınçkağa nē san / sēn ewüñ içre şayd **kılsağan** / [67b] (1) bolu sēn 'ankebüt ey nā-dān

392. D GT [67b] (5) Pādşāhī bir kıymetliĝ hātemni ‘Ađudu’d-devlet günbedi- (6) -ge ebrīşüm tınāb birle asturdı ve ayttı kim: Her kim oĝnı hātem içidin (7) atıp **çıķarsa** hātem anıĝ bolsun dep ayttı. Tört yüz tır-endāz, oĝnı (8) hātemdin çıķara bilmediler ammā bir gevdenniĝ oĝını şabā yēli ol hātem (9) içidin **çıķardı érse** hātemni aĝa **bérdiler érse** ol, oĝını sındurdı.
393. D GT [67b] (12) nēce ‘āķıl **hakīm bolsa** bir er / rāy u tedbīride haťası tuşar / (13) yana ĝāfil biligsiz oĝlanniĝ / oĝı nā-geh nişāneķa tüşer
394. D GT [68a] (3) kim řama‘ ĳapķını açuķ **tutsa** / mün‘im érken niyāz mend bolur
395. D GT [68a] (5) Pādşāhī öz vaķtınıĝ büzürgidin der-hāst kıldı kim: (6) Büzürĝlerniĝ meķārim-i aĝlāķıdın tevaķķu‘ **ol turur kim** öz maķdem- (7) -leri bile biziĝ külbeni müşerref **ķılsalar**. Da‘vet icābetiĝa (8) sebep üçün ĳabül kıldılar. Taĝ bilesi melik, büzürĝler maķdemi- (9) -niĝ ‘özrin ĳola ķelgende ol büzürĝ, melik lafźıda ifrāť kılıp (10) **du‘ā kıldı érse** melik mūrāca‘atıda ķedin aşhābdın birisi (11) suāl kıldı kim: Şeyhā, munça mülātafatĝa sebep né turur?
396. D GT [68a] (12) kim ķişi sufreside **oltursa** / vācib olur du‘ā- (13) -sıĝe ĳopmaķ / şabr kılır **tüşmese** miskīn ĳulaķ / [68b] (1) berbeť ü ney naĝmesiĝa ittifaķ / ĳöz me **ķöre bilmese** elvān çecek / (2) anda taĝammül kılıp étmes ĳak / ĝül bile **bolmasa** mu‘atťar dimāĝ / oĝrenür anıĝ bile bulur yaraĝ
397. D GT [68b] Sözlemekdin (6) anıĝ üçün mümteni‘ boldum kim nēce yaĝşı **sözlesem** düşman yaman (7) ķorer. Düşman ķerek **ķim** herĝiz yaĝşını **ķörmese**.
398. D GT [68b] (13) Bir bāzergāĝa miĝ altun noķşān **boldı** [69a] (1) **érse** oĝlıĝa ayttı kim: Ey oĝul! Bu sırnı ĳişiĝe aytmāĝıl kim muşībet (2) ēki bolmasun.
399. D GT [69a] (8) **Eger** bilürümdin **sözlesem** bilmemişimdin sorĝaylar (9) taķı mēn şermende bolĝay mēn.
400. D GT [69a] (12) Bu ‘ālim, ĳur‘ān birle ĳadış- (13) -din **sözlese** bu mülĝid eşitmedi.
401. D GT [69b] (3) ĳur‘ān ü ĳadışĝa ķişi (4) **münķir ése** / sözleşme anıĝ birle taķı tēk turĝıl
402. D GT [69b] (6) **Eger** bu dānā **bolsa** bu ebleh birle işni bu yérĝe yétmes (7) érdi.
403. D GT [69b] (7) ēki dānā yime herĝiz uruşmas / (8) biligsizdin cefālar **ķörse** buşmas / ĳatıĝ **sözlese** nēçeme bu ‘aķsız / (9) ‘aķlıĝ sözleyür yumşak açıĝsız / üzülmes ēki edĝü āra bir kııl / (10) **nēce tartışsalar** munı yaķīn bil / **eger** ēki taraf da **bolsa** cāhil / (11) tēmür zencīr üzülüp bolĝa bāťıl

404. D GT [70a] (2) (...) anıñg dèk kim **eger** bir yıl her cem‘de **sözlese** bir lafzını (3) mükerrer kılmaz érdi. **Eger ittifaq tüşse** ol ma‘nānı tağayyür kılmay özge (4) lafz birle ta‘bīr kılar érdi taqı mülük nedimleriniñg ādābıdın (5) birisi bu ma‘nā turur. Hīç kimerse öz cehlige ikrār kılmışu yok meger (6) ol kim özge kişiniñg sözi arasında tamām kılmay söz āgāz (7) **kılsa**.
405. D GT [70b] (2) hıredsiz kişiğe pādşāh sırrıdın / **eger** hadīs kılu **başlasa** (3) başığa yèter
406. D GT [70b] (6) kayu évge sèniñg bigi koşnı / **bolsa** altı diremğa tégme- (7) -gey
407. D GT [70b] (8) Bir şā‘ir, oğrılar kabilesige uğrap (9) uluğlarığa **medh etti érse** emīrleri, emr kıldılar kim: Munuñg (10) kabāsını ālıp kabiledin qavlañglar. İtler, kafasıge tüşkende (11) taşnı neçe alayın **dése** kış küni üçün yèrdin **qopmadı** (12) **érse**, aytur: (...)
408. D GT [71a] (1) Tonumnı tileyür mèn. Eger in‘ām (2) **kılsañg** zihī ikrām bolğay. Taqı sèniñg èligiñdin selāmet (3) qutulmaq, besī gānīmet turur.
409. D GT [71a] (6) Bir mūneccim, öyige **kirdi** (7) **érse** bir yat yigitni kördi kim hatunı bile olturup turur. (8) Hatunını ‘**uqūbet kıla başladı érse** bir şāhib-dil ehli (9) körüp aytur: (...)
410. D GT [71b] (6) gül sağınur ol tikenleriñni / (8) zehriñg qamışu şeker körünür / düşman kanı kim ma‘āyibiñni / (9) kim **sanasa** né qadr körünür
411. D GT [72a] (1) Mü‘ezzin, bu mescid- (2) -din kètip özge mescidge barıp ol kün mü‘ezzinlik **kıldı** (3) **érse** ol halk, anıñg hulqınıñg bī-mezeliğidın fiğānga kèlip ayttilar (4) kim: Sañğa bir āyda yègirmi altun bèrelı, özge mescidge bargıl dep.
412. D GT [72a] (11) **Eger** yana on kün mü‘ezzinlik **kılsañg** her ayda idrārıñnı (12) èllic āltunga yètkürürler.
413. D GT [72a] (12) tèmür terāşe **nèçük** taş bağrını **qazısa** / (13) qazır köñgölni anıñg üni **ger ezān oqısa**
414. D GT [72b] (4) Hāsan aytur **kim: Kim** köñgölge **kirse** közge körklüg körünür.
415. D GT [72b] (5) **kimge kim** pādşeh **mürīd olsa** / yañşı bolur neçe yaman **kılsa**
416. D GT [72b] (7) **eger** ‘adāvet üze **kimge kim nazār kılsañg** / sañğa körüngüsü Yusūf cemāli nā-zībā / (8) yana irādet üze dīvge **nazār kılsañg** / arıg ferişte körünge anıñg hayāli sañğa
417. D GT [72b] (12) **Diriğ kim eger** (13) tillig **bolmasa érdi** tınlıg kişide añğa tıyar kişi bolmağay érdi!

418. D GT [73a] (1) Ey birader! Maḥabbet da'vāsını **kıldınğ** **ërse** özge (2) ḥıdmet tevaḳḳu' kılmagıl kim 'aşık u ma'sūkluk **keldi ërse** mālİK (3) memlūk āradın, ḳoptı.
419. D GT [73a] (8) ḳoymağum êtekini êligdin / (9) yitig kılıç ile pençe **ursa** / miskīn köngül özge meskeni yoğ / (10) sākin turur anda neçe **tursa**
420. D GT [73a] (13) pāk dāmen mü tirilgey 'āşık-ı bī-çāre kim / [73b] (1) **tegmış olsa** tonınıñ başdın ayakıge vaḥal
421. D GT [73b] (11) dōstlar (12) siz melāmet êtmenğiz / kim bu yolda muḥib öler bolur / düşman (13) **öltürseler** mübārızler / ḥūblar dost öltürür bolur
422. D GT [74a] (1) Muḥabbet şartıdın yıraq ve meveddet ḥāşılı **fırāk bolğay kim** cān üçün (2) cānāndın **köngül köterse**.
423. D GT [74a] (2) sēn kim öz nefsiñge muḥib bolduñğ / (3) 'aşğ yolıda bolu sēn yalğan / neçeme dōstka **yētümesenğ** / (4) hoş bolup yolıda ölüp ḳalğan
424. D GT [74a] (4) Ança pend kim anğa bērdiler tağı (5) **ḳabül ḳılmasa** 'aḳıbet bend ḳıldılar hem müfid tüşmedi.
425. D GT [74a] (8) ayttı 'āşıkka kızleyü bir söz / **sevsenğ** özünğni salma bizge köz
426. D GT [74a] (9) **Ḳaçan kim** ol şeh-zādeğa bu derviş 'aşkıdın ḥaber **boldı ërse** berk (10) gūy urmaḳnı terk ḳılıp ol du'ā-gūyka müteveccih boldı.
427. D GT [74b] (11) **Ḳaçan** bu sözni tamām **ḳıldı ërse** revān cān (12) bērdi.
428. D GT [74b] (12) ḥūblar perdeni **kötürseler** / öler ol yērde (13) zār 'āşıklar
429. D GT [75a] (2) Andağ kimniñ beşereside (3) ḥüsn **bolsa** beşeriyet ṭab'ı anğa māyil bolur tağı bu mu'allim, gālib evḳāt (4) ve sāyir sā'āt bu beytni aytur êrdi (...)
430. D GT [75a] (5) köngül sēniñ bile meşğul ey perī yüzlüg / kim öz yādım adın (6) ḥōd zamırka kēlmes / yüzünğ muḳābelesidin **kötürse bolmas** köz / (7) neçe muḳātele ḳılsañğ bu cān ḥazer ḳılmas
431. D GT [75a] (9) **Ḳérekmes kim** yarağsız fi'l mēnde **bolsa** ve mēn, andın (10) gāfil **bolsam**.
432. D GT [75a] (13) saçrasun ey dost 'adūnuñğ közi / [75b] (1) 'ayb körünür nazarıda hüner / bir hünere **bolsa** tağı yüz 'ayb / (2) dost uşal bir hünerni körer
433. D GT [75b] (2) Bir keçe ḥūb (3) şüretī yoldın keçe tüşüp mēniñğ hücr[e]mka **tüşti ërse** yüzi (4) nūrıdın 'aḳlım pervāne yañlığ köyüp mağlūb bolğanda çerāğ öçmiş. 'Ale'- (5) -l-fevr mañga 'ikāb āğāz ḳıldı kim mēni körüp neçük çerāğ (6)

- öçürdüñg taķı bu bahāne birle nē bahālīg nēmersenñgıni mēndin (7) kaçurduñg?
Ayttım: Sēniñg yüzünñg küni **toğdı ərse** çerāğķa (8) yarağ ķalmadı.
434. D GT [75b] (9) şem‘ öñginde ķarañgı şüretliğ / (10) **bolsa** cem‘ ārasıda öltürgil / yā şeker sözlüg **olsa** şehd ərın / (11) şem‘ öçürüp ķatınğa keltürgil
435. D GT [76a] (1) Anı ol ‘ukūbetde (2) **kördüm ərse** ‘ākıbet naşihat tarıķin anğa sözledim kim her-āyīne sēniñg (3) bu manzūr maħabbetide ķaşdıñg, zilleti yā ‘illeti üze kim ‘ömr, meşrū‘ bolğusı (4) yok. Ammā ‘ulemā ķadriğe lāyık bolmağay kim özini mundağ şeni’ (5) iş birle **müttehim ķılsa**. Aytur: Ey yār! Mēni koyğıl kim **nēçe fikr ėtsem** köñgöl (6) anıñg ihtir[ā]ķıge şabr ķılmaķnı yırağ tutup vişālı devleti (7) birle ķamuğ ķınnı özige yaķın tuta turur.
436. D GT [76a] (12) **nēçeme** cevr pişe **ķılsa** yār / dost bulur mu dostdın āzār / (13) yār mihrige **ursanñgan** bünyād / ķılmağıl ķahrıge ma istib‘ād
437. D GT [76b] (3) **Nā-gāh** bu şırın (4) hareketdin turuşluķı şadır **boldı ərse** bī-ħiredluğ açığıda aytmış (5) mēn kim: (...)
438. D GT [76b] (5) yōri ne **tilesenñg** anıñg dēk ķılın / uçup (6) kete ķuş tağ tuzak[ķa] ilin
439. D GT [76b] (8) şüm yarasāğķa şems ħüsn ü cemālī / **yaķmasa** ēksümegey ziyā vü kemālī
440. D GT [77a] (2) Tevaķķu‘ ķıldı **kim ķuçsam**, (...)
441. D GT [77a] (3) āl gülüm **boldısa** yüzünñg [dēk] (4) sarığ / ‘aşķ igi ma boldı köñgöldin arığ / nēçe ħırāmlap (5) ķılu sēn kibr ü nāz / aytayın ēmdi sanğa bu sır u rāz / ħüsn-i (6) bahārına **yetilse** ħazān / gül tōkülüp öziñge ķalır tiken
442. D GT [77a] (10) līk maħbūb ‘ārızı gülide / **çıķsa** ħārı muħibķa cār bolur
443. D GT [77b] (5) **luţf ėtseñg** (6) ve **ger ėtmesenñg** ey turre-i müşğın / bu ħüsnünñg eyyāmı yaķın ‘aşrda kēçkey / (7) bu cān kim ərür ten öyide şem‘-i mūnevvir / bir demde kıyāmıñg nefesi (8) **tēgdise** öçkey
444. D GT [77b] (8) suāl ķıldı anğa kim sēniñg cemālınñğķa / (9) nē işke nemle kamerniñg yaķasıge üşer / cevāb ayttı mañga kim **eger** mēniñg yüzüm / (10) ķaranı **keyse** şafā mātemiğa nē buşar
445. D GT [78a] (1) **Kaçan** kim leţāfeti ķalmadı saķal **çıķarsa** luţf taķı müzāhebet (2) ķılır.
446. D GT [78a] (2) ħūb u şırınlıķıda bu emred / özi tevsen sözi (3) açığı bolur / soñgra mel‘ün bolup saķal **çıķsa** / anda ħoş- (4) -ħūy u mihrliğ bolur

447. D GT [78a] (4) ‘Ulemānıñ birige suāl kıldılar: (5) **Eger** kimerse bir māh dīdārılıǵ birle ħalvetde **oltursa** taķı kōñǵul (6) **aldursa** ħapuǵ taķı baǵılıǵ **bolsa** ve zūhd taķı ħaǵılıǵ **bolsa** nefis (7) taķı t̄alıb **bolsa** ve ŧehvet ġalıb **bolsa** neċuk kim ‘Arab aytur: (...)
448. D GT [78a] (8) Hīċ **imkān bolǵay mu kim** ol mekân- (9) -dın **sālim ħalsa** bed-ǵıydın **sālim ħalmaǵay**.
449. D GT [78a] (12) Bir tūťını bir ħarǵa birle bir (13) ħafeŧǵa **ħaptılar érse** tūťı anıñ müŧāhedesi ħubħıdın müċāhede [78b] (1) kōrüp aytur érdi kim: Bu ne hey’āt ve ne heykel-i mekrūh (2) turur?
450. D GT [78b] (3) ‘ale’s-ŧabāħ sēniñ t̄al’atıñnı **kim körse** / anǵa ŧabāħ-ı sa’ādet (4) yana mesā bolǵay
451. D GT [78b] (9) Mēniñ ħālimǵa andaǵ lāyık érdi **kim** yana bir zāǵ birle baǵıde (10) uçup **yürisem**.
452. D GT [78b] (10) ħükemāniñ müŧāhibi nā-dān / (11) **boldısa** bolur ol anǵa zindān / tam üze ŧüretiñni **ċiz-** (12) **-se** kiŧi / ŧüretiñ ħubħıdın yıǵılǵa cidār / sañǵa uçmaħ (13) içide **bolsa** maħām / özgeler ħılǵalar tamuǵda ħarār
453. D GT [78b] (13) Bu meŧel- [79a] (1) -ni anıñ için kēltürdüm: Tā **ma’lüm bolsa** kim, dānāniñ na-dāndın (2) neċe vaħŧeti **bolsa** nā-dānnıñ ma dānādın anċa nefreti bar.
454. D GT [79a] (3) rindler mecma’ıǵe bir zāhid / tuŧ **boldısa** ‘azmsiz nā-ǵāh / (4) turŧ oldı taķı melül, ħazīn / **bolsa** nā-ehl soħbeti hem-rāh
455. D GT [79a] (10) Āħirü’l-emr (11) āz menfa’at için mēniñ ħātırım mazarratını **revā tuttı érse** revān (12) **ayrılıŧduċ érse** müddetī kēċkendin soñǵ, dost- (13) -lardın birisi, mēniñ perīŧān sözlerimdin cem’ içinde [79b] (1) birini oċumıŧ: (...)
456. D GT [79b] (1) **eger kiriŧse** nigārım niyāz ħandesine / (2) ħulını yıǵlatıp atǵay nemek cerāħatına / ne bolǵay ol ħara (3) zülfi elimge **kirse** yana / kerīmler eteki dek gedāylar ħolına
457. D GT [79b] (7) **Ķaçan** ma’nā mañǵa **ma’lüm boldı érse** dōŧtlar ŧefā’atı (8) birle bu beytni ŧebt ħılıp ayta yiberdim: (...)
458. D GT [79b] (11) **eger i’rāz ħılsañǵ** sēn (12) ŧafādın / kime ‘arż eteyin bu mācerānı

459. D GT [80a] (1) Biregüniñg körklüg hatunı bar érdi. **Nā-gāh**, dünyādın kēçip āhıret- (2) -ka **köçti érse** bir çatıg sözlüg taķı kör[k]süz yüzlüg hatunı- (3) -niñg anası qaldı.
460. D GT [80a] (11) Mevsimide kim temmüz harāreti süngekke koyar érdi taķı (12) ayaknı yerge **koysañg** köyer.
461. D GT [80b] (5) aǵzıda hamr u közide humār / (6) qaddi tābı yoķ vü saçı tābdār / anı **körse** ayǵay qul u şehryār / (7) munuñgdın nigārın qayu yerde bar
462. D GT [80b] (12) hurrem ol byrüz tāli‘ kim közi / tüşse mundağ yüzge tegme şabāh / (13) aylu bilmes ‘ömrıde ‘aşq esrüki / bir **uyuqlasa** aylur mest-i rāh
463. D GT [81a] (8) (...), Zeyd ve ‘Amr huşümeti taķı (9) bākī turur **dēdim érse** gül dēk külüp aytur: (...)
464. D GT [81b] (2) tab‘ıñga hoş **kēldise** bu ‘ilm-i naħv / (3) boldı biziñg ‘aqlımıznı şekli maħv
465. D GT [81b] (6) Büzürg- (7) -ler maqdemini özge umūrğa **taqdīm qılsaq** emdi ma bolǵay mu kim bir neçe (8) kün hıdmetiñizde müstefid **bolsaq?**
466. D GT [81b] (11) aytı **kirsem** āy yüzler tuyarlar / (12) balıq köp **bolsa** arslanlar tayarlar
467. D GT [82a] (2) **Nā-gāh** quttā‘-ı tarıķ kārwanqa āgāh bolup gālib kēlip (3) **gāret kıldılar érse** kārvanlıǵlar tazarru‘ u feryād kıldılar, (...)
468. D GT [82a] (4) **neçe qılsa** tazarru‘ u feryā[d] / alǵan bērmes (5) oǵrı-yı bī-dād
469. D GT [82a] (9) köñgöl qoyma kişiler nesnesine / (10) firāķı şa‘b erür **baǵlasa** sīne
470. D GT [82b] (1) **meger** felekde ferişte **yoķ érse** ādemide / (2) anğa müşābih adın ādemī bulunmaǵay
471. D GT [82b] (5) kāş ol dem ki ecel urdı ayakıge tiken / (6) **ursa érdi** başıma dehr eligi tıǵ-ı helāk / kim bu kün **körmese** dünyānı seniñg bu köz / (7) mēn mü mēn hākiñg üze ey başıma her dem hāk
472. D GT [82b] (10) baħr aşkı key hoş érdi **bolmasa** ğarķ emgeki / hurrem érdi gül vişālı (11) yoķ **bolsadı** tiken / tün hoş érdim vaşlıda tāvus dēk (12) cevelān kılip / tolǵanur bu kün firāķım derdini **bilse** yılan
473. D GT [83a] (7) kāş eger kim melāmet eterler / **körseler érdi** yüzüñg ey dilber / (8) kim turunc ornıǵa eliglerin / kēsen **bolsalar** edi mużtar

474. D GT [83a] (11) **Kaçan** melik; Mecnûn hâlige, Leylâ cemâlîge **müşâhede kıldı** **êrse** tiledi (12) kim yevmî yâ leylîde Leylâ cemâlîga **müşâhede kılsa**. ‘Arab ihyâsige ıda bérîp (13) Leylânı keltürüp **kördi êrse** nazarıda hâkîr köründi (...)
475. D GT [83b] (4) köngül derdige dermân êtküçi yok / (5) anıñg hem merhem alğalı küçi yok / mênîñg hem-derdim **olsa** hâlim **aysam** / (6) anıñg birle bu ‘aşk otıda **köysem** / (7) bolur mu dostluğ ol bî-vefâda / **unutsa** yârını mundağ belâda
476. D GT [83b] (9) Qâzî (9) anıñg hüsniñg hayâli birle râzî bolup ‘aşk bâzârıda vişâli (10) **müyesser bolsa** emval ü arâzî kim müstağbel tağı mâzîde tağşîl kılıp (11) turur êrdi.
477. D GT [84a] (4) Qâzîniñg hem-‘inânlarığa bu sır ‘ayân (5) **boldı êrse** aytur: (...)
478. D GT [84a] (7) ‘asel bolur êligge **alsa** hançal / biri **tamdısa** (8) bolur zehr şeker / zebîb **olsa** ‘Arabka dost çarбі / mañga şehd ol (9) şifâ ta‘mıda muzmer
479. D GT [84a] (11) hayva yeği nemekide turş ta‘m **olsa** / kaç kün direng êtmek bile şîrîn bolur
480. D GT [84b] (1) (...) **nêçeme** terk-i edeb **bolsa** icâzet (2) **bolsa** ôtünelik. Tağı hükemâ hükmi, bu vech üze bo[lu]p turur.
481. D GT [84b] (5) **Eger** ol ma‘nâh (6) -da tağşîri yâ teğâ‘üdi revâ **têseler** cinâyeti yâ hıyânetidin hâlî (7) bolmağay.
482. D GT [84b] (8) Kêrek- (9) -mes **kim** hussâd bu sebebdin fesâd kılıp munça yılğı şalâh üze (10) ta‘ayyüş kılganıñg bed-nâmluğka **mübeddel bolsa**.
483. D GT [85a] (1) melâmet hoş kılır (2) mu bu yaranı / Hâbeşdin **yusa bolur** mu qararı
484. D GT [85a] (7) Zerni (8) **kim körse** meyl êter, **nêçeme** uşni **bolsa** têmür terâzu dèk.
485. D GT [85b] (2) dehr anda öz hâşiyetin tepretip yana / **kılmasa** ‘ayş çehresini (3) nâ-gehân ‘abüs
486. D GT [85b] (4) tün **keyse** kün kıraqıda (5) ‘abbâs kisvesin / kayra n’êtip libâsını kıldı kettân uş
487. D GT [85b] (12) (...) **yok êrse** bu munça yılğı âb-ı rûy yelge barıp (13) hâksârlıkdım özge hâşıl bolğusu yok dèp **ayttı êrse** qâzî [tebessüm] [86a] (1) kılıp aytur: (...)
488. D GT [86a] (1) saydğa nêçe **urdısa** arslan / nè buşar it (2) anı bilip **ürse** / dostnı dost koynıda kıoya bér / (3) düşman ol hâlde köyer **körse**

489. D GT [86a] (6) Ey melik, **eger inanma-** (7) **-sañgız**; mu[tebessüm] temed kişileri **ıda bërseñgız** bu söznüñg rāstlığı anda (8) ma'lüm bolğay.
490. D GT [86b] (4) müstahak mèn **kim 'uqūbet kılsalar / yokısa** 'afv edğü ey şāh-ı kerīm
491. D GT [86b] (6) eli **yètmese** èrniñg oğrılıqqa / kılor ol yerde (7) zühd ü tevbe bünyād
492. D GT [86b] (10) Mundağ kaydı taqı 'uqūbet müvekkellerini (11) aña **gümārladı èrse** kazī ol hālını körüp tazarru' u feryād (12) birle ayttı kim: Mèniñg melik tapuğıda yana bir sözüñ kalıp turur: (...)
493. D GT [86b] (13) melāl yèñini qahrıñg **yüzümge ursa** neçe / ümīdim elgi me luftuñg [87a] (1) etekin ança tutar / neçe hālaş muhāl **olsa** bu yazuqda maña / velikin (2) ol keremüñdin köñgülüm èrme tar
494. D GT [87a] (3) (...) ammā 'aqlıda muhāl ve şer'de vebāl bolğay (4) **kim** seni fazl ve belagat, mèniniñg 'uqūbetimdin **kutqarsa**. Maşlahat (5) andağ körer mèn **kim** seni bu qal'adın **saldursam** yā boğzuña qal'ı (6) **koydursam** kim özgeler sendin pend **alsalar**.
495. D GT [87a] (8) **Bolğay mu kim** yana bireğünü (9) ol qal'adın **saldursañg** kim mèn pend **alsam? Kaçan** mundağ söz (10) **ayttı èrse** melik tebessüm kıldı ve köñgilde mihr nesimi tenessüm kılip hāşasını (11) kèçürdi ve kīnesini köñgildin köçürdi ve gāzab otını 'afv (12) suyu birle öçürdi.
496. D GT [87a] (12) 'afvnuñg lezzetin kişi **bilse** / (13) **kim** hoş olur hemişe **hū kılsa** / kişi 'aybını bilmegil zinhār / [87b] (1) munşif ol öz 'aybını **bilse**
497. D GT [87b] (4) aña ta'cıl üze **kèldise** mellāh / hālāş etip işin kılgalı işlāh
498. D GT [87b] (7) bolur mu dostluk ol bī-vefāda / **unutsa** yārını mundağ belāda
499. D GT [87b] (13) **eger tırilsedi** Leylā vü Mecnūn / bu defterni körüp bolğaydı meftūn
500. D GT [88a] (7) **Eger** tilin (8) bilgen kişi kerem kılip **kadem ursa** sevāblıg bolğay èrdi **dèdi** (9) **èrse** revān qopup revān boldum taqı ağzıqqa **kulaq koydum èrse** (10) bu beytni aytur (...)
501. D GT [88a] (12) Ma'nāsını sāmi'lerga **ayttım** (13) **èrse** ta'accüb tarīkin èttiler.
502. D GT [88b] (3) (...) hālını **sordum èrse** aytur (...)

503. D GT [88b] (3) bilür mü sèn nè (4) meşakkat teger uşal kişiğe / **kim** ağzını tutuban **tartar olsalar** bir tiş / (5) kıyās kılğıl anı kim 'azîz cān tēndin / çıķarda **tartılur olsa** nè (6) şa'b bolğay iş
504. D GT [88b] (6) Ölüm taşavvurını kētergil taķı vehmini (7) ṭabī'atdın çıķargıl kim igniṅ **nēçeme** şu'ūbeti **bolsa** min küll- (8)-i'l-vücūh ölüm-ge delālet kılmas, **eger ihtiyār kılsaṅ** sēniṅ 'ilācınṅ (9) uçün bir ṭabīb tapıp kēleliṅ **dēsem** yüzini ewürüp aytur: (...)
505. D GT [88b] (10) karı igligni **körse** yaḥşı ṭabīb / ém kılumas **nēçeme bolsa** ḥabīb
506. D GT [89a] (3) Dāyimā laṭîf söz sözleyür érdi taķı nā-maḥremdin hemîşe kizleyür (4) érdi kim kız köñḡlini öz muvāneseti birle **şayd kılsa** vaḥşetini kēter- (5) -ip ve maḥabbeti birle **ķayd kılsa**.
507. D GT [89a] (10) **nēçeme** tūṭî dēk (11) şeker **yēseṅ** / saṅğa cānım fedā mēni **dēseṅ**
508. D GT [89a] (12) (...) her zamān özgeni **tilese** taķı (13) tişini adın tişige **bilese**, nè kişidin **uyatsa**, her kēçe özge yērde [89b] (1) **yatsa**.
509. D GT [89b] (10) Yigit (11) ķoynığa tîr **ķirse** edğürek pîr ķirgünçe.
510. D GT [89b] (11) ēbçi ēri ķoynıdın (12) rızāsız **ķopsa** / tutma ṭama' **öldürse** ḥaṭāsız **ķopsa** / ançada (13) ķopar pîr 'aşāsı yaturındın / yatğan yēridin özi 'aşāsız **ķopsa**
511. D GT [90a] (1) Fî'l-cümle muvāfaķatķa **imkān bolmadı érse** müfāreķat kılıştılar taķı (2) 'iddeti kēçmişdin soṅṅ nikāḥ kıldılar anı bir körksüz yüzlüğ (3) ķatığ sözlüğ yigitke kim kün kēçmes érdi kim közini köğertip (4) başını yarar érdi.
512. D GT [90a] (12) (...) ve anıṅ tūpinde bir arığ bulak bar kim ḥalk köñḡli **tar bolsa** ol mevzi' - (13) -de iḥlās birle baş koyup ķulak tutarlar érdi.
513. D GT [90b] (2) Oğlı, bu sözni eşitip (3) yārānlarığa aytur kim: Mēn ol yığaçnı **bilse érdim** anda barıp atam (4) ölümige du'ā kılgay érdim.
514. D GT [90b] (5) yıl kēçip bir ataṅ ziyāretige / (6) bara bilmes sèn ey oğul hey hey / sèn ataṅğa bu kün **nē ḥayr étseṅ** / (7) tıṅla oğuluṅ saṅğa anı kılgay
515. D GT [90b] (10) Mēn, ötesiz kārvaṅğa revān yēteyin dēp ķopayın **dēsem** (11) yarağım bolmadı.
516. D GT [90b] (11) Turmağıl (12) kim turur yēr érmes taķı bat **yüriseṅ** kārvaṅ yıramas.

517. D GT [91a] (9) Oğlanlar atası **boldum érse** oğlan- (10) -lık başımdın çığtı tağı rüzgār ğamıda ‘iřretimniĝ ferahı uçtı.
518. D GT [91b] (5) kuş dek uçup **bardısa** miskın kōĝül / (6) şasret ile şaldı soĝıdın bağa
519. D GT [91b] (6) bir şarı şatun boyadı sağların / (7) aytım aĝa ey analarđa ana / mekr ile sağ **bolsa** yüzüĝ dek şara / (8) bükri boyuĝnı tüze bilmes sēn ā
520. D GT [91b] (8) Bir yiğit, cevānlık cehlidin (9) anasığa cevāb **bērdi érse** yığlayu bir münĝüřde oturup (10) aytur: (...)
521. D GT [91b] (11) nē hūb aytı bir zāl öz oğlma / (12) anı **kōrdi érse** şavı şır-dil / nēçe ğālib **olsaĝ** yađanđa bu kün / (13) velı ol kiğigdeki za‘funĝı bil
522. D GT [92a] (1) Bir bağıl baynıĝ (2) oğlı āđır **ağrıdı érse** aytıtlar kim: Munuĝ üçün şoylar řurbān (3) kıl yā telim řur‘ān okığu.
523. D GT [92a] (9) bir altunđa başın yerge toğıyur / velı el-şamd **dēsenĝ** yüz okıyur
524. D GT [92a] (12) Mēn şarılığım birle şarı şatunı (13) **sevmesem**. Ol, yigitliki bir[le] mēni nēçük sévgey?
525. D GT [92b] (1) alu bilmes kiři tiři kōĝülin / şarını yarmağı **bolmasa** pūlād / (2) nēçeme yarmağın şarın **bērse** / ‘ākıbet fitneler kılur bünyād
526. D GT [92b] (3) ēřittiĝiz mü bu künlerde bir uluğ pıri / řayāl bağladı **kim alsa** bir řıtāy kıızdın
527. D GT [92b] (6) zifāf kēçesi şoptı ğuherni teşkeli pır / velik **yittise** sāzı oyattı el yüzidin
528. D GT [92b] (10) ğuherni **teşse** mü bolur şamır üşkü bile / meřađđat olmağı anıĝ hemışe pır özidin / (11) saĝa bu titrege[n] el birle ey ‘aklısız pır / **nēçük kēterse bolur** perdeni ğuher yüzidin
529. D GT [93a] (2) Dāniřmend, müddetı ta‘limde cid ü cehd **ķıldı érse** hıç müfid tüşmedi. Anda kēdin (3) dāniřmend, vezırge i‘lām ķıldı kim bu ođulđa terbiyet müfid tüşüp (4) ‘akıl bolmağığa ümid yoğ ammā **yağın turur kim** mēn anıĝ ta‘limide dıvāne (5) **bolsam**.
530. D GT [93a] (5) cevheri **ķabil olmasa** kiřiniĝ / ādemı dēmes anı (6) ehl-i başar / Ka‘beđa **nēçe barsa kēlse** ēřek / nē bolur **bađsaĝan** hemān ok řar / (7) yēti deryāda **yusalar** itni / ölmışçe řabāřeti ārtar / (8) hıç řayđal bile řafā almas / **bolsa** pūlād zışt ü bed-gevher

531. D GT [93a] (13) **Eger** hünەرliĝ kişidin devlet **yüz öyürse** [93b] (1) ziyānı yok. Andaĝ kim hünەر, nefs-i emrde devlet turur. Qayı yerge (2) **barsa** qadrin bildürür ve şadrda olturur.
532. D GT [93b] (7) mİRāş **kerek bolsa** atañĝ ‘ilmini örĝen / (8) kim māl bolup harc tükenür munı bil sèn
533. D GT [93b] (10) Bir nevbet (11) bu oĝul, atası hıdmetige üstādınıñĝ cefāsıdın şikāyet (12) kılıp tenige tēggen ezāsını hikāyet kılıp tonını tenidin **çıqardı** (13) **ërse** atası anı körüp èligini èligige urup üstādını [94a] (1) indetip sordı kim: Ra‘iyyetniñĝ āhādınıñĝ evlādıge andaĝ sitem (2) ü cefā kılmas èrmiş sèn, mēniñĝ oĝlum haqqıda kılur sèn.
534. D GT [94a] (5) (...) **eger** anlardın qavlı yā fi‘lī **şadır bolsa** kim istikāmet-i kånūnıdın (6) **münharif bolsa** anıñĝ haberini yana bir ıqlım pādşāhıĝa yètkürürler.
535. D GT [94a] (8) **eger** yüz iş yaraĝsız **kılsa** derviş / anıñĝ fi‘li nè kim hōd közge èlgey / (9) **eger** nā-geh bir iş **kılsa** melikdın / yana bir mülk ègesi anı bilgey
536. D GT [94a] (10) kim edeb **yemese** kiçiglikde / qoptı andın uluĝlukıda felāh / (11) yaş yıĝaçlarını **tolĝasa bolur** / **qurusa** otdın özge yok şalāh
537. D GT [95a] (2) ustād u mu‘allim **oldısa** bī-āzār / (3) oĝlanlar oyunçukqa qururlar bāzār
538. D GT [95a] (10) Bir pārsā-zādeĝa ‘amlarıdın firāvān (11) māl **qaldı èrse** fiş u fücür āĝāz kıldı ve tebzīr ü isrāf kıldı.
539. D GT [95b] (1) **Nēcük kim** aqar su **bolmasa** tēgirmen yuyu bilmes, (...)
540. D GT [95b] (2) **eger bolmasa** dahlıñĝ harcınıñĝ az kıl / nè hoş qavl (3) aydı ol kavvāl dānā / **eger yaĝmasa** yamĝur taĝ üze kim / quruĝ kol (4) olĝa bir yıl içre deryā
541. D GT [95b] (4) ‘Aql u edeb birle turĝıl ve lehv ü lu‘bnı (5) qoyĝıl kim ni‘met tamām bolup devlet eyyamı, āhirĝa **yetse**. Miħnet düşvārılıkıda (6) peşimānlıĝ asıĝ kılmas **dēdim èrse** mēniñĝ sözümni qulaqıĝa almay (7) i‘rāz kıla başladı kim naqd-i rāhatnı, kēlgü teşvīş birle mūnaĝĝaş kılmaq, (8) hıredmendler rāyıdın yıraĝ turur.
542. D GT [95b] (13) **qaysı kişi bulsa** saħāda ‘alem / baĝlamasun öz[i]ge dinār u direm / şöhretile [96a] (1) **bulsa** kişi edĝü āt / **qaçsa** ma bulmas kişilerdın necāt

543. D GT [96a] (5) nêçeme **tuŋlamasalar** aygıl / âdemîlerğa sên (6) naşîhat ü pend / bat zamân içre körge sên anı kim / ayağıka uru- (7) -lmış olğan bend / ayğay âhir nêlük eşitmedim / **nê kim aysa** şerîf (8) dânişmend
544. D GT [96a] (9) Köŋlüm, hâli- (10) -niŋ za'fidin müşevveş bolup mürüvvet körmedim kim ol hâlet- (11) -de melâmet tuzını anıŋ cerâhatıge **koysam**.
545. D GT [96a] (11) körüŋ sifle kişi (12) esrükükidin / saşınmas öziniŋ esrükükidin / yığaç- (13) -larnıŋ yapurgakı hazânda / **tökülse** qalır ol bî-berg anda
546. D GT [96b] (3) (...) ammâ melikniŋ oğlu (4) hünermend **bolmadı érse** melik, dânişmendni muâheze kıldı; (...)
547. D GT [96b] (7) **nêçeme** taş içre **bolsa** sîm ü zer / barça taş içre bolur mu sîm zer
548. D GT [96b] (11) (...) **eger** rûzî bêrgüçi birle **meşgûl bolsa érdi** melâ'ikeniŋ maqâmığa yêtgey (12) êrdiler.
549. D GT [97a] (3) anıŋ hûd ni'metin **sanasa** bolmas / velî fazlıdın insân bolğanıŋ san
550. D GT [97a] (8) Ka'beniŋ tonığa şerefi 'izzet / şeksizin (9) boldı Ka'be kurbetidin / **yoqısa** bolmadı yaqîn bilgil / bu şeref pîleniŋ (10) şöhetidin
551. D GT [97b] (5) **Kaçan** haml müddeti tamâm **boldı** (6) **érse** dervîşniŋ bir oğlu boldı. Dervîş, nezr kılıp (7) turur érdi kim **eger** oğul **bolsa** êgnimdeki hırqadın aqını (8) dervîşlerge sufre bergey mên döp. Dervîş ol nezr- (9) -ğa vefâ kılıp hıdmet şartını tamâm ber-cây keltürdi. Nêçe yıldın (10) soŋ, seferdin yanıp dervîş maħalletige kélip hâlıdın **sordum** (11) **érse** haber kıldılar kim dervîş sultân zindânıda turu[r] döp. (12) Mûcibini **sordum érse** ayttılar kim: Oğlu hamr içip nâ-ħaq [98a] (1) qan tóküp kaçıp kêtip turur.
552. D GT [98a] (3) vilâdet vaqtıda nâzük tişiler / **toğursalar** (4) hanâzîr ü kıredni / ol edğüdür ħired ehli qatıda / toğurmaq- (5) -dın sefiħ ü bî-ħire[d]ni
553. D GT [98a] (7) Ammâ ħaķîkatda bir (8) 'alâmeti bar kim Ĥaq fermânını [tutup] öz nefsiŋ tilekidin **üzülse** ol bâliğ (9) turur **nêçeme** on beş **yaşa[ma]s bolsa**. Kimde ol 'alâmet **bolmasa** bâliğ (10) êrmes, **nêçeme** yêtmiş **yaşasa**.
554. D GT [98a] (10) **karâr étse** raħimde kırk kün su / (11) tutarlar âdemîniŋ şüretini / **eger bolmasa** 'aqlı kırk yaşap / (12) kişi demesler andağ âdemîni

555. D GT [98a] (12) saḥāvet birle luṭf ol ādemīlik / (13) sèn ol naqş-ı heyūlānı saḳınma / **eger bolmadısa** insānda iḥsān / [98b] (1) anı şūret dēgil ma'nāda sanma / hūner körgüzgü şūret **kılsa bolur** / (2) 'imāretlerde key şırın ü zībā
556. D GT [98b] (6) Bir kecābede olturgandın eşittim kim aytur: Yā-le'l-'aceb 'āc piyādeleri (7) şaṭranc besātınıñ [başığa] **çıksa** ferzin bolur (...)
557. D GT [99a] (1) sorgıl şavāb êrdükini **bilmesenġ** dēme / nā-hōş (2) cevāb olgu sèn **anġlamasanġ** dēme
558. D GT [99a] (2) Merdekīniñ közige (3) ig **keldi êrse** bayṭāl ḳatıge bardı. Bayṭāl, ol dārūdın bahāyım (4) közige tartar êrdi bu merdekniñ közige **tarttı êrse** ḳaraġu boldı. (5) Ḥuşūmet ḳılışıp ḥākimga **bardılar êrse** ḥākim, ayttı kim: Bayṭaldın (6) tāvān kēlmes. Anıñg üçün kim bu merdekniñ eşeklikide şek (7) **bolsa êrdi** bayṭāl ḳatığa barmaġay êrdi.
559. D GT [99a] (8) 'aḳl êdisi ḥākīm-i rūşen-rāy / müşkil işni buyurmas eblehḳa / (9) **nēce** bāfend[e] **bolsa** ol kifāf / yaramas ol ḥarīr ü dībaḳa
560. D GT [99b] (6) **Ḳayu tamī kim yoluksa** bir **yırġasa** yıḳılır êrdi. **Nē** (7) yıġaçnı **kim körse** ḳuvveti birle tüpidin tartar êrdi taḳı müfāḥaret ḳılır êrdi.
561. D GT [99b] (8) **ḳanı** arslan **kim** érenler hūnerini **körse** / (9) yaġan ḳayda turur **kim bir belġürse**
562. D GT [99b] (9) Bu söznüñg ḥāletide bir taş arḳa- (10) -sıdın êki Ḥindū utru keldi taḳı bizlerge ḳaşd **ḳıldılar êrse** (11) mēn aytım: (...)
563. D GT [100a] (1) **nēçeme** oḳ bile ḳılnı ḳişi **yarar bolsa** / velik müşkil uruş vaḳtıda **ırar bolsa**
564. D GT [100a] (3) ḥaṭarlıġ işni biliglig ḳişiġe emr êtgil / kim ursun (4) anda kör arslan ayaklarıge bend / meşāf sınaġan êr bil uruşnı (5) yaḥşı bilür / **nēçük kim anġlasa** şer' işlerini dānişmend / cevān nēçe- (6) -me ḳavī yāl ü pīl-ten **bolsa** / 'adū meşāfida bolur ḥalāşıge ḥursend
565. D GT [100a] (9) **Ḳayu** düşmanġa **kim** luṭf u iḥsān **ḳılsanġ imkān bar kim** dost (10) taḳı **muṭf' bolsa. Meger** nefis kim nēçe müdārā **ḳılsanġ** anıñg muḥālefeti (11) artar taḳı mizācı aynar.
566. D GT [100a] (11) ferişte-ḥūy bolur êr ġızāmı **kem kılsa** / (12) **eger** behīme-şıfat **yēyür êrse** boldı cemād / kimünġ murādını **bêrsenġ** (13) sañġa muṭf' olur / **meger** bu nefis kim artar ḥilāfı **bolsa** murād
567. D GT [100b] (7) Anıñg söziniñg (8) tertibi mañġa ḥoş **kēlmedi êrse** aytım: (...)

568. D GT [101a] (3) **Eger** cūd kudreti yā sücūd kuvveti (4) **tileseñg** baylarda bolur bu kim tonları arıg ve köñgülleri fāriğ turur (5) taqı tã'at kuvveti, laţif luğmede ve 'ibādet sıhhati, nazīf kisvetde hāşıl bolur.
569. D GT [101a] (8) kēçe teşvīş ile yatur **ol kim / bolmasa** tañg (9) bile āzuğ yönide / cem' eter nemle yazda un āzuğ / kim ferāğatda **bolsa** (10) kış künide
570. D GT [101b] (7) ey üni uluğ tabl velī bātınī yel / kirmekiñg uzun yolğa azuğ- (8) -suz nè maħal / bulğanma tãma' balçığığa **ger er esenğ** / haqqā bu tãma' lāyı (9) erür zişt vaħal
571. D GT [101b] (11) Ni'met vücūdı bolmağunça yalıñgaçka libās **kılsa** (12) bolmas yā giriftārni **ħalāş kılsa** bolmas.
572. D GT [102a] (2) **Ƙayu yerde kim** nè katıglık tartğanni **körseñg** özini şere birle (3) maħūf işlerge salur ve saķınmas kim ol işdin nè belā kélür.
573. D GT [102a] (4) **eger** itniñg başığa **kelse** bir taş / ol it anı süñgek sanıp sevvünür / (5) **eger** nā-geh **yoluksa** yolda bir na'ş / le'īmü't-ıtab' anı ħ'ān saķınur
574. D GT [102a] (7) Yana mēn bu sözlerni andağ taķrİR kıldım delİL ü (8) bürħān birle kim sēn inşāf **bērseñg**. Hergiz körüp mü sēn kişiniñg (9) zindānga kısılğanın yā elgi kēsilgenin yā perdesi yırtılğanın illa dervīş- (10) -lik sebebidin.
575. D GT [102a] (11) **Muħtemel turur kim** dervīşlerdin nefsi emmāre şüm- (12) -lukıdın iħşān kuvveti **bolmasa** 'işyān birle mübtelā bolurlar kim baţın (13) ve ferc ekelesi tev'em tururlar.
576. D GT [102b] (1) Eşittim kim bir (2) dervīşni fāhişe birle **tuttilar erse** feryād kılıp aytur: Ey Müsülmānlar! (3) Ĥatun alğalı kuvvetim yok, (...)
577. D GT [102b] (8) **Muħāl bolğay kim** anıñg ħüsn-i (9) tal'atınıñg vücūdıda özge öğgüni tile ħarām ü menāhī (10) birle **meşğül bolsalar**.
578. D GT [102b] (10) vişāliñg devleti **bolsa** cihānda ārzü mu bolur / (11) **sevinse** cān sēniñg birle köñgüld[e] kadğu mu bolur
579. D GT [102b] (12) kişige ħür vişālı **müyesser** (13) **olsa** yeme / ol iltifāt mu kılgay zamāne ħūblarıge
580. D GT [103a] (5) aç it et **buldısa** sorar mu kişidin / (6) kim bu et atınıñg mu dep yā eşek eti mü
581. D GT [103a] (7) **Ƙaçan** bu sözlerni (8) **ayttım erse** dervīş tãkatınıñg 'ināni, taħammül elig[i]din kētti taqı tiliniñg (9) kılıçın çıkarıp feşāhat atını, vaķāħat meydānıda cevelān kıldurup (10) aytur başladı kim: Çendān baylar vaşfıda

- mübālağat kıldıñg ve ança perişān (11) sözlediñg kim vehm taşavvur kılğay kim bular, muhtāclıq zehrige tiryāk (12) tururlar yā kilid-i erzāk tururlar.
582. D GT [103b] (5) Kimnüñg tã'atı az **bolsa** ve ni'meti üküş (6) ve şüretde bay turur ve ma'nāda dervīş.
583. D GT [103b] (6) **fahır étse** mālı birle (7) hünersiz hākīmka / 'anber uyu ma **bolsa** anı bil eşek kötü
584. D GT [104a] (3) **Yok érse** bahıl ü saħı ve dervīş ü ğanı tama'sız kişige (4) yeksān körünür.
585. D GT [104a] (5) **Kimni sevseler** қапуғ қойуп (6) 'abtlarnı gümārlap tururlar kim 'azizlerni h'ārluq birle қапуғдın (7) yandururlar kim öyde kişi yok turur dep. Velı kişi yok degen- (8) -leri bu maħalde rāst turur.
586. D GT [104a] (8) **bolmasa** bezl ü himmet ü inşāf bayda / (9) hūb etti perdedār kişi yok serāyda
587. D GT [104a] (9) Anıñg üçün kim mütevaqqı'lar (10) elgidin fiğānga yetip turur ve gedāylar ğulūsıdın cānga muħāl turur (11) kim gedāylar közi pür **olsa; neçe kim** yazıg mūrı, dūr **olsa**.
588. D GT [104a] (13) **Eger** şehirde **bolsa érdi** gedāylar ğulū- [104b] (1) -sıdın bī-çāre bolup egnideki tonı, pāre bolğay érdi.
589. D GT [104b] (3) Hāşılı'l-emr, söz besātige **né piyāde kim sürsem** def' üçün elimge tür- (4) -ter érdi.
590. D GT [104b] (4) **Nécük şāh kim tilesem** ferzin birle ö[r]ter érdi.
591. D GT [104b] (8) dın ü zer ü ma'rifetka yapuş kim faşihniñg / (9) eşikte **bolsa** saqçı kişi yok hişārda
592. D GT [104b] (9) 'Aqıbet delil **qalmadı érse** (10) zelil boldı.
593. D GT [104b] (11) (...) **qaçan** kimdin 'āciz **bolsalar** huşümet (12) āğāz kılurlar. Āzer münkerlig kim İbrāhım-i ħalıl birle **qaçan kim** hūccet ü bürhān- (13) -dın **fürümānladı érse** huşümet silsilesin tepretip aydı: (...)
594. D GT [105a] (1) **Qaçan** mañga düşnām **kıldı érse** mēn anı bed-nām kıldım. Yaşamnı (2) **yırttı érse** saçalını yoldum.
595. D GT [105a] (11) dōstnuñg tālībige **bolmasa** düşman cevri / ğül ħilāfıda tiken boldı ve (12) genc ara yılan
596. D GT [105a] (12) Nazar **kılsañg** tüväñgerde şākir bar ve kefür, (...)

597. D GT [105b] (1) **eg[er]** ...nınđ ref **bolsadı** dürr / anınđ birle bolğaydı (2) bāzār pür
598. D GT [105b] (3) Baylarnınđ mihteri, **ol turur** (4) **kim** derviş ğamın yēse.
599. D GT [105b] (5) Hūdāy nē **dēse**: “**Ve men yetevekkel ‘alallahi fehüve ħasbühü.** Andın ‘itāb yüzin (6) mēndin derviş țarafıġa yandurup ayttı: (...)
600. D GT [105b] (10) kişiler **eger** yoklukdın helāk / tōzi **bolsalar**, bațka sudın nē bāk
601. D GT [105b] (12) dūnlar **eger** öz kilimini **bulsalar** / aytur nē ğam ēl cümlesi (13) **ölseler**
602. D GT [106a] (3) ata oġul ħaqqıda (4) kılmaġay anınđ dēk luțf / kim Ādem oġlıġe kıldı mürüvvet ü ihsān / (5) ayttı **tiledise** ħalk-ı cihānġa luțf ētmek / sēni kerem bile kıldı cihān üze sultān (6) / ŧikāyet ētme felek gerdişidin ey derviş / mübārek ērmes (7) **eger** bu ŧıfat bile **ölsenđ** / ēligde barını yē hem baġıŧla ey mūna‘am / (8) ‘acāyib ērmes **eger** dūnyā āġiret **bulsanđ**
603. D GT [106b] (1) (...) ēŧitmedi taķı ol va‘z iŧ ētmedi kim ‘ākıbetni kördünđ ve ‘uķūbetni (2) ēŧitip anđladınđ. g[er] [dūny]āda ħayr **ētmese** diremdin / (...)
604. D GT [106b] (2) bed-baġt anı ‘uķbā- (3) -da dīnār direm ētti / bukmaķ **tilese[nen]** ħayātınđda temettu‘ / ħalk[ka] (4) kerem ēt kim sanġa Hālik kerem ētti
605. D GT [106b] (6) kerem devġası kayda **ornatsa** ‘ırķ / felekcin kēçer- (7) -ġü anınđ kāmēti / kiŧi ber yēmek **dēse** andın ümīd / ayıtġıl kökin kēse sēn minneti
606. D GT [106b] (9) körgil mu‘ațtal ētmedi Hāķnınđ yek keremleri / meŧġül bolmaġıl ēr **ēsenđ** hīç ġayr ile
607. D GT [106b] (12) hūner ü ‘ilmi köp örgengen / ‘amel **ētmedise** ērür nā-dān
608. D GT [107a] (6) pend ēŧitür **bolsa[nġa]n** ey pādŧāh / kim anġa tenđ ħikmet ara pend yok
609. D GT [107a] (11) **eger** ħabīŧka **kılsanđ** nazarnı nuŧret üze / kılur yazuķnı sēninđ devletinđde ŧirket üze
610. D GT [107a] (12) Kişininđ örtüġlūġ ‘aybın zāhir kılmaġıl **kim** anı fazīhet **kılsanđ** (13) dos[t] [ve] yār ma sēninđ ŧoġbetinđdin kaț‘iyyet kılurlar.
611. D GT [107b] (1) ħalk ‘aybını kılmaġıl (2) izhār / kıl bu fi‘linđdin āġir istigfār / fāŧ **kılmasanġan** kiŧi ‘aybın / (3) cümle ‘aybunġını örter ol Settār

612. D GT [107b] (5) (...) dürüst bolmas taķı mağzı yoķ cevz, bizā'atķa yaramas.
Kim kim mücāleset- (6) -de cüst **bolsa** lāzım ėrmes kim mu'āmeletde dürüst **bolsa**.
613. D GT [107b] (7) köp çāder içide hūb-kāmet körünür / **nā-geh** yüzini **açsa** kıyāmet körünür
614. D GT [107b] (8) **Kimnüñg şüreti** körklüg **bolsa lāzım ėrmes kim** sīretige köñgöl (9) örüglüg **bolsa**.
615. D GT [107b] (9) kiři fazāyilni bir zamānda **bilse bolur** / kim ol nē pāye- (10) -ķa tēgürmiş iktisāb-ı 'ulūm / velik bātımdın ėmīn olmađıl zīnhār / (11) bu nefis hābşı bolumas kiřiğe bat ma'lūm
616. D GT [107b] (12) sēn özünġni büzürg (13) saķını sēn / ey sözinde aķını yoķ mikşār / öz mağzın çıkarur ol [108a] (1) **kişi kim** / başını **tutsa** ursu tēp ķoķķar
617. D GT [108a] (3) hārbķa **ķodsa** pençesin arslan / sēn ėligni çıkarma ķoyunuġdın / (4) ėsrük ėr birle ķılmađıl uruş / sava körgil belāni boynuġdın
618. D GT [108a] (6) sāye-perverde ķanı ķudret ü hāl / (7) kim ķavīler şafıda **ķılsa** kıtāl / pençesi süst cehl üze mü salur / öz (8) bāzūsige tēmür çengāl[ı]
619. D GT [108a] (9) **kim** ķulaķķa naşıhat **almasa** / çāresi (10) yoķ fazīhet **olmasa**
620. D GT [108a] (11) Yana sefele, hüner ehli birle muķāvemem **ķıla** (12) **bilmese** sefāhat bünyād ķılır.
621. D GT [108a] (13) Boğuz belāsı **bolmasa ėrdi** hīç ķuş, [108b] (1) şayyād āđıge ilinmes ėrdi.
622. D GT [108b] (5) Sulţān muħabbetige taķı (6) şıbyān şavtı tārāvetige **i'timād** **ķılsa** birisi vehmi [birle] zāyil yana biri (7) nevmī birle bātıl bolur.
623. D GT [108b] (8) **Nē sırrıñg kim bolsa** dost- (9) -ķa 'ayān ķılmađıl, imkān bar **kim** düşman **bolsa** taķı **nē yamanlık kim bolsa** düşman (10) hāķķıda ķılmađıl, mümkün turur **kim** dost **bolsa**. Taķı rāzıñgıni i'timād[lıg] kişi- (11) -ge aytıp yana [biri]ge aytma tēginçe sēnüñg köñglünġde tutup kişiğe **aytmasañg** (12) edġürek.
624. D GT [108b] (12) 'aķl tiler mü kim köñgöl rāzın / kişiğe **aytıban** hem (13) **ayma** **dēse** / mührlüg sır ķapugınıñg ķapugın / ma'nāsız **açsa** ve ķadġu **yēse**
625. D GT [109a] (1) Kızlençü sözni **aytur bolsa** ol vech üze aytur kim **eger** āşkārā (2) bolmaķ taķdīrinde şermende **bolmasa**. Düşman, muķāvemem ķıla bilmes üçün (3) dostluk kö[r]gizür.

626. D GT [109a] (4) (...) kavī bolğanda **qazā kılsa**. Kim kiçig (5) düşmannı h'ār **körse** anğa oğşar kim kiçig otnı öçürmey mühmel (6) koyğan dek bolur.
627. D GT [109a] (6) az otnı bat **öçürse bolur / kıoyсанғ** (7) uluğ **olsa** elni köydürür / yasını kirişleyürge kıoyma / düşman (8) ne kim ol sanğa oq urur
628. D GT [109a] (8) sözni eki huşümetliğ ara (9) ol vech üze sözlegil / **kim** huşümet aradın **kopsa** şermend[e] bolmağıl
629. D GT [109a] (12) āheste sözle dost birle sözünğ / düşmanınğ sezip anı (13) eşitme]sün / tam tüpinde söz **aytsanğ** tut kulaq / kim kulaq bolup **[109b]** (1) sözünğ tınğlamasun
630. D GT [109b] (3) kėsip salgıl ol dostlarınğ başın / (4) **kim** ol **bolsa** düşman hem-nişin / şeker ta'mıda özge bolur mizāc / **eger tapsa** (5) ol zehr ile imtizāc
631. D GT [109b] (6) **Qayu iş içide** mütereddid **bolsanğ** ol tarafnı ihtiyār (7) kıl **kim** āsān taqı āzārsız **bolsa**.
632. D GT [109b] (8) düşmannı **körseñ** nā-tüvān / lāf urmağıl (9) ey pehlevān / ne bilgey sen nā-gehān / tondın **çıqa kelse** yağan
633. D GT [109b] (10) **Qayu melik kim** bir yamannı **öltürse** eki yahşılık kılmış bolur.
634. D GT [109b] (12) kēçürmek **neçe edgü bolsa** likin / kişi kıoymas (13) bağır taş üze merhem
635. D GT [110a] (1) Düşman naşihatı birle iş etmek haṭā turur ammā **eşitmek** (2) **revā kim** hilāfiça iş kılsa.
636. D GT [110a] (2) hāzer kıl düşman ayğan va'zıardın / **yok** (3) **erse** çıkmāğunğ hergiz haṭardın / **eger körgüzse** oq dek ... (4) anı ya dek bil egri ayta ber kavı
637. D GT [110a] (10) mülk üzeside **kerek bolmasa** andağ melikī / özi fermān yörütüp (11) **tutmasa** Haq fermanın
638. D GT [110a] (11) Melik kerek kim düşmanlarğa ança tenğlik (12) [ğazab] kıl[sa] kim dostlarınğ anğa i'timādı **kalsa**.
639. D GT [110b] (4) [Bed-hüy], [andağ] [düş]man birle mübtelā turur **kim kayda barsa** andın halāş (5) [kıla] [bilmes]. ... elidin kökke **yetse** me bed-hüy / yaman kılıkıdın anda (6) ...
640. D GT [110b] (6) **Eger** düşmanlarını perişān **körseñ** sen hātırınğ- (7) -nı cem' tutğıl. **Eger cem' bolsa** uruşqa müsta'id turğıl.

641. D GT [110b] (8) barıp dōstlar bile kōnglūnġni cem' èt / **eger** dūşmanlar ara **bolsa** uruş / (9) ve **ger birikse** anlar bir birige / kıl anda sēn me uruşka kōngül hoş
642. D GT [110b] (10) Dūşman, kamuğ hiledin **ķalsa** dostluk silsilesin tēpretür.
643. D GT [110b] (12) za'if haşmdın emīn o[l]turma ma'reke-de / **kōngül kötürdise** cā[ndın] ... (13) ... arslanķa
644. D GT [110b] (13) **Eger** kişi sawunġ dek bir **bil[se]nġ**, sēn aytġıl ...
645. D MN T9 (13) H'āce evşafını kişi **bitir bolsa**, 'alā haddihi kitāb bitimek kirek.
646. D MN T12 (6) Bu faķirniġ (7) hayālġga andaķ kilür kim Mevlānā Kātibi'de şi'r selīkası ança bar ikendür kim **eger** bizniġ Sultān-i şāhib-ķırān dik suhen-dān pādīşāh (8) anġa mürebbī **bolsa irdi** ve 'ömri daġı birer nime **vefā ķılsa irdi**, köp ilniġ kōnglini şi'r aytmaķdın savutķay irdi.
647. D MN L 589b (2) Anıġ tab'ı diķkatını **her kişi** biley **dise**, *Şebistān-i hayāl* digen kitābını (3) körsün.
648. D MN T20 (10) Hamse muķābeleside niçe meşnevī aytıpdur, (11) çün muķābeleġa **kiltürse bolmas**, güyā ki ol cihetdin şöhret tutmaydur.
649. D MN T38 (24) **Her kaçan** semā'ġa **ķirse irdi**, bā-vücūd kim (25) uşul kā'idesi bile harekātı muvāfik irmes irdi, ammā halāyıkķa andaķ eser ķılır irdi kim köp yıġlar idiler.
650. D MN T40 (7) Gāhī ki öz hālġga **ķilse irdi**, 'ulüm baħşın 'ulemā bile andaķ ķılır irdi kim barça müsellemtutar irdiler.
651. D MN T42 (23) **Her kişi** bu fende (24) anıġ maħāretin biley **dise**, öz tārīhidin bile alır.
652. D MN T43 (7) Ve ol ķābiliyyeti bar irdi kim **ķalsa**, hūb nazmlar andın ķalġay irdi.
653. D MN T46 (27) Faķīr cevāb birgeç öz sözidin ķaytıp taħsīnler (1) ķılıp hālını **tefaħhus ķıldı irse**, ol hem faķirni işitken irkendür ve körer hevesi bar ikendür.
654. D MN T48 (18) Ve bir ķaşıde aytıp durur kim andın on ikki miġ maşnū' beyt **istiħrāc ķılsa bolur**, ammā olça faķīr (19) kördüm.
655. D MN T50 (3) Ve **her ni dise**, itā'at ķılurlar irdi.
656. D MN T56 (18) Faķīr ķaşıġa ba'zı maħalda şi'r **kiltürse irdi**, (19) burunraķ andaķ kelām sürer irdi kim daħl ķılmaķ yolu baġlanur irdi.
657. D MN T60 (24) Anġa **aytılsa irdi**, inkār ķılıp hezl ve külmek bile ötkerür irdi.
658. D MN T60 (1) Şabāħ **haber tuttuķ irse**, ötüp irdi.

659. D MN T60 (2) Faķır anıñ vaşıyyetini becā kiltürüp tedfinidin songra dīvānıñ **açtıķ irse**, (3) bu maķta' kildi kim: (...)
660. D MN T62 (12) Levendlıķ **müyesser bolsa irdi**, ni űi'rdin yād kılur irdi, ni hađdın.
661. D MN T62 (15) Her beytni **bünyād** (16) **kılsa**, uslúbıdın kāfiyesin ayta birür irdim.
662. D MN T63 (22) Bu mağla' her kişiniñ **bolsa**, maħall-i muzāyaķa imes.
663. D MN T70 (9) İnşāf yüzidin **kirek ki müsellemtutsa irdi**.
664. D MN T71 (14) Şıĝar-i sin cihetidin űi'ride hāmlıķ **bolsa**, işlāh kılılur irdi.
665. D MN T76 (23) Barçadın **ķalsalar**, sözleri budur kim (24) Mevlānā Lutfi'niñ barça yaħşı űi'rleri anıñdur kim oĝurlap öz atıĝa kılıptur.
666. D MN T77 (2) Ţab'ınıñ ni miķdār kuvvet ü leťāfeti bar irkenin űi'ridin (3) **bilse bolur**, oķuĝan bilgey.
667. D MN T84 (26) (...) mubārek ismleri bu evrāķda (27) űebt bolurdın ĝüzir ve **yazılmasa** dil-pezir irmes irdi, cür'et boldı. Ğün alarınıñ leťāyif-i nazmı andın köprekdür kim hācet (1) bolgay kim ba'zı bitilgey, yā ilge ma'lüm bolsun dip bireri űebt itilgey kim kütüblerniñ atın **bitilse**, bu evrāķtın aşar ve muşannefātları (2) dürleri zıkrin **kılılsa**, gerdün baħrı andın taşar.
668. D MN T84 (4) (...) nazmlarıdın bir beyt bilmes ve **bilse** hem, nazm imes (5) ve neşrleridin bir nükte fehmi kılmas, **kılssa** hem, maķşüdkā muvāfıķ dimes; bāreka'llāh, kemāl-i ķābiliyyet munça oķ bolgay.
669. D MN T84 (26) (...) mubārek ismleri bu evrāķda (27) űebt bolurdın ĝüzir ve **yazılmasa** dil-pezir irmes irdi, cür'et boldı. Ğün alarınıñ leťāyif-i nazmı andın köprekdür kim hācet (1) bolgay kim ba'zı bitilgey, yā ilge ma'lüm bolsun dip bireri űebt itilgey kim kütüblerniñ atın **bitilse**, bu evrāķtın aşar ve muşannefātları (2) dürleri zıkrin **kılılssa**, gerdün baħrı andın taşar.
670. D MN T86 (17) Evveldin āħırĝaça faķır bile iltifāt u ittiħādı köp üçün mundın artuķ **ta'rif kılılssa**, (18) özümni ta'rif kılĝan dik bolurdın ķorkup iħtişār kılıldı, 'āķıbeti ĝayr bolsun!
671. D MN T87 (27) Bu nev' ĝarib űıfatı köptür **kim aytsa** söz uzalur.
672. D MN T93 (8) Bu devlet ańĝa ve her kimge **naşib bolsa**, ĝaķ ta'ālā erzānı tutsun, āmın!
673. D MN T93 (9) Ţab'ı yamanlıĝ sarı **her niķe dise**, yaħşı barur.

674. D MN T94 (20) Andaç ma'lüm bolur kim Semerķand (21) cimrileri bile hem zed ü ħurd kılıp **ġālib bolmasa**, maġlūb daġı irmes.
675. D MN T95 (27) Barça şalāġiyetin uşbu mu'ammāsıdın **iġsās kılsa, bolur**.
676. D MN T98 (15) Sebebin **soruldı irse** (16) ābādāngına cevāb aytmadı.
677. D MN T98 (16) Ķayda kim cüzvī reŋg, yā ma'nī **körse**, taşarruf kılurġa 'ādet kılıpdur.
678. D MN T100 (11) (...) çün ħüsni bar, **her ne kılsa** aŋġa (12) tiger.
679. D MN T104 (9) Ĥaylī cunūn zātıda bar kim şalāġiyet kesbige māni'dür, **yok irse** (10) ġarābet-rüy tab'ġınası bar.
680. D MN T120 (22) **Eger müdāvemet** (23) **kılsa**, bu fende ħayli yaġşı bolġu dikdür.
681. D MN T121 (12) Dīvāne **bolmasa irdi**, Bū 'Alī taġalluş kıлмаġay irdi.
682. D MN T142 (25) Faķır ġüstāġlıķ (26) yüzidin Mīr'ġa dir-min kim fezāyil ve kemālātınġızġa köre dervişlikinġiz hem **bolsa irdi**, ħüb irdi.
683. D MN T142 (26) Bilür **kim müselleme tutmasa**, şābit (27) kılur-min, zarüretdin müselleme tutar.
684. D MN T142 (2) Çün baġsda lecācı be-ġāyet köp irdi, (3) her kim bir mes'ele anınġ bile **baġs kılsa irdi**, mülzem bolmaġunça kıtulmas irdi.
685. D MN T142 (3) Belki **mülzem bolsa** hem şerh zarīf ve şūġları Velī-i şelā'in (4) hem dırlar.
686. D MN T142 (4) Şatrençka andaķ maġlūbdur **kim** bir ġarīf iligide **tüşse**, (5) ġalāş bola almas.
687. D MN T142 (5) Meşhürdur kim ikki ġarīf iligide **tüşse**, biri bile oynap yana biri- (6) ninġ itekin birk tutup olturur kim **kaçsa**, bārī biri iligide bolġay.
688. T142 (26) Bilür **kim müselleme tutmasa**, şābit (27) kılur-min, zarüretdin müselleme tutar.
689. D MN T143 (14) **Barmasa**, ikki ġatā bolur irdi, bāk yok, 'aybsız Tinġri'dür.
690. D MN T144 (17) Çün cunūnġa mu'terif boldı, her nev' **söz aytsa**, ma'zürdur.
691. D MN T144 (17) Ve şī'ride (18) vezn ve kıāfiye ve redifka **muķayyed imes ise** mu'āf bola alur.
692. D MN T147 (22) Bir taşnif iligidedür kim **tükense**, ma'lüm bolur kim ni miķdār şalāġiyeti bar.

693. D MN T147 (22) Az işide (23) ‘ayb **tapsa bolur**, ammā ḥabīsler dir irmişler kim destārın bu nev’ dānişmendāne çıрмаğunça köp zaḥmet körer irkin.
694. D MN T150 (14) Bu yolını **ḥüküm kılsa bolur** kim bend kıldı.
695. D MN T154 (16) Anı ‘acāyibü’l-maḥlūkāt **dise bolur**.
696. D MN T154 (22) İmdi hem birer teh yaŋgılıp hem-ol tarīknı **meslūk tutsa**, ‘aceb imes, neyüçün kim hem şeyḥdür ve hem ḥaṭībdür (23) hem imām.
697. D MN T155 (3) Ol şīrīn ıztırāblar kıılır ki mücib-i yana hezl bolur, (4) **sefāhat kılsa** hem ildin kıutulmas.
698. D MN T156 (12) Birevniŋ atı (13) Şadr’dur, yana birev **sorsa kim** atıniŋ nidür, ayt!
699. D MN T156 (13) Ol ilig kögsige **koysa**, delālet aŋğa kıılır kim atı “şadr” bolğay.
700. D MN T157 (17) (...) pes bu i’tibār bile meşmümātnı ikki kaş arasığa koyup (18) **islese**, kirek ki isi batraq ma’lüm bolğay.
701. D MN T157 (20) Öz zamānıda nesh-ta’lik ḥaṭtın andaḳ bitidi kim hiç kişi taḳlīd kııla almadı, belki müşkil (21) hergiz hem **taḳlīd kılsa bolğay**.
702. D MN T160 (11) Şūfi’niŋ mizācınıŋ tizlük ve nāzūklükün bu gāyetkaça dirler kim bir yigitke ki ta’alluk lāfı urar (12) irmiş, yigitı anıniŋ rāyı bile **barmasa**, sefīhāne elfāz bile faḥş aytur irmiş (...)
703. D MN T161 (23) **Dise bolur** (24) kim anıniŋ öyide zenāmerdı ḥoş-ṭab’durlar.
704. D MN T161 (25) Atasınıniŋ yaḥşı yamanıda söz **dise bolmas** kim be-gāyet meşhūrdur.
705. D MN T163 (6) Bir taşnīfi ḥālā ilgide bar **kim tükense**, köp fevāyid (7) andın ilge mutaşavverdür.
706. D MN T164 (16) Faḳīr cemā’at-i keşīr **kördüm irse**, sözlerin sordum.
707. D MN T164 (17) Andın **soruldu irse**, bu ‘ibāret bile tekellüm sürdi kim: (...)
708. D MN T165 (22) **Eger** levendliğı müfriṭ **bolmasa irdi**, dānişmend hem şāyed bolğay irdi.
709. D MN T165 (24) Mehne şeyḥ-zādeleriniŋ nā-hemvār ma’āşı köptür, andaḳ kim alar **her kaçan** bir birleri birle **nizā’** (25) **kılsalar**, ikki cānibdin yasal yasap oḳ ve kıılıç ve nīze bile uruşurlar.
710. D MN T168 (17) Atasınıniŋ ta’ayyün ve iştiḥārı burunğı Nizāmu’l-mülk’din artuğ **bolmasa**, öksükrek hem imes.

711. D MN T170 (26) **Niçe fikr kılsalsa**, bu tîre rûzigâr-i nikûhide etvâr-i muşâhiblikdın özge ‘ayb anda **tapsa bolmas**, ammâ ‘aybsız Tiñgri’dür.
712. D MN T171 (9) Uşbu mazmûnda kim bu muhtaşar bitiledür, *Mecma’u’ş-şu’arâ* taşnîf kılip durur kim her kişi anı **muţala’a kılsa**, muşannifiniñ isti’dâd ve kemâln (10) ma’lûm kıılır.
713. D MN T171 (10) Ammâ bu yakında haber kildi kim fânî ‘âlemdin riñlet kılıpdur, **vâkı’ bolsa**, Tiñgri anğa rañmet kılgay.
714. D MN T179 (13) Kişi atası bâbıda andağ ki her niçe ta’rif ve **vaşf itse**, tamâm (14) kııla almas, anıñg bâbıda ‘aks vâkı’dür; egerçi burun birev mu’ammâgına ayta alur irdi, ol dağı imdi, yokkarığı mu’ammâyî dik, (15) andın hem ‘arîdür.
715. D MN T183 (18) **Her niçe** bed ma’âş ve bed-baht **bolsa**, ol burunğı kâğidin yahşırak (19) bolğusıdır.
716. D MN T184 (1) Ve Mîr Ser-bürehne ayttı (2) kim ança keş ü kerâmet hâşıl kılıptur kim **eger** birevniñg saşalın tutup **aytsa** kim yigirmi ikki miñg tört yüz siksen biş tügdür, (3) ser-i müyî tehallûf kıılmas.
717. D MN T186 (17) Tab’ ehli kaşıda ma’ündur muñga kim ebyâtınıñ ma’nîsin **sorsalar**, bilmes, **bilse** hem ayta almas, ammâ ol munı müsellem tutmas.
718. D MN T187 (26) Dîvânı dâyim bilige bağılg, her beytiğa, yâ ma’nîsiğa **ihtiyacı bolsa**, (27) körgeli fi’l-hâl dîvânın çıkarıp tapıp körgüzür.
719. D MN T188 (5) Miknet ve ‘azmeti çağı hiç iş kılmadı kim andın **dise bolğay**.
720. D MN T189 (16) Diptür kim **eger kulluk kılsam**, öz pâdişahımğa kıılır-min, **yok irse yok**.
721. D MN T191 (3) Be-gâyet fakîr ve kem-suhan (4) ve nâ-murâd kişi körünür, ammâ na’uzu bi’llâh andın kim bir meclisde anğa bir ayağ **birseler**, ol ‘arbede ve pür-güylük kim andın zâhir bolur, (5) anıñg şerhi müte’azzirdür.
722. D MN T192 (15) İmkânı bar kim tab’ığa köp **iş buyursa**, puhtelik peydâ kılgay.
723. D MN T203 (13) Şi’r ve mu’ammânı hûb anğlar irdi, belki **tilese** köngli, hem hûb ayta alur irdi.
724. D MN T203 (16) Andağ dağı **bolsa**, ulug devletdür.
725. D MN T209 (26) Bu husrev-i gerdün-câhnı kim nesebi bâbıda hâme **sürsem**, yüz miñg hân u hâkânı bu cüzvî muhtaşarda **yığıştursa** mu **bolur** ve dârâ-yi (27) encüm-sipâhnı kim hasebi şerhide **kalem ursam**, yüz tümen hâkân u kaan anıñg hamîde ahlâkıça sözni bu muhaqqar evrâkda **sığıştursa** (1) mu **bolur**?

726. D MN T209 (2) Her kiři ol *neseb-nāme*'ğa **bağsa**, bilgey kim hākān u rāy (3) aňğa bir türk ve bir hindū bendedür.
727. D MN T209 (3) Ve her kim ol tārīhni **muğala'a kılsa**, aňğlagay kim Cemşid ü İskender anıň hem bilgenleridin ve hem kılganlaridin (4) şermendedür.
728. D MN T209 (4) Pes çün bu muhtaşarda hıç nime ol cins sözlerdin **sığursa bolmas** ve alar şerhide bu nükte **sürse bolmas** (...)
729. D MN T210 (13) Manzürniň hüyiniň bü'l-acebliğida ve mihride 'aşık **cān birse**, bāver kılmalığınıň bī- (14) sebebliğida: (BEYİT)
730. D MN T214 (12) Yārdın ni **kilse**, anı mubāh bilip cān birürde dipdür: (BEYİT)
731. D MN T221 (26) Vaşldın maħrūmluğı bābıda manzürni körmek **müyesser bolmasa**, aňğa nazār tüşken yirni körmek ārzū kılıptur.
732. D MN T230 (3) Alardın artuğ **bolmasa**, kem hem imes: (...)
733. D MN T232 (13) Mevlānā Yaķīnī'ğa cevāb (14) aytılıptur ve yaķındür kim Mevlānā **tirig bolsa irdi**, cānı birle inşāf birür irdi kim andın köp yaħşırağ vāķi' boluptur: (BEYİT)
734. D MN T233 (19) Bu mağla' faķirniň bir mağla'ı muğābleside tüşüptür kim **eger** burunrağ **aytılmış bolsa irdi**, faķir hergiz öz mağla'imni hem aytmāğay irdim; **aytmış** (20) **bolsam** hem bitimegey irdim: (BEYİT)
735. D MN T233 (21) Māh-i tābānın **körse**, şükrāne vaşlığa cānın birmekni zāhir kılıpdur ve mundın firāķ-i bī-gāyetliğı ve iştiyāķ-i bī-nihāyetliğı ma'lūm bolur: (BEYİT)
736. D MN T235 (21) Gül-çihresi **kilse**, süsen dik dimekdin lāllığı ve **kilmese**, bād-i şabā dik hecridin bī-hāllığı: (BEYİT)
737. D MN T238 (27) Köňgli renc bile köyüp cānığa dimegenin (1) bülbül **köyse** gül-i hāndānığa gam bolmaska teşbīh kılıp 'ışk çemenide bülbül dik gül-bānğ urğanı: (BEYİT)
738. D MN T239 (2) Serv-i perī-ruħı yādığa **kilse**, hūr u cennet yādıdın çıkarnı yād kılıp bu terāne bile gamğın köňglin şād (3) kılır kim: (BEYİT)
739. D MN T246 (19) Öz sebz-ħağtınıň sebze-i ħağtı hecride **ölse**, kabrı sebzesi hicrān neşteri bütmeķ iddi'ā kılıpdur (...)
740. D MN T250 (15) Hicrān (16) sāğaridin dem-be-dem özdin barurdın ibā kılıp vaşl cānı **müyesser bolsa**, leb-ā-leb sıpğarurnı müdde'ā kılıptur ve hūb tüşüptür: (BEYİT)

741. D MN T251 (1) Ol ‘ālem ehli sultānı himmeti qaşıda bes ki ‘ālem sultānlığı muhaqqar körünür ve faqrını fi’l-haqqıka (2) salţanatka tercih kıılır, bu beytde kim haqqıkat ma’nisi mecāz şüretide edā tapıp durur, ümüd ol kim ol hażret’niñg tarıkıda hem **her niçe mecāzı** (3) **bolsa**, haqqıkatka mübeddel bolğay.
742. D MN T251 (7) Ve ol da’vīgā ‘aql kim münşif-i hükmdür, ruşşat birmes, **niçük ki bolsa** şikeste vü beste ve ba’zı perişān ve ba’zı peyveste edā taptı.
743. D MN T251 (8) İmdi halvetde dağı bir ikki naql ol hażret’niñg ğayr-i nazm letāyifidin **bitilse** ve bir ikki söz **şerh itilse**, yırağ bolmağay.
744. D MN T254 (3) Didim (4) kim yaħşı kâfiyesi budur, mundın yaħşırağ, **bağlasañg bolur**.
745. D MN T255 (17) Subhāna’llāh āferin (18) ol şānı’ şun’ığa kim bir şāhib-i devletka munça hüsn-i hulq ve kemāl-i fazl u bülend-idrāk ve tab’ u zihn-i pāk kerāmet kılıptur ki bu efsānelerni (19) yasap birevge **bağlasalar**, işitken kişi inana almağay, belki ca’līdür dip aytkuçınıñg tekellümüga kulak salmağay.
746. D MN T255 (23) Ol hümāyün tab’nıñg bu nev’ diqqat-sāzlıg ve nükte-ğired-i hurde-dān hoş (24) taqriri qarnlar **aytsa** itmāmga yitmes.
747. D TE 14a (2) Yana **eger** kimerse maşāyıhlar sözini bu (3) kitābda bitilgendin köprek **tilese** “Şarhu’l-kulüb” atlık kitābda “Keşfu’l-Asrār” atlık kitābda yana (4) “Ma’rifatu’n-nafs va’r-rab” atlık kitābda tilesün.
748. D TE 14a (4) **Her kimerse** bu üç kitābda **oğusa**, maşāyıhlarınñg sözini (5) tamām bilgey.
749. D TE 14a (5) Yana **eger** biz ol kitāblarnı bu kitābga katıp **bitisek erdi** bu kitāb asru uluğ bolup, (6) haylī kitābat bolğay.” dep.
750. D TE 14a (8) Yana (yana) sebeb ol kim bu kitāb (9) yād-gār qalsun dağı oquğan kişiler bizni alkış bile **yād kılsalar**, şayad kim bir mumın kulnıñg du’āsıga (10) uçağay biz.
751. D TE 14a (12) **Qaçan kim** dunyādın köç **köterdi erse** bir ‘aziz kişi anı tüşinde körüp andın sordı kim: (13) “Ey Yahyā, sañga Tēñgri Ta’ālā ne hıttāb kıldı?” dep.
752. D TE 14b (2) **Yok erse** körgey erdiñg kim sañga ne işler kıılır erdük.
753. D TE 14b (2) Hikāyat, Şayh ‘Alī Daqqākdın sordılar (3) kim: “Ėrenlerniñg sözün eşitip anıñg bile **amal kıla almasa** hiç fayıdası bolğay mu?”
754. D TE 14b (3) Şayh ‘Alī, “Belī.” dep ayttı: (4) “Avval fayıda **ol kim** tileklik kişi **bolsa** himmatı uluğ bolup tilegi artqay.

755. D TE 14b (4) Yana **eger** başında takabburı **bolsa** (5) ol takabbur başındın çıkqay dağı köngli, közi bu sözlerniñ bereketindin yaruğay.
756. D TE 14b (12) Yana Rasul ‘alayhi’s salāmniñ hadīsı andaq turur kim: “**Her kayda** yahşı érenlerniñ sözi **sözlense** ol yerde (13) Tengi Ta‘ālāniñ rahmatı yağar dağı **ol yerde kim** Tengi Ta‘ālāniñ rahmatı **yağar bolsa** aytkan, eşitken (14) kişiler ülüşsiz kalmağay.
757. D TE 14b (14) Yana bir sebeb ol érdi kim bu maşayıhlarniñ sözini **yād kılsam** alarniñ (15) ruhları bizge meded-ħāl **bolsa** alarniñ bereketindin Tengi Ta‘ālā bizge āhıratniñ davlatını rozī (15a) (1) kılğay inşā-allāhu ta‘ālā.
758. D TE 15a (1) Yana bir sebeb ol érdi kim bu maşayıhlarniñ sözini qurān sözige, hadışğa munāsıb (2) söz **kördüm érse** ol sebebdin özümni alarniñ sözige maşgūl kıldım kim **eger** mēn alar cergelik (3) **bolmasam** alarnı sevgen kişilerniñ cergesindin qalmıñ bolmağay mēn.
759. D TE 15a (4) Dağı ma‘nısını **bilmese** qurānniñ, (5) hadışniñ fāyidasın ala bilmes.
760. D TE 15a (6) **Her kim** bu kitābnı **oqusa**, qurānniñ, hadışniñ ma‘nısındın añğlap ülüş almıñ dēk bolğay.
761. D TE 15a (7) Yana bir sebeb ol kim **eger** biregü sañğa bir yavuz söz **sözlese** ol yavuz söz seniñ könglüñde qalıp (8) köp yıllar ol sözniñ yavuzluğın unutmas sēn.
762. D TE 15a (11) Qurān **oqusa** könglide eșer kıılır; velikin ma‘nısını **bilse** (12) köprek eșer kıılır.
763. D TE 15a (12) Mēn ol işni sever mēn kim biregü qurān **oqusa** (13) mēn **eșitsem** yā mēn Qurān sözün **aytsam** ol kişi **eșitse**.
764. D TE 15a (14) Maşayıqlar, duniyādın āhıratqa **ulansa** biz ne iş kılğay biz kim salāmat bolğay biz?
765. D TE 15b (2) Yana anıñ üçün maşayıhlarniñ sözini bu kitābda cam‘ kıldım kim **kayu kişi** (3) bu kitābnı **oqusa** dervişlerni nā-dervişdin tanığay.
766. D TE 15b (6) Törtünçi, **her kimerse** bu kitābnıñ sözlerini eşitip **bilse** āhırat (7) yolını bilip azuğın yığkay.
767. D TE 15b (10) Yana **her kim** bu kitāb sözlerini **bildi érse** öz ‘ışkı bile dardnı kabūl kıılır.

768. D TE 15b (11) Dardnı (11) **ķabūl ķılsa** Tēngri Ta‘ālānıng ‘ınāyatı bile darmān tapar.
769. D TE 15b (15) Yana sebeb ol kim (16a) (1) kıyāmat küni **bolsa** bu érenler nazarındın bizni dırıg kıлмаğay.
770. D TE 16b (9) Ca‘far-ı şādıķnı **yād ķılsaķ**, andaķ bolğay kim barça ahl-ı baytnı yād kılmış bolğay biz.
771. D TE 16b (11) Yana **her kim** Muħammadğa ĩmān kēltürüp ahl-ı baytğa (12) **ĩmān kēltürmese** Muħammadğa ĩmān kēltürmegen dēk bolğay.
772. D TE 16b (13) ĩmām-ı Şāfi‘ī aytur érdi kim: “**Eger** ahl-ı baytnı sévgen kışını (14) ‘Rāfızī’ **dēseler** barça ādamılar, perıler tanuķ bolsunlar kim mēn ‘Rāfızī’ durur mēn.”
773. D TE 16b (15) **Her kim** pād-řāhnı **sévse**, **tanısa** pād-řāhnıng farzandların, nökerlerin (17a) (1) her kışını yerlik yeride tanımaķ kerek.
774. D TE 17a (5) Sēn anı (6) öltürmegil.” dēp köp dar-ħ‘āst **ķıldı érse** Mansūr-ı ħalıfa vazırığa bī-ħad aķığlandı.
775. D TE 17a (6) Vazır, Ca‘far-ı şādıķnı (7) kēltürgeli **bardı érse** ħalıfa öz ķullarığa ayttı kim: “Ca‘far, kēlgeç mēn başımdın bōrkümni kötergeç (8) siz barčanıgız Ca‘far-ı şādıķnı kılıç bile çapķay siz.” dēp söz tutturdı.
776. D TE 17a (8) **Hemın kim** Ca‘far-ı şādıķ razıya’llāhu ‘anhu (9) **kēldi érse** darħāl ħalıfa ayağ, yalaıng taħtındın tüşüp Ca‘far-ı şādıķķa salām kılıp élgini ayağını öpüp (10) öz taħtı üze oturup özi taħtnıng ileyinde éki tizi bile yükünüp olturdı dağı köp (11) ‘uzrlar ķoldı.
777. D TE 17a (14) Ol zamān ħalıfa icāzat bērdi Ca‘far-ı şādıķ **bardı érse** ħalıfanı titretme tutup, (15) bī-huř bolup yıķıldı.
778. D TE 17a (15) Kaçan kim ħalıfa özige **kēldi érse** (17b) (1) sordılar kim: “Sizge nè ħāl boldı?” dēp.
779. D TE 17b (1) Ayttı kim: “Ca‘far-ı şādıķ **kēldi érse** kördüm kim bir andaķ uluğ ajdahā (2) Ca‘far-ı şādıķ bile kēldi kim kıoyıgı érne yerde érdi.
780. D TE 17b (3) **Eger** sēn Ca‘far-ı şādıķnıng könglini rancıda **ķılsaıng** sēni bu suffa bile yutķay mēn!
781. D TE 17b (10) Bu yolda andaķ işler kıılmaķ kerek kim (11) Tēngri Ta‘ālā dargāhığa lāyıķ bolğay dēp.” **dēdi érse** Dāvud tayı bu sözlerni eşitip yığladı (12) dağı munācāt kılıp ayttı: (...)

782. D TE 17b (14) Naqlıdur kim bir kün Ca'far-ı Sâdıq öz yārānları bile olturur erdi (15) ayttı: “Ey yārānlar kēlinġiz barçamız qavl u şart kılalı **her kıaysımıznıġ** kıyāmat küni āb-rüyı **bolsa** (18a) (1) birbirimizni şafā'at kıılıp Tēnġri Ta'ālādn dar-h'āst kıılıġay biz.”
783. D TE 18a (14) Mēn öz mütekebbirümni köñlümdin **çıķardım erse** Tēnġri Ta'ālā (15) mañġa andaķ uluġ martaba rozī kııldı kim mēni ēlniġ közige haybatlıġ körgüzür.
784. D TE 18b (6) Ol zamān ol kışı ēvige **bardı erse** yok kıılıġan yarmaġını taptı daġı Ca'far-ı şādıķnıġ (7) yarmaġını yandura kēltürdi.
785. D TE 18b (7) Ca'far-ı şādıq öz yarmaġını almadı, ayttı kim: “Biz kışıge bērgen nēmeni yana almas biz.” (8) **dēdi erse** ol kışı sordı kim: “Bu ne kışı durur kim öz yarmaġını almas.” dēp.
786. D TE 19a (1) Ca'far-ı şādıq ayttı: “Yā kışı (2) Mūsā payġambar dīdār körmek **tiledi erse** Tēnġri Ta'ālādn hıtāb kēldi kim: “Yā Mūsā, 'Len-terānī!’” (3) Ya'nī köre bilmegey sēn!”
787. D TE 19a (5) Çarlap ayttı: “Yā Muħammadnıġ oġlı mēniġ faryādımġa yetkil” dēp suġa çömdi (6) yana **çıķtı erse** Ca'far-ı Şādıq dēdi: “**Bir nēçe çarladı erse** hīç kimse ēligin tutmadı.”
788. D TE 19a (8) Bir zamādnın soñġra özige **kēldi erse** Ca'far-ı şādıq sordı: “Yā kışı Tēnġri Ta'ālānı (9) kördünġ mü?” dēp.
789. D TE 19a (9) **Kaçan kim** (10) sizdin ümīdimni kēsip ümīdimni Tēnġri Ta'ālāġa **baġladım erse** köñlüm içinde bir eşik açıldı.
790. D TE 19a (11) Ol eşikdn **baķtım erse** her nē kim tileġim erdi taptım.
791. D TE 19a (12) Yana Ca'far-ı Şādıq ayttı: “**Her kim aytsa** kim Tēnġri Ta'ālā yokarı yā kıoyı yā fulān yerde dur. Yā **aytsa** kim (13) Tēnġri Ta'ālā fulān nēmedin durur, kāfir bolur.”
792. D TE 19a (13) Yana **her kıaysı yazuķ kim** avvalı kıorķunç bile bolup (14) āhırı paşimān bolup **uzr kıolsa** Tēnġri Ta'ālāġa ol banda yavuķ bolġay.
793. D TE 19a (14) Yana **her kıaysı tã'at kim** avvalıda (15) kıorķunç bolmayın āhırıda takabbur bile köñlini **imān kıılsa** ol tã'at, bandanı Tēnġri dargāhıdn yıraķ kıılıġay.
794. D TE 19b (1) Yana banda, farmān-berdār bolup, müddeī bolup takabburluġ **bolsa** ol banda 'āsī bolur.

795. D TE 19b (1) **Eger** ‘āsī bolup qorqunç (2)-luq **bolsa** ol qul, müddeī farmān-berdār qullarınıñ cergesinde durur.
796. D TE 19b (7) Yana **her kim** nafsını **qınasa** dunyā üçün karāmat tapqay.
797. D TE 19b (7) **Her kim** nafsını **qınasa** Tēngri üçün Tēngriğe (8) yetkey.
798. D TE 19b (8) Her kişiniñ (9) duşmanı **dānā bolsa** nīk-bahtlıq nişāni durur.
799. D TE 20a (1) Yana **eger** yavuz kişidin ziyān **tēger bolsa érdi** ‘Āyişa hatunğa bir a‘vāndın ziyān tēggey érdi.
800. D TE 20a (1) Yana **eger** yaşıdın (2) yamānğa sūd **tēger bolsa érdi** Nuḥ payğambar ‘alayhi’s salāmdın hatunığa fāyıda tēggey érdi.
801. D TE 20a (6) Qıyāmat küni **bolsa** yētmiş miñ farıştanı (7) Tēngri Ta‘ālā Vays Qaranī suratı dēk yaratqay dağı Vays Qaranī ol farıştalar bile ‘araşātğa kēlip (8) uçmağқа barğay.
802. D TE 20b (4) Dağı tēveçilikdin **her nēme kim ḥāsıl qılşa** anasığa, özige harc qılır.
803. D TE 20b (9) Yana Rasūl ‘alayhi’s-salām aytur: “**Kim** avlıyālarda Tēngri Ta‘ālāniñ dargāhıda yaşırağı, **sévügreği ol durur kim** (10) yaşura **tā‘at qılşa** dağı ol Vays Qaranī durur.”
804. D TE 21a (5) El **külse** ol yığlar; el **yığlasa** (6) ol küler.
805. D TE 21a (10) ‘Umar aytı: “Éligiñni bizge körgüzgil.” **dēdi érse** Vays éligini körgüzdi.
806. D TE 21a (15) Vays aytı: “**Andaq érse** Rasūl ‘alayhi’s-salāmniñ tonın mañğa bēriñiz. Mēn du‘ā qılayın.” dēp.
807. D TE 21b (7) İlgerü **bardılar érse** Vays alarnı körüp aytı: “Ey! Vāy! Nē üçün kēldiñiz? **Eger** siz (8) **kēlmeseniz érdi** bu hırkanı keymes érdim Tēngri Ta‘ālā barça Muḥammad ummatların mañğa bağışlamagunça.”
808. D TE 21b (11) Bu sözni aniñ üçün aytur érdi kim ‘Umar, (12) Vays Qaranınıñ ol martabasını **kördi érse** özindin dağı ḥalīfalığındın köñli tutıldı.
809. D TE 21b (13) Taşlağıl **her kim tilese** alsun.
810. D TE 22a (13) Yā ‘Umar, imān içinde **yüz körse bolmas**, bir qatla du‘ā qıldım yēter.
811. D TE 22a (14) **Eger** siz, imāniñizni salāmat **éltseniz** mumın durur siz.
812. D TE 22a (15) **Yok érse** mēn du‘āni zāyi‘ qılmas mēn.
813. D TE 22b (2) Vays aytı: (3) “Özge kişi **bilmese tanımasa** dağı yēgrek.”

814. D TE 22b (8) **Kaçan kim** karin eli Kūfedin yanıp (9) öz yerlerine **kêldiler êrse** Vaysnı yahşı ‘izzat kılıp ağırlar êrdiler.
815. D TE 22b (11) **Kaçan kim** (12) Vays Kāranınıñ bu sözlerini bu martabasını **êşittim êrse** Vaysnı körmekke ‘aşık boldum.
816. D TE 23a (4) Mañga ol kimerse (5) ħabar bêrdi kim hiç nêmeni andın **yaşursa bolmas.**
817. D TE 23a (8) Êmdi tilemes mên **kim** müfti **bolsam** yâ muħaddis yâ êlge söz aytkuçı **bolsam** mêninğ ança öz maşğulluğum (9) bar durur kim bu işlerke maşğul bola almas mên.
818. D TE 23b (3) **Yatsañg** yatuğunğ altında bilgil.
819. D TE 23b (9) Mên bir zamān seyrni uzatayın **dêdim êrse** (10) qoymadı dağı köp yığladı.
820. D TE 23b (15) Mên, Vaysnıñ (24a) (1) bu sözini **êşittim êrse** köñlümde ayttım kim muñga **zahmat bêrse bolmas.**
821. D TE 24a (5) Vays ayttı: “Andağ kerek kim **eger** bireğü seni baltu bile **ursa** sen kerek kim ħabar-dār bolmağay sen.”
822. D TE 24a (7) **Eger** kökdekiler yerdekilerçe **tā‘at kılsañg** sendin kabul kıлмаğaylar meger ol vaqt (8) kabul kılgaylar kim köñlüñdin şirkni, şekni çıkarğay sen.
823. D TE 24a (11) Yana ayttı: “**Her kim** üç nêmeni **sêvse** tamuğ ol kişige yavuğ turur: “Avval yahşı aşlarını sêvmek, êkinçi yahşı (12) körklük tonlarını sêvmek, üçünçi bay kişiler bile olturmak.”
824. D TE 24b (2) Êmdi **eger** gor bile kafan **ħicāb bolsa** özge nêmeler nêçük ħicāb bolmağay?
825. D TE 24b (6) Yüzini ol qoydın **êvürdi êrse** ol qoy tilge kèlip ayttı: (...)
826. D TE 24b (8) Vays, ol êtmekni **aldı êrse** ol qoy körünmes boldı.
827. D TE 24b (10) Yana Vaysnıñ sözi andağ turur **her kim** Têñgri Ta‘ālāni **tanısa** ‘alamda hiç nême anıñ közidin poşıda (11) qalmağay.
828. D TE 24b (13) **Eger** özge nêmeninğ muħabbatı köñlüne **kirse** birlik (14) maqāmı bolmağay êkilik bolğay.
829. D TE 25a (1) Yana küçelerde **yürüse** oğlanlar taş bile Vaysnı urar êrdiler.
830. D TE 25a (2) Ayağım **sınsa** tā‘attın qalğay mên.

831. D TE 25a (6) **Her kaçan kim** hasan-ı Başrınıñ anası (7) bir işke **maşgül bolsa** hasanı Başrı **yığlasa** Ümmü Seleme razıya'llāhu 'anhā, hasan-ı Başrını emizür erdi.
832. D TE 25a (13) Naıldur kim (14) hasan-ı Başrı anasıdın **tuğdı erse** hasannı 'Umar qatığa keltürdiler.
833. D TE 25b (1) **Andağ kim** mübarek emçegini hasannıñ ağızığa **qoydı erse** kuruq emçekdin Tēngri Ta'ālānıñ kudratı bile (2) süt çıqtı.
834. D TE 26a (3) **Eger** sēn, sēni (4) sançıs, uruş bile **ala alsaq erdi** bizler cānımıznı sañğa fedā kılıp alğay erdük.
835. D TE 26a (5) Hıç **çāra kılsa bolmas!**
836. D TE 26a (6) Sēni **eger** 'ılm bile söz bile **ala alsaq erdi** baħs bile sēni alğay erdük.
837. D TE 26a (8) **Eger** şafā'at zārılığ bile **alur bolsa erdi** sēni bizler alğay erdük; (9) velikin biziñ şafā'atımız hıç asığ kılmas.
838. D TE 26a (10) Yā Sultān-zāde, **eger** körk bile māl bile sēni **ala alsaq erdi** özümüzni bu mällarnı sēniñ için (11) fedā kılıp sēni alğay erdük velikin taqdir nè māl bile <ne> körk bile **yandursa bolmas.**
839. D TE 26b (6) Ol sebebdin hasan-ı Başrığa Tēngri Ta'ālā (7) andağ uluğ martaba berdi **kim sıfat kılsa bolmas.**
840. D TE 26b (11) Ol va'z ayturda Rābi'a (12) **hazır bolmasa** mınbarğa çıkıp va'z aytmas erdi.
841. D TE 26b (13) **Eger** bir qarı hatun **bolmasa** nè bolğay kim va'z aytmas siz?
842. D TE 26b (13) Ol şerbetni kim biz fillernıñ (14) qursağı için yasap turur biz. **Qumurskanıñ buğazığa qoysa bolmas.**
843. D TE 26b (14) Yana **her kaçan** Hasan-ı Başrı (15) va'z **aytur bolsa erdi** ol vaqt kim barça elniñ könglige muhabbat otı tüşüp barça el közidin yaş (27a) (1) aqa başlağanda Hasan-ı Başrı, Rābi'ağa baqıp aytur erdi: "Yā Rābi'a, bu köngüllerge tutaşkan ot barçasınıñ (2) bir qatla āh degeniñdin durur."
844. D TE 27a (3) **Eger** eki dānā derviş (4) biziñ şuħbatımızğa **kelse şād** bolur biz.
845. D TE 27a (13) Kişi (14) uyumış bolğay erdi uyğan kişini **tēpretse** oyğanur velikin sizniñ köngülleriniñiz ölüp turur. (15) **Her neçe tēpretselers** hergiz oyқанmas.

846. D TE 27b (1) Hasan Başrı ayttı: “Bu kün haq sözün eşitip **korksanğız** yahşırak turur (2) tañg bile kıyāmat küni ‘azābğa yelpinip korqkunça.”
847. D TE 27b (5) Hasan Başrı ayttı: “Yūsuf payğambarınıñ ağalarınıñ işini (6) unuttunğız bolğay; velikin ol köñlindeki hasüdlüğiniñ rancını taşqarı **çıqarmasa** yahşırak bolğay.” (7) döp.
848. D TE 27b (7) Yana Hasan-ı Başrınıñ bir murıdı bar érdi kim **her kaçan kim** bir āyat Qurān **okusalar** ol murıd, özini (8) yerge urup faryād kılır érdi.
849. D TE 27b (13) Haccāc kēlip **olturdı érse** Hasan-ı Başrı hıç iltıfātın (14) kılmadı dağı öz sözini arturdı, öksütmedi.
850. D TE 27b (14) **Kaçan kim** Hasan-ı Başrı va‘znı **tamām kıldı érse** (15) ol sınalı dēgen uluğ kişi ayttı: “Hasan, hüsñ durur.”
851. D TE 28a (7) Bu sözni Hasan-ı Başrığa **ayttılar érse** ayttı: “Haccāc, āhıratnı dağı (8) tarrārlıg bile algusı durur.”
852. D TE 28a (11) Darhal, ‘Alı Başradın çıgıp **bardı érse** Hasan-ı Başrı (12) sonğra bildi ‘Bu kişi ‘Alı érmiş’ döp.
853. D TE 28b (7) Hasan-ı Başrı ayttı: “**Kāşkī** ol kişilerdin biri mēñg **bolsam** kim ‘ākıbat tamuğdın (8) çıkar érmiş.”
854. D TE 28b (11) Hasan-ı Başrı ayttı: “Anıñg üçün nāgāh bir kün añğlamayın (12) ayağımñı yavuz yerge basmış bolğay mēñ. Yā yavuz söz sözlemiş bolğay mēñg kim Tēñgri Ta‘ālānıñ dargāhıda qabul tüşmegey (13) dağı nāgāh mēni dargāhdın sürgey, ‘Bargıl, yol yoktur! tã‘atıñg qabul érmes.’ **dēseler**, mēñg né cavāb bergey mēñ?”
855. D TE 28b (15) Ol yaş, bir yol öter kişiniñg tonığa **tēgdi** (29a) (1) **érse** ol kişi sordı kim: “Bu tonumğa tēggen su arıg mu durur?” döp.
856. D TE 29a (3) Ol kişini gorga **qoydılar érse** Hasan-ı Başrı ança yıgladı kim (4) ol ziyāratnıñg tofrağı balçık boldı dağı ayttı: (...)
857. D TE 29a (6) Ęmdi yā gāfillar, siziñg ol āhırınıñg mundak **bolsa** né üçün gāfil turup āhırat işini kılmas siz?
858. D TE 29a (9) Anıñg üçün kim **kāşkī** duniyāda qulluqñı artuğraq **kılsaq érdi** kim (10) Tēñgri Ta‘ālānıñ dargāhıda mundın artuq martaba tapqay érdük.
859. D TE 29a (11) **Her kaçan kim** bir yanğı köñlek **keyse érdi** ol yavuznı köñleginiñg yaqasında (12) bitir érdi.
860. D TE 29a (13) **Her kaçan** ol bitigni **körse** köp yıglar érdi.

861. D TE 29a (13) Yā Abdu'l'azīz (14) eger Tēngri Ta'ālā sēniñg bile durur sēn kimdin qorqar sēn ve **eger** Tēngri Ta'ālā sēniñg bile **ermes erse** (15) sēn kimdin ümīd tutar sēn?
862. D TE 29b (1) Siz Ka'bağa barur ermiş siz? Mēn dağı siziñg bile **bolsam**.
863. D TE 29b (2) Èkelemiz Tēngri Ta'ālāniñg panāhında bolğay biz **eger** bile **bolsaq** birbirimizniñg 'aybını körüp duşman bolğay biz.
864. D TE 29b (5) Hāsan-ı Başrī ayttı: (6) “Alımniñg āfatı ol durur köñgli **ölse, qararsa**.
865. D TE 29b (9) Èşikke èlik (10) **qoydum erse** èşik açıldı.
866. D TE 29b (11) Her ādīna kēçesi perīler (12) kēlip mēniñg qatımda sebq okup 'ilm öğrenürler dağı mēn **du'ā kılsam** alar, 'Amīn!' dērler.
867. D TE 29b (12) Yana (13) **her qaçan kim** hāsan-ı Başrī **du'ā kıılır bolsa erdi** habīb-ı 'Acamī èteğini köterip turur erdi (14) dağı aytur erdi: (...)
868. D TE 29b (15) Çölde qatıq susağanda bir quduq başığa (30a) (1) **yettük erse** su tartqalı davıl bile ip yoq erdi.
869. D TE 30a (1) Hāsan-ı Başrī ayttı: 'Mēn namāzğa **tursam** sizle[r], bu quduqđın (2) su içkey siz.' dēp.
870. D TE 30a (2) **Qaçan kim** namāzğa **turdu erse** quduqniñg tūbindin su quduq ağızığa kēldi.
871. D TE 30a (2) Barça èl (3) bir kişi bir köze su toldurup **aldı erse** su yana quduq tūbige bardı.
872. D TE 30a (4) Yana quduq başındın yıraçraq **barduq erse** (5) Hāsan-ı Başrī yolda bir hūrmā taptı dağı bizge bērdi.
873. D TE 30a (5) **Yēdük erse** ol hūrmāniñg dānesi altundın erdi.
874. D TE 30a (6) Naqldur kim Abū 'Umar qarşınıñg imāmı (7) bir oğlanga hıyānat közi bile **baqtı erse** Tēngri Tā'ālāniñg qudratı bile barça qurānnı unuttı.
875. D TE 30a (11) Ol sēniñg üçün **du'ā kılsa** murādınıñı tapqay sēn.
876. D TE 30a (12) Dağı ol mascıdğa barıp **kördi erse** bir haybatlıq qarı mihrābda oturur dağı bir bölek èl ol qarı qatında (13) oturur.
877. D TE 30a (15) **Qaçan kim** namāz vaqtı **boldı erse** ol aq tonluq kişi bardı, oturğan èl dağı bardılar ol qarı (30b) (1) yalğuz qaldı.
878. D TE 30b (3) Dağı sēvüngeñimdin ol qarı (4)-niñg ayağığa tüşüp ayağın **öptüm erse** ol qarı ayttı kim: 'Mēni sañğa kim nişān bērdi?'

879. D TE 30b (5) Ol qarı ayttı: ‘Biregüniñ kim Hasan-ı Başrı dek piri, imâmı **bolsa** özge kişiğe ne hâcatı bar durur?’
880. D TE 30b (6) Hasan-ı Başrı menñi fâş **kıldı érse** menñ dağı anı fâş kılayın.
881. D TE 30b (9) **Her kim** anıñ şuhbatında **bolsa** biziñ du‘amızğa ne hâcatı bolğay?
882. D TE 30b (11) Kêçe **boldı érse** atnıñ igesi tüşte kördi kim uçmağ içinde (12) bir ölenğde bir at otlap turur dağı dört yüz boz kulunu bile yürür.
883. D TE 31a (2) Ayttılar kim: “Bu ol kişiniñ durur kim kişidin neme **satkun almış bolsa** ol burunğı igesi; Peşimân boldum, satmas menñ.’ (3) degende ol alğan, nemeni **yandura bérse.**” dep.
884. D TE 31a (5) Āhır vaqtı yavuk **boldı érse** hasan-ı Başrığa ayttılar: “Şam ‘ün koşniñiz durur, āhır vaqtı durur. Barıp (6) **körseñiz.**” dep.
885. D TE 31a (13) **Egerçe** muminlar **yazuq kılar bolsa** (14) dağı Tēñri Ta‘ālāniñ birligige, barlığığa ikrār dururlar; velikin sen barça ‘ömrünñni otqa tapınmağ bile (15) sarf kılıp turur sen.
886. D TE 31a (15) Kıyāmat küni seni, meni tamuğka **salsalar** ot seniñ haqqıñ saklamayın fi’l-hāl (31b) (1) seni köydürgey.
887. D TE 31b (1) Yana ol kim mañga Tēñri Ta‘ālāniñ ‘ināyatı **bolsa** otuñ haddi bolmağay kim meniñ bir tūimni (2) köydürgey.
888. D TE 31b (11) Menñ **ölssem** meni köterip öz eliginğ bile āhırat (12) yerige koyğıl dağı bu bitigni meniñ eligimge tutturup koyğıl.
889. D TE 32a (4) Hasan-ı Başrı **oykandı érse** bitigni öz eliginde kördi dağı köp şükürler kılıp ayttı: “İlāhī, yetmiş yılğı gorga (5) didār körgüzüp rahmat kılıp sen.
890. D TE 32a (5) **Eger** musulmānlarğa **rahmat kılsañ** hiç ‘aceb érmes.
891. D TE 32a (5) Naıldur kim Hasan-ı Başrı **her kimni** (6) **körse érdi** özindin artuğrak körer érdi.
892. D TE 32b (6) Cavāb ayttı kim: “**Eger** Tēñri Ta‘ālāniñ ‘azabındın **halāş bolsam**, mēn yahşırak turur mēn. **Eger halāş bolmasam** (7) bu it mēndin yüz martaba yahşırak turur.”
893. D TE 32b (13) Yok mu **eger** mēn (14) balçıkka yıkılıp **bolğansam** hiç buşmas, yuğay mēn, arığay velikin **eger** sen mēnlik kuduğığa **yıkılsañ** (15) hergiz arımağay sen.

894. D TE 33a (6) **Eger** sèn mèni h̄abar-dār **qılmasaŋğ ərđi** mèn mundaq yüzüm açuq bāzārğa (7) kirer ərđim.
895. D TE 33a (7) **Nè boldı kim** közünğni yığışturup (8) mèniŋğ yüzüm açılğanı **körmesenğ?**
896. D TE 33a (11) Yana ayttı: “**Eger** siz ol şahābalarnı **körsenğiz ərđi** alar barça sizinğ közünğizge tēlbeler dēk (12) körüngey ərđi.
897. D TE 33a (12) Yana **eger** sizni **körseler ərđi** sizinğ birinğizni musulmān dēmegey ərđiler.
898. D TE 33a (15) Avval **ol kim** balāğa, muşibatqa 33b) (1) **şabr qılsa** Tēnğri Ta‘ālā qılma dēgen işlerni **qılmasa**. Yana şaytān sözün eşitmeyin **şabr qılsa**.
899. D TE 33a (5) Ol kişiniŋğ martabası bar durur **kim** şabrını öziniŋğ tınçlığı üçün qılmayın Tēnğri Ta‘ālā üçün **qılsa**.
900. D TE 33a (8) **Her kimde** bu işler (9) **tükel bolsa** hergiz navmīd qalmağay dağı Tēnğri Ta‘ālāniŋğ rahmatıdın ülüşlük bolğay.
901. D TE 33a (10) Anıŋğ üçün kim qoylarnı qoyçı **hayqırsa** qoylar otlamağdın (11) velīkin ādamī munça miŋğ Tēnğri Ta‘ālāniŋğ sözlerini eşitip yavuzluğdın yetilmes.
902. D TE 33a (12) Yana ayttı: “**Eger** kişi mèni çağır içmek üçün **indese** yahşaraq körer mèn kim (13) dünyālıq yığmaq üçün **indese**.”
903. D TE 33a (13) Yana ayttı: “Uçmağnı bu az ‘amal bile **tapsa bolmas** velī yahşı niyat bile **tapsa bolur**.”
904. D TE 33a (14) Ayttı: “Uçmağ eli uçmağqa kirip **baqsalar** yēti yüz miŋğ yıl bī-hod ösrük dēk bolğaylar anıŋğ üçün kim (15) Tēnğri Ta‘ālā alarğa tacallī qılğay.
905. D TE 33a (15) **Eger** calālīga baqıp **körseler** haybattın ösrük bī-hod bolğaylar
906. D TE 34a (1) **Eger** camālīga **baqsalar** şādliğdın, birlikdin muhābbatğa ğarq bolğaylar dağı ösrük bolğaylar.
907. D TE 34a (2) **Kimerse** öz hālını **fıkr qılsa** öziniŋğ yahşılığın, yamanlığın közgüde körgen dēk körer.
908. D TE 34a (4) Yana ėldin kır yığlap bir gösede h̄alvat **ıhtıyār qılsa** salāmatlığ taptı.
909. D TE 34a (4) Yana şahvatnı ayağı altında **alsa** āzād boldı.
910. D TE 34a (5) Yana h̄asūdluğı **bolmasa** muruvvatlığ ėrenler maqāmığa yetti dağı bu işlerde şabrı **bolsa** ėki cahānda barh̄urdārliq taptı.

911. D TE 34a (9) Yana her kimniñ köñgli, tili bile **rāst bolmasa** zāhırı (10) bātını bir dēk **bolmasa** ol munāfıqlıq nişānı durur.
912. D TE 34a (10) Yana mūmın kişi ol durur **kim** dāyım **cahd qılsa kim** (11) **munāfıq bolmasa**.
913. D TE 34a (12) Üç türlüg kişini **ğıybat qılsa** ğıybat erves.
914. D TE 34a (13) Yana kişini **ğıybat qılsa** “estağfirullah” köp demek kerek.
915. D TE 34a (15) Adamoğlı **olsa** üç hasrat bile barur.
916. D TE 34b (4) Yana **her kim ki** <Tēngri> Ta‘ālānı **tanısa** muhabbatı artqay.
917. D TE 34b (5) Yana **her kim** dünyānı **tanısa** dünyānı duşman tutqay.
918. D TE 34b (6) Yana körgil kim biregü **ölse** dünyānıñ işi neçük turur?
919. D TE 34b (8) **Her kim** altun, kümüşni ‘**aziz tutsa** <Tēngri‘ Ta‘ālā anı ‘akıbat hār kılğay.
920. D TE 34b (9) **Her kim** biregüniñ sözini sañğa **aytsa** senniñ sözünñgi dağı kişige (10) aytkusı durur.
921. D TE 34b (10) Yana kıyāmat küni **her ne kim** özi **yemiş bolsa** ata anasığa (11) oğul uşağığa **yedürmiş bolsa** barçanı hasāb bērmek kerek velikin **ol neme kim** mihmānlarğa **yedürmiş bolsa** hasābı bolmagay.
922. D TE 35a (2) Yā banda! Yavuzluğunı bağışladım; velikin könlünıñni (3) özge kişige **māyıl qılsañ** seni yarlıkamağay mēn.
923. D TE 35b (3) **Kaçan kim** özige **kēldi erte** yana yarmaq tilēdi.
924. D TE 36a (6) İlāhī, bir yıl riyā bile **tā‘at kıldım erte** hıç mēni sormadı kim ne kişı durur sēn?
925. D TE 36a (7) Arığ köñlüm bile tā‘atka **maşğul boldum erte** bu kün munça kişini mañğa yiberip turur sēn (8) kim bu işni mēniñ boynumğa yüklegeyler.
926. D TE 36a (11) Ol bay kişı **vafāt boldı erte** anıñ bir körklüg kıızı bar erti.
927. D TE 36a (13) Sābit Bünānī bu sözni Mālikke **ayttı erte** Mālik ayttı kim: “Mēn dünyāğa üç talāk bērip turur mēn. Emdi hatun kişı (14) dünyādın durur. Üç talāk koygan hatunni yana **alsa bolmas**.” dēp dēdi.
928. D TE 36b (1) Ğazāğa **bardım erte** sançış küni (2) qatıg ısıttım andağ kim ol sançışka bara almay.
929. D TE 36b (2) Yatıp köñlümde ayttım: ‘**Eger** Tēngri Ta‘ālānıñ dargāhıda (3) mañğa **martaba bolsa erti** bu kün ısıtıp yatmağay ertim.’ dēp.

930. D TE 36b (3) Bu fikr bile **uyudum érse** tüşümde maŋga (4) andağ döp ayturlar kim: ‘Yā Mālik, **eger** sèn bu kün sançıŋğa **kirseŋg érdi** sèni tüşürüp esîr kıılır érdiler.
931. D TE 36b (7) Mālik ayttı: “Kêlgil êkelemiz êliglerimizni otka salalı **her kimniŋg** dîni hağ **bolsa** êligleri köymegey.” (8) döp.
932. D TE 36b (12) **Eger** ol tarsâ êligini yalguz otka **salsa** körgey érdi kim aŋga nè (13) işler kélür érdi.
933. D TE 36b (13) **Kaçan kim** yağşırağ **boldum érse** bāzārğa (14) bardım nā-gāh kördüm kim şaharnıŋg bêgi bāzār içinde kélür érdi Yasavullar, “Yırağ turuŋız!” döp êlni urar (15) érdiler.
934. D TE 37a (2) Anı **kördüm érse** tavba kıldım kim yana hîç kişini qarğamağay mèn.
935. D TE 37a (4) Mālik barıp (5) ol yigitke **naşihat kıldı érse** ol yigit cabbār şıfāt, uluğ kōŋgüllüg kişi érdi.
936. D TE 37a (6) Ol yigit ayttı: “Mèn yüz munça iş **kılsam** sultān maŋga neme dèmes, mèdin (7) hoşnūd turur.”
937. D TE 37a (7) Mālik ayttı: “**Eger** sultānğa **aytmasağ**, Raħmānğa aytayın.”
938. D TE 37a (8) Yana bir nèçe kündin soŋra (9) ol yigitniŋg yavuzluğı köprek **boldı érse** ol kün maŋga kèlip **şıkāyat kıldılar érse** mènŋg ayttım: (10) “Barıp anı pür-edeb kılalı.” döp.
939. D TE 37a (13) Ol yigit bu sözni **êşitti érse** ayttı: “**Andağ érse** barım yoğumnu anıŋg (14) yolında şarf kılayın yana anıŋg rızāsı **nèçük bolsa** andağ kılayın yana anıŋg rızāsı tã‘at içinde durur.
940. D TE 37b (5) Ol cuhūd her künde yazığa **oltursa** nacāsatnı kèltürüp Mālikniŋg (6) namāz kıılır mıħrābığa tōker érdi.
941. D TE 37b (9) Tèŋri Ta‘ālā Kelām içinde aytur kim: Her kimniŋg biregüğe acığı **kêlse** ol acığın (10) siŋgürüp aŋga **neme dèmese** mèn ol kişiğe raħmat kılıp köp dereceler rozī kılgay mèn.
942. D TE 38a (4) Yana ayttı: ‘El aytur kim her kişi bir çile (5) ya‘nī kırk kün èt **yemese** ‘ağlı kalmas.’ döp.
943. D TE 38a (14) Kirip **kördi érse** Mālikni tanıdı.
944. D TE 38b (1) Êmdi sèn bizdin rancīda bolmağıl.” döp dar-ħ‘āst **kıldı érse** Mālik ayttı: “Ey ‘azîr, Tèŋri Ta‘ālā edeb üçün (2) bu sözni maŋga yiberdi.

945. D TE 38b (3) **Eger yesem êrdi** kâfir dèp at koyar êrdiñg.
946. D TE 38b (9) **Her kaçan kim** mèn şahâdat aytayın **dësem** (10) ol ot mañga tèpnür.
947. D TE 38b (11) Naıldur kim (12) **her kaçan kim** “iyyâke na‘budu ve iyyâke neste‘în” **dëseler** zâr zâr yığlar êrdi dağı aytur êrdi kim “iyyâke na‘budu” (13)-nıñ ma‘nısı ol durur kim: (...)
948. D TE 39a (3) Yana ol kim Tèñgri Ta‘âlâdın mañga bir davlat **këlür bolsa** nâgâh davlat kèlip mèni uyquda kòrgey dağı yanıp barğay.
949. D TE 39a (5) Yana ayttı: “**Eger èl sorsa kim** ‘halâyıknıñ yamanı kim?’ (6) Mèn aytkay mèn kim: ‘Mèn durur mèn.’”
950. D TE 39a (6) Yana ‘Abdu’llâh Mübârek bu sözni **êşitti êrse** ayttı: “Mâlikniñ martabası mundın (7) durur kim özini barça ‘âlamdın öksük körer.”
951. D TE 39a (9) Dîn, mañlûk şuhbatını yahşırax **sêvse** ol kişidin yahşılığ tama‘ın tutmañız kim anıñ ‘ılmı, bilgisi yoq turur.
952. D TE 39b (2) Ma‘nısı ol bolur kim: “**Her kaçan** siz mèni **yâd kılsañız**, mèn dağı sizni yâd kılgay mèn.” dèp.
953. D TE 39b (3) Ma‘nısı ol bolur kim: “**Her kaçan kim** siz mèni yâd kılip du‘â bile mèndin **tilek tileseniz**, (4) mèn sizin tilegiñizni bergey mèn.”
954. D TE 39b (6) Yana ayttı: “Köp kitâblarda (7) oqup kördüm kim Tèñgri Ta‘âlâ aytur kim: “**Her kaysı ‘âlımlar kim** dünyâni **sêvseler** alarnıñ köñglidin, zikrimniñ, (8) münâcâtınıñ, halâvatın lazzatın kètergey mèn.”
955. D TE 39b (8) Yana Mâlik ayttı kim: “**Her kim** dünyâda dâyim şahvat tilep **yürüse** şaytânğa (9) hâcat êrmes kim anı tilegey.”
956. D TE 39b (9) Yana Mâlik **vafât kıldı êrse** bir ‘azîz kişi anı tüşinde körüp sordı kim: (10) “Yâ Mâlik Dînâr! Sañga Tèñgri Ta‘âlâ nè iş kıldı?” dèp.
957. D TE 40a (6) Özge ni‘matlardın tama‘ kèsmşs êrdi yana ayttı: “Her kim **kanâ‘at kılsa** halkdın bî-niyâz (7) boldı.
958. D TE 40a (8) Yana bir êr vaqıtta açlıqdın taqâtı **kalmasa** hasan-ı Başrî êvige barur êrdi. (9) **Her neme tapsa** yer êrdi.
959. D TE 40a (12) Mundak **kılsañız** bî-niyâz bolğay sèn.
960. D TE 40b (2) Muḥammad Vâsı‘ ayttı: “Anıñ üçün cavâb bèrmes mèn kim **eger aytsam**; ‘faķırlığdın, yoqluğdın keyip turur mèn.’ (3) Tèñgri Ta‘âlâdın şikâyat kılmış bolğay mèn.” dèdi.

961. D TE 40b (8) **Her kim** Têngri Ta‘âlânı **tanımış bolsa** sözi az bolğay, qorğunçı hayrânlığı (9) köp bolğay.
962. D TE 40b (13) Yana bir kün bir borçluq kişiniñ evige barıp (14) eşikni **kaqtı** **erse** hatunı ayttı: “Abuşkam evde yok turur.” habīb-ı ‘Acamī ayttı: “Abuşkañg **bolmasa** meniñg yol töremni (15) keltürgil barayın.” dep.
963. D TE 41a (4) Ol derviş navmīd yanıp **bardı erse** ol hatun bardı kazannı tüşürgey körer kim kazan dağı (5) aş barçası kan bolmış.
964. D TE 41a (8) Oğlanlar habīb-ı ‘Acamīni **kördiler erse** bir birisige aytur erdiler: (...)
965. D TE 41a (11) Habīb-ı ‘Acamī ol va‘zını eşitip Têngri Ta‘âlā qorğunçıdın bihüş boldı **kaçan kim** özige **keldi** (12) **erse** hasan-ı Başrī barça yavuz, yaman işlerin tavba kıldı.
966. D TE 41a (14) Yana evige barurda ol burunğı oğlanlar katığa **yetti erse** (15) ol oğlanlar biri birige ayttılar kim: “Yoldın yırak turalı kim biziñg ayağımızniñgerdi tavba kılgan Habībğa tégmesün.” dep.
967. D TE 41b (1) Habīb, bu sözni eñitip ayttı kim: “İlahī, **bu bir sâ‘atta kim** yavuzluğdın (2) yanıp sañga **sıgındım erse** meniñg sevuğlügimni öz dostlarıñgı köñlige saldıñg. Dağı meniñg (3) yaman atımnı yahşığa evürdüñg.” dep.
968. D TE 41b (5) Nāgāh bir alguluğı kelip da‘vī **kıldı erse** hatunınıñg (6) çadırını berdi. Yana biregü kelip **da‘vī kıldı erse** öz köñlegini berdi.
969. D TE 41b (11) Kêçe **bolsa** evige barur erdi.
970. D TE 41b (14) Onunçı kün habīb şavma‘ada fikr kıldı ayttı kim: (15) “Bu kêçe evge **barsam** hatunum **neme tilese** nê cavāb aytayın?” dep.
971. D TE 42a (10) Andaq boldı kim **her nekim** Têngri Ta‘âlā dargāhıda **du‘ā kılsa** du‘ası icābat bolur erdi.
972. D TE 42a (15) Ol hatun evige **bardı erse** oğlı evde oturur erdi.
973. D TE 42b (4) **Eger sorsalar kim:** ‘Yel nêçük kişini keltürgey?’ dep. (5) Cavāb aytkıl andaq kim: ‘Sulaymān paygambar tahtın köterip bir aylıg yolını bir sâ‘atta keltürür erdi.’
974. D TE 42b (8) Tañğlası kün aşlıkınıñ ıgesi (9) kelip yarmaq **tiledi erse** habīb ol halitadın yarmaq çıkarıp berdi.
975. D TE 43a (2) Hasan, etmekni yeyin dep elik **uzattı erse** bir derviş eşikke kelip çarladı.

976. D TE 43a (3) H̄asan ayttı: “Yā habīb, s̄en yah̄şı kiři durur s̄en; velikin bir p̄ara ‘aqlıñg, ‘ilmıñg **bolsa** yah̄şırak bolğay (4) ěrdi.
977. D TE 43a (8) Yā ustādım s̄en yah̄şı kiři turur (9) s̄en; velikin şıdķıñg mundın artugrak **bolsa** yah̄şırak bolğay ěrdi.
978. D TE 43a (10) Naķldur kim **bir kün** namāz-ı şā[m] vaķtında H̄asan-ı Başrī H̄abīb-ı ‘Acamīnıñg (11) şavma‘asığa **yetti ěrse** H̄abīb namāzını bağlamış ěrdi dağı *elhamd*nı **elhemd** d̄ep oķur ěrdi.
979. D TE 43a (12) Munuñg keynind[e] **namāz kılrsa** bu bilmes, d̄ep. H̄asan-ı Başrī (13) yalguz namāz kıldı.
980. D TE 43b (1) **Eger** özgelernıñg tili **rāst ěrse** (2) habīb-ı ‘Acamīnıñg kōñgli rāst turur.
981. D TE 43b (6) Siz **körmesenğiz** m̄en n̄eteyin?
982. D TE 43b (9) **Eger** yalgan **aytsam ěrdi** ěkelemiz giriftār bolur ěrdük.
983. D TE 43b (15) Yana balālar **k̄else** kabūl kılğıl dağı **her n̄e kim** sañğa **k̄else** T̄enğri Ta ‘ālādın kōrgil dağı (44a) (1) ayağınğnı suğa basıp k̄eçkil.” d̄ep.
984. D TE 44a (2) **Kaçan kim** özige **k̄eldi ěrse** sordılar kim ‘H̄asan, sañğa n̄e boldı?’ d̄ep.
985. D TE 44a (3) **Eger** kıyāmat künü, (4) ‘Şırāt köprüğidin ötkil!’ **d̄eseler**, m̄en **öte almasam** n̄e kılğay m̄en?
986. D TE 44b (10) Yana **bir kaçan kim** Qurān **oķusalar** habīb zār zār yığlar ěrdi.
987. D TE 45a (5) Naķldur kim Hişām bin ‘Abdü’lmuttalib sordı kim: “N̄e iş **kılrsak** (6) halāşlık tapķay biz?” d̄ep.
988. D TE 45a (11) Dunyānıñg az n̄emesige (12) **maşğul bolsanğ**, ahıratnıñg kōp n̄emesige ziyān kılğay.
989. D TE 45b (3) M̄en olturdum **oyķandı ěrse** aytur; ‘Rasūl ‘alayhi’s salāmı h̄alī tüşte kördüm.
990. D TE 45b (13) Dağı (14) ‘aşık bolganın kızğa aytıp **yiberdi ěrse** ol kıız sordurdı, “M̄enıñg n̄e yerimni kōrüp ‘aşık boldunğ?”
991. D TE 46a (9) Ęmdi **her kaçan** bu tamnı **körsem** uyalıp t̄erler m̄en.
992. D TE 46a (15) Ayttı: “Yā ana, **her kim** bu beř kün dunyāda **ěmgek tartsa** andak rāhatķa uçrağay kim (46b) (1) ol rāhat herğiz tükenmeğey.” d̄edi.
993. D TE 46b (1) İlāhī **eger** m̄eni ‘azāb (2) **kılrsanğ** seğver m̄en. **Yarlıķasanğ** dağı seğver m̄en.

994. D TE 46b (14) **Eger** ol amrad oğlanğa köprek **bağsañğ érđi** seni henüz mundın (15) köprek tişlegey érđim.
995. D TE 47a (2) **Eger** biregü **sorsa** kim Rābi'anı érenler cergesinde (3) neçük yād kıılır siz? dep. Cavāb oldur kim: (...)
996. D TE 47a (4) **Her kıaysı** hatunnıñ Tēngri Ta'alā dargāhıda tātı kulluğı érenler dek **bolsa** (5) anı hatun **dése bolmas**.
997. D TE 47b (6) Yana **her kıaçan kim** sizge neme (7) kerek **bolsa** Tēngri üçün kışı yiberip tiletiñiz biz yibereli." dep köp 'uzrlar kıoldı.
998. D TE 47b (8) **Kıaçan** Rābi'a **uluğ boldı érse** atası, anası (9) öldi.
999. D TE 47b (9) Rābi'anıñ egeçileri barçası ayrılıp **kéttiler érse** (10) Rābi'anı bir zālım kışı keniz kim durur dep sattı.
1000. D TE 47b (11) Bir kün bir nā-maħram kışidin yaşunmağ bolup yoldın **cayladı érse** yıkılıp bir éligini sındı.
1001. D TE 48a (1) Kēçe **bolsa** (2) Tañ atkunça namāz kıılır érđi.
1002. D TE 48a (5) **Eger** meniñ ihtıyırım meniñ éligimde **bolsa érđi** bir zamān seniñ kulluğunğdın (6) hāl bolmağay érđim dep; velikin meni bir maħlūknıñ éligige giriftār kıılıp turur sen.
1003. D TE 48a (8) Ol zamān Hāca köñlinde ayttı kim: "Munı emdidin soñra banda **kılsa bolmas**." (9) dep tañglası kün ayttı: "Yā Rābi'a, seni āzād kııldım. **Eger** köñlünğ **tilese** munda turgıl. Bizler barçamız sañğa (10) hıdmat kıılalı. **Eger** munda **turmasañğ her kıayda** köñlünğ **tilese** bargıl." dep.
1004. D TE 48b (1) Kıabıla **bardı érse** ayttı: "İlāhī, pād-şāhlar 'acıız, za'if bandalar bile mundağ mu kıılurlar?"
1005. D TE 48b (2) "Mēni öz éviñge indediñ dağı bu bādıyada eşegimni öltürdüñ. Mēni bu bayābānda kıoyduñ." **dēdi érse** (3) darhāl eşek tirilip kıoptı.
1006. D TE 48b (5) Mañğa seniñ dīdārınğ kerek." **dēdi érse** Tēngri Ta'alādın hıtāb kēldi kim: (...)
1007. D TE 48b (6) Mūsā, dīdār **tiledi érse** bir zarra çağlık tacallī bir tağқа kııldığ ol tağ (7) pāra pāra bolup ayrıştı.
1008. D TE 48b (9) "Özgeler (10) bu yolda ayak bile bardılar mēn başım bile barur mēn." dep on tört yıldın soñra Ka'bağa **yetti érse** Ka'banı (11) ornında körmedi bir nāş kıılıp ayttı: (...)

1009. D TE 49a (5) Êmdi **eger** hacım **ķabūl êrmes êrse** (6) bu uluĝ ta'zîyet turur, ta'zîyetniĝ ŧavābı ķanı?" dēp ayttı.
1010. D TE 49a (6) Yana sonĝĝı yıl Rābi'a ayttı: "Biltur, Ka'ba maĝa utru (7) **kêldi êrse** bu yıl mēn Ka'baĝa utru barayın." dēdi.
1011. D TE 49a (7) Naķldur kim hac vaķtı **boldı êrse** (8) Rābi'a bādıyaĝa yüz koydı daĝı ķaburĝası bile yumalanıp yēti yılda Ka'baĝa yetti.
1012. D TE 49a (8) **Ķaçan kim** Ka'baĝa **yetti êrse** bir ün eşitti kim: (...)
1013. D TE 49a (9) Rābi'a ayttı: (10) "Yā İlāhî, ol martabaĝa yeterge mēniĝ kuvvatım yok turur velîkin faķrdın bir zarra tiler mēn." dēp **dēdi êrse** (11) ün kēldi kim: (...)
1014. D TE 49a (14) Rābi'a yoķarı (15) **baķtı êrse** bir daryā kōrdi ķandın kim havā ūze mu'allak turur.
1015. D TE 49b (11) Ol zamān bir dervîŧ kēlip eşikte **çarladı êrse** Rābi'a ol êki êtmekni alarnıĝ ileyindin alıp darvîŧĝa (12) bērdi.
1016. D TE 49b (13) Rābi'a ol sofradaĝı êtmeklerni (14) **sanadı êrse** on sēkiz êtmek êrdi.
1017. D TE 49b (15) Rābi'a ayttı: "Yok, yanĝlıŧ turur." dēp (50a) (1) Ol kenîzek êtmeklerni alıp bardı bibisige **ayttı êrse** bibisi yana êki êtmek ūstige koyup (2) yiberdi.
1018. D TE 50a (4) Dervîŧ **kêldi êrse** dervîŧke bērdim daĝı kōnĝlümde münācāt ķıldım (5) ayttım: (...)
1019. D TE 50a (6) Ol kenîzek on sēkiz **kêltürdi êrse** mēn kōnĝlümde ayttım kim êki êtmekni ķiŧi alıp (7) turur.
1020. D TE 50a (7) Yā bizge yibergen bolmaĝay dēp **yandurdum êrse** yana êki êtmek ķatıp yiberdiler mēn bildim kim (8) maĝa yibergen durur.
1021. D TE 50a (9) Naķldur kim bir kēçe bir oĝrı Rābi'aniĝ êvige kirdi daĝı Rābi'aniĝ (10) çadırını **kōterdi êrse** çıķalı yol tapmadı.
1022. D TE 50a (10) Yana çadırını ornıda **ķoydı êrse** yol taptı.
1023. D TE 50a (10) Yana çadırını (11) **kōterdi êrse** yol baĝlandı.
1024. D TE 50a (11) Bu yanĝlıĝ yēti ķatla çadırını **kōterdi êrse** yolu baĝlandı.
1025. D TE 50a (11) Yana **ķoydı êrse** (12) açıldı.
1026. D TE 50a (14) Ey țarrār oĝrı, **eger** bir dost uyķuda **êrse** bir dost oyķak durur.
1027. D TE 50b (3) "Soĝan **bolmasa** bolsun." dēp.

1028. D TE 51a (6) **Eger** biregü **aytsa** kim “Nêçük mundağ bolğay?” dèp, aytqıl kim: “Mūsā ‘alayhi’s-salāmniñg (7) èligidin yaruğluk çıkar èrdi.
1029. D TE 51a (7) **Eger aytsalar** kim ‘Mūsā ‘alayhi’s-salām payğambar èrdi. Rābi‘a payğambar èrmes.’ dèp. (8) Cavāb ol durur kim: ‘**Her kim** payğambar buyurğan işni **kılsa** payğambarlar karāmâtından ülüş tapar dağı andağ kim (9) payğambarlarnıñ mu‘cızı bar velīniñg karāmâtı bar.
1030. D TE 51a (9) Yana Rasūl ‘alayhi’s-salāmniñg hadīsı andağ turur kim: “**Her kim** (10) harām maldın bir kümüşni iyesige **yandura bërse** payğambarlarnıñ derecesindin bir derece tapqay yana biregü tüş (11) körüp tüş **çm bolsa** uyquda körgen dèk oykağda dağı **körse** payğambarlarnıñ derecesidin bir derece (12) ol durur.”
1031. D TE 51a (13) Yana igne dèk yalañğaç bolup (14) iş işlegil, **kaçan kim** bu èki işni **kıldınğ èrse** kıl dèk bolğıl kim işniñ bātil bolmağay.
1032. D TE 51b (3) Rābi‘a ayttı: “Özümni tamām **yok èttim èrse** anı taptım.”
1033. D TE 51b (5) Ol èki altunni her bir altunın (6) bir èligimge tuttum, korqtum; èki yarmağni bir yerde **tutsam** alar èkegü **bolsa** mēni yoldın azğurgaylar. dèp.”
1034. D TE 51b (7) Yana hasan ayttı: uçmağda ger bir nafs urgunça Tēñriniñ dīdarından **yırağ bolsam** ança yığlağay mēn kim (8) uçmağ içindeki halāyıkniñ mañga rahmı kēlgey.” dèp.
1035. D TE 51b (8) Rābi‘a ayttı: “Bu söz yahşı durur velikin **her kim** dunyāda bir nafs anıñg (9) zikridin **ğāfil bolsa** dağı zārī kılıp **yığlasa** ol nişāne durur kim āhırratta dağı andağ oğ bolğusı.”
1036. D TE 51b (10) Rābi‘a ayttı: “Mēniñg üç kayğum bar **her kim** ol üç kayğumı (11) mendin **kēterse** andın soñgra abuşkağa tēger mēn.” dèp.
1037. D TE 51b (14) **Bilsem** mēni kaçısı yolğa eltgeyler?
1038. D TE 51b (15) Rābi‘a ayttı: “Mēniñg ileyimde mundağ kayğular **bolsa** (52a) (1) abuşkadın nē bir parvāim bolğay?”
1039. D TE 52a (13) Rābi‘a ayttı: “**Eger körmesem** kılmağay èrdim.”
1040. D TE 52a (15) Yana sordılar kim: “Yā Rābi‘a, **eger** banda **tavba kılsa** Tēñri Ta‘ālā ol bandanıñg tavbasın qabūl kılgay mu (52b) (1) yā yok mu?”
1041. D TE 52b (1) Kaçan kim bandağa Tēñri Ta‘ālā **tavba bërse** (2) şeksiz tavbasın qabūl kılgusı durur.

1042. D TE 52b (2) Yana ayttı köz bile haq yolınıñ manzılların **körse bolmas** dağı til bile (3) haqqa **yetse bolmas**.
1043. D TE 52b (3) **Qaçan kim** köñlüñ **oykansa** köñül közi bile yol körüp (4) manzılğa yetgey sën.
1044. D TE 52b (15) Rābi'a eşik **açtı erse** biregü bir ayakda aş Rābi'a üçün (53a) (1) keltürmiş erdi.
1045. D TE 53a (1) Rābi'a ol aşnı keltürüp evi içinde koyup özi çarāğ yandurgalı **bardı erse** (2) möşük barıp ol aşnı tökti.
1046. D TE 53a (2) Rābi'a kélip **kördi erse** ayttı: “Su keltüreyin dağı su bile rozanı (3) açayın.” döp.
1047. D TE 53a (3) Su alğalı **bardı erse** çarāğ uçtı.
1048. D TE 53a (3) Rābi'a sunı içeyin döp közeni **köterdi erse** (4) eligidin tüşüp sıdı.
1049. D TE 53a (7) Rābi'a ayttı: “Bu hıtabnı **eşittim erse** dunyā muhabbatın tamām köñlümdin çıkardım dağı (8) dunyā halkıdın bir yolu yüzümni çevürdüm.
1050. D TE 53b (1) Yana ayttı kim: “**Eger** uçmağ, tamuğ **bolmasa erdi** Tēñri (2) Ta'ālāğa kulluk kılmas mu erdiñiz?” döp.
1051. D TE 53b (5) Yā Rābi'a, köp kişiler bar kim sën alardın **neme tileseñ** sañğa bérürler.
1052. D TE 53b (11) Rābi'a ayttı: “Bu kēçe seher vaqtında köñlüm uçmağ sarı **mayl kıldı erse** Tēñri Ta'ālā mañğa edeb saklamak üçün (12) bu zaħmatnı yiberdi.”
1053. D TE 53b (12) Yana Ĥasan-ı Başrı ayttı: “Rābi'anıñ Ĥastalığın sorgalı **bardım erse** bir Ĥāca kişini kördüm.
1054. D TE 53b (15) Ĥasan-ı Başrı ayttı: “Rābi'a katığa kirip bu Ĥācanıñ (54a) (1) sözün **tēgürdüm erse** Rābi'a köziniñ ucu bile mañğa bakıp ayttı: (...)
1055. D TE 54a (6) Köp künlerge dēginçe köñlüm çarāñgu bolmış erdi ol tikken tonumnu yana **söktüm erse** köñlüm yaradı.
1056. D TE 54a (8) Rābi'a ol evge (9) barıp **olturdı erse** ol evniñ naqşların körüp köñli aña maşgöl boldı.
1057. D TE 54b (4) **Eger** mēn **tilesem** ol **tilemese** küfr bolğay.
1058. D TE 54b (10) Ayttım: “Ya Rābi'a, mēniñ bay dostlarım bar **eger icāzat bolsa** sēniñ üçün alardın (11) neme tileyin.” döp.
1059. D TE 54b (12) Anıñ Ĥāstı mundağ **bolsa** biz dağı muñğa (13) rāzī durur biz.

1060. D TE 54b (14) Hāsan-ı Başrī ayttı: “Şādık ėrmes **ol kişi kim** Tēngri Ta‘ālādn kēlgen (15) zaħmğa **taħammül kılmasa.**”
1061. D TE 54b (15) Şaķık Balhī ayttı: “Şādık ėrmes **ol kişi kim** (55a) (1) Tēngri Ta‘ālādn kēlgen kazāğa **şükr kılmasa.**”
1062. D TE 55a (1) Mālik Dīnār ayttı: “Şādık (2) ėrmes **ol kişi kim** meze **tapmasa** Tēngri Ta‘ālā yibergen zaħmdın.” dēp.
1063. D TE 55a (3) Rābi‘a ayttı: “Şādık ėrmes **ol kişi kim** Tēngri Ta‘ālā (4)-dn kēlgen zaħmnıñg dardını **unutmasa.**
1064. D TE 55a (6) Anıñg üçün kim **eger sēvmesenğ** (7) **ėrdi** munça köp yād kılmas ėrdiñg.
1065. D TE 55a (7) **Biregü kim** rāhatğa ħarī-dār **bolsa** ol rāhatnı (ol rāhatnı) köp (8) sindura sözler.
1066. D TE 55a (8) **Eger** sēn duniyādn fāriğ **bolsağ** **ėrdi** yaħşılığ, yamanlığdn ne parvānıñg (9) bolğay ėrdi?
1067. D TE 55a (10) Ma‘rifat sözlerin sözleyü **başladuğ** **ėrse** Rābi‘a ayttı: ‘Bu sözlerdin yaħşırak (11) hıç söz yok turur.
1068. D TE 55a (11) Namāz-ı şāmnı (12) **kılduğ** **ėrse** Rābi‘a bir neçe kuruğ ėtmek bile kēltürdi dağı kazannı **tüşürdi** **ėrse** Tēngri Ta‘ālā (13)-nıñ kudratı bile kazanda ėt aş pişmiş ėrdi.
1069. D TE 55b (1) Yā İlähī, kıyāmat (2) küni mēni tamuğka **yibersenğ** mēn bir sını aşkārā kılğay mēn kim tamuğ mēndin miñg yıllık yol kaçğay.
1070. D TE 55b (5) İlähī, sañğa tamuğ kōrkunçdn **kulluğ kılur** **bolsam** mēni otida köydürgil.
1071. D TE 55b (5) **Eger** uçmağ ümīdige (6) **kulluğ kılur** **ėrsem** uçmağnı mañğa ħarām kılğıl.
1072. D TE 55b (6) Yana sañğa sēniñg üçün **kulluğ kılur** **ėrsem** dīdārıñgnı (7) dırığ kılmağıl.
1073. D TE 55b (7) İlähī, mēni kıyāmatta tamuğka **yibersenğ** faryād kılğay mēn kim: (8) ‘İlähī, mēn sēni sēvmiş ėrdim. Sēni sēvgenlerge mundağ mu kılur sēn?’ dēp.
1074. D TE 55b (13) Barça kōpup çıqtılar eşikni **yaptılar** **ėrse** ün eşittiler kim Rābi‘a imān ‘arz kılıp vafāt kıldı.

1075. D TE 55b (14) Maşâyıhlar yığılıp Rābi‘anı yudurup namāzın kılıp āhırat yeriğe **koıdılar erte** yana Rābi‘anı tüşte körup (15) sordılar kim: “Yā Rābi‘a Münker bile Nakırğa nê cavāb bérđinġ?” dēp.
1076. D TE 56a (11) Nökerleri yol urup māl **keltürse** (12) öz aġalık ülüşini artuķı alıp özgesini nökerlerige üleşe bérür erdi.
1077. D TE 56a (13) Yana **her aysı** (14) hıdmatkārı **namāz ılmasa** anı öz atında turġuzmas erdi.
1078. D TE 56a (15) Daġı ol kārவān bu oġrılarınġ ünini **eşittiler erte** (56b) (1) bu kārவānnıġ içinde bir H̄āca bar erdi.
1079. D TE 56b (2) Yazı sarı yüz oyup **yüġürdi erte** ol yazı içinde adır kördi.
1080. D TE 56b (3) H̄āca, öz hālını sözlep yarmaġnı utru **tuttı erte** ol kişi ayttı: (...)
1081. D TE 56b (4) **açan kim** kārவānga **yetti erte** körer kim oġrılar urub barça mälları eltmiş erdiler.
1082. D TE 56b (6) ana H̄āca ol adırġa **bardı erte** körer kim oġrılar barça yığılıp alġan mälların üleşür erdiler.
1083. D TE 56b (6) H̄āca alarnı (7) **kördi erte** ayttı: “Ay! Vay! Mēn yarmaġmnı oġrılarġa tapşurmuş mēn!” dēp **yandı erte** Fazıl ‘Iyāz ol h̄ācanı (8) arladı, ayttı: “Ne hāl durur?” dēp.
1084. D TE 57a (3) Ol kişi şabr ıldı kim Fazıl namāzdın fāriġ **boldı** (4) **erte** ayttı: “Namāz bile roza yana oġurluġ nêçük bile rāst kēlgey?” dēp.
1085. D TE 57a (5) Oġuyu **başladı erte** ol kişi hayrān aldı.
1086. D TE 57a (6) Andaķ kim **eger** kārவānda bir atun kişi **bolsa erdi** ol kārவānga oķ tas atılmas erdi.
1087. D TE 57a (7) Yana **kimerseninġ nemesi** az **bolsa erdi** andın nēme almas erdi.
1088. D TE 57a (7) Yana **her kimninġ nemesin alur bolsa** (8) biraz nemesin yandura bérür erdi.
1089. D TE 57a (9) Yol urmaķdın **her nēme tapsa** ol atunga yiberür erdi.
1090. D TE 57b (5) Ulus **yıġılsa** (6) anı tükete almaġay erdi.
1091. D TE 57b (12) Cuhūd ayttı: “Mēn Tevrīt kitābında (13) körmüş erdim kim **her kim** şıdķı bile **tavba ılsa** tofraķ anıġ eliġide altun bolur.” dēp.
1092. D TE 58a (2) Ol kişi Fazılın baġlap sultān atıġa **eltti erte** (3) sultān, Fazılın körup hiç nēmerse dēmedi. Évige **yiberdi erte** Fazıl ayttı: “Yā atun eşik açķıl!” dēp.

1093. D TE 58a (6) **Her qayda bolsanğ** sanğa (7) hıdmat kılur mèn.
1094. D TE 58a (8) Dağı rıyāzatlar **tarttı érse** Tēnğri Ta‘ālā (9) ‘ilm eşigini Fazılınığ yüzige açtı.
1095. D TE 58a (14) Sufyān ayttı: “Nēçün mañğa habar kılmadınığız **kim** tapuğqa (15) **kêlsem érdi.**” dèp.
1096. D TE 58b (4) Hārūn Raşid bu āyatnı **eşitti érse** (5) ayttı: “Eger biz ögüt tilep yürür biz, bu ögüt bizge yéter.” dèp.
1097. D TE 58b (10) Fazıl ayttı: “Nè yaħşı, yumsaq élik turur. **Eger** tamuğ otıdın (11) **halāş bolsa.**”
1098. D TE 58b (13) Sēni özünğge bēg kıldım, sēn öz nafsınığ bile (14) bolup öz nafsınığnı dāyım Tēnğri Ta‘ālānıñ qulluğığa **turğuzsanğ** miñğ yıl halāyıkınığ arasında (15) bēglik kılğanlardın yegrek bolgay.
1099. D TE 58b (15) Yana ‘Umar bin ‘Abdu’l‘aziz halāyıkqa **olturdı érse** (59a) (1) Selim bin ‘Abdu’llāhnı yana Recāy bin hayātnı yana Muħammad bin Ka‘bnı indetip ayttı: “Mèn bu hılāfat işige giriftār (2) boldum.
1100. D TE 59a (2) Yana él bu işni yaħşı **körse mèn** balā körer mèn.
1101. D TE 59a (7) **Eger** bir qarı hatun bir kēçe aç **yatmış bolsa** kıyāmat küni (8) sanğa duşman bolgay. Anıñ üçün kim sēn halıfa durur sēn ‘ādillıg kılıp insāf saklağıl.” dèp (9) **dèdi érse** Hārūn Raşid köp yığladı.
1102. D TE 59b (9) İlāhī, bu munça halāyık bireğünüñ (10) évige barıp dānikī **tilese** ol kişi bularnı navmīd yandurmağay.
1103. D TE 59b (13) **Eger** mèn bularnıñ arasında **bolsam** bularnı Tēnğri Ta‘ālā (14) yarlıqar.
1104. D TE 59b (15) **Eger** siz qorğunçluq **bolsanıñız** qorğunçluq érenlerni körgey érdiniñiz dağı alar sizge körüngey érdi.
1105. D TE 60a (2) Yana **tégse tégmese** anıñ qatında bir bolğay dağı tamām dunyā muħabbatın köñgliden çıkarğay.
1106. D TE 60a (6) Bir kēçe (7) Fazıl ‘İyāz bile şuħbat tutup köp türlüğ sözler **sözleştük érse** sonğra mèn ayttım kim ‘Hoş kēçe érdi (8) bu kēçe dağı hoş şuħbat érdi bu şuħbat.’ dèp.
1107. D TE 60b (1) Köp minnat tutar mèn **ol kişidin kim** mañğa (2) yolutup **salām kılmasa** dağı mèn **agrık bolsam** kèlip mēni **sormasa.**

1108. D TE 60b (2) Yana ayttı: “Kêçe **bolsa** katık sêvünür mên kim maŋga (3) bir halvat hâşıl bolur kim halâyıknıŋ yüzini kôrmes mên, sözlerin eşitmes mên. Dağı **taŋg atsa** kayguluğ (4) bolur mên kim el maŋga zahmat bérürler.
1109. D TE 60b (4) Yana **her kim** yalğuzluğnı yaman kôrüp halâyık bile şuhbat tutmağnı **sêvse** (5) ol kişi salâmat yolıdın yırağ tüşti.
1110. D TE 60b (5) Yana **her kim** Têngri Ta‘âlâdın **korğsa** tili dunyâ sözidın kışka bolğay.
1111. D TE 60b (6) Têngri Ta‘âlâ **her kimni sêvse** ol bandağa dunyâ işidın zahmat üküş bergey dağı duşman **tutsa** (7) ol kişige dunyâni kênğ kılıp dunyâ bile mübtelâ kılır.
1112. D TE 60b (8) Têngri Ta‘âlâ (9) -dın **her kim korğsa** barça neme andın korğar.
1113. D TE 60b (10) Yana ayttı kim: “**Eger** barça dunyâni maŋga **bêrseler** siz murdâr memedin yigrengen dek (11) mên dunyâdın andağ yigrenges mên.”
1114. D TE 60b (13) Yana ayttı: “**Eger** (14) âhırat bir bâkî qalır taş **bolsa êrdi** dağı dunyâ fânî bolur altun **bolsa kerek êrdi** kim halâyık ol bâkî qalır (15) taşqa rağbat kılğay êrdiler.
1115. D TE 61a (1) Yana ayttı: “**Her kimge** dunyâdın (2) bir ülüş **bêrseler** âhıratın yüz ülüşin öksütürler.”
1116. D TE 61a (4) Tūr-i Sînâ tağı **tavâzu‘ kılındı êrse** Têngri Ta‘âlâ ol tūr-i Sînâ üze Mūsâ ‘alayhi’s-salâmı çıkarıp Mūsâ bile (5) sözleşti.
1117. D TE 61a (5) Yana **her kim** özini takabbur maqâmında **kôrse** ol kişige tavâzu‘dın ülüş yoqturur.
1118. D TE 61a (8) Dağı **her ne kim** (9) qazâdın **kêlse** şikâyat kılmayın hoşnûd bolğay.
1119. D TE 61a (9) Yana **eger** sêndin **sorsalar** kim: “Têngri Ta‘âlâni sêver mü sên?” dep. (10) Têk turğıl **eger** sêvmes mên **dêsenğ** kâfir bolur sên ve **eger** sêver mên **dêsenğ** sêniŋ işiŋ dost qullarıŋ (11) işige oqşamas.”
1120. D TE 61a (13) Yana ayttı her kim fâsıknıŋ yüzige küle **bağsa** andağ bolğay kim musulmânlığnı (14) buzmağqa küşiş kılmış bolğay.
1121. D TE 61a (14) Yana ayttı her kim bir hayvânga la‘net kılsa ol zamân ol hayvân ayttı: “Her kim biz êkeğüdin (15) ‘âsırağ bolsa la‘net aŋga kelsün!” dep. Yana ayttı eger maŋga yârlıq kêlse sêniŋ du‘â kılğanıŋ müstecâb turur dep.

1122. D TE 61b (1) **Eger** özüm üçün **du‘ā kılsam** fâyıdası mên bir kişige téggey. **Eger** (2) sultân üçün **du‘ā kılsam** fâyıdası barça halâyıqka tégge[y].
1123. D TE 61b (4) Têngri Ta‘âlâ yarlıqar kim: (5) “Ey bandalar, siz mênî **yād kılsaŋız** mên dağı sizni yād kılar mên. **Eger** siz mênî **unutsaŋız** mên dağı sizni yād kılmaz mên.”
1124. D TE 61b (6) Beşâret bêrgil, yazuqluğ ümmetlerinġge kim yazuqlıdın **tavba kılsaŋız** (7) Têngri Ta‘âlâ sizni yarlıqağay.
1125. D TE 61b (7) Yana; “Yâ Rasûlallâh, hoşnüd kııl şiddiklarını, zâhidlarını kim **eger** sizni ‘âdillik bile (8) **sorsam** köp ‘azâb kılgay mên sizni.”
1126. D TE 62a (2) İlâhî, Fazîl vaşıyyat kıldı kim mênî dunyâdın âhıratka **elttiŋ erse** (3) bu kızlarımni saŋga tapşurdum.
1127. D TE 62a (4) Alarnı **sordı erse** (5) öz hâlların ayttılar.
1128. D TE 62b (6) Ol kişi İbrâhîmga yavuğ **yetti erse** İbrâhîm (7) sordı kim: “Nê kişi durur sên?” dağı “Nê tilep yürür sên?” döp.
1129. D TE 62b (12) Ol kişi (13) **turdı erse** İbrâhîm ayttı: “Sên nê kişi sên kim mêninġ cânımga ot yaqtıŋ?” döp.
1130. D TE 63b (7) Köŋlide kêçti kim **ot bolsa** ya bir téri **ton bolsa** ısınğay êrdim döp.
1131. D TE 63b (7) Uykuğa bardı **kaçan kim oyqandı erse** (8) körer kim bir ajdahâ kâlip ağzıdın ot çıkarıp İbrâhîmni ısıtur êrdi.
1132. D TE 63b (10) Naqlıdur kim İbrâhîmni el **anğladı erse** ol ġârdın çıkıp Ka‘bağa yüz koydı.
1133. D TE 63b (11) Subhânallâh, **eger** bu ġâr tola yıpar **bolsa êrdi** (12) munça isi yahşı bolmağay êrdi.
1134. D TE 63b (13) Naqlıdur kim İbrâhîm Ka‘banıŋ bādıyasığa **kirdi erse** bir ‘azîz kişi İbrâhîmga yolutup ism-i a‘zamni (14) oquğıl döp İbrâhîmga öğretti.
1135. D TE 64a (2) “Zâtü’l-Irk” atlık yerge **yettük erse** yetmiş murakka‘ (3) kişini kördüm kim kıızıl kanğa bolğanıp ölüp yatur êrdiler.
1136. D TE 64a (8) **Kaçan kim** Ka‘bağa **yettük erse** (9) Hızır bizge yoluktı.
1137. D TE 64a (10) Yatıp bu yerge **yettük erse** hâlî bizlerge bir ün keldi kim: “Ey yalğançılar, mudda‘ılar sizinġ (11) kavluŋız mundağ mu durur kim mênî unutup mênin özge kimersege maşğül bolur siz!

1138. D TE 64b (6) Urgandın songra koyup **ötiler érse** İbrāhīm öz nafsıǵa ayttı, “Ey nafs, öz (7) sezānǵını kördünǵ.” dep.
1139. D TE 64b (10) Ol oǵlan uluǵ **boldı érse** sordı kim, “Mèniñ atam qayda durur?” dep.
1140. D TE 64b (13) Ka‘baǵa **yetti érse** (14) Ka‘ba içinde köp muraqqa‘ kèlgen kimerselerni körüp sordı kim İbrāhīm Adhamnı tanır mu siz?
1141. D TE 65a (3) Namāzdın songra İbrāhīm yārānlarıǵa ayttı, “Zinhār amradlarǵa, hatunlarǵa bakmañız. (4) Közüñizni saklañız.” dep yārānlarıǵa **naşihat kıldı érse** alar qabül kıldılar.
1142. D TE 65a (7) **Qaçan kim** tavāfdın fāriǵ **boldılar érse** barça yārānları ayttılar, “Yā İbrāhīm siz bizge aytur érdiñiz kim oǵlanlarǵa, (8) hatunlarǵa ok tas bakmañız.” dep. Neçük érdi kim siz ol amrd oǵlanga baqar érdiñiz?” **dep érse** İbrāhīm ayttı, “Mèn Balh şaharındın (9) çıkmışda bir süt emer oǵlum bar érdi. Köñglümde keçer kim bu mèniñ ol oǵlum bolǵay.” dep.
1143. D TE 65a (14) Qorqar mèn kim tanışlıq **bèrsem** nāǵāh bizni salıp baş alıp kaçqay.
1144. D TE 65b (2) **Qaçan kim özige kèldi érse** atasıǵa salām kıldı.
1145. D TE 65b (8) Oǵlumnı **kördüm érse** anıñ sevuǵlūǵı köñglümde paydā boldı.
1146. D TE 65b (10) ‘İlāhī, **eger** bu oǵlanıñ sevuǵlūǵı mèni sendin **yıraқ kılur érse** (11) yā anıñ cānın alǵıl yā mèniñ cānımnı alǵıl.’ dep **du‘ā kıldım érse** du‘ā qabül bolup oǵlumnıñ cānın aldı.
1147. D TE 65b (14) **Eger** biz barçanıñ yazuǵın ‘**afv kılsaқ** songra raḥmat daryāla[r]ımnı (15) kimge üleşkey biz.
1148. D TE 66a (8) Mèn **eger çıdasam** özümge talāқ bergey érdim.
1149. D TE 66a (9) Ol dervīş, “Yoқ turur.” **dèdi érse** (10) İbrāhīm ayttı: “ḥālınǵ yaḥşı ermiş.” dep.
1150. D TE 66a (11) Oǵul uşaǵı **boldı érse** daryāǵa ğarқ boldı.
1151. D TE 66b (6) **Her kim** şahvat **tilese** şādıқ èrmes.
1152. D TE 66b (9) Bir taş bitiglik kördüm kim sèn bilgeniñçe ‘**amal kılsañ** neçük bilgen nemelerdin ümīd tutar sèn?
1153. D TE 66b (10) “‘Ārif (11) kişiniñ üç nişānesi bolǵay: ‘Avval ol kim **eger** barça ‘alamnıñ memleketini añǵa **bèrseler** āḥırat ètlüǵiniñ (12) ‘ıvazı üçün kerek kim **şād bolmasa**. Èkinçi ol kim **eger** èki dunyā mülki anıñ bolup andın **alsalar**

- kerek kim bir zarraça (13) **ķayguluķ bolmasa**. Üçünçi ol kim **eger** barça ‘alamnıń ħalkı anı yahşı dep **öger bolsa** kerek kim yoldın azmayın (14) öz köńgli takabburı kivürmese.
1154. D TE 67a (8) Rozasın açķay **kēçe boldı érse** ayttı: (9) “İlāhı, bu kün neme tapmağan şükrānesi üçün bu kēçe tört yüz rek‘at namāz kılayın.” dep.
1155. D TE 67a (10) Andaķ kim yēti kün neme **tapmadı érse** her kēçe tört yüz rek‘at namāz kıldı.
1156. D TE 67a (10) Sēkizinçi kün köńgli za‘if **boldı érse** (11) bir yigit kēlip ayttı: “Yā dervīş sańǵa ta‘ām kerek mü?”
1157. D TE 67a (14) Kişidin bir ētmek (15) **tiledim érse** munça dunyālıǵķa mēni giriftār kıtur sēn.
1158. D TE 67b (2) Naķldur kim (3) her kün muzdūrluķķa barıp **her neme paydā bolsa** yēgülük nemege bērip yārānlarıǵa kēltürüp barça bile aǵız açar ērdiler.
1159. D TE 67b (5) İbrāhīm kēlip andaķ **nē kōrse** mundın narı batraq kēlip bizge intizār (6) bērmegey.
1160. D TE 67b (9) Sizinġ üçün aş pişüreyin meger aç yatıp turur siz dep köńglümde kēçti.” **dēdi érse** (10) yārānları birbirige baķıp ayttılar kim: (...)
1161. D TE 67b (11) Yana **her kim bile** hemşuħbat **bolsa** anıń bile üç şart kıtur ērdi: “Avval ol kim aytur ērdi kim (12) ħıdmatnı mēn kılayın. Ekinçi bańǵ namāznı mēn aytayın. Üçünçi ol kim **her nē kim** bizge Tēńgri Ta‘ālā **bērse** (13) tēńǵ üleşeli.”
1162. D TE 67b (14) ‘Aybıńǵ **bolsa** mēn kōrmedim.
1163. D TE 68a (1) Daǵı köńglide aytur ērdi kim “Ēvge **barsam** oǵul uşaǵımǵa nē aytayın?” dep.
1164. D TE 68b (6) Ol mēni tutķan çağda öz nafsımnı katıķ ‘acız ħ‘ār **kōrdüm érse** kōp sēvünçlük boldum.
1165. D TE 68b (6) Yana (7) bir kün bir masıdınıń bala-ħānasıǵa çıķıp tekye kılayın **dēdim érse** bir nēçe el kēlip mēni ķavlar ērdiler.
1166. D TE 68b (9) Mēn yumalandım her bir nard-bāńǵa başım **tēgse** bir yerde yarılır ērdi; veli Tēńgri Ta‘ālānıń kudratı bile her bir (10) nard-bāndın kıoyı tüşerde bir memleketniń sırrı mańǵa āşkāra bolur ērdi.
1167. D TE 68b (10) Mēn yana köńglümde (11) aytur ērdim kim, kāşkī nard-bān kōprek **bolsa ērdi** dep.

1168. D TE 68b (14) Mën hazine dağı (15) tonlarımni **sağındım érse** nafsım faryād kılıp ayttı: ‘Nêçe zahmatlarğa özünġni ravā körer sën.’ döp.
1169. D TE 69a (2) Könglümde ayttım, ‘**Eger** ol dostumğa **barsam** tevekkül kılğanım bātıl bolğay.’ döp.
1170. D TE 69a (4) Kaçan İbrāhīm munı **ayttı érse** bir ün eşitti kim “Arıġ, münezzeħ, (5) Tēngri Ta‘ālā kim yer yüzidin tevekkül kılğuçılarnı arıttı.” döp.
1171. D TE 69a (9) Kıl ayttı: “**Her ne kim** sën **dēsenġ**.”
1172. D TE 69a (9) Kıl ayttı: “**Her nē kim** sën **bērsenġ**.”
1173. D TE 69a (10) Kıl ayttı: “**Her nē kim** sën **keydürsenġ**.”
1174. D TE 69a (10) Kıl ayttı: “**Her nē kim** **buyursanġ?**”
1175. D TE 69a (11) Mën bu sözlerni (12) **ēšittim érse** öz özümge ayttım kim ‘Kulluġnı bu kuldın öġrenġil!’ döp.
1176. D TE 69b (2) İbrāhīm (3) ayttı: “Korqtım kim **eger aytsam** kim anıġ bandası durur mēnġ döp mēndin bendelik haqqını tilegey **eger** yok **dēsem** kāfir bolğay mēn.”
1177. D TE 69b (4) İbrāhīm ayttı: “Mēniġ üç atım bar **her kaçan kim** Tēngri Ta‘ālā (5)-dın maġa bir nı‘mat **kēlür bolsa** şükr atıġa minip utru barur mēn. **Eger** tā‘at **kēlür bolsa** şıdķ ve ihlāş atıġa minip (6) utru barur mēn. **Eger** ‘ilm **kēlür bolsa** ‘amal atıġa minip utru barur mēn.”
1178. D TE 69b (7) İbrāhīm **kēldi érse** eşikni açmadılar.
1179. D TE 70a (5) Mēniġ pandımni **ēšitsenġ** altı iş kılğıl.
1180. D TE 70a (7) Ekinçi **eger** bir yazuķ **kılur bolsanġ** (8) Tēngri Ta‘ālāniġ memleketiġdin çıkķıl.
1181. D TE 70a (9) Üçünçi **eger** yazuķ (10) **kılur bolsanġ** andaķ yerde barıp kılğıl kim Tēngri Ta‘ālā körmesün.
1182. D TE 70a (10) Ol kişi ayttı: “Hiç işni (11) Tēngri Ta‘ālādın **yaşura kılsa bolmas.**” döp.
1183. D TE 70a (13) Törtünçi ol kim ‘azrāyil kēlip cāniġni **tilese** aytkıl maġa mühlet bērgil tavba kılayın.
1184. D TE 70a (14) **Andaķ bolsa** emdi tavba kılğıl kim ‘azrāyil kēlġende (15) paşimān bolmağay sën.

1185. D TE 70b (1) İbrāhīm ayttı: “**Andağ bolsa** alarnıñ cavābını ayturğa èdgü ‘amallar kılığıl. Dağı altıncı (2) kıyāmatta **yarlığ bolsa** yazuqluqlarnı tamuğka èltiñg, dèp.
1186. D TE 70b (4) Nèçük durur kim kelām içinde Tèngri Ta‘ālā buyurup turur kim ‘Siz **tilek** (5) **tileseñgiz** mènğ icābet kılığay mèn’ dèp.
1187. D TE 70b (13) Yana sordılar, kişiniñğ qarnı **açsa** nemesi **bolmasa** nè kılsun?
1188. D TE 71a (2) İbrāhīm ayttı: “Quruğ èlik kişini dīvniñg èvige **kirgeli qoymas bolsalar** (3) Tèngri Ta‘ālāniñğ hażratığa tã‘atsız **nèçük barsa bolğay?**” dèp.
1189. D TE 71a (8) Mèn ol yarmağni çıkarıp **taşladım èrse** (9) İblis mèndin kaçtı.
1190. D TE 71a (15) İbrāhīm barıp her qaysı uluğraq nār **bolsa** (71b) (1) kèltürür èrdi.
1191. D TE 71b (8) Ol zamān ün kèldi kim: “Yā Cibril, avval İbrāhīmniñğ atını bitigil kim **eger** biziñg (9) dostlarımızni **sèvse** ol dağı biziñg dostumuz durur.” dèp.
1192. D TE 71b (10) Anıñg üçün kim mascıdniñg farrāşları **kèçe bolsa** (11) kişini mescidge qoymaslar.
1193. D TE 71b (11) **Qaçan kim** yarım kèçe **boldı èrse** mascıdniñg eşigi açıldı.
1194. D TE 72a (4) Ol hurmā satquçı ayttı: “İş mundağ inçge **èrse** (5) mèn dağı derviş bolup tã‘at kıılır mèn.” dèp.
1195. D TE 72a (9) Basa İbrāhīmniñg (10) boynığa ip takıp südrep èl içinde **kivürdi èrse** èl kün ayttılar, “Ey nādānlar nè üçün mundağ (11) kıılır sèn? Bu İbrāhīm Adham durur.” dèp.
1196. D TE 72a (12) Yana ol kişi ayttı: “Yā İbrāhīm, sèndin ābādānlığni **sordum èrse** ne sebebtin (13) gorıstāngā işāret kııldıñg?” dèp.
1197. D TE 72a (15) Biz nādān kişi İbrāhīm Adhamniñg başını sindurup turur (72b) (1) **qaçan kim** İbrāhīm Adham **kèlse** uçmağda bu cevherlerni anıñg başığa saçar biz.
1198. D TE 72b (4) Ol kişi **qoptı èrse** aña ayttılar kim “İbrāhīm Adham sèniñg ağızıñni yudı dağı ayttı: (...)
1199. D TE 72b (10) İbrāhīm bu sözni eşitip başını qoyı salıp **olturdi èrse** yığaçdın (11) yana ün kèldi kim: “Yā Muḥammad, sèn dar-ḥ‘āst kılığıl.” dèp.
1200. D TE 72b (12) Ol nārni **yedük è[r]se** açığı nār èrdi.
1201. D TE 72b (13) Barıp yanıp **kèldük èrse** ol yığaç uluğ bolup nārleri süçüg bolmış èrdi.

1202. D TE 73a (1) İbrāhīm ayttı: “Ol vaqt érenler kamālğa yetmiş bolğay kim (2) **eger** tağқа yürügil **dése** tağ yürügey.”
1203. D TE 73a (2) İbrāhīm ayttı: “Yā tağ! Mên sêni (3) yürügil dêmes mên. Têk kelāçe(?) kılur mên.” **dédi érse** tağ ték turdı.
1204. D TE 73a (14) Balğ şaharını **qoydum érse** tapқанlarımdın biri bu érdi kim kördüñg.
1205. D TE 73a (15) Tartқalı davılını **tarttı érse** davılınıñ (73b) (1) içi tola altun érdi.
1206. D TE 73b (1) Anı tóküp davılını yana қудуққа salıp **tarttı érse** içi tola күmüş çıktı.
1207. D TE 73b (4) “(...) Mañga su bergil tahārat қılayın.” dep davılını қудуққа salıp **tarttı érse** su çıktı.
1208. D TE 73b (6) **Baқtılar érse** barça yazı yabannı tola altun күmüş kördiler.
1209. D TE 73b (9) Bir derviş ayttı: “Nê bolğay érdi bizde halāl ét **bolsa érdi** bu otқа şişlep **yések érdi.**”
1210. D TE 73b (10) İbrāhīm ayttı kim: “Têñgri Ta‘ālā қadır durur. **Tilese** uşbu zamān bizge ét bergey.”
1211. D TE 73b (12) Ol қulan bularğa **yetti érse** bular қulannı tutup öltürdiler.
1212. D TE 73b (13) Naқldur kim İbrāhīmniñ aһır vaқtı (14) **boldı érse** körünmes bolup ketti.
1213. D TE 74a (1) Yana İbrāhīm **vafāt boldı érse** bir ün eşittiler andaқ kim barça yerde eşitildi.
1214. D TE 74a (8) Sên biziñg atımızni yerdin köterip (9) **arittıñg érse** biz dağı sêni ağırlap yazuқlarıñgı arittuқ yana sên biziñg atımızni (10) arıқ yüzge **çulğadıñg érse** biz dağı sêni aһıratta һülle tonlarğa çulğağay biz.
1215. D TE 74a (10) Yana sên biziñg (11) atımızni yıbar, ‘anber bile çulğap **yoқarı қoyduñg érse** biz dağı dunyāda aһıratta sêni ağırlap sêniñg atını (12) arıglıg bile yayğay biz.
1216. D TE 74a (14) Dağı bu sözlerni **ayttı érse** ol zamān Bışr-ı һāfı yārānlarıdın һayr-bād қılıp ayttı: (...)
1217. D TE 74a (15) Andақ boldı kim **her kim** anıñg atını **eşitti érse** (74b) (1) köñgli şād bolur érdi.
1218. D TE 74b (6) Êmdi Têñgri Ta‘ālāniñg basātı üze (7) keşş bile **yürüsem** adabsızlıg bolğay.

1219. D TE 75a (14) Mèni **kördi érse** qopup qaçtı.
1220. D TE 75b (3) Barur mèn, **eger** siz üç şart **kılsañız**.
1221. D TE 75b (4) Üçünçi ol kim **her kim** nème **bérse** kabül kılmalı.
1222. D TE 75b (4) Yā Bısr-ı hāfī, (5) özümüz bile almalı, kişidin tilemeli; velikin kişi nème **bérse** nêçük almalı?
1223. D TE 75b (5) **Andağ érse** siz hācīlarınñ (6) yol tūşasığa işenip barur érmiş siz. Tēngri Ta‘ālāğa **tevekkül kılsalar** nème **tilemeseler**.
1224. D TE 75b (9) Alarınñ könglige sēndin **rāhat tēgse** yüz katla (10) Ka‘bağa bargannıñ şavābını tapqay sēn.
1225. D TE 75b (12) Mèn alardın **sordum érse** aytılar kim: (...)
1226. D TE 76a (5) Tēngri Ta‘ālāğa **tevekkül kılsalar** nème **tilemeseler**.
1227. D TE 76a (7) Yana **her kim** özini hālāyıkka (8) **tanıtursa**, āhırat lazzatın tapmağay.
1228. D TE 76a (9) Yana vafāt vaqtı **boldı érse** katık (10) qağulıq bolur érdi.
1229. D TE 76a (11) Yana biregü kēlip ayttı: (12) “Hıç nēmēm yoğ turur.” **dēdi érse** Bısr-ı hāfī öz könglegini çıkarıp anğa bērdi.
1230. D TE 76b (4) Yana biregü tūşinde körüp (5) **sordı érse** Bısr ayttı kim: (...)
1231. D TE 76b (9) **Qaçan kim vafāt boldı érse** anıññ hālını anğladılar.
1232. D TE 76b (11) Dağı (12) aytur érdi kim: “Ey nafs! Tā‘atka boyun sunğıl.” dēp. **Yoğ érse** sēni mundağ asığlıq koyar mèn, açlıkka (13) öler sēn.” dēp.
1233. D TE 76b (13) Mèn ol zāhıdnıñ bu yanğlığ işini **kördüm érse** yığlayu başladım.
1234. D TE 77a (2) **Her kim** (3) dunyāda barıp dunyā bile **bulğanıssa** kebīre, şağīre yazuk köp kılgay.
1235. D TE 77a (5) Ol tağka **çıqtım érse** bir yigitni kördüm kim bir şavma‘anıñ eşiginde turup bir ayağını (6) eşikdin içkerü bir ayağını taşkarı qoymış érdi.
1236. D TE 77a (7) Mèn anğa salām kılip hālını **sordum érse** ayttı: (...)
1237. D TE 77a (13) Ol tağnıñ başı yırağ üçün çığa almadım; velikin ol kişiniñ (14) habarın **sordum érse** ayttı: (...)
1238. D TE 77b (1) Nêçe kün hıç nème **yemedi érse** Tēngri Ta‘ālā bir nêçe arıların (2) yiberip turur anıñ tēgreside bal kıllurlar.
1239. D TE 77b (3) Zunnūn dēdi, bu sözlerni **eşittim érse** bildim ki **her kim ki tevekkül kılsa** Tēngri Ta‘ālā anıñ işini rāst kēltürüp (4) rancını zāyi‘ kılmass dēp.

1240. D TE 77b (5) Ol zamān ol kuş yıgaçdın uçup (6) yerge qonđı dağı tomşuğın yerge **qaqtı erte** eki qökeçek Tenđri Ta ‘ālānıđı kudratı bile paydā boldı biri.
1241. D TE 77b (8) Mēn ol işni **kördüm erte** bir yolu (9) tevekkül kılıp Tenđri Ta ‘ālāğa yana yanıp keldim.
1242. D TE 77b (11) Yārānlarım ol altunlarını **üleştiler erte** mēn aytım: (...)
1243. D TE 77b (13) Altun almayın biziğ atımızı (14) **aldığ erte** biz dağı seni ağırlap ‘ilm, hikmet ma ‘ıfatnığ eşigini aqa bērdük.
1244. D TE 78a (2) Yā Zunnūn, seni yıraqtın **kördüm erte** dīvāne sağındım. Yavukraq **keldiğ erte** (3) bir ‘aríf kişi sağındım, Yana yavukraq **keldiğ erte** bir ‘Alīm sağındım, Ėmdi **kördüm erte** ne dīvāne (4)-dur sēn ne ‘arıfdur sēn ne ‘Alīm.
1245. D TE 78a (4) **Eger** (5) dīvāne **bolsağ erdi** tā‘at kıлмаğay erdiğ. **Eger** ‘Alīm **bolsağ erdi** nā-maħram kimersege baqmağay erdiğ. **Eger** ‘aríf (6) **bolsağ erdi** Tenđri Ta ‘ālādın özge kimerse közüñge körünmegey erdi.
1246. D TE 78a (10) **Qaçan kim** iş ĥaddin **aştı erte**: “İlāhī, (11) sēn mundaq işni ravā körer mü sēn?” dep aytım.
1247. D TE 78b (5) Her yılda bir qatla qıkıp bu ĥastalarğa (6) öz demini **salsa** bu ĥastalar yaħşı bolur.
1248. D TE 78b (7) Ol zāhıd şavma‘adın **qıqtı erte** körer mēn kim yüzi sarğarmış közleri qukur bolmış velīkin (8) haybatındın tağ titrer erdi.
1249. D TE 78b (8) Ol zamān ol ĥastalarğa şafqat bile kök sarı baqtı dağı öz demini alarğa (9) **saldı erte** barqaları yaħşı boldılar.
1250. D TE 78b (9) Yana yanıp evige **kirer boldı erte** mēn barıp etegini tutup aytım: (...)
1251. D TE 78b (14) Yā Zunnūn, ĥalāyıknı **yarattım erte** on ülüş (15) kıldım.
1252. D TE 79a (6) Tiler mēn **kim** siziğ ĥıdmatıñızda tavba kılıp ol yüz miñ altunı faqır, miskīn, mustaħaq dervişlerge (7) Tenđri yolında **şarf kılsam**.
1253. D TE 79a (8) **Qaçan kim bālī‘ boldı erte** (9) zunnūn qatında tavba kıldı dağı ol yüz miñ altunı faqır miskīnlerge üleştı.
1254. D TE 79a (10) Ol yigit **kāşki** mēniđ yana yüz miñ altunum (11) **bolsa erdi** bu ‘azızlarınığ ĥıdmatıñda şarf kılır erdim. dep.
1255. D TE 79a (11) Zunnūn bu sözni **eştitti erte** bildi kim (12) ol yigit dađı duniyānıđ sevuđlugin köñlindin qıqarmay durur.

1256. D TE 79a (14) Dağı  eligide tutup  z demini (15) bir  atla **urdu  erse**  c k sek kızıl ya ut boldı.
1257. D TE 79b (1) Yigit ol ya utlarını (2)  ltip ** ıymat  ıldurdu  erse** her biri mi    altun  ıymat  ıldılar.
1258. D TE 80a (3) Ol yigit  z  g alıp **bardı  erse** karu a (4) almadılar.
1259. D TE 80a (4) Yandurup k lt  rdi ayttı: “Bir k m   ke ker   almaslar bir pul a alurlar.” **d di  erse** (5) Zunn  n ayttı: “Ful  n cevheri  atı a  ltgil  ıymat  ılsun.” d p.
1260. D TE 80a (5) Ol yigit alıp **bardı  erse** mi    altun (6)  ıymat  ıldılar.
1261. D TE 80a (6) K lip Zunn  n a **ayttı  erse** Zunn  n ayttı: (...)
1262. D TE 80a (9) Ey Zunn  n, ne bol ay bir ta    birle  ayıt k  ni durur. Ma   a bir k p   (10) **yed  rse   .**
1263. D TE 80a (10) Zunn  n ayttı: “Ey nafs, eger m ni    birle meded- allı  ** ılsa   **  ki rek’at nam  zda tam  m  ur  nı (11) ** atm  ılsam** ta    bile sa   a k p   b reyin.” d p.
1264. D TE 80a (11) Ta   lası (12)  ayıt nam  zıdın yanıp **k ldi  erse** k p   k lt  rdiler.
1265. D TE 80a (14) Ol bir tike k p  nı **aldım  erse** nafsım ayttı: “‘A ıbat mur  dım a t gdim.” d p.
1266. D TE 80b (6) Na ldur kim Zunn  nı    i i **a tı  erse** (7) Mı ırını   li Zunn  nı zındı  d y  r  rdiler.
1267. D TE 80b (9) ** a an kim**  al fa   igige **yetk  rdiler  erse** bir  arı  atun ayttı: (...)
1268. D TE 80b (12) **Ol k  n kim** Zunn  nı zınd  ndın ** ıkarđılar  erse** Bı r-ı H  fını  (13) si   ili yiber gen  ır    tmekni yememi   rdi.
1269. D TE 81a (1) Dağı **her ne e  an kim** yerge **tamsa** yok bolur  rdi.
1270. D TE 81a (1) Ol zam  n zunn  nı  al fa  atı a (2) **k lt  rdiler  erse**  al fa Zunn  n bile s  zle ip Zunn  nı    s  zini **  itti  erse**  al fa k  p yı ladı.
1271. D TE 81a (9) “(...) M ni      un bir tedb r  ılı   z.” **d di  erse** Zunn  n ayttı: “Bar ıl bu ke e nam  z-ı  uftenni ol a  amda (10)  ıl ıl.”
1272. D TE 81a (10) Bol ay kim **eger** dost ra mat bile sa   a **nazar  ılmasa** ga ab bile nazar  ıl ay.
1273. D TE 81a (11) Nam  z ** ılmasam** ya  ı bolma ay.

1274. D TE 81a (11) Neme toq yep **uykuladı erte** (12) tüşinde Rasul ‘alayhi’s-salâmni kördi.
1275. D TE 81a (15) Ey yol urğuçı Zunnun, **eger** men seni halâyık içinde **rusvâ kılmasam** (81b) (1) sening Tengriing bolmağay men.
1276. D TE 81b (8) **Her kim** bir yerge yetmeyin bu işlerni **kılsa** (9) ravâ bolmağay.
1277. D TE 81b (12) Ol kişi ayttı: “Ey battâl sen bilmes mü (13) sen her kimge dost **yavuş bolsa** ol kişiniing işi kâtıkrak turur.” dep.
1278. D TE 82a (2) Meng ayttım: “Yat kişi dâne **darısa** kögermes. Sen yat turur sen.”
1279. D TE 82a (2) Gor ayttı: “**Eger kabül kılmasa** bari körgey kim (3) ne iş kılur men.” dep.
1280. D TE 82a (3) Men ayttım: “Körer.” Gor ayttı: “**Körer erte** mağa yeter.” dep.
1281. D TE 82a (3) Yana men hacğa **bardım erte** (4) ol gornı kördüm tavâf kılur erdi.
1282. D TE 82a (12) **Kaçan kim** korkunç könglidin **ketti erte** yoldın azdı.
1283. D TE 82a (13) Dostluk kimerse bile kılğıl **kim** sening özge bolğaning bile sendin özge **bolmasa**.
1284. D TE 82a (14) **Her iş kim** (15) **kılsa** payğambar buyurğan dek **kılsa**.
1285. D TE 82b (4) Törtünçi ol kim **her ne** ‘Alim sözidin **eşitse** anğlamağay.
1286. D TE 82b (4) Yana **her kim** kulluk (5) mağamığa **yetse** hırs ve havanı şahvatnı terk kılğay.
1287. D TE 82b (9) Her kimde Tengri Ta’alâ (10)-nıing sevuğlügi bir zarra könglide **bolsa eger** anı otka **salsalar köydürse** anıing sevuğlügi bir zarra kim bolmağay.
1288. D TE 82b (11) Basa Tengri Ta’alâning sevuğlügi **her qaysı** köngülde **bolsa** dunyaning halâyıkning sevuğlügi anıing könglidin (12) çıkar.
1289. D TE 82b (12) Avval **ol kim eger** anı **ögseler** ya **sökseler** anıing (13) katında ekelesi bir bolğay.
1290. D TE 82b (15) **Her kim** Tengri Ta’alâğa **tevekkül kılsa** halkdın tama’ kesmek kerek.
1291. D TE 83a (5) Tengri Ta’alâ bile dost bolğıl dağı nafsing bile duşman bolğıl hiç kimerseni (6) özündin öksük körmegil. **Eger** bir it dağı **bolsa**.
1292. D TE 83a (6) Yana **eger** zahiringni halkğa **berseng** batınıingni (7) haqğa bergil.
1293. D TE 83a (7) Dağı **eger** haqdın sağa bir edğülük **kelse** üküş şukrler kılğıl. Yana **eger** bir balâ utru **kelse** (8) şabr kılğıl.

1294. D TE 83a (11) Naıldur kim (12) Zunnünniᅡ āhır vaᅡtı **boldı érse** sordılar kim “Yā Zunnūn, köᅡlüᅡ nē tiler?” dēp.
1295. D TE 83a (15) Yana Zunnūn **vafāt boldı érse** anıᅡ maᅡᅡlayında bir yaşıł haᅡ bitildi.
1296. D TE 83b (2) **ᅡaçan kim** Zunnünniᅡ canāzasını (3) **köterdiler érse** barça kuşlar anıᅡ üze kēlip kölge kıldılar.
1297. D TE 83b (14) **Her kaçan kim** anası bir şeklik loᅡma **yese** anası ᅡarnında ança (15) talpınur érdi kim anası yegen loᅡmanı ᅡusar érdi.
1298. D TE 83b (15) Yana Bāyazıddın sordılar kim: “Ērenlerge bu yolda nē nēme (84a) (1) yaᅡşırak?” dēp. Bāyazıd ayttı: “Anadın bile tuᅡᅡan davlat.” Ayttılar: “**Eger bolmasa** nē yaᅡşı?” Ayttı: “Hımmatlık köᅡül kim **ᅡā‘at ᅡılsa.**” (2) Ayttılar: “**Eger ol bolmasa?**” Bāyazıd ayttı: “ᅡaᅡ yolında körer köz yaᅡşı.” Ayttılar: “**Eger ol bolmasa?**” Ayttı: “ᅡaᅡ yolında eşitür (3) ᅡulaᅡ yaᅡşı.” Ayttılar: “**Eger ol daᅡı bolmasa nē yaᅡşı?**” Bāyazıd ayttı: “**Eger her kimde** bu işler **bolmasa** aᅡᅡa müfācā[t] ölümi yaᅡşı.
1299. D TE 84a (4) **ᅡaçan kim** Loᅡmān sūrasıᅡa **yetti érse** bu āyatnı (5) oᅡudı kim “*Eni‘s-kurlı ve livālideyke*”
1300. D TE 84a (6) Bu āyatnıᅡ (7) ma‘nısnı ustādıdın **sordı érse** ustādı ayttı.
1301. D TE 84b (2) **Andaᅡ érse** sēn ᅡopup Baᅡtāmᅡa (3) barᅡıl kim sēniᅡ işiᅡᅡ tamām bolup turur.
1302. D TE 84b (5) **Eger** bu ᅡişı tariᅡat ‘ılmını **bilür** (6) **bolsa érdi** ᅡarı‘at ᅡükmin özge ᅡılıp ᅡıblaᅡa baᅡıp tükürmegey érdi.
1303. D TE 84b (8) **Her bir nēce** ᅡadam yol **yürüse** (9) ēki rek‘at namāz ᅡılır érdi.
1304. D TE 84b (10) On ēki yıldın soᅡᅡra Ka‘baᅡa **yetti érse** ol yıl Madīnaᅡa barmadı.
1305. D TE 84b (12) **ᅡaçan kim** (13) Bāyazıd ol ᅡahardın **ᅡıᅡtı érse** ol ēl Bāyazıd soᅡᅡınça ᅡıᅡtılar.
1306. D TE 85a (1) Alar **kēldiler érse** barça taᅡᅡ namāzını kıldılar.
1307. D TE 85a (6) Yana Bāyazıd alardın ayrılıp **bardı érse** (7) yolda bir ᅡiᅡiniᅡ ᅡu[rug] başını taptı.
1308. D TE 85a (15) Zunnūn, bu söznı **eᅡitti érse** yıᅡladı daᅡı ayttı: (...)
1309. D TE 85b (4) Ol ᅡiᅡiler **kördiler érse** yük bir ᅡarıᅡ tēvedin yoᅡarı érdi.
1310. D TE 85b (5) Yana işimizni, sizge **körgüzsek** ᅡāᅡat tuta almaᅡay siz.
1311. D TE 85b (7) **ᅡaçan kim** Baᅡtāmᅡa **yetti érse** Baᅡtām ēli utru ᅡıᅡtılar.

1312. D TE 85b (11) Yana Bāyazīd seher vaḳtı anası évige (12) barıp eşikte **kulak tuttu érse** anası ṭahārat kılıp aytur érdi kim: (...)
1313. D TE 86a (2) Ol nème kim mèn munça rıyāzatta hıdmatta (3) ğarīblikta tiler érdim ol işte taptım kim bir kèçe anam mèndin su **iledi érse** közelerde su yok érdi.
1314. D TE 86a (6) Mèn sunı anamğa **bèrdim érse** köze muz tonğup éligimge yapuşmış érdi.
1315. D TE 86a (9) Anıñg üçün kim anam sözidin özge **kılsam** ‘āsī bolğay mèn dép.
1316. D TE 86a (10) Naḳldur kim Bāyazīd Ka‘badın yanıp Hamadānga **yetti érse** (11) bir nèçe uruqlar satḳun aldı kim Bastāmğa éltip darığay.
1317. D TE 86a (11) **Kaçan kim** Bastāmğa yetip **kördi érse** ol uruqlar (12) içinde bir nèçe ḳumursqlar bar érdi.
1318. D TE 86b (2) Bir yıl öz ṭā‘atımğa ‘amallarımğa **mandım érse** bèlimge bir zünnār bağlandı.
1319. D TE 86b (3) Ol zamān yanğğı başdın ĩmān kèltürdüm dağı **baḳtım érse** barça (4) ḥalāyıkını ölüg kördüm.
1320. D TE 86b (4) Ol zamān barça ḥalāyık üçün dört tekbīr bile canāza namāzın kılıp **yandım érse** (5) ḥalāyıkınıñ mededindin **èlik yudum érse** ḥaḳınıñ mededi birle ḥaḳқа yettim.”
1321. D TE 86b (5) Naḳldur kim Bāyazīd (6) bir mascıdnıñ eşigige **yeter bolsa érdi** bir zamān turup yığlar érdi.
1322. D TE 86b (7) Mèn özümni bir arığsız bolğan ḥatun kışı dek körer mèn kim mascıd (8) eşigige **yetse** ḳorḳar mèn kim mescidge kirgey mèn.
1323. D TE 86b (10) **Eger yanar érsenğ** yangıl, **yok érse** seni bu kılıç bile çapar mèn.
1324. D TE 86b (15) Naḳldur kim Bāyazīdınıñ martabası **uluğ boldı érse** Bāyazīdınıñ sözi ḥalāyıkınıñ ḳursağığa sığmas boldı.
1325. D TE 87a (5) **Kaçan kim** Bāyazīd **özige kèldi érse** murīdları ayttılar kim siz mundaḳ söz sözledinğiz (6) dép.
1326. D TE 87a (6) **Her kaçan kim** yana mundaḳ söz **sözleşem** sizler meni pāra pāra (7) kılınğız.
1327. D TE 87a (12) **Eger** kimerse **sorsa** kim bu iş nèçük mundaḳ bolğay cavāb oldur kim Ādam payğambar (13) avval andaq uluğ érdi kim başı kökke teger érdi.

1328. D TE 87a (13) Soŋra Tēŋri Ta‘ālānıŋ farmānı bile Cibrīl kēlip (14) ƣanatn Ādamnıŋ başıǵa **sürttü erte** Ādamnıŋ boyı kiçik boldı.
1329. D TE 87b (4) Yana (5) bu fikrni **ƣıldı erte** bildi kim yaŋlıŋ boldı dēp.
1330. D TE 87b (12) “(...) Ey Bāyazīd, zinhār kim kōŋlünġni saƣlap (13) öz yolunġni unutmaǵay sēn. **Yok erte** helāk bolǵay sēn.
1331. D TE 88a (3) Otuz yıldın soŋra **kōrdüm erte** Ol mēni tiler ērdi.
1332. D TE 88a (3) Otuz yılǵa (4) dēginçe **her ƣaçan kim** Tēŋri Ta‘ālānıŋ atını aytmaƣ **tilesem ērdi** buru[n] üç ƣatla aǵzımnı su bile yur ērdim.
1333. D TE 88a (5) Yana maŋǵa Tēŋri Ta‘ālādın **meded boldı erte** (6) ēmdi nafsım mēni ƣaƣ dargāhıǵa ēltür daǵı küler.
1334. D TE 88a (6) Yana soŋra Bāyazīdnıŋ işi ol yerge yetip ērdi kim (7) **bir neçe** kōŋlide **kēçse** ol nēme darhāl ileyinde hāzır bolur ērdi.
1335. D TE 88a (10) Tēŋri Ta‘ālānı **kōrsenġ** (11) öz ƣadrıŋǵa yaraşu kōrer sēn. Bāyazīd ƣatında **kōrsenġ** Bāyazīd ƣadrıǵa yaraşu kōrgey sēn.
1336. D TE 88a (13) Bular Bāyazīdǵa utru su yaƣasıǵa **bardılar erte** kōrerler kim (14) Bāyazīd közede su köterip kēlür ērdi.
1337. D TE 88b (9) Yā Yahyā, **her ƣayda kim** Tēŋri Ta‘ālānıŋ yādı (10) birle **bolsanġ** ol yer uçmaǵ durur.
1338. D TE 88b (12) Ƙopup Bāyazīd ƣatıǵa **kēldi erte** (13) Bāyazīd goristānlar arasında barıp tǵa atƣa maşǵul ērdi.
1339. D TE 89a (3) Yā Yahyā, **eger** barça payǵambarnıŋ martabasın saŋǵa **bērseler** (4) sēn rāzī bolmaǵıl. Andın ilgerürek martaba tilegil.
1340. D TE 89a (4) Daǵı himmatıŋnı uluǵ tutƣıl **eger** bir maƣamnı (5) **ƣabul ƣılsanġ** ol maƣām saŋǵa ƣıçāb bolǵay.
1341. D TE 89a (15) **Ƙaçan** yavuƣ **kēldi erte** Bāyazīd ayttı kim lā-havle ve-lāƣuvvete illā-bi-llāh aliyul azim.
1342. D TE 89b (8) **Her kim** Bāyazīdnı kōrerge tǵatı **bolmasa** taşƣaru tursun.
1343. D TE 89b (14) Su bir yerde **tursa** kende bolur.
1344. D TE 89b (15) Bāyazīd söz [mu]nġa **kēldi erte** Aħmad ayttı: (90a) (1) “Yā Bāyazīd, ƣoyıraƣ sözni sözlegil kim bizler aŋlaǵay biz.” dēp.
1345. D TE 90a (10) Üzümnı bireǵüge **bērdiler erte** Bāyazīd namāzda ƣuzūr taptı dēp.

1346. D TE 90a (13) Barıp darvāzağa **yettiler érse** İbrāhīm Herevīni (14) kördiler kim eşekke minip kélür érdi.
1347. D TE 90a (15) Yā Bāyazīd (90b) (1) **eger** şafā‘at bile barça ‘ālamnıñ ħalāyıqını sañğa **bağışlasa** bir avuç tofraqnı sañğa bağışlamış bolğay.
1348. D TE 90b (3) Bāyazīd bildi kim (4) aş yegendin soñra Bāyazīd İbrāhīmniñ eliğın tutup bir yerge barıp eliğini bir tamğa **urdu érse** (5) bir eşik paydā boldı.
1349. D TE 90b (5) Eşikni açıp içkerü **kirdiler érse** bir uluğ tēngiz köründi.
1350. D TE 90b (9) Bu işni **tafañhuş kıldılar érse** Bāyazīd sözi dek (10) ol zamān İbrāhīm tavba kıldı.
1351. D TE 90b (11) Yana Bastāmğa kèlip Bāyazīdğa **ayttı érse** “Çın aytur sèn.” dèdi.
1352. D TE 90b (15) Bāyazīd **ayağın yıgdı érse** ol murīd dağı ayağını yıgayın **dèse** ayağı yığılmadı.
1353. D TE 91a (3) Sa‘īd Mayħorānī Rā‘ī katığa **bardı érse** körer kim Rā‘ī namāz kıılır.
1354. D TE 91a (11) **Kaçan kim** Bastāmğa **kèldi érse** ol cāy-ı namāznı Rā‘ī katında kördi.
1355. D TE 91a (15) Yā ħatun, şaharğa (91b) (1) **kirseng** kim bu arslannı mañğa yükley bèrdi degey sèn.
1356. D TE 91b (3) **Andağ érse** nè üçün zılm kılıp Tēngri Ta‘ālā buyurmağan işni (4) kıılır sèn?
1357. D TE 91b (7) Dānikī **bèrsem** mēni sudın (8) kèçürürler mēn bir pul üçün otuz yıllıq işimni ziyānğa bèrmes mēn.
1358. D TE 91b (13) **Anıñ üçün kim** tamuğnıñ otı (14) mēni **kørse** olturuşqaylar.
1359. D TE 91b (14) Kıyāmat küni sizler (15) tamuğka èltür kişilerni **şafā‘at kılmasañız** sizler mēniñ murīdım bolmağay siz.
1360. D TE 91b (15) Bāyazīd bu sözni **eşitti érse** (92a) (1) ayttı: (...)
1361. D TE 92a (8) **Kaçan kim** başını **çıqardı érse** ol kişi sordı kim “Yā Bāyazīd, kayda érdiñ?” dèp.
1362. D TE 92b (1) Her künde (2) añğa iş **buyursa** anıñ atını sorar érdi.
1363. D TE 92b (11) Yā Bāyazīd, sèn **edeb saqladıñg érse** biz dağı sēniñ atıñnı martabañnı andağ (12) uluğ kılduğ kim kıyāmatka deginçe barça ħalāyıq sēni Sultānu’l ‘Arıfın Bāyazīd-ı Bastāmī degeyler.

1364. D TE 92b (15) Mèn közeni tèri tonni **taşladım érse** “Yā Bāyazīd!” dèp ün eşittim.
1365. D TE 93a (5) ‘Arşğa **bardım érse** ‘arşnı bir perī şūratı dèk kördüm.
1366. D TE 93a (8) **Kaçan kim** yavukluk maqāmığa **yettim érse** hitāb keldi kim “Yā Bāyazīd tilegil **her nè kim tilersenġ**.”
1367. D TE 93a (9) Yā Bāyazīd, bir zarra dunyā tilegi sènde **bāķi bolsa** yana özünġni (10) fenā maqāmında yok kılmaġunça bizni tapmaġay sèn.
1368. D TE 93a (12) **Baktım érse** Tènġri Ta‘ālāni bandalarġa özümdin şafkat (13)-lıġraq kördüm.
1369. D TE 93b (2) Yana bireġü **aytsa** kim “Mèniġ için du‘ā kılġıl.” dèp. Aytur èrdim kim “Ol sèniġ sırrınġni (3) bilür, saġġa yaraşu bèrür. Arada mèn fuзуlluk kılmas mèn.”
1370. D TE 93b (7) **Eger** sèn Bāyazīdniġ tèrisin soyup **keysenġ** saġġa (8) hiç asıġ kılmaġay, Bāyazīd işini kılmaġunça.
1371. D TE 93b (9) **Kaçan kim** Tènġri Ta‘ālāğa **yettim érse** Ka‘ba kèlip mèni tavāf kılur èrdi.
1372. D TE 93b (10) Yā Bāyazīd bizdin özge kimerseniz **tilersenġ** sèniġ köġül bile (11) nè işinġ bar durur?
1373. D TE 93b (12) **Eger** barça èl ‘ıvazġa Tènġri‘ Ta‘ālā mèni (13) tamuġka salıp **köydürse** mèn şabr kılġay mèn.
1374. D TE 93b (13) Yana **eger** barça ġalāyıkniġ (14) yazuġın **baġıslasa** anıġ rahmatıdın hiç nème kim bolmaġay.
1375. D TE 93b (14) Dunyāni duşman tutup ġaķ katıġa **bardım érse** (15) köġlüme Tènġri Ta‘ālāniġ muġabbatı andaķ toldi kim öz vücūdumni daġı duşman kördüm.
1376. D TE 94a (1) Basa Tènġri Ta‘ālāniġ andaķ kulları bar kim sèkiz (2) uçmaġnı alarġa **bèrse** alar tamuġluġlar tamuġda faryād kılġan dèk çarlaşķaylar.
1377. D TE 94a (3) Bir zarra Tènġri Ta‘ālāniġ muġabbatı kişiniġ köġlide **bolsa** yüz miġ (4) uçmaġdın yaġsıraq dur.
1378. D TE 94a (5) **Her kim** Tènġri Ta‘ālāni **tanısa** dunyādın ġalāyıkdın yüzün çèvürgey (6) daġı èki dunyāġa baş indürmegey.
1379. D TE 94a (6) Basa **her köġülge kim** anıġ muġabbatı **kirse** özge nèmeniġ muġabbatın sürüp çıkarur.

1380. D TE 94a (7) Yana **her kimde** ‘ilm **bolsa** dağı dünyā muḥabbatın tutup ḥaḳ muḥabbatını **ḳoysa** ‘ılmıdın aṅğa hıç ḥāsılı bolmağay.
1381. D TE 94a (8) Yana ‘arıflar ěki dünyānı bėrip ḥaḳnıṅ (9) sėvėglėgin **alsalar** ucuz paymış bolğaylar.
1382. D TE 94a (9) **Her kimni** Tėṅri Ta‘ālā **sėvmiř bolsa** anıṅ ěç niřānı (10) bolğay: (...)
1383. D TE 94a (12) (...) yana yaḥřılar bile **řuḥbat** (13) **tutsalar** yaḥřı iş ḳılğan dėk bolur.
1384. D TE 94a (13) Yamanlar bile **řuḥbat** **tutsalar** yaman iş ḳılğan dėk bolğay.
1385. D TE 94a (13) Tėṅri Ta‘ālānı (14) **her kim tanısa** aṅğa ‘ılm-ı ladunnı rozi ḳılğay.
1386. D TE 94a (15) Yana **her kim** kėṅgėldeki ḥıř ve havā tilegini (94b) (1) **terk ḳıldı ěrse** ḥaḳḳa yetti.
1387. D TE 94b (1) **Her kim** ḥaḳnı **tanıdı ěrse** otnı (2) ol kėydėrgey.
1388. D TE 94b (5) Dağı ḥulḳı yaḥřı bolğay dağı nafsın **unutsa** ḥaḳnı sağınmış dėk bolğay.
1389. D TE 94b (6) Ḥalāyıḳnıṅ ḥalāl bolmaḳlıđı, yıraḳ ḳalmaḳlıđı (7) ěki iřde durur. “Biri ol kim bir birige řafḳatsız bolup bir birini ‘**ızzat tutmasa**. ěkinçi ol kim Tėṅri Ta‘ālādın (8) kėlgen ‘māyatḳa **mınnat tutmasa**.
1390. D TE 94b (10) Saṅğa ěç vasıyyat ḳılır mėn. Biri ol kim (11) **eger** yaman ḳılıglıđ ḳiři bile **hem-řuḥbat bolsanıṅ** anıṅ ḳılıđın öz yaḥřı ḳılıđıṅ bile ḳatıřturup anıṅ bile yaraşıl. (12) Yana kimerse saṅğa nėme **bėrse** sėn avval Tėṅri Ta‘ālāğa řėkr ḳılđıl. Andın soṅra ol ḳiřidin mınnat tutḳıl. ěçünçi saṅğa (13) bir balā utru **kėlse** bat zārılıđḳa mařğėl bolđıl kim sėn řabr ḳıla bilmegey sėn.
1391. D TE 94b (14) Yana sordılar kim: “Nė iş bile ḥaḳ‘ḳa (95a) (1) **yetse bolur?**”
1392. D TE 95a (4) **ger** Fir‘avn **aç bolsa ěrdi** hergiz (5) Tėṅrilik da‘vı ḳılmağay ěrdi.
1393. D TE 95a (11) **Baḳtım ěrse** ol mėni artuđraḳ sėver.
1394. D TE 95a (14) ěl mėni öz (15) -leri dėk bir ḳiři kėrerler; velıkin ğayb ‘ālamında mėniṅ martabamnı **kėrseler** barça ḥayrān bolğaylar.
1395. D TE 95b (4) Anıṅ ěçün kim her kim ḥaḳḳa yetip vāřıl boldı (5) **her nekim** ol **dėse** ḥaḳ turur.

1396. D TE 95b (5) **Kaçan kim** Tēngri Ta‘ālā öz fazl u karamı birle (6) mēniŋ martabamni **uluğ kıldı erte** maŋga uluğ derece **bērdi erte** öz nūri birle mēniŋ zāhır ve bātınımni nūrānī kıldı.
1397. D TE 95b (7) Dağı öziniŋ ‘azamatın mēnde **paydā kıldı erte** mēn haq közi birle (8) haqqa **baqtım erte** öz nūrumni haqnıŋ nūri qatında bir zulamāt, qaraŋgıluq dek kördüm.
1398. D TE 95b (9) Yana haqıqat közi birle **baqtım erte** (10) munça tā‘at kulluq kim kıldım barçası haqdın erte.
1399. D TE 95b (12) Tēngri Ta‘ālā mēniŋ fānī barlıgımni yok kılıp mēni öz baqası birle **bāqī** (13) **kıldı erte** mēniŋ haqıqat közümniŋ yaruqluğı artıp yana haq közi bile haqqa baqıp haqnı (14) bile kördüm.
1400. D TE 95b (15) Dağı Tēngri Ta‘ālāniŋ tevfiqi birle fuzülluq (96a) (1) kılguçı nafsımni özümdin **yırağ kıldım erte** Tēngri Ta‘ālā yana maŋga ‘ināyat kılıp ezeli ‘ālamni maŋga bağıqladı.
1401. D TE 96a (3) Yana ol haqnıŋ karamı birle ağızında bütken til bile haq bile münacāt kılıp **sözleştım erte** (4) haqnıŋ ‘ılmıdın maŋga bir ‘ılm tēgdi. Yana ol haq bergeŋ köz bile haqqa **baqtım erte** haqdın yarlıq boldı kim “(...)”.
1402. D TE 96a (7) Nē **tilersēn** tilegil.
1403. D TE 96a (12) **Kaçan kim** bu yaŋlıq **sözleştım, sözleştük erte** Tēngri Ta‘ālā mēniŋ zāhır ve bātınımni (13) tevhiid nūri bile rüşen kıldı.
1404. D TE 96a (14) **Her nē kim sözleşem** anıŋ mededi bile sözler mēn.
1405. D TE 96a (15) **Her nē sözleşem** özümdin sözleşemes mēn.
1406. D TE 96b (2) Mēn tilemes mēn kim hałayıqnı körgey mēn; velikin **eger** sēniŋ farmāniŋ **andaq erte** barayın.
1407. D TE 96b (3) Bir qadam **yandım erte** yıkıldım.
1408. D TE 96b (6) Toksan miŋ yıl bu yaŋlıq **uçtum erte** özümni payğambarlarıniŋ avvalğı maqāmında kördüm.
1409. D TE 96b (7) Yana ol maqāmında ança uçtum kim **şifāt kılsa bolmas**.
1410. D TE 96b (8) **Nāgāh baqtım erte** öz başımni bir payğambarniŋ ayağı altında kördüm.
1411. D TE 96b (11) Yana her payğambarniŋ cāniğa **yetsem** salām kılır erte.

1412. D TE 96b (12) **Kaçan kim** Rasûl ‘alayhi’s-salâmniñ cāniğa **yavuq yettim érse** yüz miñ daryālar kördüm ottın dağı miñ (13) hıçāb perdesi kördüm nürdın asıp érdiler.
1413. D TE 96b (13) **Eger** ol daryālarınıñ birige **kaçam ursam érdi** (14) tamām köyer érdim.
1414. D TE 97a (7) İlāhī, sēniñ bile **bolsam** barçadın artuğ mēn. Özüm bile **bolsam** barçadın öksük mēn.
1415. D TE 97a (10) İlāhī, **eger** mēn sēni **sēvmesem** hıç ‘aceb érmes mēn sēniñ (11) bir za‘if, ‘acı, muhtāc bandanıñ durur mēn.
1416. D TE 97a (12) **Kaçan kim** sēniñ (13) rađmatınıñdın **ülüş alsam** köñglüm **emīn bolsa** neçük sēvünçlük bolmağay mēn?
1417. D TE 97a (14) Dağı her bir çatla yol tapıp yanıp **kelse érdi** bēlige bir zünnār bağlağay (15) érdi.
1418. D TE 97b (11) Bu tüşni körüp **oykandı érse** hayrān kaldı.
1419. D TE 97b (11) Tañğlası qopup (12) ayttı: “Barayın, bu tüşni Bāyazıdın sorayın.” dep **kēldi érse** Bāyazıd vafāt bolmış érdi.
1420. D TE 97b (12) Bāyazıdnı **köterdiler érse** cahd kıldım kim canāzanınıñ bir goşesin mañğa bergeyler.
1421. D TE 97b (13) **Bolmadı érse** canāzanınıñ altığa kirip canāzanı tēpem üze köterdim.
1422. D TE 98a (2) Alar kēlip mēndin **suāl kıldılar érse** mēn ayttım. Mēn sizge bu cavābnı **aytsam** kim (3) Tēñri Ta‘ālā mēniñ perverdigārim durur.” dep.
1423. D TE 98a (4) **Her ne kim** ol **aytsa** andağ bolsun.
1424. D TE 98a (4) **Eger** mēn (5) yüz çatla **aytsam** kim “Ol mēniñ tēñrim durur.” dep ne asıg kılgay **eger** ol mēni banda **dēmese**.
1425. D TE 98a (6) Yana Bāyazıdnı āhırat yerige **qoydılar érse** anda bir maşayıñ bar érdi.
1426. D TE 98a (11) Émdi bu halvatka **kirdim érse** dağı mañlūqqa aytayın mu?
1427. D TE 98b (2) Bu miqdār işni **şirk dese** mundın artuğ işlerni neçük degey?
1428. D TE 98b (2) Yana Bāyazıdnı (3) **qoydılar érse** Ađmad Hadravayhniñ hatunı kēlip Bāyazıdnı ziyārat kılıp yandı.
1429. D TE 98b (10) Ey yārānlar, bu bir yer durur kim (11) her nēme ‘ālamda yoğ. **Aytsanıñ** munda **kēlseyñ** tapqay sēn.

1430. D TE 99a (1) Yana seher vaqtida baŋ namāz (2) **ayttılar érse** ol andaq sağındı kim namāz-ı huften ayturlar.
1431. D TE 99a (2) **Qaçan kim taŋ attı érse** bildi kim taŋ atqunça (3) ayak üze turgan érmiş dép.
1432. D TE 99a (4) Yana **eger** imām namāzda bir uzunraq suranı **oqusa** içiŋ buşar.
1433. D TE 99b (2) ‘Abdu’llāh başını koyı salıp **du ‘ā kıldı érse** (3) darhāl ol kişiniŋ közi yahşı boldı.
1434. D TE 99b (13) Ol gārğa **barduk érse** (14) bir yigit kördüm.
1435. D TE 100a (3) Sonġğı yıl **kelsenġ** (4) mēni daġı tapkunġ yok.
1436. D TE 100a (10) Mēn **oykandım érse** aytım: “Dımışkka barıp ol kişini ziyārat kılayın.” dép.
1437. D TE 100a (12) Mēn ol tüşümni aŋğa **ayttım érse** ol kişi köp yıġladı.
1438. D TE 100b (1) Qoşnığa **ayttım érse** қоşnı yıġlayu başladı.
1439. D TE 100b (3) Mēn bu sözni **ేశittim érse** cānımğa ot tüşti.
1440. D TE 100b (12) **Qaçan kim taŋ attı érse** ol kul ol yerdin çıqıp gorniŋ aġzını berkitti daġı mascıdğa barıp taŋ namazını (13) kılıp ayttı: (...)
1441. D TE 101b (5) Tēŋri Ta ‘ālāni **tanısaŋ** aŋğa barur yolni daġı bilgey sēn.
1442. D TE 101b (7) Namāz vaqtı **boldı érse** mēn kāfırdım mühlet tiledim namāz kılayın dép.
1443. D TE 101b (9) **Qaçan** butqa sacda kılgalı **bardı érse** mēn aytım ėmdi öltüreyin dép.
1444. D TE 101b (9) Kılıç tartıp kāfirniŋ (10) başı üze **yettim érse** ün kēldi: “Yā ‘Abdu’llāh, öz qavluŋğa vafā kılgıl!”
1445. D TE 101b (10) Mēn ol ünni eşitip **yıġladım érse** (11) kāfir başını köterip mēniŋ yıġlanımnı **kördi érse** sordı kim: “Nē hāl durur?” dép.
1446. D TE 101b (12) Tarsā bu sözni **ేశitti érse** ayttı: (13) “Mundaq şafkatlıġ Tēŋridin nē üçün yüz évürür mēn?” dép darhāl musulmān boldı.
1447. D TE 102a (1) Ayttılar: “**Eger** ‘aql **bolmasa**?” Ayttı: (2) “Edeb yahşıraç.” Ayttılar: “**Eger** edebi **bolmasa**?” Mihribān qarındaş yahşı. Ayttılar: “**Eger** edebi **bolmasa**?” ‘Abdu’llāh ayttı: (3) “Tēk turup **şabr kılsa** yahşı.” Ayttılar: “**Bolmasa.**” ‘Abdu’llāh ayttı: “**Her kimde** bu işler **bolmasa ölse** yahşı!”
1448. D TE 102a (3) Yana ayttı: (4) **Her kimniŋ** edebi **bolmasa** sunnatlarını terk kılgay, **her kim** sunnatlarını **terk kılsa** farızalardıñ navmīd qalgay.

1449. D TE 102a (5) **Her kim** farīzanı **koysa** aṅğa ma‘rifattin hiç ülüş tégmegey.
1450. D TE 102a (8) **Her kim** öz ‘ıyállarığa **şafqathıg bolsa** ğazā kılganča şavābı bolğay.
1451. D TE 102b (7) **Kačan kim** bu ünni **éşitti érse** bī-hüş boldı.
1452. D TE 102b (7) **Kaçan kim özige keldi érse** öz saçalın bir éligi birle tutup (8) bir éligi bile öz yüzige saplağ urup aytur érdi kim (...)
1453. D TE 102b (10) Yana Rasül ‘alayhi’s-salāmniñ her qaysı hadīsını **éşitse** ol hadīs bile ‘amal kıılır érdi.
1454. D TE 102b (14) Bu sözni (15) Sufyānğa **ayttılar érse** ayttı: “İlāhī, halıfanı katıq tutkııl.” döp.
1455. D TE 103a (11) **Her kim** Tēngri Ta‘ālāniñ qorğunçıdın yığlap közidin bir qatra yaş **tamsa** köp tā‘attın artuğraq (12) aṅğa fāyıdası bolğay.
1456. D TE 103a (15) Yana ayttı **zāhid ol érmes kim** palās ton keyip arpa étmegin **yese**.
1457. D TE 103b (1) **Zāhid ol durur kim** köñglin duniyāğa **bağlamasa** dağı özün fikrini **kısqa kılsa**.
1458. D TE 103b (2) Biri (3) ‘alim kişi **zāhid bolsa**, ékinçi bay kişi **tavāzu‘luğ bolsa**, üçünçi derviş **şükr kılguçı bolsa**, törtünçi balāğa **şabr kılsa**, beşinçi (4) şūfī kişi **‘arır bolsa**.
1459. D TE 103b (6) **Her kim** biregüni **malāmat kılsa** Tēngri Ta‘ālāniñ qazāsın körmegen (7)-din durur.
1460. D TE 103b (7) **Her kim** Haqniñ qazāsın **körmese** küfrge tüşer.
1461. D TE 103b (7) Ékinçi **her kim hasudluğ kılsa** Haqniñ kılgan qısmatların (9) körmegendin durur.
1462. D TE 103b (9) **Her kim** Haqniñ qısmatın **körmese** küfrge tüşer.
1463. D TE 103b (10) **Her kim** Tēngri Ta‘ālāniñ raḥmatıdın **navmīd bolsa** küfr durur.
1464. D TE 103b (11) **Her kayda** ölümni **körseñiz** meniñ üçün satkun alıñız.
1465. D TE 103b (11) “(...) **kaçan kim** acalı **yetti érse** ayttı kim “ölüm (12)-niñ işi katıq turur.” döp.
1466. D TE 104a (3) Yanıp **keldim érse** barça yārānlar Sufyān qatığa kélmiş érdiler.
1467. D TE 104a (7) Mén bu yarmaqnı anıñ üçün asramış (8) érdim kim **her kaçan** şaytān mañğa **aytsa** kim “Bu kün né yer sēn? Né keyer sēn?” döp mén aytur

- ërdim muna yarmağım. (9) **Eger aytsa** kim “Kafanıñg yok turur.” Mën aytur ërdim “Muna yarmağım.” dëp.
1468. D TE 104a (15) Sufyān tã‘atka **maşğul bolsa** (104b) (1) ol kuş tafarruc kıdur ërdi.
1469. D TE 104b (1) **Kačan kim** Sufyānnı (2) āhırat yerige **qoydılar ërse** ol kuşkına özini faryād kılıp Sufyānnıñg canāzasığa urup (3) yürür ërdi.
1470. D TE 104b (9) Tëñgri Ta‘ālādın her kimge ‘ināyat, raħmat (10) **bolmuş bolsa** anıñg tört işi bolğay.
1471. D TE 105a (1) **Eger** sëniñg Tëñgriñg **qadır ërse** sañğa öz şaharıñgda rozī bère almas mu ërdi kim sëni munda yiberdi?
1472. D TE 105a (5) Şaķıķ bu sözni **ëşitti ërse** köñgli duniyādın tamām savudı.
1473. D TE 105a (13) **Eger** sëniñg beş türlüğ ‘aybıñg **bolmasa** sañğa hıdmat kılgay ërdim.
1474. D TE 105a (15) (...) törtünçi ol kim mende bir ‘acib **körsenğ** müzdümni bèrmes sën, beşinçi ol kim sën **ölsenğ** mën (105b) (1) bī-nevā qalgay mën.
1475. D TE 105b (2) Dağı ol asrağan nëmeni oğrı bile **ëltse** almas.
1476. D TE 105b (3) Dağı mende yüz miñg ‘ayb **körse** mëniñg rozimni kem kılmaz.
1477. D TE 105b (6) Üçünçi ol kim bilür mën (7) Tëñgri Ta‘ālānıñg qazāları **her qayda bolsam** mëni tapar.
1478. D TE 106a (1) **Her kim** faqr **hācat-mand bolsa** mālını andın dırıg tutmağıl. Yana **her kim qan** (2) **qılsa** sën bu kılıç bile anı kışāş kılgıl. **Her kim** Tëñgri Ta‘ālānıñg farmānı özge **qılsa** qamçı bile (3) anı edeb kılgıl. **Eger** bu üç işni **taķşır qılsanğ** tamuğka avval sën kirgey sën.”
1479. D TE 106a (3) Yana ayttı: “Yā Hārūn (4) **eger** bir çölde **qalsanğ** dağı susızlıqđın ölgeli **yetsenğ** biregü **aytsa** kim “Yarım memleketiñni bërgil sañğa (5) su bèreyin.” **dëse** nëtgey sën?”
1480. D TE 106a (5) Hārūn ayttı: “Bërgey mën” Şaķıķ ayttı: “**Eger** ol sunı **içsenğ** dağı içinğde (6) **tökülse** andaķ kim helāk bolğalı **yetsenğ** biregü sañğa “Dārū bèreyin, ‘ilāc kılayın mañğa yarım memleketiñni (7) bërgil.” **dëse** nëtgey sën?”
1481. D TE 106a (7) Hārūn ayttı: “Bërgey mën.” dëp. Şaķıķ ayttı: “**Andaķ ërse** yā Hārūn, bu bir içim su bahası (8) memleketke köñül baqlamağıl kim sëniñg dek köpni ötkerip turur.” dëp.

1482. D TE 106a (11) **Eger** neme **tapsam** şükr kıılır mèn, **eger tapmasam** şabr kıılır mèn.
1483. D TE 106a (12) Balhınıñ itleri dağı mundağ kıılırlar **eger** alarga neme **bêrsenğ** kıuyruqların tebetürler, (13) **eger bêrmesenğ** şabr kıılırlar.
1484. D TE 106a (13) **Eger** biz neme **tapsağ** elge üleşür biz. (14) **Eger tapmasağ** şükr kıılır biz.
1485. D TE 106b (2) **Her kimge** bir **kazâ kelse** (3) şabr kıılığ, yana **her kim** muşibatta şabr kıılmayın **yığlasa** andağ bolğay kim eligige bir nize alıp Tengri Ta'âlâ bile (4) uruş kıılır.
1486. D TE 107a (9) Yana sonğra Rasül 'alayhi'ssalâmınıñ zıyâratığa **bardı êrse** Abū hanıfa ayttı: (...)
1487. D TE 107a (12) Bu tüşni (13) ańğa **ayttı êrse** ol şahâba ayttı: (...)
1488. D TE 107b (4) Abū hanıfağa **ayttılar êrse** tanuqluğın bitimedi.
1489. D TE 107b (7) Bu söz halıfanıñ **qulağığa yetti êrse** Şa'âbini indetti dağı sordı kim "Tanuqluğ bitirde, ıkrâr kıılığucı (8) kişini körüp ıkrârın eşitmek kerek mu yok mu?"
1490. D TE 108b (1) Mèn **yıqılsam**, yalğuz yıqılır mèn. Hiç buşmağay; velikin (2) sèn hâzır bolğıl kim yıqılmağay sèn kim **eger** sèn **yıqılsañğ** barça musulmânlar yıqılğay dağı çoçmağı duşvâr bolğay.
1491. D TE 108b (3) Ey yârânlar **eger** sizler mêniniñ aytkan masalamdın (4) yağşırâğ söz köñlünğizge **tüşse** zinhâr anıñğ bile 'amal kıılıñız.
1492. D TE 109a (8) **Eger** ol **bolmasa** biziñğ hâlimız harâb êrdi.
1493. D TE 109b (6) Ol sözni ańğa **ayttılar êrse** (7) Şâfi'î ayttı: (...)
1494. D TE 109b (10) **Her kim** içkerüdin fetvâ bititip alıp **çiksa** Şâfi'î ol kişiniñğ yandurur êrdi.
1495. D TE 109b (11) Mâlik **fıkr kılsa** Şâfi'îniñ sözi (12) çın êrdi. Mâlik Şâfi'îni **körse** şâd bolur êrdi.
1496. D TE 109b (14) **Eger** mèn tamuğluğ **bolsam** sèn mênidin üç talâğ boş bolğıl!
1497. D TE 110a (1) Bağdâd şaharında barça 'ulamâlar yığılıp bu masalanı **fetvâ kııldılar êrse** hiç kimerse bu masalağa fetvâ bere almadılar.
1498. D TE 110a (5) **Andağ êrse** sèn tahtın koyı ingil kim 'ulamâniñğ martabası (6) uluğ durur.

1499. D TE 110a (11) Hārūn **and içti érse** Şāfi'î hükm kıldı kim “Sèn uçmağlık durur sèn?” dép.
1500. D TE 110a (14) **Her kim** bir yavuz işke **h'āst kılsa** yana ol işdin Tēngri Ta'ālā (15)-nınğ korkunçidin ol işninğ başidin **kèce** uçmağ ol kişininğ durur.
1501. D TE 110b (1) **Eger uluğ bolsa** nēcük bolğay?
1502. D TE 110b (3) **Bir kaçan kim** maŋga utru **körünse** mèn anıñğ 'ızzatı üçün kopar érdim.
1503. D TE 110b (6) **Andağ érse** mèn zāhıd muttaķī érmes mèn.
1504. D TE 110b (8) Şāfi'î ol yarmaķnı öz ileyinde töküp (9) **her kim kelse** bir avuç bérür érdi.
1505. D TE 110b (10) **Eger** sizinğ (11) 'Alımlar baħş kılıp bularnı **yaŋsalar** biz māl bérür biz. **Eger yaŋmasalar** siz yana māl bizdin tilemenğiz.
1506. D TE 110b (14) **Her kimninğ** biziñğ bile **baħşı bolsa** munda kelsün baħş kılalı.
1507. D TE 110b (15) Tarsālar ol işni **kördiler érse** barçaları musulmān boldılar.
1508. D TE 111a (1) Yaħşı kim ol Şāfi'î Rümğa kēlmedi. **Yok érse** (2) Rüm mülkinde bir zūnnār bağlağan kalmas érdi.
1509. D TE 111a (5) Dağı **kèce bolsa** terāviħ namāzıda ol bir sipāre ĩurānnı okur érdi.
1510. D TE 111a (6) **Her kim** bir vaķt namāzını ĩāşd bile **ķolsa** kāfir bolur.
1511. D TE 111a (7) Biregü namāznı terk kılıp **kāfir bolsa** (8) nē iş kılıp musulmān bolğay?
1512. D TE 111a (9) **Her kim** bir cāhıl kişige 'ilm **öğretse** (10) öz 'ılmını zāyi' kılmış bolğay. Yana **her kim** yarağlık kişidin kızğanıp 'ılmını **öğretmese** ol kişige zulm kılmış bolğay.
1513. D TE 111a (12) Taŋglası kün bir tüş yorğucu (13) kişidin **sordum érse** ayttı kim “Bir kimerse vafāt bolğay kim barça 'ālam ĩalkıdın 'ālımrağ bolğay.”
1514. D TE 111a (15) Anğa **ayttılar érse** ol kişi ayttı: “Şāfi'îninğ kitābların kēltürünğ.” dép.
1515. D TE 111b (1) Kitāblarnı ol kişi okup **kördi érse** bir varağda tafşıl kılmıs érdi kim yētmış miñğ altun bērgüsi bar érmiş.
1516. D TE 111b (9) Basa **her nē kim du'ā kılsa** Tēngri' Ta'ālā (10) anıñğ du'āsını icābet kılır érdi.
1517. D TE 111b (13) Ol yigit barıp İmām Aħmadğa **ayttı érse** İmām Aħmad ĩopup namāzğa maşğül boldı.

1518. D TE 112a (1) İmām **kördi érse** İmāmniñg ‘ızzatı üçün qopup su qoyı barıp tahārat kıldı.
1519. D TE 112a (4) Barıp (5) ol kişidin **yol sordum érse** ol kişi ayttı: “qarnım aç durur.” dep.
1520. D TE 112a (9) Anıñg bandaları bar kim **eger** aña **aytsalar** kim “Bu yerni taqlarnı altun kılgıl.” dep barçası altun bolğay.” dep.
1521. D TE 112a (10) **Kördüm érse** barça taqlar altun bolmış érdi.
1522. D TE 112a (11) Yā Aħmad biziñg bir bandamız bardur kim **eger** ol **tilese** biz anıñg üçün yerni kökke kökni yerge urğay biz.
1523. D TE 112b (1) **Kêçe bolsa** ol évde olturur érdi.
1524. D TE 112b (1) Nāgāh kêçe birle biregüniñg işi bolğay (2) dağı kélip meni **köre almasa** yazuq bolğay.
1525. D TE 112b (4) **Kéltürdiler érse** ayttı: “Bu étmekke né bolup turur?”
1526. D TE 112b (5) Oğlum bir yıl Isfahānda qādılık kılip turur. Bu étmekni **yesek bolmas.**
1527. D TE 112b (6) Asrañgız **eger** eşikke dervīş **kêlse** ayttıñız kim “Bu étmekniñg unı (7) Aħmadniñg durur, ħamīr māyası şāliħniñg durur. **Eger kerek érse** alqıl.
1528. D TE 112b (7) Étmekni qoydılar kırq küngé degingçe (8) hiç dervīş **kêlmedi érse** ol étmekni Bağdādniñg daryāsıǵa saldılar.
1529. D TE 112b (10) İlāhī, saña (11) né iş bile **yavuq bolsa bolur?**
1530. D TE 113a (3) Yana Bağdād şaharıda Mu‘tezile eli köp (4) **boldı érse** barçaları til berkıp ayttılar kim “İmām Aħmadnı tutalı kim qurānnı maħlūk désün.” dep.
1531. D TE 113a (6) İmām Aħmad **aytmadı érse** tutup dār yıǵaçıǵa asıp miñg yıǵaç urdılar.
1532. D TE 113a (8) Ĥālayıq anı **kördiler** (9) **érse** İmām Aħmadnı qoydılar.
1533. D TE 113a (11) **Qaçan** cān bérür vaqtı **boldı érse** eligi bile işāret kılip (12) yana tili bile aytur érdi “Henüz yok.” dep.
1534. D TE 113a (15) **Qaçan kim** anıñg canāzasın **köterdiler érse** barça kuşlar kélip özini Aħmadniñg canāzasıǵa urup (113b) (1) faryād kılır érdiler.
1535. D TE 113b (8) **Qaçan kim** tā‘at kılmadıñ **fāriğ bolsa** (9) qurān oqur érdi.
1536. D TE 114a (2) **Eger** özümدين kiçikrekler bile **oltursam** (3) maña dīn işimni buyurmaslar. **Eger** uluğlar bile **oltursam** meniñg ‘ayblarımni maña aytmalar.

1537. D TE 114a (9) Tarsā (10) ol étmekni yép hátunı bile **yattı érse** Têngri Ta‘ālānıǵ kúdratı birle hátunı ağır ayak boldı.
1538. D TE 114a (11) **Qaçan kim tuǵdı** (11) érse Ma‘rūf Kerhı ol oǵlan érdi.
1539. D TE 114a (14) Dāvud Hārūn Raşıdǵa köp (15) **pandlar bérđi érse** Hārūn Raşıd köp yıǵladı.
1540. D TE 114b (5) Barıp **baqtılar érse** ólmış érdi. Anasıdın hālın **sordılar érse** anası ayttı “(...)”.
1541. D TE 114b (7) **Kördüm érse** vafāt bolmış érdi.
1542. D TE 114b (7) Yana Dāvud tiriginde vaşıyyat qılmış érdi **her vaqıt** mèn **ólsem** meni bir tamnıǵ (8) keyninde qoyunǵız.
1543. D TE 114b (15) Yana **eger** bir şeklig ta‘āmı anıǵ ileyinde **qoysa** éliginiǵ (115a) (1) tamurları tartısur érdi.
1544. D TE 115a (3) Ol ta‘āmǵa (4) éligini **uzata bilmedi érse** mèn bir tike ol aşdın hārıshınıǵ aǵzıǵa qoydum her cahd kıldı çanyap (5) yuta almadı.
1545. D TE 115a (5) Yana bir kün **keldi érse** quruq étmek (6) ileyinde qoydum étmekni yedi daǵı ayttı: (...)
1546. D TE 115a (9) Üçünçi kişi bile **du‘ā kılsanǵ** (10) du‘āǵa vafā kılgıl. Törtünçi hiç kimersege la‘net kıлмаǵıl **eger sanǵa zulm daǵı kılmış bolsa**. Bésinçi kişi sanǵa (11) **yamanlıq kılsa** anı qarǵamaǵıl anıǵ cazāsını Têngri Ta‘ālā bérür.
1547. D TE 115b (1) Şadıq ol durur kim (2) **eger** el anı **ızzat tutmasa** ol malül bolmayın anı **ǵanımat tutsa**.
1548. D TE 115b (3) Yana **her kim** ‘aríf dervışler bile **şuħbat tutsa** uçmaǵ ehliniǵ mezesin tapqay.
1549. D TE 115b (3) Yana ayttı köngül bile (4) ğayb ‘alamıdın **ülüş tapsa** bu ‘alamnıǵ ‘ılmıdın yégrek turur.
1550. D TE 115b (13) **Eger** ol yana bir éliginiǵni daǵı **çıqarmış bolsaǵ érđi** anıǵ daǵı nasıbin bérür érdük.
1551. D TE 116a (1) Ol hūr **küldi érse** barça ‘alam yavuq boldı.
1552. D TE 116a (2) Sèn bir kéçe (3) Têngri Ta‘ālānıǵ qorqunçıdın yıǵladıǵ, sèniǵ közüñniǵ yaşı bile mèniǵ yüzümni **yudılar** (4) érse mundaq körklüg boldum.
1553. D TE 116a (6) Yana **her qaysı** köngülde qorqunç (7) **bolsa** dāyım ğavf ve ricā içinde **bolsa** Têngri Ta‘ālānıǵ muħabbatı ol köngülge tolgay.

1554. D TE 116a (10) Yana barça mumınlar mascıd tégresinde **yürüse** köp yegen kişi āb-rız (11) tégresinde yürügey.
1555. D TE 116a (12) Ādamınıñ qarnı **toysa**, şahvatınıñ qarnı açqay. **Eger** qarın **toq bolmasa** şahvat ārzū kılmaz.
1556. D TE 116a (14) Dağı dünyā āhıratınıñ tilegini **tilese** ravā bolgay.
1557. D TE 116a (14) Yana hālāl maldın bir loqma azraq **yese** bir kēçe tañg atqunça (15) namāz kılgan dēk bolgay.
1558. D TE 116b (2) Tavāzu‘ ol durur kim bir neçe ēdgü ‘**amallar kılsa** öz ‘amalların (3) ortada körmegey.
1559. D TE 116b (5) Zāhıd ol durur kim **eger** bir tonı **bolsa** kim üç kümüşke tēger köñli ol tonı tilemegey kim bēş kümüşke tēger.
1560. D TE 116b (7) **Her kim** Tēngri Ta‘ālānı (8) **tanısa** anıñ zıkrı bile qulluğı bile maşgūl bolgay.
1561. D TE 116b (9) Uçmağda yazılar bar durur kim **qaçan kim** biregü **zıkr aytsa** bir farıšta ol kimerse üçün ol yazıda (10) yığaçlar tiker. **qaçan kim** ol tēk **tursa** ol farıšta dağı tēk turar.
1562. D TE 116b (10) Yana ayttı kim ‘Ārıflıq, maqāmığa **yetse** (11) anıñ zāhır közi bağlanur.
1563. D TE 116b (12) **Her kim** öz közige **kıymatlıq körünse** Tēngri Ta‘ālā qulluğın kıla bilmegey.
1564. D TE 117a (1) Tēngri Ta‘ālā buyurur kim **her qaysı** banda mēndin **uyalsa**, ‘aybların yazuq (2) -ların bağışlağay mēn.
1565. D TE 117a (3) **Kāşkı** meniñ tonum dēk **aq bolsa** ērdi.
1566. D TE 117a (3) Yana **vafāt boldı ērse** (4) biregü tüşte körüp sordı kim “hālınıñ nē durur?” dēp.
1567. D TE 117a (7) Dağı ol **va‘z aytsa** Hārūn Raşıd anıñ qatığa barıp anı köp ‘ızzat tutar ērdi.
1568. D TE 117a (10) Dağı bu vaqıtta dardtın qutulmaq **tileseñ** Tēngri Ta‘ālā (11)-dın gāfil bolmaym dāyım fāyıdalıq kitāblar oquğıl.
1569. D TE 117a (14) Biz anğa barça hālını **sözledük ērse** ol qarı ayttı: (...)
1570. D TE 117b (2) Bizler yanıp barduq dağı ol qarı buyurğan dēk **kılduq ērse** yahşı boldı.

1571. D TE 117b (3) İlahî, özüm **yazuqluq bolsam** sening dost kullarini (4) sever men.
1572. D TE 118a (9) Şabr kıldılar **kaçan** namāzğa bargalı **çıktı erse** (10) ‘Abdu’llāh Muḥammad Aslamnı **kördi erse** attın tüşüp yüzini tofraḳğa sürtüp ayttı “(...)”.
1573. D TE 118b (13) Aḥmad **oykandı erse** andaḳ sağındı kim “Aşnı yep tur men.” (14) döp ayttı “Su alıp kēlgil ēligimni yuyayın.” döp.
1574. D TE 119a (4) Behrām Aḥmadnı **kördi erse** kēlip Aḥmadğa salām kılıp Aḥmadnı ēligini öpti.
1575. D TE 119a (11) **Eger** bir oĝlan bir köze su kēltürüp otğa **koysa** ot uçar.
1576. D TE 119a (12) Yana cāhıllığı ol durur kim **eger** otğa tizingni **salsanĝ** (13) köydürür. **Eger** yıpar za’ferānnı **salsān** dağı köydürür.
1577. D TE 119a (14) Ęmdi ēliginni otğa **soksanĝ** sanĝa vafā kılmayın seni köydürür.
1578. D TE 119a (15) Yā Aḥmad sendin tört suāl sorar men anĝa **cavāb aytsanĝ** men musulmān bolayın.
1579. D TE 119b (6) Behrām bu sözlerni (7) **ēşitti erse** ol zamān gorluḳdın tavba kılıp musulmān boldı.
1580. D TE 119b (8) Yıkıldı **kaçan kim özige kēldi erse** sordılar kim “Sanĝa nē hāl boldı?” döp.
1581. D TE 119b (14) **Kāşkı bilsem ērdi** kim meni kim duşman tutar?
1582. D TE 120a (6) **Andaḳ erse** yaraĝlıḳ kişi ḳaysı durur?
1583. D TE 120a (10) **Kačan kim** ol ḥatun **öldi erse** (11) “Ḳulaĝım yaḫşı boldı.” döp ayttı.
1584. D TE 120b (1) **Kaçan kēçe boldı erse** barıp bir zıyāratnı açıp ölüĝniĝ kafanı almak tiler ērdi kim nāĝāh (2) ol ölüĝ ayttı kim “(...)”.
1585. D TE 120b (6) Ḥātam-ı Aşam açıĝlanıp öz tonın çıkarıp **bērürü boldı erse** ḥalāyık köp yarmaḳ Ḥātam-ı Aşam ileyinde töktiler.
1586. D TE 120b (14) **Kaçan kim** ḥātam-ı Aşam **bardı erse** bireĝü ol ḥatundın sordı kim (15) “Abuşḳanĝ sanĝa ne miḳdār neme ḳoyup bardı?” döp.
1587. D TE 121a (8) **Eger** bu sözlerni **ḳabül kılmasanĝ** özünĝni tamuĝ ēlidin körgil.
1588. D TE 121b (1) **Her kimde** üç iş **bolsa** tamuĝ otıdın ḥalāş boldı.
1589. D TE 121b (3) **Eger** bu kün tün künniĝ ‘uzrların ḳolsam bu künniĝ isin kıla bilmeĝey men döp.

1590. D TE 121b (3) Êkinçi bu künni ğanımat tutup (4) tã'atqa 'uzrga maşğul bolup ğaşmnı **ĥoşnüd kılsa**.
1591. D TE 121b (4) Üçünçi kullukda cahd kılıp **ķorka tursa** kim taŋġlaġa (5) yeter mën mu yok mu?
1592. D TE 121b (11) Yana êdgü '**amal kılsaŋ** (12) bilgil kim Tëŋri Ta'ālā körer.
1593. D TE 121b (12) Yana **söz sözlesëŋ** bilgil kim eşitür.
1594. D TE 121b (12) Yana **tëk tursaŋ** köŋgüldeki sırrıŋnı (13) bilür.
1595. D TE 122a (10) Soŋra Tëŋri Ta'ālānıŋ **nazarı boldı êrse** mënıŋ kuvvatım açlıkdın êrdi.
1596. D TE 122a (13) **Ķaçan kim** Kûfe şaharıġa **yetti êrse** nafsı ayttı "Bu yerge dëġinçe mën sëndin neme tilemedim. (...)".
1597. D TE 122b (4) Ey nafs **bir kaçan kim** mundaķ nëmeler **tileseŋ**, akşāmġa dëġinçe mundaķ işler işlep cãn tartmaġıŋ kerek.
1598. D TE 122b (6) **Andaķ kim** daryā yüzinde (7) **yürüse** ayaġı suġa batmas êrdi.
1599. D TE 122b (10) Sën cëbdin yarmaķ **alsaŋ**, mën ġaybdın (11) yarmaķ alur mën.
1600. D TE 122b (11) **Ķaçan kim** Ka'baġa **bardım êrse** kördüm kim Ka'ba bireġüniŋ üstinde çizginür (12) êrdi. Barıp **baķtım êrse** ol ħarı ħatun êrdi.
1601. D TE 122b (12) **Her kim** çullardın kęcip Ka'baġa **këlse** (13) Ka'banı tavāf kılır, **her kim** dünyādın kęcip dīdār **tilese** Ka'ba ol kişini evrülüp tavāf kılır.
1602. D TE 122b (14) **Her kim** uçmaġka **kirse** Tëŋri Ta'ālānıŋ 'azablarıdın emīn bolur.
1603. D TE 122b (15) Yana **her kim** Rasül 'alayhi's-salāmıŋ sunnatlarıġa **maşġul bolsa** ol daġı Tëŋri Ta'ālānıŋ 'azabıdın emīn bolur.
1604. D TE 123a (8) Yā şād-dil, (9) mënıŋ vafātımdın üç kün **ötse** sën mënıŋ mınbarımġa çıķķıl. Daġı va'z aytkıl.
1605. D TE 123b (5) Daġı tarsālar, mollāsıġa **barsa**, aytur êrdi "Aytķıl Tëŋri üç durur." dëp.
1606. D TE 123b (7) **Kāşķi** Ma'rūf **këlse êrdi** her ħaysı (8) dīŋge ol kirse biz daġı ol dīŋge këlür êrdük.
1607. D TE 123b (9) Daġı bir kün atası êvige barıp eşikni **ķaķtı êrse** ayttılar "Kimdur sën?" dëp.

1608. D TE 124a (4) Tēngri Ta‘ālā **ol bandağa kim ‘ināyatı bolsa** anı yaħşı işlerge maşğul kıılır kim ańğa ol işerdin (5) şavāblar tēger. Yana ol bandağa kim ‘**ināyatı bolmasa** anı yavuz işlerke maşğul kıılır.
1609. D TE 124a (7) **Her kim raħmat tiler ērse** Tēngri Ta‘ālānıń farmānıǵa boyun sunmış kerek. Yana **her kim uçmağ tiler ērse** (8) ēdgü ‘amallar kılmış kerek. Yana **her kim** Rasūl ‘alayhi’ssalāmınń şefa‘atın **tiler ērse** Rasūl ‘alayhi’s-salāmınń sunnatlarını (9) yerge yetkürmek kerek.
1610. D TE 124a (9) Yana Ma‘rūf **vafāt boldı ērse** tarsālar ayttılar “Bu bizińǵ qavmumuz durur.” dep.
1611. D TE 124a (11) **Her qaysı el kim** mēniń canāzamnı yerdin **kōtere bilseler** mēn ol ēldin durur mēn.
1612. D TE 124a (13) Mēn barça yavuzluqđın yanıp (14) dunyā sēvüglügin köńlimdin **arittim ērse** Tēngri Ta‘ālā mańǵa raħmat kıılıp, yazuqlarımın mēndin arıttı.
1613. D TE 124b (13) Dağı **oyqandım ērse** köz[e]m tüşüp sınmış ērdi.
1614. D TE 125a (4) Yana **eger** Ādamī yaħşı **bolsa** andaq yaħşı bolur kim farıštalar anı arzū kıılırlar. Yana **eger** yaman (5) **bolsa** andaq yaman bolur kim dīvler andın qaçarlar.
1615. D TE 125a (7) Yā Şayh sēnińǵ sözlerińǵni **ēšittim ērse** dunyā sēvüglügi köńlimdin çıqtı. Ęmdi (8) tiler mēn **kim** özümni ħalāyıkđın yıraқ kıılıp bir goşede oturup tā‘atqa **maşğul bolsam** mańǵa ħaқ yolındın (9) nişān bērgil.
1616. D TE 125a (10) “‘Āmīlarnıńǵ yolu ol durur kim bēs vaқt namāznı (11) camā‘at bile kılgay dağı mālı **bolsa** zekāt bērgey, roza tutqay.
1617. D TE 125a (13) Aħmad bu sözlerni **ēšitti ērse** kopup çıqtı.
1618. D TE 125b (2) **Qaçan kim** munda **kēlse** biz sańǵa (3) ħabar kılalı.
1619. D TE 125b (3) Bir kün Aħmad Şayh qatıǵa **kēldi ērse** Şayh bir murīdmı yiberdi kim barıp Aħmadnıńǵ anasıǵa (4) ħabar kıldı.
1620. D TE 125b (9) Bu oǵlan sēni **tilese** mēn nē kılayın?
1621. D TE 125b (10) Ęmdi **barur ērsenǵ** oǵluńǵnı alǵaқ bargıl.
1622. D TE 125b (14) Şayh **bardi ērse** körer kim Aħmad bir gorıstān içinde tofraқ üze yatıp aǵzını tēpretip nēme oқur ērdi.
1623. D TE 125b (15) Aħmad közin açıp Şayhı **kördi ērse** ayttı “Yā Şayh, yaħşı (126a) (1) kēldińǵ.” dep.

1624. D TE 126a (3) **Her kim tilese** kim İmānı salāmat bolğay dağı āhıratnıñ edgüligige yetkey, özini ħalāyıkđın yırak kılsun.
1625. D TE 126a (4) **Eger** andın artuğ **taşarruf kılsañız** fužülluđ kılmış bolğay siz.
1626. D TE 126a (8) **ger** bu sözni burunrađ **aytsañ ěrdi** (9) sėniñ řuĥbatını dağı terk kılar ěrdim.
1627. D TE 126a (14) Yana **eger tilesenđ** kim Tėnđri Ta‘ālāğa yetgey sėn.
1628. D TE 126a (14) **Her kim ki** (15) Tėnđri Ta‘ālānı **tanımış bolsa, sözlese** ĥađdın sözler, ‘**amal kılsa** Ĥađ üçün kılar, neme **tilese** ĥađdın tiler.
1629. D TE 126b (1) **Her kim** öz nafsını ‘**ācız kılsa** köñglide Tėnđri Ta‘ālānıñ muĥabbatı paydā bolğay.
1630. D TE 126b (1) **Ĥačan kim vafāt boldı ěrse** biregü tüřinde (2) körüp sordı kim “Yā Fetĥ Mavřılı, sėniñ bile Tėnđri Ta‘ālā nē iř kıldı?” dēp.
1631. D TE 126b (7) Aĥmad yana (8) **ayttı ěrse** Sulaymān ayttı “Bargıl tannūrğa özünđ kirip olturđıl!” dēp.
1632. D TE 126b (9) Bir zamāndın soñra řayĥ, Aĥmadnı **tiledi ěrse** tapmas ěrdiler.
1633. D TE 126b (10) Tannūrda **bađtılar ěrse** Aĥmad tannūr içinde olturmiř ěrdi.
1634. D TE 126b (12) Yā Aĥmad, sėn bir kēçe yıgladıñ sėniñ közüñ yaşını mēn yüzümge **sürttüm ěrse** mundağ körklük boldum.
1635. D TE 126b (14) Yana **her kim** dunyā sevuğlüğın köñglide **tutsa** Tėnđri Ta‘ālānıñ muĥabbatı dağı zāhıdlıđ anıñ köñglidin çıđđay.
1636. D TE 127a (7) Dağı tañ birle **her nē kim** mañğa Tėnđri Ta‘ālā **bėrse** sañğa bėreyin.
1637. D TE 127a (8) **Tañ attı ěrse** bir kiři Aĥmad üçün yüz altun kėltürdi.
1638. D TE 127a (9) Bu kēçe **namāz kıldıñ ěrse** bu yarmađ anıñ řükrānesi bolsun.
1639. D TE 127a (14) Ol řayĥ, bu sözge **ĥayrān kıldı ěrse** (15) Aĥmad ayttı: “(...)”.
1640. D TE 127a (15) Ol zamān Aĥmad, bir şatla Fātiĥa (127b) (1) **oğudı ěrse** davıl kuduđnıñ ağzığa kėldi.
1641. D TE 127b (5) Tiler mēn **kim** mēn dağı sizge nöker bolup **yürüsem**.
1642. D TE 127b (5) Bizge **nöker bolsañ** her nē kim (6) biz dēgey biz andağ kılgay sėn.
1643. D TE 127b (11) **Kēçe boldı ěrse** (12) yėtmiř řem‘ yandurđı.
1644. D TE 127b (13) **Eger** Tėnđri üçün **bolmasa** kopđıl bir nēçeni uçurđıl.

1645. D TE 128a (2) Yā Aḥmad, (3) **eger** sèn biziñg üçün yètmış çarāg **yandurduñg** **èrse** biz dağı sèniñg üçün yètmış köñgülni yarutup (4) İmān rozī kılduğ.
1646. D TE 128a (4) Yana ayttı şābr kılğucı **ol durur kim** şabr kılıp şikāyat **kılmasa**. **Eger şikāyat kılrsa** şabrı (5) bātıl boldı.
1647. D TE 128a (6) Yana Aḥmadnıñg **āhır vağtı boldı èrse** yèti yüz altun borcı bar èrdi.
1648. D TE 128a (15) Yā Şayḥ, özge hūrlar **èşitse** kim siz bizni qabūl kılmas siz. Bizge ta'ne urğaylar.
1649. D TE 128b (2) **Eger** uçmağka **boyun indürsenğ** kèlip hıdmat kılğaylar.
1650. D TE 128b (11) Yana mundağ ārzūlar **tilesenğ** yüz yığaç yemegünçe (12) ḥāşıl bolmağay.
1651. D TE 128b (13) Şayḥ yerni **tèpti èrse** bir bulağ paydā bolup kaynap su çıktı.
1652. D TE 129a (7) **Eger bèrse** şükr kılğay sèn, **eger bèrmese** şabr kılğay sèn.
1653. D TE 129b (1) Èr yaḥşı **bolsa** (2) **her qayda oltursa** yaḥşı durur. **Eger** èr yavuz **bolsa** her neçe yaḥşı èvde **oltursa** hemol yaman durur.
1654. D TE 129b (2) Yana hıdmatkārım bar dèp (3) aytıp sèn, **eger** sènde mürüvvet **bolsa èrdi** hergiz Tèñgri Ta'ālānıñg hıdmatkārımı özünğge hıdmat (4) kıldurmağay èrdiñg.
1655. D TE 129b (4) Yana aytıp sèn kim (5) sèniñg dīdārıñgı ārzūlar mèn dèp, **eger** sèn Tèñgri Ta'ālānı **tanımış bolsanğ** **èrdi** hergiz mèni yād kılmağay (6) èrdiñg.
1656. D TE 129b (6) Tèñgri Ta'ālānı **tanıdınğ** **èrse** (7) mèniñg bile ne işiñg bar? **Eger tanımadınğ** **èrse** mèndin sañğa ne fāyıda téggey?
1657. D TE 129b (8) **Her kim** uyquda yıglayu **tüş körse** yoruğı andağ turur kim oykaqlıqda şād bolup (9) köñgli sèvüngey.
1658. D TE 129b (9) Yana ayttı **her kim** (10) dünyāda Tèñgri Ta'ālādın uyalıp tã'atka **maşğul bolsa** kıyāmat künide Tèñgri Ta'ālā anı 'azāb kılğalı (11) uyalğay.
1659. D TE 129b (12) Èki kişiniñg şuḥbatındın yırağ turgıl. Biri 'Alīm kişi **ğāfil bolsa**, èkinçi şūfi kişi **cāhil bolsa**.
1660. D TE 129b (12) **Her kimde** (13) üç kılık **bolsa** velī şūfilarnıñg maqāmığa yetmiş bolğay.
1661. D TE 129b (15) Mumin ol durur kim mumınlarğa (130a) (1) **asıg tégürmese** ziyān dağı tégürmegey. Yana **eger sèvündürmese** qayguluğ kılmağay. Yana **eger** yaḥşılığın (2) **aytmasa** yamanlığın dağı aytmayğay.

1662. D TE 130a (6) **Her kim qanā'at kılsa** köngli nūr bile tolğay. **Eger nème köp yese** köngli qarañğı bolup şahvat otığa köygey.
1663. D TE 130a (7) **Her kimniñ** könglide bir zarra Tēngri Ta'ālāniñ sevuğlügi **bolsa** yetmiş yıllıq tã'atniñ şavābıdın (8) artuqraq derece tapqay.
1664. D TE 130a (9) **Her kimniñ** köngli Tēngri Ta'ālādın **qorqsa** barça boyı tã'at kılgurğa rağbat kılgay dağı yavuzluqđın (10) yırağ bolğay.
1665. D TE 130a (10) “Tavba kılgan kişiniñ üç nişānesi (11) **bolsa kerek**; biri ol kim nème az yesün ya'nī roza tutsun. (...)
1666. D TE 130a (12) **Her kim** Tēngri Ta'ālādın (13) **rāzī bolsa** Tēngri Ta'ālā dağı ol kişidin rāzī durur.
1667. D TE 130b (3) Tēngri Ta'ālā mēdin kıyāmat künide **sorsa** kim “Ne kēltürdüñ?” dep. Mēn aytkay mēn: “İlāhī, zindāndın (4) çıkan kişi ne kēltürgey kir tondın özge?”
1668. D TE 130b (12) Ol oğlı **uluğ boldı erse** (13) ‘ısratqa maşğul bolur erdi.
1669. D TE 131a (3) Şāh ayttı: “Mēn kızımni (4) bu dervişke bērür mēn.” **dēdi erse** derviş dağı sāh sözini qabul kıldı.
1670. D TE 131a (5) Kıız derviş ēvige **bardı erse** kōrdi bir quruğ arpa ētmegi kōze ūze turur (6) erdi.
1671. D TE 131a (10) Ekinçi el anı **ögse, sökse** ekelesin bir dek kōrgey. **Ögseler** könglin uluğ kılmağay. (11) **Eger sökseler** könglinde kīne tutmağay.
1672. D TE 131a (13) Sizler üç işdin yırağ turıñız. Özge her ne **kılsañız** kılıñız: ‘Yalgandın, hıyānattın, ğıybattın.’
1673. D TE 131b (1) Sañğa mihmān **yibersek** (2) qavlar sēn.
1674. D TE 131b (2) H'āca ‘Alī ol ünni **ēşitti erse** darhāl yūğürüp ol itni tiledi kōrer kim bir yazıda (3) barıp yatur erdi.
1675. D TE 131b (4) H'āca ‘Alī başını yalañğaç kılıp köp **zārılıq kıldı erse** it ayttı: “Şābāş H'āca, mihmān tiler sēn (5) **kēlse** qavlar sēn. **Eger** şāhnıñ sebebi **bolmasa erdi** kōrgey erdiñ sañğa ne iş kılgur erdi. (...)
1676. D TE 132a (2) **Ol vaqt kim** sēn ol kızdın qaçıp Tēngri Ta'ālāğa **sıgındıñ erse** Tēngri Ta'ālā sēni mañğa yana bu farıştalarğa (3) kōrgüzdi.
1677. D TE 132a (6) Yūsuf **oyqandı erse** tañğlası kün Mışırğa bardı dağı zunnūnnıñ mascıdığa barıp salām kıldı.

1678. D TE 132a (11) Yūsuf yolda keçkülni açıp köreyin **dédi érse** keçküldin (12) bir sıçkan kaçıp çıktı.
1679. D TE 132a (15) Yūsuf yana Zunnūn çatığa **bardı érse** Zunnūn ayttı: “(…)”
1680. D TE 132b (5) Dağı tariqat sözlerin **ayta başladı érse** köp nādān halāyık duşmanlık kıla başladılar.
1681. D TE 132b (8) Yā Yūsuf, halāyık **hāzır bolmasa** Tēngri Ta‘ālā hāzır durur. **Eger él bolmasa** sēn Haq sözini (9) sözlegil.
1682. D TE 132b (9) Yūsuf él **bolsa bolmasa** élig yıl haq sözün sözledi.
1683. D TE 132b (12) ‘Uşmān kızığı barıp **sözledi érse** ‘Uşmān unamadı.
1684. D TE 132b (13) Bāzırgān köp **dar-h‘āst kıldı érse** ‘Uşmān kenīzekni öz évige yol bērdi.
1685. D TE 132b (14) **Tāqatı qalması érse** qopup öz şayhı Abū hafş haddād çatığa bardı.
1686. D TE 132b (14) Dağı öz hālını **sözledi érse** Abū hafş ayttı: “Sēn Yūsuf bin husayn çatığa bargıl.” dēdi.
1687. D TE 132b (15) ‘Uşmān, Rayğa bardı, (133a) (1) Yūsufnı **sordı érse** él ayttı: “Anı nēter sēn? Ol bir zındıq kişi durur.” dēp köp yamanlıgın ayttılar.
1688. D TE 133a (15) Ol cuhūdğa öz hālını (133b) (1) **ayttı érse** cuhūd ayttı: “(…)”
1689. D TE 133b (5) Ol miqdār yaşılıq (6) bu miqdār yamanlıqni **bātıl kılar bolsa** mēn tavba kılar mēn.
1690. D TE 133b (15) Tēngri Ta‘ālādın qorkmaq köngülning çarāğı durur. Hayrını, şerni ol çarāğ bile (134a) (1) **körse bolur**.
1691. D TE 134a (6) Yana **her kimning tavāzu‘ kılığı bolmasa** hīç gayrat ańğa asıq kılmagay.
1692. D TE 134a (7) **Her kim** dunyāni **h‘ār tutsa** eki dunyāda ‘aziz bolgay.
1693. D TE 134a (13) Yā Maşūr, sēn biziń atımızni yerdin köterip **yuttuń érse** (14) biz dağı hikmet ‘ılmın sańğa bērdük.
1694. D TE 134b (14) Yana Maşūr **vafāt boldı érse** biregü tüşte körüp sordı kim: “Hālning nē durur?” dēp.
1695. D TE 135a (9) Yana bir **iş kılsa** Tēngri Ta‘ālā (10) üçün kılmak.
1696. D TE 135a (11) Yana ‘**amal kılsań** (12) andağ kılgıl kim sēndin özge, Tēngri Ta‘ālādın özge kimerse bilmegey.

1697. D TE 135a (15) Ol mihmānlar kereginçe étmek dağı çarāğ **yandurdılar érse** étmek sofrada érdi.
1698. D TE 135b (5) Kayğurmağıl **eger kayğursanğ** āhırat üçün kayğurgıl. Yana şād bolmağıl **eger şād bolsanğ** (6) ol nemege şād bolğıl kim āhıratı sēni şād kılğay.
1699. D TE 135b (15) Yana Cunaydnıñ işi **arttı érse** anıñ āvāzası ‘alamğa yayıldı.
1700. D TE 136a (3) Bu ħabarnı ħalıfağa **ayttılar érse** ħalıfa paşımān bolup ayttı: (4) “**Her kim** mundağ érenlerge kılmağan işni **kılsa** körmegenni körgey.” dep kopup Cunaydnıñ katığa keldi (5) dağı ‘uzr kolup ayttı: “Yā Şayħ, ne üçün mundağ şuratnı köydürdüñ?”
1701. D TE 136a (6) Bu yolda (7) Tēñgri Ta‘ālā yibergen kitābını öñğ kolda tutmağ kerek dağı payğambar alayhi’s-salāmınñ sunnatlarını sol kolğa (8) tutmağ kerek dağı eki çarāğnıñ yaruğluğı bile **yürüse** yolda azmağay.
1702. D TE 136a (10) Yā Cunayd **eger** ol (11) özini kulluğ maķāmında **körse érdi** biziñ farmānımıznı özge kılmağay érdi.
1703. D TE 136a (11) İblis bu sözni **éşitti érse** (12) yığlayu başladı dağı körünmes boldı.
1704. D TE 136a (15) Mēn köñlümde ayttım Tēñgri Ta‘ālā (136b) (1) mañğa neme **bérse** mēn bu kulābığa bēreyin dep.
1705. D TE 136b (11) **Kaçan kim** eki çerig cerge tüzüp **turdılar érse** Cunayd kördi kim toğuz nūr sanduğ kögdin kēlip havā üze turdı.
1706. D TE 137a (2) Yana bir Nazirī atlık zāhıd Geylāndın Ka‘bağa barurda Bağdādğa (3) **yetti érse** Cunaydnı körgeli bardı.
1707. D TE 137a (8) **Eger** kimerse anı **sökse sözlese** tēk turğay.
1708. D TE 137a (12) Ayttı ol kişi bile şuhbat tutqıl kim **yahşı kılsa** öz yahşılığın unutup sañğa mınnat (13) koymağay.
1709. D TE 137a (13) Duniyānı **terk kılsanğ** (14) ħaķķa barur yolnı tapğay sēn. Yana nafsınñ havāsını **taşlasanğ** Tēñgri Ta‘ālāğa yetkey sēn.
1710. D TE 137b (3) Yana Cunaydnıñ **āhır vaķtı boldı érse** bir haybatlık üni bile Bismillāh-irrahmān-irrahīm dep közini yumup cān bērdi.
1711. D TE 137b (4) Yana ħarirī atlık kişi Cunaydnı tüşinde körüp ħālın **sordı érse** Cunayd ayttı: (...)
1712. D TE 137b (7) **Her kim** Ka‘bağa **kēlse** çöllerdin kēçmegi kerek, Tēñgri Ta‘ālānıñ (8) dargāhığa **her kim kaçam koysa** avval cāndın kēçmek kerek.

1713. D TE 137b (9) Ottın hımmatıñız **bar érse** bu yolğa kiriñgiz **yok érse** köp da'vı kılmañız.
1714. D TE 137b (9) Bu bitig Cunaydğa **yetti érse** (10) barçaları ayttilar kim: “Rāst aytur. Bu eki miñg tağ dēgeni öldür **her kim** miñg katla **ölse** miñg katla tirilgey. (...)”
1715. D TE 138a (3) **Her qaysı bandanı kim** Tēñgri Ta'ālā özige **dost qılur bolsa** zıkr (4) aytmañıñ qapugını açar dağı anı özige yavuq kılur.
1716. D TE 138a (4) Yana her kişiniñ köñlige ma'rıfatıñ nūrı **ornasa** (5) eki dünyāda Tēñgri Ta'ālādın özge kimersege bakmağay, maşgūl bolmağay.
1717. D TE 138a (6) Ol vaqtka dēginçe kim vısalğa yetmey durur, yıǵlar; **qaçan** vısalğa **yetti érse** yıǵlamağı kēter.
1718. D TE 138a (11) Qarañǵu kēçede **söz sözlese** (12) aǵzıdın nūr çıkar érdi.
1719. D TE 138a (13) **Her kim** bu qullarımını (14) ottın **çıqarsa** miñg altun bērür mēn.
1720. D TE 138a (15) Yā H̄āca! **Eger** mēn (138b) (1) mundaq nēmelerni **alur bolsam érdi** mañğa mundaq martabanı Tēñgri Ta'ālā bērmes érdi.
1721. D TE 138b (4) Alar, “Alduq.” **dēdiler érse** darhāl Cunayd yaǵşı boldı.
1722. D TE 138b (4) Yā Cunayd, sēn bizni (5) **sora kēlsenñ** mundaq sorgıl.
1723. D TE 139a (2) Yēgirmi yılğa (3) dēginçe her ne türlüg ta'ām köñgli **tilese** darhāl ğaybtın anıñ qatıǵa hāzır bolur érdi.
1724. D TE 139a (7) Şabr ol durur kim **her ne iş kim** (8) añğa utru **kēlse** şikāyat kılmağay.
1725. D TE 139b (1) Yā oǵlum, ol kimerse kim (2) bu işni qılur añğa hıç nēme **dēse bolmas**, özi körer bilür. **Eger tilese** barçanı asrar érdi.
1726. D TE 139b (2) Oǵrılar (3) bu sözni **ēşittiler érse** ayttilar: “Yā İbn-i 'Atā, **eger** bu sözni burunraq **aytsañğ érdi** hıç oǵluñnı öltürmes ērdük.”
1727. D TE 139b (4) **Her kim** Rasūl 'alayhi's-salāmıñ sunnatların '**azız tutsa** Tēñgri Ta'ālā ol bandanıñ (5) köñlini öz ma'rıfatıñ nūrı bile yarutqay.
1728. D TE 139b (6) **Kerek kim** Tēñgri Ta'ālā nazar qılur yeriñgiz **arıq bolsa**.
1729. D TE 139b (7) Yaǵşı kılık bile (8) süçüg söz bile namāzdın rozadın artuq martaba **tapsa bolur**.
1730. D TE 139b (14) Bir kün kēlip eşikni **qaqtım érse** atam ayttı: “Sēn (15) kim sēn?” dēp.
1731. D TE 140a (4) **Oyqandım érse** yarım ētmek ēligimde érdi.

1732. D TE 140a (5) Yana āhır vaqtı yavuq **yetti érse** dāyım küler érdi. **Vafāt boldı érse** küler érdi. (6) řabīb tirig sağınıp ihtiyāt kılıp **kördi érse** vafāt bolmış.
1733. D TE 140a (10) **Her kim** Tēngri Ta‘ālānı **séver bolsa** (11) anıñg kulluğın sévgey yana her kim Rasül ‘alayhi’s-salāmnı **sévse** sunnatların dağı sévgey.
1734. D TE 140a (12) **Her kimniñg** tilegi dunyā **bolsa** anıñg hıç kıymatı bolmağay. **Her kimniñg** tilegi (13) Tēngri Ta‘ālānıñg hoşnūdluđı **bolsa** anıñg kıymatını hıç kim bilmegey.
1735. D TE 140b (1) **Her kim** dunyānı āhıratın artuq körüp (2) **řabūl kılsa** ol kimerse Tēngri Ta‘ālādın nēçük ümīd tutqay?
1736. D TE 140b (2) **Eger** kēçe Tēngri Ta‘ālāğa sıdık bile **kulluq kılsalar** (3) kāfırlar bile urusqańça savābı bolğay.
1737. D TE 140b (12) **Her kim** Tēngri Ta‘ālā bergen ni‘matka **şükr kılsa** hergiz yamanlıqqa tüşmegey artqay. (13) **Eger şükr kılmasa** yavuzluqda tüşüp zavāl tapqay.
1738. D TE 140b (13) **Her kim** Tēngri Ta‘ālādın **şorşar bolsa** niřānesi ol durur kim (14) az yegey, az sözlegey, az uyuğay.
1739. D TE 141a (3) Ēl anı “Muhib Semnūn” **dése** ol özini “yalğançı (4) Semnūn” dep aytur érdi.
1740. D TE 141a (9) **Řaçan kim** kıızı üç yaşadı ér[se] kızını séve başladı.
1741. D TE 141b (1) **Eger** ol nā-resīde kız mańğa **yol urđuçı** (2) érse anı mēniñg yolumdın kētergil.
1742. D TE 141b (5) Sońgra **baqtım érse** ol işlerim barı riyāyī ermiş.
1743. D TE 141b (6) Mańğa ol iş ağır **köründi érse** bildim kim Ka‘bağa barğan (7)-larım riyā üçün ermiş.
1744. D TE 141b (8) Mēn sunı içip (9) ol kızğa **baqtım érse** darhāl ‘aşıq boldum.
1745. D TE 141b (9) Bir zamāndın sońgra ol évniñg (10) igesi **kēldi érse** řayğ ayttı: “(…)”
1746. D TE 141b (14) Biz buyurmağan yerde bir nazār **saldıñg érse** (15) zāhırda kēlgen érenler tonın séndin çıkarduq. **Eger** yana bir **nazar kılsañg** dağı kōñglüñdeki muhabbat libāsın dağı çıkarğay biz.
1747. D TE 142a (4) Ēkinçi **eger** ‘amal kılsa şıdık ve ihlāş bile kıлмаđay.
1748. D TE 142a (15) **Her kim** özini (142b) (1) **öksük körse** Tēngri Ta‘ālā anı ‘aziz kılgay.

1749. D TE 142b (3) Bizniŋ ziyāratımızğa **kelseŋ** dünyālıknı tilemegil, āhıratnıŋ derecesin tilegil.
1750. D TE 142b (8) Bu sözni anam **ëşitti érse** kayğuluk bolup ayttı: “Yā oğlum, mën za‘if anaŋnı (9) koyup barur sën, mën sënsiz neçük tiriglik kılaym?” **dëdi érse** alar bile barmadım ol ëki mollā safarğa (10) bardıla[r].
1751. D TE 142b (12) Mën öz hālımını aŋğa **ayttım érse** ol kişi <ayttı ‘ “Tiler mü sën kim (13) her künde saŋğa **sebķ bërsem** sën alardın köprek ‘ilm ögrengey sën.” dëp.
1752. D TE 143a (3) Şayh **salām kıldı érse** ol kişi qopup Şayhnı öz yanında taht üze olturttı.
1753. D TE 143a (7) “Yana ol yer Mūsā ‘alayhis-sālam çerigi bile kırk yıl qalğan atlık (8) yer érdi.” **dëdi érse** mën ayttım; “Munça yolnu neçük bir zamānda barıp këldük?” dëp.
1754. D TE 143a (10) Yüz-sān aç arslan bir sürüg qoyğa **kirse** (11) ol iş qılmağay kim bir zamānda şaytān qılğay.
1755. D TE 143b (2) Ol zamān İblīs öz oğlını (3) **çarladı érse** ol yığaqlar başındağı etler birbirige qavuşup yana tirildi dağı Şaytān qatığa këldi.
1756. D TE 143b (4) Ādam këlöp yana ol oğlanı **kördi érse** (5) açığılanıp havvānı urdı dağı ayttı: (...)
1757. D TE 134b (7) Darhāl şaytān öz oğlını **çarladı érse** (8) oğlı tirilip şaytān qatığa këldi.
1758. D TE 143b (9) Şaytān havvāğa köp andlar bëröp **yalbardı érse** yana havvā qabül kıldı. Şaytān oğlın havvā qatığa (10) yana qoyup **bardı érse** Ādam këlöp yana açığılandı dağı Şaytānnıŋ oğlın öltürdi.
1759. D TE 143b (12) Yana Ādam **bardı érse** Şaytān këldi. havvā, Ādamnıŋ işini **ayttı érse** (13) Şaytān sëvünüp ayttı: “Maqsūdum bu iş érdi kim siziŋ içinizge kirip orun tapqay mën.” dëp. (14) “Alhānnas!” dëp **çarladı érse** Alhānnas Ādamnıŋ, havvānıŋ içinde cavāb bërdi.
1760. D TE 144a (5) Bu kün mëniniŋ bile hem-şuħbat bolduŋ, Qurān oqurdın **qaldıŋ érse** özge kişiniŋ şuħbatı hod neçük bolğay?
1761. D TE 144a (10) **Her kim** öz nafsığa ‘**aşık boldı érse** (11) takabbur, hasüdlük, yavuzluk aŋğa ‘aşık bolur yana **her kim** öz nafsını **h‘ār kılsa** takabbur, hasüdlük, yavuzluk anıŋ köŋlindin çıkkay.

1762. D TE 144a (12) Bès nème sèniñg bile durur **eger** ol bèsni **tanısanğ** halāş taptıñg **eger tanımasanğ** helāk bolğay sèn.
1763. D TE 144a (15) Özünğge ne **sağınsanğ** barçağa anı sağın.
1764. D TE 144b (2) **Her kimniñg** edebi **bolmasa** (3) ‘ılmı anğa hıç asıg kılmağay.
1765. D TE 144b (4) ‘Abdu’llāh bu sözni (5) **ేశitti ersed** ayttı: “(…)”
1766. D TE 144b (11) Mèni **her kaçan kim indeseler** darhāl bargay mèn.
1767. D TE 145a (1) Kūfeniñg darvāzasığa **yetti ersed** bir kişi Şayhni kördi köñglinde ayttı kim “Bu kişiniñg qulı bolğay, (2) bégidin kaçmış bolğay. Muni tutup bir nèce vaqt iş işleteyin.”
1768. D TE 145a (7) Ol kişi Şayhniñg tã‘atın, işin **kördi ersed** ayttı: “Mèn sèni bilmeyin tutmış mèn. Ėmdi **her qayda** (8) köñlüñg **tilese** bargıl.” dep.
1769. D TE 145a (11) Mèn yarmaq **keltürsem** sèni **tapmasam** yarmağni kimge tapşurayın?
1770. D TE 145a (13) **Qaçan kim** vafāt bolur vaqtı **ayttı ersed** namāz-ı şām vaqtıda ‘Azrāyıl kèldi.
1771. D TE 145a (14) Namāz vaqtı **bolsa** namāz kılğıl.
1772. D TE 146a (6) Yā Hamza sèn bizge **tevekkül kıldıñg ersed** biz dağı sañğa mundaq (7) cānvarni yiberip sèni quduqdın çıkarduq.
1773. D TE 146a (7) **Her kimniñg köñglide** ölümniñg sèvuğlügi **ornasa** (8) bākī nèmelerini anğa sèvündürgeyler dağı fānī nèmelerini anğa duşman kılğaylar.
1774. D TE 146a (12) **Her kim** mumın qullarnı **ağırlasa** Tèñgri Ta‘ālāni ağırlamış dek bolğay.
1775. D TE 146b (11) **Her kim** yigitlikte Tèñgri Ta‘ālāniñg buyruğın yerige **yetkürmese** āhırat vaqtında Tèñgri Ta‘ālā anı h‘ār kılğay.
1776. D TE 146b (14) Anam **vafāt boldı ersed** èllic altun mañğa mırās tégdi.
1777. D TE 147a (2) Dağı mèn sèndin rāstlıq **kördüm ersed** sañğa raħmlıq boldum dèdi.
1778. D TE 147a (3) **Her qaysı derviş** dunyāni **terk kılsa** köp yıl tã‘at kılmişça şavābı bolğay.
1779. D TE 147a (6) Halāyık gaflat içinde uyup tururlar **her kaçan kim** bu dunyādın **çıqsalar** gaflattın oykanğaylar dağı ökünç daryāsığa (7) garq bolğaylar.
1780. D TE 147a (14) Bādıyağa **kirdi ersed** anğa Şaytān bāzī bèrdi.
1781. D TE 147b (2) Anası **vafāt boldı ersed** Ka‘bağa yüzlendi.

1782. D TE 147b (4) Naıldur kim Şayh namāz kıurda bir oğrı kèlip şayhınıñ tonın èginindin alıp bāzārga satkalı **èltti érse** Tèngri Ta‘ālā (5)-nıñ kudratı birle oğrınıñ èligi kıurdu.
1783. D TE 147b (5) Ol zamān oğrı tonı yana **kèltürdi érse** Şayh hem andaq oq (6) namāz kıur érdi.
1784. D TE 147b (6) **Қақан kim** Şayh namāznı tüketip **olturdi érse** oğrı öz hālını sözledi.
1785. D TE 147b (7) **Ol zamān** Şayh **du‘ā kııldı érse** oğrınıñ èligi (8) yaħşı boldı.
1786. D TE 147b (11) Mèn **oyқandım érse** қavl kıldım kim hergiz külmegey mèn, (12) şādlık kıлмағay mèn деп.
1787. D TE 147b (12) Yā Rasulullah, mañga bir du‘ā öğretkil kim (13) anı **oқusam** kōñglüm ölmegey.
1788. D TE 148a (4) Bir kün Ka‘bağa barurda bir davıl bile ip alğaç bardım bir қудuқ başıga (5) **yettim érse** bir kèyik su içer érdi.
1789. D TE 148a (5) Mèn **yettim érse** su қудuқnıñ түbigе barmış érdi.
1790. D TE 148a (8) **Ol zamān** ‘Abdu’llāh, bu sözni **èşitti érse** davıl bile ipni taşladı, bardı.
1791. D TE 148a (9) **Yandım érse** su қудuқ aғzıga kèlmiş érdi.
1792. D TE 148a (12) Yā ‘Abdu’llāh bātil işke **şıdқ baғlasalar** mundaқ fāyıdalar taparlar. (13) **Eger** haқ işke **şıdқ baғlasalar** kōrgeyler kim ne derece tapқaylar.
1793. D TE 148a (15) Mèniñ bir қızım bar **eger lāyıқ bolsa** kèltüreyin.
1794. D TE 148b (1) Yèti ay **boldı érse** bir èr oğlan ol қızdın tuғup yana vafāt boldı.
1795. D TE 148b (1) Қızınıñga (2) ayтқıl kim talāқ alsun yā **eger olturur érse** oltursun.
1796. D TE 148b (8) Şayh **vafāt kııldı érse** tiledi kim Şayhınıñ vaşıyyatın yerige yetkürgey.
1797. D TE 148b (14) **Eger** èliginğdin **çıқar érse** mèniñ üçün kīpā pişürgil.
1798. D TE 149a (2) Mèn ilgerü yürüp **salām kıldım érse** (3) Rasul ‘alayhi’s-salām yüzin mèndin èvürdi.
1799. D TE 149a (5) Mèn ol zamān oyқanıp yıғlayu başladım dağı қулағımga èşik üni kèldi қопup (6) **baқtım érse** ol derviş èşikdin çıkıp barur érdi.
1800. D TE 149a (7) **Her kim** sèndin bir nème **tilese** yüz yègirmi tørt minğ paygambarnı dar-h‘āstқа kèltürmegünçe ol nèmeni (8) bèrmes èrmiş sèn.

1801. D TE 149a (10) Mên dağı barıp alar bile **olturdum érse** bir farišta kélip mênî alarnıñ (11) cergesindin çıqardı.
1802. D TE 149a (12) (...) **Ol zamān oyqandım érse** qabül kıldım kim dunyāda bir köñlekdin özge hıç nêmeni qabül kıлмаğay mên.
1803. D TE 149b (3) **Eger** Manşür işi **ğalat bolsa érdi** bu êki maşâyılı (4) anı şıfāt kıлмаğay érdiler.
1804. D TE 149b (6) Yana Abū Yaқūb Ahtaқ, kızını Manşürğa **bérđi érse** Manşürdin, ‘Umar bin ‘Uşmān rancıda boldı.
1805. D TE 149b (14) Dağı **işāret kıldı érse** Têñgri Ta‘ālā(15)-nıñ farmānı birle barça çigitler mamuқdın ayrıldı.
1806. D TE 149b (15) Dağı köp (150a) (1) karāmātlar **körgüzdi érse** Ya‘qūb Nehrecorī, Manşürni cādū durur dēdi.
1807. D TE 150a (3) Yana anıñ işi **arttı érse** hālāyıқ anıñ sözün añglamayın köp şahardın anı çıkarur érdiler.
1808. D TE 150a (5) Bir kün küç bile hırқasın (6) **çıқardıлар érse** köp bit hırқasığa tüşmiş érđi, her birisi bir nohud çağlıқ.
1809. D TE 150a (12) Siz mênî **têpretiñiz** hurmā tüşse alıp yenğiz.
1810. D TE 150a (13) Yana ol yolda her qaysı tēgenge kim Manşür tayanıp **oltursa** ol tēgendin hurmā tōkülür érđi.
1811. D TE 150b (2) **Her kim** (3) dunyānı **terk kılsa** nafsı zāhıd bolğay. **Her kim** āhıratnı **terk kılsa** köñgli zāhıd bolğay, **her kim özidin kēçse** cānı zāhıd bolğay.
1812. D TE 150b (3) Yana Manşürnıñ işi **arttı** (4) **érse** “Ene’l-ħaқ” dēyü başladı.
1813. D TE 150b (5) Yā hālifa, qoyğıl munı öltürsünler kim bu sözniñ ma’nısın **aytsa bolmas.**
1814. D TE 150b (8) Yana bir kez (9) mêninğ külümni éltip daryāğa **salsalar** daryā mavc urğay.
1815. D TE 150b (9) Sên mêninğ hırқamnı (10) daryā yaқasında éltip **қoysañğ** daryā suyı hem ol burunğı dēk qarār tutқay.
1816. D TE 150b (10) Üçinçi kün Manşürnıñ külini daryāğa **saldılar érse** Manşür külidin (11) “Ene’l-ħaқ” üni kélür érđi.
1817. D TE 150b (11) Daryā suyı **mavc urdı érse** hādım Manşürnıñ hırқasını keltürüp daryā yaқasığa **қoydı érse** (12) daryā suyı tıyıldı.

1818. D TE 150b (13) **Eger bağlamasalar** ‘araşat bāzārını berhem urğay dağı ösrüklük kılğay.
1819. D TE 150b (14) Manşürnı dārğa tartқан kèçesi tañğ atқunça ol dār tübinde **namāz kıldım érse** ün eşittim kim ‘Biz Manşürğa öz sırrımıznı (15) **bildürdük érse** biziñ sırrımıznı fāş kıldı. **Her kim** öz pād-şāhınıñ sırrını **aşkārā kılsa** sezāsı bu durur.’ dèdi.”
1820. D TE 151a (2) **Ol zamān** uyқum kèlip **uyudum érse** (3) tüşümde mañğa ayttılar kim “Anıñ üçün Manşürnı balāğa salduқ kim biziñ sırrımıznı yat kişilerge aytur (4) érdi.” dèp.
1821. D TE 151a (8) Nèçük turur sèn mènlik kıldıñ sañğa rahmat (9) kıldılar; mèn **mènlik kıldım érse** mañğa la‘nat kıldılar?
1822. D TE 151a (9) Sèn mènlik kılip özünğni (10) ortada kördünğ, mèn **mènlik kıldım érse** Tèñgri Ta‘ālānı ortada körer mèn.
1823. D TMA T719a (8) **Her** (3) **kimniñ** bir siver kişisi **barsa irdi**, anıñ sūretin yasap anıñ bile ҳorsend bolur irdiler, tā büt-perestlıққа mucerr boldı.
1824. D TMA T719b (7) (...) günehlıқ kişi **bulmasa irdi** çek salıp (8) sāyir ҳalkdın katl kılur irdi.
1825. D TMA T721b (8) Ve likin Buht-i Naşar bābıda söz begāyet köp üçün bu muhtaşarda mundın artuқ **bitise bolmas** (9) **irdi**.
1826. D TMA T721b (15) Қaysar Ferīdün ‘ahd-nāmesin körgüzdi (16) kim Rüm қaysarları **bir dінде bolsalar** kişi tağayyür birmesün.
1827. D TMA T722a (14) Her taқdır bile **bolsa** Sāsān bu cihetdin āşufte bolğan cihetdin ‘ibādet ihtiyār (15) kılip kıraq tuttı va’llāhu a‘lem.
1828. D TMA T722b (5) Tağayyür ü ta‘accüb bile gevher ü nicādın **tefaһһuş kıldı irse** Dārāb andaқ kim bar irdi, ‘arz kıldı.
1829. D TMA T722b (11) Ve Rüm қaysarı kim ol zamānda Fılқūs irdi, ser-keş- (12) lik **kıldı irse** sipāh tartıp Rümğa yürüp қaysarını tuttı ve bend kıldı.
1830. D TMA T723a (26) Ekşer tevārīһde anıñ ‘ömrin otuz altı yıl ve salтанatın on üç yıl bitipdürler ammā muһāldür (27) kim on üç yılda ol қılған işçe **қılsa болғay**.
1831. D TMA T723b (24) Dağı ol күn sonğra ki sin **bolmasañğ** bular Alçın ara münāza‘at kılip siniñ dārü’l-mülkünge (25) kim Rүmdur, ta‘arruz kiçrek kılğaylar.

1832. D TMA T724a (5) Ve alar anı beğāyet hürmet tuttılar ve mundağ muqarrer kıldılar kim nişānlarıda öz atlarıdın burun anıñg atın (6) bitigeyle ve yat yağı arağa **kirse** birbirige meded yitkürgeyle.
1833. D TMA T724b (15) Alar dik yana yüz miñg **olsa** pedid / Hem alar dik oq bolğusı nā-bedīd
1834. D TMA T724b (16) Cihān kim vefā kildi andın yırağ / Yırağ **olsa** andın kişi yağşırağ
1835. D TMA T724b (23) Bir kiçe (24) tüş kördi kim kıyaş Sāsānıñg mañğlayıdın tülū´ kıladur, anıñg aqvālını mübālağa bile teftiş **kılıldı ise** ma‘lüm kıldı kim hal nidür (25) ihtirām u i‘zāz kılıp anı küyevi kıldı.
1836. D TMA T725a (15) Ve anda her nev´ **bolsa** ötkerür irdiler, siñgilleri bile haberleşip (16) aña zehr yiberdiler kim Erdeşirğa birip helāk kılgay, şāyed bu vesīle bile milk alarğa tüşkey.
1837. D TMA T725a (17) (...) Erdeşir devlet reh-nümünü emri bile şerbetni (18) alurda te‘emmül **zāhir kıldı irse**, şerbet birgüçi müteğayyir bolup / iligi titrep şerbetdin yarımını töküldi.
1838. D TMA T725a (18) Erdeşir be-gāyet hıred-mend (19) irdi, qalğanığa nān toğrap itke **birdi irse** helāk boldı.
1839. D TMA T725a (20) Anı (21) asrap özin hāşī kılıp bir niçe kün ‘ilācıdın sonğra kiskan ‘uzvını bir hoqqağa salıp mühr kılıp Erdeşir huzurıda hāzinga (22) tapşurdı kim min bu emānetni **tilesem** birgey sin.
1840. D TMA T725a (26) Erdeşir hayret kılıp keyfiyyetni **ma‘lüm kıldı** (27) **irse** vezir emānet hoqkanı tilep ol rāznı āşkāre kıldı kim min bu künniñg fikrin kılıp ol hāmileni öltürmey töhmet def‘i (T725b 1) üçün özümge bu hālını revā kördüm (...)
1841. D TMA T725b (13) Ve ayturlar kim Ekāsire bu i‘tirāznı kılıp irdiler kim şerhler **binā kılsalar** cānverler şekli bile (14) tarh kılırlar irdi, andağ kim Sūsını yılan şekli bile ve Suştarnı at şekli bile.
1842. D TMA T726a (11) Mübidler kilip naşihāt kıldılar kim pādşāh (12) ulusda il bile pādşāhdur, il **bolmasa** saltanat mümkün imes, sin ilni mizācınıñ tündluğıdın özünğdin remīde kıldıñg (13) lā-cerem sindin yıraqlıq tilediler.
1843. D TMA T726b (7) Ol didi kim cemā‘atı ki (8) deryādın köprüg bile narı yüzge ötüpdürler, çün köprüg birdür alarnı qaytarur üçün her kiç qurun haber kılugra

- (9) naḳāra ḳaḳarlar kim kiçrek **ḳalsalar** köprüg üstige ğavġā bolup suġa yıḳlur imkānı bar.
1844. D TMA T726b (23) Mālik ayıttı (24) kim evvelā ḳaydın kim müneccimler çın ayıtmıḣ bolġaylar, ikinci ol kim bu taḳdīri kim sözleri çın **bolsa**, sin bu bī-dādın bu ḳavmġa (25) ḳılmaġanınġ yaḣsıraḳ kim **eger** / ol şāḣib-i devlet **peydā bolsa** siniġ bu ef'ālınġdin kim **istimā' ḳılsa** evlādınġġa köprek noḳsan (26) tigürgey.
1845. D TMA T727a (22) Şāpūr-ı Zü'l-ektāfınġ inisi irdi, vefāt (23) ḳılurda çün Şāpūr oġlı kiçig irdi salṫanatnı inisige birdi kim oġlı **ulġaysa** aṅġa birgey.
1846. D TMA T727b (3) (...) andaḳ ki ḳayşar vefātı çağıda çün oġlı kiçig irdi Şāpūrġa kişi yiberip / istid'ā ḳıldı (4) kim min ḳarıp min daġı 'ömrümġa i'timādım yoḳtur ve oġlum kiçigdür bir kişi kim siniġ i'timādınġ aṅġa bolġay yiber kim Rūmda (5) salṫanat ḳılsun oġlum **ulġaysa** milknı aṅġa tapşurġay.
1847. D TMA T727b (6) Bu iş **eger vāḳi' irse** ġarāyibdin durur (7) ve Şīrdīnni ḳayşar ḳoymadı.
1848. D TMA T727b (22) (...) ba'zı su atı dipdürler, ba'zı dipdürler ki ferişte, at şūreti bile kilip anı il başıdın vā ḳıldı, ba'zı dipdürler ki (23) dīv irdi, barı vāḳi' i at hem **bolsa** hem ol dīvdür.
1849. D TMA T728a (6) Körünġ kim ḳaysı birimiz sizge ḣādīşe dest **birse** def'īga ġüşiş ḳıla alur biz, pādşāḣlıḳ anınġ (7) bolsun.
1850. D TMA T728a (7) 'Āḳıbet ḳarār aṅġa taptı kim salṫanat tācın iki aç arslan arasında ḳoyġaylar, **her kişi alsa** başı ol tāc bile ārāste (8) bolġay.
1851. D TMA T728a (11) Herāyine kim her kişi **her ni kim** köṅli **tilese** ḳıla (12) başladı tā milkke revnaḳ ve sipāḣġa nesak ḳalmadı.
1852. D TMA T728a (15) İl ġümān ḳıldılar kim ḣāḳāndın ḳaçdı (16) zarūreten ḣāḳānġa pīşkeşler bile 'arza-dāşt ḳılıp kişi yiberdiler kim **kilsenġ** milknı tapşurur biz, dip ḣāḳānnınġ (17) ḣātırı cem' bolup teskīn bile milk taşarrufıġa meşġül boldı.
1853. D TMA T728b (9) Ol işni aṅġa (10) **zāḣir ḳıldı irse** ḳabül ḳılıp yalġuz barıp ol pīlnı öltürdi.
1854. D TMA T729a (7) (...) bileyin digen kişi mebsūṫraḳ kütübde **tilese** tapar.
1855. D TMA T729b (3) Ve mu'cizesi ot- (4) mınġ bile tekellüm ḳılır dimek irdi ve āteş-gede yanıda neḳab urup birevni ta'yın ḳılıp irdi ki özi ni **ḣitāb ḳılsa** ol kişi (5) Mezdek örgetken cevābnı biyik ün bile aytur irdi.

1856. D TMA T729b (15) Anğa dağı çarh itti āhir 'inād / Budur iş Kūbād **olsa ger** Keykūbād
1857. D TMA T729b (19) Anıᅅ zamānını cemī' selātin zamānıᅅa **tercīh kılsa bolur**, niyüçün ki çün ᅅazret-i peygamber āhirü'z-zamān (20) şalavatu'llāhi ve selāme 'aleyhi anıᅅ ferᅅunde zamānıda mütevellid boldı.
1858. D TMA T730a (1) Didi kim munça bī-miᅅdār nime üçün pādşāh niçük yaman (2) resm ᅅoyᅅay, yaman rūsüm **cüz'ī bolsa** her kişi bir nime arturup anı küllī kılurlar ve bed-nāmlık anı bünyād kılgānᅅa barur.
1859. D TMA T730a (6) Ve **ayıtsa bolur** kim barça 'adāleti bir sarı irdi ve bu biri bir sarı.
1860. D TMA T730a (21) Ve kisrī bu işlerdin müteᅅayyir bolup ve Saᅅih Kāhin tilep andın bu iş keyfiyyetin **istifsār kıldı irse**, ol ayıttı kim bu işler (22) anᅅa delālet kıılır kim bu kiçe 'Arabda ᅅureyş ᅅabīlesidin bir kişi mütevellid bolmuş bolᅅay kim fūrş mülūki devleti anıᅅ zımnıda āhir (23) bolᅅay ve ol āhir zamān peygāmbri bolᅅay.
1861. D TMA T730b (2) (...) 'adl gencīdür kim köprek alᅅan sayı köprek bolur ve erzāk **ᅅarç kılsaᅅ** erzāk bolur.
1862. D TMA T731a (10) Behrāmı biziᅅ intikāmımız cihetidin tilep milkni birᅅüsidür, (11) **eger** anı aradın **kötersenᅅ** ᅅātır-cem' bolur.
1863. D TMA T731b (14) Yana biri ᅅazret-i risālet şallā'llāhu 'aleyhi vesellem (15) bi'şeti kim anıᅅ zamānıda vāᅅi' boldı kim bu ötken barça miknet ü tecemmülni bu devletniᅅ miᅅ ᅅülüşidin bir ᅅülüşi **tutsa** (16) **bolmas** kim ol ᅅazret anᅅa dīn ü islām da'vetiᅅa nāme bitip kişi yiberdi.
1864. D TMA T732a (2) (...) ol ᅅabül kılmadı ve ᅅatlı istid'āsı **kıldı** (3) **irse** ᅅatlı buyurdı.
1865. D TMA T732a (5) (...) anı öltür **yoksa** sini öltürür.
1866. D TMA T732a (13) (...) ittifākī bile anı vezīr kıldı kim ulᅅayᅅunça melik (14) tedbīrin kıla turur ve Rūm neferide Şehr-İrād digen Pervīzniᅅ bir uluᅅ kişisi bar irdi kim her küllī **iş kılsa** anıᅅ bile meşveret kıılır irdi, anıᅅ (15) bile meşveret kıılmay ol işni kıldılar.
1867. D TMA T732a (20) (...) ᅅalāyık yir öpüp secde kılurlar (21) irdi ammā anᅅa ba'zı **kılsalar irdi** ba'zıᅅa boyun yārīlık birmes irdi kim secde kılgaylar.

1868. D TMA T732a (21) Ekāsire **atlanur bolsalar** (22) **irdi**, resm irdi kim sipāh yırađdın ھاłķa urup turarlar irdi.
1869. D TMA T732a (23) Sipāh arasında birev bir sinān bile boynıĝa urup ۆltürdi (24) ve ayaĝıĝa ip taķıp maħallātķa südrediler kim tigmes kiři salťanat ĥayālin **ķılsa**, sezāsı budur.
1870. D TMA T733a (14) Sikender dik alĝan yürüp baħr ü berr / **Eger tapsa** mińĝ yıl cihānda maķarr / Yana **bolsa me‘mür** toķuz sipihr / Atı na‘li **bolsa** yaruķ māh u mihr / (15) Yarurda çoķalmas bulardın biri / Temennāsın iylerge ķılmas giri
1871. D TMA T733a (15) Birevge **ki** rüzī bolup řahlıķ / Žamīriĝa ĥaķ **salsa** aĝahlıķ / (16) Ki **bilse** cihānĝa vefā yoķ turur / Cihān ehliĝa hem beķā yoķ turur / Kōzige cihān ĥaşmetin **ilmese** / ĥaķ emridin özge **‘amel ķılmasa** / (17) ‘Adālet üçün **istese** milk ü cāh / Sitem ü def‘ iylerge **çikse** sipāh / Her iş kim bolur müdde‘ası ańĝa / **Ĝaraż bolsa** Tińĝri refāhı ańĝa
1872. D TMA T733a (18) Bolup salťanat taħtıda faķr-cüy / řeh **olsa** velī **bolsa** dervīř- ĥüy / Munı řahlıĝ **dise** irmes yıraķ / Ki ĝafletdin āĝahlıķ yaĥıraķ
1873. D TMA T733a (20) **Disem** iyleyin vařfıńĝ āsān imes / Ki mińĝdin birin dimek imkān imes
1874. D TMA T733a (26) Kiři nükteni **ķılsa mücmel** ‘ıyān / Yaķın kim anıńĝ řerhi tapmas beyān
1875. D TMA T733a (27) Velī ‘azmim imdi budur kim ĥudāy / **Eger bolsa** ‘ömrümĝa mühlet-fezāy
1876. D TMA T733b (6) ‘Adālet bile ĥāř irür **yoķsa** ‘ām / Cihān ehlini tındurup sin tamām
1877. D TMA T733b (7) Ĝaraż **kim** bu söz **yitse** encāmıĝa / Bu tāriħ yüz **ķoysa** itmāmıĝa / Ańĝa her kiři **salsa** açıp nazar / Bolup kōńĝli mazmūnıdın behre-ver

EK 2. Batı Türkçesi Metinlerindeki -sa Biçimbirimli Yapılar

1878. B KG 1. Ve **eger** sen tańrıyı **görmez-iseñ** tańrı seni görür.
1879. B KG 4. **Nitekim** Tańrı’dan ĥayır ve řerr **gelürse** rāżī olasın.
1880. B KG 12. Eyitdi her ķanda **olursam, acıĝırsam** aş virür, **şuşarşam** şu virür.
1881. B KG 16. Eyitdi **ķaçan kim** seni bir dostuñ evine **oķusa** azuĝuñ bile **ĝötürsen** aña ĥoř ĝelür mi?
1882. B KG 25. Kim **olursa** yaķın ĝümānsuz şöyle olsun.

1883. B KG 33. Ve anlardan olmañ kim āzārlaşasız ve **eger** kūsülü **olsañuz** üç günden geçürmeyesiz. ‘Özür dileyüp helâllaşasız.
1884. B KG 34. Kānķısı evvel **şafāhķ iderse**, uçmağa öñdin gire.
1885. B KG 39. Muħammed bin Ka‘b eydür üç nesneyi kimesne ĥaķķında işlemeğil. **Eger işlerseñ** gendü nefsüne işlemiş olursın.
1886. B KG 48. İblīs eyitdi **eger** sen **tañrıysañ** ĥapuya geleni kimdüğün bileydüñ didi.
1887. B KG 56. Eyitdi benüm dostum var-ıdı ne kim **buyursam** işler-idi.
1888. B KG 78. Her kim alçaķlık **eylese** yoķaru zenciri çekerler. Ve ol ĥul ĥalk içinde ulu olur.
1889. B KG 79. Ve her kim tekebbürlik **eylese** aşığa zenciri çekerler. ‘Ādemiler içinde ĥor bolur.
1890. B KG 82. Ĥātım eydür bizüm rüzgārumuz <da> ‘ālimlerüñ ve zāhidlerüñ göñüllerin terāzūya **ķosalar dartsalar** pādişāhlar göñlinden ağır gelür didi.
1891. B KG 96. Eyitdi ķanķı gişi ki ĥaķıduğın **giderse** Allah Ta‘ālā ĥıldan ĥaķıduğın giderür.
1892. B KG 104. Rivāyet ĥıldılar kim Nūşurvān-ı ‘ādil üç biti yazmış, bir ĥulina virmiş, eyitmiş ĥaçan **ķaķısam** bir <bir> üç bitiyi baña virgil.
1893. B KG 116. Bilüñ kim gişi gendü ‘aybın **ğorse gerek**, ayruķ gişi ‘aybın **ğormemek gerek** ve kimseye yavuz endişe **ķılmasa gerek**.
1894. B KG 117. İki gişi ĥaķķına indi ve anuñ sebebi oldur ki peygāمبر ‘aleyhisselām **ķaçan** ĥazāya **varsa** bir yoğsulı iki baya ısmarlarıdı anlara ĥıđmet eyleye anlardan yiye.
1895. B KG 122. Daħı eyitdiler Selmān aķar şuya **varsa** ĥurıdır didiler.
1896. B KG 133. Anuñ çün bireğü bir **zinā eylese** girü **tevbe eylese** Allah Te‘ālā tevbesin ĥabül eyler.
1897. B KG 134. Ėaybet iden **tevbe eylese** ĥabül olmaz tā ol gişiden ĥalāl <|> ık dilemeyince ve ol gişi ‘afv eylemeyince.
1898. B KG 140. Ĥasan-ı Başrı eydür raħmetu’l-lāhi ‘aleyhi **her kim ĥaybet söylese** kırķ gün anuñ ta‘āti ĥabül olmaz.
1899. B KG 141. Rivāyet ĥıldılar Benī İsrā’il ĥavminden bir gişi eyitdi yā Rabbi mālım yoķdur şadaķa virmege **her kim benüm ĥaybetüm söylese** aña ĥalāl olsun, anuñılan da‘vici olmayam didi.

1900. B KG 144. Peygamber 'aleyhisselām eyitdi **kanķı gıŝı** kim diñcilige **varsa** anuñ gürin od eyleye, kıyāmete degin anı yandurur didi.
1901. B KG 145. Peygamber 'aleyhisselām eyitdi **kanķı gıŝıkim** bir müsülmān kardaşın
1902. **ġammāzlasa** Tañrı aña uçmağı ħarām kıla ve benüm ŝefā'atum aña ħarām ola didi.
1903. B KG 157. Peygamber 'aleyhisselām eyitdi **her kim** eyi iş **buyursa**, yavuzlıķdan **yıġsa** ol yir yüzinde Allāh Te'ālānuñ ħalīfesidür, dağı peygamberlerüñ ħalīfesidür.
1904. B KG 158. Peygamber 'aleyhisselām eyitdi **her kim** bir yaramazı eliyle döndersün, **eger** elinden **gelmese** <diliyle> döndersün ve **eger** dilinden dağı **gelmese** gönliyle döndersün.
1905. B KG 160. Peygamber eyitdi münāfıķlar niŝānı oldur ki gelmeye. Meger gücilen getüreler. Ve **eger gelürse** dükeliden ŝoñra.
1906. B GT (2b 7) **Vaķtı ki** günāhkār kıllarından birisi inābet elini (8) icābet ümidi-y-ile götürüp **du'ā itse**, evvel emirde nażar itmez.
1907. B GT (2b 9) Bir dağı ki tazarru' ve zārı-y-ıla **du'ā itse** ħaķ-sübĥānehü (10) ve ta'ālā eydür: (...)
1908. B GT (3a 4) **Eger** bir kimse anuñ (5) vaŝfını benden **ŝorarsa**, ben bī-dil ol bī-niŝāndan ne rāz eyde bilem ki (6) 'āŝıķlar ma'ŝūķlaruñ depelenmiŝidür, ölmıŝden ħod āvāz gelmez.
1909. B GT (4b 13) (...) ve **her kiŝinüñ ki** ħayr-ıla dünyāda **adı añılsa** ol ölmez, ebedī zindedür.
1910. B GT (7b 5) **Eger** yarım etmek yiyüp irteye dek **uyısa** dağı efđal-ıdı (6) ki, pür ta'ām olan ma'idede ma'rifet olmaz.
1911. B GT (8b 10) Deve 'arab şi'ri-y-ile ħālet-i tarābdadur. (11) Ger sende zevķ **yoġsa** tabi'atı egri canavarsın.
1912. B GT (9a 13) Eger dünyā olmaya derdmendem, **veger olursa** maĥabbetiyle ayaġum baġludur. Bu cihānda bundan (14) ulu ħicāb degüldür ki, eger dünyā vardur ve eger yoķdur, bu gönül anuñ maĥabbetiyle ve (15) miĥnetiyle rencidedür.
1913. B GT (11a 2) Kimse bayķuŝ gölgesine gelmeye, **eger** hümāy aşlı (3) cihānda **ķalmazsa**.

1914. B GT (11b 3) **Eger** gündüz (4) yarasanın gözi **görmezse**, güneşün günâhı yok.
1915. B GT (12b 3) **Eger desdür olursa** ben bunu diñdüreyin.
1916. B GT (13a 5) İy hakîm! Şol ki senden qorqar, sen dañı andan qorq ki, **eger** cengde yüz 'anun gibiye garîm **olursañ** dañı.
1917. B GT (14b 3) **Eger** isrâf (4) itmedin **yise** nice zamân yiterdi.
1918. B GT (15a 3) **Eger** yüz yıl bir gevür od **yaqacaq olursa**, **eger** bir dem (4) içine **düşerse** anı yaqar.
1919. B GT (16a 2) Eyitmiş: Vallahi **eger** devesin diyü **tutarlarsa**; ben deve degülem diyü inandırınca (3) benüm yüküm yiter.
1920. B GT (17b 5) **Eger** başum ve gözüm üstinde dañı **otursañ** nâzun çekerem ki nâzeninsin.
1921. B GT (18a 3) **Eger** saña ululuk **gerekse** 'atâ (4) eyle ki dâneyi saçmayınca bitmez.
1922. B GT (19a 8) Oğlanun nâzı atasına ve anasına olur; da'vî kâdî (9) qatında olur ve **dâd ise** pâdişâhlardan olur.
1923. B GT (19b 2) Ancılayın gördüm ki bir pîl-bân (3) Nîl denizi kenârında didi ki; ayağun altında qarınca hâlini **bilmezseñ**, pîl ayağı altında (4) qalıcak hâlün ne-yise hemân anun dañı oldur.
1924. B GT (19b 8) **Eger** maşlahat (9) **görürseñ** ki iqlîmümüz vücudunla müşerref ala, andağı manşıbuñdan niçe (10) ziyâdeler ola diyü.
1925. B GT (19b 14) Bu da'vete imkân-ı icâbet yokdur, **eger olsa**, (15) ni'met-i kadîme bî-vefâlık itmiş oluram.
1926. B GT (20a 5) **Eger** halkdan saña ziyân **irişse** incinme ki halkdan ne râhat irişür ve ne (6) zaħmet.
1927. B GT (20a 10) **Eger** bize **gücün yitirse**, (11) 'âlimü'l-gayb pâdişâha gücün yitmez.
1928. B GT (20b 15) **Eger** küh-ı (21a) âhenin **olsa** yirinden qoparaydı.
1929. B GT (21a 8) Dosta ol qadar kuvvet virmegil ki **eger düşmen olsa** saña (9) zafer bula.
1930. B GT (22a 6) **Eger** râhat ve rencün ümîzi **olmasaydı**, dervîş felek üzre ayak (7) başaydı. **Eger** vezir pâdişâhdan qorqduğı gibi Tanrı'dan **qorqsa** ferîşte (8) olaydı.

1931. B GT (22a 13) **Eger** dahı ziyāde intikām ideyin (14) **dirseñ** hadden geçersin ve zulm idersin, (...)
1932. B GT (23a 2) Bir kimesne geldi Nüşînrevân'a muştıladı ki; sultāna çok yıllar 'ömr (3) erzānī olsun ve muştılıklar olsun ki fülān düşmānuñ dünyāden (4) gitdi. Nüşrūvān eyitdi. "İy ahmaq! **Eger** ben **bākī kalacağum var-isa** (5) baña anı muştıla ki, düşmen öldüğüne ne-y-çün şād olam ki yarın ben dahı (6) öliserem."
1933. B GT (23a 7) "**Eger** düşmān **öldi-y-ise** şāzılık maħalli (8) degüldür ki bizüm dahı dirliğümüz ebedī degüldür."
1934. B GT (24a 5) Bir kimse şālih 'amel itse ol kendü nefsi içindür, ve bir kimse 'amel-i kabīh itse ol kendi nefsi üzredür.
1935. B GT (24b 1) İki şabāh **eger** bir kişi şāhuñ hıdmetine (2) **gelecek olursa** üçünci gün aña luḫf-ıla nazar ider.
1936. B GT (24b 8) Her kimi ki zāhid tonında görürsin, sen anı zāhid bilgil. (9) **Eger** bātınında ne var-ıduğın **bilmezseñ** ne ola ki, muhtesibün ev içinde (10) işi yokdur.
1937. B GT (25b 9) hātıruma bu düşe geldi ben eyitdüm: "İy ata! Gör bu (10) yāranları ki birisi uykuğan baş kaldurup iki rek'at namāz **kılmazlar**." (11) "İy cigerküşem! Sen dahı (12) **uyusañ** yigreg-idi iki rek'at namāz kılup kendüzünji görmekden."
1938. B GT (25b 13) Müdde'ī kendüden (14) artuğ kimseyi görmez, zīrā benlik perdesin önüne dutar. **Eger** Allah Ta'ālā aña bir hağ görici göz **virse** 'ālemde kendüden 'āciz kimse görmiyeydi.
1939. B GT (6b 7) **Eger** yār beni depelemege kaşđ idesi **olursa**, sen dimegil ki ben cān-içün guşşalanam. (8) Belki ol vaqt eydürem: Miskīn ve bīçāre benden 'aceb ne günāh şādır oldı ki ol 'azīz yār benden dil-āzürde ve perīşān-hātır oldı, baña hemān anuñ gamı olur.
1940. B GT (27a 12) **Eger** (13) şafağ **var-isa** senünçün şehirde bir sarāy bünyād ideyin; (...)
1941. B GT (27a 15) **Eger** mağāmı (27b) ve yāranları ihtiyār idüp **tırıbilirseñ** hoş; vegerni fi'l-cümle ihtiyār (2) bākī.
1942. B GT (27b 13) **Eger** hūb şüretlüler 'aql ve dīn ve dünyā alıcılar **degülmisseydi**, pes zāhidler (14) nicesi halvet ihtiyār iderler-idi?

1943. B GT (28b 1) Bu söze (2) muṭābık, bir pādişāha bir mühim maşlahat düşdi. “Veger bu işüm hāşıl **olursa**, (3) zāhidlere bunca aqça nezr olsun” didi. Çün-ki bu işi tamām (4) oldu, nezrine vefā idüp didügi miqdār aqça çıkarup bir hizmet- (5) kāra virdi ki bunu zāhidkere bahş ide.
1944. B GT (29a 2) **Eger** etmek cem‘iyyet-i hātır (2) için ve ‘ibādet ferāğatı-y- için **olsa** hālāldur. **Eger** ‘ibādet itmeg-i için **olmasa** (3) harāmdur.
1945. B GT (29a 9) **Eger** bir fakīr dilenci, müsülmān leşkerine **kulavuz olursa**, kāfir nesne şanup (10) tā Çīn’e dek qaça.
1946. B GT (29b 1) Terk-i dünyāyı (2) halka öğredürler ve kendüler berk saklayup yıgarlar. ‘Ālimün ki mücerred sözi ola (3) ‘ameli olmaya, **her ne söz ki dirse** kimseye eşer itmeye.
1947. B GT (29b 15) Ālimün sözün cān kulağı-y-ıla dinle! **Eger** saña verhem dahı (30a) **görünürse**. **Eger** bir naşihat dīvāra dahı **yazılmış olsa**, gerekdür ki (2) kişi anı kulağında tuta.
1948. B GT (30a 15) **Eger** cihānda ben cüvāmerd **degülsem**, sen cüvānerdlik nazārın itgil!
1949. B GT (30b 1) Bir bölük devletsüzler, bir dervīş-i bī-günāhı incitdiler ve bir niçe kendülere (2) lāyık söz söylediler. Dervīş pīr önine geldi ve hāl ne-y-idügin ‘arz (3) itdi. Pīr eyitdi: “İy oğul! Bu dervīşler hırkası rızā tonıdur. Her ki (4) bu şüretde **taḥammül itmese** müdde‘idür ya‘nī kezzābdur, hırka aña harāmdur.”
1950. B GT (30b 7) Dervīş gerekdür ki ne deñlü güç **görse** taḥammül ide.
1951. B GT (30b 9) **Eger** halkdan saña ziyān **irişse** ‘afv eyle ki günāh (10) dan pāk olasın.
1952. B GT (31a 2) Elünden **gelürse** bir ağız (3) tatlu eyle!
1953. B GT (31b 2) **Eger** dervīş etmege muhtāc olup ve pādişāh (3) devlet **issi-y-ise**, çün-ki ikisi öle bir kefenden artuq nesne alup gitmezler.
1954. B GT (31b 4) Velīkin dervīşlik (5) tarīkı ayruksıdur. Dervīşlik hıdmet, işār, kanā‘at, tevḥīd, (6) tevekkül, teslīm, taḥammüldür. Her kimde ki bu şıfatlar vardır, **ḥaḳīkat** dervīşdür. (7) Hırka n’eylesün kendüde hevā vü heves gālīb olup, namāz kılmayup, şehvet (8) arzusında gündüzleri gice kılup ve giceleri gaflet uykusında (9) geçürüp, önine ne **gelürse** yiyüp ve diline ne **gelürse** söylecek, ol kaçan (10) dervīş olur?

1955. B GT (32a 9) **Eger** sizde inşâf **olsa** ve bizde kanâ'at **olsa**, dilencilik resmi (10) cihânda götrüleydi ki; sizde inşâf **olsa** zekâtları çıkarup dervîş (11) arayup bulup virürdünüz.
1956. B GT (33a 1) Anuñ katına **varsañ** bir niçe şadağa ide.
1957. B GT (33b 2) Dāyim yimegi 'ādet idinme ki nefsün bağınuñ miqdârı kıldan (3) incedür; ve sen çok yimeg-ile nefsi eyle bisledün ki demür zincir **olursa** (4) üze, kıl ne olur!
1958. B GT (33b 9) **Eger** dahı ziyāde **yiseñ** sen anuñ hāmmālı (10) olursın.
1959. B GT (34a 7) **Ölse** 'aceb-idi ki aña açlık 'ādet olmış-ıdı ve ol birisine günde (8) iki kez yimek 'ādet olmış-ıdı, çün-ki açlık muşibetine mübtelā oldı (9) ve öldi, **ölmese** 'aceb-idi.
1960. B GT (34a 11) Çün-ki kişiye az yimek tabi'at ola, (12) açlık zahmetine uğrayıcağ āsān tutar. **Veger** bolluğda ten bisleyici (13) **olursa**, tarlığa uğrayıcağ katılığ-ıla ölür.
1961. B GT (34b 7) Tekellüf-ile gülşeker **yiseñ** ziyān ider, veger kırı (8) etmegi ki gic ve açla yiyessin gülşeker olur.
1962. B GT (35a 9) Hükemā eydür ki; **eger** cāhil āb-ı hayātı yüz şuyına **şatsa**, 'ākıllı (10) anı şatun almaz ki 'izzet-ile ölmek yigdür horlığ-ıla dirlik sürmekden.
1963. B GT (35a 14) **Eger** (15) katına **varsañ**, hālünü 'arz **itseñ**, şāyed ki saña bir 'atāsı irişeydi.
1964. B GT (35b 8) **Eger** gönjlündeki guşşayı **söylerseñ** bir kişiye söylegil ki; güler yüzünün (9) naqdı-y-ıla seni āsūde kıla.
1965. B GT (36b 14) **Eger** dükeli yüki ca'ferī altını **olacağ** (15) **olursa** dahı azıksuz kişi andan murād almaz. Yazılarda kalmış dermāndeye (37a) bişmiş şalgam yigdür ham gümüşden.
1966. B GT (37b 15) Ğam degül! Hābiş **ise** yahūdilere 'ulüfe virürem, hābisler hābisler içündür.
1967. B GT (38a 2) Ne ğam **eger** naşrānī kıuyısınun şuyı **murdar-ısa**. Ben dahı cühüd ölüsün (3) yudursam gerek.
1968. B GT (38a 3) Gedāy eyitdi: "**Eger** başum **giderse** bir aqça virmezem." Çün-ki (4) pādīşāh hükmine boyun virmedi, zecr idüp aldurdi.

1969. B GT (39a 8) Altunuñdan (9) ve gümüñünden halka rāhat iriñdür ve kendüñ dañı fāyidelen, ol vaqt (10) ki bu ev senden girü qala **gerekse** bir gerpüci altundan ve biri gümüñden (11) olsun.
1970. B GT (40b 1) Kendüñni ādeme beñzetmek olmaz, meger ki dülbendi ve giyecegi beñzeye. Cem-ī'i (2) varlığundan **teftiñ iderseñ**, kanından artuñ halāl nesne bulmazsın.
1971. B GT (40b 10) Cidd-ile devlet olmaz, çāresi gün nice **gelürse** aña göre (11) dirilmek gerek.
1972. B GT (40b 15) **Eger** her kıluñ başında yüz 'aql **var-isa**, 'aql işe yaramaz çün ki yavuz (41a) bañlu olasın.
1973. B GT (41b 5) 'Ālim kiñinüñ vüçüdü haş altun miñālidür ki her yire **varsa** qadr ü kıymetin (6) bilürler.
1974. B GT (41b 14) Hüb şüretlü her yire ki vara (15) hürmet, 'izzet görür; egerçi atası ve anası dañı qahr-ıla **sürerlerse**.
1975. B GT (42a 1) Didüm ki; bu menzileti senüñ qadrüñden artuñ gördüm. (2) Didi: Epesm ol! Her kiñi ki şāhib-cemāl ola, her ne yire qadem **başarsa** öñine (3) el dutup anı redd eylemez.
1976. B GT (42a 15) **Eger** ğarıblığa **giderse** şan'at ehli sañtlıñ görmez. **Veger** ğarıblığa (42b) **düñerse** Nimirüz meliki gice aç yatur.
1977. B GT (43b 2) Āvāz itdi ki **eger** geydüğüm qaftāna (3) **rāzi-y-isañ** dirig degüldür.
1978. B GT (43b 15) Her kiñinüñ ki göñline iriñdüñ, andan soñra yüz eylük dañı idesi **olursañ** (44a) ĩmin olma ki; dermen yaradan çıkar velikin söz dermeni göñülde ebedi qalur.
1979. B GT (45a 8) Bārī, ne bilürsüz, **eger** cümle harāmilerden biri **bu-y-isa**?
1980. B GT (46a 1) Bañrı **eger** timsāñ zañmından **endiñe qılursa**, hergiz ağır bahālu dür ele (2) getirmez.
1981. B GT (47b 3) hikāyet iderler ki, Sañbān-ı Vāyil, be-ğāyet (4) fañih-idi; şöyle ki bir yıl içinde bir söz tekrār itmezdi. **Eger ittifañ düñse** bir (5) 'ibāret-ile dañı söylerdi.
1982. B GT (47b 7) **Egerçi** söz dilbend, (8) şirīn olup tañdik ü tañsine **lāyık olursa**, çün-ki halvāyı bir kere yiyeler (9) yiter.

1983. B GT (49a 14) Bir mescide bir müezzın var-ıdı, her vakt ki ezān **okısa** halk kulaklarına (15) barmak tutarlardı; tā ki bunun naḥs āvāzın işitmeyeler.
1984. B GT (49b 15) Bir kimesne (50a) **eger** inkār gözi-y-ile Yūsuf-ı Mıṣrī sūretine **naẓar kılsa**, ḥūb degüldür diyü haber vire. (2) **Eger** irādet gözi-y-ile dīve **naẓar kılsa**, gözine kerrübīlerden firişte görine.
1985. B GT (50a 15) Eger başuma kılıç daḥı **urursaḥ** (50b) elüm etegünđen kısa itmezem. Senden soḥra sığınacağum yoğdur ve hem kaçarsam (2) yine saḥa kaçaram.
1986. B GT (50b 13) **Eger** elüm **irişürse** (14) etegin tutam. **Veger** elüm **irmezse** varam işiginde ölem.
1987. B GT (51b 1) İy ḥūrī şüretlü! Saḥa şöyle meşğül degülem ki kendüzümü aḥam ve sen gönülden (2) taşra degülsin, seni aḥmalu olam. Ve saḥa naẓar kılduğum vakt gözlerüme karşı (3) ok daḥı **gelürse** gözlerümü yüzünđen çevürmezem.
1988. B GT (51b 8) Çıksun yavuz şanlı kişünün gözi ki hüner (9) anuḥ katında ‘aybdur ve **eger** yitmiş dürlü ‘aybuḥ **olursa** dost görmez illā (10) bir hünerünü görer.
1989. B GT (52b 7) Var saḥa ne **yararsa** anı tut ki bizüm dileğümüzce olmadun, (8) dileğünce ol!
1990. B GT (52b 9) Yarasa ger gün (10) görmek **istemese** hemān güneşün bāzārı revnağı yirinde durur.
1991. B GT (53b 2) Senün gibi naḥs, bī-sa‘ādet cihānda ne vakt **bulınsa gerek** ‘aceb?
1992. B GT (53b 12) Kimsene şol dīvāruḥ dibine gelmez ki anda senün şüretün yazılmış ola. (13) **Eger** senün uçmağda yirün **olursa**, ayruklar cehennem ihtiyār ideler. Ve bu (14) meşeli bu nesne üstinde getürdüm ki cāhilden ehle **ne kadar** nefret **olursa**, (15) ehlden cāhile yüz ol kadar vahşet vardur.
1993. B GT (54a 2) Bir zāhid rindler şoḥbetinde vāқи‘ oldı. Ol arada (3) şāhid-i Belḥī zāhide eyitdi: Eger bizden **melül-ısaḥ** turş oturma ki sen bizüm (4) aramızda telḥsin.
1994. B GT (55a 3) Didi ki n’ola bir kaç gün muḥim (4) **olsağuz**, tā ki ḥidmet ile müstefid **olsavuz**.
1995. B GT (55a 12) Eger vidā‘ güninde guşşadan **ölmezsem**, maḥabbet içre beni munşıf şaymağuz.

1996. B GT (55a 15) Nā-gāh harāmīler kâfileyi urdılar ve kumaş ve altun ve akça **ne var-ısa aldılar** (55b) ve bāzırğānlar hayli bī-fāyide feryādılar itdiler.
1997. B GT (57b 9) **Eger** sizden birünüz Fārsī **bilürse** gelsün ki şevāb hāşıl ola. Durdum (10) katına vardum, gördüm ki bu beyti okur: (...)
1998. B GT (58a 5) Ben eyitdüm: “Ölmek taşavvurın hayālünden gider ve kendüzüne vehm müstevlī kıılma! (6) Nite-kim hükemā-yı Yunān dīmīşlerdür ki; **eger** mizāc şihhatine **müstevlī olursa** beķāya (7) delālet itmez. **Veger** hastalık dahı **hāyil olursa** helāke delālet itmez. **Eger** (8) **fermān olursa** bir tabīb okıyalum, tā ki gele mu‘ācele kııla.
1999. B GT (58b 2) Bir yigit (3) eline giriftār olmaduñ; turş yüzlü ve herze söyleyici, her dem bir havāda (4) uçar ve her gice bir dürlü fikri der ve kıanda gice **olursa** anda yatur ve her gün (5) bir dost dutınur.
2000. B GT (59b 2) Sen atañ yirine her ne ki **itdün-ise**, hemān oğluña dahı anı göz dutğıl.
2001. B GT (60b 11) Dirīğ, **eger** tā‘at eylemek cüvanmerd (12) eli-y-ile yoldaş **olsaydı** hoş idi.
2002. B GT (60b 12) Bir dīnār virmekde eşek balçıkda (13) kıalmış gibi kıalır. **Veger** Fātīha **dilerseñ**, yüz kez okıya. (15) Ben ki pīrem kıarıdan **şafām yoķdur**. Ol ki kıız ola (61a) ben pīr-ile nicesi dirlik ide?
2003. B GT (61a 12) İti yidi deñizde **yursañ**, ıslanduķça (13) dahı murdar olur.
2004. B GT (61b 3) Veger hūnermerd devletden **düşerse** ğam degül ki hūner kendü ‘ayn-ı (4) sa‘ādetdür. Ve hūnermerd her nereye **varursa** i‘tibār iderler ve şadr ta‘yīn (5) iderler.
2005. B GT (61b 15) İy pādīşāh-ı ‘ālem! Sebeb oldur ki ‘avām biñ herze (62a) ve hede-yān **söylerse** ve yüz bunun gibi fi‘l **işlirse**, hālāyık biñde birin (2) isti‘māl idüp söylemezler.
2006. B GT (62a 2) Ve pādīşāh **eger** bir yaramaz söz **söylese** yā bedī‘ (3) hareket itse iklīmlerde söylerler.
2007. B GT (62a 5) **Eger** dervīşden yüz yaramaz iş **gelürse**, yoldaşları yüzden birisini bilmezler. **Veger** pādīşāh bir yaramaz söz **söylerse**, iklīmden iklīme irişdürürler.
2008. B GT (62b 5) Her kimseyi ki kııçilikde edeblemeyeler, ululuğında iflāh (6) olmaz. Yaş ağacı nice **dilerseñ** eg ve kıuru ağaç oddan artuķ nesne-y-ile (7) toğru olmaz.

2009. B GT (63a 10) **Eger kabül itmezlerse** saña (11) nesne yok.
2010. B GT (64a 2) **Eger** rızık âdemden gelür (3) diyü i'tikâd itdügün kadar Tañrı virdüğine i'tikâd itse-y-idün melâyike (4) den a'lâ maķāma irişeydün.
2011. B GT (64b 7) (...) müddet-i (8) ħaml geçdi. Dervîş du'ā diledi ve 'ahd itdi: **Eger** Bārī Ta'ālā-'azze ve celle-baña (9) oğul **virürse**, geydügüm ħırķadan artuķ neye mālīk **olursam** dervîşlere İşār olsun.
2012. B GT (65a 6) İllā ħakīkatda (7) hemān bir nişānı vardur; ol ki nefis rızāsına muķayyed olmalı, Allah rızāsına (8) muķayyed oldı, ol bālīgdür. Ve her ki bu şıfatla muttaşıf olmadı, **eger** yüz **yaşasa** (9) dañı maħaķķıklar ķatında bālīg olmışlardan degüldür.
2013. B GT (65a 11) şüretde bir ķatra şu âdemī oldı; çün (12) ki raħimde kırķ gün ķarār itdi. **Veger** kırķ **yaşadıysa** ki anuñ 'aql u (13) edebi yok taħķīķ aña âdemī dimezler.
2014. B GT (65b 6) ķādī eyitdi: "Na'lbanduñ (7) şuçı yok ki bu eşek **degülmissse** gözi ağrıduķda na'lband ķatına (8) varmıyadı.
2015. B GT (66b 10) Kerem ağacı her ķanda ki kök tutdı, budakları felekden dañı yüce oldı. (11) **Dilerseñ** ki andan yimiş yiyessin, minnet ile ayağına bıçķu urma.
2016. B GT (67a 1) 'İlm ne ķadar **oķursañ** çün-ki sende 'amel yok hemān yine cāhilsin. (2) Ne muħaķķıksın ne dānişmendsin. Aña beñzer ki bir behāyim üzerene kitāb yükledeler (3) ve ol bilmez ki kitāb mıdur yā odun mıdur?
2017. B GT (67a 15) **Eger** iy pādişāh, naşīħat **işidürseñ** 'ālemde bundan yigrek naşīħat (67b) yokdur: 'Āķıllardan artuķ kişiyeye iş buyurma! Egerçi 'āķıl kişi (2) pādişāh işin boynına almaz.
2018. B GT (67b 10) Hercāyī ma'şūķaya gönül (11) virme! **Eger virürseñ** girü ayırmağın aņasın.
2019. B GT (67b 11) Her sırruñ ki vardur, (12) zinhār dostuña bildürme. Ne bilürsin bir vaķt ola ki düşmen ola (13) ve sırruñı fāş eyleye. Ve her yavuzlık ki elünden **gelürse** düşmene irişdürme, (14) baş ed ki zamān-ıla dost ola. Ve her sırrı ki, dilersenñ ki āşikāre olmaya, (15) hiç kimseye dimemek gerek; **eger** muħliş dostuñ dañı **olursa** ki anuñ (68a) dañı dostları vardur.
2020. B GT (68a 11) İki düşmen arasında sözi şol ķadar söyle ki **eger** ikisi (12) **dost olsa** sen arada utanmayasın.

2021. B GT (68b 11) Düşmen ‘**aciz olsa** esirgeme ki **eger** kendü kâdir **olsa** ve sen ‘**aciz olsañ** (12) fırsatı fevt itmezdi.
2022. B GT (69a 8) Şol işden hâzer kıl ki anı saña düşmen kılavuzlaya. (9) Şol işi işle ki düşmen mağbûnlık elin dizine ura. **Eger** saña ok gibi (10) toğrı yol **gösterürse**, sen dön andan sol koluñdan yaña git.
2023. B GT (69b 9) Yavuz hûlu kimse bir düşmen elinde giriftâr olmışdur ki **her kanda** (10) **varsa** anuñ ‘uqûbeti belâsından hâlâş bulmaz.
2024. B GT (69b 11) **Eger** yavuz hûlu belâdan kaçup felege **çıkarsa** (12) kendü yavuz hûyı elinden dâyim belâ içinde ola.
2025. B GT (70b 6) İt Tañrı! **Eger** sözüñ (7) **gerçek-ise** hoş, **eger** gerçek **degülse** beni cühüd öldürgil.
2026. B GT (70b 7) Ben (8) Tevrît’e and içereñ, **eger** yalan yire **and içersesem** sencileyin müsülmânem. **Eger** ‘âlemde (9) ‘aqluñ vücûdı **olmazsa** kimsene kendüyi câhil dimeye ve kendü ‘aqlı (10) var-ıduğına gümân itmeye.
2027. B GT (71b 9) Çün-ki yılan bir taş üstinde ola ve bir taş dañı elünde ola, **eger** (10) ‘**akıl-ısañ** fırsatı fevt itme ve giç tutma.
2028. B GT (71b 12) (...) **dilerse** depelesün, **dilerse** ‘afv itsün. **Veger** (13) bî-te’emmül **depelese** ihtimâl vardır ki maşlahat fevt itmiş ola.
2029. B GT (72b 3) Eli kısa hasûd, kişi ardına her vech-ile gaybet ider, yüzine **gelse** dülsüz olur.
2030. B GT (72b 14) Bülbülün nefesi aşğa kılduğı qarğa ile bir kafesde **olsa** ‘aceb degül.
2031. B GT (72b 15) Bed-gevher taş **eger** altun çanağı uvadacak **olursa** taşuñ kıymeti artmaz, (...)
2032. B GT (73a 1) Cevher **eger** toprağa **düşerse** hemân evvelki (2) gibi ‘azîz ve nefisdür; **eger** hasîs felege **çıkarsa** evvelki gibi hasîsdür.
2033. B GT (73a 6) **Eger** sende hüner **var-ısa** göstergil ki gül (7) dikenden gelmişdür, İbrâhîm Āzer’den.
2034. B GT (74a 5) Kazâ bir dürlü dañı olmaz, **gerekse** biñ âh u (6) nâle it ve **gerekse** söyleyüp şikâyet eyle.
2035. B GT (74a 11) **Veger** ejderhâ ağzına **varur-ısañ** (12) ölmezsin meger ki ecel güninde ölesin.

2036. B GT (74b 4) Aña eyitdüm ki; iy hoca, (5) **eger** sen **bed-baht-ısañ** nîk-bahtuñ günâhı yok.
2037. B GT (75a 5) Kişinüñ (6) eli dünyâdan kışa gerekdür; yiñ **gerekse** kışa olsun **gerekse** uzun (7) olsun.
2038. B GT (75b 7) Hikâyeti dinleyici mizâcına münâsib söyle (8) **eger diñlerse**.
2039. B GT (75b 9) Her kişi ki yavuzlar-ıla otura, **eger** anlaruñ tabî'atları aña (10) **eser itmezse** dañı anlaruñ tarîkı-y-la töhmetlü olur.
2040. B GT (75b 15) Bir 'âlimden bir naşîhat taleb itdüm, baña eyitdi ki; câhil-ile (76a) muşâhib olma ki **eger 'âlim-iseñ** eşek olursın, **veger câhil-iseñ** dañı ebleh olursın.
2041. B GT (76a 9) Bir it bir loğmayı unutmaz **eger** yüz nevbet taş-ıla **urursañ** dañı.
2042. B GT (76a 14) **Eger** saña şığır gibi semüzlik (15) **gerekse** eşek gibi tenünji halk cevrine virgil.
2043. B GT (76b 1) **Eger** saña baylık **virürsem** mâla meşgûl olursın, **veger** dervîş **idersem** (2) gögsün geçürürsın.
2044. B GT (76b 5) **Eger** ni'met ü mâl issi **olursañ** mağrûr u gâfil olursın; veger el tarlığı ola (6) hasta-dil olursın.
2045. B GT (76b 10) Vaqtı hoşdur ol kişinüñ ki senüñ zikrûñ anuñ münisi ola, **eger** Yûnus gibi (11) balık karnında **olursa** dañı.
2046. B GT (76b 11) Bârî Ta'âlâ **eger** kahr kılıcın **çekerse**, velî (12) ve nebî baş kaldurmazlar. **Veger** luţf ğamzesin **depredürse** yavuzları dañı eyüler (13) mertebesine irgürür.
2047. B GT (77b 4) Her kabuñ içinde ne (5) **var-ısa** ol taşra sızar.
2048. B GT (77b 6) Eger benüm (7) hüyum saña **hoş gelmezse** sen kendü eyü hüyuñı elden koma!
2049. B GT (79a 8) **Eger** elünđen **gelürse** (9) hurma ağacı gibi kerîm olğıl! **Veger** elünđen **gelmezse** bârî servi gibi âzâde (10) olğıl!
2050. B MN 3a (9) Bu hüceste zamân ve ferhunde devrân şu'arâ ve hoş-tab'ları (...) (12) terkîb-i selâset ü leţâfetin (13) burunkılara ve ma'nî nezâket ü ğarâbetin bu şartlara **getürmişlerse** (14) isimleri ol cemâ'at zümresinde bulunmağdan mahrûm ve sözleri (15) ol tertîb ve kâ'idede nâ-ma'lûm olduğundan şikeste hâtıra (3b 1) geldi ki bir niçe varak yazup bu 'aşr şu'arâsı ve bu devr zurafâsı isimlerini anda sebt ola (...)

2051. B MN 7b (6) Bu fakirün hayālına bu kadar gelir ki **eger** bizüm Sultān-ı (7) şahib-kırān gibi suhen-dān pād-şāh aña mürebbī **olsa idi** ve 'ömri (8) dağı bir miqdār **vefā kılsa idi**, şi'r söylemekle çok kimsenün (9) gönli tefrih ider idi.
2052. B MN 11b (5) Hamse muķābelesine niçe meşnevī söyleyüp, (6) ancak muķābele **olinsa olmaz**, gūyā ki ol cihetden şöret (7) tutmamışdur.
2053. B MN 18b (12) **Her kaçan** semā'ya **girse idi**, (13) uşul kâ'idesile harekātı muvāfiķ olduğundan halāyıkā (14) ol kadar eşer iderdi ki cevri baña iderler idi.
2054. B MN 19b (1) **Gāhī** kendü hāliline **gelse**, 'ulemā ile 'ulüm bahşını ol kadar (2) iderdi ki cümle müsellemler tutarlar idi.
2055. B MN 20a (15) **Her kimse** bu fende anıñ maķāretini bilmek **istese**, kendü tārīhinden (19b 1) bile bilür.
2056. B MN 21a (4) Kābiliyyeti var idi ki **kılsa**, güzel nazmları kalur idi.
2057. B MN 22a (9) Faķirün cevābında kendü sözünden rücū' ve taķsinler idüp hālını **tefaħhus kıldısa**, ol dağı faķiri meger işitmiş imiş ve görmege hevesi var imiş.
2058. B MN 24a (1) Ve **her ne** (2) **dirse**, itā'at iderler idi.
2059. B MN 26b (7) Ba'zı maķalda faķire kaşığa **getürilse**, (19) bundan şundan kelām sürer idi ki (8) dağı eylemek yolu idi.
2060. B MN 28a (11) Kendüye **söylense**, (12) inkār idüp hezl ve gülmek ile giçer idi.
2061. B MN 29a (8) Levendlig **müyesser olsa**, ne şi'rdin hātır iderdi ve ne haţdın.
2062. B MN 29b (10) Bu maţla' her kişinün **olursa** dağı maķall-i muzāyaka degül.
2063. B MN 32a (4) Şıgar-i sin cihetile şi'rde hāmlık **olsa**, işlāh iderdi.
2064. B MN 36b (15) (...) mubārek ismleri bu (36a 1) evrāķda şebt ü taķrīr **olınmasa** dil-pezir olmağla, cür'et olındı. Çün (2) anlarıñ leţāyif-i nazmı andan ziyādedür ki hācet olur diyü kim ba'zını yazmaķ (3) yāhūd halkā ma'lüm olsun diyü birazını şebt itmek ki zirā kütüblerniñ (4) ismi **yazılsa**, bu evrāķdan aşar ve muşannefātları dürleri zikr **olinsa**, gerdün bahrı andan taşar.
2065. B MN 37a (9) (...) nazmlardan bir beyt bilmez **bilse** hem nazm degül ve neşrlerden bir nükte fehm itmez (2) hem maķşūda muvāfiķ dimes.
2066. B MN 38a (14) Bu nev' ğarīb şıfatı çokdur ki (15) **söylese** söz uzanur.
2067. B MN 40b (4) Taţ'ı fenālık (5) tarafı **ne eylese** olça yana eyü girür.
2068. B MN 41a (8) Ol kadar ma'lüm (9) olur ki Semerķand cimrilerile dağı zed ü hurd idüp **ğalib olmasa** mağlūb (10) dağı degül.

2069. B MN 42a (15) **Ƙayda ki** cüzvî reng (41b 1) yâ ma'nî **görse** taşarruf itmege 'âdet ide gelmişdür.
2070. B MN 43b (2) (...) çün hüsni var, **her ne iderse** (3) aña alıvirür.
2071. B MN 44b (3) Ƙaylî cunûn (4) var ki şalâhiyyet kesbine mâni'dür, **yohsa** ğarâbet-cüy tab'-ğınası var.
2072. B MN 48a (1) Dîvâne **olmasa** Bû 'Alî taħalluş ider miydi?
2073. B MN 53b (6) Faķır ğüstâhlıķ yüzinden Mîr'e direm ki fezâyl ve kemâlâtınıza (7) ğöre dervîşlığınız daħı **olsa** ğüzel olur idi.
2074. B MN 53b (7) **Müsellem tutmasa** şâbit iderem (8) zârüretten müsellem tutar.
2075. B MN 53b (12) Çün bahşda lecâcî ğâyetde idi **her kim** bir mes'eledede (13) anığla **baħs eylese** mülzem olmayınca ğurtulmaz idi.
2076. B MN 53b (13) **Belki mülzem olsa** daħı (14) şerhde zarîf ve şühları Mîrî dilice daħı dirler.
2077. B MN 53b (15) Şatrence ol ğadar mağlûbdur ki bir ğarîf eline **ĝirse** (53a 1) ğalâş olamaz.
2078. B MN 54a (1) Meşhûrdur ki **eger** ikki ğarîf (2) eline **ĝeçse**, birile oynayup yana biriniğ etekini birk tutup oturur ki biri **ğaçarsa** (3) bârî biri elinde buluna.
2079. B MN 54b (11) **Varmasa** ğaťâ ikki olurdı, bāk yok, 'aybsuz (12) Teĝri'dür.
2080. B MN 54b (15) Çün cunûni mu'terif oldu (54a 1) **her ne söylese** ve şî'rde vezn ve ğâfiye ve redife **muğayyed olmasa** mu'âf ola bilür.
2081. B MN 56b (5) Elinde bir taşnîf var ki **tamâm olsa** ma'lûm olur ki (6) ne miğdâr şalâhiyyeti var.
2082. B MN 56b (6) Az işinde 'ayb **bulunsa olur** ğabîşler dir imişler ki destârın bu nev' dânişmendâne şarınca çok zaħmet çeker.
2083. B MN 57a (3) Ve mu'ammâ fenninde risâle söylemişdür ki ğalğda meşhûr ve şâyi'dür, ammâ muğâverâtda (4) ğâhî söze bî-te'emmül cevâb virdiğün ğalať tüşse, hîç bırakmaz.
2084. B MN 57a (15) Bu yolu **ğükm ğılsa olur** ki bend eyledi.
2085. B MN 58b (12) Anı 'acâyibü'l-maħlûķât **dise olur**.
2086. B MN 59b (8) Ol mertebe ıztırâblar ider ki (9) yana mücib-i hezl olur, **sefâhat itse** ğalğdan ğurtulmaz.
2087. B MN 60a (8) Birinüğ ismi Şadr'dur (9) biri **sorsa** ki ismüğ nidür, ol kimse elini ğöĝsine **ğoysa**, delâlet ider ki (10) adı Şadr ola.

2088. B MN 60a (10) Ve biri bir yirde bir maḥzende defn eyleyüp üstine bir zengī baş (11) aṣaḡa **ḡoysa** daḡıḡ-ḡab´ nigün zengden kenz oldıḡını taḡḡıḡ ider.
2089. B MN 60b (1) (...) pes bu i´tibārla meṣmümātı iki ḡaş arasına ḡoyup **ḡoḡulasa** (2) gerek ki ḡoḡu tamāmca ma´lüm ola.
2090. B MN 61b (2) Şūfīniḡ mizācınıḡ tızlūk ve nāzūklüḡin bu ḡāyetedek dirler ki (3) bir yigite ki ta´alluḡ lāfi urur imiş ammā yigit rāyı üzre **ḡitmez ise** (4) seffihāne elfāzla faḡş söyler imiş (...)
2091. B MN 62a (10) **Denilse olur** ki anıḡ evinde zenāmerdī ḡoş-ḡab´ durlar.
2092. B MN 62a (11) Baba ´Alī ḡoş Merdān´ıḡ eyü ve fenāda söz (12) **söylese olmaz** ki be-ḡāyet meṣhūrdur.
2093. B MN 63a (5) Bir taṣnīfi ḡālā elindedür **bitse** ḡoḡ fevāyid ḡalḡa mutaṣavverdür.
2094. B MN 63a (12) Faḡīr cemā´at-i keṣire **ḡördüm ise**, sözlerini sordum.
2095. B MN 63b (9) Mehne şeyḡ-zādeleriniḡ nā-hemvār ma´āşı ḡoḡdur, ol ḡadar ki (10) **her ḡaçan** bir birilerile **nizā´ eyleseler**, ikki cānibden şufūf baḡlayup oḡ ve ḡılıḡ (11) ve nīze ile ceng iderler.
2096. B MN 64b (9) Pederiniḡ (10) ta´ayyün ve iṣtīhārı muḡaddemki Nizāmu´l-mülk´den artuḡ **olmasa**, eksük daḡı degül.
2097. B MN 65b (4) **Niçe** (5) **fıkr olunsa**, bu tīre rüzḡār-i nikūhide etvār-ı muṣāḡıblıktan ḡayrı ´ayb (5) anda **bulunsa olmaz**, ammā ´aybsuz Tengri´dür.
2098. B MN 66a (1) İṣbu maḡmūnda ki bu muḡtaṣar yazılmaḡda- (2) -dur, Mecma´u´ş-şu´arā taṣnīf eylemişdür ki **her kimse** anı **müḡala´a eylese**, (3) muṣannifiniḡ isti´dād ve kemālini bilür.
2099. B MN 66a (3) Ammā bu yaḡında ḡaber geldi ki ´ālem-i (4) fānīden rıḡlet eylemişdür, **vāḡı´ ise**, Tengri aḡa rahmet eyleye.
2100. B MN 70a (5) **Her niçe** bed ma´āş ve bed-baḡt **olsa**, ol muḡaddemki (6) ḡāḡīden daḡı ḡoşça olası vardur.
2101. B MN 70b (7) Ve Mīr Ser-bürehne dir ki ol ḡadar keṣf (8) ü kerāmet ḡāşıl eylemişdür ki **eger** biri anıḡ ṣaḡalını ḡutup **dise** ki (9) yigirmi iki biḡ tüḡdür ol seksan biḡ tüḡdür dir, ser-i mū teḡallūf itmez.
2102. B MN 71b (2) ḡab´ ehli ´indinde (3) maḡ´ündür anıḡcün ki ebyātınıḡ ma´nīsini **şorsalar** bilmez, **bilse** daḡı söyleyemez.
2103. B MN 72a (3) Dīvānı dāyım (4) biline baḡlu her beyte yā ma´nīsine **iḡtiyācı** **olsa**, fi´l-ḡāl dīvānını (5) ḡıḡarup bulur.

2104. B MN 72b (13) (Didi) ki (14) **eger kıulluk eylesem**, kendü pādişāhuma eylerem, **yoğ ise yok**.
2105. B MN 73a (6) Be-ğāyet faķır ve kem-suħan ve nā-murād ādem görünür, (7) ammā na'uzu bi'llāh andan ki bir meclīside aħa bir kadeħ **virsel**, ol 'arbede ve pür- (8) gūyluk ki andan zāhir olur, anıñ şerhi müte'azzirdür.
2106. B MN 73b (5) İmkānı var ki tab'ına (6) çok **iş buyursa**, puħtelik peydā ide.
2107. B MN 77b (6) Şi'r ve mu'ammāyı güzel aħlar ve belki (7) **istese** söyleye bilür idi.
2108. B MN 77b (12) Öyle daħı **olsa**, ulu devletdür.
2109. B MN 78b (14) Bu ħusrev-i gerdün-cāhı ki ne nesebi (15) bābında ħāme **sürsem**, yüz biñ ħān u ħākānı bu cüzvī muħtaşarda (78a 1) **yığarsa olur** ve bu dārā-yi encüm-sipāhı ki ne ħasebi şerħinde **ķalem ursam** (2) yüz tümen ħākān u kaanıñ ħamīde aħlāķı kadar bu muħaķķar evrāķda (3) **sığıstursa olur**.
2110. B MN 79a (6) **Her kimse** ol neseb-nāmeğe **baķsa**, bilür ki (7) ħākān u rāy aħa bir Türk ve bir Hindü bendedür.
2111. B MN 79a (7) Ve **her kim** ol tārīhini (8) **muṭāla'a itse**, aħlar ki Cemşid ü İskender anıñ bilüp ve idenlerinden (9) şermendedür.
2112. B TE 5b (10) Bu ħaķķānī sözleri itdüm ki, ola kim (11) gönüllere eşeri ola, **gerçi** bu esrārı meşāyiħden **bilmezlerse**.
2113. B TE 6a (4) **Eger bilse ki**, ne otdur, daħı yigrek fā'ide ider didi.
2114. B TE 7a (7) Anuñ (8) menāķıbını kim **beyān iderse** mecmū'-ı 'ulūmda kāmildür, meşāyiħüñ (9) pīşvāsıdur.
2115. B TE 8b (8) Gelüñ bir 'ahd idelüm ki (9) kıyāmet güninde her ķanģımız ki **ħalāş bulursa** bāķilerimüze şefā'at (10) idelüm.
2116. B TE 15a (8) Eyitdi, āħ niçün geldüñüz, **eger gelmeseñüz** Taħrı ħaķķı-çun resūluñ (9) tamām ümmetini bağışlamayınca bu muraķķa'ı geymezdüm, şabr itmek gerekdiñüz.
2117. B TE 15b (2) Veys didi ki, bir nesnenüñ ki 'aķlı yoķdur, ne şatarsın, yabana at, (3) her kime **gerekse** ala.
2118. B TE 16b (8) Daħı (9) ħayrı ķişi seni **bilme**se yigrekdür.
2119. B TE 16b (11) **Eger** sen pāy<an>dan **olursan**, ben ol kadar diri ķalam [17a 1] ki, bunı ħarc idem, daħı nesne alayım.

2120. B TE 19a (5) **Eger çıkacak olursan** ol yolda dīnsüz olasın, (6) ʔamuya varasın ne ‘üzübi’llāh.
2121. B TE 20a (4) Eyitdi, **eger** bir sūnü-y-ile **vururlarsa** (5) kim bir yanına çıka, ol bilmeye.
2122. B TE 21a (5) Rivāyetdür ki, Veys (6) eydür: (7) الله رف عن م ڤخ لا عرف نه م ق ح يا نى her kim Tañrı’yı **bilse**, aña hıç gizlü nesne kalmaya.
2123. B TE 22b (9) **Ne kadar kim** benüm şuyumdan **içdiyse** ol kadar (10) Tañrı aña ‘ilm vire.
2124. B TE 28a (5) Pādişāhlar ʔatına varma, **gerçi** çok (6) şefkat dañı **görürsen**. Dañı ‘avrat-ıla ʔalvete oturma, **eger** Rābī’at- (7) -ü’l-‘Adviye dañı **olursa**. Ve **eger** ʔur‘ān dañı **öğredürsen** dañı beglerüñ (8) sözine i‘timād itme ki ‘aʔıbet bir ʔalelden hālī degüldür.
2125. B TE 31b (7) Ben aña inanmazın ki, beni nice **yaʔarsa**, seni dañı eyle (8) yaʔısar.
2126. B TE 32a (7) **Eger** bir bitı **virmezsen** Müslimān olamazam.
2127. B TE 33b (6) Eyitdi, **eger** benden **yig isen**, altısın (7) ben ʔıʔardım, ʔurtuldı, birisin dañı sen ʔurtar.
2128. B TE 33b (10) Çok ‘özür diledi, eyitdi, iy (11) Tañrı’nuñ dostı, ol altı kişiyeye **nice sebep oldınsa**, beni dañı (34a 1) nefsum elinden ʔurtar didi.
2129. B TE 34a (4) ʔasan eyitdi, yā kişi **eger** ʔıyāmet güninde **ʔalāş** (5) **bulursam** andan yig olam ve eger ʔalāş bulmayam bu benden yig (6) ola.
2130. B TE 34b (1) Eydür, yā imām **eger** ben **düşersem** bir esrük kişiyim girü ʔuram, yuram. (2) Vāy saña ki bu enāniyyet ki sende var, **eger düşersen** ne ʔurı (3) bilesin ne ʔod pāk olasın.
2131. B TE 39a (7) HemİN ki bu sözi söylediler, deñizde ne kadar balıʔ **varsa**, deñizden (8) başların ʔıʔardılar, her birinüñ ağızında iki altun.
2132. B TE 40a (1) Bir yıldur ki Tañrı’ya ‘ibādet eylerem, riyā-y-ıla, şimden (2) sonra iʔlāş-ıla ‘amel ideyim, Tañrı’dan utanayım, mescid (3) tevliyetin **virürlerse** dañı almayam.
2133. B TE 41b (8) Mālik eydür, sultān (9) **işitmezse** raħmān da mı işitmez?
2134. B TE 43a (11) Ve dañı eydürdi kim, (43b 1) ne ‘aceb sözdür ki eydürler, bir kişi kırk gün et **yimese** ‘aʔıl (2) nāʔış olur.
2135. B TE 43b (8) Eydür, yā nefş ben saña ruʔab **virsem** olmaz.

2136. B TE 43b (11) Yā nefis **dilersen** ki saña ruṭab virem, bir hafta oruç dut, (44a 1) şöyle ki gice daḥı yimeyesin ve yatmayasın, dāyimṭā‘at idesin.
2137. B TE 44b (1) Eyitdi, İlähî ruṭab yimedim adum Cuhūd oldı, **eger yirsem** (2) adum kâfir ola, ‘izzetün ḥakkı-çun hergîz yimeyem.
2138. B TE 45a (7) Rivāyetdür, fâtiḥada (8) ا و ب د ع ن ي ا ك ا ل eydürdi, bu Qur‘ân‘da **olmasaydı**, okumazdum.
2139. B TE 45b (3) Ve daḥı eydür, **eger** mescid ḳapısından **çağırsalar**, ḳanı (4) yaramaz çıksun, benden öñdün kimse çıkmaya.
2140. B TE 45b (11) **Gerçi** ‘âlim daḥı **olursa**, gönli gözi kördür [46a 1] ve ‘ömri zāyi‘dür.
2141. B TE 47b (9) Ol kişi eydür, **eger dirsem** (10) zühdden geymişem, kendümi ögmiş oluram ve ger diyem ki, (11) yoḥsulluḳdan geymişem, Taḥrı‘dan şikāyet itmiş oluram.
2142. B TE 49a (1) **Dilersen** anı al.
2143. B TE 49b (3) ‘Avratına eydür, her neden **oldıysa** ben anı terk (4) itdüm, tevbe kıldum.
2144. B TE 50a (7) Ḥabîb eydür, İlähî yā seyyidî bu bir günde ki saña döndüm, adımı eylüge (8) çıkardun diyüp, andan sonra kığırdı ki Ḥabîb‘de kimün nesnesi (9) **varsa** gelsün alsun.
2145. B TE 52a (5) **Eger** bir kişi **dise** ki, bir laḥzanun içinde Kirmân‘dan Başra‘ya nice (6) gelür? Cavābında eyit kim, görmez misin Süleymân peygamberün taḥtını, kırk (7) fersaḥ yiri dutardı, yel anı bir günde bir aylık yol iledürdi.
2146. B TE 53b (9) Yā ḥabîb, ḥak Ḥaccāc‘un elindedür ki, size ne **iderse** elindedür, (10) revādur.
2147. B TE 53b (10) Ol (11) bu şavma‘aya girdi, **eger görmediñüzse** ben n‘eyleyeyin?
2148. B TE 65a (1) Şimdi **eger** ḥaccı **ḳabül itdünse** (2) şevābum vir, **eger ḳabül itmedünse** bu ḥod ulu muşibetdür.
2149. B TE 65a (3) ‘İbādete meşgûl oldı, tā bir (4) yıl oldı, andan eyitdi, **eger** geçen yıl Ka‘be baña ḳarşu (5) **geldi ise** bu yıl ben aña varayım.
2150. B TE 67b (6) Ey ṭarīḳat uğrusı bir dost **uyursa** bir dost uyanıḳdur.
2151. B TE 68a (8) Eydür, anlarıñ yaḡın **yir-isen**, anlar senden (9) nice kaçmaya?

2152. B TE 70a (2) Ammā anuñ ‘alāmeti oldur ki, eger (3) dünyāda bir nefes Tañrı’nuñ zikrinden gāfil qala, şöyle olısar (4) ve **eger** bunda şöyle **olmaz-ısa** şekk yoqdur ki anda dañı eyle olmayısar.
2153. B TE 71a (2) Eydür, **eger** (3) **görsem** tapmazdum.
2154. B TE 71a (7) Ve dañı eyitdiler, kişinüñ günāhı ne qadar **olsa eger** (8) **tevbe itse** cemī’isin Haq Ta’ālā ‘afv eyleye.
2155. B TE 71b (9) **Eger** derdüñ **olsa**, (10) nefes urayduñ.
2156. B TE 72b (9) Bir āvāz geldi ki, **eger dilerseñ** cemī’-i ‘ālemüñ ni‘metini saña vaqf idem (10) ammā benüm derdümi göñüldeñ çıkaram.
2157. B TE 73b (10) Yā Rābī’a, **eger dilerseñ** tonlar ideler, saña giyürevüz, senüñ çok (11) muhibblerüñ vardur.
2158. B TE 76a (7) Eydür, çün Rezzāk oldur ve hem hālımı (8) ol bilür, ne ideyim, nice **iderse itsün**, biz dañı anuñ (9) dilegün dilerüz.
2159. B TE 76a (11) Hasan eydür: (76b 1) **ل ي صد بر لم ن م [b دعواه في ل ي سد ب صادق (1) 1** ya’nī her kişi kim dostınuñ (2) şabrına **şabr itmezse** da’vīsinden girçek degül.
2160. B TE 76b (9) Rābī’a’ya eydür, bundan yigrek **gerek ise** (10) söyle didiler, eydür: **ل م ن م عواه د في ب صادق 11 و لاه م دة شاه م في ال ضرب ي نسي ل يس**
2161. B TE 77a (3) **Eger** kişi hāliki gördügi (4) vaqt zañmıñ **unutsa** ‘aceb midür?
2162. B TE 77a (7) **Eger sevmez imişsen** bu qadar egmezdüñ.
2163. B TE 78a (5) Ve dañı eydür, İlähī, ben saña tamu qorqusından **taparsam** (6) beni tamuya yaq ve **ger** saña senüñ-içün **taparsam** cemālini benden (7) dirġ itme.
2164. B TE 78b (2) Benden budur ki didüm, sen her ne **dilerseñ** (3) eyle.
2165. B TE 79b (1) Her ne **getürürse** anlara kısım (2) ide-virürdi.
2166. B TE 79b (6) **Eger** (7) bākīsın **alurlarsa** anı sermāye idinem, didi.
2167. B TE 80a (3) Yā kişi ne dilersin, (4) gel emānetüñ nereye **qodunsa** al, didi.
2168. B TE 81b (7) Cuhūd eydür, **eger dilerseñ** ki helāl idem yolımızda bir depe- (8) -müz vardur, anı gider, helāl ideyim didi.
2169. B TE 82a (8) Cuhūd eydür, Tevrīt’de (9) okumışam ki her kişinüñ ki tevbesi dürüst ola, **eger** eli toprağa (10) **irişse** altun ola.
2170. B TE 82b (8) Ben Tañrı evine (9) vardum, **dilerseñ** saña talāk vireyim.

2171. B TE 83a (11) Niçün zahmet çekdiñüz, (83b 1) baña **diseñüz** ben hiðmete varurdum, didi.
2172. B TE 83b (6) Hārūn (7) çunki buni işitdi, eydür, **eger** naşihat **istersevüz**, bize bu yiter.
2173. B TE 84a (2) Ya'nī (3) ne yumşak eldür, **eger** tamu odundan **kurtulursa**.
2174. B TE 84a (4) Hārūn ağladı, (5) eydür, bizümle bir söz **söyleşseñüz** didi.
2175. B TE 84b (2) Andan biri (3) eydür, yā 'Ömer **dilerseñ** ki kıyāmet günü hazret-i 'İzzet'ün 'azābından (4) kurtulasın, Müslimānlaruñ pīrlerini atañ gibi bilesin, yigitlerini kardaş (5) bilesin, oğlanlarını oğlanlaruñ bilesin.
2176. B TE 86a (2) Sübhānallāh, bu cemī'-i (3) halk **eger** bir kişiye **varsalar** bir aqça **dileseler**, bir aqça vir cemī'imüz (4) senden rāzī olalum, ol kişi ol aqçayı vire, cemī'-i halkı (5) rāzī eyleye.
2177. B TE 86a (8) Eydür, hemīşe rahmet iderdi, ben aralarında (9) **olmasam**.
2178. B TE 88a (2) **Eger** saña **şorsalar** ki, Tañrı'yı sever misin? Epsem tur, cevāb virme; (3) zīrā ki **eger** severem **dirseñ** yalancı olursun, aña lāyık 'amelüñ (4) yok, **eger** sevmezem **dirseñ** 'āşī olursın.
2179. B TE 88a (6) Ve dañı eydürdi ki, (7) ben du'āyı pādişāhlar için kıluram, **eger** dünyām için yā āhıretüm için (8) **kılsam** baña şevāb olmaz.
2180. B TE 90a (4) Eydür: Yā gāfil, sen Tañrı (5) taht üstünde istersin, ben deveyi tam üstünde **istesem** (6) 'aceb mi, didi.
2181. B TE 91b (7) Bir kişi ol köpriden aşağı düşdi, **eger** şu **olmasa** (8) ölürdi.
2182. B TE 93b (7) İmdi yā İbrāhīm **eger** (8) kuvvetüñ **var ise** bismillāh, **eger katlanmazsan** ırağ ol.
2183. B TE 96b (8) **Eger** anuñ muhabbeti bende **olursa**, senüñ muhabbetüñden gāfil oluram.
2184. B TE 99a (6) **Dilersen** oruç tut, **dilerseñ** (7) tutma. **Dilersen** gicelerde ta'at it, **dilerseñ** itme.
2185. B TE 100b (8) Çunki (9) oturdı, bir kişi İbrāhīm'e eydür, ben senüñ kuluñam, **nem varsa** (10) senüñdür.
2186. B TE 100b (10) İbrāhīm eydür, ben seni āzād itdüm, **her ne varsa** (11) saña virdüm.
2187. B TE 101a (10) **Eger** vefātum yakın **olmasa** (11) size dimezdüm.

2188. B TE 101b (2) Naıldur, dāyim İbrāhīm giceye dek (3) işlerdi, gice gelürdi, eline ne **girürse** yārenlerine harc iderdi.
2189. B TE 102a (7) Gider oldı, eydür, ey Hudāvend **eger** benden ‘ayblu bir nesne **görmüş** (8) **isen** ‘afv it ve baña bildür ki terk ideyim.
2190. B TE 104a (8) Şordum ki, aduñ nedür? Eydür, sen (9) ne **dirsen** oldur. Eyitdüm, ne yirsin? Eydür, sen ne **virürseñ**. Eyitdüm, (10) ne geyerseñ? Eydür, ne **geydürüseñ**. Eyitdüm, ne işlersin? Ne **buyurursan**.
2191. B TE 104b (10) **Eger** bende degülem (11) **dirsem** kâfir olam; **eger** bendeyem **dirsem**, qorqđum ki kulluq (105a 1) haqqına ne itdün, ne getürdüñ diyeler, cevāb virmeyem.
2192. B TE 105b (9) Eydür, **qabül idersen** altı haşlet saña (10) diyeyim, anuñla ‘amel dañı eyle, ziyān itme.
2193. B TE 107a (3) Naıldur, İbrāhīm’e şordılar ki, bir kişinüñ qarnı (4) **aç olsa**, nesne **bulmasa** neyleye?
2194. B TE 107a (7) Eydür, **ölürse** qan bahāsı qanlusı (8) üstüne ola.
2195. B TE 108b (3) Ben eyitdüm, (4) **eger dost degilsem**, dostlarınuñ dostıyam.
2196. B TE 115b (8) **Eger** ‘arzuñ er görmek (9) **ise** bu tağa çıq.
2197. B TE 117a (5) Eydür, delü şanduğum oldı kim, **eger delü olmasañ** tahāretsüz (6) gezmezdüñ. **Eger** ‘ālim **olsañ**, nā-mahrem yüzine baqmazduñ. **Eger** (7) ‘ārif **olsañ**, Haq’dan ğayrı bilmezdüñ.
2198. B TE 119b (2) Eydür, (3) **qabül itmezse** dañı şaçaram, baña ol yiter.
2199. B TE 120b (4) Üçünci oldur ki, her (5) neye **bağarsa** ‘ibret almaya.
2200. B TE 121a (6) Murādum oldur ki haq’ı bilem, (7) **eger** bir nefesde **ölürsem** ölem.
2201. B TE 125b (1) **Eger** ben bir kuş **olsam**, ol şehrün üzerinde uçmazdum.
2202. B TE 126a (1) **Eger** (2) ben **dirsem** sen ne bilesin?
2203. B TE 126b (9) Eydür, vallāhi (10) Müslimānlıq Bāyezīd itdügi gibi **olursa** benüm elümden gelmez (11) ve **ger** fülān haq gibi **olursa** anı gerekmez.
2204. B TE 131a (11) Ve dañı eydürdi ki, İlāhī ben kemīne, [131b 1] ‘āciz ve za‘if, haqır kulam, seni **sevsem** ‘aceb degül.
2205. B TE 132a (9) Ol her ne **buyurursa** ben olam.

2206. B TE 133b (2) Sırrına nidā geldi kim, utan yā Mübārek oğlu, bunun gibi havāda (3) bir gice şabāha degin kendü nefsün-içün тұrursın ve **eger** namāzda (4) bir uzun süre **oқusalar** incünürsün duymazsın ki Taңrı'ıçun (5) ki ol қadar тұrasın.
2207. B TE 134a (5) Aña didiler ki, (6) 'Abdullāh bin Mübārek geliyorur, her ne **murāduᅡsa** andan dile.
2208. B TE 136b (6) Cemī'-i 'Arafāt'da тұranlara (7) **қismet itseler** дükeli bay olarlardı, didiler.
2209. B TE 137a (3) Ve dahı eydürdi ki, **eger** cemī'-i halkı, 'ālemi **қıғırsalar** ki bu gün (4) giceye degin her ki ölmeyecegin bile тұrsun diyeler, hıç bir kişi (5) тұrmaya.
2210. B TE 137a (6) **Eger** (7) **çaғırsalar** ki yarağın tamām itmiş kim var **diseler**, hıç kimse virür (8) bulunmaya.
2211. B TE 138b (7) Bu қula ki taleb idersin ne emek çekersin, **eger** senünle ve (8) senün-çün taқdīr olmuş **ise** ne zaᅡmet çekersin ol saña (9) degiser ve **eger** senünle taқdīr olmamış **ise** yüz biᅡ cehd (10) it saña degmeyiser.
2212. B TE 139b (2) Şaқıқ eydür, **eger** senün beş 'aybuᅡ **olmasa** (3) eyle ideydüm: (...)
2213. B TE 140a (8) Eydür, andan ol şuyı kim içdün, girü ᅡod çıқmak gerek, (9) **eger** bevlün yolu **bağlansa**, hıç devā bulunmaya, nā-gāh (10) bir taᅡīb **gelse dise** ki, memleketünün yarusın baña vir saña (11) 'ilāc ideyim, ne virürüdün?
2214. B TE 140b (1) Pes, bir memleket (2) ki bahāsı bir içüm şu yāᅡud bir bevl **olsa** aña ne i'timād (3) idersin, didi.
2215. B TE 145b (6) Her 'ālim ki 'ilmi bir kişiye ögrede ki ol 'ilme lāyıқ ola, (7) **eger** lāyıқına **öğretmese** 'ilme zulm itmiş ola. Ve **eger** 'ilmi bir (8) kişiden **men 'itse** ki ol kişi 'ilme lāyıқ ola, ol kişiye (9) zulm olmuş ola.
2216. B TE 147b (2) Eyitdi, bir dervīş gele, viresin, diyesiz ki bu etmegün unı Aᅡmed'ündür, (3) māyesi Şāliᅡ'ündür diyesiz, **dilerse** ala didi.
2217. B TE 148b (8) Gel varalum evümüzde (9) nesne **var-ısa** yiyelüm.
2218. B TE 149a (8) Eydür, **eger** (9) dervīşlere ta'ām **virseᅡ** bunun gibi vir.
2219. B TE 149b (2) Dördünci hıç kimseye (3) du'ā itme, **eger** saña **zulm itse**.
2220. B TE 149b (6) Onuncı **her kim ki görürseᅡ** (7) kendünnden yigrek bilesin.
2221. B TE 156a (8) **Eger** ᅡaққı **dilerseᅡ** Yusuf sözinden geç.

2222. B TE 156b (9) Ebū ḥafş eydür, Aḥmed **olmasa** fütüvvet olmazdı, mürüvvet (10) olmazdı.
2223. B TE 159b (7) Ey miskîn (8) gerek ki sen Taḥrî'ya ḥidmet idesin, ḥidmet-kâr maḥdûmlık (9) **istese** Fir'avn ola.
2224. B TE 162a (10) İt eyitdi, eyü varduñ, sen konuğ **ister isen** (11) bir göz iste ki göresin. **Eger** şāhuñ ḥātır **olmasa** [162b 1] şimdi ḥālını görürdün, didi.
2225. B TE 165b (10) Eyitdi, elbette senden bir eyü olmadı, (11) elbette **olsa gerekdi**.
2226. B TE 168b (4) Ne vakt **cevāb virürsen** vir.
2227. B TE 171b (5) Senüñle fazl itdi ki, seni faḫîr itdi, daḥı iḥtiyār virdi; (6) **dilerseñ** alasin, **dilemezseñ** almayasin.
2228. B TE 171b (6) Atamla 'adl itdi ki, (7) oldur ki anı dünyā ehli eyledi, **dilerse** vire, **dilemezse** virmeye.
2229. B TE 175a (10) Eyitdi, her peygamber dükeli ümmetine nice (11) **faḫr iderse**, ben Cüneyd'e yaluñuz ol kadar faḫr iderem didi.
2230. B TE 179a (3) Naḫldur, bir yigit Cüneyd elinden tevbe itdi, daḥı dükeli (4) nesi **var-ısa** yağmaya virdi, biñ dînār şakladı, anı Cüneyd ḫatına (5) getürdi.
2231. B TE 181a (10) Egerçi 'adem olmaya, (11) gencden ḫaber **virürse** yalancıdur diyeler.
2232. B TE 181b (3) Naḫldur, ḫaremden Cüneyd'e ve ḫarîre'ye ve Şiblî'ye biti yazdı ki, bu bir bitidür ki (4) Ömer bin 'Oşmān'dan, daḥı ḫicāz 'azîzlerinden ki 'Irāḫ meşāyihleri (5) **eger** bizde bir kişi **varsa** ki himmeti 'ālî ola, eydün.
2233. B TE 181b (7) **Eger** ṭāḫatiñüz **yoğ-ısa** da'vî nesne virmez.
2234. B TE 182b (10) **Eger** aña **diseler** kim, (11) sen daḥı ḫandansın? Yāḥūd diyeler, ne dilersin? Allāh'dan ğayrı anuñ ḫiç sözi [183a 1] olmaya.
2235. B TE 185a (2) Didüm, hele (3) cehd ideyim, nesne **olmazsa** bārî bu yolda cānum vireyim.
2236. B TE 187b (1) Ḳul eyitdi, senüñ ḫulınam, ne **buyurursañ** (2) tutaram, didi.
2237. B TE 188b (3) Allāh'a biñ biñ (4) şükür olsun, bir vurunmda bir mertebem artdı. Daḥı **ursa**, (5) daḥı artardı, didi.
2238. B TE 188b (9) Yā oğlan (10) her ne ḫareket **idirseñ**, düşmānlar ḫatında itme, bizüm ḫatımızda (11) it. Her ne 'aybuñ **var ise** bizüm ḫatımızda setr olur, ammā [189a 1] düşmānlar ḫatında açılır, didi.

2239. B TE 189b (11) Cüneyd eydür, ey yâr bu nefsün bāzārıdır, [190a 1] dağı Şeytân'ıñ tızağıdır, 'ibretle **bağarsağ**, 'âlemün nice dürlü (2) herzesi **varsa** bu andan eşeddür.
2240. B TE 191b (4) N'idelüm, ol bilür hem (5) görür, **eger dilese** cümlesüni şağlardı.
2241. B TE 191b (6) Eyitdi: Yâ şeyh, **eger** bu sözi (7) evvelde **söyleseğ** hiç birin öldürmezdüm, didi.
2242. B TE 192b (7) Eyitdi, oldur ki çünki (8) öñden çıkasın, her neyi **görürseğ** kendünñden yig bilesin.
2243. B TE 195a (4) İlâhî, bu tıfil benüm muğabbetüm yolunuğ ħarâmîsi **oldıysa** anı (5) yoldan gider.
2244. B TE 195b (2) Tâ ħağ Ta'âlâ anı aña eyle gösterdi ki, epsemlik (3) cân epsemliğidür, eger ħağikatda epsem **olsağ** ħonşılaruğ (4) bilmezlerdi.
2245. B TE 195b (6) Ya'nî, her kişi ne **severse** anıñla (7) olısar.
2246. B TE 197a (5) Bir dağı **bağsan**, (6) âşinâlık tonunu bātınından giderevüz, didiler.
2247. B TE 199b (6) **Dilerseğ** her gün gelem saña 'ilim öğredem.
2248. B TE 201a (5) **Eger** sa'âdet-i ebedî **dilerseğ**, var (6) aña ħıdmet it.
2249. B TE 202b (5) Âdem zamânından bu deme ne ħadar fitne (6) **oldıysa** ħağ ħarışmağdan oldı.
2250. B TE 209a (3) Anlar (4) her ne **isnâd iderlerse** ben isnâdsuz işidürem.
2251. B TE 211a (7) Eyitdi, anlar **gelmezlerse** biz varalum.
2252. B TE 213a (6) Biri dağı (7) ol kim dînüm yirindedür, mâl **giderse** gitsün.
2253. B TE 213b (10) Ben ki bunuñla hiç (11) nisbetüm yoğdur, ikimüz dağı elümüzi içine şoğalum, **eger** (214a 1) beni yağub seni dağı **yağarsa** vefâsı yoğdur.
2254. B TE 214a (2) Yâ şeyh dört (3) nesne şorayım saña, **eger cevâb virürseğ** İmân getürem.
2255. B TE 215a (3) Şabâğ oldı; (4) ħükm itdiler ki zindân içinde kim **var-ısa** öldürüñ.
2256. B TE 215b (4) Eyitdi, bilürsiz ki ölüm ħağdur. İrte fülân (5) mağallede ħuşluk vağtında fülân evde **vefât itsem gerek**.
2257. B TE 216a (9) Anuğ zamânında her kişinüñ ki bir müşkil vâğı'ası (10) **olsa** aña şorardı.
2258. B TE 221b (2) Şeyh ħâdimine (3) didi ki, **dilerse** ayrılalum, **dilemezse** tursun.
2259. B TE 227a (11) Ol ħod ekremü'l-ekremîndür, her ne **dilerseğ** virür.

2260. B TE 227b (6) Yā Yahyā, **eger** Ādem'ün şafvetini (7) ve Cebrā'il'ün ve İbrāhīm'ün hulletini ve Mūsā'nuñ şevkini ve 'İsā'nuñ (8) tahāretini ve Muḥammed'ün maḥabbetini şalavātullāhi 'aleyhim ecma'in **virürlerse** (9) zinhār rāzī olma, daḥı nesne iste, andan ğayrı nice işler (10) vardur.
2261. B TE 228a (8) Müslimān **olsan keşke** senün mālını yirdüm.
2262. B TE 228b (10) Hātım eyitdi, balıklar rızķını şu altında yir, ben daḥı **yisem** (11) 'aceb degül.
2263. B TE 229a (3) Ve daḥı (4) kanda **gerekse** Taḥrı'ya ḥıdmet it, tā ḥalk daḥı saña ḥıdmet (5) ide.
2264. B TE 231a (7) Harāmīlerün muḥaddemi didi, bu işi (8) saña didük, **itmezsen** kendü işüne var.
2265. B TE 232a (10) **Eger** bir 'anīne yüz yıl şehvet lezzetün (11) **beyān itseñ** nice anlaya?
2266. B TE 232a (11) Bir şimdi toğmuş ma'sūma [232b 1] yüz kez sükker lezzetin **beyān itseñ** nice anlaya.
2267. B TE 233b (5) **Eger** bir gün ba'zı **fevt** (6) **olsa** yarındası farīza gibi edā iderdi.
2268. B TE 235b (11) Eyitdiler, **eger elünden** [236a 1] **gelürse** kendüñi āzād it.
2269. B TE 236a (9) **Eger bu sözden** (10) **dönmezse** çok döğün, öldürün.
2270. B TE 239b (6) **Kaçan** ol kaçudan bir (7) ğarīb insān **girse idi**, ol baķırdan ördek bir (8) çığırmaķ ile çığırdı ki ol şehirde olan insān cemī'i (9) işidürdi ve hem bilürler idi ki bu şehre bir ğarīb ādem (10) gelmişdür.
2271. B TE 240a (1) **Her kaçan** bir kimsenün bir yitigi (2) yitse yāḥūd bir esbābı **uğurlansa**, gelürler ol tablı urarlardı.
2272. B TE 240a (5) **Her kaçan** bir kimsenün kavmindan (6) yā ḥaşımlarından birisi **ğāyib olsa**, yā bir şehirden bir aḥır şehre (7) varup ve ḥaberi daḥı **gelmese** ve ol kimseye küllī iştiyāķları (8) **olsa**, sene günlerinde bir günde ki mā-beynlerinde ma'lūm idi, gelürlerdi.
2273. B TE 240a (9) Ol günde ol ğāyib olan (10) kimselerini ol āyīne içinde her ne ḥālda **ise** 'aynı ile (11) görürlerdi. Ḥasta **ise** ḥasta ve sağ **ise** sağ ve pīr [240b 1] **ise** pīr ve yigit **ise** yigit görürlerdi ve iştiyāķları daḥı (2) def' olurdı.
2274. B TE 241a (11) **Kaçan** pādīşāh bir şehir [241b 1] ehline **ğāzab ider olsa**, ol ğāzab itdüği kimselerün şehrinün (2) şüreti üzerine ol gölden açardı. Fi'l-ḥāl, ol şehrinün (3) ehli **her kanda olsa** şuya ğarķ olur-ıdı.

2275. B TE 241b (4) **Eger** ol ağaç dibinde biñ atlu **ıursalar** (5) cemî'i gölgesi bürürdi. Ve **eger** biñ atludan bir ziyâde **olsa** anuñ (6) cemî'i güneşde qalurlardı.
2276. B TMA B7b (2) (...) her kişinüñ (3) ki bir sevgülüsi **ölse idi** anuñ şüretin düzüp anuñla (4) ħursend olurdı tã kim bu ħãlle bütperestlige mücerr oldu (5) ve Tahmüres otuz yıl saltanat sürdi.
2277. B TMA B9a (9) Çü Şeddâd oldu cihân içre şâh / (10) Aña oldılar cümle şehir sipâh / (11) Felek eyle kim cevr kıldı bedîd / (12) Ne Şeddâd **kalsa gerek** ne Şedîd
2278. B TMA B9b (9) Günâhlu âdem (10) **bulınmasa** kur'a şalup sâyir ħalkdan qatıl kılurlar idi.
2279. B TMA B10a (8) Âħir **kanda vardıysa** (9) ardınca varup tıtdılar.
2280. B TMA B19a (14) Gördi (15) ki Rûm kıyserleri **her ne dінде olursa** kimse anlara ta'arruz (B19b 1) idüp tağyîr virmeyeler dimiş (...)
2281. B TMA B28a (5) Kalanına gör çarħ **n'itse gerek** / (6) Saña yã baña ħöd **ne yetse gerek**
2282. B TMA B28b (5) Çün sen (6) memâliki beher taqdîr bir kimseye **virseñ gerekdür** ħayrılara virecegüñe (7) yine bunları sen kendü cânibünğden mülk naşb idüp her birini (8) bir yire muqarrer kılasın.
2283. B TMA B32a (5) **Ger** anlar gibi **olsa** yüz biñ bedîd / (6) Yine olur anlar gibi nãbedîd
2284. B TMA B33b (5) Elkışsa, arada meveddet (6) ve muħabet zãhir olup mülãkãt ve ħuşüşiyetler vãki' olup (7) Erdevãn'uñ maħfi aħvãlinden ve gizlü rãzından **ne vãki' olsa** (8) ol cãriye Erdeşîr'e ħaber virürdi.
2285. B TMA B33b (13) Erdevãn bir korkulu düş görüp (14) mu'abbirlere ta'bir itdürüp şöyle didiler ki, 'Mülk senden (15) intikãl idüp bir aħerüñ **taşarrufına girse gerek.**'
2286. B TMA B38b (5) Pãdişãh ħalkla pãdişãhdur, il **olmasa** (6) saltanat mümkün olmaz.
2287. B TMA B41b (9) Baña müneccimler didiler kim, bu kıavmdan bir peygãmber (10) gelüp taħtı benüm evlãdumuñ elinden alup anları **helãk itse** (11) **gerekdür.**
2288. B TMA B41b (13) İkinci bu kim tıtalum müneccimler gerçek olmış, sen bu kıavme bu zulmı (14) **itmesen** evlãdur ki **kaçan** ol şãhib-sa'ãdet **zuhür itse** (15) senüñ bu ef'ãlüñ işidüp evlãduña daħı artuk intikãm (B42a 1) eylemeye.

2289. B TMA B44b (7) Bu iş **eger vâkı' ise** (8) ğarāibdendir.
2290. B TMA B45b (2) Erdeşir Bābek'den sonra Sāsān neslinden (3) gelen selātin **her ne kadar** şefkat ve 'ādālet **itdilerse** ol cümleñ (4) 'ivaızı zulm ve bīdād eyledi ve anlar zamānında memleket **ne deñlü** ma'mūr (5) **oldıysa** bunıñ zamānında vīrān ve perīşān oldu (...)
2291. B TMA B46b (6) Farzā irte yā bir gün bir hādise **vâkı' olsa** (7) imtiḥān eylen görün a'dā def'ine kankımızda k̄abiliyyet artuk (8) **olursa** pādişāhlık aña müsellemler olsun.
2292. B TMA B46b (10) **Her kankısı kim** tācı **alursa** tācı anıñ (11) başına koyup saltanatı aña vireler.
2293. B TMA B47a (14) Nice (15) **bilürseñ** eyle.
2294. B TMA B52b (5) (...) bu cihetden (6) ne kadar müfsid ve ḥarāmzāde **varsa** aña tābi' olup (7) çoğaldılar ve k̄ubād'ı dañı hezār mekr ve ḥīle ile aldayup (8) kendü milletine koydı ve mu'cize da'vāsın idüp "od benümile söyleşür" (9) diyüp āteşgede yanına nakb urup bir kimesne ta'yīn itmişdi (10) kim, kendüsü ne **hiṭāb kılrsa** ol dañı aña göre cevāb virür (11) idi (...)
2295. B TMA B54a (9) Bu kadar bī- (10) bahā nesne için pādişāh olan kimesne niçün bid'at (11) eyleye kim yaramaz nesne **ne kadar** cüzvī **olursa** sonra her kişi bir miqdār (12) arturup küllī idüp bednāmlığı anı ihdās idine kıyāmete (13) dek bākī kalur.
2296. B TMA B55b (15) Senden sonra senün neslünden on iki kimse saltanat (B56a 1) kılup andan sonra ol şāḥib-sa'adetün devleti cümleğe ğālib (2) olup şerīf milleti 'ālemi **tutsa gerekdür.**" didi ve ol (3) **nice didi ise** hemān didüğü gibi oldu ve Nüşīrevān'ın dergāhında dört altın kürsī konulurdu.
2297. B TMA B56a (11) (...) 'adl bir gencdür kim ne kadar çok **alursañ** çok olur (12) ne kadar az **alursañ** az olur (...)
2298. B TMA B57b (11) Bu re'yi (12) muvāfiq düşüp Hürmüz, Pervīz'e kaşd idüp Pervīz dañı kaçup (13) Ermen vilāyetine varup anda Şīrīn'e 'aşık olup bir zamān (14) eglendi nite kim şerḥi **gelse gerekdür.**
2299. B TMA B59a (9) Hürmüz (10) saña Rüm 'azīmeti buyurup bize intikām eciliçün Behrām'ı (11) getirüp mülki aña **virse gerekdür. Eger** anı aradan **götürsek** (12) ḥātır cem' olurdu.

2300. B TMA B59b (7) Bugün deyrün dāyīresinde oturuñ yarın maşlahat **ne ise** (8) muqarrer idesiz.
2301. B TMA B63b (8) Bir iş **kılsa idi** anuñ ile meşveret kılurıdı (...)
2302. B TMA B64a (14) (...) olur olmaz kişi salţanat hayālin (15) **kılsa** sezāsı cezāsı budur (...)
2303. B TMA B67b (12) Sikender gibi **ger** alup baħr ü berr / (13) Ve **ger bulsa** biñ yıl cihānda maqarr / (14) Yine **olsa** me'mūrı tokuz sipihr / (15) Atı na'li **olsa** anuñ māh u mihr / (B68a 1) Gidicek çü kalmaz bulardan biri / (2) Anuñ toprak altıdur āħir yiri
2304. B TMA B68a (3) Kişi kim müyesser olup şāhlık / (4) Žamīrine haq **şalsa** agāhlık / (5) Ki **bilse** cihāna vefā yokdurur / (6) Cihān ehline hem bekā yokdurur / (7) Gözine cihān mülkini **ilmese** / (8) haq emrinden özge 'amel **kılmasa** / (9) 'Adālet için **istese** mülk ü cāh / (10) Sitem def'in itmege **çekse** sipāh / (11) Her işde kim olur aña müdde'ā / (12) Ğarāz **olsa** tañrı rızāsı aña / (13) Olup salţanat içre ol faqrūy / (14) Şeh **olsa** velī **olsa** dervīşhūy
2305. B TMA B68b (5) **Disem** eyleyem vaşfuñ āsān degül / (6) Ki biñde birin dimek imkān degül
2306. B TMA B69a (11) Kişi nükteyi **kılsa** mücmel 'ayān / Yaķındur anuñ şerhi bilmez beyān
2307. B TMA B69a (12) Velī şimdi 'azmüm budur ki ħudāy / (13) **Eger olsa** bu 'ömre mühlet-fezāy / (14) Çeküp turfe tāriħuña ħāmeyi / (15) Kılup nükteye tiz hengāmeyi / (B69b 1) şifātuñı evvelden āħir diyem / (2) Ğayālāt-ı maħfī ve zāħir diyem
2308. B TMA B70a (5) Ğarez bu ki söz **yétse** encāmına / (6) Bu tāriħ yüz **kosa** itmāmına / (7) Aña **şalsa** her kişi **açsa** nazār / Olup göñli mazmūnıla behrever

EK 3. Doĝu Türkçesi Metinlerindeki -sa Biçimbirimi Dışında Şart İfade Eden Yapılar

2309. D KG 134. Ğıybet itkenning tevbesi qabül bolmas, ol kişiden ħelāllik **tilemegünçe**.
2310. D KG 143. Ol er aydı irtte yaħşı bolmaz tā ādemiler aĝzında **saĝız kibi bolmaĝunça**.

2311. D GT [3a] (6) (...) **meger kim** me'lûf 'âdet ve ma'rûf sa'âdet (7) üze **sözleşmeginçe**. Nêçün kim dostlarını âzârlatmaq cehl turur ve yemîn (8) keffâreti sehl.
2312. D GT [6b] (2) **meger** raħm étiben ayğan 'azîzni
2313. D GT [16b] (10) Bir kün Haccâc anı aytıp aydı kim: Mañğa edgü **du'â kılğıl**, sañğa yahşı 'atâ bereyin (11) dese ayttı: İlâhî bu canîniñg bî-cân bolğanın elge körgüzgil, (...)
2314. D GT [17a] (7) tüş vaqtın zâlimî kördüm yatur / aytım uşbu fitne oyğak bolmasun / (8) **kim kim** uyqusı oyağdın **yahşıdur** / ol yaman tirilgüçi tirilmesün
2315. D GT [22b] (8) Kaç kişini kavğunçı ıda bérıp ol kılını tutup (9) keldiler érse vezîr, emîrdin burun aydı kim: Qayı kul kim bêgi devletide (10) kulluk kolidin çıkıp bêglik tapasıge aşıp müddetî tena'um kılmış (11) bolsa mundağ érken h'âce kolidin çıkmayın dep **baş alıp** ayak (12) kötürse andağ kulnuñg başını kötürmek evlâraq dep emîr- (13) -din burun ölümge emr kıldı.
2316. D GT [33b] (3) elig birle kılmak (4) âhekdin hamîr / kavî edgü **bolmağdın** elge emîr
2317. D GT [38a] (13) Zâhidlerdin birisi [38b] (1) sultânka mihmân boldı érse ta'âmını 'âdetdin azraq yedi ve namâznı (2) vazîfedin köprek kıldı tâ salâh zannını silâh kılip zih körgüzse. Qaçan (3) öz menzilige keldi érse ta'âm tiledi. Bir ma'nâlig oğlı bar erdi, (4) aytur kim: Sultân mihmânlıkıdın kelim ta'âm tileyür sen. Aytur: Ança yemedim (5) kim nemersege yarası. Oğlı aytur: Namâznı ma yana kılğıl **andağ kılmışıñg** (6) **yoq** kim nemersege yarası.
2318. D GT [61b] (7) maldın menfa'at tégür kişige / (8) sen me andın temettu'î tapğıl / andın ol hücre kim qalur sendin / (9) **kerek altun kerek kümiş tutğıl**
2319. D GT [61b] (13) yegil ey edgü pişelig ber er / **kim yığıp yemedi** uşal kara yer
2320. D GT [63a] (1) küç bile bilmes kişi devlet etekin **tuta** / fâyide kılmaz neme kör közige **ot a**
2321. D GT [63a] (4) Mezîd-i mâl u mükteseb ve taħşîl-i 'ilm ü edeb, 'acâyib körmek ve ğarâyib (5) eşitmek. Êr, ğurbet kürbetini **körmegünçe** mücerrib ve mühezzib ve ma'nâlig ve müeddib (6) bolmas.
2322. D GT [64a] (7) Ammâ kimerse kim bu beş şıfatdın behresiz **turur**, bâtil hayâl birle (8) cihândın çıkıp keter bolsa kişi anıñg nâm u nişânın ve özi me murâdını (9) tapmağay.

2323. D GT [64a] (12) **Nêceme** rızk maqsûm **turur** (13) ammâ anıñğ huşulınıñğ esbâbıka sa'y kılmağ şart turur. **Nêceme** bela [64b] (1) muqadder **turur** ammâ andın ihtirâz kılmağ vâcib turur.
2324. D GT [67a] (5) Oğul aytur: Ey ata! Renc **körmegünçe** (6) genc bilinmes ve cänni hañarğa **salmagünçe** murâd bulunmas. Dāneni (7) perîşān **kılmağunça** harmannı cem' kılmağ bolmas tağı enbārlar [tolmas].
2325. D GT [70b] (3) bBr serāynı satğun alur içide mütereddid (4) êrdim. Bir cehūd aytı: Bu serāynıñğ vaşfinı yağşı bilür mēn kim (5) hîç 'aybı yok turur. Mēn aytım: **Meger kim sēniñğ civārıñğda turur.**
2326. D GT [70b] (13) Emîr, ğurfedin sözni eşitip tebessüm kılıp [71a] (1) aytı kim: **Nēmerse tilegil!** Şā'ir aytur: Tonumnu tileyür mēn.
2327. D GT [72a] (9) Sañğa her ayda yēgirmi altun bēürler kim özge (10) yerge **barğıl** dēp.
2328. D GT [72b] (5) kimge kim pādşeh mürîd olsa / yağşı bolur nēçe yaman kılmağ / **kimni kim** (6) **h'ārlar nazār kılmağ** / haşemi ma anı ağırlamas
2329. D GT [75a] (7) Bārî bu cevān, üstādıge (8) aytur kim: **Nêçük kim** mēniñğ dersim ādābıge **ihtimām kılur sēn**, nefsim ahlākıge (9) tağı iqdām kılğıl.
2330. D GT [77a] (11) ol demde **kim êrdi hūb hağtı** / (12) şāhib-nazarını sordı anda / kēldi bu kün emdi şulğ üze lîk / (13) köp fetha vü zammeler hağtıda
2331. D GT [83a] (7) kâş **eger** kim **melāmet êterler** / körseler êrdi yüzünğ ey dilber / (8) kim turunc ornığa êliglerin / kēsen bolsalar êdi muğta
2332. D GT [85a] (4) **Kimniñğ** êlgide altunı firāvān **turur**, (5) anıñğ küni sa'ādet felekide tābān turur. Kimnünğ terāzusıda (6) kümüş bar, bāzūsıda kuvvet ve közide körüş bar. Ol kim bî-haber (7) tağı bî-kes turur, dünyāda nā-murād tağı mūnağğas turur.
2333. D GT [91a] (1) (...) yolda êve yörip **harmakdın** āheste barmağ edğürek dēmişler.
2334. D GT [95b] (1) Nêçük kim ağar su bolmasa tēgirmen yuyu bilmes, dağl **bolmağunça** ma harc rāst (2) kēlmes!
2335. D GT [96b] (1) Bir pādşāh, oğlını edibğa bērip aytı kim: Terbiyet ve ihtimām kılğıl, **anıñğ** (2) **dēk kim** öz oğlanlarıñğ hağkıda **kılur sēn.**
2336. D GT [97b] (3) bir oğulğa vaşiyet etti ana / ey oğul pendim içre kılmağ hağta / (4) **kim kim öz aşlına vefā kılmağ** / devlet ü 'izzetiñğ yüzün körmes

2337. D GT [99a] (12) (...) anıñg dek kim on kişi **bolmağunça** anıñg (13) yasin kirişleyü bilmes érdiler.
2338. D GT [101a] (1) ğanıka boldı müsellem 'atā vü mihmānlık / zekāt (2) vaqfile i'tāk u hedī vü qurbānlık / **kaçan teger sañga ol devlet** ü kılumas siz / (3) meger dü rek'at ü anda ma köp perīşānlık
2339. D GT [101b] (4) Şük turğıl kim Resül işareti, Aşhāb-ı (5) Şuffağa turur kim rızā vü teslīm érenleri érdiler. Bu t̄ayifeğa érmes (6) **kim ebrār hırqasını kéyerler ve idrār luğmesini satarlar**.
2340. D GT [101b] (9) Ma'rifetsiz dervīşniñg faqrı, bī- (10) -şabrlıkdın küfrğa **ulanmağunça** ārām kılmas.
2341. D GT [104b] (4) Çendān (5) kim huccet sadaqıda **né oğ kim bar érđi** barın āttı ve (...)
2342. D GT [105a] (8) **Né** (9) **yérde kim dürr-i şāhvār turur**, neheng-i merdüm-h'ār turur taqı 'ayş lezzetide (10) kedin ecel darbeti turur, (...)
2343. D GT [107a] (1) **kim** fāyidesiz 'ömr **kêçürđi** / (2) tün içre çerāğını öçürđi
2344. D GT [107b] (11) **Kim kim** büzürgerka yawuz (12) **kaşđ kılur**, öz bıçaqı birle boğzını kaşđ kılur.
2345. D GT [108a] (5) **Qayu za'if kim** kavī birle **uruş qurar**, özige düşman- (6) -lık kılıp helākini ... körer.
2346. D GT [108a] (8) **Kim** naşihat eşitmekdin **ayaq tartar**, köñgli (9) melāmet eşitmekdin bolur tar.
2347. D GT [108a] (10) Cāhiller, hünermendlerni sevmesler **nêçük kim** (11) köpelek itler, mu'allimni **köre bilmesler**.
2348. D GT [109b] (1) **Qayu dost kim** düşmanıñg birle **dost-** (2) **-luğ kılur**, sên andın köñül köter kim şekerka zehr katıldı taqı cülāb- (3) -ka hālāb qoyuldı.
2349. D TMA T719a (15) (...) ve anda uluğ bināyı şaldı ki hālā āşarı ve nişāneleri bardur kim ādemī-zād andağ yasamağ muhāl körünür kim kişi **körmegünçe** bāver kılmas.
2350. D TMA T719b (1) Felek bile kim cevr kıldı pedīd / (12) Ni Şeddād **kalğusıdur** ni Şedīd
2351. D TMA T721a (8) **Egerçi** felekke **yitürđi** anı / Felekdin velī yirge urdı anı
2352. D TMA T723a (5) Felek zehr **eger birdi** Dārāğa bat / Sikenderge hem birmes āb-ı hayāt

2353. D TMA T725a (15) Ve anda her nev' bolsa ötkerür irdiler, siŋgilleri bile haberleşip (16) aŋga zehr yiberdiler kim Erdeşirğa birip helāk kılğay, **şāyed** bu vesīle bile milk alarğa **tüşkey**.
2354. D TMA T725b (24) **Egerçi** qolın kışka **kıldı** bilig / Felek kılmadı kışka andın ilig
2355. D TMA T726a (11) **Her kişini tiledi**, tapmadı.
2356. D TMA T727a (8) (...) ve **her harāblıg** kim anıŋ milkide **qılıp irdi**, buyurdı kim ābādān kılğay.
2357. D TMA T727b (1) **Ni kim** 'ālem ehliğa **kıldı** pesend / Aŋga anı yitkürdi çarh-ı belend
2358. D TMA T727b (3) (...) andaŋ ki qayşar vefātı çağıda çün oğlu kiçig irdi Şāpürga kişi yiberip / istid'ā kıldı (4) kim min qarip min dağı 'ömrümğa i'timādım yoqtur ve oğlum kiçigdür bir kişi kim **siniŋ i'timādıŋ aŋga bolğay** yiber kim Rūmda (5) salţanat kılsun oğlum ulğaysa milkni aŋga tapşurğay.
2359. D TMA T727b (17) Erdeşir-i Bābegāndın biri Sāsāni-nijād selāţindin halāyıqqa **her niçe şefā'at ü** (18) 'adālet yitti, ol barçanıŋ 'ırzı ta'addı ve bī-dād tigürdi ve memālikke **her niçe ma'mūrluq ve ārāstelıq yūzlendi** ol barça- (19) nıŋ pādşāhı ve buzuğluq ve perişānlıknı haddin aşurdı.
2360. D TMA T728a (4) Behrām alarğa köp istimāletler birip didi (5) kim milk maŋga mevrūşidür, siz **eger** Kisrīni pādşāh **qılıp siz**, aytman kim fi'l-hāl anı 'azl kılıŋ.
2361. D TMA T728b (24) **Eger** hūyı **yumşaq idi ger irig** / Felek qoymadı dağı anı tirig
2362. D TMA T729a (17) (...) **egerçi** mizbānı anı **tanımaydı** ammā çün begāyet vecih ü mütellim kişi irdi ziyāfet (18) qā'idesini yahşı mer'ī tuttı ve bildi kim 'azīmü's-şān kişidür.
2363. D TMA T730b (4) (...) **her kimde** pādşāh- (5) lıq **yoq**, kāmkarlıq yoq ve **her kimde** hātūn **yoq**, gam-gūsārlıq yoq, **her kimde** ferzend **yoq** dost-dārlıq yok. **Her kimde** bular hiç qaysı **yoq** (6) bīmārlıq yoq.
2364. D TMA T730b (10) **Egerçi** avvallar Anūşirevān qavā'id ü rūsūmın mer'ī **tuttı**. Ammā az günāhğa köp siyāset qılurı cihetidin il andın (11) mütvehhim boldılar.
2365. D TMA T731b (12) (...) **egerçi** Şirīn dik 'ālem nādiresi maħbūbı **bar irdi** velī Ferhād dik hem 'ālem u'cūbesi raqībi bar irdi kim 'ışq u niyāzı (13) eţrāfidın bā-

vücüd Husrev dik pādşāh köngli Ferhādka meyl kılıp iltifāt u terahhüm zāhir kıldı (...)

2366. D TMA T733a (13) **Eger** Yezdicird **olsun er** Şehryār / ve **ger** Behmen **olsun ger** İsfendyār / Ki koydı vücüd öyige çün qadem / Yana aŋga bolmaq kirekdür ‘adem
2367. D TMA T733a (24) Ki encüm-i zerrin **ger töker** çarh-küz / İmes bir güherniŋ bahāsı henüz
2368. D TMA T733a (26) Barı **gerçi** pāk u muhayyel **idi** / Velī barça vaşfiŋda mücmel idi
2369. D MN T31 (22) Faķır **egerçi** anı **körmedim**, ammā anıŋ bile (23) faķır arasında i‘lām ve irsāl vāķi‘ boldı.
2370. D MN T35 (20) **Her ni kim sordılar**, cevābımda tebessüm kılıp (21) taḥsīn kıldılar.
2371. D MN T44 (9) Faķır, **belki** köprek yārānlar **ta‘accüb kıulurlar irdi** kim āyā ol bu nev‘ sādeliĝ bile nazm niçük aytur irkin, (10) ammā ğazelleri yaman irmes.
2372. D MN T44 (15) Ve Mevlānā Sāĝarī **egerçi bed-şi‘r irdi**, ammā bu maṭla‘ı ḥüb tüşüptür kim: (BEYİT)
2373. D MN T49 (1) **Güyā** anı telef kılganda sünĝekin tapmadılar ki bir yirde **qoyĝaylar**.
2374. D MN T56 (21) **Egerçi ‘ammī irdi**, ammā şi‘ri ḥālī ez reŋg ü çāşnī imes irdi.
2375. D MN T72 (25) Ve Mevlānā’nıŋ *zafer-nāme* tercemesinde ikki miŋ beytdin artuĝraq meşnevīsi **bar**, beyāzĝa barmaĝan üçün (26) şöhret tutmadı.
2376. D MN T73 (27) Ve āḥır-i ‘ömrude redif-āfitāb şi‘rī ayttı kim zamān şu‘arāsı barça **tetebbu‘ kıldılar**, hiç qaysi maṭla‘nı ança ayta almadılar.
2377. D MN T76 (19) **Egerçi türkānedür**, kāyiliniŋ şūḥ-tab‘lıĝı ma‘lüm bolur.
2378. D MN T76 (26) **Egerçi** ba‘zı maḥalda ĝarīb nimeler ṭab‘ı- (27) dın **baş urar irdi**, bu beytide ḥaylī söz reŋgi ve çāşnīsi bar kim: (BEYİT)
2379. D MN T79 (18) **Egerçi** bu faķırniŋ qavm u ḥaylı Sultān-i şāhib-kırān’niŋ bayrı (19) kılları ve mevrūşī **bendeleridürler**, ammā bu mezkūr bolĝan şalāḥiyyetler cihetidin ol ḥazret’niŋ iltifātı ve ‘ināyeti anıŋ bile özgelerdin (20) köprek irdi.
2380. D MN T81 (2) **Egerçi** anıŋ tilige bu nev‘ ebyāt köp **öter irdi**, ammā hergiz pervā kılıp (3) bir yirde bitimes irdi.

2381. D MN T86 (16) **Egerçi** türkçe şî'rğa meşgüllük **az kıılır**, ammā bu maṭla' anıñğdur kim: (BEYİT)
2382. D MN T93 (6) Burunlar yigitlik hayıyyetidin kim cunūdın bir şu'bedür, (7) ba'zı hālātıda **eger** birer nime nā-mülāyimlik **bar irdi**, ammā hālī evkātı mazbūt ve maḳālātı merbūt zāhir bolur.
2383. D MN T99 (24) Felek bile sitize kılgannı felek yinğir irmiş, hıç yirge yitküre almadım, hālā dağı hem-ol nev' **kim bar irdi**, (25) ser-gerdān yörür, Tinğri aña raḥm kılgay.
2384. D MN T107 (2) **Egerçi dīvānedür**, ammā şūḥ ṭāb'ı bar, (3) zātı dağı maḳbül tüşüptür.
2385. D MN T119 (1) H'āce 'Ukkāşe mezārıda sākındür, **gūyā** şî'r taḥayyüli üçün **bolğay** kim varaḳu'l-hayāl mürtekidür, andaḳ kim mağlūb (2) hem bolğan çağlıqdur.
2386. D MN T124 **Egerçi** yaḥşığına ṭab' naşibi **boluptur**, ammā atası ṭavırdın hem bī-naşīb imesdür.
2387. D MN T129 (6) Ba'zı yārānlar **didiler kim** körüp-sin, ḥātırğa kilmedi.
2388. D MN T136 (2) Ol cümledindür kim köp fezāyil bile ārāstedür kim küştī fennide bā-vücūd-i ol kim anıñğ andaḳ ḥaḳ ve mülkidür, ma'lūm imes (3) kim hergiz bu fende andaḳ peydā **bolmuş bolğay**, özge fezāyiliğa köre dūn mertebesidür.
2389. D MN T138 (17) **Egerçi** erzāl (18) ve ḥubeşā **müsellem tutmaslar** ve nimekine dirler, ol ṭāyifeniñğ sözige i'tibār yoḳtur.
2390. D MN T142 (2) Çün baḥşda lecācı be-gāyet köp irdi, (3) her kim bir mes'ele anıñğ bile baḥş kılsa irdi, mülzem **bolmağunça** ḳutulmas irdi.
2391. D MN T146 (8) **Egerçi** hıç ihtiyācı dağı **yoḳdur**, ammā vech-i ekmel bile tiler ki tekmil kılay.
2392. D MN T147 (22) Az işide (23) 'ayb tapsa bolur, ammā ḥabışler dir irmişler kim destārın bu nev' dānişmendāne **çırmağunça** köp zaḥmet körer irkin.
2393. D MN T148 (4) Ve mu'ammā fennide risāle bitip durur kim il arasında meşhūr ve şāyi'dür, ammā **eger** muḥāverātıda (5) gāhī sözge bī-te'emmül **cevāb birür**, çün galaṭ kem tüşer, hıç buşmas.
2394. D MN T152 (7) Mır'ğa **egerçi** nā-ḥoş **kilür**, ammā hezl bile ötkerür.
2395. D MN T158 (3) Ol sözler kim ol **bitir**, artuğraḳça (4) hem arzır.

2396. D MN T161 (22) Dağı **egerçi** mecnûn-şî'âr **kişidür**, **ammâ** çün selîm fıtrâtı bar, gâh gâh tilige nazımlar (23) öter.
2397. D MN T163 (9) Nâ-murâd kişidür, ammâ öz şî'rin (10) okurda yığlamsınıp okur, dağı özi müte'essir bolup her dem uluğ tınar, ammâ bes **kıлмағunça** il tınmas.
2398. D MN T170 (26) Ve **her 'ilm ki aytur**, köpide havâşî ve müfîd muşennefâtı bar kim 'ulemâ andın behremenddürler.
2399. D MN T170 (26) Törtünçü meclisniñ âhırı (27) bu diqqat-pîşe ve zarâfet-endîşe 'azîzlerdin; **egerçi** ba'zı ecel meyidin mest ü **bî-haberdürler**, **ammâ** ba'zı hayât bezmide ser-mest ve cilve-ger ve nazm- (1) güsterdürler, (...)
2400. D MN T173 (21) **Egerçi** bat **terk kıldı**, **ammâ** sipâhîlikda (22) hem irdemler kim bolur, oq atmaq ve kılıç çapmaqda çâbük ve sâyir celâdetlerde ança bar kim 'aşrınıñ ehli pesend kıılurlar.
2401. D MN T174 (1) **Egerçi** atası hâlâ faqr tarîkin ihtiyâr kılıp güşe'î **tutupdur**, (2) **ammâ** Sulţân-i şâhib-kırân devletidin H'ârizm tahtıda hükümet kılıp emâret dîvânığa mühr bastı.
2402. D MN T176 (16) **Atı kim mezkür boldı**, besdür.
2403. D MN T179 (13) Kişi atası bâbıda andağ ki her niçe ta'rîf ve vaşf itse, tamâm (14) kıla almas, anıñ bâbıda 'aks vâki'dür; **egerçi** burun birev mu'ammâğına **ayta alur irdi**, ol dağı imdi, yokkarığı mu'ammâyî dik, (15) andın hem 'arîdür.
2404. D MN T180 (22) Bu tab' leţâfeti bile ârâste âzâdeler ve zihn zarâfeti bile pîrâste mîr-zâdelerdin hem **egerçi** ba'zı âdem hükümide (23) **perde-i ihfâdadurlar**, **ammâ** ba'zı vücüd encümenide zâviye-i zuhûr ve beğâdadurlar.
2405. D MN T181 (4) (...) bâ-vücüd-i bu (4) Big'niñ sipâhîlikda celâdet ve bahâdurluğın **her kişi kim tanır**, müsellem tutar.
2406. D MN T182 (11) **Her ni kim** H'âce Hurd kâdî vaşfıda **bitilipdür**, anıñ mâddesinde tamâm ber-'aks vâki'dür.
2407. D MN T182 (11) Çün Horâsân ve Semerqand'da (12) **anı andağ ki bar**, bilmes kişi yoktur.
2408. D MN T187 (21) Faķır anı **egerçi körmey-min**, **ammâ** Mevlânâ Muhammed-i Bedaşşî'din ta'rîfin işitip-min.
2409. D MN T187 (23) **Egerçi Horâsân'lığdur**, **ammâ** köp yıldur kim hişâr'dadur.

2410. D MN T189 (15) **Her niçe** ol memālik selāṭini mülāzemet **teklifi kıldılar**, kabūl kılmadı.
2411. D MN T194 (2) Bu belāgat-me'āb ve fezāyil-intisāblardın hem bireri **eger** zamān şahīfesinde öz nazmları sevādı dik **mevcūddurlar**, ammā ekseri zemāne (3) vefāsı dik nā-būddurlar.
2412. D MN T195 (7) Mülk şecerlerininġ bustānı (8) ve selāṭin gevherlerininġ 'ummānı, hāḳān-i cihān-gir-i şāhib-ḳırān, ya'nī Timur Küregen, enāra'llāhu burhānehu, **egerçi** şī'r aytmāḳḳa **iltifāt kılmaydurlar**, (9) **ammā** nazm u neşrni andaḳ hūb maḫal u mevḳi'de oḳupturlar kim anıġ dik bir beyt oḳuġan miġ yahşı beyt aytkança bar.
2413. D MN T197 (27) Yıl başıda taḳvīm istihrāc kılıp bir vesīle bile **şāyed** Mīrzā'nıġ mubārek dīdārın **köre algay-min**, dip işikke kilip (1) şudūrni vāsıta kılıp anı ma'zūr körgüzüp taḳvīmin 'arz kılıpturlar.
2414. D MN T197 (5) **Egerçi** ba'zı elfāzı **türkāneraḳdur**, **ammā** tecnīsini yahşı tapıpdur.
2415. D MN T200 (22) **Egerçi** Türkçe nazmlar hem **aytur irdi** ki barçaġa kabūl irdi, **ammā** bu beyt hem anıġdur kim: (BEYİT)
2416. D MN T205 (26) Yahşı maṭla'ları (27) bu muḫtaşarda sıġmas, **meger** yana bir kitāb **bitilgey**.
2417. D MN T230 (1) Hem bu maṭla'ġa cevāb **egerçi** meşel tavrıda **imes**, **ammā** ġarābet cānibi mer'ī tutulup (2) bes nāzūk ü pākīze diyiliptür: (BEYİT)
2418. D MN T253 (21) Rişte'ī (22) kim meyli **ḳoyı bolġay**, anıġ mededi bile yıḳıladurġan kişige özin asramāḳ muḫāldur.
2419. D TE 15a (3) Yana bir sebep ol kim köp 'Arabī (4) kitāblarını **oḳumaġunça** kimerse Ḳurānıġ, ḫadīşnıġ ma'nīsın bilmes.
2420. D TE 16a (7) İlāhī, **egerçi** mēn alarınıġ dostluġıġa **lāyık ērmes mēn**; velīkin alarını ḳatıḳ sēver mēn.
2421. D TE 17a (11) Ol zamān ḫalīfa (12) ayttı: "Yā, amīru'l muminīn ne ḫacatıġ **bar**, mēndin tilegil!" dēp.
2422. D TE 18b (1) 'Aḳıl ol kişi durur kim (2) ḫayrını şerdin bilgey.
2423. D TE 18b (3) Aḳıl ol durur kim ēki ḫayrdın yahşısını bilgey (4) ēki şerdin yavuzraġın tanıp fark ētgey.
2424. D TE 19a (11) Ol eşikdin baḳtım ērse **her nē kim tilegim ērdi** taptım.

2425. D TE 20b (7) **Kaçan kim** anı **körgey siz** mêninġ (8) salāmımnı ańǵa tégürgey siz daǵı aytqay siz kim ‘Mêninġ ummatlarımın dar-h’ãst kılǵay.’
2426. D TE 21a (4) Êl **yegen** (5) **içken nêmeni** ol yemes, içmes.
2427. D TE 21b (3) Yâ İlâhî, bu hırkanı keymegey mên, Muḥammad ummatınıń barını **baǵıslamagunça**.
2428. D TE 21b (7) İlgerü bardılar érse Vays alarnı körüp ayttı: “Ey! Vây! Nê üçün keldinġiz? Eger siz (8) kêlmesenġiz érdi bu hırkanı keymes érdim Têngri Ta’âlâ barça Muḥammad ummatların mańǵa **baǵıslamagunça**.”
2429. D TE 21b (13) ‘Aqılsız **kişi bolǵay** kim hılâfatnı satkun alǵay.
2430. D TE 22a (6) **Eger körüp siz** aytınġız kim (7) Muḥammadnıń qaşınıń arası açuq mu érdi yâ tutaş mu érdi?
2431. D TE 22b (5) Yâ ‘Umar, sên meniń tirigligimge zamân bolur mu sên? (6) Mên bu êki kümüşni harc **kılgunça**.
2432. D TE 23b (1) ‘Aceb boldı kim biregü Têngri Ta’âlânı **tanımış bolǵay** özge kişi bile şuḥbat tutup (2) özge kimersedin âsâyiş tapqay.
2433. D TE 24a (8) Şirk ol durur kim Têngri Ta’âlâǵa şerik (9) **katqay** sên.
2434. D TE 24a (9) Yana **emîn bolmaǵay** sên öz tâ’atınġdın qabul kulluq (10) érmes dep könglünġde şek kêçürmegey sên.
2435. D TE 24b (5) Bu qoy, kişiniń (6) êtmegini alıp kêlmiş **bolǵay**.
2436. D TE 25a (11) Ol miqdâr su kim bu közedin **içip turur**, mêninġ ‘ilmımdınġ ańǵa ülüş téggey.
2437. D TE 26b (2) Darḥâl Rūmdın yanıp Basraǵa barıp (3) and içti daǵı duniyâda hergiz külmegey mên, mên öz işimni ma’lūm **kılmaǵunça** dep.
2438. D TE 27a (10) Bir ṭabīb kim özi aǵrıǵ **bolǵay** özgelerge neçük ‘ilâç kılǵay sên?
2439. D TE 27a (12) Sizge asıǵ **kılǵay** daǵı mêninġ ‘ilmsızlıǵımdın sizge hiç ziyânı yoq turur.
2440. D TE 27a (13) Kişi (14) **uyumış bolǵay érdi** uyıǵan kişini têpretse oyǵanur velikin sizniń köngüllerinġiz ölüp turur.
2441. D TE 27b (1) Bu kün ḥaq sözün eşitip qorqsanġız yaḥşıraq turur (2) tańg bile kıyâmat küni ‘azâbǵa yêlpinip **qorqkunça**.
2442. D TE 27b (2) Yâ Ḥasan sên özińni **arıtmaǵunça** neçükdin bizge (3) pand bérür sên?

2443. D TE 27b (8) Bu faryādlar kim kılur sèn **eger çıdar sèn** kim kılmağay sèn (9) yavuzluk otını öz ‘amalıñğa urduñg velikin **eger çıdamayın** ne ihtiyār kılur sèn.
2444. D TE 28a (1) Yā halāyık! **Eger tiler siz** kim Tēñgri Ta‘ālā ‘aziz kılğan bandanı körgey siz, kēliñg (2) Ḥasan-ı Başrını körüñgiz.
2445. D TE 28a (3) Ḥaccāc aytmış: “Ol nēmeni tiler mēn kim (4) munça ‘aziz ērenler muvaḥḥidler **tiley dururlar.**”
2446. D TE 28b (2) Yā halāyık! **Eger tiler siz** yamğur yaqqay, mēni Başradın çıkarıñgız!
2447. D TE 28b (9) **Kāşkī** ol Ünnet mēn **bolğay** (10) **ērdim** kim ‘ākibat tamuğdın çıkar ērmiş.
2448. D TE 28b (11) Anıñg üçün nāgāh bir kün añglamayın (12) ayağımni yavuz yerge **basmış bolğay** mēn. Yā yavuz söz **sözlemiş bolğay** mēñg kim Tēñgri Ta‘ālāñg dargāhıda kabūl tüşmegey (13) dağı nāgāh mēni dargāhdın **sürgey**, ‘Bargıl, yol yoktur! tā‘atıñg kabūl ērmes.’ dēseler, mēñg nē cavāb bergey mēn?
2449. D TE 29a (13) Yā Abdu’l‘aziz (14) **eger** Tēñgri Ta‘ālā sēniñg bile **durur** sèn kimdin qorqar sèn ve eger Tēñgri Ta‘ālā sēniñg bile ērmes ērse (15) sèn kimdin ümīd tutar sèn?
2450. D TE 31a (7) Ḥasan-ı Başrī, Şam‘ün gorga **bolğay** kim musulmān bolğay dep ayttı: (...)
2451. D TE 31b (8) Mēn İmān kēltüreyin velikin bu bitigni **bērmegünçe** İmān kēltürmegey mēn.
2452. D TE 32a (12) Qopqıl, **eger** mēndin yaḥşırak (13) **turur sèn.**
2453. D TE 34a (3) **Qayu kimerse kim** kanā‘atnı **kabūl kıldı.** Ḥalāyıkdın bī-niyāz boldı.
2454. D TE 34b (3) Zirek ol kişi durur kim (4) aḥıratın ābādān **kılğay**, duniyası buzulmağdın qayğurmağay.
2455. D TE 34b (12) Yana her namāznı kim ḥuzürsüz **kılğay** ‘azābğa yavuk bolğay.
2456. D TE 34 b (13) Èllig yıldur kim sēniñg evüñgde mēn (14) **eger bar ērdi, yok ērdi** şabr kıldım savuqda, ısıqda ḥıdmatıñg kıldım.
2457. D TE 35a (4) Biri belāya, muşibete **şabrdur**; biri (5) daḥı ol nesnelerden ki Ḥaḳ Ta‘ālā bizi andan yıgmışdur. (14) **Egerçi** bandazāde **ērdi**; velikin ēki cahānda (15) āzāde ērdi.
2458. D TE 35b (4) **Eger** sèn yarmaq **bērmes sèn**, sēni suğa salur biz.

2459. D TE 35b (11) Mâlik, tama' kıldı kim ol masıdınıñ uluğluğın aña **bêrgeyler** (12) dağı mütevellı ol **bolğay** döp.
2460. D TE 38a (10) **Eger** bir hafta **roza tutar sên**. Keçe kündüzi bile kim hiç neme **yemegey sên**. (11) Saña bir haftadın soñgra hurmâ bêreyin.
2461. D TE 39b (6) Yana meniñ zıkrım sebebidin kim dünyâda **kılğay siz** âhıratıta uluğ martabalar tapqay siz.
2462. D TE 40a (9) Hoş vaqtı ol kişiniñ (10) kim tañ vaqtı qopqanda **aç bolğay** yana keçe yatqanda aç **yatqay** bu hâl Teñgri Ta'âlâdın **hoşnüd bolğay** dağı şikâyat (11) kılmağay.
2463. D TE 40a (15) **Her kim** tilini **sakladı** tilekke tégdi.
2464. D TE 40b (9) Teñgri Ta'âlâdın özge kimersege oq tas **bağmağay** yana korqunçsız mumın bolğay.
2465. D TE 41b (3) Habîb-ı 'Acamî münâdî urdı: "**Her kimniñ** habîb-ı 'Acamîğa bêrgüsi **bar**, kélip öz bitiglerini (4) alsun kim barçanı bağışladım!" döp.
2466. D TE 42a (7) Yâ habîb! **Ol kişiniñ kim** her künde işini **kılur sên**, dâym kılğıl.
2467. D TE 42a (12) Êmdi bir du'â kılğıl **bolğay** kim sêniñ du'ânıñ bereketidin oğlum (13) kélgey.
2468. D TE 43b (5) Yâ habîb, **her ne kim** sizlerge Haccâc **kılur** barçası lâyıq êrmiş.
2469. D TE 44a (15) Yâ habîb, biregü beş vaqt namâzdın birisini (44b) (1) **kazâ kılğay** dağı **bilmegey** kim qaysı namâz êrdi. Anı nêtgü kerek?
2470. D TE 44b (7) **Her kim** sêniñ bile **hoş êrmes** hergiz vaqtı hoş bolmasun. (8) Yana **her kimniñ** özi sêniñ bile **rüşen êrmes** hergiz rüşen bolmasun. Yana her kim sêni **sêvmes** anı hiç kim sêvmesün.
2471. D TE 47a (6) Avval **kimerse kim** érenler cergesinde **qadam urğay** (7) Meryem bolğay."
2472. D TE 47a (7) Yana Hasan-ı Başrî, Râbi'a **bolmağunça** va'z aytmas êrdi.
2473. D TE 47b (5) Tiler mên kim sêni **zıyarat kılğay mên** velîkin haddim yok turur kim kélgil degey mên sizni.
2474. D TE 49a (9) **Eger** meni **tiler sên** saña bir tacallî kılayım kim darhâl ériyip su dök bolğay sên.
2475. D TE 49a (11) Yâ Râbi'a, faqr biziñ kahrımızniñ qorqağı durur kim érenlerniñ yolu üze koyup turur biz (12) andağ kim **bir kılnıñ uci neçe qalmış bolğay** kim bizge têsgey nâgâh işi buzulup bizdin **yırağ tüşgey**.

2476. D TE 49a (13) Yana sèn yetmiş hıçāb içinde kılup turur sèn bu yetmiş hıçābnıñğ altındın **çıkmagunça** yana biziñğ yolumızğa kadam (14) **urmagunça** fakr sözün sözleyü bilmegey sèn.
2477. D TE 50b (8) Sèn alarnıñğ çarbısın **yersin**. Nêçük sèndin (9) kaçmasunlar?
2478. D TE 52a (5) Mèn hod ribāt saqlağuçı durur mèn **her nê kim** mèniñğ içimde **durur** taşkarı çıkarımas mèn. Her **nêkim** taşkarı (6) **durur** içkeri koymas mèn.
2479. D TE 52a (14) Qorqar mèn āhır vaqıtta nāgāh hıṭāb **kêlgey**; ‘Rābi‘a biziñğ dargāhımızğa (15) yaramas.’
2480. D TE 52b (1) Ol tavba **bêrmegünçe** banda kaçan tavba kıla bilür?
2481. D TE 53a (5) Yā Rābi‘a, **eger tiler sèn** tamām dunyānı (6) sañğa bèreli; velikin öz muḥabbatımıznı köñlünğdin kötereli.
2482. D TE 54a (1) Yā Ḥasan-ı Başrī, sèn dağı bilür sèn Tèñgri Ta‘ālā (2) ol kimerselerge rozī bérür kim añğa **boyun sunmas**. Tèñgri Ta‘ālānıñğ muḥabbatı kim biregüniñğ köñglide **cüş** (3) **kılur** anıñğ rozīsın nêçük bêrmegey?
2483. D TE 54a (10) Qorqar mèn kim köñglüm bu évge **maşğul bolgay** dağı āhırat işini (11) kılabilmegey mèn.
2484. D TE 54b (5) **Eger** sèn dunyānı (6) **sévmegey** sèn yaḥşı kişi bolgay sèn.
2485. D TE 55b (3) Yā İlāhī, **her nême kim** dunyādın mañğa **rozī kılup sèn** anı öz duşmanlarıñğğa bèrgil. Yana **her nême kim** (4) uçmağda mañğa **rozī kılup sèn** anı dostlarıñğğa bèrgil kim mèn sèni tiler mèn.
2486. D TE 56a (12) Dağı her kişige **nê bèrildi**, (13) bu māl **nêçe êrdi**, **nêçük üleşildi** bitip asrar êrdi.
2487. D TE 56b (9) **Ol yerde ki koyup êrdiñğ**, alğıl!
2488. D TE 57b (4) Yā Fazīl, **eger tiler sèn ki** sèndin ḥoşnūd bolgay mèn (5) fulān yerde bir kum tēpe bar durur. Ol tēpeni tūp tūz kılgıl.
2489. D TE 57b (9) Yā Fazīl, mèn and içip turur mèn kim sèndin yarmaq **almagunça** ḥoşnūd bolmagay mèn.
2490. D TE 58a (2) **Bolgay** kim mañğa **ḥad urğay** kim mañğa köp ḥad vācīb turur.
2491. D TE 58a (6) **Eger tiler sèn** sèniñğ ayağıñğnı açayın.
2492. D TE 58b (5) **Eger** biz öğüt tilep **yürür biz**, bu öğüt bizge yēter.
2493. D TE 58b (8) Mañğa zaḥmat bêrmeñgiz, icāzat yoq turur **eger** küç bile **kirer siz**, siz bilür siz.
2494. D TE 59a (2) Nê iş **kılgay mèn** kim ḥalāş bolgay mèn?

2495. D TE 59a (3) Yā Hārūn, **eger tiler sèn** kim kıyāmat küni ‘azabdın hālāş bolğay sèn musulmān qarılarnı öz atanğ dek (4) körgil.
2496. D TE 60a (4) Fazıldın eşittim kim, **her kim** dunyāda uluğluğ **tiledi** āhıratda h’ār boldı.
2497. D TE 60a (9) Anıñg üçün kim sèn tiler érdirñ bir andağ (10) **söz aytğay sèn** kim mañga hoş kélgey.
2498. D TE 60a (10) Yana mèn dağı tiler érdim andağ **cavāb bergey mèn** kim sañga hoş kélgey.
2499. D TE 60a (15) **Eger çıdar siz** kim bir yerde olturğay siz kim kişi sizni körmegey (60b) (1) dağı siz kişini körmegey siz.
2500. D TE 60b (7) Yana qorğunçluğ (8) kişi yavuz sözdin yavuz işdin **yırağ bolğay** dağı dunyānıñg sèvuğlügidin çıkkay.
2501. D TE 64a (11) Ėmdi sizinñ cānlarınğızni (12) **almağunça** qanlarınğızni **tökmegünçe** sizinñ bile yaraşmağay mèn!
2502. D TE 64b (12) Her kim Ka‘bağa **barur** kelsün mèn anğa qarlığın bereyin.
2503. D TE 65b (5) Andın soñra İbrāhīm tiledi kim (6) bularnı qoyup **barğay**.
2504. D TE 65b (11) Naqlıdur kim (12) köp keçeler fırsat tiler érdim kim Ka‘banı **halvat tapğay mèn** dep.
2505. D TE 66a (10) **Her qaçan kim** (11) derviş kişi **hatun aldı**; andağ boldı kim kème içinde olturdı.
2506. D TE 66b (14) Tiler mü sèn kim **avlıyā bolğay sèn** dağı sèniñ martabañg barça maşayıhlardın (15) **artuqraq bolğay**.
2507. D TE 67b (4) Velikin namāz-ı şāmni **qılmağunça** kèlmes érdi.
2508. D TE 67b (13) Yā İbrāhīm, mènñde **her né** (14) ‘**ayb kördünğ** aytkıl mèn ol işni koyayın.
2509. D TE 69b (14) Yā İbrāhīm, edgü şālih qullarnıñg derecesin tapmağay sèn altı işni **qılmağunça**.
2510. D TE 70a (5) Avval ol kim yazuğ **qılğanda** (6) Tèñgri Ta‘ālā bergeñ rozını yemegil.
2511. D TE 70a (11) Yağşı mu bolğay sèn (12) Tèñgri Ta‘ālā bergeñ rozını **yep** yana anıñg mülkinde **turup** yana anıñg nazarında yavuz işler **qılğay sèn**.
2512. D TE 70b (5) Yana biz **her neçe tilek tiler biz** icābat bolmas.
2513. D TE 71b (7) **Eger** alardın **ermes mèn**; velikin alarnıñg (8) dostları durur mèn.

2514. D TE 72b (3) Bir ağız kim Tēngri Ta‘ālānıñ zıkrını **ayttı**, anı mundaq arıqsız koymaq ravā ěrmes.
2515. D TE 72b (4) Bir ağız kim (5) Tēngri Ta‘ālānıñ zıkrını **aytmış bolğay** ravā bolmağay kim mundaq arıqsız bolğay.
2516. D TE 72b (6) Yā İbrāhīm, (7) **Eger** sēn biregüni biziñ zıkrimizni aytқан üçün ağızını **yudunğ**, biz dağı sēniñ köñlüñni (8) yuduğ, arığ kılduğ.
2517. D TE 74b (4) Anıñ üçün keymes mēn, (5) ol kün kim bu yolğa kirip āřtı kıldım, ayak yalañğ ěrdim. Ęmdi uyalur mēn kim keř **keygey mēn**.
2518. D TE 75a (5) Ęmdi sēn nē yer sēn?” dēp. Bış-ı ĥāfı ayttı: “**Her ne kim** (6) siz **yer siz**.” dēp.
2519. D TE 75b (8) **Eger** Tēngri Ta‘ālānıñ rızası üçün **barur sēn** ol yarmağınñni bir borçluğ (9) kişige yā bir ‘ıyāl-mandkişige bērgil.
2520. D TE 76b (14) **Kim durur kim raħm kıla durur** biregüge kim yazuğı köp turur dağı uyatı az durur.
2521. D TE 77a (12) **Eger tiler sēn** kim Tēngri Ta‘ālānıñ bir ‘azız kulını (13) körgey sēn bu tağnıñ başığa çıkkıl.
2522. D TE 77a (15) Maħlūk arasında bir **iř kıлмаğunça** rozı ĥāřıl bolmas.
2523. D TE 77a (15) Mēn ol rozı kim (77b) (1) maħlūkniñ sebebiniñ **bolğay** yemegey mēn.
2524. D TE 78b (1) Sēniñ birliñiñ ĥaqqı üçün kim yerge olturmağay mēn menne ve selvā **yağmağunça**.
2525. D TE 79b (7) **Aħmağ oldur kim** özi za‘if ěrkeç özidin qavı kimerse bile da‘vı kılıp **yürügey**.
2526. D TE 79b (11) **Eger** kiçik yolnı **tiler sēn** yaruqnı şahvat kılmāğnı be-küllı terk kılgıl.
2527. D TE 79b (11) **Eger** uluğ yolnı **tiler sēn** (12) Tēngri Ta‘ālādın özge nēmeni barçasın köñöldin çıqargıl.
2528. D TE 80b (10) Tağdır **bolmağunça** sañğa ĥıç nēme dēyü bilmegey.
2529. D TE 82a (12) Yana **qaçan kim** ěl qorğunç içinde **durur**. Yol içinde durur.
2530. D TE 82b (1) Yana Tēngri Ta‘ālānıñ muħabbatınıñ nisānesi ol durur **her nē kim** sēni Tēngri Ta‘ālānıñ (2) zıkrinin **maşğul kılor** ol nēmeni terk kılgıl.
2531. D TE 83a (1) **Her kim** ĥağkdın řama‘ını **kēsmey durur** ol kiřiniñ tevekkülü durust ěrmes.

2532. D TE 83a (1) Yana sordılar “Dunyā nè durur?” dèp. Aytı: (2) “**Her nè kim** seni haķınıñ yādıdın gāfil kılıp seni **maşgūl kıılır** ol neme dunyā durur.”
2533. D TE 83a (9) **Eger tanır sèn** anı sevgil kim sañga anıñ sevuğlügi yeter. **Eger tanımas sèn** biregüni tilegil kim ol seni haķka (10) yetkürüp haķka tanıturgay seni.
2534. D TE 83a (12) Köñglüm anı (13) tiler kim **eger** bir nefes ‘ömrüm **bar dur**, tiler mèn Tèñgri Ta‘ālānıñ yādı bile bolğay mèn.
2535. D TE 85b (4) **Eger** öz hālımıznı sizdin (5) **yaşurur biz**, sizler bizge til tégürüp malāmat kıılır siz.
2536. D TE 86a (1) Naķldur kim Bāyazīd aytur kim **ol neme kim** avval (2) **bilmiş kerek** anı soñgra bildim. Ol ana hıdmatı durur.
2537. D TE 86a (2) Yana aytı: **Ol neme kim** mèn munça rıyāzatta hıdmatta (3) gariḃlıķta **tiler erdim** ol işte taptım kim bir kèçe anam mèndin su tiledi èrse közelerde su yok èrdi.
2538. D TE 86a (10) Ol kèçe **her nè kim tiler erdim** Tèñgri Ta‘ālā mañga bèrdi.
2539. D TE 87b (1) Velikin bu işke **yetmegünçe** kimerse bu işni bilmes.
2540. D TE 87b (9) **Tiler sèn** kim yumğan (10) közümni açıp, açkan közümni yumup Baştām şaharını èl uluğı bile dağı Bāyazīd bile barını garķ kılgay mèn.
2541. D TE 87b (13) Kırk yıl (14) **ol nemeni kim** Ādamīlar **yeyür**, mèn yemedim ya‘nī mèniñ yemegim özge yerdin èrdi.
2542. D TE 89a (12) **Ol kimerseniñ kim** tekye kıılır yeri Tèñgri Ta‘ālānıñ luḃfi, karamı (13) **bolğay** maḃlūķnıñ adaşkasıdın nè pervāi bolğay?
2543. D TE 90a (11) **Eger musulmānlıķ budur kim** Bāyazīd kıılır mèn çıda èrme mèn. (12) **Eger bu tavr kim siz kıılır siz** mañga kerekmes.
2544. D TE 91b (11) **Ol kişi kim** rozī (12) bèrgüçi **tanımağay** anıñ bile namāz kıılmaķ ravā èrme.
2545. D TE 92a (12) **Eger sèn bizni tiler sèn** bir neme kèltür kim biziñ hāzīnemizde bolmağay.
2546. D TE 93a (9) Yā Bāyazīd, bir zarra dunyā tilegi sende bāķī bolsa yana özünñni (10) fenā maķāmında yok **kılmağunça** bizni tapmağay sèn.
2547. D TE 93b (7) Eger sèn Bāyazīdnıñ tèrisin soyup keyserñ sañga (8) hiç asıg kıılmağay, Bāyazīd işini **kılmağunça**.

2548. D TE 94a (7) Yana **her kim** haqını (8) **bilgey** anıñ tilinde haqınıñ sözindin özge söz bolmağay.
2549. D TE 94a (14) **Andağ kim** hācat **bolmağay** hiç türlüğ ‘ilmni kişidin suāl kılğay.
2550. D TE 94a (15) Yana **her kim** haqını **tanımadı** ‘alımlarınıñ sözindin hergiz anğlamas.
2551. D TE 94b (1) Yana **her kim** haqını **tanımadı** ot anı köydürgey.
2552. D TE 94b (4) Haqqa **ol kimerse** yavuğ turur kim elniñ yükini köp **tartqay**.
2553. D TE 94b (12) Yana sordılar kim “Erenler (13) kamālīga kaçan yeter?” dep. Ayttı: “**Ol vaqt kim** öz ‘ayblarını **bilgey** dağı ümīdin halāyıqdın **késkey**. Özini (14) halkdın yırağ **kılğay**.”
2554. D TE 95a (12) Yā (13) İlāhī, mēn anı tiler mēñ kim sēn anı **tiler sēn**.
2555. D TE 95a (13) Yā Bāyazīd, mēn sēni tiler mēn andağ kim sēn mēni **tiler sēn**.
2556. D TE 95a (14) Yā Bāyazīd, **her kim** özindin **kēçti**. Mañğa yetti.
2557. D TE 95b (4) Anıñ üçün kim **her kim** haqqa yetip **vāsıl boldı** (5) her nekim ol dēse haq turur.
2558. D TE 95b (11) Biziñ (12) tevfiğimiz **bolmağunça** sizdin kulluğ kēlmes.
2559. D TE 96a (14) **Her nē kim körer mēn** anıñ kuvvatı (15) bile körer mēn.
2560. D TE 97a (2) Yana “lā ilāhe ill-Allāh” **dēmegünçe** Muḥammad Rasulullah dēmesler.
2561. D TE 97a (3) İlāhī, **her nēkim kördüm her qayda kim yattım** sēniñ ‘ināyatıñdın erdi.
2562. D TE 97a (11) Bu ‘acayıb turur kim sēn mēni **sēvgey** sēn pād-şāhlarnıñ pād-şāhı (12) durur sēn.
2563. D TE 98a (11) Sēn **sormağunca** (12) aytmağay mēn.
2564. D TE 99b (4) Ka‘bada el **nēçük kılunurlar** ‘Abdu’llāh dağı andağ kılınur erdi.
2565. D TE 102a (7) Yana **her kim** (8) öz nafsını **tanıdı**, edeb maqāmığa yetti.
2566. D TE 102b (13) Ḥalifanıñ bu sözge açığı kēlip buyurdı kim “Bir dār yaşap Sufyānnı (14) dārğa **asğaylar** anıñ üçün kim özge kişi halīfağa mundağ söz sözlemegey
2567. D TE 103a (5) Bir dīn ve milletde kim (6) mundağ erenler **bolğay** bātil bolmağay.

2568. D TE 103a (14) Yana zāhıd ol durur kim anıñg zāhıdlığı anıñg ‘amalı içinde **bolğay**. Ol zāhıd ernes kim anıñg (15) zāhıdlığı tilide bolup ‘amalında **bolmağay**.
2569. D TE 103b (1) Ādamılarınğ yağşısı ol durur kim (2) ‘alimler bile oturup ‘ılm **ögreney**.
2570. D TE 103b (4) **Her kimni** Tėngri Ta‘ālā **dost tuttı**. Yana hergiz duşman tutmağay.
2571. D TE 103b (5) Tėngri Ta‘ālānıñ duşmanı ol kimersedür kim elni **gıybat kıdur**.
2572. D TE 105a (3) **Eger** taqdır kıлмаған rozını (4) **tiler sėn** kıyāmatka deñince yetmegey sėn. **Eger** taqdır kılgan rozını **tiler sėn** tilemek hācat ernes (5) ol sañga yetgüsi durur.
2573. D TE 105a (14) (...) üçünçi ol kim **her nė kim** mañga **bėrür sėn** (15) paşımān bolur sėn, (...)
2574. D TE 106b (12) Biliglik ol durur kim dunyānı **sėvmegey**. Zirek ol durur kim (13) dunyā añga bāzı **bėrmegey**. Bay ol durur kim Tėngri Ta‘ālā bėrgen ülüşke **rāzı bolğay**. Derviş ol durur kim (14) kānı‘ bolup artuğ neme **tilemegey**. Bahıl ol durur kim Tėngri Ta‘ālānıñ kulluğını kılmayın mumınlarğa şafkatsız **bolğay**.
2575. D TE 112b (12) İhlās ol durur kim yağşı ‘amallar kılıp, öz ‘amalıñnı (13) ortada kormeyin **unutqay sėn**. Yana tevekkül ol durur kim Tėngri Ta‘ālāga **manğay sėn**.
2576. D TE 112b (14) Rızā ol durur kim öz işleriñni Tėngri Ta‘ālāga **tapşurğay sėn**.
2577. D TE 115a (7) Ol sözni yağşı **hasāb kıлмаğunça** aytmas ərđi.
2578. D TE 115b (2) **Her kim** öz nafsını rıyāzat bile **za‘if kıldı** (3) Hağka yol taptı.
2579. D TE 116a (5) Davlatlıq banda ol durur kim anıñg köñlinde Tėngri Ta‘ālānıñ korqunçı **bolğay**.
2580. D TE 116b (1) Rızā ol durur kim Tėngri Ta‘ālānıñ uçmağ **tilemegey sėn**.
2581. D TE 116b (3) Kimerse öz nafsın **tanımağunça** tavāzu‘ kılmas dağı dunyānı **tanımağunça** zāhıd bolmas.
2582. D TE 116b (3) Yana (4) zāhıd ol durur kim her nėmerse kim Tėngri Ta‘ālānıñ yādıdın **ğāfil kıdur**.
2583. D TE 116b (14) Yana **her kıaysı** köñülde kim dunyānıñ sėvüglügi **boldı**, ol köñülde āhırat sėvüglügi (15) turmas.

2584. D TE 117a (8) Kılıklarınıñ edgüsi ol durur kim kimerse özini hiç kimdin **artuq körmegey**.
2585. D TE 117a (12) Ol 'aybnı **taşlamağunça** halāş bolmas.
2586. D TE 118a (6) Alar **kêlmes** biz alarnı köre baralı.
2587. D TE 121a (5) **Eger** yār **tiler sên** Têngri Ta'ālā sañğa yār durur, **eger** yoldaş **tiler sên** Kirāmel Kātibīn atlık (6) êki farişta êginleriñde oturur turur, sañğa yoldaş dururlar. **Eger** mūnis **tiler sên** Qurān yeter, **eger** (7) 'ibret almak **tiler sên** dünyādın 'ibret algıl. **Eger** iş **tiler sên** tã'at kılğıl. **Eger** ögüt **tiler sên** ölümni sağıngıl.
2588. D TE 121a (9) Salāmat ol vaqt bolğay sên kim şırāt köprügin **kêçmiş bolğay sên**.
2589. D TE 121a (10) Yana hoş vaqt ol çağda bolğay sên kim uçmağ içinde **bolğay sên**.
2590. D TE 123b (7) **Her néçe tilediler** tapmadılar.
2591. D TE 126b (13) **Her köñgilde kim** Têngri Ta'ālānıñ qorğunçı **bolğay** yavuz işlerdin yırak bolup yaǵşı işlerke maşğul bolğay.
2592. D TE 127a (15) **Eger** sên **oqumas sên** mañğa icāzat bergeil.
2593. D TE 128a (5) Yana Têngri Ta'ālānıñ dostı ol durur kim muhabbatnı köñgilde **tutqay**.
2594. D TE 129a (13) Bolğay kim ol birini dağı **rozi kılğay**.
2595. D TE 129b (1) Sên yaǵşı év **tileğünçe** özünğni yaǵşılar cergesige yetküre körgil.
2596. D TE 130a (4) 'Āqıl üç kişi dur. Avval ol kim dünyānı **terk kılğay**, dünyā anı terk kılmasdın burun. (5) Êkinçi gornı **'imārat kılğay**, kirmesdin burun. Üçünçi Têngri Ta'ālānı **hoşnūd kılğay**, Têngri Ta'ālāğa yetmesdin (6) burun.
2597. D TE 130a (8) "Ārif ol durur kim barça nemedin artuq Têngri Ta'ālānıñ zikrini **sévgey**.
2598. D TE 130a (14) Ol kişiniñ köñgli ĩmānrak bolğay kim bu kün qorğunçı **köprek durur**.
2599. D TE 133b (9) ĩlāhī, bu yerdin ötmegey mên, munuñ (10) eşegin **bêrmegünçe**.
2600. D TE 133b (11) Qulluq oldur kim öz köñgli tilegen işlerni qoyup Têngri Ta'ālā buyurğan işlerni (12) **kılğay**.
2601. D TE 133b (12) Dervişlik oldur kim dāyım öz öksüklügin, 'acızlıgın tã'at (13) içinde münācāt kılıp **yalbarğay**.

2602. D TE 133b (13) ‘Āqıl ol kişi durur kim öz nafsındın (14) hālāşlıq **tilegey**.
2603. D TE 133b (14) Cömerd oldur kim dünyānı dünyā tilegüçilerge bėrip, haqñıñg (15) hoşnūdluđın **tilegey**.
2604. D TE 134a (5) Yahşı kılıklık ol kişi durur kim elge fāyıda **tėgürgey** yā mālđın yā ‘ılmıdın.
2605. D TE 134a (6) Yana yavuz ol durur kim elge ziyān, yamanlık **tėgürgey**.
2606. D TE 134a (7) Tevekkül kılmağ ol durur kim barça hālāyıkđın (8) ümīd kėsip andın soñgra Tėngri Ta‘ālāğa **ümīd bağlağay sėn**.
2607. D TE 134b (1) Kim bolğay kim tørt kümüş (2) Tėngri Ta‘ālānıñg rızāsı üçün **bėrgey** mèn anğa tørt du‘ā kılğay mèn.
2608. D TE 134b (11) Dānā oldur kim Tėngri Ta‘ālānıñg qazāsığa rāzī bolup dāyım korğunç (12) içinde **bolğay**.
2609. D TE 134b (12) Yana cāhıl oldur kim yazuğ kılğay **emīn bolğay**.
2610. D TE 134b (12) Hoş vaqtı ol kişi kim işi tāt bile (13) tavba bile **bolğay** dağı tilegi halvat bile **kanā‘at bolğay**.
2611. D TE 135a (10) Tavāzu‘ ol durur kim sėndin takabburnı, aqıknı (11) **kėtergey sėn**.
2612. D TE 135a (11) İhlās ol durur kim bir ‘amal kim **kılğay** Tėngri Ta‘ālā üçün **kılğay** riyā üçün **kılmağay**.
2613. D TE 135b (13) Şükr ol durur kim Tėngri Ta‘ālā bėrgen nı‘matnı (14) gaflat bile **yemegey** dağı ol nı‘mat küçi bile **ma‘şıyyat kılmağay**.
2614. D TE 137a (7) Derviş oldur kim (8) hıç kimersedin neme **tilemegey** dağı kişi bile katık **sözleşmegey**.
2615. D TE 137a (10) Yana aytı yahşı kılıklık fāsık bile şuħbat tutup olturmağ yahşırağ turur kim yaman kılıklık hāfız bile **olturğunça**.
2616. D TE 140a (4) Zāhıd ol durur kim dünyā anıñg közige çöpçe (5) **körünmegey**.
2617. D TE 142b (8) Yā oğlum, mèn za‘if anañgnı (9) qoyup **barur sėn**, mèn sėnsiz nēcük tiriglik kılaym?
2618. D TE 144b (3) Faqrnıñg nişānesi ol durur kim dünyāđın, āhıratın köñglin **kėskey**.
2619. D TE 144b (9) Tėngri Ta‘ālānıñg dīdārı harām durur ol kimersege kim (10) Tėngri Ta‘ālā tanıp, bilip yana özge kimerselerge **maşğul bolğay**.

2620. D TE 146a (11) Zâhid ol durur kim dünyâ mezesin **unutķay** könglinde dağı **kêçürmegey**.
2621. D TE 147a (8) Bed-baĥt (9) ol kiři durur kim unutķan yazuķların sađınıp elge aytıp **sêvüńgey**.
2622. D TE 147a (9) Velî ol kişi durur kim öz ihtiyârını (10) Tengri Ta'âlâğa tapsurup andın özge kimerse bile **ķarâr tutmağay**.”
2623. D TE 147b (1) Bu eşikte oturup aytım kim sening dîdarınığı **körmegünce** evge kirmegey mên (2) dep.
2624. D TE 149a (7) Her kim sendin bir neme tilese yüz yegirmi dört mińğ paygambarnı dar-ĥâstķa **kêltürmegünce** ol nemeni (8) bêrmes êrmiş sên.

EK 4. Batı Türkçesi Metinlerindeki -sA Biçimbirimi Dışında Şart İfade Eden Yapılar

2625. B KG 60. Sen dağı benden ne **dilersin** dilegil vireyüm didüm.
2626. B KG 134. Ğaybet iden tevbe eylese ķabül olmaz tâ ol gişiden ĥalâl <|> ık **dilemeyince** ve ol gişi 'afv **eylemeyince**.
2627. B KG 141. Rivâyet kıldılar Benî İsrâ'il ķavminden bir gişi eyitdi yâ Rabbi mâlım yokđur **şadaķa virmege** her kim benüm ğaybetüm söylerse aña ĥalâl olsun, anuğılan da'vici olmayam didi.
2628. B KG 143. Ol er eyitdi eyü <olmaz> irte âdemîler dilinde **saķız gibi olmayınca**.
2629. B KG 158. Peyğamber 'aleyhisselâm eyitdi her kim bir **yaramazı** eliyle döndersün, eger elinden gelmese <diliyle> döndersün ve eger dilinden dağı gelmese göñliyle döndersün.
2630. B GT (1b 4) Pes (5) her nefesde iki ni'met mevcüddür ve her ni'metde şükr vâcibdür, **egerçi** şıdķ-ı (6) niyet-ile ĥaķ Ta'âlâ'nun şükri **edâ olunur** fi'l-cümle; ammâ şükrini “kemâ hüve ĥaķķıhu (7) edâ kıılmaķda insân tākati yitişmez.
2631. B GT (2b 13) Ğudâvendġaruñ keremini ve luĥfını gör **kim** ķul (14) **ġünâĥ işler**, kendüsi utanur.
2632. B GT (3b 8) Dili kesilmiş kişi bucaķda **oturmuş**, yigrekdür şol kimseden ki dili kendü ĥükminde (9) olmaya.
2633. B GT (3b 13) Şimdi ki söylemege (14) imkân vardır, iy ķarındaş luĥf-ıla, ĥoşluġ-ıla söyle; **ķünkü** yarın ecel peyki (15) **irişe**, nâ-ķâr söylemeyesin.

2634. B GT (4b 15) **Egerçi** bu hâtır-ı 'âtır ve (5a) dest-i kâşır ol miqdârda **degüldi ki**, feşâhat meydânında belâgat (2) çevgânın uray-dı ve gülistân katında nahl bağlaya-y-dı ve Ken'an içine (3) hüsn metâ'ın getüre-y-idi ki "Kaddimü'l-hurûce kable'l-vülûci" demişlerdür.
2635. B GT (6a 7) Bu mücerrebdür; **her kişi ki** dirlikden **elin kese**, **her ne ki** gönlinde (8) **vardur** diline gelür.
2636. B GT (6b 10) **Ol vaqt seni anaram ki** Bârî Ta'âlâ'yı unudam.
2637. B GT (7a 8) **Anı ki** sen fistuk gibi **tolu iç şanursın**, şogan gibi kab kab üzerine (9) durur. Şimdiki zamānuñ zâhidleri yüzleri halka, arkaların kıbleye idüp namâz (10) kılırlar. (7a 11) Bâzîrgānlar **niçe ki zârî kıldılar** ve Tañrı'ya ve peygambere **and virdiler**, fâyide (12) olmadı.
2638. B GT (7a 13) Sen dahı bir kaç hikmet söyle tâ ki bu bî-sa'âdetlerüñ gönline eşer ide; (14) **hayfdur ki** bunca ni'met zâyi' **ola**.
2639. B GT (7b 2) Bir demüri **ki** pas yiyüp delmiş **ola**, ol saykal-ıla giderilmez.
2640. B GT (7b 14) Özr tevbi-y-le Tañrı 'azâbından kişi (15) **kırtulur**; velîkin halk dilinden kırtılmaz.
2641. B GT (8a 3) Müşkil ol vaqt olayıdı ki, halk seni eyü (4) **sana** ve senüñ hâlün yavuz **ola**.
2642. B GT (8a 6) Ol yigdür ki eyü olasın (7) halk yavuz diye, andan ki sen yavuz olasın ve halk seni eyü **sana**.
2643. B GT (8a 12) **Çün-ki** (13) şeştānuñ âhengi **müstaķim ola**, çalıcı ne vaqt anuñ kulağın burasıdır?
2644. B GT (8b 13) Vaşıyyet kıldı ki, öldügi günün yarındası şabâh kal'adan içeri **her kim ki gire** pâdişâhlığı, (14) sultānlığı aña ışmarlayup tahta geçüreler.
2645. B GT (9a 13) **Eger** dünyâ **olmaya** derdmendem, veger olursa maħabbetiyle ayağum bağludur.
2646. B GT (9a 13) Bu cihānda bundan (14) ulu hicāb degüldür ki, **eger** dünyâ **vardur** ve **eger yokdur**, bu gönül anuñ maħabbetiyle ve (15) miħnetiyle rencidedür.
2647. B GT (9b 3) Çārasuzluk vaqtında (4) **ki** kişünün kaçacak yiri **olmaya**, elin kesegen kılıca karşı dutar olur.
2648. B GT (9b 6) **Kişi ki** cānından nevmiz **ola**, dili uzun olur; (...)

2649. B GT (9b 13) Yalan söz **ki** maşlahat-āmiz **ola**, yigrekdür şol togru sözden **ki** fitne-engiz **ola**. (15) Her kişi ki pādişāh anuñ didügün ide, hayf ola ki eyü sözden gayrı söz (10a) diye.
2650. B GT (10a 6) **Çün ki** cān gitmege **kaşd eyleye**, taht üzerinde (7) ve kuru yirde ölmek ikisi birdür.
2651. B GT (10a 9) Şāhā, kışa boylu kişi **ki** ‘aқıl (10) **ola**, uzun boylu olup ebleh olmaқdan yigrekdür.
2652. B GT (10a 11) Koyun **gerçi kiçüdür**, pāk tāhirdür.
2653. (10b 5) “Ben ol kimse degülem ki ceng güninde arka gösterem. Ben şol kimseneyem ki başımı (6) қan-ıla topraқ arasında göresin. (6) **Zirā** şol kişi **ki ceng ide**, kendü başı-y-ıla (7) oynar, (...)
2654. B GT (11b 9) Vezir pādişāha şordı ki; hazīnesi ve esbābı **yoğ-ıdı**, ne-y-ile mülk anuñ (10) elinde muқarrer oldı?
2655. B GT (11b 11) Vezir eyitdi: “Pes çün-ki halk dirilmek pādişāhlığı mücibdür, pes ne-çün halkı tağıtduñ, **meger ki** pādişāhlıқ idecek başuñ **yoқdur**?”
2656. B GT (12a 4) **Her pādişāh ki** zulm tohımını **ekdi**, ol (5) kendü milki dīvārın қazar-ımış.
2657. B GT (12a 11) Pādişāh **ki** (12) cevritmegi **revā göre**, sahtlıқ güninde aña dost güçlü düşmen olur.
2658. B GT (12b 1) **Niçe ki mülātafa itdiler**, ārām itmedi.
2659. B GT (13a 6) Görmez misin ki kedi **çün-ki** ‘āciz **ola**, (7) çengāl urur, қaplanuñ gözün çıkarur.
2660. B GT (13a 14) **Sen ki** halkuñ miñnetinden (15) derdüñ **yoқdur**, olmasun ki senüñ ādemī diyü aduñ қoyalar. (13b 7) Bir zālīm pādişāh bir dervişe eyitdi: “İbādetlerde қankı ‘ibādet (8) **efđaldür**?” Derviş eyitdi: “Öyleye degin **uyumaқ efđaldür** saña, tā kim ol vaқt (9) içinde halkı incitmeyesin.”
2661. B GT (14a 15) Pādişāh ni‘meti (14b) harām olur aña **ki** fırsat vaқtını **gözlemeye**.
2662. B GT (15b 3) **Eger** bir pādişāhlıқ hizmetine beni yaraşdurmağa **himmet idesin**, (4) gāyet kerem ola.
2663. B GT (15b 9) Bu beyti benüm hālūme muvāfiқ dimedüñ. Dimişlerdür ki, (10) hāyın olanuñ eli hisābda ditrer. (11) **Şol kimsenüñ ki** hisābı **arı ola**, aña muhāsebeden ne ğam!

2664. B GT (16a 3) **Eger** Rüm'da yılan şokmuş ādeme 'Irāk'dan tiryāk **gelince** bilgil (4) ki hāli ne olur?
2665. B GT (16a 4) Belī senün emānetün ve diyānetün ve zühd ü takvān var, ammā **eger** (5) düşmenler senün hüsn-i sīretünjī hilāfına **takrir ideler**, pādişāhuñ hiṭābına ve 'itābına (6) düşesin.
2666. B GT (16a 8) **Egerçi** (9) deñizde menfa'atlar **bī-şümārdur**, eger selāmatlık isterseñ kenarda tur.
2667. B GT (17a 10) **Çün-kim** nişe tākatuñ **yoğdur**, pes (11) 'akreb inine barmağuş şokma.
2668. B GT (17b 9) Ululuk ve luṭf Allah Ta'ālā'ya müsellemdür **ki** (10) kılunuş günāhın **görüür**, etmegin bir karar üzerine virür.
2669. B GT (18a 5) Vüzerādan biri, ki tehbīrsüz idi, āgāz-ı naşīhat (5) itdi ki senden öñ gelen pādişāhlar çok sa'y-ile bu mālī cem' itdiler (6) ve bir maşlahata **gerek ola** diyü kodılar. Elünjī bu hareketden kışa tut kim vākı' (7) lar çoğdur. şakın ki hācet vaktında huzāne boş bulunup fūrümānde kalmayasın.
2670. B GT (18b 14) **Çün-ki** (19a) yırtıcı dirnağuş **yoğdur** yavuzlar-ıla şavaşı az eyle; (...)
2671. B GT (19a 13) Ben helāk olmağ yigdür bunuñ gibi bī-günāh tıfluş kanıñ (14) **dökmekden** didi.
2672. B GT (22a 2) Allah Allah! **Eger** ben Tañrı'dan şöyle **korğaydum**, ki sen (3) sultāndan korğarsın, şādıklardan birisi ben olaydum.
2673. B GT (22a 12) Kerem oldur ki 'afv idesin, **yoğ mı dırsin**; (13) sen dağı aña söğ, intikām budur.
2674. (22b 4) Ol (5) birisi, bu dervīşe eyirdi ki: "Ne-y-çün sultāna mülāzemet itmezsin ki işlemek (6) zaħmetinden kurtulasın? Nite-kim biz iderüz." Dervīş eyitdi: "Sen ne-y-çün (7) kār kesb itmezsin, tā ki hizmetkārlik mezelletinden **kurtulasın**." (8) Nitekim hūkemā dimişlerdür: "Arpa etmegin yiyüp oturmağ yigrekdür rāhat-ıla, (9) altunlu kor kuşak kuşanup kendü gibi bir ādem oğlanına (10) **kulluğ itmekden**."
2675. B GT (22b 13) Eli-y-ile kızmış demüri yoğurmağ yigrekdür (14) elin gögsine koyup emīr öñine **turmağdan**.
2676. B GT (22b 14) Bu ağır bahālu 'ömr bunuñ-ıla (15) geçdi ki; yazın ne **yyiem** ve kışın ne **giyem**.

2677. B GT (23b 1) Veger görem ki, gözsüz öñinde kıyı ola **eger dınmayam** günâhdur.
2678. B GT (23b 7) Ulu ve (8) ‘ākıl dimesünler şol kimseneye kim ulularuñ adını eylüg-ile **yād itmeye**.
2679. B GT (23b 12) “Bu iki qarındaşı **dut** (13) **ki** saña yüz fulori vireyim” didi.
2680. B GT (25a 7) **Her kişi ki** bir kimsenüñ ‘aybını senüñ kıtaña **getürdi, şaydı;** gümānsuz (8) senüñ ‘aybuñı dañı ayruķ yire iledecekdür.
2681. B GT (26a 4) Melül olmazam, ammā manşıb ehlinüñ bir dostı görmege **ol vaķt** (5) eli deger **ki ma ‘zül ola**.
2682. B GT (26b 6) Dostlar kıatında ayak zincirde olmaķ (7) yigrekdür yādlar-ıla büsitānda **olmaķdan**.
2683. B GT (26a 13) Yavuz ‘avrat **ki** eyü kişinüñ evinde **ola**, hemān bu ‘ālem aña cehennemdür.
2684. B GT (28a 15) **Şol kişinüñ** ki hoş sīreti **vardur**, Bārī Ta‘ālā-y-ıla anuñ sırrı vardur.
2685. B GT (28b 9) Velī **şol kişi ki zāhiddür** ol aķça almaz; (10) ve **şol kişi ki aķça alur** zāhid degüldür.
2686. B GT (28b 12) **Ne kıadar ki** benüm ‘ābidlere ikrārüm **vardur**, bunuñ (13) dañı ziyāde inkārı vardur.
2687. B GT (28b 14) Zāhid **çün-ki** aķça **aldı** ve dīnār **aldı**, bir ayruķ zāhid ele (15) getür ki ol zāhid degüldür.
2688. B GT (29b 2) ‘Ālimüñ **ki** mücerred sözi **ola** (3) ‘ameli **olmaya**, her ne söz ki dirse kimseye eşer itmeye.
2689. B GT (29b 4) Şol ‘ālim **ki** ten **bisler** (5) ve nefis murādın **gözler**, ol kendüzi azıp yürür, kılavuzlık idiserdir?
2690. B GT (29b 11) Bu vā‘izlerüñ meclisi bezzāz dükānına beñzer; naķd **virmevince** kıumāş alınmaz. (12) Ve bunda dañı irādet **ķomayınca** sa‘ādet ele girmez.
2691. B GT (31a 7) Aķlas u kimhā zışt olur **ol vaķt ki**, çirkin gelin **giye**.
2692. B GT (31a 10) Vallah kıorķaram gözi **açıla**, kızuma tālāķ vire ki; (11) zışt ‘avratuñ eri gözsüz olmaķ yigrekdür.
2693. B GT (31b 1) Eger derviş etmege muhtāc olup ve pādişāh (3) devlet issi-y-ise, **çün-ki** ikisi **öle** bir kefenden artuķ nesne alup gitmezler.
2694. B GT (31b 6) **Her kimde ki** bu şıfatlar **vardur**, haķıķat dervişdür.

2695. B GT (31b 15) **Ol ki cömerddür** aña bahādurlıq hācet degül ki niçe bahādurlar (32a) cömerd eline muhtācdur.
2696. B GT (32a 6) Mālun zekātını çıkarğıl ki, bāğubān bāğun çıbuğın **budamayınca** üzümü artuq (7) virmez, zekāt dağı eyledür.
2697. B GT (32b 13) Quru etmeg-ile ve pāre pāre hırqa-y-ıla kanā‘at itmek yigrekdür ve kendü miñneti (14) yükün çekmek yigrekdür, halkun minneti yükün **çekmekden**.
2698. B GT (33a 1) İy (2) ‘aziz, söyleme ki yoñsullıqda ölmek yigdür, nesne uma kimsenün katına (3) **varmağdan**.
2699. B GT (33a 5) Şabr köşesinde hırkasın yamayup epsem oturmağ (6) yigrekdür hocalara kaftān-içün **ruğ‘a yazmakdan**.
2700. B GT (34a 11) **Çün-ki** kişiye az yimek **tabi‘at ola**, (12) açlıq zahmetine uğrayıcağ āsān tutar.
2701. B GT (34b 2) Nite-kim zarifler dimişler; tokluğ-ıla ölmek yigdür açlıq **çekmekden**.
2702. B GT (34b 7) Tekellüf-ile gülşeker yiseñ ziyān ider, **veger** qurı (8) etmegi ki gic ve açla **yiyesin** gülşeker olur.
2703. B GT (34b 14) Qapucılar (15) cefāsın **çekmekden** hocanun ihsānın terk itmek yigrekdür.
2704. B GT (34b 15) Zışt kaşşāblarun (35a) taqāzāsın **çekmekden** et temennāsında ölmek yigdür.
2705. B GT (35a 5) **Eger** sofrasında etmek (6) yirine güneş **olaydı**, kıyāmete degin kimsene gündüz aydınlıqın düşünde (7) görmeyeydi.
2706. B GT (35a 7) **Eger** andan nüşdārū **dileyem**, vire ya virmeye.
2707. B GT (35a 10) (...)‘izzet-ile ölmek yigdür horlığ-ıla dirlik **sürmekden**.
2708. B GT (35a 12) **Eger** hoş-hū kişi elinden acı hanzal **yiyesin**, turş elinden şeker (13) yimekten yigrekdür.
2709. B GT (36a 1) **Her ki** etmegi kendü kesbinden **yir**, hātım-i t̄ay minnetin çekmez.
2710. B GT (36a 12) **Ol ki** saña baylıq **virmez**, ol, senün maşlahatunı senden yigrek bilür.
2711. B GT (36b 6) Beriyye yazı (7) larında susuz kişinün ağzında **ya** incü **olmuş ya** şadef olmuş **ne** (8) fāyide!
2712. B GT (36b 8) Azıksuz kişi **ki** ayakdan **düşmişdir**, kuşağında ya altun ya (9) gümüş olsa ne fāyide! (9) Ancılayın k̄ā‘ı başidde bir müsāfir (10) yol azdı, azığı

dükendi ve yürümege ašlā tākatı kalmadı. Zaḥmet-ile (11) helāk oldu. Bir kārūvān iriſüp **gördiler**; bir kaç aqçası var-ımiſ, (12) yüzini aña urmiſ ve bu ſi'ri topraġa yazmiſ ve teslīm olmiſ.

2713. B GT (37a 15) Pādiſāhuñ yüce qadri bāġubān miskīnūñ evine (37b) **konmaġ-ıla** ne olaydı? (1) Velīkin dilemediler ki bāġubānuñ qadri **yücele**.
2714. B GT (38a 5) **Çün ki** iſ (6) leṭāfet-ile **olmaya**, bī-ḥurmatlıġ-ıla nāçār olacaqdur.
2715. B GT (39b 2) **Vāh ki** ölü yine dirilüp qabileſi arasına **geleydi**, mīrās-ḥorlara mīrās (3) döndürmek ġuſſası ziyāde olaydı ḥıſımları öldüğinden.
2716. B GT (40a 5) **Çün** ardından cān alıcı düşmen **gele**, segirdür (6) kiſinūñ ecel ayaġın baġlar; **ol demde ki** düşmen ardından **iriſe** kiyānī (7) yay çekmege mecāl kalmaz.
2717. B GT (40b 1) Kendüzni ādeme beñzetmek olmaz, **meger ki** dülbendi ve giyecegi **beñzeye**.
2718. B GT (40b 7) Fażl u hüner 'abeſ olur **tā ki göstermeyeler**.
2719. B GT (40b 7) 'Üdi **eger** oda **bırakmayalar** ve miski **ezmeyeler** (8) koḥularından fāyide yok.
2720. B GT (40b 15) Eger her kıluñ baſında yüz 'aql var-ısa, 'aql iſe yaramaz **çün ki** yavuz (41a) baḥtlu **olasın**.
2721. B GT (41a 6) **Tā ki** ev-ile ve dükkān-ıla dutıya **durursın**. İy ḥam, herġiz ādemi olmazsın.
2722. B GT (41a 14) **Her yire ki irdi** ḥayme kırdı (15) ve ḥābgāh düzdi.
2723. B GT (41b 1) İkinci 'ālimlerdür ki mantıq-ı ſīrīn-ile ve feſāḥat ve belāġat kuvveti-y-ile **her** (2) **yire ki vara** ḥidmetine ikdām gösterüp ve ikrām ideler ve sefer ġanīmet-ile geçe.
2724. B GT (41b 6) Ulu-zāde **ki cāhildür**, kendü ſehrinde giriſ kalur ki ġarıblıqda ḥiç (7) nesneye almazlar.
2725. B GT (41b 10) Lā-cerem **her yire ki vara** ſoḥbetini ġanīmet görürler (11) ve ḥidmetini minnet dutarlar.
2726. B GT (41b 14) Ḥüb ſüretlü **her yire ki vara** (15) ḥürmet, 'izzet görür; egerçi atası ve anası daḥı qahr-ıla sürerlerse.
2727. B GT (42a 2) **Her kiſi ki** ſāḥib-cemāl **ola**, her ne yire qadem baſarsa öñine (3) el dutup anı redd eylemez. Dördüncü ḥoſ-ḥanlardur ki ḥançere-i dāvūd1-le ſuları (4) aqmaqdan ve kuſları uçmaqdan **giriſ duṭarlar**.

2728. B GT (42b 1) İy oğul! **Her kimde ki** bu biş şan‘atlardan (2) birisi **ola**, fi’l-cümle hâtırı tesellî olur.
2729. B GT (42b 6) **Her kimse ki** aña gerdiş-i zamân **kîn itdi**, (7) rûzigâr anı bî-maşlahat yire kılavuzlar.
2730. B GT (42b 9) **Egerçi** rızık **maqsümdur**, taleb (10) itmek şartdur; ve belâ **egerçi muğarrerdür**, ihtirâz itmek vâcibdür.
2731. B GT (42b 12) **Egerçi** rızık gümânsuz **irişür**, (13) velîkin kapulardan istemek ‘aql şartıdur. (14) Şimdiki hâlde ki kağan arslan-ıla pençe (15) ururam ve piller gibi dem ürürem, maşlahat oldur ki **sefer idem**; dahı (43a) faqr odına yanmağa tâkat getürmezem.
2732. B GT (43a 5) **Çün-ki** kişi kendü maqâmından taşra **çıkdı** dahı ne gam yir ki, cemî‘-i âfâk anuñ (6) yiridür.
2733. B GT (43a 6) Dervîş **her ne yire iriše**, (7) gice olduğı vaqt ora anuñ sarâyıdur; dahı aña maqâm ne hâcet ki (8) **nireye ki vara** anuñ Tañrısınuñ evidür.
2734. B GT (43a 10) **Her kişinüñ ki** bahtı murâdinca (11) **olmaya**, bir yire vara ki kimse adın bilmeye.
2735. B GT (43a 15) Altunuñ **olmayınca** (43b) zūr-ıla deniz geçemezsin. (43b 10) Niçe zamân gitdiler ve Yunân iqlîmine irişdiler. Mellâh deniz içinde gördi; (11) bir üstüvân ağaç mevc öninde gider. Eyitdi: “Sizden bir şîr merd yok mı, (12) **tâ bu üstümü bize hâşıl ide**. Biz dahıi geminüñ halel irmiş yiri (13) vardur, ol araya koyavuz.” (43b 12) İlerü geldi şu diledi, buña kimse şu virmedi. **Niçe ki zârî** (13) **kıldı**, hiç esirgemediler. Zârûrî birisinüñ kabuna el şundı ki **ala içe**, virmediler.
2736. B GT (44b 3) Biş on qarınca **ittifâk idicek** kağan (4) arslanuñ derisin yırtarlar.
2737. B GT (45a 15) **Şol** (45b) **kimsene** irilik ider garîbe ki kendüsi gurbetde olmamiş **ola**.
2738. B GT (45b 11) Ne hoş didi ol eli boş silâhşör (12) ki; arpa kadar altun yigrekdür elli batman **kuvvetden**.
2739. B GT (45b 12) Her (13) vech-ile kişi renc **çekmeyince** genc hâşıl itmez ve cânı hatarda **komayınca** düşmene zafer (14) bulmaz.
2740. B GT (46a 11) Buyurdı ki kendünüñ kıymetlü yüzüğini nişâna kodılar; **tâ ki** (12) bu yüzüğün içinden **her ki oğ geçüre** yüzük anuñ ola.
2741. B GT (46b 10) Ol yigrekdür ki (11) düşmen aslâ eylük **görmez**.

2742. B GT (47a 7) Korkaram ki bilmedüğümden (8) **sü'âl ideler**, şermsâr olam.
2743. B GT (47b 2) **Şol kimesne ki** Kur'an haberine **inanmaya**, anuñ cevâbı (3) oldur ki cevâb virmeyesin.
2744. B GT (47b 7) Egerçi söz dilbend, (8) şîrîn olup taşdîk ü taşsîne lâyıq olursa, **çün-ki** halvâyı bir kere **yyeler** (9) yiter.
2745. B GT (47b 9) Ālemde hergiz kimse kendü (10) cāhilligine ikrār itmiş degüldür; meger şol kimesne ki meclisde biregü sözini (11) henüz düketmedin ol söze **başlaya**.
2746. (48a 6) Ehl-i şināht ol degül ki her özi (7) **bile** ve **söyleye**; ve pâdişāh sırrı-y-ıla kişi kendü başın terk itmek olmaz. (13) Bir eve **ki** senüñ gibi konşı **ola** on dirhem kem 'ayar gümüñ degir, lîkin ümiz (14) -vāruz ki senden şonra biñ direm getüre.
2747. B GT (49a 13) Kanı ol düşmen ki şūh-çeşm ola, **tā ki** baña kendü 'aybumı **göstere**.
2748. B GT (49b 5) Kimesne taş yüzinden balçığı keser-ile eyle **kazmaz** ki, senüñ iri āvāzuñ yüregi (6) şol vech-ile **kazar**. (49b 8) Tañrı-y-içün oğuma, (9) **okumaduğun** yigrekdür.
2749. B GT (49b 10) **Eger** Kur'an'ı sen bu resme **okıyasın**, müsülmānlık revnağın giderürsin.
2750. B GT (49b 13) **Her ki gönüle ine** göze eyü görünür.
2751. B GT (50a 5) İy dirîğ, n'olaydı bu hüsn-i cemāl-ıla bu oğlanuñ dili uzun ve bî-edeb (6) **olmayaydı**.
2752. B GT (50a 10) Hoca **çün** perî şüretlü kıl-ıla oynamağa ve gülmege **karışa**, 'acebdür ki ol, hoca (11) gibi hüküm ide, ya bu kıl gibi anuñ nāzın çeke.
2753. B GT (50b 6) Kaçan arı etekli dirilür; ol (7) bî-çäre **ki** tā yaqasına degin gömülgene **düşmiş ola?** (14) Maħabbet şartı (15) degüldür ki cān korkusı-y-la cānān 'ışkından yüz döndürem.
2754. B GT (51a 10) 'Acebdür ki senüñ vücūduñla benüm vücūdum **kala** ve sen söze **gelicek** ben söz söyleyüblem.
2755. B GT (51b 4) **Eger** ahlākda ve edebde nazaruña nā-pesendide **gele**, baña buyurgıl (5) tā ki anı idem.
2756. B GT (52a 6) Bu halk (7) töhmetini çekmegi āsān gördüm anuñ dīdārinsuz olmağa **şabr itmekten**.

2757. B GT (52a 7) Nite- (8) kim hükemā dimişlerdür ki gönli mücāhedede komağ sehdür ki gözi müşāhededen (9) **yıgmakdan**.
2758. B GT (52a 12) **Her ki** ol maḥbūbsuz (13) **olmaz**, elbette cefāsını daḥı çekmek gerek.
2759. B GT (52a 15) **Eger** luḥf-ıla kātına (52b) **oқыya veger** ḥod kahr-ıla kātından **süre**, kendü bilür.
2760. B GT (52b 12) Girü gel beni depele ki öñünde ölmek yigrekdür (13) senden sonra diri **olmağdan**.
2761. B GT (53a 12) **Kāşki** ikimüz arasında maşrıkdan (13) mağrıba degin kadar **yir ola-y-ıdı**.
2762. B GT (53a 15) **Her ki** şabāḥ durup senüñ yüzüñi **göre**; (53b) selāmet güninüñ şabāḥı aña karaḡu gice olur.
2763. B GT (53b 4) Benüm kadrüme lāyık ol-ıdı ki (5) kargalar-ıla bağ dīvārlarında ḥırāmān **sekeydüm**.
2764. B GT (53b 7) Zāhide zindān ol yiter ki rindler şöḡbetinde **ola**.
2765. B GT (54a 10) Göz karaḡulıkdā (11) kılıç görmek yigdür düşmenler yüzün **görmekden**.
2766. B GT (54b 15) (...), bunca müddet sizi gördüm ve sözüñüz işitdüm ne-y-içün (55a) siz kim-idüğüñüz bildürmedüñüz tā ki ḥidemete bil bağlayup ve şöḡbetüñüzi ganīmet (2) **biley-idük?**
2767. B GT (55a 9) **Çün** (10) balçık çok **ola** piller tayınur ve sürçer.
2768. B GT (55b 2) **Eger feryād idesin veger zārī** (3) **kılasın** ḥarāmī altını aldukdan sonra girü virmez. (55b 14) **Meger ki** gökde melāyike **ola**, vegerni bu ḥüsn-ile yir yüzinde beşer olmaz.
2769. B GT (56a 6) İy **kāşki** ol gün ki ecel dikenini ayaḡuña batdı, zamān eli helāk kılıcını (7) başuma **çala-y-ıdı**; tā ki bu gün içinde sensüz cihānı gözüm **görmeye-y-ıdı** ki, (8) topraḡuñ üstinde başuma toprağ **yummayıdum**.
2770. B GT (56a 11) Deniz fāyidesi eyü-y-ıdı **eger** mevc (12) korkusı **olmayıdı**.
2771. B GT (56a 12) Gül şöḡbeti ḥoş idi **eger** diken korkusı **olmayıdı**.
2772. B GT (56b 4) **N'olaydı** şunlar ki benüm 'aybum isterler, yüzüñi iy gönül alıcı maḥbūb **görelərđ**; (5) **tā kim** nazaruñda turunc yirine bī-ḥaber ellerin **toğrayalardı**. **Tā** ḥaḡıḡat ma'nī şüretine (6) tanuğluk **vireydi**. Pādişāḥuñ

- gönlinden geçdi ki Leylî camâlin **mütâli‘a kıla** (7) ki nice şüretdür ki niçe fitneye sebep olupdur?
2773. B GT (56b 15) sağ olan kişiye yara derdinden gam (57a 1) yok. Evet derdümü hem-derdüme **söylerem**. (57a 2) **Tâ** senün ħâlün benüm ħâlüm gibi **olmaya**. Benüm (3) ħâlüm saña efsâne gibi gelür.
2774. B GT (57a 4) Pes kimsenün yarasına tuz **ekmeyince** (5) acısın bilmez.
2775. B GT (57b 2) (...) ‘ışk sözini şol baṭṭâldan gizleñ ki dermandalık güninde yârin (3) **unıdır**. **Eger** (5) Leylî ve Mecnün diri **olaydı** ‘ışk ħadîşini bu defterden yaza-y-dı.
2776. B GT (58a 10) Ṭabîb bir ħasta-yı (11) dermândeysi **çün ki göre** elin eline urur.
2777. B GT (58a 11) **Çün ki** mizâcda i‘idâl **qalmaya** (12) ne ‘ilâc ve ne ‘azîmet fâyide kılmaz. (14) Ve **niçe ki bile oldum** ve laṭîfeler ve dürlü **ħulklar kıldum**; tâ benümle **üns tuta** (15) ve aramızda **vahşet olmaya**.
2778. B GT (58b 12) (...) yigit kişinün yanında uyanuñ durmañ yigrekdür, bir koca kişi yanında (13) **yatmağdan**.
2779. B GT (59a 4) Senünle cehennemde yanmañ yigrekdür baña kim ayruklarla cennetde **olmağdan**.
2780. B GT (59a 12) İşıtdüm ki yoldaşlar arasında (13) oğlan böyle eydür ki; **n’olaydı** ben ol ağacı **bileydüm**, tâ **du‘â kılaydum** (14) ki atam öleydi.
2781. B GT (59b 6) **Nice gidem ki** gidecek ayağum yoğdur. (7) Yorılup oturmañ oturmañ ve diñlenmek yigdür, segirdüp yorılup (8) **yatmağdan**.
2782. B GT (60a 6) **Ṭut ki saçun kara olmış**, ne fâyide ki bilün güzdur, toğrulmaz ki (7) yigit olasın.
2783. B GT (60a 9) Ekine **çün ki** biçin vaṭtı (10) **gele**, gök ve yeñi taḥıl gibi şalınmaz.
2784. B GT (60b 2) **Eger** kiçilik (3) vaṭtı girü **geleydi**, ki elümde bî-çâre-y-idün, kaçan sen, ben za‘îfe, qarıcığa (4) bunun gibi belâ kıla-y-ıduñ?
2785. B GT (61a 10) Cevherün (11) aşlı **çün-ki qâbil ola**, terbiyet aña eşer ider.
2786. B GT (61a 11) Demür **ki** bed-güher **ola** (12) hiç şaykal anı eyü itmez.
2787. B GT (61a 13) ‘İsâ’nuñ eşegin **eger** Ka‘be’ye **iledeler** çün girü gele (14) hemân eşekdür.
2788. B GT (62a 5) **Her kimseyi ki** kiçiklikde **edblemeyeler**, ululuğında iflâḥ (6) olmaz.

2789. B GT (63a 2) **Eger** kühistanlarda yağmur (3) **yağmaya**, bir yıl içinde Dicle ırmağı kurı çay ola.
2790. B GT (63a 13) **Egerçi bilürsin** ki sözün işidilmez, bildüğünden (14) naşihat kı! (63b 2) Bunun za'if hâlini (3) görüp yüregüm kopdı ve mürüvvet görmedüm ki ziyâde **melâmet idem**. (63b 6) harîf-i sülfe, mestlik vaktında el tarlığundan (7) üşenmez. Ağaç yazlarda yaprağın **döker**, kış yapraksuz kalur. (63b 15) **Gerçi** altun ve gümüş taşdan **olur** (64a) velîkin her taşdan altun ve gümüş olmaz.
2791. B GT (64b 5) **Şol kimse ki** kendü aşlına (6) **vefâ kılmaya**, ol, eyü baht bulup devlet issi olacak degüldür.
2792. B GT (65a 1) İy 'âkıl kişi! (2) N'olaydı ki yüklü 'avratlar **eger** vilâyet vaktında yılan **toğuraydı** yigreg-idi (3) andan ki bed-baht oğlan toğaydı.
2793. B GT (65a 7) (...) **ol ki** nefis rızâsına **muğayyed olmadı**, Allah rızâsına (8) **muğayyed oldu**, ol bâliğdür.
2794. B GT (65a 8) Ve **her ki** bu şıfatla **muttaşif olmadı**, eger yüz yaşasa (9) dahı muhakkıklar katında bâliğ olmuşlardan degüldür.
2795. B GT (65b 1) **Tâ ki** bir sözün 'ayn-ı şavâb-idüğün **bilmeyince** söyleme; ve dahı bir (2) nesne **ki** eyü cevâb **degüldür** söyleme!
2796. B GT (65b 15) **Eger zarürî ola** bu iki beyt (66a) kifâyet ider.
2797. B GT (66b 10) Kerem ağacı **her kıanda ki kök tutdı**, budakları felekden dahı yüce oldu.
2798. B GT (67a 1) 'İlm ne kıadar okursañ **çün-ki** sende 'amel **yoğ** hemân yine câhilsin.
2799. B GT (67a 5) **Her kimesne ki** perhîz ve şalâhiyyet ve 'ilm (6) **şatdı**; bir hırmen divşürdi döndi girü oda yağıdı.
2800. B GT (67a 6) 'Âlim (7) **ki** harâmdan **perhîz itmez**, gözsüz meş'ale-dâr gibidür.
2801. B GT (67b 6) Devletsüzün **çün** arkasın **sığayasın** (7) senün devletüne günâh işler ortağılık. (67b 11) Her sırruñ ki vardur, (12) zinhâr dostuñe bildürme. Ne bilürsin bir vaqt ola ki **düşmen ola** (13) ve sırruñı fâş eyleye. Ve her yavuzlık ki elünğden gelürse düşmene irişdürme, (14) baş ed ki zamân-ıla **dost ola**. Ve her sırrı ki, dilersenñ ki âşikâre olmaya, (15) hiç kimseye dimemek gerek; eger muğliş dostuñ dahı olursa ki anuñ (68a) dahı dostları vardur.
2802. B GT (68a 2) Söylememek yigdür kişi (3) gönül sırrını bir kimseye diyüp "dahı kimseye dime" **dimekten**.

2803. B GT (68a 5) **Bir söz ki** cem'iyette **söylenmeye**, gizlü dahı (6) söylememek gerek.
2804. B GT (68a 6) **Ẓa'if düşmen ki** saña **iṭā'at getüre** ve hıdmet (7) şüretin **göstere**, maḳşüdü bundan artuḳ degüldür ki düşmenlikde kuvvet (8) kesb itmek ister.
2805. B GT (68a 8) **Ve her ki** düşmeni **az görer**, odı sehl görmişe benzer.
2806. B GT (68a 10) Bu gün çün-ki kuvvetün yiter odı söyündür **ki** od **yücelicek** (11) cihānı yaḳar.
2807. B GT (68b 3) **Her ki** düşmen-ile berāy-ı maşlahat şulḥ itmekden (4) ğayrı göñlinden **şulḥ ide**, dostlarınınuñ göñlin yıkmış olur.
2808. B GT (68b 6) İy 'āḳıl! Şol dostdan el yuğıl ki düşmenlerünle **otura tura**. (7) **Çün-ki** bir maşlahatı bitürmege **tereddüd çekesin**, şol taraflı ihtiyār it ki (8) kimesne incinmedin ḥāşıl ola.
2809. B GT (68b 8) Ve üstüne ğāyet ulu iş **düşmeyince** canı (9) ḥatarda ḳomağıl.
2810. B GT (68b 10) **Çün-ki** el her ḥileden **şındı**, kılıca el urmaḳ ḥalāldur.
2811. B GT (69a 1) **Her ki** bir yavuz kişi **depeleye** ḥalkı anuñ belāsından ḳurtarur.
2812. B GT (69a 3) **Şol ki** yılanı (4) **esirgedi**, bilmedi ki anı esirgemek ādem oğlanına zulm itmekdür.
2813. B GT (69b 2) Mülk üzerine olmasun **ol melik kim** buyruğın buyurur ve Tañrı'nuñ buyruḳ dutıcı (3) ḳulından **olmaya**.
2814. B GT (69b12) Düşmen **çün** cemī'-i ḥile-y- (13) ile **başa varmaya**, dostlık şüretin gösterür; (...)
2815. B GT (69b 15) (...) **eger** bu **ğālib ola** yılanı depeledün **veger** ol **ğālib** (70a) **ola** düşmenden ḳurtulduñ.
2816. B GT (70a 4) **Eger bilesin ki** bir ḥaberi dimekle göñül yıkılır, sen anı dimegil ki ayruḳ kişiler diyeler.
2817. B GT (70a 9) İy (10) şol ki, seni ta'rif idenün sözün işidürsin ki senden (11) azacuḳ fāyide görmeg-ile; **veger** bir gün maḳşüdın **ḥāşıl itmeyesin** (12) iki yüz kez ol ḳadar 'aybuñ şaya.
2818. B GT (70b 13) Ḳanā'at-ıla gedā olmaḳ yigrekdür māl-ıla **ğanī olmaḳdan**.
2819. B GT (71a 1) **Şol kişi ki** eli irdüğine güci yitdüğü vaḳt (2) **eylük itmeye**; dermānde ḳaldığı vaḳt kimseneden eylük görmeye.
2820. B GT (71a 5) **Ol nesne ki** sehl zaḥmet-ile **ḥāşıl ola**, ḥalk ḳatında (6) ziyāde ḳadri olmaya.

2821. B GT (71a 13) (...) **eger** bu maşlahatı **bileydi** cāhil olmayaydı.
2822. B GT (71b 1) **Her ki** cevābda **tīz ola** diline haṭā söz gelür.
2823. B GT (71b 1) **Her ki** yavuzlar-ıla **otura** (2) lā-cerem eylük görmeye.
2824. B GT (71b 3) **Eger** (4) firişte dīv-ile **otura** vahşet ve hıyānet ve rīv örgene.
2825. B GT (71b 7) Ve **her kişi ki** düşmeni **elinde ola** ve **depelemeye**, ol kendüzinüñ düşmenidür.
2826. B GT (71b 9) **Çün-ki** yılan bir taş üstinde **ola** ve bir taş daḥı elünđe **ola**, eger (10) ‘ākıl-ısañ fırsatı fevt itme ve giç tutma.
2827. B GT (71b 15) Bu āsāndur ki (72a) diriye **öldüreler**, velikin ölü yine diri olmaz.
2828. B GT (72a 1) Oğ atıcı oğ atmaḡda (2) şabr itmek ‘aql şartıdır ki **çün** oğ yaydan **çıka** girü gelesi degüldür.
2829. B GT (72a 9) **Her kimse ki** ulular-ıla **arışa** kendü kanın dökmege (10) dürişür.
2830. B GT (72a 10) Ve **şol za’if ki** kuvvetlüler üzerine **bahādurlıḡ ide**, kendüye (11) helāk itmege düşmenine yardım itmiş olur.
2831. B GT (72b 1) **Nite-kim** çārsü köpekleri tazıları **gördükçe** ırakdan ürer ve yakın gelmez.
2832. B GT (72b 4) **Eger** qarın belāsı **olmayaydı** hiç kuş şayyād aḡına düşmeyeydi, (5) belki şayyād daḥı duzaḡ kurmayaydı.
2833. B GT (72b 6) Qarnınuñ esiri olan iki gice uyumaz; (7) bir **ol gice ki toḡ ola** ma‘de aḡırlıḡından ve **şol gice kim aç ola** (8) gönli tarlıḡından uyumaz.
2834. B GT (72b 11) ‘**Ālim ki** cāhiller arasına (12) **düşe**, gerekdür ki ‘izzet ummaya.
2835. B GT (73a 11) ‘**Ālim ki** cāhiller (12) ortasında **ola**, buña bir meşel dimişlerdür ki; körler ortasında hūb- (13) şüret gibidür ve zındıklar arasında Muşhaf gibidür.
2836. B GT (73a 13) Bir dostı ki cemī‘-i (14) ‘ömürde **hāşıl itmiş olasın**, zinhār şaḡın bir dem içinde gönlin yıkmayasın.
2837. B GT (73b 1) **Bir taş ki** bunca yıllar içinde la‘l **olmuş ola**, zinhār şaḡın ki bir nefesde taş-ıla şımayasın.
2838. B GT (73b 2) Cömerd ki **yiye** ve **vidüre**, ol ‘ābidden yigdür ki oruç (3) tuta ve bulduḡın gizleye.
2839. B GT (73b 5) **Şol** (6) ‘**ābid ki** riyā-y-içün köşe **ihtiyār ide**, bī-çāre ‘aceb tonuḡ āyine içinde ne göre?
2840. B GT (73b 11) **Her** (12) **kişinüñ ki** diriliginde etmegin **yimeyeler** ve öldükde adın anmayalar.

2841. B GT (73b 12) Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām, (13) Mısr kızlık olduğı vakt, açları huzūrına **getürmeyince** karnı toymaz-ıdı.
2842. B GT (73b 15) **Ol kimesne ki** dirliği tanac‘umda (74a) **ola**, ol, aç kişinüñ hālî nedür ne bilür?
2843. B GT (74a 10) **Eger** rızkı **cehd idesin** (11) **veger itmeyesin**, Bārī Ta‘ālā şaşa irişdürür.
2844. B GT (74b 9) ‘**Āşī** (10) **ki** günāhın bilüp **el kıaldura**, şol ‘ābidden yigdür kim başın kıaldura ve (11) halk arasında ‘ameli mürüvvet göre ve şüret idine.
2845. B GT (74b 13) **Sipāhī ki** derviş (13) sîretlü **ola**, yigrekdür şol fakīhden ki halk incidicidür.
2846. B GT (75b 4) Şoĥbet lâzımlarından birisi daĥı budur ki; bir maķāma **varasın** (5) şāĥib-maķām gönlini rāzı idesin.
2847. B GT (75b 8) **Her ‘āķıl ki** Mecnūn-ıla **otura**, gerekdür ki Leylī yüzi sözinden artuķ söz (9) söylemeye.
2848. B GT (75b 9) **Her kişi ki** yavuzlar-ıla **otura**, eger anlaruñ tabī‘atları aña (10) eşer itmezse daĥı anlaruñ tarīķı-y-la töhmetlü olur.
2849. B GT (75b 10) **Eger bir kişi** ĥarābāta **vara** (11) namāz kıılmaĥa mensüb olmaz; hemān süci içmege mensüb olur.
2850. B GT (76a 2) **Her kişi ki** bir kaç kişinüñ diline **gele**, **tā ki** ne miķdār fazlı ve hümeri vardur (3) **bileler**; şek degöldür ki kendü ne kıadar ehliyeti var-ıduĥın **bile**.
2851. B GT (76a 5) **Egerçi** ol kimsenüñ sözünüñ mizāc ve aşlı ĥaķ üzre **ola**, aşlā anda kızıb ve ĥaķā olmaya anuñ şaĥun ve da‘vīsini muĥāl üzre ĥaml eylerler.
2852. B GT (76a 9) **Veger** (10) uzun ‘ömründe bir süfleye **eylük idesin**, az nesne-y-içün senüñ-ile şavaşa gelür.
2853. B GT (76b 10) Vaķtı ĥoşdur **ol kişinüñ ki** senüñ zıkrün anuñ münisi **ola**, eger Yūnus gibi (11) balıķ karnında olursa daĥı.
2854. B GT (76b 14) Kıyāmet güninde (15) **eger** kıahr ĥiķābın **ide**, enbiyāya ne ‘özü yiridür.
2855. B GT (76b 15) **Veger** luķfı yüzinden (77a) **perdeyi götüre** şaķīlere daĥı yarlıĥanmak ümīdi vardur.
2856. B GT (77a 6) **Kuş ki** bir ayruķ kuşı (7) duzaķda **göre** andan yaña varmaz.

2857. B GT (77a 8) Şol (9) kimsenüñ ki Allah Ta‘ālā-celle ve ‘alā-irādet kulağın sağır **yaratmış** (10) **ola**, ol nice işide?
2858. B GT (77a 10) Ve **şol kimesneyi ki** sa‘ādet kemendi **çeke**, ol (11) nice varmaya?
2859. B GT (77a 13) Bu sa‘ādet zūr-ı bāzū-y-ıla (14) degüldür, **tā ki** Allah Ta‘ālā **virme**.
2860. B GT (77a 14) **Şol gedā ki** ‘ākıbeti **hayr ola**, (15) ol pādīşāhdan yigdür ki ‘ākıbeti hayr olmaya.
2861. B GT (77b 2) **Bir ğuşşanuñ ki** şonı şādumānlık **ola** yigrekdür ol şādılığdan ki (3) şonı ğuşşa ola.
2862. B GT (77b 10) e‘üzü bi’llāh, **eger** halk ğaybı **bilelerdi**, kimesne halk elinden bir nefes rāhat (11) olmaya-y-ıdı.
2863. B GT (77b 14) Bir gün ola (15) ki, düşmen murādına, kendü **öle**, altını qalmış **ola**.
2864. B GT (77b 15) ‘Ākıl **çün-ki** arada (78a) ceng **göre**, orada qarār itmez; **ve ger** şulh **göre** lenger birağur, zīrā ki selāmet (2) kenārdadur ve bunda halāvet ortadadur.
2865. B GT (78b 7) Qarı ‘avrat **ki** rusbı (8) **ola** nice ide ki nā-bekārlığa tevbe ide; ve nāyib **ki** ‘**azl ola** nice ide ki halk (9) incitmekden vaz gele tevbe kıla.
2866. B GT (78b 10) Yigit **ki** bir köşeyi **ihtiyār itmiş ola**, (11) şīr-i merddür Allah Ta‘ālā yolına.
2867. B GT (79a 13) **Veger** bir kerīm **ki** iki yüz (14) günāhı **ola**, keremi ‘aybını örter.
2868. B GT (79b 3) Kişi kendü eski hırkasın yamamağ yigdür āriyete ton **dilemekden**.
2869. B MN 9a (9) Anıñ diqqat tab‘ını **bilmek isteyen** Şebistān-i hayāl nām (10) kitābını görsün.
2870. B MN 16b (11) **Her ne ki sordılar**, *** virdüğüm cevāba (12) tebessüm idüp taḥsīn eylediler.
2871. B MN 21a (7) Faqīr, **belki** çoqça yārānları **ta‘accüb iderler idi** ki āyā ol (8) bu nev‘ sādellig ile niçük nazm söyler ammā ğazelleri fenā degül.
2872. B MN 21b (4) Ve Mevlānā Sāğarı **egerçi bed-şi‘r idi**, ammā bu maṭla‘ı güzel düşmişdür.
2873. B MN 26b (10) **Egerçi** (11) ‘**ammī olup**, ammā şī‘ri reng ü çāšnīden hālī degül ve çoqça ğazel (12) söyler idi.

2874. B MN 32b (8) Ve Mevlānā'nın Zafer-nāme tercemesinde on biş (9) beytden ziyādece meşnevīsi **var**, beyāz olmadığıün şöhret tutmadı.
2875. B MN 32b (11) Ve āhır-i 'ömrinde (12) redif-āfitāb şī'rī söylediği zamān şu'arāsı cümle **tetebbu' eylediler** (13), hīç kimse maṭla'nı aña göre söyleyemedi.
2876. B MN 33b (13) **Egerçi Türkānedür** ammā kāyiliniñ şūḥ-tab'lığı ma'lūm olur.
2877. B MN 34a (7) **Egerçi** ba'zı maḥalda ġarīb şeyler ṭab'ından *** **olurdi ammā** (8) bu beytinde ḥaylī ve çāšnī ve reng var ki: (BEYİT)
2878. B MN 35a (5) **Egerçi** bu faḳrūn ḳavm u ḥaylı Sultān-ı (6) şāhib-ḳırān'nın ḳadīm ḳulları ve mevrūşī **bendeleridürler**, **ammā** bu zıkr olınan (7) şalāḥiyetler cihetile ol ḥazretin iltifāt ve 'ināyeti aña sāyirlerden (8) ziyādece idi.
2879. B MN 35b (10) **Egerçi** andan bu nev' ebyāt çok **zuhūr iderdi**, **ammā** hergiz ihtimām idüp bir maḥalle yazmaz idi.
2880. B MN 37b (10) **Egerçi** Türkçe şī're az **meşğül idi**, (11) **ammā** bu maṭla' anıdır: (BEYİT)
2881. B MN 42a (15) Sebebin **sorulduḳda** ābādānca cevāb söylemedi.
2882. B MN 48b (1) **Egerçi** güzelce ṭab' naşibi **olmuşdur ammā** atası ṭavrından bī-naşīb degüldür.
2883. B MN 49a (15) Ba'zı yārānlar (48b 1) **didiler ki** görmişsin, ḥātrına gelmedi.
2884. B MN 51b (5) Ol cümleden ki çok (6) fezāyil ile ārāstedür ki küştī fenninde anıñ ol ḳadar ḥaḳ ve mülki var ki (7) ma'lūm degül ki **hergiz** bu fende ol ḳadar peydā **olmuş ola**, sāyir fezāyiline (8) göre dūn mertebesidür.
2885. B MN 52a (14) **Egerçi** erzāl ve ḥubeşā **müsellem tutmazlar** (15) ve ba'zı şeyler söylerler, ol ṭayifenin sözine i'tibār yoktur.
2886. B MN 55b (12) **Egerçi** ihtiyācı daḥı **yoḳdur**, **ammā** vech-i ekmel ile tekmīl (13) itmemişdür.
2887. B MN 57b (15) Mīre **egerçi** nā-ḥoş **gelür**, **ammā** hezl ile geçürür.
2888. B MN 62a (7) Daḥı **egerçi** mecnūn-şī'ār **kimse idi**, **ammā** çün selīm (8) fıṭratı var, gāh gāh dilinden nazımlar geçer.
2889. B MN 62b (4) Kendü şī'rini okuyup kendü müte'essir olup (5) dinleyiçiler **sükūt itmeyünce** söylemezler.
2890. B MN 63b (6) **Egerçi** levendliği **var idi** ol ḥazretin şehr içindeki medrese- (7) -sinde müderrisdür.

2891. B MN 65a (15) Ve **her ‘ilm ki söyler**, ekşerinde havāşī ve müfīd muşennefātı var ki (64b 1) ‘ulemā andan behremenddürler.
2892. B MN 66b (8) **Egerçi** defāten **terk eyledi**, (9) sipāhīlikde *** ki olur, oğ atmak ve kılıç çalmakda çābük (10) ve sāyir celādetlerde ol kadar ki ‘aşrının erbābı pesend iderler.
2893. B MN 67a (5) **Egerçi** babası hālā fakr tarīkın (6) ihtiyār idüp gūşe **tutmuşdur ammā** Sultān-ı şāhib-kırān devletinden (7) H̄ārezm tahtında hükümet idüp emāret dīvānına mühr başdı.
2894. B MN 69a (11) Bununla ki (12) bu bigiñ sipāhīlikde celādet ve bahādurluğın **her kimse ki aņlar**, (13) müsellem tutar.
2895. B MN 69b (9) **Her ne ki** H̄āce Hurd kādī vaşfında **yazılmışdur**, bunun māddesi (10) tamām ber-‘aks vāki‘dür.
2896. B MN 71b (9) Faķır **egerçi** (10) anı **görmedüm, ammā** Mevlānā Muḥammed-i Bedaḫşī‘den ta‘rīfını işitdüm.
2897. B MN 71b (12) **Egerçi Horāsān’ludur**, (13) **ammā** çok yıldur kim hişār‘dadur.
2898. B MN 72a (13) Miknet ve ‘azameti vaķtinde hiç iş kılmadı ki (14) andan **dimek ola**.
2899. B MN 72b (13) **Her ne kadar** ol memālik selāṭini mülāzemet **teklifi eylediler**, kabül itmedi.
2900. B MN 74b (2) (...) **egerçi** (3) nazm söylemege **iltifāt itmemişler, ammā** nazm u neşri ol kadar laṭif maḥal u mevķi‘de (4) oğumışlardur ki anıñ gibi bir beyt oğumak güzel beyt kadar olur.
2901. B MN 75b (2) Yıl başında (3) taķvīm istiḥrāc idüp bir vesīle ile **şāyed** Mīrzā’nıñ mübārek dīdārını **göre** (4) **bilem** diyü işigine gelüp şudūrını vāsıta eylemiş, anı ma‘zūr gösterüp taķvīmını (5) ‘arz eylemişdür.
2902. B MN 75b (12) **Egerçi** ba‘zı elfāzı **Türkānerakdur, ammā** tecnīsini güzel bulmuşdur.
2903. B MN 78a (12) Güzel maṭla‘ları bu muḥtaşara şığmaz, **meger** bir kitāb dağı **yazıla**.
2904. B MN 79a (9) Pes çün bu muḥtaşarda hiç bir şey ol cins sözlerden (10) **sığmak olmaz** ve anların şerḥinde bu nükte **sürmek olmaz** (...)

2905. B TE 4b (1) **Her ki** bu kitāba (2) **mütāla‘ā ide**, ben bī-çāre bir du‘ā-ıla aña ve **şāyed ki** bir dervīşün (3) vaqtı bu sözlerden **hoş ola**, anuñ berekātında benüm daħı (4) vaqtum hoş ola.
2906. B TE 4b (9) Bu meşāyih (10) sözlerin añağdan fā’ide nedür; çün kim ol sözlerle ‘amel (11) itmeyeler. Eyitdi: İki fā’ide vardur, birisi oldur ki, **eger** bu [5a 1] sözleri t̄alib **işide**, daħı ziyāde ola ve himmeti sülükde (2) kavī ola. Ve **eger** bir mağrur kişi **işide**, bile ki erenlerün (3) dirliğı ne imiş, tā erenlerün kemālını ve kendinün noksanını bile.
2907. B TE 5b (4) Ya’nī her yirde ki şālihler (5) **añıla**, Tañrı’nuñ rahmeti āşarı ol maħfile gele.
2908. B TE 5b (7) Ve daħı (8) sebep oldur kim, **egerçi** anlardan **degülem**, ammā anlara teşebbüh itmiş (9) olayım: م ن م ق م ب ه ت ش ن م 5b (11) Nitekim [6a 1] imām ‘Abdu’r-rāħman’dan şordılar kim: Bir kişi Qur’ān oğur, amma **bilmez** ki, (2) nedür? Ma’nāsından bī-ħaber, aña fā’ide nedür?
2909. B TE 6a (5) Bu (6) rūzigār **giçe** ve bu kavımdan kişi **bulunmaya**, nice idelüm ki (7) anlardan bī-naşib olmayavuz.
2910. B TE 7a (2) **Eger** (3) bu kitāb içinde enbiyānuñ ve şahabelerün ve ehl-i beyitün menākıbın (4) **zıkr idevüz**, gāyet muṭavvel olur.
2911. B TE 7a (11) Benüm (7b 1) i’tikādum oldur kim, **her kişi kim** resūluñ, ehl-i beytiñ ve şahabelerin (2) mu’tekid olup **sevmeğe**, anuñ ĩmānı dürüst degüldür.
2912. B TE 8a (7) **Eger** (8) bunu bir zerre **incidesin**, seni bu şuffa-y-ıla ve bu ĥalk-ıla bile yudam.
2913. B TE 9b (1) ‘**Ākil oldur kim**, (2) ĥayruñ şerrün arasında **farķide**.
2914. B TE 9b (3) Ebū (4) ĥanīfe eyitdi, iki ĥayr arasın **farķide**, yigregiyle ‘amel ide. İki (5) şerrün arasında **farķide**, yaramazından daħı çoķihtirāz ide.
2915. B TE 10b (3) Ya’nī ol perverdigār ki **görmemişem**, aña tapmayam.
2916. B TE 11a (3) **Her kişi diye kim**, Tañrı Ta‘āla bir nesnenün üstindedür, yā bir nesne- (4) -nün içindedür diye kāfir olur.
2917. B TE 11a (6) Ya’nī (7) ĥāşş idem kendü rahmetime, ol kişi ki vāsıtaları ve ‘illetleri (8) ve sebepleri **ortadan gidermiş ola**.
2918. B TE 11a (8) Daħı (9) didi kim: Tañrı’nuñ mekri bend içinde gizlüdür ki, bir karınca **yürüğe**, (10) Tañrı’nuñ gizlü mekrinden gāfil olmamağgerekdür. Ve daħı didi kim, baħtlu (11) ol kişi kim, düşmānı **ola**, anuñ mekrinden **ķurtıla**.

2919. B TE 12b (1) Şöyle kim, (2) bir kişi **isteye**, **hıtāb gele** kim, yā Muḥammed kimi istersin? Diye, (3) Veys'i isterem. Girü āvāz **gele** kim, zahmet çekme. Şöyle kim, dünyāda (4) anı görmedüñ, bunda daḥı görmeyisersin. Girü diye kim, yā İllāhī (5) ol şimdi kãdadur? Hıtāb gele kim, maḥ'ad-ı şıdḳdadur. Girü (6) resül **diye** kim, ol beni görmez mi? Hıtāb iriše kim, bir kişi (7) bizi **göre**, seni niçün göre? Yā Muḥammed, seni benüm-çün görürlerdi. (8) Şimdi beni **göre**, seni ne göre. Bensüz seni görmegün fā'idesi (9) nedür ve daḥı sensiz beni görmegün hiç ziyānı yokdur.
2920. B TE 14a (6) **Her nesne ki** ḥalk (7) **yir**, ol yimez.
2921. B TE 14a (7) **Çünkü** ḥalk **güler**, ol (8) ağlar.
2922. B TE 15a (8) Eyitdi, āh niçün geldüñüz, eger gelmeseñüz Taḥrı ḥaḳkı-çun resūluñ (9) tamām ümmetini **bağışlamayınca** bu murakḳa'ı geymezdüm, şabr itmek gerekdiñüz.
2923. B TE 15b (2) Veys didi ki, **bir nesnenüñ ki** 'aḳlı yokdur, ne şatarsın, yabana at, (3) her kime gerekse ala.
2924. B TE 16b (4) **Her kişi ki Müslimān ola**, du'āda şerīkdür.
2925. B TE 16b (7) **Eger** Taḥrı'nun gayrı kişi **bilmeyesin**, saña yigrek ola.
2926. B TE 17b (3) (...) daḥı benüm rūḥum senün rūḥunu bildi ki, (4) mü'minlerün rūḥları birbirlerin bilürler, **egerçi** bir birin **görmemişdür**.
2927. B TE 18a (8) Didi bilmezdüm ki kişi Taḥrı'yla **ola**, daḥı (9) kimseyle olmaya. Eyitdü ki, **vaḳtā ki** (10) **yatarsın**, ölümi yaşduğun altında қо, çünkü ṭurasın karşuna getür, (11) ya'nı ölümi ḥāzır bil.
2928. B TE 18b (1) **Eger** (2) günāhıñı kiçi **bilesin**, Taḥrı'nı kiçi dutmuş olasın; **eger** günāhıñı (3) ulu **göresin**, Taḥrı'ñı ulu, 'azīm bilmiş olasın.
2929. B TE 19a (9) Ben eyitdüm, **n'ola** senünle bir sâ'at **yüriyem**, ḳomadı zārī (10) zārī ağladı.
2930. B TE 20a (8) Ve daḥı eydür, (9) **her ki** üç nesneyi **seve**, ṭamuya andan yakınraḳ olmaya kişi olmaya.
2931. B TE 21a (2) Eyitdi, **şāyed ki** bir kişiden ḳapmış **ola**.
2932. B TE 21a (7) Ma'nāsı (8) budur ki, **her ki fer'ī bildi**, aşlı daḥı bilür.
2933. B TE 22a (3) Eydürdi, baldurum incedür, ufaḳtaş-ıla (4) atun, ḳorḳaram ayaḡum **cerrāḥluḳ ola**, namāzdan ḳalam dirdi.

2934. B TE 24a (3) İy bizüm şāhımız oğlu, bu hāl ki senüñ başuna geldi, (4) **eger** çeriyle ve şavaşmağla **def' olaydı**, biz başımızı senüñ-çün vireydük, (5) bu belāyı senden şavayduk.
2935. B TE 24a (6) İy bizüm (7) pādişāhımız oğlu, bu iş ki saña oldu, **eger** 'ilmle ve hikmet-ile **def' olaydı**, (8) çok dürlü devālar-ıla sa'y ideydük, sen hālāş olaydın.
2936. B TE 24a (11) İy bizüm sultānımız oğlu, bu hāl ki saña oldu, (24b 1) **eger** hüsni-ile ve māl-ıla ve cemālıla **olaydı**, biz cānımızı ve başımızı senüñ yolına (2) vireydük, bu hālı senden def' ideydük.
2937. B TE 24b (6) (...) saña ki bu hāl geldi, **eger** bir devā-y-ıla yā çeriyle yā hükmiyle yā māl-ıla **olaydı**, (7) cānumı dañı senüñ-çün terk ideydüm.
2938. B TE 25a (7) **Eger ki Rābi'a hāzır olmayadı**, va'z itmezdi.
2939. B TE 25b (3) Eydür, ben halkuñ çoklığından (4) şāz olmazın, **belki** bir derviş **hāzır ola**, gāyet şāz oluruz.
2940. B TE 26a (1) Eydür, **eger uyuyaydı**, vaqt vaqt uyanur idi.
2941. B TE 26a (4) Eydür, bir kavm-ıla şöbet idesiz, sizi korkudalar, yarın emīn (5) olasız ve **eger** bu gün **emīn olasız** yarın korkasız.
2942. B TE 26a (10) Haccāc ilerü geldi, (11) hasan'uñ elin aldı, eyitdi, **eger tamām er göresiz** bunu görüñ.
2943. B TE 26b (2) Eydür, anı isterem ki, mecmū' **muvaḥḥidler anı** (3) **isterler** didi.
2944. B TE 28a (2) Hasan cevābında yazdı ki, **eger** Tañrı **senüñledür** (3) kimden korkarsın ve **eger** Tañrı senüñle **degüldür** kimden ümiz dutarsın.
2945. B TE 31a (6) Hasan'a (7) eyitdiler ki, bu gebr çok vaqtdur ki konşumuzdı, **n'ola** ki bu (8) hālda anı şormağa **varasın?**
2946. B TE 31b (8) Ammā Tañrı Ta'ālā **dileye** ki od bir kişiyi yağa, odun çāresi (9) kalmaz ki bir zerresini yağa.
2947. B TE 32a (11) Çok ağladı, imān (32b 1) getürdi, vaşiyet itdi hasan'a ki, hemīn ki **vefāt idem**, beni (2) yuyasın kendü elüñle.
2948. B TE 34a (1) Andan sonra **her nesne ki gördi**, (2) kendüden yig bildi.
2949. B TE 34a (4) Hasan eyitdi, yā kişi eger kıyāmet güninde hālāş (5) bulursam andan yig olam ve **eger hālāş bulmayam** bu benden yig (6) ola.
2950. B TE 35b (1) Zühd, Tañrı'çun **ola**, cennet için (2) **olmaya**, tamudan korkup **olmaya**, işde ihlāş budur.

2951. B TE 35b (5) Ve daḥı (6) eydür, bir kişi beni süci içmege **da'vet ide**, yigdür dünyā talebine (7) da'vet itmekden.
2952. B TE 35b (7) Ve daḥı eydür, ma'rifet oldur ki ḥatırında kudüret (8) **bulunmaya**.
2953. B TE 35b (8) Ve daḥı eydür, cennet ehli cennete **gireler** sekiz yüz biñ (9) yıl kendülerden gide, bî-hüş olalar.
2954. B TE 36a (2) **Her söz ki** hikmetden **degüldür**, āfetdendür.
2955. B TE 36a (3) Ve daḥı **her epsemlik ki** fikretten **olmaya**, ol gafletdendür. Daḥı **her nazar ki** (4) 'ibretten **olmaya**, zilletendür.
2956. B TE 36a (4) Tevrīt'de getürmişdür, Ādem (5) oğlı **çün kanā'at ide**, halka ihtiyācı kalmaz. **Çünkü** halkdan 'uzlet (6) **ide**, selāmet bula. **Çün** şehveti **basa**, dāyimāzād ola. **Çün** ḥasedi (7) **terk ide**, mürüvvet zāhir ola. **Çün** birkaç gün **şabr ide**, dāyim (8) nāz ni'metde ola.
2957. B TE 36b (3) Ve daḥı mü'min (4) oldur ki, sākin ola, **her ne kim** elinden **gele**, itmeye. Ve daḥı **her ne** (5) **kim gönline gele**, söylemeye.
2958. B TE 36b (5) Ve daḥı eydür, **her kişi ki dünyādan gide** (6) illā üç nesneye ḥasret kıla: Biri oldur ki cem' itdüği nesneleri (7) yimedini.
2959. B TE 37a (3) Tanrı ḥakkı-çün **her kişi ki** altını gümüşi 'aziz **duta**, ola ki Tanrı Ta'ālā (4) anı ḥor ve zelil eyleye. Ve daḥı **her kim** gayrı kişi rāzın saña (5) **diye**, elbette senün daḥı gayrıya dir.
2960. B TE 41a (3) Uyudu, hātifden bir āvāz işitdi ki, (4) yā Mālik **eger** bu gün sen gazāya **varayduñ**, kāfir elinde esir olurduñ, (5) saña toñuz eti yidürürlerdi, seni kāfir iderlerdi.
2961. B TE 42b (4) **Eger** açuñ **olaydı**, Mālik bir kez şikāyet (5) ideydi.
2962. B TE 44b (11) Eyitdi, yā şeyḥ öñümde [45a 1] oddan bir tağ vardur, **her gāh ki kaşd iderem** kelime-yi şehādet (2) **getürem**, ol adam baña kaşd ider.
2963. B TE 45a (10) Bir kıızı (11) vardı, aña eydür, **n'ola** bir gice bizümle **yatasın**.
2964. B TE 45b (6) Ve daḥı eydür (7) her yār ve kıardaş ve mişāhibünđi dīn içinde yardımı **olmaya**, andan (8) 'uzlet evlādur.
2965. B TE 45b (9) Ve daḥı eydür, her (10) kimsenün kıatında Allāh münācātı **yig ola**, halk-ıla söyleşmekden (11) anuñ 'ilmi yoқdur.
2966. B TE 46a (10) Bir 'ālim ki dünyāyı **seve**, (11) azıraқnesne ki aña virem.
2967. B TE 46b (1) Ve daḥı eydür, her kimse ki dünyā lezzetine ve dünyā hevesine **meşgöl** (2) **ola**, ya'nī kendü işini anuñla bitürmişdür.

2968. B TE 46b (3) Eydür, rāzī kıl şol kişi ki dāyim eksügün (4) **bitüre**.
2969. B TE 47a (6) Eydürdi, her kişi kim bununla (7) **kanā'at ide**, halkdan biri ola.
2970. B TE 47a (9) Vaqt olurdu, açlıktan hasan-ı Başrı'nün evine gelürdi aşhāb-ıla, (10) **her nesne ki bulurlardı** yirlerdi.
2971. B TE 47a (11) Hoş kişi tañla aç **tura**, gice aç **yata** ve dañı hāl-ıla (47b 1) Tañrı'dan **rāzī ola**.
2972. B TE 47b (5) Her kişi şöyle **ola**, dünyāda ve āhıretde pādīşāh ola.
2973. B TE 47b (9) Ol kişi eydür, eger dirsem (10) zühdden geymişem, kendümi ögmiş oluram ve **ger diyem** ki, (11) yoñsulluğdan geymişem, Tañrı'dan şikāyet itmiş oluram.
2974. B TE 48a (8) Epsem (9) bir kişi ki Tañrı Ta'ālā kendü ma'rifetiyle '**aziz eylemiş ola**, lāyık(10) oldur ki anuñ müşāhidesinde ola, ğayrıya bakmaya ve dañı anuñ (11) üzerine ğayrı nesne iħtiyār itmeye ve dañı 'arif olan kişinün (48b1) ğavfı, recāsı berāber ola.
2975. B TE 49a (7) Ħabīb kaqıdı, eydür, ol nesne ki dilersin, **eger virürsüz**, (8) sen bay olmazsın, biz yoñsul qaluruñ.
2976. B TE 50b (11) Tā onuncı gün oldu, (51a 1) öyle vaqtında fikrine geldi ki, **bu gice neyleyem**, '**avrata ne diyem**.
2977. B TE 51a (6) Ol yiğit eydür, Ħüdāvendigārimuz (7) gönderdi, Ħabīb'e didi ki, sen Ħidmetünji nitekim **arturasın**, biz dañı (8) ücreti arturavuz.
2978. B TE 51b (1) Bir yiğit bile göndermiş, eyitmiş ki, Ħabīb'e diyesin ki, (2) **eger** ol işi **artura**, biz dañı 'ücreti arturavuz.
2979. B TE 53a (11) Ħağcelle ve 'alā eydür, **eger** bir '**amel ideydün**, senden rāzī olurduñ.
2980. B TE 53b (1) Ħağ Ta'ālā eydür, **eger** bu gice Ħabīb'e (2) **uyayduñ**, benüm rızāmı Ħāşıl ideydün.
2981. B TE 53b (8) **Her ne kadar istediler**, Hasan'ı bulamadılar.
2982. B TE 54a (4) **Eger yalan diyeydüm**, seni dañı (5) beni dañı giriftār iderlerdi.
2983. B TE 54b (6) **Eger** kıyāmet güninde dañı **nidā gele**, şırāt geçün, ben yirümde (7) kalam, ol vaqt n'eyleyem?
2984. B TE 55a (2) Ħabīb'e eydür, yā Ħabīb ne dirsın (3) bir kişinün Ħağğında kim, yetmiş vaqt namāzda bir vaqt namāzı fevt (4) oldu, **bilmez** ki kağısıdur, nice ide?

2985. B TE 55b (2) Her kişinün (3) ki gözi senünle **ruşen olmaya**, ol göz ruşen olmasun. (4) Ve dağı her kişinün ki ünsi senünle **olmaya**, dağı münis olmasun.
2986. B TE 55b (6) Bir gönülde ki nifāk **olmaya**, rızā andadır.
2987. B TE 56b (4) Hişām eydür, (5) bunu kim ide bile? Ol kişi ki tamudan **korğa**, cennet **isteye** (6) ve dağı rahmānuñ rızāsun **taleb eyleye**.
2988. B TE 56b (8) Bir kişi ki dünyāyı ululamış **ola**, kıyāmet güninde anı tur- (9) - guralar.
2989. B TE 57a (6) Biri oldur ki her nesne ki (7) benümdür, **eger** andan **kaçam**, dağı ol benüm ardumca geliser. (8) Ve dağı her nesne ki benüm degüldür, çok cehd- ile irişe müyesser (9) olmaz.
2990. B TE 57b (3) **Her kişi ki hağdan rāzīdür**, hağdan (4) ol müstağnīdür.
2991. B TE 57b (6) Eydür, belki ölem, borçlu kalam, et yimemek (7) yigrekdür seni **küydürmekden**.
2992. B TE 57b (9) Uyandı, eydür, (10) şimdi resül-ullāhı düşümde gördüm beni saña gönderdi, didi ki, (11) anasına hıdmet yigrekdür saña hacca **varmağdan**.
2993. B TE 59a (6) **Her vaqt ki bundan geçerem**, hacāletden böyle derlerem.
2994. B TE 59b (3) Rivāyetdür, ‘Utba gice yatmazdı, (4) eydürdi, **eger** baña ‘**azāb idesin**, anı severem ve **eger rahmet** (5) **idesin**, seni severem.
2995. B TE 60a (8) **Eger** artuğ **bağayduñ**, artuğ şoğaydum.
2996. B TE 60a (11) **Eger** bir kişi (60b 1) **diye** ki, erenler şahında bir ‘avrat niçün? Diyeler ki, Resül hazreti (2) şallal’l-lāhu ‘aleyhi ve sellem buyurur ki: (...)
2997. B TE 60b (5) Dīnün (6) üç bağşından bir bağşı ‘Ā ‘işe’den rażīya’l-lāhu ‘anhā zāhir oldı, (7) ne ‘aceb ki anuñ cāriyelerinden bunuñ gibi āşikāre ola. **Çünkü** (8) ‘avrat Tağrı’nun yolında erenler gibi **ola**, aña ‘avrat dimiyeler kim, (9) ol erdür.
2998. B TE 60b (9) **Her ki** (10) mağām-ı tevħīde **ire**, anuñ hıç vücūdı kalmaz, anda bir erlik- (11) -dür, erlik ‘avratlık sığmaz.
2999. B TE 62a (3) Ammā (4) **her vaqt ki haceti ola**, gelsün baña, siz bildürün.
3000. B TE 62b (9) **Eger** iş benüm elümde (10) **olaydı**, bir lağza senün tã‘atından hālī olmayaydum, illā nidelüm (11) beni mağlūkeline virdün.
3001. B TE 65a (9) **Eger** (10) bizi **dilersin**, bir tecellī idelüm ki fi’l-hāl iresin.
3002. B TE 66b (1) Eyitdiler, anuñ katunđa bulunur, Rābī‘a bize (2) **vire, yiyevüz**.
3003. B TE 66b (3) Gönüllerinden bu etmegi bize **vire** didiler.

3004. B TE 69b (10) Nakıldur kim, (11) hasan eyitdi, **eger** kıyāmet güninde cennetde bir nefes Haqq'ın (70a 1) dīdārından **maḥrūm qalam**, şol qadar aqlayam kim cennet ehli (2) beni esirgeyeler.
3005. B TE 70a (2) Ammā anuñ 'alāmeti oldur ki, **eger** (3) dünyāda bir nefes Tañrı'nun zikrinden **gāfil qala**, şöyle olısar (4) ve eger bunda şöyle olmaz-ısa şekk yoqdur ki anda dañı eyle olmayısar.
3006. B TE 70b (1) Eyitdi: Bir kişinüñ (2) ki bunıñ gibi qorqulu yolları **ola**, aña ne er qayısu qalur, didi.
3007. B TE 71a (4) Eydür, anuñçun kim anuñla öğrenmişem, qorqaram ki ölüm vaqtında (5) **diye** kim, baña lāyıq degilsin, ol vaqt tedbīrüm nice ola?
3008. B TE 71a (8) Eydür, kişi nice (9) tevbe eyleye **meger** Tañrı tevbe **vire**. **Eger**, Tañrı tevbe **virmeye**, mümkün (10) degüldür kim kişi kendüye **tevbe ide**.
3009. B TE 71b (1) **Çünkü** göñlüñüz (2) **uyandı**, aña yardım hācet degüldür. Ol göñül ki Haqq varlığında (3) **yavu qılına**, kendü vücūdun **bilmeye**, aña ne yardım gerek.
3010. B TE 71b (5) 'Ārif oldur ki Tañrı'dan (6) bir göñül **isteye**, hemīn ki aña **göñül vire**; girü aña **ısmarlaya**, tā (7) kendi kudreti qabzasından anı **şaklaya**, ağyar aña yol **bulmaya**.
3011. B TE 74a (1) Pes, kişinüñ ki dünyā elinde 'āriyeti **ola**, (2) ol nice dileye?
3012. B TE 74b (3) Eydür, **eger** bu zāhidenüñ (4) ḥalq içinde berekātı **gide**, bu ḥalq dirilmezler.
3013. B TE 74b (4) Hele birkaç aqça (5) getürmişem qorqaram ki **almayasın**.
3014. B TE 74b (9) **Bilmezem** ki bir kişinüñ ki mālı anuñ ḥelāl mıdur (10) ḥarām mıdur, nice alayım ki?
3015. B TE 75a (8) Bir nesne ki ol **dilemiş ola**, anı def (9) itmek ḥilāf degil midür?
3016. B TE 75b (2) **Eger** ben **dileyem** ḥaqq **dilemeye**, (3) bu ḥod küfrdür ve **eger** ben **dileyem** ol dañı **dileye**, pes benüm (4) dilegümün fā'idesi ne ola.
3017. B TE 76b (3) Şaķīkeydür: م رب ض لى ع ي شكر ل م ن م ل يس 4 عوا د ف ي ب صادق ولا يا'nī (5) her kişi kendi dostınun ėarbına **şükr itmeye**, da'vīsinde (6) girçek degül.
3018. B TE 76b (6) Mālik eydür: مولا ه ب ضرب ب صادق ل يس 7 ي ت لذ ل م ن م عوا د ف ي مولا her kişi ki kendü (8) dostınun zaḥmetinden lezzet **bulmaya**, ol kişi da'vīsinde (9) girçek degıldür.

3019. B TE 76b (11) Her kişi kendü dostını (77a 1) gördüğü vaktde dostuñ ėarbiñ **unutmaya**, ol da 'vīsinde girçek (2) degül.
3020. B TE 77a (8) Her kişi ki bir nesneyi **seve**, (9) anı çok söyler.
3021. B TE 77b (11) İlähî, **eger** (78a 1) kıyâmet günü beni tamuya **gönderesin**, bir sır âşikâre idem ki (2) tamu benden biñ yıllık yol kaçâ.
3022. B TE 78a (2) İlähî (3) dünyâda her nesne ki baña **kısmet eylemişsin** düşmenlerüñe vir (4) ve her nesne ki âhıretde **virceksin**, dostlarına vir.
3023. B TE 78a (7) Ve dañı münâcâtda didi kim, İlähî **eger** yarın (8) tamuya **şalasin**, diyem: İlähî, benüm dilegüm oldur ki seni severem, (9) dostları şöyle mi iderler?
3024. B TE 79b (2) Ne ki gönli **diler**, kendü alurdu ve anı yazardı (3) ve ammâ hergiz cemâ'atı terk itmezdi.
3025. B TE 79b (3) **Eger** yârenlerinden kañgısı **hâzır** (4) **olmazdı**, anı kordı.
3026. B TE 81a (2) Şöyle ki, kişinüñ (3) sermâyesi az **olaydı**, nesnesin almazdı. Şöyle ki bir kârbânda bir (4) 'avrat **olaydı**, ol kârbânı urmazdı.
3027. B TE 81a (5) Her nesne ki **hâşıl iderdi**, (6) aña iletürdi.
3028. B TE 82a (8) Cuhüd eydür, Tevrît'de (9) okumışam ki her kişinüñ ki tevbesi **dürüst ola**, eger eli toprağa (10) irişse altun ola.
3029. B TE 84a (8) Ya'nî senüñ nefsüñ Tañrı'nuñ fermânında **ola**, saña (9) yigrekdür niçe biñ kişi senüñ fermânında ola.
3030. B TE 86a (11) İşitdüm Fuzayl'dan, (86b 1) her kişi ki **dileye** 'azîz ola, ol ĥorluk kabül eylemek gerek.
3031. B TE 86b (3) Anıñ-ıçun ki râzî kendü (4) menziline yig hiç mertebeye **râzî olmaya**, dâyim terakķide ola.
3032. B TE 87a (3) Size yigrek oldur ki bir (4) yirde olasız ki hiç kimse **görmeye**.
3033. B TE 87a (4) Ve dañı 'azîm minnetdâr (5) oluram ki, bir kişi **geçe**, baña **selâm virmeye**; **eger şayru olam**, (6) beni **şormaya**. Ve dañı eydür, **hemîn ki gice olur**, şâz oluram (7) ki yalunuz kaluram diyü; **hemân ki şabâh olur**, melül oluram ki (8) ĥalkı görem diyü.
3034. B TE 87a (8) **Her kişi ki** yalunuzluk **hoş gelmeye**, (9) ĥalk-ıla ünsi ola, andan selâmet irakķdur.
3035. B TE 87a (9) Ve dañı **her kişi ki** (10) Tañrı'dan **korķa**, dili sâkin olur ve dañı ĥak Ta'âlâ bir kulu ki (11) **seve**, aña çok guşsa virür. **Çünkü sevmeye**, dünyâlığın artura.

3036. B TE 87b (5) Ve dağı **bir kişide ki** Tağrı qorqusı **ola**, māla Ya'nı söylemeye ve dağı (6) dūnyā 'arzusın gidere. Ve dağı **her kim** Tağrı'dan **qorqa**, cemī'-i ĥalk (7) andan qorqa ve **her kim** Tağrı'dan **qorqmaya**, cemī'-i ĥalkdan qorqa.
3037. B TE 87b (11) **Eger** dūnyā bir fānı altundan **ola**, āĥıret bir bākı şaksıdan (88a 1) **ola**, bākı şaksı bađa yıgdür ol fānı altundan didi.
3038. B TE 88a (4) Ve dağı didi ki, 'aql-ıla (5) şavaşmaq yıgdür, cāhil-ile helvā **yimekten** didi.
3039. B TE 88a (5) Bir kişi (6) bir fāsıqun yüzüne **güle**, başsa kendü dīnin yıkmış ola.
3040. B TE 88b (9) İki kıızı vardı, 'avratına vaşıyyet itdi ki, ben ki **vefāt idem**, (10) bu kıızlarıñı al, Cebel-i kubeyse çıķ, münācāt it.
3041. B TE 93a (9) **Her ne iş ki idevüz**, anıñ-çun idevüz.
3042. B TE 95a (7) Çünki oğlı gitdi, İbrāhım yārenlerine (8) işmarladı, eyitdi ki, bu ĥacda ki 'avratlar **ola** ve oğlanlar **ola**, gözünüz (9) řaķlañuz.
3043. B TE 96b (10) **Eger** bir kişi bu ĥaldan 'acebleye, diyelüm ki İbrāhım'den (11) oğul qurbān itmek 'aceb degül.
3044. B TE 96b (11) İbrāhım eydür: Furuşat (97a 1) isterdüm ki bir keze Ka'be'yi **ĥalı bulam**.
3045. B TE 97a (5) **Eger** ĥalkı 'işmetde **tutaydum**, pes (6) ġaffārlıđum, ġafūrlıđum, raĥmānlıđum, raĥımlıđum deñizlerini kime iletayım, (7) kime fā'ide ide?
3046. B TE 97b (1) Ve dağı eydürdi ki, İlāhı: **يعرفك لم ن م ال ح ف ك يف ي عرفك لم** (2) **يعرفك لم ن م ال ح ف ك يف** ya'nı ol kişi ki (3) seni bildi, ĥaķıķate seni **bilmedi**; anuñ ĥalı nice olur ki (4) seni ĥıç bilmedi.
3047. B TE 98a (10) Ve dağı eydür, (11) her kişi ki kendü göñlüni üç yirde **ĥāzır bulmaya**, anuñ 'alāmetidür ki (98b 1) üstine ġāyib şapusu açılmamışdur: Evvel Ķur'ān oķumak vaķtında, (2) ikinci zıkr itmek vaķtında, üçünci namāz kılmak vaķtında.
3048. B TE 98b (7) Biri oldur ki **eger** iki 'ālemün (8) memleketini ađa **vireler** ebedı řāz olmaya. Anıñçun ki **eger** bu şadar (9) nesneye **řāz ola**, henüz dağı ĥarıř olmaķdur, ĥarıř dağı (10) ĥod maĥrūmdur.
3049. B TE 98b (10) İkinci oldur ki **eger** iki 'ālemün memleketin andan (11) **alalar**, iflāsdan melül olmaya, zırā ki bu melālet qaķımađuñ [99a 1] eşeridür.
3050. B TE 99a (2) **Her kiři ki** bu nesneye **aldana**, himmetsiz ola, zırā himmetsiz kiři (3) maĥcūbdur.

3051. B TE 100a (7) **Her kişi ki** beni **görür**, hammāl (8) şanur ya delü.
3052. B TE 100b (3) İlähî, bu gice nesne **virmeysin**, (4) dört yüz rek'at namâz artuğ kılam.
3053. B TE 100b (7) Eyitdi, **eger ki nesne viresin** vaqtıdır.
3054. B TE 101a (3) **Her nesne ki** (4) **vardı**, baña harc itdi.
3055. B TE 101b (5) Ol dağı sonra **gele** bize (6) intizâr virmeye.
3056. B TE 102a (3) Nağldur, **her kişiyle ki** İbrâhîm **şoĥbet eyleye** üç şart iderdi: (...)
3057. B TE 102a (5) Üçünci **her fütüh kim** dünyâda **hâşıl** (6) **ola**, berâber olalum dir.
3058. B TE 102a (10) **Anda ki muĥabbet ve 'inâyet ola**, hîç nesne aña 'ayb gelmez.
3059. B TE 102a (11) Ben senden **ne ki gördüm** dükeli baña hoş geldi.
3060. B TE 102b (5) Baĥîl oldur ki, (6) kendü nefesine şer şanusı **ola**.
3061. B TE 102b (7) İbrâhîm eyitdi, kişi nefesine şer şanmağ oldur ki, nefsüñ murâdı (8) üzerine **yürüye**, ya'nî nefsüñ dileğin **vire** didi.
3062. B TE 103b (2) Râzî-y-idüm ki ol pâyê dağı artuğ **ola**, sa'âdete (3) dağı artuğ olmağa sebeb olaydı.
3063. B TE 103b (10) Hemîn ki aña yakın geldüm, gönümünden geçdi ki, (11) **eger** ol kişi katına **varam**, tevekkül bâtıl olısar.
3064. B TE 105a (3) Hemîn ki bir ni'met **görürem**, gelür şükr (4) atına binerem, anı karşılarım. Ve dağı hemîn ki bir miĥnet **görürem**, (5) gelür şabr atına binerem, anı karşılarım. Hemân ki bir ma'siyet **görem**, gelür (6) tevbe atına binerem. Hemân ki bir ta'at **görürem**, gelür (7) ihlâş atına binerem, anı karşılarım.
3065. B TE 105b (5) Ol nesne ki **bağludur**, aç; ol nesne ki **açıkdur**, yap.
3066. B TE 105b (6) Yancuğ ki **bağludur**, aç; (7) deligi **açıkdur**, bağla.
3067. B TE 105b (11) Evvel oldur ki, **çünkü** Tağrı'ya bir ma'siyet **idesin**, dağı [106a 1] anuğ ni'metini yime.
3068. B TE 106a (3) İkinci **kaçan ki** Tağrı'ya bir ma'siyet (4) **idesin**, anuğ milkinden çık.
3069. B TE 106a (6) Üçüncü **kaçan ki** bir **günâh işleyesin**, bârî cehd (7) it ki bir yir bulasın ki anı Tağrı Ta'âlâ görmeye.
3070. B TE 106a (10) Dördüncü ol vaqt ki 'Azrâ'îl cānuğ almağa **gele**, andan (11) mühlet iste, şol vaқта değın ki tevbe idesin.
3071. B TE 106b (3) Beşüncü **çünkü** seni **yirüne koyalar**, Münkir ve Nekîr (4) **geleler**, saña **su'al ideler**, anları ço, **eger savaş eyle**.

3072. B TE 106b (6) Altıncı, yarın ‘Araşât meydânında (7) **nidâ gele**, bunu tamuya iletün dinile, varmazam diyesin, varmayasın.
3073. B TE 108b (2) Eyitdüm, **n’ola** ki (3) benüm adımı dağı **yazasın**.
3074. B TE 110b (3) Bir er ki gâyet kemâline **irişe**, anuñ nişâni ne ola?
3075. B TE 110b (4) İbrâhîm eyitdi, ol er **eger** bir tağa yüri **diye**, yürüye.
3076. B TE 113a (9) Nağldur, Bişir eşhâbına (10) eydürdi, sefer idün ki, şu çok **turıcağ** tağyîr olur. **Çünkü** (11) **ağar** gökçek olur.
3077. B TE 113a (11) Ve dağı her kişi ki **diler** dünyâda ‘azîz ve âhuretde [113b 1] ‘azîz ola, üç nesneyi yimesün: (...)
3078. B TE 113b (4) Ve dağı eyitdi, şüfî oldur ki göñli Tağrı’y-ıla şâfî (5) **ola**.
3079. B TE 114b (11) Vardı, gördi kendüyi bir ağaca [115a 1] aşmış, eydür ki, ey benüm tenüm **eger** benümle ta‘ata **muvaḫâḫât itmeyesin**, (2) seni şöyle aç miskîn idiserem ki tâ helâk olasın.
3080. B TE 115a (3) **Kimdür ki** bir kişiyi **esirger**, hayâsı (4) az ve günâhı çokdur.
3081. B TE 115a (7) Eydür, bilmez misin bir kişiyi cümle (8) halk-ıla **ğarışa**, her nesne andan gelür.
3082. B TE 116a (4) Bildüm ki **her** (5) **kişi** Tağrı’ya **tevekkül ide**, Hağ Ta‘âlâ anuñ işini bitüre, anı zâyi‘ (6) ħomaya.
3083. B TE 118b (9) Ulu yol oldur ki **her nesne ki** Tağrı’dan **ğayrıdur** anı terk (10) idesin, göñlüni cemî‘isinden ħalî idesin.
3084. B TE 119b (10) Hağ celle ve a‘lâ **her kişiyi kim oğuya**, ‘illetsüz (11) oğur ve dağı **her kişiyi ki süre**, ‘illetsüz sürer.
3085. B TE 120a (4) Ve dağı dirdi ki, (4) ħikmet **ol mi‘dede ki**, ta‘âmdan tolu **ola**, yol bulmaz dirdi.
3086. B TE 120a (8) Ve dağı (9) eydürdi ki, **her kişinüñ ki** ünsi halk-ıla **ola** hergiz ħağğ-ıla üns (10) tutmaya.
3087. B TE 120b (1) Hağ’uñ mağabbetinüñ ‘alâmeti oldur kim, **her nesne ki** seni Tağrı’dan (2) **men‘ ide**, aña meşğül olmayasın.
3088. B TE 120b (7) **Kişi ki** (8) Tağrı’dan **ğorğa**, girü Tağrı’ya şığına.
3089. B TE 120b (8) **Her kim** Tağrı’ya **şığına**, her kim (9) Tağrı’ya şığına, ħurtıla.
3090. B TE 121a (2) Eyitdi, **her nesne ki** (3) seni ħağ’dan **yığar**, dünyâdur.
3091. B TE 121b (9) Tâbüti aşığa ħodılar, gördiler ki (10) ölmüşdür, ammâ **ne ħadar ki ceħd itdiler** barmağın aşığa ħoyamadılar.

3092. B TE 122b (7) Bāyezīd arnumda-y-iken her ne vaqt ki bir Őubhelü (8) loma azuma alurdum arnımda hareket iderdi, t ol lomayı (9) **bırakmayınca** arar itmezdi.
3093. B TE 123b (2) T anam szüne (3) **mualefet ola** diyü, ordum.
3094. B TE 123b (3) **Her nesne ki buldum**, ol Őabhda (4) buldum.
3095. B TE 124a (8) **Eger** ben uru **olam** benden saa ziyn yodur (9) ve **eger** yaş **olam** Őuyla yuyasin arına, amm etegüŐ saa **degeydi** (10) denizüŐ Şuyı anı arıtmaya.
3096. B TE 124b (2) **Her kişi ki** beni **göre** taŐla or, (3) **her kim** seni **göre** e's-selmu 'aleyke y sultanu'l-'rifin dirler.
3097. B TE 124b (11) Nid geldi kim, y Byezid bilmez misin (125a 1) ki **ol zünnr ki** senüŐ gibi kişi **uŐana** biş altundan eksük mi (2) olur?
3098. B TE 125a (8) (...) **eger** gkler baırdan **ola**, (9) yir demürden **ola**, gkden hergiz yamur **yamaya**, yirden nesne (10) **bitmeye** ve cem-i 'lem benüm 'aylum **ola**, ben hi bir uŐsa yimeyem, (11) tevekküli terk itmeyem.
3099. B TE 126a (6) Bir kişi **mav ola**, anuŐ ne tevekküli ola, ne ihlŐı (7) ola.
3100. B TE 126a (7) **ünkü** mevŐufuŐ **vücüdi olmaya** (8) Şıfat anda ola?
3101. B TE 126a (9) (...) **eger** tevekkül ve Őıdve ihlŐ malkuŐ **Őıfatıdur**, hlikbunuŐ (10) gibi Őıfatlardan münezzehdür.
3102. B TE 128a (3) Eydür, **bir** (4) **imm ki** razzk **bilmeye**, uyma nice dürüst ola, didi.
3103. B TE 128b (10) Hıtb geldi kim, **ne dilerdin** dile.
3104. B TE 129b (1) Ve biri oldur ki **her nesne ki idersin** anı (2) görür bilesin.
3105. B TE 129b (6) Naıdur, Byezid eydür, (7) hıretde **eger** didrımı **göstermeye**, ol adar h u feryd idem ki (8) amu ehli benüm ferydumdan kendü 'azbların unıdalar.
3106. B TE 129b (11) Tarı'nun bendesi vardur ki **eger** sekiz umaı ziyenet-ile anlara (130a 1) 'ar **ideler**, anlar feryd ide amu ehli gibi ki bunu bize (2) gerekmez, seni diyeler.
3107. B TE 130a (5) **Eger** ol kişi 'ilm halk-ıun **ouya** (6) ve ululuk bulma-ıun ve daı dny mertebesin hŐıl ide, t (7) anı halk begeneler, her ün Tarı'dan iraklıı arta.

3108. B TE 130a (7) Ve dağı didi ki, (8) ‘**arif oldur ki**’ arşdan serāya degin **nazar ide**, yüz biņ (9) ‘ibret ve yüz biņ hikmet ala.
3109. B TE 130b (2) Ve dağı (3) **bir kimse ki** hağ **seve** üç nişānı vardur: (...)
3110. B TE 130b (8) **Eger** Hağ Ta‘ālā bir bendesini ‘alā-yı ‘illiyyine **irüşdüre** (9) ve baņa dāyim esfel-i sāfilin **kısmet ide** ben ol bendeden (10) dağı yig rāzī olam.
3111. B TE 130b (10) ‘**Arif ol kişidür ki** (11) düşünde Taņrı’dan ğayrı nesne **görmeye**, uyanuğ ħalında (131a 1) Taņrı’dan artuğ kimse **fikrine gelmeye** ve sırrını Taņrı’dan kimse- (2) -y-ile **söylemeye**.
3112. B TE 132a (9) **Eger** biņ kez (10) **diyem** ki perverdigārum oldur, ol baņa benümdür **dimeyicek** fā‘idesi (11) yoğdur.
3113. B TE 136b (9) Eydür, (10) **anıñ-çun ki** etmegi ite **virürem** irteye degin pās-bānlık ider ve **eger** (11) **ki** ehl-i ‘ayāluma **virem**, beni tā‘atdan men‘ ider.
3114. B TE 137a (8) Ve dağı sultānlaruñ yigregi oldur ki ‘ālimleriyle **tura otura** (9) didi.
3115. B TE 139b (3) Biri oldur ki ħazīneñ nā-gāh **dükene**, ve biri (4) oldur ki ħazīneñi **şāyed** uğrı **aça** ve dağı **şāyed peşimān** (5) **ola** ve dağı nā-gāh benüm bir ‘aybum göresin, benden **i tiğāduñ** (6) **gide**, vazīfemi kesesin ve biri dağı nā-gāh benden evvel (7) **ölesin**, ben rızksuz қalam.
3116. B TE 140a (4) Şaķıķ eyitdi, **eger** (5) bir yazıda **olasın**, havā dağı ğāyet ıssı **ola**, dağı şöyle (6) **şusayasın** helāk olmağa yaķın **olasın** şu dağı **bulunmaya**, (7) dağı bir içüm şuya ne virürdüñ?
3117. B TE 140b (6) Eyitdiler, ‘**akıl oldur ki** (7) dünyāyı **sevmeye**.
3118. B TE 140b (7) Eyitdiler, **zirek** (8) **oldur ki** dünyā anı **aldamaya**.
3119. B TE 140b (8) Eyitdiler, (9) **ğanı oldur** Taņrı’nuñ kısmetine **rāzī ola**.
3120. B TE 140b (9) Ve dağı şordum ki yoğsul kimdür? (10) Eydür, **oldur ki ħased ehli ola**.
3121. B TE 140b (10) Ve dağı şordum ki baĥıl (11) kimdür? Eyitdiler, **oldur ki** Taņrı’nuñ mālını Taņrı’dan **dirİğ duta**.
3122. B TE 143a (6) Çağırurdi kim, **her** (7) **nesne ki ħatırıñuzdadur**, şoruñ.
3123. B TE 144a (2) Zinhār ki **tā** ikimüz bile (3) **ĥazır olmayınca** virmeyesin didiler, gitdiler.
3124. B TE 144a (6) Eydür, senünle şart (7) itmedük mi kim, ikimüz bile **olmayınca** virmeyesin?

3125. B TE 144b (4) Hārūn eydür, **eger** ben **şamulık olam** sen benden üç talāk boş (5) ol didi.
3126. B TE 145b (1) (...) ya'nī **kim ki** hāzretinden **korqa**, nefsi (2) ārzūsından **men'ide**, cennet anuñ turağıdur.
3127. B TE 147a (5) Sarāy (6) qapusında evde otururdu, **anuñ-çun ki** gicede gündüzde nāgāh (7) bir kişinüñ **hāceti ola**, anı bulmaya.
3128. B TE 147b (2) Eyitdi, bir dervīş **gele**, viresin, diyesiz ki bu etmegün unı Aħmed'üñdür, (3) māyesi Sālīh'üñdür diyesiz, dilerse ala didi.
3129. B TE 148b (6) **Eger** sehvlē bu şübhelü ta'āma **elin uzada** (7) bir şamarı qururdu, andan bilürdi ki şübhelüdür yimezdi.
3130. B TE 150a (2) **Her kişi ki** şıdık-ıla bir ma'siyeti **terk ide**, Hāq Ta'ālā ol (3) ma'siyet muħabbetin anuñ gönjinden giderür.
3131. B TE 150a (3) Ve daħı eydür, **bir** (4) **yohsul ki** bir nesne **bulmaya**, bir **āh ide**, ol āh bay kişinüñ 'ibādetünden yigrekdür.
3132. B TE 153a (3) Aħşam oldı (4) etmekle balıga virdi, nefesine didi, yā nefis **her vaqt ki** (5) benden nesne **istersin** seni hayvān gibi işlediserem, didi.
3133. B TE 154b (10) Hāq Ta'ālā **çünkü** bir qula (11) hayır virmek **dileye** 'amel qapusın açar, söz qapusın aña (155a 1) bağlar. **Eger** bir kişiyē şer virmek **dileye** 'amel qapusın bağlaya, (2) söz qapusın açā.
3134. B TE 155a (5) Hāzret-i 'izzet buyurur ki bu Ma'rūf'dur, benüm muħabbetümde (6) şöyle hayrāndur beni **görmeyince** kendüye gelmeye.
3135. B TE 155b (3) Korkaram günāhdan yüzüm **qarara**.
3136. B TE 155b (9) Eydür, anuñçun ki çün (10) dilerem ki anları dünyā-y-ıla aldayam, 'uqbāya qaçarlar, **eger** 'uqbāyla (11) **aldayam** mevlāya qaçarlar.
3137. B TE 156a (1) **Va-** (2) **-қта ki** vecdde ve semā'da **olalar**, gördüm anları didi, nā-bedīd oldı.
3138. B TE 157b (9) Uğrı (10) eydür, bu gice tevbesiz 'ibādet itdüm bu qadar kerem (11) 'ināyet itdi, **eger** dervīş ihlāş birle **tevbe idem** [158a 1] daħı neler ola diyü tevbe itdi.
3139. B TE 158b (8) **Eger ki** sen Tañrı'dan **korqarsın** cemī'-i (9) 'ālem senden korqar, **eger ki** sen Tañrı'dan **korqmayasın** (10) cemī'-i 'ālemden sen korqasın.
3140. B TE 158b (10) Ve daħı sen ki Tañrı (11) işine **meşgöl olasın** halk daħı senüñ işüñe meşgöl (159a 1) olur.

3141. B TE 159a (1) Ve dağı **her kişi ki** Tanrı **seve**, nefsinin **düşmân tuta**, (2) belâdan emîn ola.
3142. B TE 159a (6) **Her kişi ki** Tanrı'dan **râzî ola**, Tanrı dağı andan (7) **râzî ola**.
3143. B TE 159b (11) Murâduğ Tanrı, **eger** murâduğ Tanrı **olaydı** beni hiç ağmazduğ.
3144. B TE 160a (2) **Eger** hağ'ı bilmiş **olasın**, ben arada neyelerem? **Eger** (3) hağ'ı bilmemiş **olasın**, beni bilmekten sağa ne fâ'ide.
3145. B TE 161b (11) **Her kim gelürdi**, (162a1) ağa ta'âm virürdi.
3146. B TE 164a (8) Eyitdi: tır git Nîl'den geç, fülân yirde bir şeyđ (9) vardur, bu çanağı ağa vir, **her nesne ki sağa ögrede**, ögren.
3147. B TE 166b (7) Şeyđ (8) andan şordı, eyitdi: İlähî, 'izzün hağkıçun bundan gitmezem (9) **tâ** bunun eşegini **virmevince**.
3148. B TE 167a (3) Ve dağı eydürdi ki, bir kişi nesne **bağışlaya** (4) 'ivağın istemeye erdür, **eger bağışlaya 'ivağın isteye** (5) yarum erdür. Ve **eger** bir nesne **dileyeler, virmeye**, ol kişi (6) nekesdür, anı âdem şanmağuz.
3149. B TE 167b (10) Manşür meclisde eyitdi, **her ki** bağa dört ağça (11) **viere**, ağa dört du'â iderem.
3150. B TE 168b (5) Eyitdi, hağkuğ (6) 'âlimi oldur ki Tanrı'nun tã'atına **meşğül ola**, Tanrı'dan **korđa** (7) ve câhil oldur ki Tanrı'ya **âşî ola**.
3151. B TE 170a (4) **Her kim** (5) şâhib-recâ **ola**, taleb **olmaya**, yalancıdur; **her kim şâhib-** (6) **-havf ola**, kaçmağı **olmaya**, yalancıdur.
3152. B TE 170a (6) Ve dağı **ne vađt ki** şıdđ (7) ehliyle **oturasın** sen de şıdđ-ıla ol, zîrâ ki anlar göñüllerün (8) cäsüsleridur.
3153. B TE 173b (9) Eyitdi, **her kişi ki** hağ (10) erenleriyle böyle **ide**, nâ-çar görmeyecek nesneleri göre.
3154. B TE 175a (3) Cüneyd eyitdi, **eger** (4) kırđ kişiden **artuğ ola**, size dağı söylemezüz.
3155. B TE 176a (9) Eydür, **eger** (10) dostuğ belâsı bir ejderhâ **ola**, ol kişi ki kendüyi bir loğmaya eyleye, (11) anuğ ağzına ben gireydüm.
3156. B TE 176b (1) Nağıdur, bir kişi Cüneyd'e (2) şordı ki, göñül ne vađt hoş olur? Didi, **ol vađt ki** dost (3) göñül içinde **ola**.
3157. B TE 177a (10) **Her nesne ki** (11) Cüneyd'ün **hâtırından geçdi**, anlar anı eydürlerdi.

3158. B TE 179a (10) **Eger** bu yolda dağı şöyle **deprenesin** hiçbir maķām hālına irişmeyesin.
3159. B TE 179b (3) **Eger** ğayrı himmetleri **perākende ola**, haķ'dan girü irak dūřiserler.
3160. B TE 179b (4) Bir göñülde ki haķ'dan ğayrı nesneye **meyl olmaya**, yiğ severem (5) ol göñülde ki himmeti dünyāya **ola**.
3161. B TE 180a (3) Siz şimdi geldiñüz, (4) perverdigāruñ kim dirsiz, kişi sultānuñ hitābm işidüp **cevāb** (5) **virmiş ola**, bu gün bunda ne diye?
3162. B TE 181a (6) Gencüñ 'ādeti oldur ki, **her kim** anı **göre**, şart oldur ki ol (7) kiřinüñ başın **keseler**, tā kim ğammāzluķ itmeye.
3163. B TE 181a (10) **Egerçi** 'adem **olmaya**, (11) gencden ğaber virürse yalancıdur diyeler.
3164. B TE 182b (8) Ya 'nī **çünkü** bende Tañrı'ya **döne** ve dağı (9) Tañrı'ya **yapışa** ve dağı Tañrı'nuñ ğurbında **sākin ola**, kendü nefsinin haķ Ta'ālā'ya (10) işmarlaya.
3165. B TE 182b (10) Eger aña diseler kim, (11) sen dağı ğandansın? Yāhūd **diyeler**, ne dilersin? Allāh'dan ğayrı anuñ hiç sözi [183a 1] olmaya.
3166. B TE 183a (7) Resül buyurdu ki, (8) **her kişi ki** Tañrı'yı **seve** beni sevmiş ola.
3167. B TE 184a (7) Ve dağı eyitdi, **her řālib ki dileye**, kendüyi bir nihāyetsüz denize (8) bırakmış ola.
3168. B TE 185a (5) Nā-gāh görem sebep ol ki, **her ğaz ki** göñlüm (6) dergāhdan **řuta**, nefsum bir kısmın göñlümden alur, anuñla ārām ve řarār (7) tutar.
3169. B TE 185a (8) Meselā **eger** nefsum namāz-ıla (9) **üns ide**, murādını kesdüm.
3170. B TE 185b (11) **Eger** (186a 1) senüñle perdede **ola**, **eger** āřikāre **ola**, sen sen olmayasın dükeli (2) oldur, ol ola.
3171. B TE 189a (2) Naķldur, **her kiři ki** bu 'ilm-i taĥķikden bir nesne (3) **iřide** ve anuñla 'amel **ide**, ol řıfatla **muttařif ola**, anuñ (4) nūrī āĥır 'ömrinde anuñ göñline zāhir ola, aña menfa'at (5) vire.
3172. B TE 189a (5) Ve ol 'amelden ki nesne **işide**, anı 'amele getürmeye, ol (6) şıfatla şıfatlanmaya.
3173. B TE 189a (8) řekāvetüñ 'alāmeti oldur ki, bir günāh **işleyesin**, (9) ümiz tutasın ki maķbulsın.

3174. B TE 190b (6) **Çünkü** hâk Ta'ālā (7) saña söylemegi ve işlemegi **kısmet itmişdür**, andan sonra söylemegi ala, (8) işlemegünü kıya, bir muşibet ola, **eger** ikisini **ala**, ol âfetdür.
3175. B TE 190b (8) Ve dağı (9) eyitdi, üns oldur ki, **her nesne ki** Tağrı'dan **ğayrı ola**, vahşî (10) olasıñ, şöyle ki kendü nefşüne dağı vahşî olasıñ.
3176. B TE 191b (10) **Her kişi ki** bu üç meydāndan (11) **taşra ola**, anuğ dīninden tama'ı kes.
3177. B TE 191b (11) Ve dağı **kişi ki** göñlüğ (192a 1) sūnnet edebiyle **bezeye**, anuğ göñlini hâk Ta'ālā kendü ma'rifeti (2) nūrıyla münevver ide.
3178. B TE 192a (2) Ve dağı **her kişi ki** edebden **mağrūm itdiler**, (3) bil ki cümle hayrātdan dağı mağrūm itdiler.
3179. B TE 192b (4) Eydürdi: (5) **Her kişinūğ katında** altun gümüş āhıretten **yigrek ola**, Tağrı'dan (6) nice ümiz tuta dirdi.
3180. B TE 192b (7) Eyitdi, oldur ki **çünkü** (8) öñden **çıkasın**, her neyi görürsen kendünğden yig bilesin.
3181. B TE 193b (1) **Her kişinūğ ki** (2) toğlığı ta'am-ıla **ola**, dāyim aç ola ve **her kim** hācetin dāyim halk (3) üzerine **bırağa**, ol dāyim mağrūm ola.
3182. B TE 193b (3) Ve dağı **her kim** işine (4) yardım Tağrı'dan **dilemeye**, hemişe rüsvāy, ħor ola.
3183. B TE 196a (9) Nağldur, bir dervişün ħatırından geçti kim, **n'olaydı** Murta'ış (10) baña on beş dirhem **vireydi** ki ben anuğla bir bardağ ve bir ip (11) ve na'ln alurdum.
3184. B TE 198a (2) Müslimānlık (3) bir kişiden dört nesne-y-ile gide: **Biri oldur ki bile**, 'amel (4) **itmeye**. **İkinci oldur ki bir nesneyi ki bilmeye**, 'amel ide. **Üçüncü (5) oldur ki bir nesneden ki bilmeye**, anı **öğrenmeye**. Bunlar şol dīne gereklü (6) nesnelerdür. **Dördüncü oldur ki halkı öğrenmeden men' ide**.
3185. B TE 200b (5) Eyitdi: **Tağvā ehli oldur ki** kıyāmetde (6) senūğ yaķana kimse **yapışmaya**, didi. Ve **cömerdlik oldur ki** (7) ol günde kimsenūğ yaķasına **yapışmayasın**.
3186. B TE 203a (9) **Egerçi az ola**, kelām çoğ'amelden (10) yigrekdür.
3187. B TE 203a (10) Ve dağı **her kişiye ki** (11) **muğabbet virdiler**, muğabbet kağarınca **ğorğu virmediler**, ol (203b 1) kişi mağrūrlardandır.
3188. B TE 204a (10) Ben ħod dilerem **bir kişi ola** beni (11) ħocama **irişdüre**.

3189. B TE 204b (5) **Her yirde ki hâtırıñ diler** anda var.
3190. B TE 205b (3) Ola ki (4) nâgâh bir kişi **düşse**, bunu örtmek gerek.
3191. B TE 205b (8) Ve dağı (9) eydür, **ol kişi kim** yukarıda **şaklayubile**, bunda dağı bilür.
3192. B TE 206a (10) Nağldur, bir gün Mesrûk (11) eydür, bir kişi bize geldi, lañif sözleri var-ıdı, da'vî (206b 1) iderdi ki **her nesne hâtırıñuza gele**, baña dıñüz, ben aña (2) tedbîr ideyim.
3193. B TE 206b (8) **Her kişinüñ** (9) **ki** bätını hağ'a **toğrı ola**, hağ Ta'älâ anuñ zâhirin şaklaya, (10) ya'nî **bir nesne ki günâh ola**, aña meşğül itmeye.
3194. B TE 207a (1) Anıñ-çun ki hiç kimse uçmağa varmaya, tãmu'dan (2) **geçmeyince**, didi.
3195. B TE 207b (3) Nağldur, eydür, **her kişi ki** (4) kulluk **da'vâsın ide**, henüz anuñ bir murâdı ola, ol kişi o da'vâsinde (5) yalancıdur.
3196. B TE 207b (8) Eydürdi, (9) **sa'âdetüñ 'alâmeti oldur ki** bendenüñ üzerine tã'at (10) itmek **geñez ola**, sünnetleri yirine getürmek nefesine **hoş** (11) **gele**, ehl-i şalâhı **seve**, hulki **eyü ola**, mü'minlerüñ işlerine [208a 1] **yardımlı ola**, vaktını **şaklaya**.
3197. B TE 212a (8) Ol oğlançuğa öğretdiler ki, **her vaqt ki** (9) gönülün nesne **dileye**, pacaya gel eyit ki: Yâ Perverdigâr'um (10) baña etmek vir yâ dağı nesne vir, di didiler.
3198. B TE 213b (4) **Eger** bir oğlançuk biraz şu biraz toprak (5) anuñ üstine **koşa**, fi'l-hâl söyünür.
3199. B TE 213b (6) Ve dağı **eger** (7) bir la'1 yâ bir pâre necâset içine **bırağasın** ikisin dağı (8) fark itmez.
3200. B TE 215b (1) Eydür, dağı **yigrek** (2) **oldur ki** dervîş bayları **sevmeye**.
3201. B TE 215b (10) Ya'nî **eger** Tağrı katında (11) benüm **bir mertebem ola**, bunun 'ivazın saña idem.
3202. B TE 217a (6) Dağı **ol nesne ki hırkaya lâyıkdur** anı idem.
3203. B TE 217a (7) Ve dağı (8) **senüñ cömerdligüñ oldur ki**, **hırkanı çıkarasın**, tã halk (9) aldamayasın ve aldanmayasın.
3204. B TE 217b (7) Söz ol kişiye lâzımdur ki **eger** (8) **epsem ola**, anuñ epsemliği-çün dîni **bâtil ola** ve **eger söyleye** (9) ol dînün haleli anuñla **ışlâha gele**.

3205. B TE 218a (2) **Anuþ-çundur ki** halk biri **ķabul ide**, (3) lā-cerem anlaruñ sözi eþer ide, bizüm itmeye.
3206. B TE 218a (5) Ve dağı **her kiþi ki** kendü nefsinı Fir'avn (6) nefsinden **yigrek bile**, kāfırlıgı āþikāre ola.
3207. B TE 218b (4) **Her kiþide** bu dört haþlet (5) **olmaya**, vücūda gelmek hoşdur.
3208. B TE 218b (5) Ve dağı **her kiþi ki** bātil çok (6) **iþide**, tã'at halāveti gönjülden gide.
3209. B TE 220a (1) **Eger ki þabr ideydüñ** Şu ayağun altından çıkardı.
3210. B TE 221a (2) Bu şıdkun eþeridür bātilda, **eger şıdk haķda ola**, göreler (3) ki nice ola?
3211. B TE 223b (7) Geldiler Őeyĥe mürid oldılar. İmdi Şöyle (8) bilesiz ki **her ki** erenleruñ **etegine yapıþa**, cemī'-i zaĥmetlerden (9) emin olur dünyāda ve āĥiretde.
3212. B TE 225b (4) Derviş güldi, eydür, **her vaķt ki** bir derviş senden (5) **nesne dileye**, yüz biñ yigirmi dört biñ peygamberi senüñ kaţuņa (6) mı getürsünler ki anuñ murādın viresin?
3213. B TE 226b (4) Ve dağı didi ki, **her yirde ki** dostuñ sözi **söylene**, ol bir naķd-ı (5) cennetdür ve Tübā'dur, ammā çöregi yimedüm anuñ-çun kim, Őuyını didüñ, (6) buğdayını dimedüñ.
3214. B TE 227b (10) **Eger** (11) **rāzī olasın**, Őaņa ĥicāb olur, andan ķalısarsın.
3215. B TE 228a (1) Naķldur, (228a 1) bir gün bir kiþi ĥatim kaţına vardı, eyitdi: Ėāyet çok mālım (2) vardur; **ķaçan ki** Őaņa bir nesne **gerekli ola**, benden dile.
3216. B TE 228a (2) Ėatim eyitdi, (3) ķorķaram ki **eger** senden **nesne alam**, nā-gāĥ sen **ölesin** ben girü (4) **muĥtāc olam**, yüzüm dağı ķalmaya.
3217. B TE 230a (6) **Eger**, ĥaķ bunlara eyü 'iþret **naþib** (7) **itmiþ ola**, bundan tevbe-y-ile gidiserler.
3218. B TE 231a (1) Ėarāmī eyitdi: Őartumuz oldur ki **her söz ki diyevüz**, ũutasın.
3219. B TE 232a (9) Ya'nī, **her kiþi ki** bir nesnenüñ dadın **bilmeye**, (10) ol nesneyi nice bile.
3220. B TE 232b (2) Ya'nī **eger** (3) bunlaruñ aķvālından, ef'ālından bir nesne **göre iþide**, (4) 'aķlı fehmi iriþmeye.
3221. B TE 232b (10) **Bir każiye ki iki ũanıķ** (11) **ola**, dađı söz ķalmaz.
3222. B TE 234b (6) **Her ki** kendü (7) Őıfatıyla **ola** 'ārif olmaya.

3223. B TE 237a (6) Ya'nī **her kişi ki** yaz gününde ejderhā-y-ıla **içe**, yaz gününde (7) anuñ hālī ne ola, didi.
3224. B TE 238b (1) Eydür, Hüseyin baña (2) vaşiyet itdi ki, **çünkü** benüm külüm şuya **atalar**, şu (3) taşısar, şöyle ki Bağdād ğarķ olıcak vaķt hırķamı (4) şuya göster, sākin ola, didi.
3225. B TE 238b (9) Ya'nī (10) **her kişi ki** sultān sırruñ **faş ide** cezāsı (11) birdür.
3226. B TE 241a (6) **Ol kimse ki** da'vīsi **bāıldur**, deñize ğarķ (7) olurdı ve **ol kimse ki** da'vīsi **haķdur**, deñiz üzerine yürüyüp (8) giderdi.
3227. B TMA B7b (2) (...) her kişinüñ (3) ki bir sevgülüsi **ölse idi** anuñ şüretin düzüp anuñla (4) ħursend olurdı tā kim bu hālle bütperestlige mücerr oldu (5) ve Tahmüres otuz yıl saltanat sürdi.
3228. B TMA B9a (9) Çü Şeddād oldu cihān içre şāh / (10) Aña oldılar cümle şehler sipāh / (11) Felek eyle kim cevr kıldı bedīd / (12) Ne Şeddād **kalsa gerek** ne Şedīd
3229. B TMA B9b (9) Günāhlu ādem (10) **bulınmasa** kur'a şalup sāyir ħalkdan ħatlı kılurlar idi.
3230. B TMA B10a (8) Āħir **kanda vardıysa** (9) ardınca varup tutdılar.
3231. B TMA B19a (14) Gördi (15) ki Rüm ħayserleri **her ne dінде olursa** kimse anlara ta'arruz (B19b 1) idüp tağyīr virmeyeler dimiş (...)
3232. B TMA B28a (5) Kalanına gör çarĥ **n'itse gerek** / (6) Saña yā baña ħöd **ne yetse gerek**
3233. B TMA B28b (5) Çün sen (6) memāliki beher taķdīr bir kimseye **virsenğ** **gerekdür** ğayrılara virecegünje (7) yine bunları sen kendü cānibünğden mülk naşb idüp her birini (8) bir yire muķarrer kılāsın.
3234. B TMA B32a (5) **Ger** anlar gibi **olsa** yüz biñ bedīd / (6) Yine olur anlar gibi nābedīd
3235. B TMA B33b (5) Elkışşa, arada meveddet (6) ve muĥabet zāhir olup mülāķāt ve ħuşūşiyetler vāķi' olup (7) Erdevān'uñ maĥfi aĥvālinden ve gizlü rāzından **ne vāķi' olsa** (8) ol cāriye Erdeşīr'e ħaber virürdi.
3236. B TMA B33b (13) Erdevān bir korkulu düş ğörüp (14) mu'abbirlere ta'bir itdürüp şöyle didiler ki, 'Mülk senden (15) intikāl idüp bir āherüñ **taşarrufına girse gerek.**'

3237. B TMA B38b (5) Pādişāh halkla pādişāhdur, il **olmasa** (6) saltanat mümkün olmaz.
3238. B TMA B41b (9) Baña müneccimler didiler kim, bu kavmdan bir peygamber (10) gelüp tahtı benüm evlādumun elinden alup anları **helāk itse** (11) **gerekdür**.
3239. B TMA B41b (13) İkinci bu kim tatalum müneccimler gerçek olmuş, sen bu kavme bu zulmı (14) **itmesen** evlādur ki **kaçan** ol şāhib-sa'adet **zuhūr itse** (15) senün bu ef'ālün işidüp evlāduña dañı artuk intiķām (B42a 1) eylemeye.
3240. B TMA B44b (7) Bu iş **eger vāķi' ise** (8) ğarāibdendür.
3241. B TMA B45b (2) Erdeşir Bābek'den sonra Sāsān neslinden (3) gelen selātin **her ne kadar** şefkat ve 'ādālet **itdilerse** ol cümleñ (4) 'ivaızı zulm ve bīdād eyledi ve anlar zamānında memleket **ne deñlü** ma'mūr (5) **oldıysa** bunun zamānında vīrān ve perişān oldı (...)
3242. B TMA B46b (6) Farzā irte yā bir gün bir hādise **vāķi' olsa** (7) imtiḥān eylen görün a'dā def'ine kankımızda k̄abiliyyet artuk (8) **olursa** pādişāhlık aña müsellemler olsun.
3243. B TMA B46b (10) **Her kankısı kim** tācı **alursa** tācı anuñ (11) başına koyup saltanatı aña vireler.
3244. B TMA B47a (14) Nice (15) **bilürsen** eyle.
3245. B TMA B52b (5) (...) bu cihetden (6) ne kadar müfsid ve ḥarāmzāde **varsa** aña tābi' olup (7) çoğaldılar ve k̄ubād'ı dañı hezār mekr ve ḥile ile aldayup (8) kendü milletine koydı ve mu'cize da'vāsın idüp “od benümile söyleşür” (9) diyüp āteşgede yanına naķb urup bir kimesne ta'yīn itmişdi (10) kim, kendüsü ne **ḥiṭāb kılrsa** ol dañı aña göre cevāb virür (11) idi (...)
3246. B TMA B54a (9) Bu kadar bī- (10) bahā nesne için pādişāh olan kimesne niçün bid'at (11) eyleye kim yaramaz nesne **ne kadar** cüzvī **olursa** sonra her kişi bir miķdār (12) arturup küllī idüp bednāmlığı anı ihdās idine kıyāmete (13) dek bāķī kalur.
3247. B TMA B55b (15) Senden sonra senün neslün den on iki kimse saltanat (B56a 1) kılup andan sonra ol şāhib-sa'adetün devleti cümleye ğālib (2) olup şerīf milleti 'ālemi **ṭutsa gerekdür**” didi ve ol (3) **nice didi ise** hemān didüğü gibi oldı ve Nüşīrevān'ın dergāhında dört altun kürsī konulurdu.
3248. B TMA B56a (11) (...) 'adl bir gencdür kim ne kadar çok **alursañ** çok olur (12) ne kadar az **alursañ** az olur (...)

3249. B TMA B57b (11) Bu re'yi (12) muvâfiķ düşüp Hürmüz, Pervîz'e kaçd idüp Pervîz dağı kaçup (13) Ermen vilâyetine varup anda Şîrîn'e 'aşık olup bir zamân (14) eğlendi nite kim şerhi **gelse gerekdür**.
3250. B TMA B59a (9) Hürmüz (10) saña Rûm 'azîmeti buyurup bize intikâm eciliçün Behrâm'ı (11) getürüp mülki aña **virse gerekdür**. **Eger** anı aradan **götürsek** (12) hâtır cem' olurdı.
3251. B TMA B59b (7) Bugün deyrün dâyiresinde oturuñ yarın maşlahat **ne ise** (8) muķarrer idesiz.
3252. B TMA B63b (8) Bir iş **kılsa idi** anuñ ile meşveret kılurıdı (...)
3253. B TMA B64a (14) (...) olur olmaz kişi saltanat hayâlin (15) **kılsa** sezâsı cezâsı budur (...)
3254. B TMA B67b (12) Sikender gibi **ger** alup baħr ü berr / (13) Ve **ger bulsa** biñ yıl cihânda maķarr / (14) Yine **olsa** me'mûri tokuz sipihr / (15) Atı na'li **olsa** anuñ mâh u mihr / (B68a 1) Gidicek çü kalmaz bulardan biri / (2) Anuñ toprak altıdur âħir yiri
3255. B TMA B68a (3) Kişi kim müyesser olup şâhlık / (4) Žamîrine haķ **şalsa** agâhlık / (5) Ki **bilse** cihâna vefâ yokdurur / (6) Cihân ehline hem beķâ yokdurur / (7) Gözine cihân mülkini **ilmese** / (8) haķ emrinden özge 'amel **kılmasa** / (9) 'Adâlet için **istese** mülk ü câh / (10) Sitem def'in itmege **çekse** sipâh / (11) Her işde kim olur aña müdde'â / (12) Ğaraż **olsa** tañrı rızâsı aña / (13) Olup saltanat içre ol faķrcüy / (14) Şeh **olsa** velî **olsa** dervişhüy
3256. B TMA B68b (5) **Disem** eyleyem vaşfuñ âsân degül / (6) Ki biñde birin dimek imkân degül
3257. B TMA B69a (11) Kişi nükteyi **kılsa** mücmel 'ayân / Yaķîndür anuñ şerhi bilmez beyân
3258. B TMA B69a (12) Velî şimdi 'azmüm budur ki ħudây / (13) **Eger olsa** bu 'ömre mühlet-fezây / (14) Çeküp turfe târiħuña hâmeyi / (15) Kılup nükteye tîz hengâmeyi / (B69b 1) şifâtuñı evvelden âħir diyem / (2) Ğayâlât-ı maħfî ve zâhir diyem
3259. B TMA B70a (5) Ğareż bu ki söz **yêtse** encâmına / (6) Bu târiħ yüz **kosa** itmâmına / (7) Aña **şalsa** her kişi **açsa** nazar / Olup gönli mazmûnıla behrever

3260. B TMA B8a (3) (...) anda bir ‘azīm binā şaldı kim şimdiki hâlde eşeri ve resm (4) ve nişanesi vardır kim âdemizād anuñ gibi binā yapmak muhāl görünür (5) kim kişi **görmeyicek** inanmaz ve ba‘zı tevārīhde anı “Çihil Minār” (6) dirler.
3261. B TMA B9a (2) (...) Mārre **her yirde kim adı añılur** (3) ammā bunlardan ‘Ād evlādı çok olup galebe eylediler ve (4) anlaruñ ulusu Erşed bin ‘Amaleğ bin ‘Ād idi.
3262. B TMA B21a (14) Erkān-ı devleti (15) ittifākıyla, oğlı **toğıcak** anı pādişāh eyleyeler (...)
3263. B TMA B23b (6) (...) yine anı terbiyyet kılup biñ beyza altun, **kim her** (7) **beyza** vezinde **kırk mişkāl ola**, ħarāc ta‘yīn idüp kayserüñ (8) kızını alup taht-ı nikāhına koyup kendü mülkine ‘azm eyledi (...)
3264. B TMA B32a (9) Cihān kim **vefā oldu** andan irak / (10) Irak olmak andan kişi yahşırak
3265. B TMA B34a (13) (...) anda bir zamān geçinüp āñir kız karındaşlarıyla (14) haberleşüp aña zehr gönderdiler kim Erdeşir’e virüp (15) helāk eyleye; **şāyed** bu tarikle mülk anlara **kala**.
3266. B TMA B37a (10) Çü Hürmüz idüp tahtı mesnednişin / (11) ‘Adālet idüp düzdi ‘ālem işin / (12) Anuñ **kesmiş idi** firāset elin / (13) Felek kesmemişdi siyāset elin
3267. B TMA B38b (3) **Her kişi kim istedi** bulmadı.
3268. B TMA B39b (15) Hemān (B40a 1) senüñ bir eksügün vardır, n’olayıdı sen ħalka ħākim olduğun (2) gibi kendü nefsüne dañı ħākim **olaydıñ**.
3269. B TMA B41a (15) Seni bu nev‘ile besleyen ataña vefāñ **olmayıcak**, baña ħöd (B41b 1) hīç olmaz.
3270. B TMA B42b (6) (...) **her ħarāblık kim** kayşer anuñ mülkinde **kılmışdı**, (7) buyurdı ol ħarāb olan yirleri kayşer ta‘mīr ide (...).
3271. B TMA B46b (4) Siz **eger** Kesrī’yi pādişāh **kılduğuz** ben size dimezin kim, fī’ (5) l-hāl anı ‘azl eyleñ.
3272. B TMA B50a (6) Yine Yezdcerd bin Behrām idi / (7) Ki ‘ālemdede ‘adlinden ārām idi / (8) **Eger** ħūyı **yumşak idi ger iri** / (8) Felek komadı anı dañı diri
3273. B TMA B51a (10) Çü Fīrüz bin Yezdcerd oldu şāh / (11) Aña müfteñir oldu ħayl ü sipāh / (12) Aña dañı **ger dūn cefā eyledi** / (13) Ecel dāmına mübtelā eyledi

3274. B TMA B51b (5) **Eger çi** ev şāhibi (6) anı **bilmedi** ammā kubād begāyet vecih ve mütekellim kişi idi firāsetle (7) bildi kim konuk ‘azīmü’ş-şān kişidür.
3275. B TMA B53b (4) Kubād oldı çün mülk üzre qahramān / (5) Yētüp ‘ālem ehline andan amān / (6) Aña dahı çarh itdi āhir ‘inād / (7) Budur iş **Kubād ol gerek Keykubād**
3276. B TMA B53b (13) Ben saña satmışam bāği ve **ne ki bāğda vardur.**
3277. B TMA B53b (15) Nüşirevān **her kankısına ki** aldukına **teklif itdi** (B54a 1) kabül itmediler.
3278. B TMA B56b (2) **Her kimde kim** pādīşāhlık **yok** kāmkarlık (3) yok ve **her kimüñ kim** hatunı **yok** gamgüsārı yok ve **her** (4) **kimüñ kim** oğlu **yok**, düstdārlığı yok ve **her kimüñ kim** bunlardan (5) birisi **yok** hastalığı yok.
3279. B TMA B57a (2) **Egerçi** Nüşirevān rüsüm ve kavā‘idini mer‘i **tutardı**, (3) ammā az günāha çok siyāset kılduğı cihetden halk (4) mütevehhim olup nefret eylediler.
3280. B TMA B61b (1) Biri oldur kim **eger çi** Şirīn gibi ‘ālem nādiresi maḥbūbesi **var** (2) **idi** velī Ferhād gibi ‘ālem u ‘cūbesi raḳībi varıdı (...)
3281. B TMA B62b (1) Bu iḥtirāzdan kim **şayed** müneccimler didüğü qāziyye şuret bağlamaya (...)
3282. B TMA B62b (15) Anı öldür **yoksa** ol seni öldürür.
3283. B TMA B67b (8) **Eger** Yezdcerd olsun **er** Şehriyār / (9) Ve **ger** Behmen olsun **ger** İsfendiyār / (10) Ki **her kim ki kodı** vücūda qadem / (11) Yine aña olmak gerekdür ‘adem
3284. B TMA B67b (12) Sikender gibi **ger** alup baḥr ü berr / (13) Ve ger bulsa biñ yıl cihānda maḥarr / (14) Yine olsa me‘mūrī tokuz sipihr / (15) Atı na‘li olsa anuñ māh u mihr / (B68a 1) Gidicek çü kalmaz bulardan biri / (2) Anuñ toprak altıdur āhir yiri
3285. B TMA B69a (9) Kamu **ger çi** pāk ve muḥayyel **idi** / (10) Velī cümle vaşfunḍa mücmel idi
3286. B TMA B70a (14) İlāhī ki **çün** şehsiz **ola** cihān / (15) Cihān ehline olmaya hiç amān
3287. B TE 28b (5) Eydür, dahı kişiye dime, her cum‘a gicesi bir cemā‘at (6) perīler gelürler, anlara **du‘ā iderem**, āmīn dirler.

3288. B TE 162a (4) Şāhuñ türbesinden bir āvāz geldi kim, konuğ istersin, (5) **virürüz**, girü kovarsın.
3289. B TE 131a (8) Ve dağı, İlähî **mādām ki senüñleyem** cemî‘-i nesneden ziyādeyem (9) ve **hemîn ki benümleyem** cemî‘-sinden eksügem.
3290. B GT (46a 3) **Egerçi** kişi rızkından taşra nesne **yimez**; velîkin talebde kâhel (4) lik olmaz.
3291. B GT (46b 4) **Gâh olur** ki şâhib-tedbîr, ĥakîm kişiden tedbîr dürüst (5) gelmez.
3292. B GT (46b 8) Vallâhi **gâh** söz **eyü olur** (9) ve **gâh yavuz olur**. Ve düşmen yavuzluğdan artuğ eyelük **görmez**. Pes ol (10) sebebden şamţ ihtiyâr itdüm.
3293. B GT (6a 6) Ol bî-çäre çün dirlikden nevmîz oldu, pâdişâha söğdi ve ĥayli (7) sağat söyledi. Bu mücerrebdür; her kişi ki dirlikden elin kese, **her ne ki** göñlinde **vardur** diline gelir. (6a 12) zâhirüm ‘âlem ĥalkına ĥüb-manzardur. (13) Bâtinum ĥubsından başum aşığa olmuşdur. Tāvusuñ nağş u niğârına ĥalk (14) **tağsîn iderler** ve ol kendüzinüñ zişt ayağından ĥacîl olmuşdur. (6a 15) Bir dervîş gördüm, deñiz kenârında ĥaplan zağmın (6b) yimiş. Hiçbir vech-ile bunun zağmına dermân bilmezler. Ve ol ĥâlde, ki zağımlu yaturdı, (2) Bârî Ta‘âlâ’nun şükrin iderdî. Didüm: “İy dervîş! Şükr ni‘met muğâbelesinde (3) olur. Sen ki müşibetde giriftâr olup durursın, ne ‘acebdür ki şükr-ile tekrâr idersin?” (4) Dervîş eyitdi: “Aña şükr iderem ki, **muşibete giriftâram**, ma‘şiyete giriftâr degülem.”
3294. B TE 159b (5) (...) eyü kişi olasın, **her yirde ki** (6) **dilersin** ol yir Âdem’le müşerrefdür ammâ degıldür.
3295. B TE 204b (2) Ol kişi (3) anda edebinden, ĥulķından, ĥayâsından, çok tâ‘atından utandı, (4) ‘özürlendi, eyitdi: Tanrı’ıçun ma‘zür tut, sen ĥul degül (5) sulţânsın.
3296. B GT (36b 9) Ancılayın ĥâ‘ı başîdde bir müsâfir (10) yol azdı, azığı dükendi ve yürümege aşlâ tâğatı ĥalmadı. ZaĖmet-ile (11) helâk oldu. Bir kâruvân irişüp **gördiler**; bir kaç ağçası var-ımış, (12) yüzini aña urmuş ve bu şi‘ri toprağa yazmış ve teslîm olmuş.
3297. B GT (48a 14) Şâ‘irlerden birisi, uğrılar (15) beginüñ ĥatna vardı ve üstine medĖ oğudı. Ve ol dağı buyurdı ki şâ‘irüñ (48b) arķasından ĥaftanın ĥıĖardılar ve ĥapudan taşra ĥıĖardılar. Şâ‘ir-i sũĖte, yalıncağ, (2) kış Ėünü, mekûl ve

- maḥzūn gitdi. Ve itler ardına düşdi, **diledi ki** bir taş (3) ala ve itleri ura. Meger ki taşı yirde toñ tutmuş idi, kıparımadı, ‘aciz kaldı (4) ve eyitdi: (...)
3298. B TE 52b (11) (...) iy Ḥab1b, eyü kişiydün, illā biraz [53a 1] ‘ilmün **gerek idi**, illā ki yokdur.
3299. B TE 92a (9) Ḥātırı (10) od **diledi**.
3300. B TE 204b (8) Yā şeyḥ, destimüzdeki ki **getürdük**, seni bulmazam ki virem.
3301. B GT (52a 3) Laṭife-y-le ben eyütdüm: “Bilürem ki fülān şahşa maḥabbetün (4) ziyādedür. ‘Ulemā kıadrine lāyık degüldür ki bu miqdār ḥüsn-içün kendüzini töhmetlü (5) eyleye ve bī-edebler cevriini çeke.” Eyitdi: “İy yār! ‘İtāb elin rüzigārum (6) eteginden girü çek ki niçe kerret bu maşlahatdan **endişe kıldım**. Bu ḥalk (7) töhmetini çekmegi āsān gördüm anuñ dīdārınsuz olmağa şabr itmekden.”
3302. B TE 34b (11) (...) **nice gördün** benüm yüzüm [35a 1] açıklıgın.
3303. B TE 71b (1) Cehd it ki göñlüñüz uyanuķ ola. **Çünki** göñlüñüz (2) **uyandı**, aña yardım ḥācet degüldür.
3304. B TE 17b (6) Dilemezem ki muḥaddis ve **müfti olam**, benüm daḥı işüm vardur (7) aña meşgül oluram didi.
3305. B GT (15b 2) Ve daḥı ilm-i muḥāsebede, her mesāliḥ ki muḥāsebe-y-ile olur, başaracak (3) kadar bilürem. **Eger** bir pādışāhlık ḥizmetine beni yaraşdıрмаğa **himmet idesin**, (4) gāyet kerem ola.
3306. B TE 46a (9) (...) **hemīn ki du‘ā idesiz** kıabül idem.
3307. B TE 120b (5) Dördünci oldur ki, **her nesneyi** ‘ālimden (6) **işide** fehmi idemeye, dirdi.
3308. B GT (22b 15) Vay iy ḥire kıarın, bir (23a) kıurı etmege **қанā‘at eyle**, tā ki kıulluğ-ıla bilünı iki bükmeysin.
3309. B TE 76a (2) Benüm bay dostlarum vardur, **icāzet vir** kim anlardan senün-çün (3) birkaç aķça alayım.
3310. B TE 59b (2) Birkaç gün nefsum bunda **zahmet çeksün**, ol (3) ‘ālem-i bāķ1de dāyım rāḥat ola.
3311. B TE 22a (2) Her maḥalleden **geçerdi**, oğlanuķlar (3) aña taş atardı.
3312. B TE 22b (3) Oğlanuğken **her vaķtı ki bir işe** (4) **varurdi**, Ḥasan **ağlardı**, Ümme Seleme rażīya’l-lāhu ‘anha emcegini ağzına (5) virürdi, ol emerdi.
3313. B TE 27b (11) Aña kıarşu **baķardı**, ağlardı.

3314. B TE 42b (2) **Her gāh ki ferāḡat olurdı** ziyādesinden biraz mihrāba düşerdi (3) Mālik hīç nesne dimezdi.
3315. B TE 122b (6) Naḡldur (7) anasından, eydür: Bāyezīd ḡarnumda-y-iken **her ne vaḡt ki** bir şübhelü (8) loḡma **aḡzuma alurdum** ḡarnımda hareket iderdi, tā ol loḡmayı (9) bırakmayınca ḡarar itmezdi.
3316. B TE 234a (11) Ve daḡı yolda kim **kanḡı diken** yanına **otururdı**, ol diken [234b 1] ruḡab virürdi.
3317. B GT (59a 9) Bu derede bir aḡaç (10) vardur-dur ki ziyāretgāhdur. Ve **ḡalk ḡācet dileyü** anda varurlar.
3318. B TE 135a (8) ḡarı eydür, (9) benüm daḡı varıḡum yoḡdur, ben daḡı vefāt idem, gelesi yıl (10) **gelüp** görmeyisersin, didi.
3319. B GT (10b 5) “Ben ol kimse degülem ki ceng günde arka gösterem. Ben şol kimseneyem ki başımı (6) ḡan-ıla toprak arasında göresin. Zīrā şol kişi ki ceng ide, kendü başı-y-ıla (7) oynar ve şol günde meydandan **ḡaçan**, leşkerün ḡanına girür.”
3320. B GT (12a 3) “**Cevr pīşe idinen** sultānlıḡ (4) itmez ve ḡurt çobanlıḡ idecek deḡüldür. Her pādişāh ki zılm toḡmını ekdi, ol (5) kendü milki dīvārın ḡazar-ı mış.”
3321. B GT (55b 8) Kişi hīç nesneye **göḡül baḡlamak** gerekmez ki göḡülü girü alıbilmeḡ müşkildür.
3322. B TE 88a (7) (...) ben du‘āyı pādişāhlar için ḡıluram, eger dünyām için yā āḡıretüm için (8) ḡılsam baḡa şevāb olmaz. Zīrā ki pādişāhlara **du‘ā itmek** cemī‘-i ‘āleminḡ (9) işlāhını dilemiş olur, şevābı çoḡdur, dirdi.
3323. B TE 112a (2) İmdi anuḡ döşegi üstinde ayakḡabı ile **yürümek** (3) edebsüzliḡdür.
3324. B TE 186b (4) Nūr1 eyitdi, şayru **şormaga** şöyle varmaḡ gerekdür, gülden yimişden (5) ne fā‘ide.
3325. B TE 20b (8) Pes (9) **çünki** ḡabr u kefen **ḡicāb olcaḡ**, girü ḡalan ḡāllar nice (10) olısar.
3326. B TE 145b (3) (...) bu oḡlanken şöyledür, (4) **ulalıcak** ne ola?
3327. B TE 107b (2) Eydür, müflislikle bu şeyḡān evüne **ḡomazlar**, cennet ki Raḡmān evidür (3) boş el-ile nice ḡoyalar didi.
3328. B TE 129b (9) Yā Bāyezīd bizden ḡayrı (10) daḡı nesne mi **istersin** ki, göḡlün-ile ne işüḡ var-ıdı?

3329. B TE 31b (5) Ammā **mü‘minler bu sen** (6) **didigün gibi iderler**, bārī anı bilürler, sen yitmiş yıldur oda (7) taparsın.
3330. B GT (58a 3) Görmez misin ki ne zaḥmet görür bir kişi ki ağzından bir diş **çıkaralar**. kıyās (4) it ki ol sā‘at ne ḥāl ola ki; cān-ı ‘azīz gövdeden çıkmalu **ola**.
3331. B TE 45b (1) **Nā-gāh** bir devletlü **gele**, beni uyur bula didi.
3332. B TE 184a (3) Daḥı eydürdi, **çünkü** Ḥaḫ Ta‘ālā ben bendeyi **dost duta**, (4) zikir ḫapusın aḫa aça.
3333. B TE 17a (9) Vezīr nā-çār **vardı**, ḫalīfe ḫullarına didi, hemīn ki Ca‘fer (10) içerü girdi kim otura, ben dil-bendümi getürem siz anı öldürüñ.
3334. B TE 9a (9) Eydür: Ben mütekebbīr degülem, kendü tekebbürümü **ortadan** (10) **giderdüm**. Ḥaḫḫ’uñ kibriyāsı geldi, benüm tekebbürüm yerine oturdu.
3335. B TE 10b (4) Feryād itdi, iy Resül- (5) - ullāh’uñ oğlu, feryād! Şadık didi kim, iy şu batur! Batdı. Girü **başın** (6) **çıkardı**, zārī kıldı: İy resülüñ oğlu, feryād!
3336. B TE 10b (11) Ümīz ḫaḫdan kesdüm, bir derece [11a 1] açıldı, **baḫdum** ol nesne kim isterdüm, anda buldum.
3337. B TE 14b (3) ‘Ömer **didi** ki, elüñi göster. Elin gösterdi, (...)
3338. B TE 15a (10) On (11) sekiz biñ ‘ālemi anuñ kilim altında **gördi**, ḫilāfetde-y-iken kendüden [15b 1] bī-zār oldı.
3339. B TE 23a (1) Rivāyetdür, çün Ḥasan anadan (2) **toḫdı**, anı ‘Ömer ḫatına getürdiler.
3340. B TE 41b (4) Mālīk anuñ ḫatına vardı ki **emr-i ma‘rūf ide**. (5) Ol yigit gāyetde cebbār nefsi-idi.
3341. B TE 65a (10) Eyitdi, (11) yā Rabb Rābī‘a’nuñ ol ḫadar ḫuvveti yoḫdur ki **diye**. Ammā, faḫruñ [65b 1] noḫtasın dilerem. Nidā geldi ki, (...)
3342. B TE 118a (4) Pes diledi ki maḫāraya **gire**, vardum etegine yapışdum.
3343. B TE 199b (5) Nā-gāh bir nurlu pīr geldi, (6) eyitdi, hīç ḫayıрма. Dilersenḫ her gün **gelem** saḫa ‘ilim **ögreдем**. Az (7) zamānda anlardan yig olasın.
3344. B GT (18b 11) Şimdi ki çāhda (12) gördüm fırsatı ḫanlmet **görüp** hemān yine ol taşdur ki başuḫa urdum didi.
3345. B TE 51b (10) ‘Avrat daḫı evine **varmadan** oḫlunu gördi.
3346. B TE 80b (5) Şabr itdi tā namāzdan (6) **fāriḫ olunca**.
3347. B TE 114b (8) **Tā vefāt** (9) **itmeyince** kimse anı ḫaḫḫu’lma‘rifetle bilmedi.

3348. B GT (37b 6) Sultānuñ şevketinden (7) ve kıadrinden, bāğubān evine **konuğ** **olmağ** iltifātından nesne eksilmedi. Bāğubānuñ (8) tācı köşesi felege irdi ki senüñ gibi sultānuñ gölgesi anuñ üstine (9) düşdi.
3349. B TE 52b (1) Gelürlerdi, ta‘āmuñ bahāsıñ **isterlerdi**, (2) ol k1seden çıkarurlardı.
3350. B TE 10b (6) Birkaç kez batdurdı, (7) ol **feryād iderdi**.
3351. B TE 74a (9) Eydür: (...) ya‘nī seher vaqtında **cennete bağdum idi**, dost baña (11) ‘itāb itdi, ol ‘itābuñ heybetinden şayru oldum, didi.
3352. B TE 84b (11) Ğāyet bir kıarı ki od düşmiş **ola**, senüñ etegüne yapışısar, senüñle [85a 1] ceng idiser.
3353. B TE 27b (9) Oğlanken (10) **her gāh ki** yiñi gömlek **giyerdi**, ol günāhı yaqasına yazardı.
3354. B TE 33a (7) Rivāyetdür, (8) Ğasan **her nesne ki görürdi**, kendüden yig görürdi.
3355. B TE 19b (6) Rebi‘ eydür, çünkü (7) bu hālđ gördüim, didüm baña bu naşihat yiter. Aña hıç **teşviş** (8) **virmedüm**, döndüm.
3356. B TE 40b (8) (...) ben dünyāyı üç talak boşamışum, ‘avrat (9) dañı dünyādandur, muţallaqa-yı şelaşeyi **nice alayım**, didi.
3357. B TE 107b (2) Eydür, müflislikle bu şeytān evüne kıomazlar, cennet ki Raħmān evidür (3) boş el-ile **nice kıoyalar** didi.
3358. B GT (33b 5) Bir kışi kıurt enügin bisledi, **çün büyüdi** issini paraladı.
3359. B GT (54b 11) **Tā ki** senüñ ta‘ātuñ naħve **heves itdi**; ‘ađl şüretini göñlümüzden maħv (12) eyledi.
3360. B GT (57a 15) Nā-gāh bir girdāba düşdiler; **çün-ki** mellāħ **geldi** ki elin ala (57b) çıkaraydı.
3361. B TE 4b (4) Yaħyā bin ‘Ammār raħmetullāhi ‘aleyhi **vefāt** (5) **itdi**. Bir kışi anı düşinde görđi, şordı ki, Ğağ Ta‘ālā (6) senüñle n’itdi?
3362. B TE 17a (9) Vezīr nā-çār **vardı**, Ğalīfe kıullarına didi, hemīn ki Ca‘fer (10) içerü girdi kim otura, ben dil-bendümi getürem siz anı öldürüñ.
3363. B TE 7b (11) Vezīr vardı, Ca‘fer’i getürdi. **Hemīn ki girdi**, Ğalīfe tırdı. [8a 1] Eyitdi: Yā imām Ğācet ne-y-idi zaħmet çekdiñüz, teşrif buyur- (2) -dıñuz? Şādıķ eyitdi: Ğācetim oldur kim, beni kendü vağtime (3) kıoyasın. ‘Özür diledi, i‘zāz ve ikrām-ıla gönderdi.

3364. B TE 8a (3) **Hemān ki** (4) Ca'fer **girdi**, hālīfe çok zamān ditredi, yorganını başına çekdi.
3365. B TE 8a (5) Üç günden sonra (6) kendü **özine geldi**. Vezīr şordı ki, hālün n'oldı?
3366. B TE 8a (6) Eydür: **Çünkü** (7) Ca'fer **girdi**, bir ejderhā bile geldi, ağzın açdı.
3367. B TE 9a (9) Eydür: Ben mütekebbīr degülem, kendü tekebbürümü **ortadan** (10) **giderdüm**. Hakk'ın kibriyāsı geldi, benüm tekebbürüm yirine oturdu.
3368. B TE 10b (4) Feryād itdi, iy Resül- (5) - ullāh'ın oğlu, feryād! Şadık didi kim, iy şu batur! Batdı. Girü **başın** (6) **çıkarıdı**, zārī kıldı: İy resülün oğlu, feryād!
3369. B TE 10b (9) Çünkü kendü **özine** (10) **girdi**, Şadık didi kim, kanı Tanrı gördün mi?
3370. B TE 10b (11) Ümiz halkdan kesdüm, bir derece [11a 1] açıldı, **bağdum** ol nesne kim isterdüm, anda buldum.
3371. B TE 14b (3) 'Ömer **didi** ki, elünj göster. Elin gösterdi, (...)
3372. B TE 15a (10) On (11) sekiz bin 'ālemi anuñ kilim altında **gördi**, hilāfetde-yiken kendüden [15b 1] bī-zār oldı.
3373. B TE 17a (3) **Çünkü** anlar **girdi**, andan sonra Veys'e Karan hālki 'izzet ve hürmet (4) iderlerdi.
3374. B TE 17a (5) Meger Herem bin Hayyān razīyullāhu 'anhu eyitdi: **Çünkü** (6) fazīleti **ışıtdüm**, isterdüm, bir gün gördüm.
3375. B TE 19a (9) Ben **eyitdüm**, n'ola senünle bir sâ'at yürüyem, komadı zārī (10) zārī ağladı.
3376. B TE 19b (6) Rebī' eydür, **çünkü** (7) bu hāl **gördüm**, didüm başa bu naşihat yiter. Aña hiç teşviş (8) virmedüm, döndüm.
3377. B TE 21a (2) Yüz (3) **çevürdi**, almadı. Koyun söyledi eydür, sen dağı Tanrı kulısın, (4) ben dağı Tanrı kulıyam.
3378. B TE 23a (1) Rivāyetdür, çün Hasan anadan (2) **toğdı**, anı 'Ömer katına getürdiler.
3379. B TE 23a (4) Ümme Seleme anı **besledi**.
3380. B TE 26a (9) Haccāc **oturdu**. Hasan aña hiç iltifāt itmedi, **tā kim** meclis **tamām** (10) **oldı**, ol kişi eyitdi: Vallāhi Hasan Hasan'dur.
3381. B TE 27a (3) Hasan sonra ferāsetle bildi, ardınca **vardı irişdi**, (...)

3382. B TE 27b (6) Ol kadar ağladı ki, mizābda şu revān oldu, bir kişi (7) geçerken üstüne **ṭamdi**. Eyitdi, iy ṭām issi arı mıdur yoḥsa (8) yumak mı gerek?
3383. B TE 28b (2) Elūmi (3) mescidūñ kapusına **urdum**, kapu açıldı.
3384. B TE 28b (6) Rivāyetdür, meşāyihden (7) bir ulu kişi eydür, bir cemā‘at Ḥasan’la ḥacca varduḡ, ḡāyet şusaduḡ. (8) Bir kuyuya **irişdük**, ipümüz daḡı yoḡ-ıdı, ḡāyet ‘āciz ḡalduḡ.
3385. B TE 28b (10) **Çünkü** namāza **meşḡul oldu**, (11) şu kuyunun aḡzına geldi.
3386. B TE 28b (10) Yārenlerūñ biriniñ [29a 1] bir ibriḡi vardı, anı şu-y-ıla **ṭoldurdi**, gizledi.
3387. B TE 29a (3) Andan **ḡitdük**, yolda Ḥasan bize ḡurmā viridi, (...)
3388. B TE 29b (5) (...) andan ol mescide vardı, **ḡördi** bir heybetlü nūranī pīr oturur (6) miḡrābda, bir cemā‘at ḡalk anuñ çevresinde oturur.
3389. B TE 29b (10) **Namāz vaḡtı oldu**. Ol kişi durdı, ḡitdi. Ol cemā‘at (11) daḡı ḡitdiler. Ol pīr yaluñuz ḡaldı.
3390. B TE 30a (5) Ol (6) pīr eydür, ol bizi **ḡalka bildürdi**, biz daḡı anı rüsvāy (7) idelüm.
3391. B TE 31a (6) **Ölmeḡe yaḡın oldu**. Yitmiş yıl idi, āteş-perest-idi. Ḥasan’a (7) eyitdiler ki, bu gebr çok vaḡtdur ki ḡonşumuzdı, n’ola ki bu 8 ḡālda anı şormaḡa varasın?
3392. B TE 33a (5) Ḥasan **uyandı**, ḡördi biti elinde. Ol kadar ağladı ki, eyitdi, ilāhī (6) ma‘lūm oldu ki senūñ işün ‘illetsüzdür, luṭf u keremdür.
3393. B TE 39a (5) **Çünkü kendü özine geldi**, girü (6) navlun getür.
3394. B TE 40a (10) Mālik eyitdi, yā İlāh, bir yıl riyā-y-ıla **ṭā‘at itdüm**, (11) bir kişi yüzime baḡmadı, (...)
3395. B TE 40a (11) (...) şimdi **yüz saña dutdum**, bu kadar [40b 1] ḡalk ḡönderdün benden dilek iderler, ‘izzetūñ ḡaḡkı-çun ḡabül (2) itmeyeyin.
3396. B TE 40b (4) Tā şöyle mu‘ayyen oldu ki, Başra’da bir ulu (5) kişi var-ıdı, **vefāt itdi**.
3397. B TE 40b (7) Bu ḡaberi Mālik’e (8) **didiler**. Mālik eydür, (...)
3398. B TE 41a (1) Ol ḡün **ḡazā oldu**, anı ısıtma tutdı, (2) ḡazāya ma’rekeye varımadı, ḡāyet melül oldu.
3399. B TE 41a (2) Eydür, ḡazāya **lāyık** (3) **degüldüm**, anuñ-çun böyle oldu.
3400. B TE 41a (3) **Uyudu**, hātifden bir āvāz işitdi ki, (...)

3401. B TE 41a (7) Girü bir kez **eyü** (8) **oldı**. Bāzāra vardı bir hācet-içün, meger şehriñ begi geçerdı.
3402. B TE 41b (11) Evvelden ziyāde **fesādlar itdi**, [42a 1] halk Mālik'e **şikāyet itdiler**. Mālik zarūrī geldi ki, vara anı (2) men' ide.
3403. B TE 44a (5) Atası oğlanla mescīde **vardı**, Mālik'i gördi.
3404. B TE 49b (6) **Çünki Habīb'i gördiler**, bir birine (7) çağırıp eydürler, (...)
3405. B TE 50a (1) **Çünki kendi özine geldi** Hasan'ıñ elini dutdı, tevbe itdi.
3406. B TE 50a (5) Giderken bir süri **oğlanuçlara uğradı**. Bir birine didiler kim (6) Habīb tā'ib oldı, bizüm tozumuz aña degmesün günāh-kār oluruz.
3407. B TE 50a (7) İlähī yā seyyidī bu bir günde ki saña **döndüm**, adımı eylüge (8) çıkardıñ diyüp, (...)
3408. B TE 50b (10) Bir kişi dağı geldi, **da'vī** (11) **itdi**. Habīb, 'avratı çarını virdi. Biri dağı **da'vī itdi**. [50b 1] Kendü gömlegini virdi.
3409. B TE 53a (7) Naķildur, bir kez aħşam oldı, Hasan-ı Başrī'nün şavma'asına irüşdi. (8) Habīb namāz kıılır idi. Hasan içerü **girdi**, işitdi ki, el-hamdu dimegi (9) el-hemdü okur.
3410. B TE 54b (4) **Çünki kendüye geldi**, Habīb eydür, n'olduñ?
3411. B TE 57b (9) **Uyandı**, eydür, (10) şimdi resül-ullāhı düşümde gördüm (...)
3412. B TE 58b (2) Bir kişi 'Utba'ya **gönderdi** kim, (3) yā şeyh benüm nirem gördüñ ki gönülün meyl eyledi?
3413. B TE 61b (9) Çünki çavuş kağıdı bege (10) virdi, beg ol kağıdı **okudu**, eydür: On biñ aķça dervişlere (ii) virinüz, anuñ şükrānesi ki, Resül hāzreti bu kemīne kulumı anmış.
3414. B TE 62a (6) **Pes çün Rābī'a biraz büyüdi**, atası anası öldiler.
3415. B TE 62a (7) Kız kardaşı **mutaşarrıf oldılar**. Rābī'a bir zālimum (8) eline düşdi, altı aķçaya şatdı.
3416. B TE 62a (9) Bir gün geçerken (10) bir nā-mahreme uğradı, andan **kaçdı**, düşdi, kolu sındı.
3417. B TE 63b (3) Halk **gıtdiler**, Rābī'a (4) yalunuz kaldı, münācāt idüp eyitdi: İläh1, pādişāhlar (5) şöyle mi idürler, bir 'āciz derd-mendeyi evünge okuduñ, yolda (6) merkebüm öldürdüñ.
3418. B TE 63b (8) Çünki birkaç gün gitdi, gönül (9) tar oldı, **eyitdi**, ben kanda giderem, birkaç taş (10) neylerem, benüm garazum hōd sensin.

3419. B TE 64a (10) **Çün** Ka'be'ye **vardı**, yiründe görmedi, eyitdi: (...)
3420. B TE 65a (5) **Çünkü** Ka'be **vaqtı** (6) **oldı**, Şeyh 'Alī-yi Fārende'den şöyle naıldur kim: Rābī'a (7) Ka'be'ye müteveccih oldı. Başra'dan yidi yılda dāyimyuvalandı (8) 'Arafāt'a degin.
3421. B TE 65a (8) **Çün** 'Arafāt'a **irüşdi** hātifden āvāz geldi ki: (...)
3422. B TE 65b (6) Yuğaru bağ didiler, Rābī'a yuğaru **bağdı** (7) Kandan bir deniz gördi.
3423. B TE 66b (3) **Nā-gāh** (4) bir derviş **geldi**, Rābī'a ol etmekleri dervişe virdi.
3424. B TE 66b (7) Rābī'a **şaydı**, on sekiz etmek.
3425. B TE 67a (4) Derviş **geldi**, (5) aña virdüm. Eyitdüm: (...)
3426. B TE 67b (1) Bir uğrı şavma'aya girdi, çarını **aldı**. (2) Diledi ki çıka, yol bulmadı.
3427. B TE 67b (2) Çarı **ğodı**, kapuyı buldı.
3428. B TE 67b (2) Çarı (3) yine **aldı**, kapuyı bulmadı.
3429. B TE 69b (8) Eydür, (9) anuñla buldum ki, kendümi **yavı kıldum**.
3430. B TE 72b (4) Rābī'a **vardı** kim çırağ getüre, geldi gördi kim, (5) kedi aş dökmiş.
3431. B TE 72b (5) **Çünkü** şuyı (6) **getürdi**, çırağ çerb oldı.
3432. B TE 72b (11) Rābī'a eydür, **hemİN ki** bu hitābı **işitdüm**, [73a 1] göñlümi dünyādan kesdüm.
3433. B TE 74b (1) Bir gün Hasan-ı Başrī anu şormağa **vardı**. Eydür, gördüm ki (2) Başra'da ħācelerden bir ħāce elinde bir kīse altun, durmuş (3) hā ağlar.
3434. B TE 75a (1) Bildüm ki sebep oldur, gömlegi **yırtıdum**, tā göñlüm kapusı açıldı.
3435. B TE 77a (10) Şuyı eti çölmege koydı, ma'rifete (11) **meşğül oldı**. Şafā buldı, eydür, (...)
3436. B TE 77b (2) Aşşamı **kıldı**. Bir pāre kırı etmek getürdi, (3) orucumuz açduğ. Rābī'a vardı ki çölmege getüre, eli **yandı**. (4) Tanrı kudretiyle kaynar aş bişmiş-idi, kōtardı, yidük.
3437. B TE 79b (5) Ol kārbandan bir kişi ħarāmī ħaberin **işitdi**.
3438. B TE 79b (8) Fuzayl'ı 'ābid, zāhid şandı, (9) āz oldı. Ol kīseyi **emānet ħodı**. Fuzayl eyitdi, var (10) çadırıñ şol bucağında ħo.

3439. B TE 79b (10) **Geldi gördi** kârbânı (11) hep urmuşlar, mâlların almışlar, bâzîrgânları bağlamışlar gitmişler.
3440. B TE 80a (2) Çünkü anı **gördi**, âh neylemişem, altını kendü (3) elümle virmişem **didi**. Fuzayl eyitdi: Yâ kişi ne dilersin, (4) gel emânetün nereye kodunsa al, didi.
3441. B TE 80b (9) Fuzayl **okudu ki**: (...)
3442. B TE 82b (4) Çünkü hâkim katına **getürdi**, hâkim anı gördi kim anuñ (5) şekli ehl-i şalâh şekli, eydür, ben buña hadd urmazam.
3443. B TE 82b (5) Anı hürmet-ile, (6) izzet-ile girü **gönderdi**.
3444. B TE 83b (6) Hârûn (7) çünkü bunu **işitdi**, eydür, eger naşîhat istersevüz, bize bu yiter.
3445. B TE 84a (10) Fuzayl eydür, çün ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azîz’i **halife** (11) **itdiler**, Sâlim bin ‘Abdullâh ve Rücâ bin Şiyâmî ve Muhammed bin Ka‘bî’ye [84b 1] eyitdi: (...) benüm tedbîrüm nedür ki bu bir (2) belâdur ki **gerçi** halk bunu bir ulu **ni‘met bilürler**.
3446. B TE 86b (5) Bir gice Fuzayl katına vardum. (6) Ol giceyi **tefsîr-ile ve hadîs-ile geçürdük**. Çünkü şabâh oldu, (7) eyitdüm, zihî mübârek oturmak ki bu oturmak yalunuzlıktan (8) yigrek degül mi, didüm.
3447. B TE 88b (10) İlâhı, (11) Fuzayl baña vaşîyyet itdi ki, ben diriyken bunların eksügin ben [89a 1] gördüm, şimdi ki beni **ķabre giriftâr itdün**, bu za‘lfeleri saña (2) işmarladum, sen kerlmsin.
3448. B TE 89a (5) Ol hâli **şordı**. Takrır itdiler.
3449. B TE 90a (9) İbrâhîm’ün (10) **tahtına sürdi**, İbrâhîm eydür, ne istersen?
3450. B TE 92a (11) **Çünkü uyandı**, gördi gündüz olmuş, biraz ışınmış.
3451. B TE 92b (5) Naķıldur, çok **halk haberdâr oldu**, mağārayı (6) tıydılar. Andan kaçdı, Hicāz’a kaçdı itdi.
3452. B TE 93a (10) İhrâm bağlanmak yirine (11) **irişdük**. Hızır ‘aleyhi’s-selâm bize irişdi.
3453. B TE 94a (9) **Çünkü** andan **geçdi**, kendü (10) nefsine eydür, dilerdün seni Mekke’nün uluları karşılaya yarı hoş (11) döğüldün.
3454. B TE 94b (2) (...) anuñ bir tıfil oğlancığı var-ıdı, hemln ki (3) **büyüdi**, anasına şordı? Eyitdi: Senün atan nâ-gâh yavı kılındı.
3455. B TE 94b (6) Şol vech-ile **gitti** ki tâ Mekke’ye degin. Mescidler haremine (7) şüfler görürdi. Şordı ki İbrâhîm Edhem’i bilür misiz?

3456. B TE 95a (8) (...) **eyitdi** ki, bu hacda ki 'avratlar ola ve oğlanlar ola, gözünüz (9) şaklaşuz. Cemī'i kabūl itdiler.
3457. B TE 95a (11) **Çünkü** [95b 1] tavāfdan **fāriğ oldılar**, eyitdiler: (...)
3458. B TE 95b (7) Oğlanuñ uşşı gitdi. Girü **kendüye geldi**. Atasına (8) selām viridi.
3459. B TE 96b (3) **Çünkü** (4) anı **kuçdum**, anuñ muhabbeti göñlümde eşer itdi.
3460. B TE 96b (8) Eger anuñ muhabbeti bende olursa, senüñ muhabbetünğden gāfil oluram. (9) Ya benüm cānumı al, yā bunuñ **didüm**.
3461. B TE 100b (11) İläh1 [101a 1] 'ahd itdüm ki senden gayrı kimseden nesne dilemeyem. Bir kez ki (2) **diledüm**, beni rüsvāy itdün.
3462. B TE 101b (11) **Eyitdüm**: Bunlar nesne yimemiş ola diyü [102a 1] sizünçün nesne itmek isterem ki turasız yiyesiz. Yärenler eyitdiler, (2) görüñ biz anuñ hakkında neylerüz, ol bizüm haqqumuzda neyler.
3463. B TE 103a (6) Anda dañı nefsumı gāyet zelīl **gördüm**, (7) şāz oldum.
3464. B TE 103a (7) Bir kez dañı bir mescide girdüm. Gāyet yorgun-ıdum, (8) **diledüm** ki anda yatam. Hālbü ki mescidi ben yapırmışdum, beni anda (9) yatmağa komadılar.
3465. B TE 103b (6) **Nā-gāh** ol nāzük tonlarum **hātırımdan geçdi**, nefsum feryād itdi, (7) gāyet incindi.
3466. B TE 104a (3) **Hemān ki** bunu **didüm** hātifden āvāz geldi ki: (...) ya 'nī pākdur ol Tañrı kim hālī itmişdür (5) yiryüzünü tevekkül idicilerden.
3467. B TE 108a (2) Der-hāl **bıraçdum**. Şeytān benden hemān üzüldi.
3468. B TE 109b (4) Boğazına bir ip taçdı **çekdi**, (5) **aldı gitdi**. Şehir halkı anı gördiler, eyitdiler, bu İbrāhīm (6) Edhem'dür, niçün edesüzlük itdün?
3469. B TE 110a (2) Eydür, ābādānlık **şordum**, (3) sinleleri gösterdün.
3470. B TE 110a (9) **Çün ki** ol esrük **kendüye geldi**, (9) eyitdiler: İbrāhīm senüñ ağızuñı yudı didiler.
3471. B TE 110b (5) İbrāhīm eydür, yā tağ ben saña (6) yüri dimedüm hemān söyleşiyoruz. Bu kişi cevabında **didi**, tağ (7) sākin oldı.
3472. B TE 111a (5) Naçldur, ol gün ki (5) İbrāhīm **vefāt itdi**, gökden bir āvāz geldi ki: (...)
3473. B TE 111b (7) İy Bişir, sen benüm adumı ta'zīm idüp **eyü қоқулі** (8) **eyledün**, ben dañı senüñ aduñı 'ālemde eyü қоқулі idem.
3474. B TE 113a (1) Vardum **şordum** birine ki, ne çekişürsüz?
3475. B TE 113b (6) Naçldur, Bişir'ün **vefātı yakın oldı**, bir 'aceb hāla geldi.

3476. B TE 113b (9) Vefât vaktında bir kişi andan nesne **diledi**. Bir (10) gömlegi vardı, çıkardı aña virdi.
3477. B TE 114a (5) Naıldur, Bişr'ün (6) vefâtından sonra düşde gördiler, **şordılar** ki, Tañrı Ta'âlâ (7) senünle neyledi? Eydür, baña 'itâb eyledi.
3478. B TE 115a (2) Anı **gördi** (3) ağladı.
3479. B TE 115a (10) **Çıkdum**. Ol tağda bir yiğit gördüm, (11) bir mağâra kapusunda oturur, bir ayağı taşra kesmiş bırakmış, kurd [115b 1] düşmiş.
3480. B TE 115b (1) Anuñ katına vardum selâm virdüm. 'Aleyke aldı. Anuñ (2) hâlından **şordum**.
3481. B TE 115b (9) Ğâyetde yüksekidi. Çıkamadum, **şordum ki**, (10) ol didigün nice kişidür?
3482. B TE 116a (7) Ol (8) kuşçuğaz burnı-y-ıla yiri **kazdı**, bir altun çanağ susamdan tolu çıka (9) geldi.
3483. B TE 116b (4) Yârenleri altunı, cevâhiri **kısmet itdiler**.
3484. B TE 116b (7) Her kişi ki (8) altun ve gümüşe meşgûl oldu, sen benüm adumı **kabûl itdün**. 'İzzetüm (9) haqqı-ıçun 'ilm-i hikmetim kapusın saña açdum.
3485. B TE 117a (2) Eydür, Ze'n-nün ırakdan ki seni **gördüm**, şandum ki delüsin. (3) Biraz yakın **geldün**, seni 'âlim şandum. Dañı yakın **geldün**, seni (4) bir 'arif şandum. Sen hod bulardan birisi degülmişsin?
3486. B TE 117b (3) **Çünkü haddan geçdi**, bir nesne didi, bir nice biñ balık denizden (4) taşra geldi, her birinüñ ağzında bir gevher.
3487. B TE 118a (1) **Çıkdı** gördüm, be-ğâyet za'îf, beñzi şarı, gözleri çukur.
3488. B TE 118a (2) Şefkat göziyle ol (3) halka bağıdı, girü göke bağıdı, ol **halka üfürdi**. Hep sağ oldılar.
3489. B TE 119b (3) Ze'n-nün eydür, **çünkü** (4) hacca **vardum** ol gebri gördüm, 'aşıklar gibi tavâf ider.
3490. B TE 121a (5) Naıldur, Ze'n-nün'ün ki **vefâtı yakın geldi**, aña (6) didiler ki, murâduñ nedür?
3491. B TE 121b (2) Naıldur, **çün** Ze'n-nün (3) **vefât itdi**, anuñ yanuñda bir hatt gördiler yeşil yazılmış ki, (...) (4) ya'nî bu Tañrı'nuñ dostıdır, (5) Tañrı'nuñ muhabbetinde bunı öldürdi.
3492. B TE 121b (5) **Çünkü** cenâzesini **götürdiler**, (6) ol gün güneş Ğâyet ıssıydı. Kuşlar havâda aña gölge (7) itdiler, evinden kabrine degin.

3493. B TE 122b (10) Bir gün bu āyete **irişdi** ki: (...) ya'nī baña şükr it, daħı anana kulluk it.
3494. B TE 123a (7) Riyāzette ve mücāhedede ol kadar nesne (8) ki kesb itdüm, anam kulluğundan buldum. Bir gice anam (9) şu **diledi**, şu getürmege vardum. Ben şu getürince anam uyumış.
3495. B TE 123b (8) Bir yıldan sonra **i'tibārla** (9) **nażar itdüm**, bāṭınumda benlikden bir zünnār buldum.
3496. B TE 123b (11) (...) dükelini defn itdüm, cenāzelerinden **döndüm**, [124a 1] zahmetsüz Tañrı Ta'ālānuñ 'ināyetiyle Tañrı'ya irişdüm.
3497. B TE 126b (7) Bir kişiye **viridiler**. Eydür, evümüz baqqāl dükkāmı olmuş (8) didi. Andan 'ibādete meşgöl oldu, zevkın buldı.
3498. B TE 127a (2) Şeyh Sa'īd, Rā'ī (3) katına **vardı**, gördi bir yazıda namāz kıılır, koyunları otlar, birkaç kurd (4) ol koyunları şaqlar.
3499. B TE 127b (4) Girü Bestām'a **geldi**, gördi kim kilim (5) girü Rā'ī'dedir.
3500. B TE 128b (2) Bāyezīd eydür, evvel kademde 'arşa **vardum**, (3) 'arş bir aç kurd gibi gördüm.
3501. B TE 128b (9) Bāyezīd eydür, andan sonra (10) kurb maqāmına **irişdüm**. Hıtāb geldi kim, ne dilersin dile.
3502. B TE 129a (3) **Bağdum** gördüm ki Hāq celle ve 'alā halk üzerine (4) dükelinden müşfikdür, sākin oldum.
3503. B TE 131b (10) Şabāh (11) tırdı gitdi ki, bu düşi şeyhe diye. **Geldi** gördi şeyh [132a 1] vefāt itmiş.
3504. B TE 132a (2) Hālāyık cem' oldılar, şeyhünj tábütını **getürdiler**.
3505. B TE 132a (7) **Çünkü su'al itdiler** (...) ya'nī perverdigāruñ (8) kimdür? Didüm ki, beni baña şorman, hāzrete şoruñ ki ben (9) anuñ nesiyem.
3506. B TE 133a (11) Mü'ezzin **bağladı**, yatsu namāzın şandılar, (...)
3507. B TE 133a (11) (...) fi'lhāl **şabāh oldı**. [133b 1] Bildi kim ol gice şabāha degin ol maḥbūbeye hāyrān qalmış.
3508. B TE 134a (8) 'Abdullāh başın aşağa şaldı, andan sonra **du'ā eyledi**. (9) Hāq Ta'ālā gözin girü viridi.
3509. B TE 135a (3) 'Abdullāh eydür, bir mağāraya (4) **varduğ**. Bir yigit gördüm gāyetde beñzi şararmış, ammā yüzinde nūr balkır.
3510. B TE 141a (8) Resül'ünj mübārek türbesi üzerine **vardı**, (9) e's-selāmu 'aleyküm yā seyyidü'l-mürselin, didi.

3511. B TE 145a (7) Hārūn **eyitdi**, Taḡrı ḡaḡkı-çun şöyledür. İmām eyitdi, Taḡrı (8) ḡaḡkı-çun şöyledür. İmām eyitdi, imdi ben ḡükm itdüm ki sen (9) cennetlüksin, Zübeyde ‘avratuḡdur.
3512. B TE 146b (7) Ḥācetine **didi**. İmām ḡapuyı (8) açdı. Epsem oldı, ṡurdu ḡusl itdi, namāza ṡürü’ itdi.
3513. B TE 147a (10) İmām etmegi **gördi**, eyitdi: Bu etmegüḡ ‘acā‘ib ḡoḡusu var.
3514. B TE 147b (3) Kıırḡ ḡün dervīṡ (4) **gelmedi**, etmek küflendi, ṡaṡṡ’a bıraḡdılar.
3515. B TE 148a (5) Ol anı yidi. Ol gice ‘avratıyla **yatdı**.
3516. B TE 148b (10) **Eli** (11) **ṡutmaz oldı**, hezār zaḡmet-ile bir loḡma aḡzına ḡodı, ne ḡadar ki [149a 1] cehd itdi yudamadı.
3517. B TE 151a (9) Pes Ḥātem **gitdi**, (10) ḡoḡularından bir ‘avrat ṡordı kim, Ḥātem senüḡ-çün ne ḡodı?
3518. B TE 152b (9) **Hem1n ki** Kūfe’ye **vardı**, nefsi eyitdi, bunda gelince (10) senden dilemedüm, ṡimdi baḡa etmek, bir pāre balıḡ vir, Ka‘be’ye (11) deḡin daḡı nesne istemeyem.
3519. B TE 154a (7) Evine geldi, ḡapuyı **ḡaḡdı**. (8) Atası didi, kimdür?
3520. B TE 157b (7) **Çünki ṡabāḡ oldı**, bir kiṡi geldi, biḡ d1nār (8) Aḡmed’e getürdi.
3521. B TE 157b (9) (...) bu gice Taḡrı’ya ‘**ibādet itdüḡ**, beni ṡaḡa gönderdi.
3522. B TE 160b (11) **Hem1n ki yigit oldı**, vardı rebāb [161a 1] çalmaḡ öḡrendi.
3523. B TE 162a (5) Bunı kim **iṡitdi**, çıḡdı ḡayrān olup (6) maḡallelerde gezerdi.
3524. B TE 163a (11) Yusuf peyḡamber ‘aleyhi’s-selām, ol dem ki [163b 1] ol ‘Arab’uḡ kıızı geldi senüḡ üstüḡe düṡdi, sen anuḡ (2) ḡüsnine baḡmaduḡ, **kendüḡi Taḡrı’ya iṡmarladuḡ**, Taḡrı Ta‘ālā baḡa (3) tecellī eyledi.
3525. B TE 163b (7) Yusuf bin Ḥüseyin (8) düṡinden **uyandı**. Ḳararı ḡalmadı, Mıṡır’a vardı.
3526. B TE 164b (5) Yusuf **ḡacıl** (6) **oldı**, girü Ze’n-nün’uḡ mescidine vardı.
3527. B TE 165a (7) Ḥalka **naṡıḡata meṡḡül oldı**. Taḡḡıḡde şöyle mübālaḡa (8) iderdi ki anı Zındıḡ’a nisbet itdiler.
3528. B TE 165b (6) Ebū Ḥafṡ anuḡ ḡatına (7) vardı, ḡālını aḡa **bildürdi**.
3529. B TE 172b (11) Çünki Cüneyd ol mertebeye **iriṡdi** kim āvāzesi ‘ālemde [173a 1] meṡḡūr oldı.
3530. B TE 177b (3) ṡaflar **düzüldi**, ṡavaṡa meṡḡül oldılar. Bir mürīd meydāna (4) vardı, ṡehīd oldı. Cüneyd görđi havada ṡoḡuz maḡāfa var, (5) bu ṡehīdüḡ cānını bir maḡāfaya ḡodılar.

3531. B TE 181b (7) Pes çünkü (8) biti Cüneyd'e **irışdi**, 'Irāk'ın meşâyihlerin cem' itdiler, ol bitiyi (9) okudu. Andan sonra Cüneyd ve Harîr ve Şibli eyitdiler, gelün (10) görelüm bu tağları ki yazmışdı ğarazı nedir? Eyitdiler, ol ğaraz erenlerün (11) yoğ olmağıdur, ya'nî fenâ olmağıdur, tâ t̄alib iki biñ iken f̄anî [182a 1] olmaya ve dağı iki biñ kez b̄akî olmaya, ol 'izzet dergāhına irişmeye.
3532. B TE 189b (6) (...) kapuyı **kağdum**. Didiler, kimdür?
3533. B TE 190a (9) Yarusını yedüm, yarusını **uyandum** öñümde buldum didi.
3534. B TE 194b (2) **Üç yaşına irışdi**. Bir gün ol kızçuğazı (3) şefkatle oğşadı.
3535. B TE 196a (5) Çünkü (6) **bağdum**, gördüm ol dükeli hacları hîç imiş itdiler.
3536. B TE 196a (8) **Baņa hoş gelmedi**, bildüm ki riyā imiş ol haclar.
3537. B TE 196b (6) Oturdu anda. Ev issi **geldi**, eydür: İy h̄'āce (7) bir gönül bir içim şuya ğāyet kızdur.
3538. B TE 197a (4) Eydür: Sırrıma nidā geldi kim, bir nazār hilāfumuza **bağduñ**, (5) seni ehl-i şalāhuñ zāhiresinden çıkarduk. Bir dağı **bağsan**, (6) āşinālık tonunu bātınından giderevüz, didiler.
3539. TE 199a (10) Anası var-ıdı, bunu **işitdi**, ğayet melül oldı. (11) **Eyitdi**: Yā oğlum, ben za'ifem dağı kimsem yoğdur ki baņa [199b 1] hizmet eyleye, beni kime korusun? Bu sözden kim seferi terk (2) itdi.
3540. B TE 201b (9) Benümle musāhib olduñ, bir sipāre **Kur'an senden fevt** (10) **oldı**. Çünkü benüm şöhetüm saña bu kadar ziyān gösterdi, (11) gördi ki ğayrı kişinün şöheti nice ola?
3541. B TE 204a (4) Dāyim Şām'a (5) giderdi hac niyyetine, yolu Kūfe'ye **uğradı**, şehre girdi. Pāre (6) pāre murakka' giymiş kara yağız kişi idi. Bir harîr tokuyıcı anı (7) gördi, eydür, ol gelen kişi eyle kişiye beñzer birkaç gün (8) anı işledelem.
3542. B TE 206a (2) Bir āvāz (3) geldi kim **tevekkülde s̄abit olduñ**, bir helāk idici nesney-ile saña (4) necāt virdük.
3543. B TE 219b (4) **Vardum** bir kuyuda bir geyik şu içer.
3544. B TE 219b (4) **Vardum**, (5) geyik gitdi, şu aşığa indi.
3545. B TE 219b (7) **Çünkü** anı **işitdüm** gönlüme hoş (8) oldı, ipi tülü bırakdum.
3546. B TE 219b (9) **Döndüm** vardum şu içdüm, āb-dest (10) aldum.
3547. B TE 221b (1) **Yidi ay geçdi**, (2) Tanrı ta'ālā bir kızçuğaz virdi. Girü öldi.
3548. B TE 225a (9) Resül hazretine (10) **selām virdüm**, mübārek yüzün benden çevürdi.

3549. B TE 225b (2) Bu hitābuñ qorqusından uyandum, ol dervīşi **gördüm** (3) yirinden qalkmış gider.
3550. B TE 226a (4) **Uyandum**, hemān nezr itdüm ki bir gömlekden ğayrı nesne geymeyem.
3551. B TE 223b (3) Bir **işāret itdi** cemī' çigid penbeden ayrıldı.
3552. B TE 238a (6) Anı (7) yaqdılar. Külinden “ene'l-ħaq” āvāzı geldi; ‘āciz oldılar, (8) külini Şaṭṭ ırmağına **şaçdılar**. Şaṭṭ kaynadı, taşdı; (9) yakın oldu ki Bağdād ğarq ola.
3553. B TE 238a (9) Hüseyn'ün bir (10) ħidmet-kārı şeyhün ħırqasın getürdi şuya **gösterdi**, (11) şu sākin oldu.
3554. B TE 238b (6) Bir şeyh eyitdi: Ol gice irteye degin dār (7) ağacınun dibinde **namāz kıldum**. Çünkü şabāḥ oldu, (8) hātifden āvāz geldi kim: (...) Ya'nī (10) her kişi ki sultān sırrun fāş ide cezāsı (11) birdür.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Çiğdem KALEGERİ
Doğum yeri ve Tarihi : Mersin- 14 / 11 / 1979
e-posta : ckalegeri@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

2012-2018 :Doktora, Çukurova Üniversitesi
2010-2012 :Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi
2006-2010 :Lisans, Mersin Üniversitesi
1990-1997 :Lise, İçel Anadolu Lisesi

İŞ DENEYİMİ

2012-2014 : Öğretim Görevlisi, Çukurova Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü
2014 : Öğretim Görevlisi, Mersin Üniversitesi Rektörlük Türk Dili Bölümü